

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

мр Ивана Д. Петровић

КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ
ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ
- ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА -

Крагујевац, 2016.

UNIVERSITY OF KRAGUJEVAC
FACULTY OF LAW
KRAGUJEVAC

mr Ivana D. Petrovic

CRIMINOLOGICAL PROFILING OF OFFENDERS

- PhD THESIS -

Kragujevac, 2016.

ИДЕНТИФИКАЦИОНА СТРАНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I Аутор
Име и презиме: Ивана Д. Петровић
Датум и место рођења: 09. новембар 1976. године, Уб, Република Србија
Садашње запослење:
II Докторска дисертација
Наслов: Криминолошко профилисање лица лишених слободe
Број страница: 500
Број табела: 91
Број библиографских података: 1161
Установа и место где је рад израђен: Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац
УДК:
Ментор: проф. др Снежана Соковић , Правни факултет Универзитета у Крагујевцу
III Оцена и одбрана
Датум пријаве теме:
Број одлуке и датум прихватања теме докторске дисертације:
Комисија за оцену подобности теме кандидата:
<ol style="list-style-type: none">Проф. др Снежана Соковић, редовни професор Правног факултета Универзитета у КрагујевцуПроф. др Станко Бејатовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у КрагујевцуПроф. др Данка Радуловић, редовни професор Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду
Комисија за оцену докторске дисертације:
<ol style="list-style-type: none">Проф. др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета Универзитета у КрагујевцуПроф. др Станко Бејатовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у КрагујевцуПроф. др Данка Радуловић, редовни професор Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду
Комисија за одбрану докторске дисертације:
<ol style="list-style-type: none">Проф. др Бранислав Симоновић, редовни професор Правног факултета Универзитета у КрагујевцуПроф. др Станко Бејатовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у КрагујевцуПроф. др Данка Радуловић, редовни професор Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду
Датум одбране докторске дисертације:

КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

Резиме

С обзиром на константну актуелност, распрострањеност и сложеност криминалитета на макро и микро социјалном нивоу, историјски развој различитих облика друштвене реакције упућује на специјално-превентивно и генерално-превентивно деловање, због чега су се развили различити научни приступи. Методолошки утемељен приступ дијагнози личности и прогнози понашања лица указује на потребу за препознавањем научно објективних, ваљаних и поузданих фактора криминолошког профила. У складу са резултатима савремених теоријских и емпиријских научних достигнућа у односу на познавање и значај криминолошке дијагнозе личности и прогнозе понашања лица лишених слободе, у пракси је тренутно присутна употреба разноврсног криминолошког инструментаријума, који све више структурише и проширује спектар деловања стручњака у законом одређеном поступку. Полазећи од основних истраживачких питања у односу на импликације за примену криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе, *сврха* емпиријског истраживања се односила на испитивање његове теоријске и емпиријске позиционiranости и актуелне законодавне реформске интенције у Р Србији. Основни *циљ* је био усмерен на анализу постојећих научних сазнања о познавању и значају криминолошког профилисања лица лишених слободе, као и добијених података спроведеног емпиријског истраживања у односу на будућу примену и развој криминолошког профилисања. За прикупљање података од узорка испитаника је коришћен посебно конструисан *Упитник познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе*. Узорак, случајно одабраних испитаника током марта месеца 2016. године у оквиру просторија надлежних судова (Основног, Вишег и Апелационог) у Крагујевцу, Правног факултета Универзитета у Крагујевцу и Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, сачињавали су носиоци судијске функције и студенти ($N=102$). За статистичку обраду прикупљених података (*SPSS – version 22*) су коришћене процедуре интерне конзистенције, дескриптивне статистике, дискриминативне анализе, каноничке корелације и квадрата каноничког коефицијента мултипле корелације (*Cronbach's α , %, f , Mean, Std.Dev., Pearson Chi-Square, Student t , Pearson Correlation* и *R Square*). У односу на полазне претпоставке је емпиријско истраживање показало да *не постоје статистички значајне разлике између студената и судија у погледу познавања криминолошког профилисања*, да *не постоје статистички значајне разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања*, да *постоји статистички значајна висока позитивна корелација између*

познавања и значаја криминолошког профилисања, да постоји статистички значајна висока позитивна корелација између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања, да постоји статистички значајна умерена позитивна корелација између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања, да постоји статистички значајна умерена позитивна корелација између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.

Дати су предлози за будућа деловања у односу на криминолошко профилисање лица лишених слободе.

Кључне речи: криминологија, профилисање, лице, лишење слободе

Научна област: Правне науке

Ужа научна област: Кривично-правна (Криминологија)

CRIMINOLOGICAL PROFILING OF OFFENDERS

Summary

Considering to the constant actuality, distribution and complexity of the crime at the macro and micro-social level, the historical development of different forms of social reaction indicates on special-preventive and general-preventive action, because of which were developed different scientific approaches. Methodological substantiated access to diagnosis of personality and prognosis of conduct of offenders indicates the need for recognizing the scientifically objective, valid and reliable factors of criminological profile. According to the results of contemporary theoretical and empirical scientific achievements in relation to the knowledge and the importance of criminological diagnosis of personality and prognosis of conduct of offenders, at the practice is currently present use of various criminological instrumentarium, which increasingly structures and expands the range of functions of the experts in legally determined procedure. Starting from the basic research questions in relation to the implications for the application of criminological profiling on the assessment of offenders, *the purpose* of empirical research referred to the testing of his theoretical and empirical positioning and current legislative reform intentions in the Republic of Serbia. The main *objective* was focused on the analysis of existing scientific prudence about the knowledge and importance of criminological profiling of offenders, as well as the obtained data from conducted empirical research in relation to the future implementation and development of criminological profiling. For collecting data from a sample of respondents is used specially designed *The Questionnaire of knowledge and importance of criminological profiling of offenders*. The *sample*, randomly selected respondents during March 2016 in the facility of the competent courts (First Instance, Superior and Appellate) in Kragujevac, Faculty of Law of the University of Kragujevac and the Faculty of Special Education and Rehabilitation of the University of Belgrade, was consisted of judges and students ($N = 102$). For statistical analysis of the collected data (*SPSS - version 22*) has used procedure of internal consistency, descriptive statistics, discriminative analysis, canonical correlation and the square of the coefficient of multiple canonical correlation analysis (*Cronbach's α , %, f , Mean, Std.Dev., Pearson Chi-Square, Student t , Pearson Correlation and R Square*). In relation to the underlying assumptions empirical research has shown that *there are no statistically significant differences between students and judges regarding the knowledge of criminological profiling*, that *there are no statistically significant differences between students and judges regarding the importance of criminological profiling*, that *there is a statistically significant high positive correlation between knowledge and the importance of criminological profiling*, that *there is a statistically significant high positive correlation between the purposes for criminological profiling of*

the competent authorities and importance of criminological profiling, that there is a statistically significant moderate positive correlation between the need for prior formal professional training of experts for the application of criminological profiling and importance of criminological profiling, that there is a statistically significant moderate positive correlation between the need for prior normative regulation of criminological profiling and importance of criminological profiling of offenders.

There where provided suggestions for future action in relation to the criminological profiling of offenders.

Keywords: *criminology, profiling, offender, deprivation of liberty*

Science Field: *Law Sciences*

Field of academic expertise: *Criminology (with Psychology)*

САДРЖАЈ

I ТЕОРИЈСКИ ДЕО

УВОДНА РАЗМАТРАЊА.....	7
1. КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ.....	10
1.1 ПОЈАМ И ДЕФИНИЦИЈА КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА.....	10
1.2 ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА.....	16
1.3 ПРИСТУПИ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА.....	22
1.3.1 Криминолошко-истражна анализа.....	22
1.3.2 Профилисање криминалног догађаја.....	23
1.3.3 Географско профилисање.....	24
1.3.4 Анализа бихевиоралних доказа.....	25
1.3.5 Психологија истраге.....	26
1.3.6 Дијагностички (клинички) приступ.....	27
1.3.7 Актуарски приступ.....	28
1.3.7.1 Неструктурирана процена.....	31
1.3.7.1.1 Прва генерација инструмената.....	31
1.3.7.2 Структурирана процена.....	32
1.3.7.2.1 Друга генерација инструмената.....	33
1.3.7.2.2 Трећа генерација инструмената.....	34
1.3.7.2.3 Четврта генерација инструмената.....	36
1.4 СВРХА И ЦИЉ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА.....	39
1.5 ЗНАЧАЈ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЗА ИСПИТИВАЊЕ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ.....	40
2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ.....	42
2.1 БИОЛОШКИ ПРИСТУП.....	42
2.1.1 Теоријска објашњења бихевиорално-генетске трансмисије.....	43
2.1.2 Теоријска објашњења неуро-имиџинг методама.....	45
2.1.3 Неуро-психолошка теоријска објашњења.....	47
2.1.4 Психо-физиолошка теоријска објашњења.....	48
2.1.5 Ендокринолошка и неуротрансмитерска теоријска објашњења.....	49
2.1.6 Теоријска објашњења у вези са раним здравственим ризицима.....	52
2.2 ПСИХОЛОШКИ ПРИСТУП.....	53
2.2.1 Психоаналитичка психодинамска теорија.....	54
2.2.2 Бихевиоралне теорије.....	56
2.2.3 Когнитивне теорије.....	57
2.2.4 Теорије личности.....	59
2.2.5 Психопатолошке теорије.....	61
2.3 СОЦИОЛОШКИ ПРИСТУП.....	62
2.3.1 Теорије социјалне структуре.....	63
2.3.2 Теорије социјалног процеса.....	64
2.3.3 Теорије социјалне реакције.....	66
2.4 ИНТЕГРАТИВНИ ПРИСТУП.....	67
2.4.1 Теоријски концепти у вези са обрасцима понашања појединца.....	69
2.4.1.1 Теорија рационалног избора.....	69
2.4.1.2 Теорија рутинских активности.....	70
2.4.1.3 Теорија обрасца криминалног понашања.....	70
2.4.1.4 Теорија могућности или повољних прилика.....	71
2.4.1.5 Теорија животног стила.....	71

2.4.1.6	<i>Теорија контроле баланса</i>	72
2.4.1.7	<i>Интегративна системска теорија антисоцијалног понашања</i>	72
2.4.2	Теоријски концепти у вези са факторима самоодређења појединца	73
2.4.2.1	<i>Теоријски концепти тока животног развоја</i>	73
2.4.2.1.1	Интегративна теоријска перспектива.....	74
2.4.2.1.2	Теоријски модел социјалног развоја.....	74
2.4.2.1.3	Модел дуализације криминалних каријера.....	74
2.4.2.1.4	Интеракционалистичка теорија.....	75
2.4.2.1.5	Општа узрастом одређена теорија социјалне контроле.....	75
2.4.2.1.6	Интегративна теорија когнитивног антисоцијалног потенцијала.....	75
2.4.2.1.7	Интегративна вишеслојна теорија контроле.....	75
2.4.2.1.8	Развојни модел криминалних склоности.....	76
2.4.2.1.9	Развојна еколошка теорија акције.....	76
2.4.2.2	<i>Теоријски концепт модела личности и социјално-психолошког модела</i>	77
3.	МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ	79
3.1	МЕТОДЕ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА	79
3.1.1	Криминолошка дијагноза	80
3.1.1.1	<i>Метод изучавања индивидуалног случаја</i>	81
3.1.1.2	<i>Клиничко-криминолошки метод</i>	81
3.1.1.2.1	Криминолошко-психолошко клиничко испитивање индивидуалног случаја: темперамент и карактер, мотиви, емоције и ставови.....	82
3.1.1.2.2	Криминолошко-психопатолошко клиничко испитивање индивидуалног случаја: поремећаји расположења, поремећаји личности, психотични поремећаји и ментална ретардација.....	85
3.1.1.3	<i>Метод клиничко-идиографског испитивања криминогених и некриминогених потреба индивидуалног случаја</i>	87
3.1.2	Криминолошка прогноза	88
3.1.2.1	<i>Прогностички метод</i>	89
3.1.2.2	<i>Метод клиничко-идиографског испитивања квалитета криминалног ризика индивидуалног случаја</i>	89
3.1.2.2.1	Социјална прилагођеност/неприлагођеност.....	90
3.1.2.2.2	Опасност по друштво.....	92
3.1.2.2.3	Статички и динамички фактори криминалног ризика.....	93
3.1.3	Планирање, програмирање и праћење рехабилитативног третмана	95
3.1.3.1	<i>Одређивање циљева третмана</i>	96
3.1.3.2	<i>Одређивање интервенција третмана</i>	97
3.2	ТЕХНИКЕ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА	98
3.2.1	Технике дијагностичког (клиничког) приступа	99
3.2.1.1	<i>Векслеров Индивидуални Тест Интелигенције (ВИТИ)</i>	101
3.2.1.2	<i>Бендер визуомоторни гешталт-тест</i>	102
3.2.1.3	<i>Кателов инвентар (16ПФ)</i>	103
3.2.1.4	<i>Нео Инвентар Личности (НЕО ПИ-Р)</i>	104
3.2.1.5	<i>Минесота Мултифазни Персонални Инвентар (ММПИ)</i>	105
3.2.1.6	<i>Роршахов тест</i>	106
3.2.1.7	<i>Цртеж људске фигуре (МТ)</i>	107
3.2.1.8	<i>Тест тематске аперцепције (ТАТ)</i>	108
3.2.1.9	<i>Милонов Клинички Мултиаксијални Инвентар (МКМИ)</i>	110
3.2.2	Технике дијагностичког (клиничког) и актуарског приступа	111
3.2.2.1	<i>Џеснесов инвентар (ЏИ-Р)</i>	111
3.2.2.2	<i>Процена процесне компетентности (ЕЦСТ-Р)</i>	112
3.2.2.3	<i>Структурисани инвентар симптоматологије симулирања (СИМС)</i>	113

3.2.2.4	<i>Структурирани интервју за изношење симптома (СИРС)</i>	114
3.2.2.5	<i>Роџерсове скале процене код кривичне одговорности (Р-КРАС)</i>	115
3.2.3	Технике актуарског приступа	117
3.2.3.1	<i>Ревидирани инвентар нивоа постигнућа осуђеног (ЛСИ-Р)</i>	118
3.2.3.2	<i>Група скала поврата (ОГРС)</i>	119
3.2.3.3	<i>Систем процене осуђених (ОАСИС)</i>	120
3.2.3.4	<i>Упитник самопроцене (САК)</i>	121
3.2.3.5	<i>Инструмент за мерење статичких фактора ризика (СТАТИК-99)</i>	122
3.2.3.6	<i>Структурисана процена ризика насиља међу младима (САВРИ)</i>	123
3.2.3.7	<i>Инструмент за процену и управљање историјским факторима ризика (ХЦР-20)</i>	123
3.2.3.8	<i>Психолошки инвентар криминалних стилова размишљања (ПИКТС)</i>	124
3.2.3.9	<i>Скала криминалног начина размишљања Тексашког Христићанског Универзитета (ТЦУЦТС)</i>	125
3.2.3.10	<i>Матрикс ризика (РМ2000)</i>	126
3.2.3.11	<i>Процена ризика од злостављања у породици (САРА)</i>	127
3.2.3.12	<i>Инструмент за процену ризика од насилништва (ВРАГ)</i>	128
3.2.3.13	<i>Висконсин класификациони систем (ВЦС)</i>	129
3.2.3.14	<i>Висконсин скала ризика и потреба (ВРН)</i>	130
3.2.3.15	<i>Процена корективног управљања случајем лица код примене алтернативних санкција (КОМПАС)</i>	130
3.2.3.16	<i>Инструмент за процену личности (РАИ)</i>	131
3.2.3.17	<i>Листа психопатије (ПЦЛ-Р)</i>	132
3.2.3.18	<i>Листа психопатије: скрининг верзија (ПЦЛ:СВ)</i>	133
4.	НОРМАТИВНО-ПРАВНИ ОКВИР КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ	135
4.1	МЕЂУНАРОДНА ПРАВИЛА И СТАНДАРДИ	135
4.1.1	<i>Стандардна минимална правила о поступању са затвореницима</i>	135
4.1.2	<i>Европска затворска правила</i>	138
4.1.3	<i>Европски Конвенција о спречавању мучења и нехуманих или понижавајућих казни или поступака и ЦПТ стандарди</i>	140
4.2	НАЦИОНАЛНИ ЗАКОНСКИ И ПОДЗАКОНСКИ АКТИ	144
4.2.1	Казнено извршно право англо-америчких земаља	145
4.2.1.1	<i>Казнено извршно право Сједињених Америчких Држава</i>	146
4.2.1.2	<i>Казнено извршно право Канаде</i>	153
4.2.1.3	<i>Казнено извршно право Комонвелта Аустралије</i>	160
4.2.1.4	<i>Казнено извршно право Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске</i>	164
4.2.2	Казнено извршно право европско-континенталних земаља	169
4.2.2.1	<i>Казнено извршно право Краљевине Шведске</i>	170
4.2.2.2	<i>Казнено извршно право Краљевине Норвешке</i>	176
4.2.2.3	<i>Казнено извршно право Републике Финске</i>	179
4.2.2.4	<i>Казнено извршно право Краљевине Данске</i>	182
4.2.2.5	<i>Казнено извршно право Руске Федерације</i>	184
4.2.2.6	<i>Казнено извршно право Савезне Републике Немачке</i>	186
4.2.2.7	<i>Казнено извршно право Краљевине Холандије</i>	189
4.2.2.8	<i>Казнено извршно право Француске</i>	193
4.2.2.9	<i>Казнено извршно право Краљевине Шпаније</i>	196
4.2.2.10	<i>Казнено извршно право Републике Италије</i>	199
4.2.2.11	<i>Казнено извршно право Републике Аустрије</i>	202
4.2.2.12	<i>Казнено извршно право Мађарске</i>	206
4.2.2.13	<i>Казнено извршно право Републике Румуније</i>	209
4.2.2.14	<i>Казнено извршно право Републике Бугарске</i>	212

4.2.3	Казнено извршно право бивших југословенских република	215
4.2.3.1	Казнено извршно право Републике Словеније.....	217
4.2.3.2	Казнено извршно право Републике Хрватске.....	222
4.2.3.3	Казнено извршно право Босне и Херцеговине.....	226
4.2.3.4	Казнено извршно право Црне Горе.....	232
4.2.3.5	Казнено извршно право Републике Македоније.....	235
4.2.4	Казнено извршно право Републике Србије	239
4.2.4.1	Историјски контекст.....	240
4.2.4.2	Савремени контекст.....	242
4.2.4.2.1	Устав Републике Србије.....	244
4.2.4.2.2	Кривични закон Републике Србије.....	246
4.2.4.2.3	Закон о Кривичном поступку Републике Србије.....	250
4.2.4.2.4	Закон о извршењу кривичних санкција Републике Србије.....	254
4.2.4.2.5	Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала	259
4.2.4.2.6	Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера	261
4.2.4.2.7	Правилник о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција.....	264
4.2.4.2.8	Правилник о кућном реду Казнено-поправних завода и Окружних затвора	267
4.2.4.2.9	Правилник о кућном реду посебног одељења за извршење казне затвора за кривична дела организованог криминала.....	268
4.2.4.2.10	Правилник о кућном реду Специјалне затворске болнице.....	269
4.2.4.2.11	Правилник о извршењу мере притвора.....	270
4.2.4.2.12	Правилник о начину извршења казне затвора у просторијама у којима осуђени станује.....	271
4.2.4.2.13	Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица.....	272
4.2.4.2.14	Правилник о раду осуђеног лица.....	275
4.2.4.2.15	Директива о начину рада службеника третмана у Заводима Управе за извршење кривичних санкција.....	276
5.	ОКВИР ПРИМЕНЕ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ	278
5.1	КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ И СПОСОБНОСТ ЗА ДАВАЊЕ ВЕРОДОСТОЈНОГ ИСКАЗА, УРАЧУЊИВОСТИ И СПОСОБНОСТ ЗА САСЛУШАЊЕ, СИМУЛИРАЊЕ МЕНТАЛНЕ БОЛЕСТИ ИЛИ ОБОЉЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛНА КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ	280
5.2	КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ И ЕСКТЕРНА, ИНТЕРНА ИНИЦИЈАЛНА И НАКНАДНА КЛАСИФИКАЦИЈА И НАДЗОР У ЗАЈЕДНИЦИ	289
6.	АНАЛИЗА ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА	304

II ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

1.	ПРЕДСТАВЉАЊЕ ПРОБЛЕМА ИСТРАЖИВАЊА	314
2.	КОНКРЕТИЗАЦИЈА ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА	318
3.	ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА	320
4.	ОСНОВНА ИСТРАЖИВАЧКА ПИТАЊА	322
5.	СВРХА, ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА	323
6.	ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА	325
7.	МЕТОДОЛОШКА ПОСТАВКА ПРОБЛЕМА ИСТРАЖИВАЊА	326
7.1	МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА	328
7.2	ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА	328
7.3	ВРЕМЕНСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	330
7.4	ПРОСТОРНИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	330

7.5	ИЗВОРИ ПОДАТАКА И ЈЕДИНИЦЕ ИСТРАЖИВАЊА	330
7.6	УЗОРАК ИСТРАЖИВАЊА	330
7.7	СТАТИСТИЧКА ОБРАДА ПОДАТАКА	331
8.	ДИСКУСИОНА РАЗМАТРАЊА	332
8.1	СТАТИСТИЧКЕ МЕТРИЈСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРИМЕЊЕНОГ ИНСТРУМЕНТА	332
8.2	ДЕСКРИПТИВНИ СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЉИ СТАВОВА ИСПИТАНИКА	333
8.3	СТАТИЧКИ ЗНАЧАЈНЕ РАЗЛИКЕ У СТАВОВИМА ИЗМЕЂУ ОБЕ ГРУПЕ ИСПИТАНИКА	405
8.4	СТАТИСТИЧКИ ЗНАЧАЈНЕ КОРЕЛАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ВАРИЈАБЛИ ИСТРАЖИВАЊА	411
8.5	ОГРАНИЧЕЊА ТОКОМ СПРОВОЂЕЊА ИСТРАЖИВАЊА	414
8.6	СМЕРНИЦЕ ЗА БУДУЋА ИСТРАЖИВАЊА	416
9.	ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА СА ПРЕПОРУКАМА ЗА ДАЉЕ ДЕЛОВАЊЕ	417
10.	ЛИТЕРАТУРА	439
10.1	КЊИГЕ, УЏБЕНИЦИ, МОНОГРАФИЈЕ, СТРУЧНИ И НАУЧНИ ЧЛАНЦИ	439
10.2	НОРМАТИВНО-ПРАВНИ ИЗВОРИ	468
10.3	ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ	473
11.	ПРИЛОЗИ	478
11.1	ПРЕГЛЕД ПРЕДСТАВЉЕНИХ ТАБЕЛА	478
11.2	ПРЕГЛЕД КОРИШЋЕНОГ ИНСТРУМЕНТАРИЈУМА	482
A:	Упитник познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе	482
11.3	ЛИСТА СКРАЋЕНИЦА	492

Посвећено породици

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

С обзиром на константну актуелност, распрострањеност и сложеност криминалитета на макро и микро социјалном нивоу, одувек је постојала потреба за специјално-превентивном реакцијом друштва у виду издвајања оних лица која крше позитивно-правне друштвене прописе, као и за генерално-превентивном, у смислу утицаја на друге. Разматрајући историјски развој различитих облика друштвене реакције, искључива усмереност на издвајање лица није дала задовољавајуће резултате код смањења стопе општег рецидивизма, због чега су се у оквиру науке и праксе развили различити методолошки приступи.

Иако је пажња јавности и даље усмерена на институционално ограничавање слободе лица, пажњу стручњака заокупља методолошки утемељен приступ процени и мењању понашања, јер указују на константну постојаност бројних проблема, где је препознавање научно објективних, ваљаних и поузданих фактора криминолошког профила лица врло имплицитно, с обзиром на његову корелацију са законито прикупљеним доказима и донетим наредбама, решењима, одлукама и пресудама, као и мишљењима и закључцима криминолошког испитивања лица, јер могу помоћи надлежним органима поступка код адекватног препознавања правних чињеница у одмеравању, изрицању и извршењу кривичних санкција.

С обзиром на то да анализа савремене литературе указује на постојање напора да се дође до научних чињеница, које ће указати на превазилажење препрека у погледу одређења појма и предмета криминолошке процене, уз њену дистинкцију у односу на психолошку и психијатријску, међу теоретичарима је присутан став да се методе и технике процене клиничке криминологије могу применити и код профилисања лица лишених слободе, јер она свеобухватно испитује узроке криминалног понашања као одраза психопатологије (менталних поремећаја), психолошких дефицита или немогућности испољавања лица у складу са позитивно-правним прописима одређене друштвене заједнице¹. У складу са резултатима већине савремених научних истраживања значаја криминолошке дијагнозе личности и прогнозе понашања лица², у пракси је

¹ Motiuk, L. L. /2012/: Risk/Needs Assessment: From Theory and Methods do Policy and Practice, *Resource Material Series No. 88*, p. 3-14.

² Hagan, F. E. /1994/: *Introduction to Criminology (3rd. ed.)*, Chicago; Canter, D. /2000/: Offender Profiling and Criminal Differentiation, *Journal of Criminal and Legal Psychology*; Alison, L., Bennell, C., Mokros, A., Ormerod, D. /2002/: The personality paradox in offender profiling: A theoretical review of the processes involved in deriving background characteristics from crime scene actions, *Psychology, Public Policy and Law*, 8, p. 115-135; Alison, L., Smith, M. D., Morgan, K. /2003/: Interpreting the accuracy of offender profiles, *Psychology, Crime and Law*, 9(2), p. 185-195; Snook, B., Gendreau, P., Bennell, C., Taylor, P. /2008/: Criminal Profiling: Granfalloon and Gobbledygook, *SKEPTIC*, 14(2), p. 36-41; Moffat, K. H. /2010/: Actuarial Sentencing: An "Unsettled" Proposition, *Symposium on Sentencing*.

тренутно присутна употреба разновrsног криминолошког инструментаријума, који све више структурише и проширује спектар деловања стручњака у законом одређеном поступку.

Иако је временом позиционирано у контекст кривичног правосудја, у оквиру клиничке криминологије и даље постоје значајна одступања у објашњењима методолошког оквира криминолошког профилисања, што намеће бројна истраживачка питања у односу на импликације за његову примену код популације лица лишених слободе. У односу на предмет истраживања се намеће неколико посредних питања: Који су фактори испитивања криминолошког профила код процене способности лица за давање веродостојног исказа? Који су фактори испитивања криминолошког профила код процене урачунљивости и способности лица? Који су фактори испитивања криминолошког профила код процене симулирања менталне болести или обољења лица? Који су фактори испитивања криминолошког профила код процене потенцијалне одговорности лица? Који су фактори испитивања криминолошког профила лица код процене екстерне и интерне иницијалне и накнадне класификације? Који су фактори испитивања криминолошког профила код процене у вези са надзором у заједници? Полазећи од непосредних истраживачких питања предвиђених методолошким нацртом истраживања, његова сврха је предвиђена у односу на испитивање ставова носилаца судијске функције и студената у погледу познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, како би се у сазнајној равни анализирала и упоредила досадашња научна сазнања са добијеним резултатима спроведеног истраживања и усмерила национална казнено извршна пракса у правцу даљег развоја и примене криминолошког профилисања лица лишених слободе.

I ТЕОРИЈСКИ ДЕО

1. КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

Претпостављајући интердисциплинарност примене и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, анализа предмета истраживања упућује на научне контроверзе и стереотипе, чији се разлози могу тражити у ширини операционалног појма и дефиниције, али и перцепцији научне поузданости, ваљаности и објективности криминолошког профилисања.

Наилазећи у литератури на већи број операционалних појмовних конструкција, криминално-истражна анализа, истражна психологија, анализа профила или криминално профилисање, без обзира на међусобну методолошку различитост, криминолошки профил имплицира конструисање психосоцијалног дизајна личности лица, како би се извеле претпоставке о његовој доследности у понашању. Криминолошко профилисање најчешће постулира логику процеса употребе бихевиоралних података лица лишених слободе, како би се предвиделе њихове карактеристике³.

Упркос имплицирању корисности употребе метода и техника криминолошког профилисања у оквиру различитих фаза законом одређеног поступка, чини се да се у пракси кључне одреднице криминолошког профилисања различито перципирају. У одсуству јединства, сарадње и размене информација различитих сегмената правосудног система, потреба за научном поузданости, ваљаности и објективности криминолошког профилисања се намеће као нужна. Стога ће се на даље приступити компаративној анализи научних парадигми у односу на појам и дефиницију, историјски развој, основне приступе, сврху, циљ и значај криминолошког профилисања лица лишених слободе.

1.1 ПОЈАМ И ДЕФИНИЦИЈА КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА

Обзиром да дефиниција одређује суштину сазнања о неком појму, а да је предмет изучавања овог рада криминолошко профилисање, операционализација његовог појмовног апарата захтева анализу одређења криминологије, профилисања и лица лишеног слободе.

³ Ressler, R. K., Burgess, A. W., Douglas, J. E., Hartman, C. R., D'Agostino, R. B. /1986/: Sexual killers and their victims: identifying patterns through crime scene analysis, *Journal of Interpers Violence*, 1, p. 288–308; Teten, H. D. /1989/: Offender profiling, *The Encyclopedia of Police Science*, (Bailey, W. G.), New York, p. 365–367; Canter, D. /1994/: *Criminal Shadows: Inside the Mind of the Serial Killer*, London; Rossmo, D. K. /1997/: Geographic profiling, *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*, (Jackson, J. L., Bekerian, D.), London, p. 159–176; Kocsis, R. N. /2007/: *Criminal Profiling: International Theory, Research, and Practice*, New Jersey.

Операционално одређење појмовног апарата криминолошког профилисања се може дати према значењу и обиму дефинисања, с тим да је неопходно претходно приступити анализи позиционираности *криминологије* у научном систему, јер мултидисциплинарно проучава криминалитет као сложену друштвену и индивидуалну појаву, која улази у предмет проучавања бројних наука и научних дисциплина. Док се правне науке баве позитивним правним прописима, односно одређивањем кривичних дела и санкција у случају *кривичног права*, утврђивањем услова чињења кривичног дела од стране процесног субјекта у случају *кривично-процесног права*, идентификовањем учиниоца и жртве у случају *криминалистике*, извршења кривичних санкција у случају *пенологије*, криминологија се бави проучавањем реалних етиолошких узрока и феноменолошких облика криминалног феномена, испитивањем личности лица и утицајем субјекта формалне и неформалне друштвене реакције. Значајна међуусловљеност филозофских наука и криминологије се огледа у проучавању личности и понашања лица, с обзиром на то да *психологија* проучава психичке процесе и функције личности, *психопатологија* симптоме, природу и чиниоце патолошких менталних стања, *педагогија* утицај васпитања и *социологија* утицај друштвених фактора на личност и понашање лица, а да криминологија проучава ендogene и екзогене факторе криминалног понашања. Однос медицинских наука и криминологије се може посматрати у проучавању личности и понашања лица са биолошког аспекта, јер се биолошка детерминисаност личности и понашања лица потврђује испитивањима менталних и органских болести и обољења од стране *психијатрије* и *судске медицине*⁴.

Научно одређење појма и предмета проучавања криминологије према значењу се најједноставније може посматрати у односу на учиниоца, поступке и реакције на дело. Са аспекта позитивистичког антропологизма, као кривична наука је усмерила истраживања у правцу бављења посматрањем поступака у вези са криминалитетом, што је условило постепени развој казуистичке и динамичке криминологије, док је друштвена реакција на појаву криминалитета посебно разматрана са становишта симболичког интеракционизма. Представници *шурега*, тврдокорног енциклопедијског, одређења појма и предмета криминологије као групне науке (Ernest Seellig, Gross Hans, Grassberger Roland, Hołyst Brunon Kazimierz, Wulffen Erich, Exner Franz, Hurwitz Stephan, Christiansen O. Karl, Sutherland Edwin Hardin, Cressey R. Donald, Reckless Walter Cade) сматрају да се криминологија бави проучавањем кривичних дела и казни, личности и понашања делинквента, етиолошким узроцима и феноменолошким облицима

⁴ Bošković, M. /2000/: *Kriminalologija sa penologijom: Homo criminis – zločinac, deo I, Kriminalna etiologija*, Novi Sad; Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. /2003/: *Kriminalologija*, Niš, p. 86, 89-90; Ignjatović, Đ. /2005/: *Kriminalologija*, Beograd, p. 56, 61; Jovašević, D., Stevanović, Z. /2007/: *Pravni aspekti izvršenja krivičnih sankcija*, Beograd, p. 31; Muratbegović, E., Budimlić, M. /2013/: *Odnos kriminalologije i drugih nauka*, Sarajevo.

криминалитета и методама формалне и неформалне друштвене реакције на криминалитет, а да обухвата криминографију, криминалну социологију, криминалну биологију, криминалну соматологију, криминалну психологију, друштвено-психолошко третирање делинквената, криминалну генетику, предикциона истраживања и виктимологију. Плуралистичко схватање криминологије, које је заступао и Тома Живановић, наглашава да криминологија обухвата теоријске (криминална социологија, криминална антропологија, криминална психологија, криминална психопатологија и педологија) и апликативне (криминална политика, криминална профилакса и криминалистика) дисциплине. Везујући се за синтетичко научно становиште, представници *ужег* позитивистичког одређења криминологије (Ferri Enrico, Niceforo Alfredo, Grispigni Filippo, Battaglini Giulio, Mannheim Karl, Saurer Wilhelm) обухватају систематизоване тврдње различитих научних дисциплина, теоријско-емпиријски формиране у научне концепте о методолошким чињеницама о узроцима и облицима испољавања криминалног понашања, као индивидуалне и масовне појаве. Ужем концептуалном одређењу криминологије се придружује и Игњатовић⁵, који истиче да је криминологија “самостална наука која, користећи сазнања и истраживачке поступке наука о човеку и друштву, емпиријски проучава криминални феномен, тј. злочин, његовог извршиоца и жртву, криминалитет и начин на који друштво реагује на криминално понашање”. Већина савремених теоријских представника криминологије сматра да се она може класификовати према научном одређењу њеног предмета и приступа. У односу на предмет обухвата: криминалну феноменологију (симптоматологија, динамика, структура и распрострањеност појавних облика криминалитета) и криминалну етиологију (узрочност криминалитета усмерена првенствено на личност делинквента), односно општу (фактори и механизми делинквенције) и клиничку (дијагноза, прогноза и третман), универзитетску (академску) и примењену (апликативну) криминологију⁶. Антропологистички представници (Pinatel Jean, Healy William, Kinberg Olof Wilhelm, Brúcelas Luis Bervaeck, Osvaldo Laudet, Ferracuti Franco, Ellenberger F. Henri, Samenow E. Stanton, Yochelson Samuel, Soothill Keith Leonard, Gibbens Trevor Charles Noel) нарочито указују на значај *клиничке криминологије*. Док према *ширем* одређењу подразумева интегрисану примену криминолошких научних сазнања у циљу проучавања конкретних индивидуалних случајева применом дијагностичких метода и техника процене, према *ужем* подразумева мултидисциплинарни приступ посматрању

⁵ Ignjatović, Đ. /2005/: *op. cit.*, p. 47.

⁶ Bošković, M. /2000/: *op. cit.*, p. 7, 12-13, 26-32; Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. /2003/: *op. cit.* p. 33-41; Sulejmanov, Z. /2003/: *op. cit.*, p. 20-21, 25, 33, 205, 252, 259; Ignjatović, Đ. /2005/: *op. cit.* p. 48-56; Manzanera, L. R. / 2009/: *Criminología*, Mexico; Siegel, L. J. /2013/: *Criminology: Synopsis of Criminological Theories (11th ed.)*, Belmont.

нормалних и психопатолошких узрока криминалног понашања индивидуалног случаја уз помоћ принципа и метода криминолошких наука. Користећи се различитим приступима био-психосоцијалној етиолошкој основи узрока криминалног понашања индивидуалних случајева, примењује истраживачке поступке и средства, који омогућавају дубинско испитивање личности и понашања лица, као и интервенција, којима се смањује криминални ризик. Док истражни приступ у криминологији подразумева систематско коришћење свих расположивих идеја, знања и информација у вези са угрожавајућим радњама, како би се извели хеуристички закључци о непознатим учиниоцима и дихотомним категоријама њиховог ситуационог понашања, клинички коришћење и превођење знања и искуства клиничара у формализоване и експлицитне закључке о профилу лица, статистички приступ представља коришћење мултиваријантне анализе информација у циљу извођења закључака о карактеристикама понашања и психолошким процесима лица. Већина савремених представника актуарског приступа приписује клиничкој криминологији као главну критику искључиво фокусирање на психолошке карактеристике личности лица, указујући на значај процене друштвених околности који су допринели испољавању криминалног понашања⁷.

С обзиром на бројне *синонимне* конструкције (криминално-истражне анализе или анализе злочина, профилисања учинилаца кривичних дела, профилисања личности учинилаца, криминалистичког профилисања, профилисања окривљених, криминалног профилисања, криминолошког профилисања, психолошког профилисања, психијатријског профилисања, бихевиоралног профилисања, социо-психолошког профилисања), широк спектар сазнања научне области *профилисања* указује на граничну научну позиционираност. У литератури се генерализује као субјективно извођење хеуристичких закључака о идентитету непознатог учиниоца на основу анализе остављених трагова на месту извршења дела и дијагностичких и статистичких закључака на основу анализе карактеристика понашања познатог учиниоца у циљу одређивања његовог профила. *Шира* операционализација појма би имплицирала методе и технике прикупљања података о учиниоцима кривичних дела за потребе истраге, док би *ужа* акцентовала биолошку скицу образаца, склоности и намера лица ради утврђивања специфичних података о карактеристикама њихове личности и понашања за потребе правосудних органа. Анализирајући разматрања Хезелвуда и Бруцеса и Хербота, о профилисању лица, као коришћењу скупа метода и техника ради анализирања типа личности учиниоца, и Кочиса, као

⁷ Di Tullio, B. /1970/: *Horizons in clinical criminology*, New York; Аćимовић, М. /1973/: *Клиничка криминологија и њен однос са криминалном психологијом*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, 12, p. 202; Picca, G. /1993/: *La sociología criminal: la criminología clínica. Eguzkilore*, 7, p. 177-192; Бошковић, М. /2000/: *op. cit.*, p. 7, 12-13; Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. /2003/: *op. cit.*, p. 37-41; Manzanera, L. R. /2009/: *op. cit.*; Motiuk, L. L. /2012/: *op. cit.*

процеса посматрања, разумевања и конструкције доступних података у циљу предвиђања могућих карактеристика лица, чини се објективним научни став да клинички (квалитативни - дијагностички) и статистички (квантитативни - прогностички) научни приступи имају велику ширину примене. С обзиром на то да дијагностички и прогностички приступ профилисања наглашавају његову понашајну компоненту, клиничка опсервација и статистичка пробабилистика (фр. *probabilisme* - филозофско учење по коме је свако сазнање нужно засновано само на вероватноћи)⁸ постулирају емпиријску основу истражне и правосудне функције испитивањем личности и понашања лица лишених слободе. Док афирмација теоријских становишта о индивидуалној одговорности лица више оријентише дијагностику на препознавање сазнајних, емоционалних и вољних способности процесног субјекта и његових схватања и хтења у односу на етичко-друштвено значење последица сопствених дела, становишта о моделу личности и социјално-психолошком моделу више оријентишу прогностичко откривање ризика од криминолошког рецидива, у области кривичног правосуђа. Позитивистички детерминишући тумачење садашњости у контексту симптома прошлости, као директне последице понашајне рефлексije личности, Холмс и Холмс сматрају да профил лица треба да садржи основне информације у односу на психо-социјалне варијабле личности и понашања. *Шире* дефинисање профилисања би се ограничило на: анализа образаца понашања ради утврђивања типа личности лица, према Кантеру; процес извођења закључака о карактеристикама и понашању учинилаца, према Петерику, Турвију и Фергусону; прогностичко откривање ризика криминалног понашања лица засновано на доказима изведеним на основу коришћења научних постулата, према Мофатовој; фокусирање на лица са цртама личности паралелним цртама личности других лица која су учинила слична кривична дела, према Геберту. *Уже* дефинисање имплицира: процес извођења закључака о карактеристикама личности лица одговорних за извршење кривичних дела, према Турвију; предвиђање вероватноће будућег извршења кривичног дела, према Пинизоту; пробабилистичку реконструкцију фактора ризика криминалног понашања за потребе казненог законодавства, према Слингенејеру⁹.

⁸ Klajn, I., Šipka, M. /2006/: *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi Sad, p. 987.

⁹ Pinizotto, A. J. /1984/: *Forensic Psychology: Criminal Personality Profiling*, *Journal of Police Science and Administration*, 12(1), p. 32–40; Holmes, M. R., Holmes, T. S. /1996/: *Profiling Violent Crimes: An Investigative Tool (2nd. ed.)*, Thousand Oaks; Jackson, J. L., Bekerian, D. A. /1997/: *Offender profiling: theory, research and practice*, Chichester; Herbot, S. /1999/: *Empirijski profil izvršitelja – raster za obradu seksualno motivisanih i višestrukih serijskih ubojica*, Zagreb; Geberth, V. J. /2006/: *Practical Homicide Investigations: Tactics, Procedures, and Forensic Techniques (4th ed.)*, Boca Raton; Harcourt, B. E. /2007/: *Against Prediction: Profiling, Policing, and Punishing in an Actuarial Age*, Chicago; Slingeneyer, T. /2007/: *The new penology: a grid for analyzing the transformations of penal discourses, techniques and objectives*, *Champ pénal*, IV; Zinn, R. J. /2007/: *Incarcerated Perpetrators of House Robbery as a Source of Crime Intelligence*, *Unisa*, p. 77; Hazelwood, R. R., Brugess, W. A. /2009/: *Practical Aspects of Rape Investigation*, Boca Raton; Moffat, K. H. /2010/: *op. cit.*; Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *Forensic Criminology*,

С обзиром на то да Кривични закон Републике Србије¹⁰ нормативно операционализује појам *учинилац*, Закон о извршењу кривичних санкција¹¹ појам *лице лишено слободе*, *осуђено лице* и *лице према коме се извршавају кривичне санкције*, а Закон о кривичном поступку¹² *окривљени*, *осуђени* и *лишење слободе*, у складу са циљем овог рада се као најсвеобухватнији издвојио термин ***лице лишено слободе***. У циљу избегавања језичких недоумица, анализирајући очигледну конкретну термиолошку кривично-правну, кривично-процесну и криминолошку разноликост законодавног оквира, пошло се од значења термина датих у важећем Закону о кривичном поступку (чл. 2 ст. 1), јер регулишу кривично-процесни статус правних субјеката: 1. *окривљени* - лице против кога је подигнута оптужница која још није потврђена, или против кога је поднет оптужни предлог, приватна тужба или предлог за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења, а главни претрес или рочиште за изрицање кривичне санкције још није одређено, односно израз који служи као општи назив за осумњиченог, окривљеног, оптуженог и осуђеног (т. 2); 2. *осуђени* - лице које је правноснажном одлуком суда утврђено да је учинилац кривичног дела или противправног дела одређеног у закону као кривичног дела, осим ако се на основу одредаба Кривичног закона сматра неосуђиваним (т. 4); 3. *лишење слободе* - хапшење, задржавање, забрана напуштања стана, притвор и боравак у установи који се, у складу са овим закоником, урачунава у притвор (т. 23).

У складу са свеобухватношћу теоријско-методолошке и нормативне операционализације појма и дефиниције криминологије, профилисања и лица лишеног слободе, мултидисциплинарност појмовне дефиниције ***криминолошког профилисања лица лишених слободе*** је индуктивно-дедуктивно научно импостирана. Епистемолошка разноликост англизоване етимолошке основе - “***criminological profiling***” (криминално профилисање (енгл. *criminal profiling*), профилисање криминалних карактеристика (енгл. *criminal personality profiling*) или профилисање учинилаца (енгл. *offender profiling*)) обухвата вишеслојност законодавног тумачења конструкције профила лица лишених слободе¹³.

Операционализујући *шире* дефинисање, Ховит имплицира прикупљање емпиријских података о карактеристикама лица, а Кантер и Херитац процену поступака лица, како би се утврдиле његове јединствене карактеристике личности и доследни обрасци понашања, који су

London; Scardaccione, G. /2013/: Procena ličnosti maloletnika u maloletničkom krivičnom postupku u Italiji, *Crimen*, IV(1), p. 13-26.

¹⁰ Сл. Гласник РС, бр. 108/2014

¹¹ Сл. Гласник РС, бр. 55/2014

¹² Сл. Гласник РС, бр. 55/2014

¹³ Getoš, A. M. /2015/: *Predmet, metode, teorije i značaj kriminoloških istraživanja za kaznenopravne znanosti i praksu*, Zagreb.

типични за субгрупу којој припада, док операционализовање *ужег* дефинисања указује на одређивање профила лица одређених појавних облика кажњивих понашања, према Гетош¹⁴. Иако би се могла препустити научној критици, у складу са предметом овог рада се најадекватнијом чини дефиниција која обухвата теоријско методолошки-нормативни аспект појма криминолошког профилисања лица лишених слободе - ***систематично повезивање низа физичких, психолошких и понашајних карактеристика са одређеним типовима лица и коришћење тих особина као основе за доношење одлука у области спровођења закона***¹⁵.

У циљу јасније позиционираниости криминолошког профилисања лица лишених слободе у научном систему се чини значајним анализа његове дистинкције у односу на психолошко, психолошко и психијатријско профилисање. Обим појма криминолошког профилисања делује знатно шире од појма психолошког профилисања лица лишених слободе, које се превасходно ограничава на проучавање каузалних фактора криминалног понашања лица, а у циљу извршења екстерне и интерне класификације и накнадне класификације и примене индивидуализованог програма третмана лица лишених слободе. Придружујући се разматрањима Аћимовића¹⁶, у погледу одређења предмета кривично-правне, криминалне, судске, законске и затворске психологије, делује да је обим појма психолошког профилисања лица лишених слободе ужи од појма криминолошког профилисања, ако се посматра у односу на искључиво дијагностичко испитивање личности лица током извршења кривичних санкција применом психолошких метода и техника процене. Расветљавајући психопатолошке индикаторе личности лица, обим појма психијатријског профилисања лица лишених слободе делује као ужи, ако се јасно и специфично ограничи на стандардно коришћење дијагностичког инструментаријума код испитивања менталних болести и обољења лица лишених слободе. Иако су појмови психолошког, психолошког и психијатријског профилисања лица лишених слободе и међусобно, али и различити у односу на криминолошко профилисање, поготово акцентовањем актуелне клиничко-идиографске методолошке утемељености, научна међуусловљеност наведених појмова је нарочито индикативна у односу на контекст његовог историјског развоја.

1.2 ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА

Историјски развој криминолошког профилисања упућује на веома стару потребу друштва за предвиђањем кретања криминалитета испитивањем фактора личности и понашања лица.

¹⁴Howitt, D. /2002/: *Forensic and Criminal Psychology*, London; Getoš, A. M. /2015/: *op. cit.*

¹⁵OSCE /2014/: *Sprječavanje terorizma i suzbijanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu: Pristup kroz rad policije u zajednici*, Vienna, p. 17.

¹⁶Аћимовић, М. /1981/: *Krivičnopravna psihologija, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, 21, p. 79.

Док се историјски најранији примери криминолошког профилисања налазе у Хомеровој “Илијади”, пошто се Терзитова (грч. Thersites) “ружноћа и наказност” приписују његовим криминалним склоностима, најранија документована употреба криминолошког профилисања се налази у извештају антисемитског научника Апиона, упућеног римском цару Калигули у 38. години пре нове ере, јер је, по основу документа Јосифа Флавија, “крвном клеветом” оптужио јевреје за одговорност ритуалних убистава грка током празника Пасхе¹⁷.

У “Малеус Малефикаруму” (лат. *Malleus Maleficarum*) из 1486. године, са детаљним инструкцијама Епископалној Инквизицији за идентификацију, гоњење и кажњавање јеретика по основу вере у “онострано”, први пут су објављена детаљна објашњења праксе криминолошког профилисања, која су била заснована на употреби моћи и манипулацији вером од стране католичке цркве, како би се обезбедила контрола заједнице, што је тајна инквизиторска индоктринација и задржала током читавог средњег и све до XIX века¹⁸.

Развојем казног модернизма током XIX века настају контуре савременог оквира примене криминолошког профилисања, јер се казнени системи све више ослањају на истраживања, документовања и анализе порекла и класификација криминалног понашања, од стране лекара, психијатара, психолога и криминолога. Анализом литературе се уочавају два типа криминолога: они који истражују карактеристике лица како би извели закључке о њиховој личности и понашању и они који се баве примењеном истрагом криминала¹⁹.

Међу првима се користећи френолошким учењима Франца Гала (Franz Gall), заснованих на инференцијалним техникама процене психолошких карактеристика учинилаца дела убиства, издваја се Ломброзо (Cesare Ezechia Marco Lombroso), који је резултате студије статистичке анализе информација о раси, годинама, полу, физичким карактеристикама, образовању и географском пореклу 383 италијанска затвореника објавио 1876. године у делу “Човек злочинац”, формулишући уједно криминално антрополошку теорију²⁰.

У решавању случаја “Цека Трбосека”, Ломброзов савременик, полицијски хирург, др. Џорџ Филипс (George Phillips), 1880. године је поредио морфолошке карактеристике и психолошке особине личности учиниоца, као и обрасце понашања жртава²¹. Расветљавање случаја Цека Трбосека, укључујући и име полицијског хирурга, до данас је остало мистерија.

¹⁷ Turvey, B. /2008/: *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*, Burlington; Slaviček, I., Doležal, D. /2012/: *Kriminalističko profiliranje, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(2), p. 156-173.

¹⁸ Ebisike, N. /2008/: *The Use of Offender Profiling in the Courtroom: the use and abuse of expert witness testimony*, Westport.

¹⁹ Doni, C. /2013/: *Reconsidering the “New Penology”*: Risk Management, Dangerousness and Judicial Decision-Making, Ontario.

²⁰ Turvey, B. /2008/: *op. cit.*

²¹ Woodworth, M., Porter, S. /1999/: *Historical Foundations and Current Applications of Criminal Profiling in Violent Crime Investigations, Expert Evidence*, 7, p. 241–264.

Кроз лик Шерлока Холмса, Сер Артур Конан Дојл (Arthur Conan Doyle), као лекар и форензички практикант, 1886. године је покушао у литератури да прикаже основне принципе профилисања, истичући опсервацију, логику и непристрасност, као непроцењиве вредности у откривању научних чињеница, реконструкцији профила лица и успостављању правне истине²².

Истовремено када је Дојл завршио са приказивањем лика Шерлока Холмса, др. Ханс Грос (Hans Gustav Adolf Gross), криминолог и психијатар, у књизи под називом “*Кривична истрага – практични приручник за судије, полицијске службенике и адвокате*”, 1907. године ауторитативно публикује системски приступ холистичкој реконструкцији криминолошког профила лица²³.

Како би се разрешио случај убиства малолетног лица мушког пола хришћанске вероисповести, Кијевска Тајна Полиција је 1911. године користила криминолошко профилисање др. Ивана Сикорског (Ivan Sikorsky), који је употребио психолошке, антрополошке и историјске методе анализе начина и мотива извршења дела и психолошких карактеристика лица²⁴.

По узору на студију Ломброза, користећи биолошке и факторе животне средине, Џералд Фосброк (Gerald Fosbroke) је 1914. године публикувао књигу под називом “*Карактерно читање кроз анализу карактеристика*”, у којој је објавио да се карактер развија у односу на развој тела и ума, као и да се оно о чему размишљамо рефлектује у нашим менталним структурама²⁵.

Користићи криминолошке, бихевиоралне и биографске податке из усмених и писаних извештаја о осуђеном, *Комисија за условни отпуст Масачусетса* је 1923. године први пут применила научно предвиђање рецидивизма лица лишених слободе. Извори података су били поређани у 64 индикатора процене рецидивизма, с тим да су се клиничке класификације обухватале “*одраслу личност*”, за осуђене који би након отпуштања из установе могли да брину о себи и “*субнормалну личност*” и “*личност коју треба издвојити*”, за лица којима је потребан надзор током условне слободе или дужа корективна сегрегација, уз подкласификације категорија “*компетентан*”, “*девијантан*” и “*ментално оболео*”²⁶.

Др. Барцис (Burgess Ernest Watson) је 1928. године, за потребе *Комисије за доделу условног отпуста Илиноиса*, развио први актуарски (лат. *actuarius* – стручњак за математику осигурања живота)²⁷ инструмент процене, чији су фактори рецидивизма (природа дела, број саучесника, националност једног од родитеља, родитељски статус, брачни статус, рангирање

²²Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*; Turvey, B. /2008/: *op. cit.*; Slaviček, I., Doležal, D. /2012/: *op. cit.*

²³Turvey, B. /2008/: *op. cit.*

²⁴Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*

²⁵Brown, R., Davenport, J. /2012/: *Forensic Science: Advanced Investigation*, Belmont.

²⁶Warfield, G. A. R. Y. /2012/: *Managing mentally ill inmates in Massachusetts: risk assessment, classification, and programming in a house of correction*, Boston.

²⁷Клајн, I., Шипка, M. /2006/: *op. cit.*, p. 87.

рецидивизма, регион у коме је дело учињено, суседство, статус боравишта или пребивалишта у време хапшења, судска/тужилачка препорука, изјашњавање о кривици, дужина казне, понашање пре условног отпуштања, криминална прошлост, историја запослености, институционално понашање, тренутна старост, ментална компетенција и тип личности на основу психијатријске прогнозе) указали на једноставност примене инструмента. Примењујући Барцисов метод процене у оквиру казних институција је 1935. године, Барцисов бивши студент, др. Лон (Ferris Laune), сакупио све доступне информације о осуђеном, применио поменути инструмент процене и припремио извештај за Одбор комисије за доделу условног отпуста, након чега је инструмент примењиван наредних тридесет година²⁸.

Као директор одељења за криминалитет Управе за затворе Министарства правде у Саксону, Вулфен (Erich Wulffen) објављује 1935. године књигу под називом “Жена као сексуални учинилац”, у којој закључује да је криминално понашање жена везано за женску сексуалност²⁹.

Дело “Модерна кривична истрага”, у којој износе детаљна и систематска запажања психо-социјалних карактеристика и типологија лица и њихове мотиве и средства извршења дела, 1935. године објављују О’Конел (John O’Connell), декан Полицијске Академије у Њујорку и Содерман (Harry Soderman), шеф Института за полицијске науке на Правном факултету Универзитета у Стокхолму³⁰.

Спроведећи истраживање у ком је поредио групу од 13873 учинилаца кривичних дела мушког пола и 3023 неосуђиваних грађана, Хотон (Earnest Hooton) је 1939. године објавио да су лица лишена слободе органски инфериорна и да физичка инфериорност узрокује менталну, а да је криминалитет резултанта утицаја фактора животне средине на лица³¹.

Користећи Барцисов инструмент процене ризика за потребе мерења рецидивизма 2600 осуђених лица у периоду од 1940-1949. године, Гласер (Glasser William) констатује да је примењени инструмент показао већу поузданост у односу на клиничке прогнозе затворских психијатара³².

Истражујући присуство разлика на узорку сачињеном од делинквентних дечака и студената са колеџа у осмогодишњем временском оквиру испитивања повезаности њихових морфолошких и психо-социјалних карактеристика личности, Шелдон (William H. Sheldon), на

²⁸ Harcourt, B. E. /2007/: *op. cit.*; Wagner, D. /2009/: *Actuarial Risk Assessment vs. Clinical Decision Making in Child Welfare/Corrections: Should we use our heads or the formula?* USA, Madison; Warfield, G. A. R. Y. /2012/: *op. cit.*

²⁹ Brown, R., Davenport, J. /2012/: *op. cit.*

³⁰ Turvey, B. /2008/: *op. cit.*

³¹ Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*

³² Wagner, D. /2009/: *op. cit.*

основу генералног закључка студије, формулише 1949. године теорију о соматотиповима, по којој је одређени тип физичке грађе (ендоморфни, мезоморфни и ектоморфни), повезан са одређеним типом темперамента (висцеротонични, соматотонични и церебротонични), где висцеротонични одговара ендоморфном, соматотонични мезоморфном, а церебротонични ектоморфном типу³³.

Пошавши од поделе менталних обољења на шизофренију и маничну депресију, које је касније повезивао са карактеристикама телесне конституције и особинама личности, утврђивањем степена корелације типа телесне конституције, личности и криминалног потенцијала на узорку од 4414 случајева, Кречмер (Ernst Kretschmer) је 1955. године понудио поделу на лептосомни или астенични, атлетски, пикнички и диспластични тип телесне грађе, као и два типа личности: схизотимни, настао из концепта шизофреније и астеничне или атлетске телесне грађе и циклотимни, настао из концепта манично-депресивне психозе и пикничке конституције³⁴.

Дубља истраживања повезаности савремене употребе криминолошког профилисања започињу радом др. Брасела (James A. Brussels), ангажованог 1956. године од стране полиције ради израде криминолошког профила лица, које је поставило најмање тридесет и седам бомби у периоду од седамнаест година на железничким станицама и у позориштима у Њујорку. Користећи се као клиничар дијагностиком менталних поремећаја, путем психоаналитичке интерпретације писама учиниоца и места извршења дела и упоређујући криминално понашање учинилаца са понашањем пацијената сличне симптоматологије, Брасел је израдио профил, који је одговарао лицу под именом “*Џорџ Метески*”³⁵.

Прво формално усвајање актуарског инструмента, односно инструмента за процену криминолошког ризика лица на основу испитивања његове личности и понашања, везује се за 1961. годину, када је *Комисија за доделу условног отпуста Калифорније* званично образложила да су се клиничке процене вештака показале као непозданије у односу на актуарске прогнозе друштвене опасности лица. Тек почетком седамдесетих година прошлог века започиње модеран развој актуарског приступа криминолошком профилисању лица, а препознаје по развоју идеологије “*ризичног друштва*” и преокупацијама практичног мерења друштвене безбедности. Друштвена преокупираност избегавања и управљања ризиком је изазвала филозофске промене, које су заузеле значајно место у систему кривичног правосуђа, али и утицала на развој

³³Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*

³⁴Turvey, B. /2008/: *op. cit.*

³⁵Carson, D., Bull, R. /2003/: *Handbook of Psychology in Legal Context*, Chichester; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *The Handbook of Psychology for Forensic Practitioners*, London; Slaviček, I., Doležal, D. /2012/: *op. cit.*

различитих гледишта у оквиру модерне научне перспективе криминолошког профилисања³⁶.

Тетен (Howard Teten) са својим сарадницима (Pat Mullany, Robert Ressler, Dick Ault, John Douglas, Ann Burgess) значајно унапређује криминолошко профилисање. Данас се *Научно одељење за истраживање понашања ФБИ Академије* бави анализом места извршења дела, израдом профила непознатих учинилаца, пружањем препорука током кривичне истраге, развојем стратегија током вођења интервјуа, пружањем помоћи тужилаштву, пружањем мишљења вештака, статистичким истраживањима динамике и структуре кретања криминалитета, истраживањем карактеристика преступника и жртава и њихове интеракције, као и обуком студената из области теорије и методологије криминолошког профилисања³⁷.

Обележавање нове ере у историјском развоју модерне криминологије започиње премештањем фокуса са неструктурираног психолошког и психијатријског клиничког приступа на актуарски приступ криминолошкој процени. Формални улазак актуарског приступа у област кривичног правосуђа се везује за 1978. годину, када је *Комисија за доделу условног отпуста Сједињених Америчких Држава* званично усвојила *Готфредсонов инструмент процене ризика*, да би се следеће године већ развио и усвојио актуарски инструмент процене ризика за пробацију, парол и диференцијалну супервизију. Експоненцијални раст примене актуарских инструмената у области кривичног правосуђа током наредних четрдесетак година је обележило кретање научне методологије криминолошког профилисања у правцу развоја различитих генерација актуарских инструмената – од оријентисаних на “*опасност*”, преко “*ризика*” и “*управљања случајем*”, до четврте, која обједињује претходне³⁸.

Анализирајући богат и разноврстан историјски развој криминолошког профилисања, уочава се да је настао на емпиријским студијама повезаности менталног здравља и криминалног понашања лица, а да се данас користи истраживањима права, криминалистике, педологије, психологије, психопатологије, педагогије, социологије, психијатрије и оријентише на превентивну безбедност друштва проценом ризика и грађењем криминолошких профила применом статистичких алгоритама. Динамика развоја криминолошког профилисања упућује на постојање потребе за кретањем у правцу научно валидиране методологије, па се његова професионализација, у контексту историјског развоја, превасходно чини феноменолошким, о чему говори и анализа његових основних приступа.

³⁶ Wagner, D. /2009/: *op. cit.*

³⁷ Turvey, B. /2008/: *op. cit.*

³⁸ Wagner, D. /2009/: *op. cit.*; Gustavson, C. /2010/: *Risk and prediction of violent crime in forensic psychiatry*, Lund.

1.3 ПРИСТУПИ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА

У зависности од школа које их заступају, слична мултидисциплинарна основа различитих научних приступа криминолошког профилисања условљава јасну позиционираност у научном систему, с обзиром на то да се криминологија користи правним, филозофским и медицинским изворима научног сазнања. Како у литератури често долази до њиховог преклапања, наредна анализа различитих приступа криминолошког профилисања полази од питања - да ли криминологија нема јасно одређене научне границе у односу на сродне научне дисциплине или друге научне дисциплине немају јасно омеђене границе у односу на криминологију.

Јасна дистинкција савремене примене криминолошко-истражне анализе, профилисања криминалног догађаја, географског профилисања, анализе бихевиоралних доказа и психологије истраге код профилисања познатих и непознатих учинилаца ради обезбеђивања доказа током истраге и дијагностичке евалуације код вештачења окривљених у кривичном и поступку извршења санкције и актуарске процене лица лишених слободe, указује на значај дијагностичко-прогностичког испитивања фактора криминолошког ризика лица лишених слободe током претходног, кривичног и поступка извршења санкција³⁹. Значај обима савремене примене актуелног инструментаријума актуарског приступа је у вези и са све већим растом његове заступљености у кривично-правним системима у свету, док се имплементација клиничко-идиографског научног приступа код нас креће успореном динамиком, због чега се анализа поменутих разлика, користећи се логичким закључивањем у односу посебног према општем, код криминолошких типологизација и проучавања ендогених и егзогених узрока криминалног понашања лица, чини сврсисходном и нужном.

1.3.1 Криминолошко-истражна анализа

Приступ *криминолошко-истражне анализе* (енгл. *Criminal Investigative Analysis – CIA*), настао из потребе за применом другачијих приступа у односу на конвенционалне, започео је развој у САД-у од стране ФБИ крајем осамдесетих година прошлог века на основу резултата емпиријских истраживања бројних аутора. У оквиру литературе се за овај приступ везују термини „анализа места извршења дела“ или „*потпис*“ учиниоца, а одређује као закључивање о понашајним обрасцима учиниоца на основу чињеница добијених применом оперативних метода у односу на увиђај и истрагу места извршења дела⁴⁰.

³⁹ Bourque, J., LeBlanc, S., Utzschneider, A., Wright, C. /2009/: *The Effectiveness of Profiling from a National Security Perspective*, Canadian Human Rights Commission and Canadian Foundation on Race Relations.

⁴⁰ Douglas, J., Ressler, R., Burgess, A. W., Hartman, C. /1986/: *Criminal profiling from crime scene analysis*, *Behavioral Sciences & the Law*, 4, p. 401-421.

Дихотомна класификација лица према степену организованости на месту извршења дела (организована - елементи планирања и умишљаја, као и прикривања трагова извршења дела и дезорганизована - неорганизованост у планирању и насумично понашање, без покушаја прикривања трагова извршења дела; мешовита - елементи организованости и дезорганизованости и атипична - недостатак расположивих информација) указује на примену анализе понашајних варијабли, према Реслеру и сарадницима. Даглас и сарадници увиђају сличност приступа са клиничко-дијагностичким, ако се посматрају његове сукцесивне аналитичке фазе: 1. улазна - прикупљање материјала у вези са извршењем дела (материјални докази, изјаве сведока и жртва, полицијски извештаји); 2. модел доношења одлука - интеграција претходно прикупљених информација; 3. процена кривичног дела - конструисање редоследа догађаја и понашања жртве и учиниоца, мотив и степен организованости учиниоца; 4. израда криминолошког профила - увид у прошлост учиниоца, његове физичке карактеристике, навике, веровања, вредности, као и предделиктно и постделиктно понашање⁴¹.

Учесталост примене приступа, условљена једноставношћу процене криминалног понашања на основу неколико видљивих параметара и медијском популаризованошћу, упућује на мало или нимало коришћење знања у вези са обрасцима понашања и заснивање закључака о закривљености криминолошког профила, нарочито када су докази нејасни или се динамика доказа веома брзо мења. Нерадо дозвољавање истраживачима да поуздано, ваљано и објективно тестирају хипотезе приступа, води његовој епистемолошкој затворености. Како приступ није заснован на систематским теоретским моделима и општеприхваћеним научним принципима психолошких наука, већ на личном искуству и интуицији истражитеља, не процењује се важност индивидуалних карактеристика учиниоца, а сваком истражитељу је остављено на вољу да утврди које карактеристике типа учиниоца сматра важним код извршења конкретног дела⁴².

1.3.2 Профилисање криминалног догађаја

Више се оријентишући на разумевање људског понашања познавањем динамике личности и људске психопатологије, на основу великог броја спроведених студија серијских убица и силоватеља за потребе Аустралијске владе је приступ **профилисања криминалног догађаја** (енгл. *Crime Action Profiling – CAP*) развио др. Кочис (Kocsis Richard) са колегама⁴³.

⁴¹Ressler, R. K., Burgess, A.W., Douglas, J. E., Hartman, C. R., D'Agostino, R. B. /1986/: Sexual killers and their victims: identifying patterns through crime scene analysis, *Journal of Interpers Violence*, 1, p. 288–308; Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*

⁴²Alison, L., Goodwill, A., Almond, L., Van den Heuvel, C., Winter, J. /2010/: Pragmatic solutions to offender profiling and behavioural investigative advice, *Legal and Criminological Psychology*, 15, p. 115-132.

⁴³Winerman, L. /2004/: Criminal profiling: the reality behind the myth, *Monitor on Psychology*, 35(7), p. 66.

Приступ тежи циљу утврђивања карактеристичних профила понашања лица за време извршења дела, што подразумева функционалну зависност овог приступа од форензичке обраде места криминалног догађаја, укључујући и релевантне исказе жртава и очевидаца. Како се преобладајући фокус приступа назире у истраживању типологија учинилаца дела, обухвата аналитичке фазе прецизног разматрања логистичких података, који улазе у израду профила: демографске карактеристике, особине личности, интелектуалне способности, навике, склоности и улога извршиоца, начин приласка и долазак на место извршења, средство извршења, начин извршења, припремне радње, савладавање препреке, итд.⁴⁴.

Генерисање поменутих предиктора профила користи модел мултидимензионалног скалирања у комбинацији са техникама клиничко-дијагностичког приступа, због чега је сличан структурисаним интервјуима, који се користе од стране психолога приликом успостављања клиничких дијагноза. Методолошки акценат је стављен на разматрање кривичних дела, која је тешко разумети употребом конвенционалних разматрања, због чега једнако испитује понашајне обрасце учиниоца (слично психолошком истраживању менталних болести) и структуру, процес и вештине повезане са изградом профила (слично пракси клиничке психологије)⁴⁵. Основна предност, и уједно и главна слабост, приступа, уочава се у томе што још увек тежи да изгради научну основу.

1.3.3 Географско профилисање

Иако је **географско профилисање** (енгл. *Geographical Profiling – GE*) формално развијено 1995. године од стране др. Росма (Roosmo Kim), употреба његових научних процедура је примећена у Европи у првој половини XIX века, у оквиру стратегијског прикупљања информација о серијски учињеним насилним кривичним делима. Обухвата два аспекта израде криминолошког профила: квалитативну - субјективну интерпретацију реконструисаног кривичног дела и менталних мапа учиниоца и квантитативну - објективну примену математичких метода у циљу предикције просторног кретања учиниоца. Користећи се криминолошким и истражно психолошким студијама, заснованим на премиси да је животни простор одређен, проистиче из рутинске теорије, која се користи објашњењем дистрибуције дела и теорије кружног животног окружења, која се користи објашњењима визуелног приказа ширења простора извршења дела⁴⁶.

⁴⁴Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*

⁴⁵Winerman, L. /2004/: *op. cit.*; Kocsis, R. N. /2007/: *op. cit.*; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*

⁴⁶Young, T. M. /2006/: Profiling pros and cons: an evaluation of contemporary criminal profiling methods, *Honors Junior/Senior Projects*, 7, Boston.

Заступањем начела најмањег напора, учинилац ће одабрати оне активности које изискују најмање труда, што упућује да ће одабрати оно место извршења дела које му је најближе, а смањивања удаљавањем да ће се број дела смањивати удаљавањем учиниоца од места свог примарног окружења, јер учесталост криминалних радњи пада како расте удаљеност учиниоца од места пребивалишта или боравишта. Начело кружне хипотезе подразумева употребу модела „разбојника” и „мобилног учиниоца”, где први описује учиниоца као лице које врши напад на објекат ван места пребивалишта или боравишта, док му је дом унутар круга учињених кривичних дела, а други указује на околност да је у питању лице које напушта географску локацију свог дома како би га учинио на неком другом месту. Начело квантитативне примене информатичких програма је развијено како би се олакшао процес израчунавања и приказа информација у вези са местом и учиниоцем криминалног догађаја, јер програми креирају топографске карте на основу статистичке вероватноће одабира локације за извршење дела од стране учиниоца, а међу најпознатијим и најчешће навођеним су Росмов „*Riger Profiler*“ и „*Dragnet*“ истраживача Унивезитета у Ливерпулу⁴⁷.

Главна критика упућена приступу географског профилисања се односи на његову поузданост, корисност и самосталност. Игнорисање свеукупних понашајних доказа и комплетног криминолошког профила учиниоца, као и доношење закључака о учиниоцу на основу само једног елемента кривичног дела се не чини поузданим и објективним, а чини се да својим тумачењима карактеристика учинилаца много више помаже и чини један од аспеката приступа психологије истраге⁴⁸.

1.3.4 *Анализа бихевиоралних доказа*

Развијен крајем деведесетих година прошлог века, од стране др. Турвија (Turvey Brent), приступ *анализе бихевиоралних доказа* (енгл. *Behaviour Evidence Analysis – BEA*) се карактерише као индивидуални приступ дедуктивној методи анализе физичких трагова и интерпретације доступних информација о карактеристикама понашања учиниоца. Приступом се избегава доношење закључака на основу генерализација и минимизира употреба психолошких типологија, због чега се разликује од клиничког приступа, јер сврха динамичног, критичног и аналитичног истраживања карактеристика понашања учиниоца није лечење, већ помоћ правосудном систему у оквиру законом одређеног поступка⁴⁹.

⁴⁷Rossmo, D. K. /1997/: *op. cit.*; Bartol, C.R, Bartol, A.M./2013/: *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*, Upper Saddle River; Bruinsma, G., Weisburd, D. /2014/: *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, New York

⁴⁸Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*; Slaviček, I., Doležal, D. /2012/: *op. cit.*

⁴⁹Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*; Turvey, B. /2008/: *op. cit.*; Slaviček, I., Doležal, D. /2012/: *op. cit.*

Бихевиорална анализа се користи сукцесивним аналитичким фазама израде профила: форензичке - детерминисаност акција прегледа, тестирања и интерпретације физичких доказа, како би се извршила реконструкција кривичног дела, ради утврђивања динамике погодности прикупљеног скупа информација за израду криминолошког профила лица; виктимолошке - испитивање доступних информација о жртви (хобији, навике, пријатељи, непријатељи, демографске карактеристике или однос са учиниоцем) како би се утврдио обим (низак, средњи и висок) изложености жртве експонираности учиниоцу; анализе кривичног дела - процена метода напада, редоследа активности, коришћеног материјала, типа вербалних активности и било каквих мера опреза учиниоца; утврђивања и процене понашајних образаца учинилаца - повезивање претходних корака са доступним, објективним и ваљаним информацијама о месту злочина, познавању коришћених метода и материјала и употребљених криминалних вештина⁵⁰.

Приступ је окарактерисан озбиљним напорима објективизације доказивања криминалног понашања учинилаца, па је његова научна самосталност предмет озбиљних расправа, јер искључиво инсистира на дедуктивној методи, која нужно не искључује логичку индуктивност. Иако се приступ претерано ослања на материјалне доказе и профил сваки пут реевалуира када се појаве нове околности, ипак се не може са високим степеном вероватноће указати на то да је одређено лице подобно да буде учинилац већ извршеног кривичног дела⁵¹.

1.3.5 Психологија истраге

Бавећи се питањима откривања кључних карактеристика учинилаца, идентификацијом учињених дела, још осамдесетих година прошлог века је др. Кантер (Canter David) покушао да пружи научну основу *психологији истраге* (енгл. *Investigative Psychology – IP*). Често се назива и емпиријским или статистичким приступом, емпиријским, јер се користи идиографском анализом криминалног понашања и карактеристика учинилаца, а статистичким, јер се односи на контекст употребе статистичке аналитичке *методе мултидимензионалног скалирања* (енгл. *Multidimensional scaling – MDS*), као статистичког симултаног анализирања веза између мултиплих варијабли у оквиру одређеног микропростора⁵².

За разлику од осталих психолошких модела, који објашњавају криминално понашање као компензаторну активност, психологија истраге полази од претпоставке да на месту извршења дела учиниоци остављају психолошке трагове, што условљава конзистентност између природе

⁵⁰ Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*; Slaviček, I., Doležal, D. /2012/: *op. cit.*

⁵¹ McGrath, M. G. /2000/: Criminal Profiling: Is there a Role for the Forensic Psychiatrist? *Journal of the American Academy of Forensic Psychiatry and the Law*, 28(3), p. 315–324; Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*

⁵² Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*

дела и карактеристика, које испољавају у сличним ситуацијама. Због тога је важно разумети повезаност између варијабли познатих чињеница и доступних информација о учиниоцу. Теоријску основу приступа представља петофакторски компонентални модел, кога чине: 1. међуљудска повезаност - стил интеракције особа у међусобној комуникацији, који указује на начин којим учиниоци спроводе акције, које симболизују трансакције са другима у свакодневном животу, што значи да ће се понашати према жртви исто онако као што се свакодневно понашају према околини; 2. значај времена и места извршења дела - одраз менталних мапа и унутрашњих процеса учиниоца, које указују на симболично значење одабира временског и потребу за контролом и сигурношћу просторног оквира; 3. криминалне карактеристике - индуктивна метода анализе варијабли личности и понашања учиниоца према врсти, природи и начину извршеног дела; 4. криминална каријера - разумевање начина на који учинилац модификује своје понашање по основу стеченог искуства, с обзиром на то да ће се учинилац понашати слично током рецидива или серијски извршених дела, јер постоји уврежено веровање да многи учиниоци не мењају своје криминалне обрасце понашања; 5. форензичка свесност учинилаца - анализирање индикатора знања и искуства учиниоца у вези са функционисањем правосудног система (криминална прошлост, социјалне и породичне карактеристике, личне карактеристике и запослење)⁵³.

Критичка научно-методолошка анализа озбиљно доводи у питање недостатке приступа у погледу ригорозних реконструкција понашања учиниоца, као и генерализације случајева, с обзиром на то да су карактеристике учиниоца само могућност, а не нешто коначно, као и грешке приликом коришћења статистичких поступака за тумачење профила учиниоца. Предност приступа се огледа у његовом научном потенцијалу, с обзиром на то да се користи методолошким постулатима психолошких и криминолошких научних дисциплина, као и употреби статистичке анализе у разумевању учинилаца и предикцији просторне дистрибуције кривичних дела⁵⁴.

1.3.6 Дијагностички (клинички) приступ

Дијагностичке (клинички) приступ (енгл. *Diagnostic Evaluation – DE*) карактерише генерички скуп метода које имају основу у психолошкој и психијатријској клиничкој процени лица, због чега га неки аутори називају и клиничким⁵⁵.

⁵³ Canter, D. /1995, 1998, 2003, 2004/: *op. cit.*; Youngs, D., Spruin, E. /2014/: *Investigative Psychology, Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, (Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.)), New York, p. 5164-5173.

⁵⁴ Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*; Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*

⁵⁵ Kocsis, R. N. /2007/: *op. cit.*; Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*

Дијагностичка евалуација укључује процену понашања лица кроз анализу информација у вези са менталним процесима и поремећајима личности који су довели до извршења кривичних дела. На основу познавања менталних процеса и поремећаја личности и практичног клиничког искуства, стручњаци покушавају да одреде карактеристике типа учиниоца или да га класификују у одређене криминолошке категорије. Постоји сагласност у вези са тим да постоје одређени облици менталних поремећаја, који могу представљати кључну предиспозицију код испољавања психопатолошких понашања учинилаца. Дијагностичка евалуација има теоријску основу у развојним и теоријама личности: Бун сматра да на процену случаја највише утичу психодинамско (психодинамско), диспозициона (црте личности) и хуманистичка (когнитивно) учења, а слична гледишта заступа Бедкок, док Турко нарочито наглашава важност клиничког искуства у процени лица. Искусног клиничара карактерише инхерентно разумевање психопатологије, искуство у спровођењу закона уз способност предвиђања понашања лица, капацитет уживљавања у личност лица и научни приступ ослобођен моралних закључака и предрасуда. МекГрат постулира да клиничари који раде на процени не би требало да направе грешке и дају третманске савете лицу, заснивају клиничку процену на одређеној теоријској основи без примене инструмената процене или да се ослањају искључиво на интуицију, психодинамске интерпретације личности и статистичко резоновање⁵⁶.

Научна критичка анализа приступа се усмерава на недовољно јасну унификацију методологије и структурисаности теоријског оквира, као и заснивање процене на личном клиничком искуству и знању испитивача, које се не може емпиријски тестирати, због чега се сматра субјективним, идиосинкрастичним, практично неупотребљивим и потенцијално опасним. Најважнија критика приступа се односи на околност да се сматра најстаријим приступом из ког произилазе сви остали приступи и да нуди увид у мотиве извршења дела лица, због чега је тренутно најзаступљенији и најдоминантнији у области криминолошког профилисања⁵⁷.

1.3.7 *Актуарски приступ*

Првобитна употреба термина **ризик** (итал. *risico* - оно што је одсечено, одбачено) се уочава 1660. године. У научну употребу је *опште* значење термина увео Мил (Meehl Paul) да би

⁵⁶Turco, R. N. /1990/: Psychological Profiling, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 34, p. 147–15; Badcock, R. /1997/: Developmental and Clinical Issues in Relation to Offender Profiling, *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*, (Jackson, J., Bekerian, D. (Eds.)), Wiley; Boon, J. /1997/: The Contribution of Personality Theories to Psychological Profiling, *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*, (Jackson, J., Bekerian, D. (Eds.)), Wiley; McGrath, M. G. /2000/: *op. cit.*

⁵⁷Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*; Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*

њиме означио поступак механичког комбиновања информација емпиријски одређеним фреквенцијама вероватноће за потребе класификације одређене појаве. У оквиру криминологије, психологије и психијатрије се користи *посебно* значење термина, које се односи на скуп фактора личности, понашања и околности лица, који су повезани са вероватноћом будућег испољавања угрожавајућих активности. Термин **процена ризика** се користи као *опште* и *посебан*. Док се *опште* значење термина односи на сваку појаву која се може јавити у будућности, а изазива осећај неизвесности међу популацијом, *посебно* значење термина се односи на процесирање прикупљених информација статистичким алгоритмима ради транспарентности и стандардизације поступка процене вероватноће јављања непожељних појава у будућности. **Актуарски приступ** (енгл. *Actuarial Assessment - AA*) процени ризика се дефинише као употреба утврђеног скупа фактора ризика, одређених применом фиксних математичких правила и алгоритама, ради добијања коначне процене ризика испитиване појаве⁵⁸.

Криминолошко-актуарска процена (енгл. *Actuarial Profiling – AP*) се *опште* дефинише као актуарски приступ испитивању криминолошког профила лица, док се *уже* дефинише као испитивање фактора личности, понашања и околности лица ради статистичког предвиђања вероватноће њиховог будућег испољавања криминалних активности. Сматра се да је научно ваљана, поуздана и објективна у предвиђању генералног и специфичног криминалног рецидивизма и примене корективних интервенција, поготово код лица лишених слободе. Користећи се номотетским и дедуктивним инструментаријумом, који се не може искључиво изједначити са идиографским и индуктивно-психометријским, актуарски приступ процени криминалног рецидивизма је ретроспективан, јер показује предвиђање поменутог феномена на основу корелације између низа поређаних варијабли - фактора ризика. Док се психолошки и психијатријски тестови користе за процену смисла, међусобне повезаности и интерне конзистентности констелација односа појединих симптома или карактеристика личности лица, ради утврђивања присуства неког поремећаја или недостатка, актуарски инструменти се користе за процену присуства одређеног броја фактора, који стоје у корелацији са будућим криминалним активностима. Указујући на емпиријски засновано доношење одлука, пружање услуга и процену оствареног у односу на кретање предмета лица кроз мултипле фазе у оквиру законом одређеног поступка, консензус мишљења међу научницима заступа значајност испитивања криминолошког профила за актуарску правду код предвиђања криминалног рецидивизма по основу доказа. У

⁵⁸Philipse, M. /2005/: *Predicting criminal recidivism: Empirical studies and empirical practice in forensic psychiatry*, Nijmegen, p. 17; Harcourt, B. E. /2007/: *op. cit.*; Andrews, D., Bonta, A. /2006/: *The Psychology of Criminal Conduct (4th ed.)*, Newark NJ, p. 20; Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*; Doni, C. /2013/: *Reconsidering the “New Penology”*: *Risk Management, Dangerousness and Judicial Decision-Making*, Ontario.

односу на епистемолошка разматрања извођења закључака на основу емпиријских података употребом процеса индуктивног закључивања и разматрања Лоренса Трајба (Laurence Tribe) ултимативно статистичких фактичких и ултимативно пробабилистичких правних доказа, технике криминолошко-актуарске процене се користе претварањем чињеница у вези са терминима “ван основа сумње”, “вероватни узрок”, “превага доказа” или “јасан и убедљив доказ” у емпиријски утемељене правне закључке⁵⁹.

У односу на претходну анализу међусобне повезаности и условљености приступа криминолошког профилисања се чини да се методолошки фондус клиничког и актуарског приступа највише преклапају. Како оба примењују клиничке варијабле, њихова главна разлика је садржана у процесу којим се сваки користи. Инструментаријум актуарског приступа процени криминалног ризика је временом емпиријски усавршаван. Док се неструктурисана процена односи на употребу прве генерације инструмената процене превасходно клиничких варијабли, структурисана процена се односи на употребу наредних генерација актуарских инструмената за испитивање превасходно статичких и динамичких варијабли криминалног ризика. Како су неструктурисане клиничке процене лица мање поуздане од чисто актуарске процене⁶⁰, системско усавршавање актуарске структурисане процене криминалног ризика је условило тренутно присуство клиничко-идиографског актуарског приступа испитивању личности, понашања и околности лица лишених слободе.

Обухватајући криминолошки метод изучавања индивидуалних случајева, криминолошко-клинички и прогностички метод, у складу са предметом овог рада се актуелни клиничко-идиографски метод криминолошко-актуарске процене лица лишених слободе чини интересантном са аспекта дубље научне анализе криминолошког профилисања лица лишених слободе.

⁵⁹Gudjonsson, G., Copson, G. /1997/: *The Role of the Expert in Criminal Investigation, Offender Profiling: Theory, Research and Practice*, (Jackson, J., Bekerian, D. (Eds.)), Wiley; Moffat, K. H., Maurutto, P. /2003/: *Youth Risk/Need Assessment: An Overview of issues and Practices*, Department of Justice Canada; Philipse, M. /2005/: *op. cit.*; Harcourt, B. E. /2007/: *op. cit.*; Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *Instruments for Assessing Recidivism Risk: A Review of Validation Studies Conducted in the U.S.*, New York; Doni, C. /2013/: *op. cit.*

⁶⁰Hanson, R. K., Bussiere, M. T. /1996/: *Predictors of Sexual Offender Recidivism: A Meta-Analysis*, Ottawa; McNeil, D. E., Sandberg, D. A., Binder, R. L. /1998/: The relationship between confidence and accuracy in clinical assessment of psychiatric patients' potential for violence, *Law and Human Behavior*, 22, p. 655-69; Blackburn, R. /2000/: Risk assessment and prediction, *Behavior, Crime and Legal Processes: a Guide for Legal Practitioners*, (McGuire, J., Mason, T., O'Kane, A.), Chichester, p. 178-204; Dolan, M., Doyle, M. /2000/: Violence risk prediction - clinical and actuarial measures and the role of the Psychopathy Checklist, *British Journal of Psychiatry*, 177, p. 303-11; Hood, R., Shute, S., Feilzer, M., Wilcox, A. /2002/: Sex offenders emerging from long-term imprisonment - a study of their long-term reconviction rates and of parole board members' judgements of their risk, *British Journal of Criminology*, 41(2), p. 371-394; McGuire, J. (Ed.) /2002/: *Offender Rehabilitation and Treatment: Effective Programs and Policies to Reduce Reoffending*, Chichester; Burman, M., Armstrong, S., Batchelor, S., McNeill, F., Nicholson, J. /2007/: *Research and Practice in Risk Assessment and Risk Management of Children and Young People Engaging in Offending Behaviours: A Literature Review*, Glasgow; Serin, R., Lloyd, C. D., Hanby, L. /2010/: Enhancing offender re-entry: An integrated model for enhancing offender re-entry, *European Journal of Probation*, University of Bucharest, 2(2), p. 53-75.

1.3.7.1 *Неструктурирана процена*

Актуелан све до појаве седамдесетих година прошлог века, приступ неструктуриране процене не укључује стандардизацију инструментаријума, тако да не постоји протокол или листа индикатора на основу којих се врши процена лица, већ је процена подложна субјективном доживљају клиничара. Клиничар је основни инструмент процене, јер комбинује сопствена запажања, интуицију, разматрања других процењивача, професионално искуство и теоријска знања о механизмима функционисања личности и понашања⁶¹.

Основни недостаци неструктуриране клиничке процене се односе на: субјективност процењивача, која је штетна по поузданост процене; разликовање битног од небитног, с обзиром на то да клинички интервју може затрпати испитивача информацијама; ослањање на професионално закључивање, јер доводи до субјективне пристрасности и непрецизности, па професионални закључци имају слабу предиктивну валидност, обзиром да варирају од случаја до случаја. Међу главним предностима овог приступа се издвајају: слобода процене и флексибилност у доношењу закључака испитивача; добијање важних информација о појединачним ризичним понашањима, јер захтева индивидуализацију процене, као и информација о значајним факторима средине и успостављање одговарајућег третмана и плана за управљање индивидуалним случајем⁶².

Иако је немогуће у потпуности оповргнути емпиризам овог приступа, у циљу превазилажења његових слабости научно објективнијом предиктивном тачности процене лица долази до развоја актуарске процене на основу статичких фактора ризика, актуарске процене на основу динамичких фактора ризика и клиничко-идиографске процене⁶³.

1.3.7.1.1 *Прва генерација инструмената*

Развијен утврђивањем статичких фактора ризика у периоду од седамдесетих до осамдесетих година прошлог века, инструментаријум прве генерације је најсензитивнији у домену процене опасности лица. Разлоге употребе алтернативних назива приступа, неструктурирано професионално просуђивање или неструктурирана клиничка интуиција, треба тражити у томе што се процена лица заснива на неструктурираним и субјективним испитивањима коришћењем клиничке методе. Главне карактеристике приступа се односе на примену неформалних и интуитивних критеријумима испитивања, мерење историјских фактора

⁶¹Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*; Scoones, C. D. /2010/: *Reintegration Planning for Sexual Offenders: Relationships with Static and Dynamic Risk, Treatment outcome and Recidivism*, Canterbury; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

⁶²Philipse, M. /2005/: *op. cit.*; Burman, M., Armstrong, S., Batchelor, S., McNeill, F., Nicholson, J. /2007/: *op. cit.*

⁶³Lehmann, R. J. B. /2014/: *Using Crime Scene Behavior for Risk Assessment in Sexual Offenders*, Berlin.

општим клиничким проценама базираним на субјективним интерпретацијама индивидуалне историје лица и мерењу клиничких фактора субјективним интерпретацијама тренутних црта личности и симптома криминалног понашања лица⁶⁴.

Резултати истраживања спроведених за утврђивање научне ваљаности инструмената су показали да они имају слабу интерну релијабилност и предиктивност, као и да су њихове процене субјективне, интуитивне, недоследне, променљиве и неемпиријски потврђене⁶⁵.

1.3.7.2 Структурисана процена

Структурисана процена почиње да се развија осамдесетих година прошлог века на основу спровођења бројних научних истраживања у вези са утврђивањем индикатора који ће се користити за предвиђање криминалног рецидивизма лица, због чега се често назива чистом актуарском проценом. Назива се и чисто структурисаном проценом, јер подразумева примену стандардизованог формата листа индикатора за проверу присуства емпиријски потврђених фактора историје лица⁶⁶.

С обзиром на то да се користи емпиријским научним истраживањима у вези са предвиђањем криминалног рецидивизма се констатује да структурисана процена поседује методолошку основаност. Методолошка основаност инструментаријума указује на значајност операционализације статичких и динамичких фактора ризика у предвиђању криминалног рецидивизма. Предвиђање криминалног рецидивизма се не добија из математичких операција, већ из клиничке рефлексije скора узорка, тако да је коначна процена дата у виду тростепене скале ниског, средњег и високог криминалног ризика. Иако се ограничава на процену статичких и динамичких фактора ризика, структурисана процена се користи инструментима који интегришу и индикаторе за примену клиничких интервенција (нпр. тренутни психотични симптоми, негативни ставови или респонзивност на третман). С једне стране се налази на раскршћу између кривичног правосуђа и менталног здравља, с друге, између индивидуалистичког, флексибилног, клинички значајног и мање предиктивног клиничког приступа и групно базираног, крутог, клинички мање значајног и статистички ефикасног актуарског приступа⁶⁷.

С обзиром на то да чисто актуарски приступ предвиђању криминалног рецидивизма игнорише употребу динамичких варијабли, а статички фактори ризика не нуде предвиђање

⁶⁴Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*; Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Lehmann, R. J. B. /2014/: *op. cit.*

⁶⁵Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Lehmann, R. J. B. /2014/: *op. cit.*

⁶⁶Philipse, M. /2005/: *op. cit.*; Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

⁶⁷Philipse, M. /2005/: *op. cit.*; Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*

циљева и тока корективног третмана, констатују се методолошки недостаци у примени инструмената, упркос њиховој емпиријској ваљаности. Предност структурисане процене је садржана у томе што структурисани клинички инструменти нису ограничавајући, већ је структура сваке процене иста, што је неминован услов научне веродостојности, ваљаности и објективности⁶⁸.

1.3.7.2.1 Друга генерација инструмената

С обзиром на настојања ограничавања методолошке основе процене криминалног ризика на употребу чисто актуарских индикатора процене, почетком осамдесетих година прошлог века се развија друга генерација инструментаријума. У литератури се класификује у оквиру структурисаног механицистичког приступа предвиђању, чистог актуарског приступа примарно базираног на значајним статичким факторима или актуарског приступа заснованог на процени и нумеричком изразу статичких фактора ризика. Типични инструменти ове генерације, а који ће подробније методолошки бити објашњени у оквиру трећег поглавља, односе се на: *СФС*, *ГСИР*, *ВЦС*, *СТАТИК-99*, *ОГРС*, *PM2000* и *ВРАГ*⁶⁹.

Методолошку основу инструмената друге генерације чине емпиријски заснована механицистичка прогноза, али без конкретне теоријске основе у односу на факторе процене, јер је регресионо изједначавање процене извршено према карактеристикама узорка, укључујући и очекивања у погледу криминалног рецидивизма. Статистичка значајност предикторских варијабли се односи на ниво очекивања у односу на дати узорак, јер се статистички матрикс користи за примену у односу на нове случајеве, чији исход процене још није познат. Ајтеми који су пронађени као статистички безначајни за предвиђање су изостављени, а проценитељ обавља предвиђање само у односу на формални скуп понуђених емпиријских ставки⁷⁰.

Експлицитна пробабилистичка правила класификације процењиване појаве су уграђена у специјализоване скале, које мере статичке и непроменљиве, превасходно, историјске факторе ризика (нпр.: број и тип осуде), а предвиђање инструментаријумом примарно базирано на информацијама у вези са групним ризиком од криминалног рецидивизма, метаанализираним опширним квантитативним студијама популације⁷¹.

⁶⁸Dawes, R. M., Faust, D., Meehl, P. E. /1989/: Clinical versus actuarial judgment, *Science*, 243(4899), p. 1668-1674; Philipse, M. /2005/: *op. cit.*; Burman, M., Armstrong, S., Batchelor, S., McNeill, F., Nicholson, J. /2007/: *op. cit.*; Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*

⁶⁹Pearson /2011/: *Forensic Psychology Information Pack: A range of products from Pearson Assessment for professionals working in the area of forensic psychology*, UK; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

⁷⁰Philipse, M. /2005/: *op. cit.*; Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*

⁷¹Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Lehmann, R. J. B. /2014/: *op. cit.*

Намењени процени емпиријски потврђених статичких и непроменљивих фактора криминалног ризика, комбинујући се у односу на тотални скор, статистички прорачуни корелације специфичних фактора криминалног ризика и података о новом делу, намењени су испитивању заједничких карактеристика лица и целе популације. Иако се односе на карактеристике које предвиђају криминални рецидивизам, инструменти се не односе на примену интервенција⁷².

Емпиријска заснованост на процени статичких-историјских фактора ризика је уједно и емпиријска предност и недостатак инструмената. Емпиријски недостаци се односе на: статичност и консеквентну ригидност процене, генералне одреднице процене криминалног ризика код сваког појединачног случаја, као и методолошке проблеме појаве генерализација ван случајева на којима су инструменти били развијени, уско и специфично фокусирање на статичне и непроменљиве историјске показатеље и, последично, пристрасност процене. Главна предност инструмената друге генерације се односи на: широк обим методолошке применљивости, већу конзистентност и предиктивну тачност у односу на веома примењиван клинички приступ, промоцију транспарентности и доследности у доношењу одлука. С обзиром на то да актуарски инструменти друге генерације показују методолошке предности у процени случајева који се налазе на континууму ниског ризика, али и недостатке у идентификовању истинитости случаја, међу научницима постоје сугестије да би требало да буду ограничени само на процену приоритетних случајева⁷³.

1.3.7.2.2 Трећа генерација инструмената

Током деведесетих година прошлог века је група канадских истраживача приступила развоју инструмената процене, који праве компромис између клиничких и актуарских екстрема, због чега припадају структурисаном приступу клиничке процене вођене истраживањима, структурисано вођеном приступу примарно базираном на значајним клиничким факторима или структурисаном актуарском приступу заснованом на процени динамичких фактора ризика⁷⁴. Детаљан методолошки приказ најпознатијих инструмената поменуте генерације, *ЛСИ*, *САК*, *ХЦР-20*, *САРА*, *САВРИ*, *ПСЛ-Р*, уследиће у оквиру трећег поглавља.

Методолошку основу треће генерације инструмената чине различити теоријски приступи изведени из резултата метааналитичких студија у вези са проценом листе клинички релевантних

⁷²Burman, M., Armstrong, S., Batchelor, S., McNeill, F., Nicholson, J. /2007/: *op. cit.*; Yoon, D. /2013/: *Resource-oriented Risk Assessment and Intervention in Sexual Offenders*, Hamburg.

⁷³Philipse, M. /2005/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*; Lehmann, R. J. B. /2014/: *op. cit.*

⁷⁴Moffat, K. H. /2010/: *op. cit.*; Yoon, D. /2013/: *op. cit.*

динамичких фактора ризика, с тим да листе укључују и варијабле већ емпиријски изведених актуарских статичких фактора ризика. Обухватајући примену клиничких и актуарских метода процене, указује на значајност коришћења мултидимензионалних шема наместо тоталних скорова процене, при чему сума скорова не мора нужно указивати на значајност криминалног ризика у појединим случајевима, јер један једини фактор криминалног ризика може имати знатно већу значајност за криминални рецидив него више фактора заједно, па је значење тоталног скор на инструментима остављено на флексибилном закључку процењивача⁷⁵.

Опис инструментаријума треће генерације инструмената као “динамичких” или “ризик-потреба” подразумева заснованост на процени динамичких фактора ризика, односно криминогеним потребама лица. Аутори треће генерације инструмената указују на значајност коришћења мултидимензионалних шема наместо тоталних скорова процене, у оквиру којих клинички критеријум процене криминалног ризика укључује информације у вези фреквенција могућег криминалног рецидивизма под специфичним околностима. Технике су сачињене од листе ајтема базираних на емпиријској основи актуарске предикције и клиничке превенције. Не описују се као психолошки тестови, који обухватају валидирану интерну конзистенцију субскала које представљају исти конструкт. Ајтеми актуарске процене испитују криминални ризик на основу одређених психопатолошких аспеката понашања лица, док се психометријски инструменти користе за процену психолошких особина, које могу бити у вези са психопатологијом лица – обе мере имају значајност за статистичко предвиђање криминалног рецидивизма лица лишених слободе. У односу на значај психопатолошких варијабли за третман лица лишених слободе, примена инвентара треће генерације показује сензитивност код склоности ка високо ризичним афективним стањима, особина личности које указују на опасност, карактеристика сексуалне девијантности, итд.⁷⁶.

С обзиром на то да су намењени испитивању временски променљивих динамичких фактора ризика, могу послужити у процени и предвиђању криминалног рецидивизма, идентификацији циљева третмана и управљању криминалним ризиком. Разликовањем статичких и динамичких фактора ризика пружају податке о маркерима трајних понашајних склоности лица лишених слободе, поготово у погледу предвиђања криминалног рецидивизма, због чега је фокус инструмената имплицитан код идентификације психолошких значења различитих извора информација⁷⁷.

⁷⁵Moffat, K. H. /2010/: *op. cit.*; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*; Lehmann, R. J. B. /2014/: *op. cit.*

⁷⁶Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*; Yoon, D. /2013/: *op. cit.*; Lehmann, R. J. B. /2014/: *op. cit.*

⁷⁷Mann, R. E., Hanson, R. K., Thornton, D. /2010/: Assessing risk for sexual recidivism: Some proposals on the nature of psychologically meaningful risk factors, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 22(2), p. 191-217.

Предности треће генерације инструмената се односе на: систематичност и објективност процене потреба лица, предиктивну валидност, с обзиром на укључивање процене динамичких фактора ризика, сензитивност у идентификацији циљева третмана, с обзиром на процену акутних динамичких и стабилних статичких фактора ризика и развијање методолошког фундуса инструментаријума психометријским мерењима, пошто је за процену динамичких фактора ризика дозвољена употреба и различитих батерија психометријских тестова. Озбиљни методолошки недостаци у вези са применом инструмената треће генерације се односе на: раван процене динамичких варијабли, јер промене динамичких варијабли не показују увек смањење криминалног рецидива, фокус мерења на динамичким факторима ризика, због чега се поставља питање да ли се динамички фактори ризика не мењају због примене неадекватних корективних интервенција или примењени инструменти нису у стању да дају валидну процену, што је условило појаву наредне генерације инструмената⁷⁸.

1.3.7.2.3 Четврта генерација инструмената

Припадајући клинички прилагођеном актуарском, структурисаном клинички прилагођеном актуарском или клиничко-идиографском приступу, развој последње генерације инструмената започиње крајем деведесетих година прошлог и почетком овог века⁷⁹. Најистакнутији представници ове генерације, *СОНАР*, *СТЕЈБЛ-2007* и *АКУТ-2007*, *КОМПАС*, *ОРАС*, *ВРН*, *ЛСИ-Р* и *ОАСИС*, биће детаљно појашњени у оквиру трећег поглавља.

Методолошка основаност инструментаријума четврте генерације је научно валидирана, с обзиром на то да су у мулти-аксијалну раван актуарске процене интегрисани номотетски и идиографски методолошки приступи процени вероватноће јављања будућег извршења дела. Широки спектар методолошких аспеката – клинички/актуарски и квантитативни/квалитативни је уграђен у инструментаријум четврте генерације⁸⁰.

Опис инструментаријума акцентује методолошку базираност на идентификацији фактора криминалног ризика појединачних случајева, фокусирањем на динамичке, јер статички фактори ризика мењају пробабилитет криминалног рецидивизма, нарочито ако је промена узрокована неким сврсисходним деловањем. Историјски фактори ризика се мере криминолошким, контекстуалним и клиничким варијаблама, док се клинички фактори мере ајтемима који покривају тренутне динамичке факторе. Клинички фактори су уграђени у укупан скор фактора

⁷⁸ Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

⁷⁹ Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*; Yoon, D. /2013/: *op. cit.*; Lehmann, R. J. B. /2014/: *op. cit.*

⁸⁰ Andrews, D. A., Dowden, C. /2007/: The risk-need-responsivity model of assessment and human service in prevention and corrections: Crime-Prevention jurisprudence, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 49, p. 439-464.

криминалног ризика, а образложење за додавање клиничких разматрања у инструменте четврте генерације се односи на то што се актуарска процена фокусира на пондерисане непроменљиве историјске варијабле, чиме се утиче на укупан скор узорка процене на рачун динамичких фактора, који могу да укажу на време када ће се предвиђени догађај појавити, или се могу користити у превенцији будућег догађаја. Клиничко прилагођавање би онда имало добру интерну, што се не може рећи и за екстерну предиктивну валидност⁸¹.

С обзиром на то да примена психометријских тестова и структурисаних система рангирања може произвести значајну инкреметалну валидност предикције криминалног ризика, варијабле инструмената циљају добијање информација у вези са историјом лица, потребама за планирањем третмана и управљањем кретања индивидуалног случаја у третману, као и кључним факторима респонзивности лица лишеног слободе, односно његовог одговора на третман. Намењене су процени подобности осуђеног лица за третман, његовог постигнућа и исхода третмана, јер актуарска процена интегрише динамичке факторе у своје статистичке алгоритме, омогућавајући тиме промену циљева и интервенција корективног третмана. Интегративност инструментаријума се огледа у обједињавању процене корективних промена актуелних динамичких и статичких и динамичких фактора ризика пре уласка осуђеног у третман, процене динамичких фактора ризика и процене криминалног рецидива, проценом и управљањем криминалним ризиком и индивидуалним случајем лица лишеног слободе⁸².

Предности и недостаци четврте генерације инструмената су испреплетани, јер се односе на: опрезност код клиничког прилагођавања актуарске процене, с обзиром на то да клиничка пристрасност може довести до смањења вредности предвиђања актуарског инструмента, док може бити сврсисходно онда када су карактеристике случаја видљиво различите од карактеристика узорка актуарске процене, када је исход мерења предвиђен проценом или када случај показује изузетно ретке карактеристике повезане са криминалним ризиком, па се методолошка опасност примене инструмената односи и на околност да клиничар има могућност да субјективно прилагођава или мења инструмент процене у одређеним околностима⁸³.

У циљу прегледности приказа анализа разлика између представљених генерација инструмената актуарског приступа процени криминалног ризика, њихове методолошке карактеристике су дате у наредној **Табели 1.** приказаној на следећој страни.

⁸¹Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*

⁸²Burman, M., Armstrong, S., Batchelor, S., McNeill, F., Nicholson, J. /2007/: *op. cit.*; Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*; Yoon, D. /2013/: *op. cit.*

⁸³Pearson /2011/: *op. cit.*

Табела 1.: Основне методолошке карактеристике актуарских инструмената

Актуарски инструменти				
методолошке карактеристике	прва генерација	друга генерација	трећа генерација	четврта генерација
назив приступа	неструктурисан клинички	чисто актуарски	вођен клинички	клиничко-идиографски
године јављања	седамдесете	осамдесете	деведесете	тренутно актуелни
опис	глобално клинички: субјективне интерпретације историје и актуелних карактеристика и симптома лица	изворно актуарски: криминолошки, контекстуални и клинички ајтеми у односу на прошлост и ајтеми у односу на актуелне клиничке карактеристике и симптоме лица	актуарско-клинички: криминолошки, контекстуални и клинички ајтеми и ајтеми у односу на актуелне клиничке динамичке факторе	клиничко-идиографски: криминолошки, контекстуални и клинички ајтеми у односу на прошлост и ајтеми у односу на актуелне клиничке динамичке факторе
варијабле	клиничке	статички фактори ризика	динамички фактори ризика	клиничке, статички и динамички фактори
намена процене	1. неформална 2. историјска 3. клиничка	1. статичка 2. ризик 3. криминални 4. рецидивизам	1. динамичка 2. циљеви третмана 3. ризик 4. рецидивизам	1. подобност, постигнуће и исход третмана 2. пре и током третмана 3. ток третмана 4. рецидивизам 5. управљање случајем
фокус процене	опасност	ризик	управљање случајем	праћење кретања случаја
примери	психијатријски извештај	<i>SFS</i> <i>GSIR</i> <i>WCS</i> <i>Static-99</i> <i>OGRS</i> <i>RM2000</i> <i>VRAG</i>	<i>LSI</i> <i>SAQ</i> <i>HCR-20</i> <i>SARA</i> <i>SAVRY</i> <i>PCL-R</i>	<i>SONAR</i> <i>STABLE-2007</i> и <i>ACUTE-2007</i> <i>COMPAS</i> <i>ORAS</i> <i>WRN</i> <i>LSI-R</i> <i>OASys</i>

Из приказане табеле се уочава да међу приказаним инструментима актуарске процене постоје значајне разлике. Најзначајнија разлика се уочава између треће и четврте и друге генерације инструмената, јер се инструменти треће и четврте генерације превасходно односе на корективни третман, а тек потом на рецидив лица. Актуарски инструменти уграђују процену криминалног ризика и криминогених и некриминогених потреба у утилитаристичку теорију кажњавања – смањење криминалног рецидивизма извршењем кривичних санкција на основу модела личности и социјално-психолошког модела подржава кажњавање употребом емпиријских доказа.

Иако постоји доста емпиријских доказа који оправдавају примену метода и техника

криминолошког профилисања лица лишених слободe, неопходно је осврнути се на њихове основне методолошке постулате, што ће бити детаљније анализирано у оквиру трећег поглавља. Иако закон, обично, ограничава науку, скептицизам друштвено-правних теоретичара не може дозволити кретање у правцу кажњавања, које није утемељено на научним доказима. Уз уважавање различитих законских нивоа и облика дискреције правосудних органа би се требало запитати на основу којих емпиријских доказа судска пракса оправдава лишавање слободe, с обзиром на то да некритичко прихватање науке може озбиљно угрозити нормативно одређивање праведног поступања. Разматрајући пробабилистички хипотетички оквир, у коме корелација изазива каузацију, закључује се да је емпиријско знање често позиционирано према ширим расправама његове методолошке валидности и релијабилности, поготово у односу на посматрање сврхе и циља криминолошког профилисања.

1.4 СВРХА И ЦИЉ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА

Одређивање сврхе и циљева криминолошког профилисања се може посматрати у односу на осигуравање јавне безбедности друштва. Делимично се придружујући анализи Мофатове и Петерика, Турвија и Фергусона, чини се да се сврха и циљ криминолошког профилисања односе на помоћ надлежним органима код доношења одлука током претходног, кривичног и поступка извршења кривичних санкција⁸⁴.

Савремени аутори сматрају да се **сврха** криминолошког профилисања лица лишених слободe у законом одређеном поступку односи на: помоћ у откривању карактеристика личности и понашања лица, према Ебисикеу; указивање на тип лица, према Цексону и Бекериану; обезбеђивање информација о карактеристикама личности и понашања лица, према Напијеру и Бејкеру; анализирање личности и понашања лица комбиновање метода и техника психолошке и социолошке процене ради индивидуализације казне, према Мофатовој. Уопштено би се могло закључити да је сврха криминолошког профилисања лица лишених слободe садржана у криминолошко-актуарској процени личности, понашања и околности лица ради помоћи суду код доношења одлука у законом одређеном поступку⁸⁵.

У складу са претходним се **циљ** криминолошког профилисања не може изједначити са циљем психијатријског и психолошког вештачења за потребе надлежног суда. Циљ

⁸⁴Feely, M. M., Simon, J. /1992/: The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications, *Criminology*, 30(4), p. 449-474; Moffat, K. H. /2010/: *op. cit.*; Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*

⁸⁵Jackson, J. L., Bekerian, D. A. /1997/: *op. cit.*; Napier, M. R., Baker, K. P. /2005/: Criminal Personality Profiling, *Forensic Science: An Introduction to Scientific and Investigative Techniques*, (James, S. H., Nordby, J. J. (Eds.)), Boca Raton; Ebisike, N. /2008/: *op. cit.*; Moffat, K. H. /2010/: *op. cit.*

криминолошког профилисања се односи на усмеравање криминолошко-актуарске процене на опште и посебне факторе испитивања личности, понашања и околности лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција⁸⁶.

У односу на сврху и циљеве криминолошког профилисања варира и његов значај за испитивање лица лишених слободе.

1.5 ЗНАЧАЈ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА КОД ИСПИТИВАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

Већина националних кривично-правних система тренутно нарочито наглашава значај формалне друштвене контроле криминалитета, због чега криминални рецидивизам фигурира као фактор успешности институционалног спровођења законске казнено-извршне регулативе. Смањивање криминалног рецидивизма лица лишених слободе се постиже применом одговарајућих корективних интервенција одређених испитивањем њихове личности, понашања и околности, због чега су методе и технике испитивања усмерене у правцу примене квантификоване криминолошке дијагнозе, прогнозе и третмана⁸⁷.

Општи значај криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе се огледа у односу на индивидуализацију криминолошко-актуарске процене статичких и динамичких фактора ризика, односно криминогених и некриминогених потреба, као и криминалног рецидива. *Посебан* значај криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе се огледа у односу на генерално-превентивно и специјално-превентивно друштвено реаговање у свакој од фаза законом одређеног поступка – док у оквиру кривичног поступка има превасходно генерално-превентивни, у фази извршења кривичних санкција има превасходно специјално-превентивни значај.

С обзиром на то да већина кривично-правних националних система у свету више наглашава значај генерално-превентивног, него специјално-превентивног друштвеног реаговања, формална друштвена контрола криминалитета је више усмерена на процену криминалног ризика, него на кривичну одговорност лица лишених слободе⁸⁸. Померање тежишта формалног друштвеног реаговања са кривичне одговорности на управљање криминалним ризиком је уочљиво и у оквиру нашег друштвеног контекста, што се одражава и на тренутни значај

⁸⁶Nowikowski, F. /1995/: Psychological Offender Profiling: An Overview, *The Criminologist*, 19 (4), p. 225–251; O'Toole, M. /1999/: Criminal Profiling: The FBI Use Criminal Investigative Analysis to Solve Crimes, *Corrections Today*, 6, p. 44–47; Muller, D. /2000/: Criminal Profiling: Real Science of Just Wishful Thinking? *Homicide Studies*, 4(3), p. 234–264.

⁸⁷Feely, M. M., Simon, J. /1992/: *op. cit.*

⁸⁸Ibid.

криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе на извршењу мере притвора, мера безбедности и кривичних санкција. Док општи и посебни фактори испитивања лица лишених слободе готово и да не фигурирају код криминолошког профилисања притворених лица, поготово због тога што разлози за одређивање мере притвора више имају генерално-превентивну сврху, код лица лишених слободе на извршењу мера безбедности и извршењу кривичне санкције више имају специјално-превентивну сврху. Парадоксално, управљање ризиком од криминалитета као групним, а не индивидуалним феноменом, код нас је нарочито уочљиво у практичној примени актуарског приступа у испитивању лица лишених слободе на извршењу кривичних санкција. Значај криминолошког профилисања за испитивање лица лишених слободе на извршењу кривичних санкција се у већини савремених кривично-правних система огледа у криминолошкој дијагнози личности, прогнози понашања и корективним управљањем индивидуалним случајем лица лишеног слободе, кроз екстерну и интерну класификацију и накнадну класификацију, операционализацију, реализацију и евалуацију циљева и интервенција корективног третмана, одмеравање услова за доделу условног отпуста и одређивање мера пробације⁸⁹. У оквиру нашег друштвеног контекста се чини да значај криминолошког профилисања лица лишених слободе још увек није довољно препознат.

⁸⁹Helfgott, J. B. /2008/: *Criminal Behaviour: Theories, Typologies and Criminal Justice*, Seattle.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

Полазећи од тога да је свака научна теорија дескриптиван сет систематизованих метафизичко-епистемолошких каузалних идеја, уз немогућност избегавања критичког реализма, теоријски оквир криминолошког профилисања лица лишених слободе подразумева одређени обим интелектуалних извора у погледу феноменолошких и етиолошких објашњења инкриминисаних понашања индивидуалног случаја. Обзиром да су криминолошка истраживања усмерена у правцу епистемолошки заснованих објашњења личности и понашања, која доводе до појаве криминалитета, савремене научне теорије, теоријски концепти, студије и модели и даље настављају научну коонтроверзну дебату у погледу различитих корелирајућих фактора на нивоу “урођеног и стеченог”⁹⁰.

Како би било научно неопврдано приступити анализи садржаја целокупног теоријског оквира криминолошког профилисања лица лишених слободе, анализа садржаја појединих теорија, теоријских концепата, студија и модела се намеће као нужна за разумевање криминалитета као индивидуалне појаве. У складу са предметом овог рада ће се приказати биолошки, психолошки, социолошки и интегративни научни приступ систематизованим дескриптивним теоријском објашњењима криминолошког профилисања лица лишених слободе.

2.1 БИОЛОШКИ НАУЧНИ ПРИСТУП

Полазећи од узрочности криминалног понашања физиолошким индикаторима, биолошки приступ криминалитету индивидуалног случаја лица се уочава још код старих Грка и Римљана, који су веровали да се карактер особе одређује преко физичког изгледа, затим физиогномиста, који су тврдили да одређене физичке карактеристике указују на понашајне ознаке, док се појава научне анализе криминалног понашања везује за ранија теоријска разматрања преношења физичких атрибута са родитеља на потомство, као и физиолошку условљеност мисли, осећања и понашања лица.

Концептуализујући биолошки детерминизам криминалног понашања, Ломброзо је антропометријском клиничком студијом шест типова криминалних личности (по рођењу,

⁹⁰Hooker, C. A. /1987/: *A Realistic Theory of Science*, New York; Psillos, S. /1999/: *Scientific Realism: How Science Tracks Truth*, London; Ward, T., Gannon, T., Mann, R. /2007/: *The Good Lives Model of offender rehabilitation: Clinical implications, Aggression and Violent Behavior*, 12, p. 87–107; Ward, T., Maruna, S. /2007/: *Rehabilitation*, New York; Serin, R., Lloyd, C. D., Hanby, L. /2010/: *op. cit.*

ментално поремећени, из страсти, из навике, криминални злочинац и повремени криминалоид) поставио позитивистичке основе концепта криминалног атавизма, указујући на значај фактора пола, старости, расе, физичких карактеристика, образовања и географског положаја лица. Имплицирањем од стране Гроса, разумевања криминалне личности посматрањем учињеног кривичног дела, затим Горинга (Goring Charles), непостојања физичког типа криминалне личности, као и Хутена (Hooton Earnest Albert), постојања извесне морфолошке сличности, или Шелдона, повезаности мезоморфног типа физичке грађе и криминалног понашања лица, јасно је концептуализован биолошки значај морфолошке основе криминалног понашања. Корелација криминалних карактеристика лица и биолошких маркера је наглашена и у оквиру савременог биолошко позитивистичког контекста, с обзиром на то да се криминално понашање тумачи у односу на биолошке процесе пренетог генетског материјала на потомство или физиолошке дефиците⁹¹.

Критичка анализа биолошког приступа објашњењима криминолошког профила лица лица лишених слободе упућује на његове следеће недостатке: у погледу стерилизације учинилаца, нарочито заступљене током седамдесетих година прошлог века у САД, биолошка објашњења узрочности криминалног понашања учинилаца нису прихваћена у контексту заштите људских права, с обзиром на то да је стерилизација изазивала већу штету за друштво, него што је кориговала криминална понашања лица; у погледу генерализације резултата истраживања биолошких детерминанти криминалног понашања, како истраживачке технике обухватају само део испитиваног узорка популације, добијени резултати истраживања се не могу применити код осталих учинилаца кривичних дела; у погледу генетске предиспонираности, наслеђене особине се не морају *apriori* развити и испољити, већ њихово испољавање зависи од интеракције лица са околином.

Савремени биолошки приступ теоријском оквиру криминолошког профилисања обухвата *бихевиорално-генетска, неуро-имиџинг, неуропсихолошка, психофизиолошка, ендокринолошка и неуротрансмитерска* и објашњења *раним здравственим ризицима* развоја и испољавања криминалног понашања⁹².

2.1.1 Теоријска објашњења бихевиорално-генетске трансмисије

Квантитативна генетска бихевиорална објашњења карактеристика и образаца понашања

⁹¹Ebisike, N. /2007/: *op. cit.*; Rafter, N. /2008/: *The Criminal Brain: Understanding Biological Theories of Crime*, New York; Marshal, I., Melville, G. /2014/: *Crime, Justice and the Media (2nd. ed.)*, New York.

⁹²Peskin, M., Gao, Y., Glenn, A. L., Rudo-Hutt, A., Yang, Y., Raine, A. /2013/: *Biology and Crime, The Oxford Handbook of Criminological Theory*, (Cullen, F.T., Wilcox, P.), New York, p. 22-40.

личности указују на корелацију фактора криминалног понашања и преношења генетског материјала са родитеља на потомство, иако објашњења механизма утицаја генетског наслеђа на настанак криминалног понашања није лако идентификовати⁹³.

Теорија **хромозомских абнормалности** (енгл. *Chromosome Theory* или *XYY syndrome*) из 1965. године, Џејкобсове (Jakobs A. Patricia), Брантонове (Brunton Muriel), Мелвилове (Melville M. Marie), Бритена (Brittain P. Robert) и МекКлемонта (McClemont F. William), објашњава узроке криминалног понашања постојањем ХУУ синдрома, за који је карактеристичан један У хромозом вишка. Након што се установило постојање вишка У хромозома код масовних убица, Данијела Хугона (Hugon Daniel) из Француске и Ричарда Спек (Speck Richard) из САД-а, вишак У хромозома је доведен у везу са високим нивоом агресивности, док су даља истраживања ХУУ синдрома потврдила мању агресивност мушкараца са У хромозомом вишка него мушкараца са нормалним бројем хромозома⁹⁴.

Теорије **генетског криминалитета** нуде скорије анализе повезаности генетских фактора и криминалног понашања близанаца, усвојене деце и породичног сродства. *Студије проучавања близанаца* (енгл. *Twin Studies*) показују да су монозиготни близанци генетски сличнији од дизиготних близанаца, због чега сличније доживљавају социјалну средину. Док су седамдесетих година прошлог века истраживања Далгарда и Кринглена показала да је антисоцијално, насилно и агресивно понашање код једнојајчаних сличније него код двојајчаних близанаца, Кристиансен је на узорку од 3586 близанаца у САД-у установио да је сличност међу једнојајчаним близанцима износила 35%, а међу двојајчаним 12%. Критика упућена овим студијама се фокусира на технике узорковања и методе за одређивање зиготитета близанаца, као и претпоставку о утицају средине на понашање. *Студије анализе понашања усвојене деце* (енгл. *Adoption Studies*) показују да се усвојена деца понашају сличније биолошким родитељима него усвојитељима, јер код усвојене деце са најмање једним биолошким родитељем са криминалним досијеом постоји већа вероватноћа ка криминалном понашању него код деце чији ниједан биолошки родитељ није убележен у казненој евиденцији. Степен сличности понашања лица лишених слободе и њихових биолошких сродника показују и *студије породичног сродства* (енгл. *Family Studies*), пошто ближа биолошка корелација условљава већу генетску сличност, што значи да криминално оријентисане породице продукују прокриминално потомство⁹⁵.

⁹³Bunge, M. /2004/: How does it work: The search of explanatory mechanisms, *Philosophy of the social sciences*, 34, p. 82-110; Barak, G. /2009/: *Criminology: An Integrated Approach*, Rowman & Littlefield Publishers.

⁹⁴Sandberg, A. A., Koepf, G. F., Ishiara, T., Hauschka, T. S. /1961/: An XYY human male, *Lancet*, 262, p. 488-489; Pozzulo, J., Bennell, C., Forth, A. /2013/: *Forensic Psychology*, Canada.

⁹⁵Dalgard, O. S., Kringlen, E. /1976/: Norwegian Twin Study of Criminality, *British Journal of Criminology*, 16(3), p. 213-

Како већина савремених бихевиорално-генетских објашњења криминалитета наглашава наслеђивање предиспозиција за одређени начин понашања на основу утицаја стимулуса из околине, што се односи и на испољавање одређених облика криминалног понашања (нпр.: физичка и вербална агресивност, склоност насиљу, разбојништво и крађе), Голдман и Дуци истичу важност варирања корелације генетског утицаја и година, јер поједини гени имају утицај само у детињству, док други имају већи утицај током адолесценције или одраслог доба⁹⁶.

2.1.2 Теоријска објашњења неуро-имицинг методама

Повећана употреба нуклеарномедицинских функционалних неуроимицинг техника у објашњењу томографских слика тродимензионалне дистрибуције специфичних радиофармака – обележивача различитих аспеката можданих функција последњих година пружа доказе о повезаности криминалног понашања и функционалних и структуралних оштећења мозга. На провоцираност криминалног понашања структуралним и функционалним оштећењима неуролошког функционисања указују студије базиране на истраживањима примене метода функционалне магнетне резонанце (MNR), магнетоенцефалографије (MNE) и позитронске емисионе томографије (PET)⁹⁷.

Теорија дисфункције префронталног дела кортекса (енгл. *Prefrontal Dysfunction Theory*) показује условљеност антисоцијалног понашања компромитовањем извршних функција префронталних делова кортекса, лоцираних одмах иза органа вида, а одговорних за морално расуђивање, планирање, анализирање, синтетисање и емоционалну промену, јер компромитовање доводи до подстицаја за преузимање ризика, губитка самоконтроле, неспособности правилног резонувања и дивергентног мишљења, као и сиромашног социјалног просуђивања, због чега се најчешће среће међу учиниоцима дела против живота и тела⁹⁸.

232; Mednick, S. A., Gabrielli, W. E, Jr., Hutchings, B. /1984/: Genetic influences in criminal convictions: Evidence from an adoption cohort, *Science*, 224, p. 891-894; Baker, L. A. /1986/: Estimating genetic correlations among discontinuous phenotypes: An analysis of criminal convictions and psychiatric-hospital diagnoses in Danish adoptees, *Behavior Genetics*, 16, p. 127-142; Christiansen, J. L., Gryzbowski, J. M. /1993/: *Biology of Aging*, Boston; Renzetti, C. M. /2008/: *Theories of Criminal Behaviour. Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, Oxford.

⁹⁶Goldman, D., Ducci, F. /2007/: The Genetics of Psychopathic Disorders, *International Handbook on Psychopathic Disorders and the Law*, (Alan R. Felthous, A.R., Henning, S.), 1, West Sussex; Eley, T. C., Lichtenstein, P., Moffitt, E. T. /2003/: A Longitudinal Behavioral Genetic Analysis of the Etiology of Aggressive and Nonaggressive Antisocial Behavior, *Development and Psychopathology*, 15, p. 383-402.

⁹⁷Briken, P., Habermann, N., Berner, W., Hill, A. /2005/: The Influence of Brain Abnormalities on Psychosocial Development. Criminal History and Paraphilias in Sexual Murderers, *Journal of Forensic Sciences*, 50, p. 1-5; Perron, B., Howard, M. /2008/: Prevalence and Correlates of Traumatic Brain Injury among Delinquent Youths, *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, p. 243-255 .

⁹⁸Raine, A. /2002/: The Biological Basis of Crime, *Crime: Public Policies for Crime Control*, (Wilson, J.Q., Petersilia, J.), Oakland, p. 43-74; Walsh, A. /2011/: *op. cit.*; Walsh, A. /2011/: *Criminology: The Essentials*, Thousand Oaks.

Како садржи механизме који обезбеђују осмишљавање активности, апстракцију, расуђивање, флексибилност пажње, организацију упамћеног и присећање, инхибицију ирелевантних сигнала, емоционалну контролу и контролу понашања, Милер са сарадницима и Јанг са сарадницима истичу да оштећења различитих **фронталних области кортекса**: 1. *дорзолатералне* – могу условити смањену способност планирања и организовања, избегавање казне, социјалне дисфункције и погрешне перцепције туђих намера и понашања; и 2. *вентрално-орбитофронталне* – могу условити лоше просуђивање и доношење одлука, слабу понашајну или контролу агресивности⁹⁹.

У односу на **лимбичке структуре**, значајно смањење неуронске активности или физиолошко оштећење: *амигдале* (лат. *Corpus Amigdaloides*)¹⁰⁰, повезано је са манипулативношћу, смањеним обимом свесног расуђивања, погрешним тумачењем туђих мотива и емоција, неслагањем са правилима околине и хиперсоцијабилношћу; *цингуларног гируса* (лат. *Gyrus Cinguli*)¹⁰¹, може довести до потешкоћа у инхибицији конфликтних реакција, неприхватања социјалних правила и смањене одговорности за сопствено понашање; дорзалних, вентралних и средишњих региона *хипокампуса* (лат. *Hippocampus*)¹⁰², може довести до испољавања антисоцијалног понашања, нарочито код учинилаца дела убиства оболелих од шизофреније, као и насилних преступника¹⁰³.

Неслагање са социјалним правилима и неразумевање туђих мотива могу бити последица оштећења *постериорног темпоралног гируса* (лат. *Gyrus temporalis posterior*)¹⁰⁴ у оквиру **темпоралног кортекса**, као и *ангуларног гируса* (лат. *Gyrus angularis*)¹⁰⁵ у оквиру **паријеталног кортекса**. Оштећења левог ангуларног гируса могу довести до смањења вербалних и когнитивних способности читања и рачунања, као предиспозиције професионалног неуспеха и психопатије¹⁰⁶.

Теорија **неконтролисаности** (енгл. *Dyscontrol theory*) из 1970. године, Марка (Mark H.

⁹⁹Müller, J. L., Sommer, M., Döhl, K., Weber, T., Schmidt-Wilcke, T., Hajak, G. /2008/: Disturbed Prefrontal and Temporal Brain Function during Emotion and Cognition Interaction in Criminal Psychopathy, *Behavioral Sciences and the Law*, 26, p. 131–150; Yang, Y., Raine, A., Colletti, P., Toga, A. W., Narr, K. L. /2010/: Reduced Hippocampal and Parahippocampal Volumes in Murders with Schizophrenia, *Psychiatry Research*, 182, p. 9–13.

¹⁰⁰The Free Dictionary /2014/.

¹⁰¹Ibid.

¹⁰²Ibid.

¹⁰³Boccardi, M., Ganzola, R., Rossi, R., Sabbatoli, F., Laakso, M. P., Repo-Tiihonen, E., Vaurio, O., Könönen, M., Aronen, H. J., Thompson, P. M., Frisoni, G. B., Tiihonen, J. /2010/: Abnormal Hippocampal Shape in Offenders with Psychopathy, *Human Brain Mapping*, 31, p. 438–47; Radeljak, S., Žarković-Palijan, T., Kovačević, D., Marinović, D., Dadić-Hero, E. /2010/: Neuroimaging Techniques in Modern Forensic Psychiatry, *Collegium Antropologicum*, 34(2), p. 287-290.

¹⁰⁴The Free Dictionary /2014/.

¹⁰⁵Ibid.

¹⁰⁶Raine, A. /2002/: *op. cit.*

Vernon) и Ервина (Ervin Frank), истиче да лезије темпоралног режња и лимбичког система мозга настају као резултат дезорганизованости можданих електростимулуса, што доводи до синдрома неконтролисаности, који се испољава кроз изливе наглог физичког насиља, импулсивно сексуално понашање и озбиљне саобраћајне деликте¹⁰⁷.

Истраживања повезаности функционалних оштећења *корпус калосума* (лат. *Corpus callosum*)¹⁰⁸ и криминалног понашања, показују да оштећење корпуса калосума може довести до поремећаја функција леве хемисфере у регулацији и контроли инхибиторних процеса код генерисања негативних емоција у десној хемисфери¹⁰⁹.

2.1.3 *Неуро-психолошка теоријска објашњења*

Узрочност криминалног понашања неуропсихолошким дефицитима префронталног дела кортекса и доминантне хемисфере, с обзиром на компромитовање извршних функција и способности, представља основу неуро-психолошких теоријских објашњења. Широки спектар когнитивних процеса, код иницирања, планирања, регулације и извршавања сложених циљно оријентисаних понашања се односи на извршне функције, код којих централну улогу у медијацији игра префронтални део кортекса. Извесни аутори сматрају да извршне функције укључују когнитивне способности неопходне за контролу пажње, временску организацију, координацију спознаје и емоција, планирање сложених задатака, капацитете за приступ и манипулацију информацијама из дугорочног памћења, формулацију конструката, као и праћење унутрашњег и екстернализованог вербалног материјала. Метаанализом литературе је утврђено да се дефицит егзекутивних функција у средњем и великом опсегу среће код популације одраслих лица лишених слободе мушког и женског пола са антисоцијалним поремећајем личности, због чега је важно разумети повезаност когнитивних аспеката понашања са испољавањем насиља, физичком агресијом и психопатијом¹¹⁰.

Повезаност антисоцијалног понашања и смањених интелектуалних способности је

¹⁰⁷Pozzulo, J., Bennell, C., Forth, A. /2013/: *Forensic Psychology*, Canada.

¹⁰⁸The Free Dictionary /2014/.

¹⁰⁹Raine, A. /2002/: *op. cit.*

¹¹⁰Funahashi, S. /2001/: Neuronal mechanisms of executive control by the prefrontal cortex, *Neuroscience Research*, 39, p. 147-165; Ardila, A. /2008/: On the evolutionary origins of executive functions, *Brain and Cognition*, 68, p. 92-99; Beaver, K. M., Delisi, M., Wright, J. P., Vaughn, M. G. /2009/: Gene environment interplay and delinquent involvement: Evidence of direct and indirect, and interactive effects, *Journal of Adolescent Research*, 24, p. 147-168; Syngelaki, E. M., Moore, S. C., Savage, J. C., Fairchild, G., Van Goozen, S. H. M. /2009/: Executive functioning and risky decision making in young male offenders, *Criminal Justice and Behavior: Special Issue - Biosocial criminology*, 36(11), p. 1213-1227; Kavanagh, L., Rowe, D., Hersch, J., Barnett, K. J., Reznik, R. /2010/: Neurocognitive deficits and psychiatric disorders in a NSW prison population, *International Journal of Law and Psychiatry*, 33(1), p. 20-26; Ogilvie, J. M., Stewart, A. L., Chan, R. C. K., Shum, D. H. K. /2011/: Neuropsychological measures of executive function and antisocial behavior: A meta-analysis, *Criminology*, 49, p. 1063-1107.

доказана још концепцијом о „малоумном делинквенту“, која се појавила почетком XX века, у време експанзије психолошког тестирања интелектуалних способности. Годардова (Goddard Henry Herbert) теорија **интелигенције** (енгл. *Intelligence Theory*) из 1915. године доказује да је свако лице ниже интелигенције потенцијални учинилац, јер се интелектуалне способности наслеђују, а да је интелигенција већине учинилаца, мерена Бине-Симоновом скалом, на нивоу детета узраста од десет до дванаест година. Истраживања из истог временског периода доказују да је код затворске популације у 70% случајева забележен нижи ниво интелектуалних способности. Нижи ниво интелектуалних способности се повезује и са варијаблама психосоцијалног ризика, због чега су учиниоци са нижим интелектуалним способностима у већем ризику да буду откривени за учињена дела и више заступљени у узорку откривених учинилаца. Снижен ниво вербалне интелигенције је повезан са развојем језичких способности и криминалним понашањем, о чему сведочи студија Фарингтона, који је доказао да се на основу ниског нивоа интелектуалног функционисања деце на узрасту од 3 и 4 године живота може предвидети криминално понашање на узрасту од 17 до 30 године живота лица, као и да се на основу нижег нивоа невербалне интелигенције код деце узраста од 8 до 10 година може предвидети криминално понашање малолетних лица. Већина истраживања показује да је вербална интелигенција нижа код особа које показују знаке антисоцијалног понашања, нарочито током периода адолесценције. Вербални дефицити могу довести до неуспеха у социјализацији, а што утиче на развој самоконтроле¹¹¹.

2.1.4 Психо-физиолошка теоријска објашњења

Фокусирање на повезаност променљивости понашања и функционисања аутономног нервног система мерењима проводљивости коже и откуцаја срца чини основу већине психо-физиолошких теоријских објашњења. Мерењем активности проводљивости коже у односу према електричној проводљивости коже изазваној појачаним знојењем, као и мерење откуцаја срца, како би се указало на интеракције између симпатичких и парасимпатичких нервних активности, показало је повезаност психофизиолошких фактора и антисоцијалног понашања код оних код

¹¹¹Luria, A. K. /1980/: *Higher cortical functions in man (2nd ed.)*, New York; Regolli, R. M., Hewitt, J. D. /1991/: *Delinquency in Society – A Child Centered Approach*, New York; Rutter, M., Giller, H., Hagell, A. /1998/: *Antisocial Behaviour by Young People*, Cambridge; Cockram J. /2005/: Careers of offenders with an intellectual disability: the probabilities of rearrest, *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(7), p. 525-536; Eriksson, A., Hodgins, S., Tengstrom, A. /2005/: Verbal intelligence and offending among men with schizophrenia, *International Journal of Forensic Mental Health*, 4, p. 191-200; Farrington, D. P. /2005/: Childhood Origins of Antisocial Behaviour, *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, p. 177-190; Rudo-Hutt, A., Gao, Y., Glenn, A., Peskin, M., Yang, Y., Raine, A. /2011/: Chapter 2: Biosocial interactions and Correlates of Crime, *The Ashgate Research Companion to Biosocial Theories of Crime*, (Beaver, K., Walsh, A.), Farnham, p. 17-44.

којих већ постоји ризик од психосоцијалних фактора криминалног понашања¹¹².

Ниска активност **проводљивости коже** је забележена код лица склоних антисоцијалном понашању, који имају адекватно социјално окружење. Низак ниво **откуцаја срца** код младих у мирном стању је повезан са агресивним и криминалним понашањем, с обзиром на то да се смањени откуцаји срца повезују са смањеним подражајима аутономног нервног система, због чега се млади чешће упуштају у насилна понашања, док, супротно томе, смањени подражаји аутономног нервног система доводе до потребе тражења узбуђења и чешћег упуштања у ризична понашања. Резултати трогодишње лонгитудиналне студије, која је имала за циљ предвиђање испољавања агресије код деце на узрасту од једанаест година мерењем откуцаја срца, показали су да психофизиолошки фактори ризика имају већи значај уколико су социјалне предиспозиције криминалног понашања минималне. Једна од проспективних студија је показала да адолесценти који нису били склони криминалном понашању пре двадесет девете године су имали већу лонгитуду одмора срца, вишу активност проводљивости коже и повишено узбуђење, за разлику од оних који су били склони криминалном понашању после двадесет девете године¹¹³.

2.1.5 Ендокринолошка и неуротрансмитерска теоријска објашњења

Док ендокринолошка теоријска објашњења покушавају да укажу на значај постојања корелације између биохемијских продуката организма - хормона, неуротрансмитерска указују на значај постојања корелације неуротрансмитера и криминалног понашања.

Идентификацијом специфичних биолошких механизма продукције компетитивног и виктимизујућег понашања, као последице излагања мозга, било у пренаталном, било у периоду предадолесценције, већем нивоу андрогена, а посебно тестостерона и његових метаболита, **еволуциона неуроандрогена** теорија (енгл. *Evolution Neuroandrogenic Theory*) Елиса објашњава каузалитет криминалног понашања, утицајем андрогених хормона на фетус, посебно тестостерона, јер продукује већу маскулинизацију мозга и подложност тежњи за друштвеним

¹¹²Raine, A. /2002a/: Biosocial studies of antisocial and violent behavior in children and adults: A review, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, p. 311-326.

¹¹³Hemming, J. H. /1981/: Electrodermal indices in a selected prison sample and students, *Personality and Individual Differences*, 2, p. 37-46; Raine, A., Venables, P. H. /1981/: Classical conditioning and socialization – A biosocial interaction? *Personality and Individual Differences*, 2, p. 273-283; Raine, A., Venables, P. H., Williams, M. /1995/: High autonomic arousal and electrodermal orienting at age 15 years as protective factors against criminal behavior at age 29 years, *American Journal of Psychiatry*, 152, p. 1595-1600; Raine, A., Venables, P. H., Williams, M. /1996/: Better autonomic conditioning and faster electrodermal half-recovery time at age 15 years as possible protective factors against crime at age 29 years, *Developmental Psychology*, 32, p. 624-630; Farrington, D. P. /1997/: The relationship between low resting heart rate and violence, *Biosocial Bases of Violence*, (Raine, A., Brennan, P. A., Farrington, D. P., Mednick, S. A.), p. 89-105; Hawkins, J. D., Herrenkohl, T. I., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., Harachi, T. W., Cothorn, L. / 2000/: Predictors of Youth Violence, *Juvenile Justice Bulletin*, U.S. Department of Justice; Rudo-Hutt, A., Gao, Y., Glenn, A., Peskin, M., Yang, Y., Raine, A. /2011/: *op. cit.*

статусом и обезбеђењем материјалних ресурса, нарочито након пубертета¹¹⁴.

Теорија *неспособности доживљавања награде* (енгл. *Reward Deficiency Syndrome*) Гова и Вилмота указује да испољавање спектра понашања импулсивности, компулзивности и зависности се може разумети као поремећај хемијског дисбаланса између можданих делова одговорних за доживљавање награде. Ако је понашање лица регулисано системом активације понашања, базираном на награђивању и повезаном са неуротрансмитером допамином и лимбичким системом одговорним за доживљавање задовољства и подржавање циљано усмереног понашања, као и системом инхибиције понашања, базираном на кажњавању и повезаном са серотонином и деловима лимбичког система, првенствено хипокампусом, одговорним за модулирање и инхибирање понашања, она лица код којих доминира систем инхибиције ће бити мање склони ризику од криминалног понашања, док ће она лица код којих доминира систем активације, као што су ситуациони учиниоци, бити сензитивнији на награђивање кроз криминално понашање, него на страх од казне¹¹⁵.

Поремећај хемијског дисбаланса можданог система одговорног за доживљавање задовољства приликом награђивања понашања, узрокованог постојањем алела A1 (Alel A1) - недостатка D2 рецептора у допамину на хромозому Ц11, може довести до поремећаја пажње, поремећаја понашања, антисоцијалног и насилног или агресивног понашања, Туретовог синдрома, зависности од алкохола, никотинске зависности и патолошког коцкања, док урођена хемијска неравнотежа, која ремети међућелијску мождану сигнализацију одговорну за доживљавање награде, може заменити постојећу хомеостазу организма жудњом, која би ублажила негативне емоције анксиозности, беса и нелагоде. С обзиром на то да је **допамин** најдиректније повезан са механизмом награђивања, јер је сигнал из околине који покреће механизам понашања тражења награде повезан са допамином, а повећани ниво допамина одговара вишим нивоима насилног и агресивног понашања. Због тога је допамин укључен у изазивање продукције предаторске агресивности, док агонисти (неурохемијске супстанце задужене за секрецију неуротрансмитера) и антагонисти имају тенденцију смањења агресивног понашања, али на нивоу моторних и когнитивних процеса¹¹⁶.

¹¹⁴Barak, G. /2009/: *op. cit.*; Ellis, L. /2005/: A Theory Explaining Biological Correlates of Criminality, *European Journal of Criminology*, 2, p. 287-315; Ellis, L., Shyamal, D. /2012/: Delinquency, Androgens, and the Family: A Test of Evolutionary Neuroandrogenic Theory, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(8), p. 966–984.

¹¹⁵Gove, W., Wilmoth, C. /2003/: The Neurophysiology of Motivation and Habitual Criminal Behaviour, *Biosocial Criminology: Challenging Environmentalism's Supremacy*, (Walsh, A., Ellis, L.), Hauppauge, p. 227-245; Barak, G. /2009/: *op. cit.*

¹¹⁶Joseph, J. A., Roth, G. S. /1983/: *Mechanisms, Aging of the Brain*, (Samuel, D., Algeri, S., Gershon, H., Grimm, V. E., Toffano, G.), New York; Raine, A. /1993/: *The psychopathology of crime: Criminal behavior as a clinical disorder*, San

Иако сличне хемијске структуре допамину, **норепинефрин** доводи до стања повишеног узбуђења, јер иако условљава импулсивно понашање и тражење задовољства, не може се довести у везу са агресивним или насилничким понашањем, с обзиром на то да α_2 и β_2 рецептори, повезани са аденозин-монофосфатима, контролишу пропустљивост катехоламина кроз синаптичке везе и на тај начин повећавају агресивно понашање, за разлику од антагониста катехоламина (попут клонидина), који смањују агресивно понашање. Норепинефрин има улогу регулаторног и ексцитаторног неуротрансмитера у хипоталамусу, таламусу, хипокампусу и амигдали, а смањење норепинефрина у хипоталамусу, као центру за перцепцију и изражавање јаких емоција, попут страха, среће, задовољства и сексуалног узбуђења, може довести до њихове дисфункције¹¹⁷.

Студије на животињама и људима указују да приликом опадања нивоа **серотонина**, ниво допамина расте, па се повећава вероватноћа модулације антисоцијалног понашања. Низак ниво серотонина у цереброспиналној течности је један од показатеља импулсивно-агресивног понашања, јер низак ниво серотонина утиче на редукцију функција орбитофронталног дела кортекса током инхибиције моторике¹¹⁸.

Пошто доводи до пада нивоа хормона серотонина и неуротрансмитера норепинефрина и допамина, са агресивношћу и губитком самоконтроле је повезан ензим **моноаминоксидаза** (МАО), који има два различита облика: МАО-А и МАО-Б, с тим да је са антисоцијалним понашањем директно повезана МАО-А. Резултатима метаанализе 29 студија је Рајне доказао да постоји позитивна висока корелација између смањеног нивоа серотонина и антисоцијалног понашања, као и да постоји позитивна умерена корелација између смањеног нивоа норепинефрина и антисоцијалног понашања, као и да је ниво серотонина најнижи код лица граничног поремећаја личности, затим код зависника од алкохола и склоних насиљу, док је норепинефрин био најнижи код зависника од алкохола, граничног поремећаја личности и депресивних¹¹⁹.

Diego; Joseph, J. A., Villalobos-Molina, R., Yamagami, K., Roth, G. S. /1995/: Age-specific alterations in muscarinic stimulation of K⁺ evoked dopamine release from striatal slices by cholesterol and S-adenosyl-L-methionine, *Brain Research*, 673, p. 185-193; Blum, K., Cull, J. G., Braverman, E. R., Comings, D. E. /1996/: Reward Deficiency Syndrome, *American Scientist*, 84, p. 132-145; Fishbein, D. /2001/: *Biobehavioral perspectives in criminology*, Belmont; Anderson, G. /2007/: *Biological influences on criminal behaviour*, Boca Raton; Heidt, J. /2011/: *The Evolution of Criminological Theories*, Canada.

¹¹⁷Christiansen, J. L., Gryzbowski, J. M. /1993/: *Biology of Aging*, Boston; Collins, R. E. /2004/: Collins, R. E. /2004/: Onset and Desistence in Criminal Careers: Neurobiology and the Age-Crime Relationship, *Journal of Offender Rehabilitation*, 39(3), p. 1-19.

¹¹⁸Fogel, B. S., Schiffer, R. B., Rau, S. M. /2000/: *Synopsis of Neuropsychiatry*, New York; Collins, R. E. /2004/: *op. cit.*; Glenn, A., Reine, A. /2014/: Neurocriminology: implications for the punishment, prediction and prevention of criminal behaviour, *Neuroscience and the law – science and society*, 15, p. 54-63.

¹¹⁹Raine, A. /1993/: *op. cit.*; Heidt, J. /2011/: *op. cit.*

Како стоји у вези са широким спектром понашања укључујући агресију, доминацију, општи ниво активности, либидинозне тежње, тражење сензација, истрајност и друштвеност, **тестостерон**, чија производња зависи од концентрације гонадотропностимулирајућег хормона неурона хипоталамуса, чију секрецију стимулишу лутеинизирајући и фоликулостимулирајући хормон, неки истраживачи доводе у везу са криминалним понашањем. Осим код учинилаца мушког пола млађег узраста и насилних кривичних дела, истраживање које су спровели Вил и Бир у Немачкој показује да је група од 99 кастрираних сексуалних преступника, након једанаест година праћења, показала знатно мању стопу рецидивизма (3%) у односу на групу од 35 некастрираних сексуалних преступника код којих је стопа рецидивизма износила чак 46%¹²⁰.

Са антисоцијалним понашањем лица се доводи у везу и **кортизол**, пошто је глукокортикоид, као производ кортикотропног пептида хипоталамуса, одговоран за аутономне функције организма и емоционалне одговоре. МекБурнет и сарадници су утврдили да младићи са поремећајем понашања без коморбидног анксиозног поремећаја личности имају знатно нижу концентрацију кортизола него младићи са поремећајем понашања и коморбидним анксиозним поремећајем личности. Низак ниво кортизола, хормона стреса, запажа се код психопата, због чега различито доживљавају стрес, већином сниженим нивоом одговора¹²¹.

2.1.6 Теоријска објашњења у вези са раним здравственим ризицима

Објашњења криминалног понашања пренаталним и перинаталним здравственим ризицима представљају један од видова интеграције биолошког и социолошког позитивизма¹²².

Мање **физичке аномалије**, као што су повијене ушне шкољке, набори на длановима или избраздан језик, посматрају се као биомаркери атипичног неуронског развоја централног нервног система пред крај првог тромесечја трудноће и насилног понашања. Док је студија рађена на узорку од 170 дечака узраста од 14 година показала предвиђање јављања агресивног понашања наведеног узорка на узрасту од 17 година, узорак 265 насилних рецидивиста мушког пола на узрасту од 11 до 13 година је имао већи број физичких аномалија у односу на узорак оних без дела са елементима насиља или са једним делом¹²³.

¹²⁰Wille, R., Beier, K. M. /1989/: Castration in Germany, *Annals of Sex Research*, 2, p. 103-133; Boyd, N. /2000/: *The beast within: Why men are violent*, Vancouver; Fogel, B. S., Schiffer, R. B., Rau, S. M. /2000/: *op. cit.*

¹²¹McBurnet, K., Lahey, B. B., Frick, P. J., Risch, C., Loeber, R., Hart, E. L. and all. /1991/: Anxiety, inhibition, and conduct disorder in children: II. Relation to salivary cortisol, *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30, p. 192-196.

¹²²Rudo-Hutt, A., Gao, Y., Glenn, A., Peskin, M., Yang, Y., Raine, A. /2011/: *op. cit.*

¹²³Firestone, P., Peters, S. /1983/: Minor physical anomalies and behavior in children: A review, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 13, p. 411-425; Kandel, E., Brennan, P. A., Mednick, S. A., Michelson, N. M. /1989/: Minor physical anomalies and recidivistic adult criminal behavior, *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 79, p. 103-107.

Конвергентност чињеница из више извора је несумњиво показала да деца која су изложена **пушењу** мајки током трудноће имају повишен ризик за касније екстернализујуће криминално, превасходно насилно, понашање, као и поремећаје понашања. И излагање фетуса **алкохолу** од стране трудница може бити фактор ризика каснијег криминалног понашања деце, адолесцената и одраслих, као и развоја когнитивних, понашајних, социјалних и физиолошких дефицита и малформација, о чему сведоче бројне студије. Већи је број и студија које показују повезаност **компликација при порођају** и каснијих поремећаја у понашању деце, као и криминалног понашања¹²⁴.

2.2 ПСИХОЛОШКИ ПРИСТУП

Психолошки приступ профилисању криминалног понашања се разликује од биолошког, јер је усмерен на емпиријски доказана психолошка испитивања лица лишених слободе¹²⁵. Теорије психолошког приступа деле неке аспекте са биолошким теоријама, јер су усмерене на утврђивање психолошких варијабли, које стоје у корелацији са појавом криминалног понашања.

Психолошки приступ криминалном понашању се налази у извођењу композитне слике повезаности криминалних активности и симптома интелигенције, опажања, пажње, мишљења, заборављања, емоција, воље и утврђивањем развоја психолошког потенцијала лица. Иако повезаност потенцијала криминалног ризика, типа физичке грађе и типа личности лица припада сфери психолошког позитивизма, унапређење психолошких испитивања је акцентовано развојем истражних метода и техника психолошког профилисања. За разлику од бихевиоралног и когнитивног приступа у објашњењу криминалитета, психоаналитички теоретичари верују да је криминално понашање изазвано несвесним процесима психопатолошког испољавања индивидуе на нивоу ид, его и суперего, или да је у питању регресија на ране фазе емоционалног развоја, ако се појава посматра од стране неоаналитичара или да су криминалне активности изазване дефектима у личности лица, односно њиховим психопатолошким испољавањима.

¹²⁴Streissguth, A. P., Barr, H. M., Kogan, L., Bookstein, F. L. /1996/: *Understanding the occurrence of secondary disabilities in clients with fetal alcohol syndrome (FAS) and fetal alcohol effects (FAE)*, Washington; Olson, H. C., Streissguth, A P., Sampson, P. D., Barr, H. M., Bookstein, F. L., Thiede, K. W. /1997/: Association of prenatal alcohol exposure with behavioral and learning problems in early adolescence, *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, p. 1187-1194; Fergusson, D. M., Woodward, L. L., Horwood, J. /1998/: Maternal smoking during pregnancy and psychiatric adjustment in late adolescence, *Archives of General Psychiatry*, 55, p. 721-727; Brennan, P. A., Grekin, E. R., Mednick, S. A. /1999/: Maternal smoking during pregnancy and adult male criminal outcomes, *Archives of General Psychiatry*, 56, p. 215-219; Fast, D. K., Conry, L., Loock, C. A. /1999/: Identifying Fetal Alcohol Syndrome among youth in the criminal justice system, *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 20, p. 370-372; Wakschlag, L. S., Pickett, K. E., Cook, E. C., Benowitz, N. L., Leventhal, B. L. /2002/: Maternal smoking during pregnancy and severe antisocial behavior in offspring: A review, *American Journal of Public Health*, 92, p. 966-974.

¹²⁵Arrigo, B. /2004/: Rethinking restorative and community justice: a postmodern inquiry, *Contemporary Justice Review*, 7(1), p. 91-100.

Предности психолошких објашњења криминалитета се односе на процену и исправљање понашања особе. Корективна улога психолошких објашњења треба да обезбеди кохезивно просоцијално друштво, испитивањем узрока чињења криминалних деликата, као и утврђивањем стратегије борбе против криминалитета, од којих се већина базира на психолошком испитивању личности лица ради предвиђања криминалног ризика. Парадоксално је да се недостаци психолошких објашњења криминалног понашања налазе у њиховој предности, с обзиром на околност да је психизме личности врло тешко дијагностички мерити. Емпиријско доказивање појединих психолошких теорија, попут психодинамских, врло је тешко изводљиво, јер некада нису довољна за откривање узрока криминалног понашања, нарочито ако је реч о деликтима из домена компјутерског криминалитета.

Посматране из угла психолошке перспективе се најзначајнијим теоријама за објашњење криминалног понашања сматрају психоаналитичка психодинамска теорија, бихевиоралне, когнитивне, теорије личности и психопатолошке теорије.

2.2.1 *Психоаналитичка психодинамска теоријска објашњења*

Иако Фројд никада није експлицитно анализирао психодинамизме настанка криминалног понашања, *психоаналитичка психодинамска теорија* (енгл. *Psychoanalytic Theory*) полази од основних фројдијанских разматрања констелације механизма деловања психичког апарата лица склоних криминалном понашању. Како је дуго времена модулирана, не може се говорити о чисто фројдијанској теорији криминалитета, али ни занемарити њен утицај, поготово неофројдоваца¹²⁶.

Александер и Стауб и Александер и Хили сматрају да прокриминална личност није у стању да напредује од *принципа задовољства* (када је егу неопходна неодложна гратификација) ка *принципу реалности* (када је его доминантан), док Александер и Стауб наглашавају њену поделу на хроничну, оријентисану ка криминалитету и случајну¹²⁷.

Услед неспособности ега да неометано прође транзицију од принципа задовољства до принципа реалности долази до дисфункционалности механизма *сублимације* инстинктивних пулзија у испољавању криминалног понашања¹²⁸.

Абрахамсен¹²⁹ постулира да родитељска попустљивост води одобравању криминалног понашања, јер слаб супер-его условљава слабу *контролу* импулсивних пулзија.

¹²⁶Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *Correctional counseling and rehabilitation, (7th ed.)*, New Providence.

¹²⁷Alexander, F., Staub, H. /1931/: *The criminal, the judge and the public*, New York; Alexander, F., Healy, W. /1935/: *Roots of crime: psychoanalytic studies*, Oxford.

¹²⁸Healy, W., Bronner, A. /1936/: *New Light on Delinquency and Its Treatment*, Yale.

¹²⁹Abrahamsen, D. /1944/: *Crime and the human mind*, New York.

Истичући да *ускраћивање мајчинских осећања детету* и недостатак привржености доводи до психопатолошког понашања, Болби је дошао до закључка да је топао, затворен и неоштећен однос између мајке и детета кључан за ментално здравље особе, а да одвајање и одбацивање од стране мајке већином резултира код најтежих облика криминалног понашања¹³⁰.

Редл и Винеман одлучујућим узроком криминалног понашања сматрају недовољно разрешен *Едипов комплекс* и фиксиран психосексуални развој на пре-гениталној развојној фази. Како его криминалних личности није довољно развијен, код суочавања са емоцијом страха, анксиозности или несигурности тежи њиховој негацији и развија механизме напада на објекте, а не разазнајући јасно сигнале опасности и руководећи се принципом задовољства не разазнаје јасно ни вредност објекта и бива полупропусан за агресивне пулзије и успомене, услед чега попуштају његови механизми контроле, па немогућност да се избори са емоцијом кривице доводи до одговора у виду панике, порицања и деструктивности уз тешко разликовање последица сопствених акција и проналажење да је повезана са принципом награде, немајући реалну перцепцију обавеза и рутине, као и квалитетних интерперсоналних релација¹³¹.

Покушавајући да користи психоаналитичке принципе Кохута (Kohut Heinz) и Кернберга (Kernberg F. Otto), Ајхорн¹³² је проучавајући нарцизам учинилаца утврдио да недовољно или превише *развијен суперего* доприноси да латентно криминално понашање води манифестном, а да је одређено раним емотивним односима у оквиру психолошког развоја особе.

Као представник его-психологије, Хартман наглашава да су *его капацитети* урођени за перцепцију, пажњу, меморију, концентрацију, моторну координацију и језик, а ако је психолошки развој компромитован, капацитети ега се неће правилно развити у функције нити ће бити аутономни у односу на агресивне и либидинозне пулзије¹³³.

Удаљавајући се од фројдијанске детерминисаности личности, теоретичари *објектних релација* сматрају да индивидуе интернализују ране објектне релације, због чега Блат постулира структурисаност анаклитичке конфигурације личности, зависношћу, несигурношћу и осећањем беспомоћности и празнине, као и осећањем кривице, доживљајем личне неуспешности и презира лица склоних криминалном понашању¹³⁴.

¹³⁰Bowlby, J. /1944/: Forty-four juvenile thieves, *International Journal of Psychoanalysis*, 25, p. 1–57.

¹³¹Redl, F., Wineman, D. /1951/: *Children who Hate: The Disorganization and Breakdown of Behavior Controls*, New York; Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*

¹³²Aichorn, A. /1925/1955/: *Wayward youth*, New York.

¹³³Hartmann, H. /1950/: *Comments on the psychoanalytic theory of the ego*, New York; Hartmann, H. /1964/: *Essays on Ego Psychology: Selected Problems in Psychoanalytic Theory*, New York.

¹³⁴Klein, M. /1932/1984/: The psycho-analysis of children, *The writings of Melanie Klein (Ed.)*, (Money-Kyrle, R.), 2, New York; Blatt, S. J. /1974/: Levels of object representation in anaclitic and introjective depression, *Psychoanalytic Study of the Child*, 29, p. 107–157; Bornstein, R. F. /2003/: Criterion validity of objective and projective dependency tests: A meta-

Значај првих објектних релација наглашавају и теоретичари *селф* психологије. Кохут¹³⁵ постулира резултанту емпатичних и супортативних раних интеракција доживљајем кохезије и очуваности капацитета селфа, и супротно, оштећењима селфа у доживљају генерисања стабилних менталних представа других и доживљаја интимности са другима.

Предности и недостаци психоаналитичких психодинамских теоријских објашњења се преплићу, јер се криминално понашање посматра као симптом дубљег поремећаја личности, а превазилази решавањем интрапсихичких конфликта, због чега се акценат у приступу лицу ставља на прошла и актуелна доживљавања, а социолошки елементи узимају у обзир спорадично, кроз доживљај окружења од стране појединца и утицаје групних фактора на криминално понашање¹³⁶.

2.2.2 Бихевиоралне теорије

За разлику од наглашавања историјске перспективе код претходних теорија, бихевиоралне наглашавају специфичност конкретног актуелног понашања, полазећи од једноставног принципа да непожељно понашање може да се елиминише гашењем негативних стимулуса, уз подстицање позитивних стимулуса пожељног понашања. Као факторе изградње криминалног понашања бихевиористи наводе стресоген догађај или стимулус, где узбуђење могу повећати претња, изазов или напад; криминалне вештине и технике научене посматрањем окружења; уверење да ће криминално понашање имати награду за последицу и систем вредности који одобрава криминално понашање. Полазећи од учења Павлова и Вотсона, бихевиористи сматрају да се криминално понашање може појачати на позитиван, онда када доводи до награђивања, као и негативан, онда када долази до избегавања последица. За његов настанак и спречавање је значајнији начин путем кажњавања, јер се кажњавањем успоставља веза између жеља и неугодности, тако да се појединац учи до које мере може остварити своја хтења и потребе¹³⁷.

Операционализујући појам *оперантног учења* (енгл. *Operant Conditioning* или *Operant Learning*), Скинер сматра да понашање које производи пожељне последице тежи понављању, а негативне смањивању фреквенција појављивања, због чега је метода учења путем награђивања

analytic assessment of behavioral prediction, *Psychological Assessment*, 11, p. 48-57; Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*

¹³⁵Kohut, H. /1977/: *The restoration of the self*, New York.

¹³⁶Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*

¹³⁷Watson, J. /1916/: The Place of the Conditioned Reflex in Psychology, *Psychological Review*, 23, p. 89–116; Pavlov, I. / 1927/: *Conditioned Reflexes: An Investigation of the Physiological Activity of the Cerebral Cortex*, London; Bartol, C. R. / 2002/: *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*, Upper Saddle River; Madoc-Jones, I. /2008/: Models of Intervention, *Addressing Offending Behaviour Context, Practice and Values (eds.)*, (Green, S., Lancaster, E., Feasey, S.), 14, Devon, p. 128-153; ; Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*

значајна за друштвено пожељно понашање. Приликом коришћења механизма кажњавања постоји присила, тако да уместо да се учи тражени и жељени начин понашања, после неког времена почну да се уче механизми избегавања казне¹³⁸.

Бандура сугерише теорију *опсервационог* или *учења по моделу* (енгл. *Learning Model Theory* или *Social Learning Theory*), јер се свако понашање може научити когнитивним посматрањем деловања других људи: мотивацијом од стране других, посматрањем других и посматрањем сопственог понашања, због чега се може увежбавати и обликовати¹³⁹.

Стављање акцента на увид у понашање јесте оно на чему инсистирају бихевиористи, што је једна од основних критика теорија овог научног модела. Неки аутори наглашавају и да превише једноставно објашњавају људско понашање, с обзиром на то да се понашање тумачи као процес који започиње побуђивањем мисли и осећања. Биологизам је још једна од критика бихевиористичких теорија, с обзиром на то да се не тумачи шири културни контекст, који може изазвати криминално понашање¹⁴⁰.

2.2.3 Когнитивне теорије

Док су бихвиоралне теорије највише критиковане од стране аутора когнитивне психологије заступањем става да се појединци међусобно одвајају способношћу ангажовања у компликованим мисаоним процесима, већина аутора клиничке криминологије указује на значај искривљене когнитивне перцепције морала - меморије, замишљања, интелигенције, резоновања и мишљења код узрочности криминалног понашања¹⁴¹.

Тврдећи да се људска способност резоновања развија мирно и логично, пролазећи кроз одређене развојне фазе, Пијаже¹⁴² је теоријом *интелектуалног развоја* указао да током прве сензомоторне фазе деца реагују на друштвену средину фокусирањем пажње на занимљиве предмете развијајући моторичке способности, док су се у завршној формално-оперантној фази већ развили у одрасле, који су способни за комплексно расуђивање и апстрактно мишљење.

Примењујући теорију *моралног развоја* (енгл. *Theory of Moral Development*) у проучавању криминалног понашања, развојни психолог Колберг је показао шест различитих фаза моралног развоја: усмереност на себе, послушност у односу на ауторитет и избегавање казне очекивањем награде; инструментално-релативистичка брига о задовољењу сопствених и поштовање потреба

¹³⁸Skinner, B. F. /1953/: *Science and Human Behavior*, New York; Hollin, C. R. /2002/: *op. cit.*

¹³⁹Bandura, A. /1973/: *Aggression: A Social Learning Analysis*, Englewood Cliffs; Hollin, C. R. /2002/: *op. cit.*

¹⁴⁰Madoc-Jones, I. /2008/: *op. cit.*

¹⁴¹Hollin, C. R. /2002/: *op. cit.*, p. 46; Madoc-Jones, I. /2008/: *op. cit.*, p. 128-153.

¹⁴²Piaget, J. /1948/: *The Moral Judgment of the Child*, Glencoe.

других једино уз остварење користи за себе; руковођење тиме да се буде добар и поштују групне норме, као и усмереност на сарадњу унутар групе; поштовање реда и поретка; поштовање људских права и вредности заштићених законодавством, једино ако закони нису у супротности са сопственим вредностима; савесно доношење одлука уз потпуно посвећивање универзалном начелу праведности и једнакости у поштовању људских права. Морално расуђивање има три нивоа: претконвенционални, који се достиже током средњег детињства, а заснива на послушности и избегавању казни; конвенционални, који се заснива на очекивањима детета од породице и значајних других; постконвенционални, који је достигнут током раног одраслог доба, а треба да укаже на способност понашања у складу са моралним вредновањем закона. Уколико дође до застоја или заглављивања у некој од фаза моралног развоја, као последица се јавља криминално понашање, где ће она лица која поштују законе ради избегавања казне пре учинити кривично дело од оних који саосећају са правима других, док ће се она са нижим нивоом моралног расуђивања пре укључити у криминалне активности него она која имају виши степен моралне свести¹⁴³.

Иако је теорија „*грешака*“ у *размишљању* или *когнитивних дисторзија* (енгл. *Criminal Thinking Patterns Theory*) осуђених доста критикована, Јохелсон и Саменов¹⁴⁴ су се бавили утврђивањем постојања погрешних образаца размишљања криминалних личности, који укључују конкретно мишљење, фрагментације, недостатак процене времена, неодговорност у одлучивању, немогућност опажања себе као жртве, итд.

У закључку студије социјалне когниције код криминалне популације, Рос и Фабиано¹⁴⁵ тврде да у разумевању криминала од већег значаја може бити интерперсонално сазнање, јер постоји неколико стилова размишљања, која су повезана са *недостатком самоконтроле* (енгл. *Failure in Self-Control Theory*), чији је недостатак нужан услов појаве импулсивности, коју тумаче као неуспех рефлексије когнитивне анализе ситуације између импулса и реакције.

Према теорији *локуса контроле* (енгл. *Locus of Control Theory*) Ротера, Бека и Олендика и Кумчија и Сајера је криминално понашање под утицајем интерне, односно контроле од стране ауторитета и значајних фигура из спољне средине, због чега различите димензије локуса контроле (време проведено у затвору, политички догађаји, раса или тип деликта) могу имати

¹⁴³Kohlberg, L. /1976/: *Moral Stages & Moralization, Moral Development and Behavior (ed.)*, (Lickona, T.), New York; Jennings, W., Kilkenny, R., Kohlberg, L. /1983/: *Moral Development Theory and Practice for Youthful and Adult Offenders, Personality Theory, Moral Development and Criminal Behavior* (Laufer, W., Day, J. (eds.)), Lexington; Iordanis, K. /1991/: Kohlberg and Piaget: Differences and similarities, *Journal of Moral Education*, 20(1), p. 47-54.

¹⁴⁴Yochelson, S., Samenow, S. E. /1976/: *The Criminal Personality, 1*, Northvale.

¹⁴⁵Ross, R. R., Fabiano, E. A. /1985/: *Time to Think: A Cognitive Model of Delinquency Prevention and Offender Rehabilitation*, Johnson City.

утицаја на његову појаву¹⁴⁶.

Према теорији **когнитивне обраде информација** (енгл. *Cognitive Distortions Theory* или *Cognitive Information Processing Theories*) се приликом доношења одлука активирају мисаони процеси, кодирање и интерпретација информација или стимулуса, затим одговарајућа реакција и одлука о спровођењу акције, па због проблема у когнитивној обради информација лица често прибегавају криминално оријентисаном понашању (нпр.: учиниоци дела силовања)¹⁴⁷.

2.2.4 Теорије личности

Теоријски концепт личности полази од објашњења криминалног понашања малформацијама психизма личности¹⁴⁸.

Ајзенкова теорија **криминалног понашања** (енгл. *Eysenck's Theory of Crime*) наглашава да функционисање и организација нервног система, али и социјална средина, одређују предикторске психолошке корелате криминалног понашања личности. Како се физиолошка основа екстраверзије налази у централном нервном систему, а повезана је са преузимањем ризика, тражењем узбуђења, импулсивношћу и потребом за активношћу, особе са нижим нивоом побуђености церебралног кортекса захтевају виши ниво узбуђења, док интроверти, насупрот, захтевају веома низак ниво узбуђења, јер се теже индоктринишу ка усвајању друштвених правила и одговора на санкције. Док неуротицизам захтева одређени степен емоционалности, јер што је појединац неуротичнији склонији је мању контроле и криминалном понашању, психотицизам се може посматрати као екстремна емоционална неосетљивост. Комбинација ниске екстраверзије и ниског неуротицизма води ефикасној социјализацији, што условљава развој контроле антисоцијалног понашања, као сета условљених емоционалних одговора личности на догађаје из околине¹⁴⁹.

¹⁴⁶Rotter, J. B. /1966/: Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement, *Psychological Monographs*, 80; Mirels, H. L. /1970/: Dimensions of internal versus external control, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 34, p. 226–228; Beck, S. J., Ollendick, T. H. /1976/: Personal space, sex of experimenter, and locus of control in normal and delinquent adolescents, *Psychological Reports*, 38, p. 383–387; Kumchy, C., Sayer, L. A. /1980/: Locus of control and delinquent adolescent populations, *Psychological Reports*, 46(1), p. 307–310; Griffith, J. E., Pennington-Averett, A., Bryan, I. /1981/: Women prisoners multidimensional locus of control, *Criminal Justice and Behavior*, 8, p. 375–389.

¹⁴⁷Dodge, K. /1986/: A social information processing model of social competence in children, *Minnesota Symposium in Child Psychology*, 8, p. 77–125; Lipton, D., McDonel, E., McFall, R. /1987/: Heterosocial perception in rapists, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, p. 17–21.

¹⁴⁸Robinson, G. /1999/: Risk management and rehabilitation in the probation service: Collision and collusion, *The Howard Journal*, 38(4), p. 421–433.

¹⁴⁹Eysenck, H. J. /1977/: *Crime and Personality*, London; Eysenck, H. J. /1987/: Personality theory and the problems of criminality. U: McGurk, B. J., Thornton, D. M., Williams, M. (eds), *Applying Psychology to Imprisonment: Theory & Practice*, London; Roberti, J. W. /2004/: A review of behavioral and biological correlates of sensation seeking, *Journal of Research in Personality*, 38(3), p. 256–279.

Готфредсон и Хирши операционализацијом *генералне теорије криминалитета* (енгл. *General Theory of Crime*) наглашавају ниску самоконтролу као стабилну и значајну психолошку варијаблу криминалног понашања, јер представља тенденцију обезбеђивања неодложне графикације жеља чињењем одређеног акта, због чега су импулсивност, оријентисаност на једноставне активности или тражење ризика одлучујући фактори личности у ситуацији у којој активност треба да произведе хитно задовољство са релативно ниским нивоом ризика¹⁵⁰.

Концептуализујући фројдијанске идеје, Долард, Доб, Милер, Моурер и Сирс дају 1939. године објашњење криминалног понашања *теоријом фрустрације* (енгл. *Frustration Theory, Frustration-Aggression Theory* или *Drive Theory*), односно појавом сниженог прага толеранције на фрустрациону ситуацију, јер долази до кумулативне индукције дифузних мотивационих снага личности у агресивне реакције. Док Берковиц сматра да је фрустрација стање емотивне побуђености или љутње, креиране агресивним потенцијалом особе, Бус је сматра реакцијом којом се другима наноси нека штета, с тим да је неопходан услов за појаву агресије¹⁵¹.

Појашњавајући настанак *агресивности* (енгл. *Theories of Aggression*)¹⁵², Мегарге и Сиан праве разлику у операционализацији појмова агресивности, насиља и криминалног насиља, па под појмом агресивности подразумевају намеру да се други људи повреду, чак и без употребе физичке силе, насиља као употребу јаке физичке силе према другоме, а криминалног насиља као друштвено најопаснијег облика испољавања агресије.

Деривирајући агресивност из урођеног инстинкта смрти, теорије *инстинката* појашњавају да деструктивне пулзије бивају окренуте ка спољном свету услед конфликта са либидинозним пулзијама урођеног нагона живота, због чега је неопходна редукција психичке енергије, како би се апарат личности одржао на оптимално задовољавајућем нивоу, с тим да начин испољавања агресивних пулзија зависи од емоционалних искустава стечених у детињству¹⁵³.

Теорија *емоционалне незрелости* (енгл. *Emotional Immaturity Theory*) истиче да су криминалитету склоне личности остале у сазревању на релативно развојно ниском афективном нивоу, уз присуство примарно доминирајућих ексцентричних емоција и афеката (нпр.: учиниоци

¹⁵⁰Gottfredson, M., Hirschi, T. /1990/: *A General Theory of Crime*, Stanford; Hirschi, T. /2004/: *Self-control and crime, Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications*, (Baumeister, R. F., Vohs, K. D. (eds.)), New York, p. 4.

¹⁵¹Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O. H., Sears, R. R. /1939/: *Frustration and Aggression*, New Haven; Buss, A. /1961/: *The psychology of aggression*, New York; Berkowitz, L. /1962/: *Aggression: A social psychological analysis*, New York; Lunde, D.T. /1975/: *Murder and Madness*, Stanford.

¹⁵²Megargee, E. I. /1966/: *Undercontrolled and overcontrolled personality types in extreme antisocial aggression, Psychological Monographs*, 80(3); Siann, G. /1985/: *Accounting for Aggression: Perspectives on Aggression and Violence*, London.

¹⁵³Storr, A. /1970/: *Human Aggression*, Harmondsworth.

дела убиства). Представник ове теорије, амерички психолог Маршал, посебно се бавио проблемом утицаја нервне лабилности на појаву агресија¹⁵⁴.

2.2.5 Психопатолошке теорије

Савремени психопатолошки теоријски конструкти објашњавају да сомато и психогени узроци менталних болести и обољења имају утицаја у настанку криминалног понашања. Базирајући свој рад на психоаналитичким теоријским концептима је Абрахамсен (Abrahamsen David) међу првима констатовао да се криминално понашање мора посматрати као посебан психијатријски поремећај¹⁵⁵.

Постојање појединих симптома личности склоне криминалном понашању је навело бројне ауторе да створе посебан конструкт типа криминалне личности – психопате или социопате, а концепт психопатске личности је почео да се развија, почевши од Клеклија, још тридесетих година прошлог века. Теорије о **психопатијама** (енгл. *Theories of Psychopathy*) наглашавају значај постојања психопатских симптома личности, попут: асоцијалности и антисоцијалности, агресивности и високе импулсивности, одсуства осећаја одговорности за сопствене грешке, слабог или никаквог осећаја кривице, непостојања емпатијског става, тј. саосећања и разумевања других, неспособности трајних афективних веза са другима, емотивне тупости, егоцентричности, осећаја грандиозности (величине селфа), потребе за моћи и контролом, правдољубивости, недостатка или мањка бихевиоралних инхибиција. Уколико се појаве само неки од поменутих индикатора, у питању је посебан конструкт који различито класификује примарне психопате (импулсивност, агресивност, хостилност, екстровертност и самопоуздање уз ниску и просечну анксиозност) и секундарне психопате (ниско самопоуздање, социјална анксиозност и промене расположења) и контролисане психопате (одбрамбеност, контролисаност, социјабилност, ниска анксиозност и високо самопоуздање) и инхибиране психопате (стидљивост, повученост, контролисаност и ниско самопоштовање уз променљиву анксиозност)¹⁵⁶.

¹⁵⁴Marshall, W. L. /1993/: The role of attachments, intimacy, and loneliness in the etiology and maintenance of sexual offending, *Sexual and Marital Therapy*, 8, p. 109-121; Barnes, J. C., Beaver, K. M. /2010/: An Empirical Examination of Adolescent Limited Offending: A Direct Test of Moffitt's Maturity Gap Thesis, *Journal of Criminal Justice*, 38, p. 1176-1185.

¹⁵⁵Raine, A. /1993/: *The psychopathology of crime: Criminal behavior as a clinical disorder*, San Diego.

¹⁵⁶Cleckley, H. M. /1941/: *The Mask of Sanity: An Attempt to Reinterpret the So-Called Psychopathic Personality*, St. Louis; Hildebrand, M., De Ruiter, C., Nijman, H. /2004/: PCL-R psychopathy predicts disruptive behavior among male offenders in a Dutch forensic psychiatric hospital, *Journal of interpersonal violence*, 19(1), p. 13-29; Hervé, H., Yuille, J. C. /2007/: *The Psychopat: Theory, Research, and Practice*, Mahwah; Blackburn, R., Logan, C., Donnelly, J., Renwick, J. /2008/: Identifying Psychopathic Subtypes: Combining an Empirical Personality Classification of Offenders with the Psychopathy Checklist-Revised, *Journal of Personality Disorders*, 22(6), p. 604-622.

Осим антисоцијалног, код популације лица лишених слободе се уочава присуство нарцисоидног, хистрионичног, депресивног и биполарног поремећаја личности, шизофреније и поремећаја понашања, због чега је психопатолошки модел разумевања криминалног понашања нарочито користан приликом истраживања друштвене опасности лица лишених слободе¹⁵⁷.

2.3 СОЦИОЛОШКИ ПРИСТУП

Социолошки приступ објашњењима узрочности криминалитета указује на друштвени, а не индивидуални утицај, као што је случај са претходним приступима. Заснивајући се на позитивистичкој догматици деловања социјалних снага на чињење криминалних деликата, узрочност криминалног понашања је оријентисана ка ризичним факторима средине (нпр.: породица, пријатељи и вршњачке групе), који могу имати одлучујући утицај на опасно и социјално неприлагођено понашање лица. Социолошка основа узрочности криминалног понашања нуди велику скалу ризичних феномена – од глобалног друштва до појединца, од географских до детерминанти процеса социјализације, због чега се најадекватнијом класификацијом социолошких објашњења сматра подела на теорије социјалне структуре, социјалног процеса и социјалне реакције¹⁵⁸.

Припадајући макро теоријама, теорије социјалне структуре најјасније карактеришу криминално понашање. Индиректно инклинирајући егзогеној узрочности криминалитета променама и кретањима одређених друштвених група које прибегавају незаконитом понашању, током педесетих и шездесетих година прошлог века одражавају фундаментално поверење чланова друштва у друштво као целокупан ентитет. Претпостављајући постојање консензуса легитимитета закона и прилагођавања лица друштву за остваривање друштвене праведности, међу најзначајније теоријске концепте спадају: Диркемова (Durkheim David Émile) и Мертонова (Merton Robert) теорија аномije, Шоова (Shaw R. Clifford) и МекКејева (McKay Henry) теорија социјалне дезорганизације, теорија опортунитета Клаурда (Cloward Richard Andrew) и Олина (Ohlin Lloyd Edgar) и Егњуова (Agnew Robert) генерална теорија притиска.

У складу са предметом овог рада се најинтересантнијим чине теорије социјалног процеса, јер су фокусиране на објашњење фактора процеса друштвених интеракција као одлучујућих за кршење закона. Усмеравајући се на друштвени микро контекст, индивидуални

¹⁵⁷Krueger, R., Caspi, A., Silva, P., McGee, R. /1996/: Personality Traits Are Differentially Linked to Mental Disorders: A Multitrait-Multidiagnosis Study of Adolescent Birth Cohort, *Journal of Abnormal Psychology*, 105, p. 299-312.

¹⁵⁸Madoc-Jones, I. /2008/: *op. cit.*, p. 142-144; Brown, S. E., Esbensen, F. A., Geis, G. /2010/: *Criminology: Explaining Crime and Its Context (7th ed.)*, New Providence, p. xii-xiii.

социјални и психолошки корелати недозвољених понашања припадника одређених друштвених стратума и њихове групне интеракције нуде значајна објашњења кршења друштвених вредности и норми: Селинова (Sellin Johan Thorsten) теорија културног конфликта, Садерлендова (Sutherland Edwin Hardin) теорија диференцијалног удруживања, Гласерова (Glaser Daniel) теорија диференцијалне идентификације, Сајксова (Sykes Gresham M'Cready) и Мацина (Matza David) теорија неутрализације, Акерсова (Akers Ronald) теорија диференцијалног удруживања појачањем и Хиршијева (Hirschi Warner Travis) теорија друштвене контроле.

Теорије социјалне реакције су за предмет овог истраживања једино од значаја у односу на усмереност ка реакцији заједнице према криминалном деликту. Фокусирајући се на институционалним одговорима комплетног друштвеног контекста у односу на микро понашање његових чланова, криминална личност се посматра као пасивни ентитет, а иницијални преступ из угла реакције друштва, што потврђују Мидова (Mead George Herbert) теорија етикетирања, Лемертова (Lemert Edwin) теорија примарних и секундарних девијација, Волдова (Vold George) теорија групног конфликта и Марксова (Marx Karl) конфликтна теорија.

2.3.1 Теорије социјалне структуре

Полазећи од основних идеја Конта (Comte Isidore Auguste Marie François Xavier) и Спенсера (Spencer Herbert), теорије социјалне структуре истражују механизме стабилности друштва кроз питања еволутивног карактера друштвених промена кроз функционалистички поредак, ред и реформу.

Диркемова објашњења *аномијског друштвеног стања* (енгл. *Durkheim's Anomie Theory*)¹⁵⁹ указују да услед недовољног развоја колективне друштвене свести (норме, вредности, обичаји, морал и религија), регулаторни механизми социјалних институција, које врше друштвену контролу, не могу да остваре свој утицај, па лица прибегавају средствима која се сматрају друштвено неодобренем. Ако се нормалним сматрају друштвене појаве које су друштвено корисне, оправдане и задовољавају потребе појединаца, криминалитет може бити и корисна друштвена појава, јер функционисањем у сваком друштвеном контексту антиципаторно моралистички указује на оно што није добро и што би касније могло да буде друштвено прихватљиво. Парадигматски посматрано, Мертоново објашњење *аномијског друштвеног стања* (енгл. *Merton's Anomie Theory*)¹⁶⁰ указује да оно произилази из противречности између друштвене структуре, као система основних друштвених поставки и друштвене културе, као

¹⁵⁹Durkheim, E. /1897/1951/: *Suicide: A Study in Sociology*, New York.

¹⁶⁰Merton, R. K. /1968/: *Social Theory and Social Structure*, New York.

носиоца друштвених циљева (вредности којима људи теже) и друштвених средстава (легитимни инструменти за остварење друштвених циљева), односно онда када појединци остварују друштвене циљеве различитом доступношћу средстава за њихово постизање. Код криминалитета је присутно прихватање друштвених циљева уз истовремено одбијање легитимних средстава за њихово постизање, пошто нису свима једнако доступна.

Шо и МекКеј имплицирају опадање утицаја традиционалних вредности и мешања култура разноврсних друштвених група као фактора слабљења механизма друштвене контроле у оквиру локалне заједнице, због чега се систем криминалних вредности и модела понашања егзистенцијално преноси са појединца на појединца, па перманентно постојање оваквог система вредности и понашања условљава и појаву криминалног деловања, чиме су постулиране и основе теорије *социјалне дезорганизације* (енгл. *Social Disorganization Theory*)¹⁶¹.

Клауард и Олин упућују на теорију *различитих могућности* или *опортунитета* (енгл. *Opportunity Theory*)¹⁶², која настанак криминалног понашања везује за степен структуре и интегрисаности девијантних подручја и доступности нелегитимних средстава, јер различита доступност нелегитимних средстава зависи од положаја појединца у друштвеној структури и упућује на то ком типу девијације ће се одати.

Егњу теоријом *генералног притиска* (енгл. *General Strain Theory*)¹⁶³ објашњава да криминално понашање може настати због притиска изазваног животним догађајима, односно због изложености појединца негативним стимулусима из окружења. Тврдећи да животни догађаји могу изазвати појаву социјалног притиска ког појединац покушава да се ослободи на различите начине, да би испољио криминално понашање је потребно да испољи бес, да доживљај социјалног притиска буде висок, да буде повезан са ниским степеном социјалне контроле и да буде доживљен као средство за смањење растерећења.

2.3.2 Теорије социјалног процеса

Неуспео процес социјализације може бити један од главних узрока настанка криминалног понашања, јер се посматра и као начин усмеравања укупног интелектуалног, емоционалног и социјалног формирања личности. Иако наглашава значај учења, социјализација полази и од фактора образовања, животних услова, социоекономских и социокултурних фактора¹⁶⁴.

Померајући криминолошка разматрања криминалитета од легалистичких ка

¹⁶¹Shaw, C. R., McKay, H. D. /1942/: *Juvenile Delinquency in Urban Areas*, Chicago.

¹⁶²Cloward, R. A., Ohlin, L. E. /1960/: *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*, New York.

¹⁶³Agnew, R. /2006/: *Pressured into Crime: An Overview of General Strain Theory*, Los Angeles.

¹⁶⁴McMurtry, R., Curling, A. /2008/: *The review of roots of youth violence: Volume 3*, Canada, Toronto.

нормативним, Селинова теорија *културног конфликта* (енгл. *Cultural Conflict Theory*) разматра криминално понашање као субкултурни нормативни деформитет супротан нормативном оквиру доминантних друштвених група. Више се односи на прилику да се припадници криминалне субкултуре придржавају, већ да буду у позицији кршења друштвених норми¹⁶⁵.

Садерлендова теорија *диференцијалних удруживања* (енгл. *Differential Association Theory*), експлицитно постулирајући питање „шта је прво – делинквент или делинквентно удружење“, јасно упућује на везу између учења и образаца криминалног понашања, због чега се често наводи и у оквиру социо-психолошких разматрања криминалног понашања. Наглашавајући процесе којима лице постаје криминално оријентисано, криминалитет се учи од стране оних који одобравају криминално понашање, посредно или непосредно, а дефинише од стране оних који имају моћ да га дефинишу¹⁶⁶.

Као варијација процеса учења, диференцијална идентификација зависи од поткрепљења према моделу, због чега Гласер¹⁶⁷ теоријом *диференцијалне идентификације* (енгл. *Differential Identification Theory*) објашњава да је степен реалног или имагинарног идентификовања лица са особом кључан за његово усвајање вредности, које даље предиспонирају лице за криминално или понашање у складу са законом.

Теорија *неутрализације* (енгл. *Neutralization Theory*) објашњава да људи могу научити вредности, ставове и технике криминалног понашања, које су супротне од већине конвенционалних. Како већина лица није стално инволвирана у криминалним активностима, јер се некада понаша и конвенционално, у циљу избегавања конвенционалног понашања се може користити порицањем одговорности, порицањем повређивања, порицањем жртве, критиком оних који осуђују и тежњом за што већом приврженошћу¹⁶⁸.

Упућујући екстензивну критику теорији диференцијалних асоцијација, Џефри сматра да криминално, као оперантно, понашање, производи последице по индивидуу услед научености лица да се понаша на криминалан начин. Одговарајући на критицизам Џефрија, теорија *диференцијалног појачања удруживањем* (енгл. *Differential Reinforcement Theory*) постулира реципрочну интеракцију између когнитивних, бихевиоралних и социјалних детерминанти понашања и исте процесе учења продукције конформистичког и девијантног понашања, с тим да се разлика налази једино у правцу утицаја на понашање¹⁶⁹.

¹⁶⁵Sellin, T. /1938/: *Culture Conflict and Crime*, New York; Brown, S. E., Esbensen, F. A., Geis, G. /2010/: *op. cit.*, p. 287.

¹⁶⁶Sutherland, E. H. /1947/: *Principles of Criminology*, Chicago.

¹⁶⁷Glaser, D. /1956/: *Criminality Theories and Behavioral Images*, *American Journal of Sociology*, 61, p. 433-444.

¹⁶⁸Sykes, G., Matza, D. /1957/: *Techniques of Neutralization*, *American Sociological Review*, 22, p. 664-670.

¹⁶⁹Jeffery, C. R. /1965/: *Criminal behavior and learning theory*, *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*,

Констатујући да конформисти не крше друштвене норме, ако друштвена правила понашања нису индоктринирана као део моралног кода, ослабљеност веза лица са друштвеним поретком јесте оно што узрокује криминално понашање. Теорија **друштвених веза** (енгл. *Social Bond Theory*) има за основну премису да је човек слободан да изврши криминална дела, јер су његове везе са конвенционалним оквирима сломљене¹⁷⁰.

2.3.3 Теорије социјалне реакције

Дајући критичке претпоставке за испитивање друштвених реакција на појаву криминалитета, уз приметан утицај прагматизма, чикашке школе хумане екологије и социјалне психологије, симболичко интеракционистичка теорија **етикетирања** (енгл. *Labeling Theory*) полази од узајамних интеракција лица, као облика међусобних акција особа, које стварају друштвену појаву кроз различита значења. Без обзира на вредносно-културни плурализам, девијантно понашање се дефинише као својство или ознака лица коју су му приписали друштвено моћни појединци. Како успешност етикетирања зависи од дистрибуције утицаја друштвене моћи преко деловања институционалних механизма, који одређују реаговање на девијантне акте, Бекер сматра да је девијант лице, које је етикетирано од стране друштвених група, које одређују друштвена правила понашања. Да би понашање постало девијантно, потребно је да се примети таквим, па ће тек онда уследити етикета средине, промена девијантне социјалне интеракције, јавно мењање идентитета, стицање статуса девијанта, уопштавање девијантне улоге и укључивање девијанта у девијантне друштвене групе¹⁷¹.

Лемерт, теоријским објашњењима **примарних и секундарних девијација** (енгл. *Primary and Secondary Deviations Theory*), наводи да девијација настаје услед великог броја узрока, а остаје примарна све док је уклопљена у друштвено прихватљиву улогу. Уколико се девијантне акције понављају и јавља реакција осуде, појединац реагује или преузимањем социјално прихватљиве или девијантне друштвене улоге, када настаје секундарна девијација, јер долази до друштвене реакције, личне интеракције и идентификације лица са девијантном улогом¹⁷².

Укорењујући теорију **групног конфликта** (енгл. *Group Conflict Theory*) у социјално интеракционистичким и научним постулатима о колективном понашању, Волд¹⁷³ наглашава

56, p. 294–300; Akers, R.L./1998/: *Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance*, Boston; Akers, R.L., Sellers, C.S./2004/: *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application (4th ed.)*, Los Angeles.

¹⁷⁰Hirschi, T. /1969/: *Causes of Delinquency*, Berkeley, p. 3.

¹⁷¹Mead, G. H. /1934/: *Mind, self & society from the standpoint of a social behaviorist*, Chicago; Becker, H. S. /1963/: *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*, New York.

¹⁷²Lemert, E. M. /1951/: *Social Pathology*, New York.

¹⁷³Vold, G. B. /1958/: *Theoretical Criminology*, New York.

друштвену реакцију у односу на конфликтну производњу девијантности, јер се људи карактеришу као групно оријентисани, а друштво као скуп свих друштвених група различитих интереса, које испуњавају кроз колективну акцију. Уколико се интереси група међусобно преклапају доћи ће и до неминовних сукоба, с тим да групе које имају моћ јесу оне групе које производе законодавну већину, чиме обезбеђују контролу над онима који крше законе.

Иако се није много бавио појавом криминалитета, идејама о капиталистичком друштву и историји људске цивилизације, Маркс¹⁷⁴ је теоријом *конфликата* (енгл. *Conflict Theory*) поставио темеље развоја филозофије криминологије. За Маркса је главни субјекат историје човек, а основ за настанак свих проблема у друштву подела класа и отуђење појединаца. Ако се суштина човека испољава у његовој делатности, а оно друштво које обезбеђује потребе човека за стваралаштвом јесте слободно друштво, темељни узрок друштвених проблема настаје у ситуацији када човек не може да оствари своје потребе у конкретној друштвеној стварности. Пошто су људске потребе променљиве категорије, које се задовољавају од нижих ка вишим, било да су природне и духовне, индивидуалне и друштвене, нужне и луксузне, отуђене и аутентичне, квантитативне и квалитативне, радикалне и манипулисане, када човек није у стању да задовољи потребе долази до отуђења у друштву, услед губитка његових генеричких својстава. Што је веће отуђење међу људима, већи је и потенцијал конфликта међу њима.

2.4 ИНТЕГРАТИВНИ ПРИСТУП

С обзиром на то да криминално понашање анализира свеобухватно, обједињено и динамично, међу криминолозима постоје разне дебате у вези са интегративним приступом.

Посматрајући криминалитет кроз призму различитих делова појединих теоријских праваца, неки аутори указују на контрадикторност приступа. Иако се са његовом применом почело још од четрдесетих година прошлог века, тек последњих тридесет година је нарочито изазвао пажњу међу криминолозима, посебно под утицајем неколико научних гледишта. Прво гледиште се односи на методолошки развој потенцијалних ограничења постојећих теорија, која су довела до међусобног утркивања у томе која ће боље објаснити узроке анализиране појаве, јер су узроци криминалног понашања вишезначни. Како би се обезбедила свеобухватност разматрања анализиране појаве, интегративни приступ комбинује предности постојећих традиционалних научних теоријских поставки. У циљу смањења стопе криминалитета и појаве рецидивизма је друго гледиште, поступно емпиријски развијано, током осамдесетих и почетком

¹⁷⁴Marx, K. /1964/: *Selected Writings and Social Philosophies*, London.

деведесетих година прошлог века, истраживањем, актуелног у тадашњој легислативи, модела дужевременог затварања. Посматрајући га као комбинацију претходна два, треће гледиште је током последњих двадесет година утицало на појаву развојне криминологије, чиме су пружени значајни доприноси теорији криминологије уопште¹⁷⁵.

Већина покушаја да се постојеће теорије интегришу произилази из потребе да се испољавање криминалног понашања лица објасни мултисистемском комбинацијом биолошких, психолошких и социолошких теорија. Систематизација ових теоријских концепата би обухватила поделу на оне које анализирају и објашњавају: а) обрасце понашања лица, који су карактеристични за вршење одређених врста кривичних дела и б) различите факторе, који утичу на самоодређење лица и његово партиципирање у криминалном акту. Док се међу теоријским концептима анализе образаца понашања вршења одређених врста кривичних дела најзначајнијим чине теорија рационалног избора, рутинских активности, теорија обрасца криминалног понашања, теорија могућности или повољних прилика, теорија животног стила, теорија контроле баланса и интегративна системска теорија антисоцијалног понашања, теоријски концепти анализе различитих фактора самоодређења лица и његовог партиципирања у криминалном акту, међу којима се најзначајнијим чине концепт тока животног развоја и модела личности и социјално-психолошког модела, имају за циљ експлицитно фокусирање на међусобне разлике лица. Како је социолошка основа концепта тока животног развоја садржана у посматрању криминалног понашања као процеса условљеног социјалним догађајима, биолошка у наглашавању утицаја генетских и неуропсихолошких узрока криминалног понашања, психолошка у објашњењима узрочности криминалног понашања развојним психолошким супстратима, криминолошка је оријентисана на анализу историјске димензије узрока криминалног понашања. Иако сличан претходном, концепт модела личности и социјално-психолошког модела је овде концептуализован у оквиру интегративног приступа због теоријске свеобухватности концепта. Док психолошка основа концепта укључује психодинамску, радикално бихевиоралну, когнитивно-бихевиоралну и социјално-психолошку перспективу

¹⁷⁵Hawkins, J. D., Weis, J. G. /1985/: The Social Development Model: An Integrated Approach to Delinquency Prevention, *Journal of Primary Prevention*, 6, p. 73-97; Loeber, R., LeBlanc, M. /1990/: Toward a Developmental Criminology, *Crime and Justice*, (Tonry, M., Morris, N. (eds.)), Vol. 12., Chicago; Huizinga, D., Esbensen, F., Weiher, A. W. /1991/: Are There Multiple Paths to Delinquency? *Journal of Criminal Law and Criminology*, 82, p. 83-118; Moffitt, T. E. /1994/: Natural Histories of Delinquency, *Cross-National Longitudinal Research on Human Development and Criminal Behavior*, (Weitekamp, E. G. M., Kerner, H. (eds.)), Boston; Simons, R. L., Wu, C., Conger, R. D., Lorenz, F. O. /1994/: Two Routes to Delinquency: Differences between Early and Late Starters in the Impact of Parenting and Deviant Peers, *Criminology*, 32, p. 247-275; Nagin, D. S., Farrington, D. P., Moffitt, T. E. /1995/: Life-Course Trajectories of Different Types of Offenders, *Criminology*, 33, p. 1111-1139; Paternoster, R., Brame, R. /1997/: Multiple Paths to Delinquency: A Test of Developmental and General Theories of Crime, *Criminology*, 35, p. 49-84; Thornberry, T. P., Krohn, M. D., Lizotte, A. J., Smith, C. A., Tobin, K. /2003/: *Gang and Delinquency in Developmental Perspective*, New York.

развоја ставова, социолошка, диференцијалног удруживања и симболичког интеракционизма, биолошка се односи на убрајање индикатора историје лица у факторе ризика¹⁷⁶.

Са аспекта криминолошке методологије се теоријско објашњење узрока криминалног понашања чини нарочито интересантним у односу на факторе тока животног развоја и криминалног ризика лица лишених слободе. Да би се поменути теоријски концепти боље разумели, на даље ће се дати њихова дубља критичка анализа.

2.4.1 Теоријски концепти који објашњавају обрасце понашања појединца

Иако је криминална статистика личних карактеристика лица значајна за теоријске правце који објашњавају обрасце понашања појединца, пресудну улогу имају испитивање криминалитета као индивидуалне појаве и његове повезаности са животним стилем оних који су му склони. Покушавајући да објасне повезаност података у вези са различитим типовима криминалних дела и начина на који су учињени, доводе се у везу и са доступношћу одређених могућности за њихово чињење¹⁷⁷.

2.4.1.1 Теорија рационалног избора

Представљајући научни концепт у чијој се основи људско понашање тумачи као базирано на доношењу одлука, **теорија рационалног избора**, позната и под називом теорија разумне акције или теорија избора (енгл. *Reasonable action theory* или *Choice theory*), највише је развијена од стране економиста. С обзиром на то да су резултати емпиријских истраживања, од осамдесетих година прошлог века до данас, показали да се криминално понашање може ставити у контекст избора лица, многи криминолози основне постулате теорије рационалног избора спајају са теоријама контроле, социјалне дезорганизације и социјалног учења, због чега се сматра интегративном теоријом¹⁷⁸.

Ситуационо-превентивно заступајући утилитаристички став да се понашање лица базира на доношењу одлуке о чињењу дела у циљу постизања задовољства, остварења користи,

¹⁷⁶Conger, R. D. /1976/: Social Control and Social Learning Models of Delinquent Behavior, *Criminology*, 14, p. 17-40; Cernkovich, S. A. /1978/: Evaluating Two Models of Delinquency Causation: Structural Theory and Control Theory, *Criminology*, 16, p. 335-352; Aultman, M. G., Wellford, C. F. /1979/: Towards an Integrated Model of Delinquency Causation: An Empirical Analysis, *Sociology and Social Research*, 63, p. 316-327; Segrave, J. O., Hasted, D. N. /1983/: Evaluating Structural and Control Models of Delinquency Causation: A Replication and Extension, *Youth and Society*, 14, p. 437-456; Thornberry, T. P. /1987/: Toward an Interactional Theory of Delinquency, *Criminology*, 25, p. 863-891; Loeber, R., LeBlanc, M. /1990/: *op. cit.*; McGuire, J. /2000/: *Cognitive-Behavioural Approaches: An Introduction to Theory and Research*, London.

¹⁷⁷McGuire, J. /2000/: *op. cit.*

¹⁷⁸Tibbetts, S. G. /2014/: Integrating Rational Choice and Other Theories, *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, (Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.)), New York, p. 2564-2573.

смањивања могућег незадовољства или избегавања казне, основна претпоставка теорије рационалног избора је да лица доносе одлуку да изврше кривична дела под одређеним околностима. Савремена теоријска схватања интегрису многе криминално феноменолошке факторе, као што су мисаони и емотивни процеси, с тим да хотимично одређење доношења одлуке о извршењу дела од стране учиниоца обједињује и утицај социјалних релација, индивидуалне особине и способности, као и еколошке карактеристике¹⁷⁹.

Међу криминолозима се теорија рационалног избора сматра значајном са аспекта одлуке о извршењу криминалног акта, јер се криминални акт објашњава као начин прављења избора у одлуци о испољавању криминалног понашања ради задовољења потреба у складу са временом и доступним информацијама, али и врстом криминалитета и карактеристикама лица.

2.4.1.2 Теорија рутинских активности

Теорија рутинских активности (енгл. *Routine Activities Theory*) Коена и Фелсона¹⁸⁰ обједињује повезаност утицаја ситуације, специфичних околности и карактеристика лица и жртве у анализи испољавања криминалног понашања. Дајући допринос развоју ситуационог приступа криминалитету, извршење кривичног дела посматра кроз повезаност утицаја мотивисаности учиниоца, погодности мете и одсуства одговарајуће заштите и обима и дистрибуције криминалитета, јер њихова интеракција, рефлексивом рутинских активности, указује на вероватноћу повећања стопе криминалитета у одређеном времену и простору. Како поменута три елемента варирају у складу са дневним активностима, ефекат рутинских активности је тешко препознати.

Уместо наглашавања искључиво индивидуалних карактеристика лица, творци теорије посматрају рутинске активности лица на одређеном географском терену, јер оне одређују просторне обрасце криминалних активности, које су у корелацији са локацијама на којима су доступни потенцијални објекти напада.

2.4.1.3 Теорија образаца криминалног понашања

Започињући свој развој још седамдесетих година прошлог века у оквиру криминологије животне средине, **теорија обрасца криминалног понашања** (енгл. *Crime Pathern Theory*)

¹⁷⁹Cornish, D., Clarke, R. /1986/: *The reasoning criminal: rational choice perspectives on offending*, New York; Ward, D. A., Stafford, M. C., Gray, L. N. /2006/: *Rationale Choice, Deterence, and Theoretical Integration*, *Journal of Applied Social Psychology*, 36, p. 571-585; Siegel, L. J. /2013/: *op. cit.*; Tibbetts, S. G. /2014/: *op. cit.*

¹⁸⁰Cohen, L., Felson, M./1979/: *Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activities Approach*, *American Sociological Review*, 44, p. 588-608.

покушава да допуни научни фондус објашњењима у вези са критеријумима на основу којих лице проналази погодну жртву и место извршења дела. Холистички се фокусирајући на тумачење криминалног понашања, наглашава да се лица предоминантно крећу унутар познатог простора у оквиру ког идентификују своје потенцијалне објекте напада, што значи да се кривична дела врше током свакодневних животних активности лица у оквиру одређеног простора. Код одабира објекта напада делују одређене мотивацијске снаге лица, које се темеље на његовом менталном обрасцу понашања, а у које је уграђена свест о времену и простору, као когнитивном димензијом личности¹⁸¹.

Предност теорије образаца криминалног понашања се користи у предвиђању испољавања криминалног понашања у зависности од корелације локације и свесности простора лица, а погодна је и за развој модела специфичних кретања лица у односу на криминалне могућности.

2.4.1.4 Теорија могућности или повољних прилика

Наглашавајући важност ситуационих и срединских фактора у настанку криминалитета, опортунистичка основа **теорије могућности, повољних прилика** или **опортунитета** Мејхова и сарадника (енгл. *Opportunity Theory*) истиче постојање повољних прилика или повољних могућности код криминогенезе. Повољне могућности или прилике јесу основни критеријум разликовања ситуационих од лица која се држе дистанцирано у односу на криминалитет. С друге стране је постојање повољних прилика и критеријум повезивања лица са другим објектима. Понашање објекта се посматра као утицај из средине који наводи лице на криминални одговор, а што је већа доступност потенцијалне мете напада, већа је и стопа извршења дела¹⁸².

2.4.1.5 Теорија животног стила

Волтерсова **теорија животног стила** (енгл. *Lifestyle Theory*) објашњава развојне обрасце понашања у корелацији са подстицајем, приликом и избором лица. Ако криминални животни стил карактерише неодговорност, импулсивност, хронична спремност да се крше друштвена правила понашања, итд., онда је криминално понашање избор лица, који је условљен интеракцијом карактеристика личности и околности животне средине лица. Кључни концепти теорије се односе на животне услове, криминални избор и когницију, с обзиром на то да су

¹⁸¹Kinney, J. B., Brantingham, P. L., Wuschke, K., Kirk, M. G., Brantingham, P. J. /2008/: Crime attractors, generators and detractors: Land use and urban crime opportunities, *Built Environment*, 34, p. 62–74.

¹⁸²Mayhew, P., Clarke, R., Sturman, A., Hough, M. /1976/: Crime as opportunity, *Home Office Research Study*, 34; Butorac, K. /2011/: Geografija kriminaliteta – kriminološki i kriminalistički diskursi, *Policija i sigurnost*, 3, p. 363-379.

животни избори лица ограничени биолошким и условима животне средине, а међу најзначајнијим се сматрају импулсивност и ниска интелигенција, као и стварање повезаности са значајним другима. Когниција се развија последично, као резултат интеракције биолошких и животних детерминанти понашања, а типичне когнитивне дисторзије морају искоренити ради преобликовања криминалног понашања, јер условљавају понашајне обрасце лица или одлике његовог криминалног животног стила¹⁸³.

2.4.1.6 Теорија контроле баланса

Обједињујући елементе теорија контроле и рутинских активности, основна премиса **теорије контроле баланса** (енгл. *Control Balance Theory*) Тајтла¹⁸⁴ је садржана у постулату контроле равнотеже - количине контроле коју особа може да поднесе у остварењу својих жеља у оквиру ограниченог друштвеног конструкта. Како сви људи имају потребу за аутономијом, кроз коју остварују свој утицај на друге, наилазећи истовремено на бројне препреке, користе велики број средстава у њиховом превазилажењу и савладавању. Усклађеност функционисања лица у једном друштвеном конструкту постоји онда када нису претерано ограничене жеље лица, а криминално понашање настаје онда када је превише или премало контроле у његовом понашању.

2.4.1.7 Интегративна системска теорија антисоцијалног понашања

Покушавајући да синтетише биолошки, психолошки и социолошки аспект, **интегративна системска теорија антисоцијалног понашања** (енгл. *Integrative System Theory of Antisocial Behaviour*) Робинсона постулира да се узроци криминалног понашања налазе у интеракцији гена, нервног система, фенотипа лица и групе/заједнице/организације и читавог друштва. Ако гени представљају основу рада хормона и неуротрансмитера, с тим да међу организмима постоје фенотипске разлике, што резултира одређеним тенденцијама у понашању, контролну улогу у физиолошком функционисању организма представља рад мозга и нервног система, који утиче на диференцијалне функције темперамента, као градивног елемента личности лица. Теоријски концепт упућује озбиљну критику теоријама диференцијалне асоцијације и аномије, држећи се интелектуалне строгости у анализи више десетина варијабли ризика за испољавање криминалног понашања (од гена до запошљавања)¹⁸⁵.

¹⁸³Walters, G. D. /1990/: *The criminal lifestyle*, Newbury Park.

¹⁸⁴Tittle, C. R. /1995/: *Control Balance: Toward a General Theory of Deviance*, Boulder.

¹⁸⁵Robinson, M. B. /2004/: *Why Crime? An Integrated Systems Theory of Antisocial Behavior*, Upper Saddle River.

2.4.2 Теоријски концепти у вези са факторима самоодређења појединца

Док неки животни догађаји могу да буду фактори криминалног ризика (нпр.: посао, брак), одређени фактори криминалног ризика се могу јавити у оквиру одређеног животног догађаја (нпр.: губитак родитеља) или имати протективну улогу. Иако је фокус теорија тока животног развоја на развоју лица, не треба изгубити из вида факторе који током поменутог развоја утичу на то да се криминални акт изврши или не изврши. Разлика између протективних, фактора криминалног ризика и животних догађаја није потпуно раздвојена и јасна, јер је криминално понашање, пре, многострано, него што је специјализовано, што значи да је избор конкретних типова деликата мотивисан елементима ширег скупа фактора ризика криминалног понашања¹⁸⁶.

2.4.2.1 Теоријски концепти тока животног развоја

Мултисистемски приступ теоријског концепта тока животног развоја се огледа у препознавању криминалног акта као комплексног вишедимензионалног феномена узрокованог еколошким, економским, социјализацијским, психолошким и биолошким факторима. Осим указивања на значај фактора криминалног ризика, указује и на значај протективних фактора на различитим узрастима лица, јер објашњава и утицај животних догађаја на ток његовог животног развоја. Рефлектујући развојну и перзистирајућу временску хетерогеност, криминално понашање показује релативну стабилност. Хронични учиниоци започињу са криминалним понашањем на раном узрасту, показују високу фреквенцију испољавања криминалног понашања и имају дужевремену криминалну каријеру. Већина деликата, која се учини током касних тинејџерских година, учини се са другима, док се после двадесете године већина деликата учини самостално, с тим да расте специјализација њиховог извршења¹⁸⁷.

Одређени криминолози примењују различите поделе теорија тока животног развоја. Према Вортлију и Сиперсаду се могу поделити у две групе: *мултифакторске* – интегративна и теорија модела социјалног развоја и *теорије животног тока* – теоријски модел дуализације криминалних каријера, интеракционалистичка теорија, узрастом одређена теорија социјалне контроле и интегративна теорија когнитивног антисоцијалног потенцијала. Према Фарингтону, у теорије тока животног развоја треба укључити и интегративну вишеслојну теорију контроле, теорију развојног модела криминалних склоности и развојну еколошку теорију акције¹⁸⁸.

¹⁸⁶Farrington, D. P. /2010/: Life-course and developmental theories in criminology, *The SAGE handbook of criminological theory* (eds.), (McLaughlin, E., Newburn, T.), London, p. 248-271.

¹⁸⁷Farrington, D. P. /2010/: *op. cit.*

¹⁸⁸Wortley, S., Seepersad, R. /2008/: Integrated Life Course Theories, *The Review of the Roots of Youth Violence/Literature*

2.4.2.1.1 Интегративна теоријска перспектива

Комбинујући принципе теорије напрезања, контроле и социјалног учења у један теоријски концепт, **интегративна перспектива** (енгл. *Integrated Theoretical Perspective*) наглашава да напрезање доводи до слабљења друштених веза са конвенционалним социјалним окружењем и институцијама, што резултира већим удруживањем са антисоцијалним вршњацима и консеквентном учењу антисоцијалних и делинквентних вредности, па неадекватно социјализовани адолесценти имају повећан ризик од криминалног понашања¹⁸⁹.

2.4.2.1.2 Теоријски модел социјалног развоја

Интегришући научне постулате теорије социјалне контроле, социјалног учења и диференцијалне асоцијације, **теоријски модел социјалног развоја** (енгл. *Social Development Model*) Каталана и сарадника¹⁹⁰ имплицира везивање за друштво кроз посвећеност и приврженост. Узроци криминалног понашања се налазе у дизбалансу између антисоцијалног и просоцијалног везивања за заједницу и мотивацији за криминално понашање, као жељи да се доживи задовољство и следе лични интереси. Остваривање антисоцијалне интеракције активира антисоцијалне обрасце понашања, који воде ка добијању награде, а она до учвршћивања антисоцијалних уверења и веза, што значи да на испољавање криминалног понашања утичу мотивација лица и признање криминалног понашања од стране социјалне околине.

2.4.2.1.3 Модел дуализације криминалних каријера

Теоријски **модел дуализације криминалних каријера** (енгл. *Life Course Persistent and Adolescence Limited Offenders Theory* или *The Model of Criminal Career Dualization*) Мофитове¹⁹¹ типологизује две групе лица: перзистирајући током животног развоја, који се, под утицајем когнитивних дефицита, хиперактивности, лоших породичних односа и социо-економског статуса, баве криминалним понашањем на раном узрасту, и ограничени адолесценцијом, који се, услед неодговарајуће зрелости и вршњачког утицаја, баве до завршетка адолесценције.

reviews, 5(13), (McMurtry, R., Curling, A. (eds.)), Toronto, p. 197-209; Farrington, D. P. /2010/: *op. Cit.*

¹⁸⁹Elliott, D. S., Ageton, S. S., Canter, R. J. /1979/: An Integrated Theoretical Perspective on Delinquent Behavior, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 16, p. 3-27.

¹⁹⁰Catalano, R. F., Park, J., Harachi, T. W., Haggerty, K. P., Abbott, R. D., Hawkins, J. D. /2005/: Mediating the effects of poverty, gender, individual characteristics, and external constraints on antisocial behavior: A test of the Social Development Model and implications for developmental life-course theory, *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, (Farrington, D. P. (ed.)), New Brunswick, p. 93-123.

¹⁹¹Moffitt, T. E. /1993/: Adolescence Limited and Life Course Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy, *Psychological Review*, 100, p. 674-701.

2.4.2.1.4 Интеракционалистичка теорија

Интеракционалистичка теорија (енгл. *The Interactional Theory*) Торнберија и Крона¹⁹² наглашава да на подстицај и одрживост криминалног понашања утичу социјално учење и социјални утицаји на различитим узрасним стадијумима: од рођења до шесте године - неуропсихолошки дефицити, дефицити родитељства и структуралне неповољне околности; од шесте до дванаесте године - школа и вршњачки утицај; од дванаесте до осамнаесте - девијантне могућности, банде и девијантна социјална удруживања; од осамнаесте до двадесет пете - когнитивни дефицити и ниска интелектуална постигнућа, незапосленост и брак.

2.4.2.1.5 Општа узрастом одређена теорија социјалне контроле

Сампсонова и Лаубова општа **узрастом одређена теорија социјалне контроле** (енгл. *Age –Graded Informal Social Control Theory*)¹⁹³ објашњава да се узроци криминалног понашања налазе у снази веза лица са породицом, вршњацима, школом и другим социјалним институцијама, јер зависе од повезаности са њима. Како су индивидуални фактори испољавања криминалног понашања променљиви, ризични фактори у раном детињству имају ниску предвиђајућу моћ за испољавање криминалног понашања током каснијих животних фаза.

2.4.2.1.6 Интегративна теорија когнитивног антисоцијалног потенцијала

Интегративна теорија когнитивног антисоцијалног потенцијала (енгл. *Integrated Cognitive Antisocial Potential Theory*) Фарингтона¹⁹⁴ претпоставља да се узроци криминалног понашања лица налазе у његовом променљивом антисоцијалном потенцијалу, од чије могућности распоређивања зависи континуитет испољавања криминалног понашања, на који утичу дугорочни и краткорочни фактори.

2.4.2.1.7 Интегративна вишеслојна теорија контроле

Као најкомплекснија теорија тока животног развоја, **интегративна вишеслојна теорија контроле** (енгл. *Integrative Multilayered Control Theory*) Леблана¹⁹⁵ објашњава повезаност развоја

¹⁹²Thornberry, T. P., Krohn, M. D. /2005/: Applying interactional theory to the explanation of continuity and change in antisocial behavior, *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, (Farrington, D. P. (ed.)), New Brunswick, p. 183–209.

¹⁹³Sampson, R. J., Laub, J. H. /2009/: A life-course theory and long-term project on trajectories of crime, *Journal of Criminology and Penal Reform*, 92, p. 226–239.

¹⁹⁴Farrington, D. P. /2010/: *op. cit.*

¹⁹⁵LeBlanc, M. /2005/: An integrated personal control theory of deviant behavior: Answers to contemporary empirical and theoretical developmental criminology issues, *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, (Farrington, D. P. (ed.)), New Brunswick, p. 125–163.

криминалног понашања, значаја појаве криминалних догађаја и стопе криминалитета у заједници. Кључни конструкт ове теорије је садржан у идеји да развој криминалног понашања зависи од повезаности са друштвом (породица, вршњаци, школа, посао), психолошког развоја током времена (удаљавање од егоцентризма ка алоцентризму), моделовања (просоцијално и антисоцијално) и ограничења (екстерно и интерно). Док фактори средине утичу на повезаност са социјалним окружењем, биолошки утичу на моделовање и ограничења актуелног и будућег криминалног понашања. Континуитет испољавања криминалног понашања зависи од релативног утицаја контролних механизма на лица, због чега се разликује неколико типова учинилаца: перзистирајући (слаба социјална повезаност, егоцентризам, антисоцијално моделовање и ниска ограничења), пролазни (умерена ограничења и релативне животне могућности) и уобичајени (под утицајем животних могућности).

2.4.2.1.8 Развојни модел криминалних склоности

Теорија *развојног модела криминалних склоности* (енгл. *Developmental Propensity Theory*) Лејхија и Волдмана¹⁹⁶ не покушава да укаже на значај животних догађаја у одраслом добу лица, већ на развојне поремећаје као главне узроке криминалног понашања лица. Кључни конструкт теорије је садржан у идеји да су криминалне склоности истрајне током времена и имају широк спектар манифестација у понашању: ниске когнитивне способности и диспозиционе димензије – просоцијалност (симпатија и емпатија/безосећајност), смелост (неинхибирана или лоше контролисана) и негативна емоционалност (фрустрирајуће или избегавајуће понашање). На испољавање криминалног понашања утичу интеракције између когнитивног функционисања и темперамента лица, с једне, и његовог социјалног окружења, с друге стране.

2.4.2.1.9 Развојна еколошка теорија акције

Објашњавајући потребу за кршењем моралних правила, *развојна еколошка теорија акције* (енгл. *Developmental Ecological Action Theory*) Викстрома¹⁹⁷ конструише криминално понашање као индивидуални акт који зависи од моралног расуђивања и самоконтроле. Ако моралне вредности утичу на морални суд, морални суд на извршне функције, а извршне

¹⁹⁶Lahey, B. B, Waldman, I D. /2005/: A developmental model of the propensity to offend during childhood and adolescence, *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, (Farrington, D. P. (ed.)), New Brunswick, p. 15–50.

¹⁹⁷Wikström, P. O. H. /2005/: The social origins of pathways in crime: Towards a developmental ecological action theory of crime involvement and its changes, *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, (Farrington, D. P. (ed.)), New Brunswick, p. 211–245.

функције на самоконтролу, континуитет испољавања криминалног понашања зависи од промена моралних вредности, судова и извршних функција, али и појаве ситуационих фактора. Како животне могућности спадају у ситуационе факторе, јер доводе до искушења да се учини криминални акт, одлука о чињењу криминалног акта зависи од перцепције, избора и утицаја других људи на процес доношења одлука, при чему варира у зависности од узраста и стадијума криминалне каријере лица.

2.4.2.2 Теоријски концепт модела личности и социјално-психолошког модела

Теорија *модела личности и социјално-психолошког модела криминалног понашања* (енгл. *Model of Personality and Socio-Psychological Model of Crime Behaviour*) Ендрјуза и Бонте представља свеобухватан научни концепт, јер се заснива на научним објашњењима рехабилитативног третмана, етиолошким претпоставкама криминалног понашања и будућим корективним интервенцијама. Рехабилитативни теоријски концепт, постулирајући модел личности – индиректно усмерен на психолошке и социјално-психолошке факторе криминалног понашања и социјално-психолошки модел – директно усмерен на испитивање узрока криминалног понашања са континуума персонално-интерперсонално-заједница-оснаживање, упућује на значај свеобухватног биолошког и психолошког, а нарочито социолошког приступа понашању лица склоних испољавању криминалних активности, због чега се теоријска основа концепта може посматрати у оквиру досадашњих научних сазнања клиничке криминологије¹⁹⁸.

Модел личности криминалног понашања полази од узрочности криминалног понашања психолошким корелатима криминалног понашања, као скупом ризичних психо-социјалних фактора. Холистички објашњавајући мултифакторску природу криминалног понашања имплицирана је његова узрочност факторима криминалног ризика: антисоцијалне когниције, антисоцијалног удруживања, историје криминалног понашања и фактора личности (импулсивност, хостилност, слабост вештина за решавање проблема и сл.)¹⁹⁹.

Базирајући се на основном постулату да је криминално понашање лица последица директне функције персонално-интерперсонално-друштвена средина-оснаживање, *социјално-психолошки модел криминалног понашања* имплицира корективни утицај на лица лишена слободе. Формирање криминалног понашања узрокују актуелност ситуације високог ризика, јер покреће психолошке механизме инхибиције или ексцитације лица за чињење криминалног акта

¹⁹⁸Ward, T., Maruna, S. /2007/: *Rehabilitation*, New York; Andrews, D. A., Bonta, J. /2010/: *Rehabilitating criminal justice policy and practice. Psychology, Public Policy, and Law*, 16(1), p. 39-55.

¹⁹⁹Ward, T., Maruna, S. /2007/: *op. cit.*; Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *The Psychology of Criminal Conduct (4th ed.)*, Newark; Madoc-Jones, I. /2008/: *op. cit.* p. 142-144; Andrews, D. A., Bonta, J. /2010/: *op. cit.*

(понашајне склоности, самоефикасност и неутрализација), прокриминална оријентација социјалног окружења, јер делинквентна удружења или групе подржавају криминално понашање и усвајање криминалних ставова, вредности, уверења и емоција²⁰⁰.

Ако се криминалитет индивидуалног случаја посматра као директна функција психолошких и социолошких корелата личности и понашања лица лишених слободе, онда се даља анализа методолошког оквира криминолошког профилисања намеће као нужна.

²⁰⁰West, D. J., Farrington, D. P. /1973/: *Who Becomes Delinquent?*, London; Blaske, D. M., Borduin, C. M., Henggeler, S. W., Mann, B. J. /1989/: Individual, family, and peer characteristics of adolescent sex offenders and assaultive adolescents, *Developmental Psychology*, 25, p. 846-855; Henggeler, S. W., Melton, G. B., Brondino, M. J., Scherer, D. G., Hanley, J. H. /1997/: Multisystemic therapy with violent and chronic juvenile offenders and their families: The role of treatment fidelity in successful dissemination, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, p. 821-833; Cullen, F. T., Gendreau, P. /2000/: Assessing Correctional Rehabilitation: Policy, Practice, and Prospects, *Criminal Justice 2000: Changes in Decision Making and Discretion in the Criminal Justice System*, (Horney, J. (ed.)), Washington; Andrews, D. A., Hoge, R. D., Leschied, A. W. /2002/: *Youth Level of Service/Case Management Inventory*, Toronto; Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*

3. МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

С обзиром на то да се систем криминолошких наука користи структурираним процесом изградње научног знања тестирањем хипотеза и аналитичким и критичким одговарањем на специфична питања о криминалитету као индивидуалној, масовној друштвеној и статистичкој појави, као и условљеност позиционираниости клиничке криминологије на хоризонталном пресеку научног подручја система криминолошких наука и примене клиничког приступа њиховом општем научном сазнању, закључивање о методолошкој основи криминолошког профилисања лица лишених слободе би указало на део логике који се бави истраживањем и описом заснованости, домета и вредности научних методолошких поступака клиничко-идиографског приступа индивидуалном случају лица. Дедуктивно-индуктивно анализирајући однос методолошког апарата криминолошких наука и клиничке криминологије у односу на тренутно прихваћену поделу специфично криминолошких метода изучавања индивидуалних случајева, предмет овог рада би имао за циљ допуну методолошког фондуса криминолошких наука научним систематизовањем методолошке основе криминолошког профилисања лица лишених слободе²⁰¹.

Полазећи од клиничко-идиографског приступа примени интердисциплинарног и синтетичног методолошког апарата криминолошких наука у испитивању индивидуалних случајева, једноставна научна систематизација методолошке основе криминолошког профилисања лица лишених слободе би обухватила клиничко-номотетске и пробабилистичко-статистичке методе и технике криминолошког профилисања дате у односу на: а) утврђивање порекла криминалног понашања лица (дијагностика), б) утврђивање вероватноће извршења дела лица у будућности (прогностика) и в) утврђивање корективних циљева и интервенција (третман).

3.1 МЕТОДЕ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА

Ако се научни метод одређује као поступак долажења до научног сазнања, претходним знањем и конкретизацијом специфичних поступака научног откривања карактеристика предмета циља научног истраживања²⁰², онда методолошки оквир криминолошких наука карактерише

²⁰¹Ignjatović, Đ. /2005/: *op. cit.*, p. 82-83; Chisum, W. J., Turvey, B. /2007/: *Crime Reconstruction*, Boston, p. 86-87.

²⁰²Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. /2003/: *op. cit.*, p. 42.

квантитативност и квалитативност метода и фундаменталност и примењеност истраживања података о личности и криминалном понашању лица у склопу ужег и ширег социјалног контекста, типологизација, категоризација и класификација лица по сродности и теоријско објашњење прикупљених научних података. Методолошки оквир криминолошког профилисања карактерише мултидисциплинарни приступ дијагностичком и прогностичком формулисању претпоставки о личности, понашању и околностима лица у циљу израде корективних планова, помоћу којих се криминално понашање може редуковати или елиминисати.

У односу на предмет овог рада би систематизација методолошког оквира криминолошког профилисања лица лишених слободе обухватила метод: изучавања индивидуалних случајева, клинички, прогностички и клиничко-идиографски. С обзиром на синтетизацију квалитативног (клиничког) и квантитативног (актуарског) приступа, номотетско-идиографска и статистичко-пробабилистичка основа клиничко-идиографског актуарског метода нуди мултидисциплинаран методолошки оквир примене криминолошког профилисања лица лишених слободе обухватајући: *криминолошку дијагнозу* – испитивањем индивидуалног случаја, клиничко-криминолошким (криминолошко-психолошким и криминолошко-психопатолошким клиничким) и клиничко-идиографским испитивањем криминогених и некриминогених потреба индивидуалног случаја; *криминолошку прогнозу* – прогностичким и клиничко-идиографским испитивањем капацитета криминалног ризика индивидуалног случаја; *планирање, програмирање и праћење третмана* – утврђивањем корективних циљева и интервенција.

3.1.1 *Криминолошка дијагноза*

Базирана на медицинској, психолошкој и социјалној основи испитивања индивидуалног случаја, *криминолошка дијагноза* се *шире* дефинише као поступак утврђивања ендогених и егзогених етиолошких фактора личности и понашања индивидуалног случаја лица²⁰³, док је *ужом* дефиницијом Манзанера²⁰⁴ ограничава на поступак одређивања капацитета криминалног ризика индивидуалног случаја кроз феноменолошко и етиолошко испитивање облика јављања и узрока његове опасности и социјалне прилагођености. Изједначавајући је са криминолошком прогнозом, пошто је дијагноза основа прогнозе, као што је прогноза основа дијагнозе, од криминолога или психолога и психијатра се захтева да се изјасни у односу на прогностичку процену опасности и прилагођености лица, као и његову процену у погледу корективног третмана. Како коначну одлуку доноси суд, професионална улога стручњака се завршава

²⁰³Jašarević, O. /2014/: *Kriminološke metode, kriminološke discipline; kriminologija i druge srodne nauke*, Travnik.

²⁰⁴Manzanera, L. R. /2005/: *Criminología clínica*, Mexico.

успостављањем дијагнозе и давањем прогнозе, јер на даље нису или су само делимично информисани у односу на давање професионалне процене. Методолошка различитост професионалне процене клиничара може условити разноликост и недоследност правне праксе, због чега заснованост судских одлука на неструктурисаној клиничкој процени криминалног рецидивизма условљава озбиљне методолошке критике у погледу избора дијагностичке методе којом ће се трагати за узроцима криминалног понашања лица и прогностичке методе процене.

Без обзира на широку актуелну заступљеност неструктурисаног клиничког приступа у области кривичног правосуђа, оквир примене актуарског приступа код испитивања лица је данас нормативно регулисан у оквиру казнено-извршне регулативе у већини националних законодавстава. У циљу превазилажења методолошких ограничења метода изучавања индивидуалног случаја, фокусираних на историјски контекст процене, и клиничког метода, фокусираног на субјективност процене, без обзира на методолошке предности обе методе, данас све више теоретичара и истраживача указује на нужност увођења клиничко-идиографског метода изучавања индивидуалног случаја у националне нормативно-правне оквире.

3.1.1.1 *Метод изучавања индивидуалног случаја*

Док би се *шире* могло објаснити да се *метод изучавања индивидуалног случаја* састоји у квалитативном проучавању индивидуалног случаја лица према унапред прецизно одређеним критеријумима испитивања, који по избору обележја могу обликовати скупове, *ужим* одређењем би се акцендовао поступак прикупљања података о развоју индивидуалног случаја и његовом физичком, менталном и социјалном животу. Ако би се проучавање криминалних фактора индивидуалног случаја лица ограничило на прикупљање података о појавним облицима кажњивих понашања и њиховим врстама, доступним у судским списима, записницима о спроведеним вештачењима, институционалним и ванинституционалним досијеима, онда би личност и понашање лица требало методолошки испитати из перспективе објективних и субјективних околности лица²⁰⁵.

3.1.1.2 *Клиничко-криминолошки метод*

Често се у савременој литератури називајући *клиничком методом* или синонимно антрополошким методом, јер је настао у оквиру научне концепције која криминално понашање сматра изразом биолошке и психолошке конституционалности, обзиром на снажан утицај

²⁰⁵Łobocki, M. /2003/: *Methods and techniques of educational research*, Kraków; Toroń, B. /2013/: Criminal behaviour as a life style, *Studia Edukacyjne*, 26, p. 205-235.

медицинских наука, изучавање индивидуалних случајева применом клиничког (дијагностичког) научног приступа је усмерено у циљу откривања и утврђивања узрочних фактора криминалитета појединачних случајева. Пошто се састоји у примени поступака испитивања, аналогним у третману на клиници, проучавање индивидуалних случајева обухвата криминолошку, психолошку, психијатријску и социолошку професионалну експертизу субјективно и објективно релевантних чињеница. Постављајући методолошке основе клиничко-криминолошке експертизе личности и понашања лица у првој објављеној књизи из области клиничке криминологије, “*La Semana Médica*”, из 1903. године, Ингениерос (Ingenieros José) систематизује криминолошко-клиничку експертизу у односу на: а) криминалну етиологију (процена узрока криминалног понашања, кроз испитивање морфолошких и психопатолошких карактеристика психофизиолошке конституције и фактора средине лица), б) клиничку криминологију (истраживање комплексности криминалног акта ради одређивања степена друштвене опасности) и в) криминалну терапију (одређивање личних и социјалних фактора лица у циљу његове корективне промене)²⁰⁶.

3.1.1.2.1 Криминолошко-психолошко клиничко испитивање индивидуалног случаја: темперамент и карактер, мотиви, емоције и ставови

Придружујући се разматрањима личности као комплексног споја природних тенденција, научених образаца и извршавања одабраног понашајног одговора²⁰⁷, изучавање личности и понашања индивидуалног случаја клиничком методом би требало ограничити на психолошке процесе између биолошких и социјалних система личности и понашања лица.

Ако је понашање продукт интеракције околине и урођених тенденција сваке личности, онда је **темперамент** еквивалент личности у детињству, јер подразумева урођене одговоре на дати стимулус, који остају релативно стабилни током живота особе, иако су подложни утицају околине, али и указују на то како особа реагује на своје животно окружење. С обзиром на типологије различитих димензија темперамента, категоријално разликовање његових појединачних карактеристика нема нарочито значајну практичну вредност, осим са аспекта разумевања криминалитета, јер је несоцијализовано тражење стимулације повезано са антисоцијалним и развојним асоцијалним понашањем, а негативна емоционалност са агресивношћу. Као биолошки променљива категорија личности, истовремено представља фактор

²⁰⁶ Аćимовић, М. /1973/: *op. cit.*, p. 202; Triarhou, L. C., Vivas, A. B. /2007/: A Pioneering Work in Clinical Criminology by Argentinian Psychiatrist – Philosopher José Ingenieros (1877-1925), *Criminology Research Focus* (Froeling, K. T. (Ed.)), 12, New York, p. 235-256.

²⁰⁷ Chanmugam, A., Triplett, P., Kelen, G. /2013/: *Emergency Psychiatry*, New York.

криминалног ризика и основа принципа респонзивности, јер се ефикасност социјализације изједначава са ефикасношћу корективног третмана²⁰⁸.

Сугеришући улогу карактера у одређивању патолошких обележја темперамента, обично се наводи да је темперамент несвесна, а **карактер** свесна димензија личности, јер представља скуп карактеристичних понашања у одговору на дати стимулус. Морална стабилност, его-снага, супер-его снага, спонтаност, пријатељство, комплекс агресија-кривица, итд., представљају показатеље основних црта карактера, а који се у оквиру савремених истраживања доводе у везу са психопатолошким облицима реаговања лица, поготово ако се анализира типологија карактера према моделу моралног развоја, као и реактивност понашања лица²⁰⁹.

Ако сваки унутрашњи подстицај за одређењу акцију наглашава реактивну снагу људског понашања, нагонска детерминисаност **мотива** указује на значај различитих унутрашњих биолошких и психолошких динамичких подстицаја²¹⁰ за реактивност криминалног понашања. Инсистирање психоанализе на биолошким и несвесно интернализованим мотивима, бихевиоризма на учењу редукције споља подстакнуте урођене психичке тензије примарним и секундарним поткрепљењем, а хуманистичке психологије на значају свесних и зрелих психичких функција личности кроз развој компетентне личности, разврставање сложеног цикличког психичког процеса покретања, одржавања и регулисања циљано усмерене мотивације на примарну (наслеђену) и секундарну (стечену), хомеостатичку и нехомеостатичку или биолошку, социјалну, персоналну, итд., може бити један од значајних одредница експертизе криминолошког профила. Данас у свету и код нас, вештачењима лица доминира позитивистички модел објашњења неке радње без узроковања²¹¹, због чега утврђивање мотива код извршења кривичних дела није од значаја само приликом одлучивања суда о потенцијалној одговорности лица, већ и за институцију у којој се спроводи рехабилитативни утицај, како у погледу утврђивања криминалне историје, тако и у погледу мотивисаности лица за прихватање корективног третмана.

Разумевање и категоризација стања организма која делују мотивационо, односно

²⁰⁸Moffitt, T. E. /1993/: *op. cit.* p. 674-701; Svrakic, N. M., Svrakic, D. M., Cloninger, C. R. /1996/: A General Quantitative Theory of Personality Development: Fundamentals of a Self-organizing Psychobiological Complex, *Development and Psychopathology*, 8, p. 247-272; Barnow, S., Lucht, M., Freyberger, H. J. /2005/: Correlates of Aggressive and Delinquent Conduct Problems in Adolescence. *Aggressive Behavior*, 31, p. 24-39; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*; Chanmugam, A., Triplett, P., Kelen, G. /2013/: *op. cit.*; Barlow, D. H. /2014/: *Clinical Handbook of Psychological Disorders: A Step-by-Step Treatment Manual (5th ed.)*, New York.

²⁰⁹Hrnjica, S. /1994/: *Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti*, Beograd, p. 272; Alwin, N., Blackburn, R., Davidson, K., Hilton, M., Logan, C., Shine, J. /2006/: *Understanding Personality Disorder: A Report by the British Psychological Society*, Leicester; Chanmugam, A., Triplett, P., Kelen, G. /2013/: *op. cit.*

²¹⁰Hasković, M. /2008/: *Forenzička psihologija*, Sarajevo; Trebješanin, Ž. /2008/: *Rečnik psihologije*, Beograd.

²¹¹Hasković, M. /2008/: *op. cit.*

подстичу, енергизују и усмеравају понашање је један од најважнијих, али и најтежих задатака за ауторе, јер се **емоција** (лат. *emotio* – узбуђење) користи као синоним за специфичан однос субјекта према објекту, због чега се могу различито испољити, те их је немогуће све обухватити. Користећи критеријум дужине њиховог испољавања, деле се на расположења и афекте. Споразумно прихватајући дефинисање *расположења* (син. тимије) као преовлађујућег мање интензивног и променљивог стања емоција или тона осећања која се доживљавају, свако распоређење може бити карактерисано на основу стабилности, односно конзистентности током дана, реактивности, односно зависности од спољашњих догађаја и околности, трајања, односно постојаности која се мери данима, недељама или годинама, а сви поремећаји расположења као дистимија, хипер, хипо или атимија, што је од нарочитог значаја у институционалном третману лица. Као интензивно стање осећања, које се мења као одговор на различите ситуације и објекте, *афект* траје и пошто је изазван, иако временом губи интензитет, с тим да је увек актуелан и да се доживљава изнова, а делујући на све психичке функције је од нарочитог криминолошког значаја код испитивања стања сужене свести или кумулирања, нагомилавања и понављања снажно набијених негативних емоција. Поремећаји емоција лица лишених слободе, било да су квантитативни (еуфорија, депресија, апатија, емоционална лабилност, емоционална раздражљивост, продужени афект, патолошки афект) или квалитативни (паратимија, парамимија, дефект емоционалне резонанце) су везани за расправе о утицају афекта на способност окривљеног за извршење кривичног дела, поготово код испитивања урачунљивости, неурачунљивости или битно смањене урачунљивости. Испитивање најчешћих емоционалних одговора лица је од нарочитог значаја у утврђивању доказа код судског испитивања лица за насилнички и сексуални криминалитет, или њихове третманске импликације²¹².

На значај **ставова** у обликовању људског понашања је до сада указано у контексту релативно трајног система позитивног или негативног оцењивања, осећања и тенденције да се предузме акција за или против, а пошто садрже, когнитивну, емоционалну и конативну компоненту, врло често су предмет истраживања узрока криминалног понашања и њихове повезаности са моралним резоновањем и општим развојем лица лишених слободе. Процена става лица у односу према жртви, изреченој санкцији или примењеном корективном третману је фактор већине савремених инструмената процене криминалног понашања лица лишених слободе²¹³.

²¹²Bukelić, J. /2000/: *Socijalna psihijatrija*, Beograd; Hasković, M. /2008/: *op. cit.*; Trebješanin, Ž. /2008/: *op. cit.*; Totić-Poznanović, S. /2010/: *Psihičke funkcije, Psihijatrija - udžbenik za studente medicine (II izdanje)*, (Jašović-Gašić, M., Lečić-Toševski, D. (urednici)), Beograd, p. 53-73; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*

²¹³Hrnjica, S. /1994/: *op. cit.*, p. 278-279; Hollin, C. R. /2002/: *op. cit.*, p. 53.

3.1.1.2.2 Криминолошко-психопатолошко клиничко испитивање индивидуалног случаја: поремећаји расположења, поремећаји личности, психотични поремећаји и ментална ретардација

С обзиром на широк спектар симптома личности и понашања, испитивање психопатолошке симптоматологије се чини значајним у односу на криминолошко-актуарску процену лица. Како испитивање психопатолошке симптоматологије спада у научни домен психијатрије, обухвата дијагностичку процену менталних болести и обољења. У односу на шеснаест дијагностичких класа менталних болести и обољења ДСМ (DSM) класификације ће се анализирати искључиво оне за које постоји емпиријска потврда присуства код лица лишених слободе, чиме би се указало на непосредну везу са њиховим криминолошким профилем²¹⁴: поремећаји расположења, личности, психотични поремећаји и ментална ретардација.

Крећући се у распону од благих до тешких, депресивни, манични и биполарни **поремећаји расположења** се најчешће јављају у оквиру менталне симптоматологије. Депресивни поремећаји су чести међу лицима на извршењу кривичних санкција, с обзиром на то да се најчешће доводе у везу са депривацијом слободе и аутономије, а класификовани су као: *велики депресивни поремећај* и *дистимија*. Док *велики депресивни поремећај* карактеришу депресивно расположење током читавог дана; епизоде плакања; мањак интереса или доживљаја задовољства за свакодневне активности; недостатак апетита или значајан губитак или добитак телесне тежине; проблеми са спавањем; узнемиреност или осећање умора и летаргије; осећање безвредности или кривице; проблеми у размишљању, концентрацији, пажњи и памћењу; идеје о смрти или суицидалне идеје, *дистимија* се разликује према интензитету и обиму испољавања симптома, с обзиром на то да је хроничнијег тока. Насупрот депресивним, маничне поремећаје карактеришу интензивне епизоде раздражљивог расположења, чији период траје најмање једну недељу; еуфоричност; осећања грандиозности; смањена потреба за спавањем; стална или честа потреба за вербализацијом; убрзани ток мисли; проблеми са пажњом; потреба за честим или сталним тражењем задовољства без обзира на ризик. Честа смењивања симптома депресивних и маничних епизода, чини основу биполарног поремећаја, иако је свака ДСМ класификација унела новине у односу на његову симптоматологију²¹⁵.

За разлику од поремећаја расположења, који се често могу јавити као одговор лица лишених слободе на тренутне животне околности, **поремећаји личности** се према

²¹⁴Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*, p. 119.

²¹⁵Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*, p. 119; Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*; Chanmugam, A., Triplett, P., Kelen, G. /2013/: *op. cit.*, p. 130, 132-133, 136-137; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*, p. 311-313; Barlow, D. H. /2014/: *op. cit.*, p. 462-463.

класификацији менталних болести и обољења уопштено одређују као нефлексибилни и свеприсутни трајни обрасци унутрашњих доживљаја и понашања, који утичу да појединац значајно одступа од очекивања свог културног контекста. Заступљени су код лица која саботирају третман, чији исход зависи од задовољства третманом и поштовања наметнутих граница. Поремећаји личности се на интраперсоналном нивоу испољавају у виду слабог и фрагментираног доживљаја себе и других, на интерперсоналном у виду потешкоћа у везивању и доживљају блискости и интимности, а на социјалном у виду тешкоћа просоцијалног понашања, алтруизма и потребне кооперативности за ефикасно социјално функционисање. С обзиром на то да доводе до различитих оштећења у функционисању личности, могу се класификовати у једанаест нозолошких категорија, распоређених у кластере на основу заједничких димензија: а) *кластер А* – параноидни, схизоидни и схизотипни (неповерење у друге, изолација од других, неспособност да се искусе или покажу емоције, нарушеност перцепције, необично и/или магично размишљање, необичан изглед, понашање са ексцентричним или бизарним испадима); б) *кластер Б* – антисоцијални, гранични, хистрионични и нарцисоидан (безобзирност у погледу очекивања околине, недостатак емпатије, немогућност разумевања перспективе другог, импулсивност, раздражљивост, неодговорност, манипулативност, интензивност и нестабилност у међуљудским релацијама, злоупотреба психоактивних супстанци, тешкоће контроле емоција или модулације емотивног одговора, самодеструктивност и деструктивност, потреба да се буде у центру пажње све време, ниско самопоштовање или грандиозност, итд.); в) *кластер Ц* – избегавајући, зависни и опсесивно-компусивни (социјална инхибираност, осећање неадекватности, страх од одбацивања или подсмеха, прекомерна потреба за личним збрињавањем, тешкоће у аутономном доношењу одлука, страх од напуштања или самоће, преокупираност детаљима или организацијом, перфекционизам, итд.). Наведени симптоми су од значаја код институционалне прилагођености, јер је поштовање оквира извршења кривичних санкција у вези са тенденцијом ка њиховом погоршању²¹⁶.

Дубље погоршање симптоматологије је карактеристично и за *психотичне поремећаје*, чији је кључни показатељ константно присуство перцептивних дисторзија у доживљају реалитета, због чега је нужно укључивање психо-фармакотерапије. Као типичан пример се често наводи схизофренија, с обзиром на то да је алијенација један од основних симптома ове болести, иако постојање аудитивних, визуелних, тактилних или олфактивних халуцинација не фигурира увек у њеној симптоматологији. У остале симптоме спадају дезорганизације у говору или

²¹⁶Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*, p. 125; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*, p. 311-313; Chanmugam, A., Triplett, P., Kelen, G. /2013/: *op. cit.*, p. 149.

понашању, склоност ритуалима, аволуције, неповезаност са другима, низак капацитет за емпатију, емоционални дисконтинуитет, променљивост расположења, непредвидивост у понашању, сумњичавост, опрезност, итд. Иако је термин психотичности ревидиран неколико пута до сада, обично се везује за перцептивне дисторзије реалитета халуцинаторног или делузаторног карактера, а како се често разни симптоми психотичног спектра преклапају, код лица лишених слободе је неопходно разлиовати да ли су акутног или хроничног карактера²¹⁷.

Иако се чини више као скуп менталних дефицита, него као болест, **ментална ретардација** се често своди на концепт исподпросечних интелектуалних способности, с тим да укључује и дефиците адаптивних функција организма, због чега су ова два критеријума нужна за њено дијагностиковање, превасходно у односу на одређивање циљева и интервенција корективног третмана, као и у погледу институционалне безбедности. Док се циљеви третмана могу односити на овладавање основним животним вештинама, са аспекта институционалне безбедности је виктимизација и маргинална компетенција лица значајнија за испитивање, јер когнитивна обрада информација може условити проблеме са разумевањем конкретне наредбе или апстрактног вербалног садржаја, као и подложности манипулацији од стране осталих²¹⁸.

3.1.1.3 *Метод клиничко-идиографског испитивања криминогених и некриминогених потреба индивидуалног случаја*

Придружујући се посматрању људских потреба за аутономијом, повезаност са другима и компетенцијом, из визуре Деција и Рајана, њихово разумевање може указати на узроке маладаптивних образаца криминалног понашања. Уколико нису задовољене или нису развијени њихови супститути, директни опозити наведеним потребама су сиромашно интегрисан селф, фрустрирајуће и незадовољавајуће релације, проблеми са самопоуздањем и осећај безнадежности, а њихова корекција оно што треба да се испрати у третману лица. С обзиром на то да обухвата клиничку и актуарску компоненту процене, клиничко-идиографски метод процене криминалног понашања испитује криминогене и некриминогене потребе. **Криминогене потребе** су променљиви аспекти психолошке или социолошке перспективе лица, због чега могу бити повезане са динамичким факторима криминалног ризика. Изражавају се кроз прокриминалне ставове, аспекте антисоцијалног понашања, мањак способности за решавање проблема, проблеме зависности, високу хостилност, прокриминално удруживање. За разлику од

²¹⁷Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*, p. 121-122, 125; Chanmugam, A., Triplett, P., Kelen, G. /2013/: *op. cit.*, p. 78.

²¹⁸Cutler, B. L. (2008). *Encyclopedia of Psychology and Law: Volume 1 & 2*, California; Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*, p. 124; Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*

претходних, *некриминогене потребе* подразумевају утканост у оне аспекте људског понашања, који уколико би се променили не би имали значајног утицаја на понављање кривичног дела, попут клиничких феномена сниженог самопоуздања или депресије, због чега су повезани са статичким факторима криминалног ризика. Клиничко-идиографско испитивање криминогених и некриминогених потреба лица лишених слободе упућује на међусобне разлике индивидуалних случајева лица, због чега је значајно за методолошку примену криминолошког профилисања у онодсу на то “КО” треба да буде третиран. Методолошки извори криминогених и некриминогених потреба лица су: службена документација и акти полиције и суда (оптужни акт, пресуда, досије осуђеног), електронске евиденције истражних органа и интервју са лицем²¹⁹.

3.1.2 Криминолошка прогноза

За криминолошку прогнозу се *шире* може констатовати да је поступак процене будућег криминалног понашања лица, који указује на постојање могућности рецидива извршења кривичног дела. Ужу дефиницију криминолошке прогнозе даје Гопингер, који под овим појмом подразумева процену будућег понашања лица на основу његовог поштовања закона. Претходној дефиницији се може придружити и одређење криминолошке прогнозе, односно дијагнозе, коју даје Манзанера, ограничавајући је на поступак одређивања капацитета криминолошког ризика индивидуалног случаја кроз феноменолошко и етиолошко испитивање облика јављања и узрока друштвене опасности и друштвене прилагођености лица²²⁰.

Иако је клиничка криминологија дала значајан допринос у испитивању личности, понашања и околности лица, још увек се трага за апсолутно поузданим научним сазнањима о процени индивидуалног случаја лица, као и утицаја корективног третмана на њега. Криминолно понашање није ни потпуно предвидиво ни потпуно непредвидиво, тако да се код давања криминолошке прогнозе никада не може рачунати апсолутна поузданост, већ само степен вероватноће јављања појединих предвидивих психо-социјалних фактора личности, понашања и околности лица, о чему најбоље сведоче прогностички и клиничко-идиографски метод процене индивидуалног случаја лица лишеног слободе²²¹.

²¹⁹Andrews, D., Bonta, J., Hoge, R. /1990/: Classification for Effective Rehabilitation: Rediscovering Psychology, *Criminal Justice and Behavior*, 17, p. 19–52; Deci, E. L., Ryan, R. M. /2000/: The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: human needs and the selfdetermination of behavior, *Psychological Inquiry*, 11, p. 227-268; Dell, C. A., Boe, R. /2000/: An Examination of Aboriginal and Caucasian women offender risk and needs factors, *Research Branch Correctional Service of Canada*, (Unpublished document), p. 1-17; Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*, p. 21; Andrews, D. A., Dowden, C. /2007/: *op. cit.*; Serin, R., Lloyd, C. D., Hanby, L. /2010/: *op. cit.*

²²⁰Manzanera, L. R. /2005/: *op. cit.*; Göppinger, H. /2011/: *Life Style and Criminality - Basic Research and Its Application: Criminological Diagnosis and Prognosis*, Berlin.

²²¹Brinc, F. /2002/: Kriminologija v penologiji, *Vizije slovenske kriminologije* (Meško, G. (Ur.)), Ljubljana, p. 251-269.

3.1.2.1 *Прогностички метод*

За разлику од клиничке се *прогностичка метода* бави прогнозирањем будућег понашања лица на појединачном и групном нивоу у оквиру одређеног друштвеног контекста. Док се индивидуално прогнозирање односи на поступак сазнавања одређених својстава личности и услова живота лица, групно прогнозирање се односи на предвиђање криминогених фактора за које се очекује да ће утицати на појаву криминалитета у будућности. Индивидуалне прогнозе се врше применом прогностичких шема, као шематских матрица индикатора криминалног рецидива, и прогностичких табела, као инструмената за утврђивање корелација између карактеристика већег броја група делинквената у датом тренутку и нивоа њиховог криминалног рецидива касније. Прогнозе криминалитета као масовне друштвене појаве се врше статичким предвиђањем вероватноће његовог јављања у краткорочном, средњерочном и дугорочном периоду. С обзиром на индивидуални и групни аспект пробабилистичког проучавања будућег понашања, прогностичке шеме и табеле су нашле своју примену у оквиру актуарског приступа испитивању криминолошког профила лица²²².

3.1.2.2 *Метод клиничко-идиографског испитивања капацитета криминалног ризика индивидуалног случаја*

Заснована на номотетско-идиографским и статистичко-пробабилистичким аспектима процене криминалног понашања, емпиријска истраживања примене и значаја клиничко-идиографске методологије потврђују њен холистички приступ испитивању капацитета криминалног ризика индивидуалног случаја лица лишених слободе.

Ако квалитативни (клинички) методолошки аспекти клиничке криминологије указују на то да тежина кривичног дела може одражавати социјалну прилагођеност понашања и опасност личности лица, али не увек нужно, неопходно је направити разлику између могућности предвиђања и елиминисања социјалне прилагођености и друштвене опасности лица, иако је матрицу транзиције будућег криминалног понашања лица тешко одредити, чак и када претходно учињено кривично дело указује на радњу извршења актуелног кривичног дела²²³. Пошто квантитативни (актуарски) методолошки аспекти клиничке криминологије указују на поузданије прогностичке процене будућег понашања лица, идентификовање и разликовање, превасходно, динамичких, али и статичких фактора ризика за сваки појединачни случај се намеће као нужно, јер утврђује вероватноћу капацитета криминалног ризика свеобухватном проценом социјалне

²²²Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. /2003/: *op. cit.*, p. 69-71.

²²³Brinc, F. /2002/: *op. cit.*

прилагођености и опасности лица.

У литератури се најчешће под појмом **процене криминалног ризика** подразумева статистичка обрада прикупљених информација о лицу ради реализације поступка процене вероватноће да ће испољити угрожавајуће понашање у одређеном временском периоду²²⁴. Творци концепта процене криминалног ризика, Ендрјуз и Бонта, под проценом ризичног криминалног понашања изворно подразумевају процену криминогених и некриминогених потреба, чиме се још једном потврђује међуусловљеност криминолошке дијагнозе и криминолошке прогнозе - полазећи од тога да је ризик за понављање образаца криминалног понашања само скуп статичких и динамичких фактора криминогених и некриминогених потреба, може се рећи да је процена капацитета криминолошког ризика намењена утврђивању тога у односу на “ШТА” треба да се изврши корективна промена²²⁵.

У оквиру актуелне казнено-извршне праксе код нас и у свету су присутни случајеви да се у отвореној институцији могу наћи лица која имају висок степен криминалног ризика, док се у затвореним институцијама могу наћи ниско ризична лица. У контексту сегрегације и типологизације лица се мора имати на уму корелација ниског, средњег или високог степена ризичног криминалног понашања и социјалне прилагођености, опасности и криминогених и некриминогених потреба лица²²⁶.

3.1.2.2.1 Социјална прилагођеност/неприлагођеност

Према материјалистичким схватањима, концепт социјалне прилагођености или неприлагођености представља релативан феномен. Теоријски посматрано нема специфичан садржај, пошто је у вези са моралношћу, етичношћу и законитошћу, као и способношћу личности, анализирајући социолошку и психолошку перспективу. Док се психолошки ограничавају на психолошке процесе интернализације вредности и норми, интројекцију родитељских фигура кроз развој савести, формирања позитивних карактерних образаца, формирања адекватног самопоштовања и реалних тежњи, формирања когнитивних моралних структура, итд., социолошки се односе на процесе формирања и развоја појединца у друштву. С обзиром на то да не нуди експлицитну операционализовану теоријску одредницу, терминолошка арбитрарност појма се огледа у развоју широког спектра *синонимних* појмовно-категоријалних конструкција неприлагођености: васпитна запуштеност, физичка хендикепираност, ментална

²²⁴Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*, p. 46.

²²⁵Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Newark; Bonta, J. /2002/: Offender Risk Assessment: Guidelines for Selection and Use, *Criminal Justice and Behavior*, 29 (4), p. 355-379; Andrews, D. A., Bonta, J. /2010/: *op. cit.*

²²⁶Serin, R., Lloyd, C. D., Hanby, L. /2010/: *op. cit.*

субнормалност, ретардираност, напуштеност, узнемиреност, друштвена неинтегрисаност, скитничење, делинквенција, итд. Док би се неспособност, немогућност или неуспех појединца да се идентификује, активно конформира и постигне циљеве и очекивања појединих друштвених група или друштва у целини посматрало у односу на *шире* оквире дефинисања, према Липковском би *ужа* дефиниција указала на карактерни поремећај кога одликују хетерогени симптоми проузочовани негативним интерним и екстерним условима развоја, израженим кроз повећане и дугорочне потешкоће прилагођавања на нормалне друштвене услове развоја лица. Како је казнено-политичка специфичност концепта у вези са ауторитарном системском идеологијом, према којој је сваки појединац у неком тренутку живота неприлагођен, онда би се социјална неприлагођеност лица посматрала кроз призму формалне и неформалне друштвене реакције на сваку ситуацију која представља опасност по његово физичко или емоционално благостање, што условљава нужност термилошког разликовања појмова социјална и емоционална неприлагођеност. Ако се психосоцијална-основа неприлагођеног понашања лица посматра као поремећај, који се испољава кроз његову свест о постојању друштвених норми и очекивања уз доследно испољавање обрасца њиховог намерног угрожавања и кршења, интенционалност у испољавању угрожавања као прихватљивог, уз истовремени доживљај себе као нормалног, представљала би основну тачку разликовања емоционалне и социјалне неприлагођености. Било да је асоцијалног, дисоцијалног или антисоцијалног облика испољавања, социјална неприлагођеност стоји у вези са дијагностичким категоријама карактерних и пролазних ситуационих поремећаја личности и поремећаја понашања. Ако се карактерни поремећаји могу описати као типови понашања лица, који скрећу пажњу околине на лице или понашајне карактеристике лица, које ремете друге у околини, а пролазни ситуациони поремећаји личности као различите тешкоће у понашању лица, које се посматрају у вези са појавом неуротске анксиозности, онда би се најважнији дијагностички и прогностички критеријуми разликовања у односу на поремећаје понашања односили на: мотивисаност ка добити, снажне вештине преживљавања, недостатак забринутости за последице сопствених поступака и утицаја на друге, агресивност, анксиозност у функцији генерисаног страха од откривања, умањеност или недостатак кајања за неприхватљиво понашање, окривљивање других за сопствене проблеме, недовољна развијеност савести, мањак или недостатак емпатије, неспособност преузимања одговорности за сопствено понашање, интенционалност карактерисана угрожавањем друштвено прихватљивих правила и норми понашања, итд. Док се дијагностички критеријуми процене ограничавају на интернализујућу и екстернализујућу

симптоматологију, прогностичком проценом појединачних статичких и динамичких криминогених и некриминогених потреба је омогућена повећана предикција социјалне неприлагођености, као и њеног интеркорелирајућег односа са друштвеном опасношћу²²⁷.

3.1.2.2.2 Опасност по друштво

Како је степен утицаја изрицања казни на смањење стопе криминалитета променљив, присуство популистичких интенција у области казнено-извршне регулативе упућује на разумевање концепта опасности лица лишеног слободе по друштво, јер се може посматрати у односу на социјалну једнакост, институционално затварање и карактеристике популације лица лишених слободе. Иако су одавно присутна клиничка разматрања опасности, нозолошки није одређено ниједном специфичном категоријом менталне болести, већ његово третирање од стране кривично-правног система изискује праћење савремених криминолошких, правних и пенолошких тенденција. Фукоовска разматрања криминолога и пенолога седамдесетих година прошлог века први пут покушавају да пруже озбиљније научне одговоре на актуелно утилитаристичко питање – да ли грађанин има право да не буде угрожен од стране опасног лица или опасно лице има право да не буде угрожено од друштва, ако друштво чине грађани?²²⁸.

Појам опасности је и данас непрецизно, флексибилно и широко теоријски дефинисано. Према одређењу Флауда и Јанга, која се овде чини најпримеренијом, опасност се описује као патолошка карактеристика карактера изражена у склоности да се другима нанесе штета кроз одбацивање или отпор у односу на уобичајена друштвено прихватљива и законска ограничења. Док Гавин инклинира одређењу опасности као склоности да се изазове тешка физичка или трајна психолошка штета, Неш инклинира одређивању опасности као потенцијалне озбиљности одигравања догађаја, а криминалног ризика као вероватноће одигравања догађаја. Анализа параметара традиционалног одређења опасног понашања лица указује на све облике ризика од доношења тешких повреда другима, а савремених, и на њихову дистинкцију. Полазећи од тога да страх претвара ризик у опасност, дуалистичко законодавно одређење концепта опасности, применом принципа индивидуализације, у односу на сваки појединачни случај, и принципа

²²⁷Lopez-Rey, M. /1960/: Juvenile Delinquency, Maladjustment and Maturity, *Journal of Criminal Law and Criminology*, 51(1), p. 34-48; Lipkowski, O. /1971/: *A socially maladjusted child and his rehabilitation*, Warszawa; Davis M.E. /2004/: *Social Maladjustment: A Guide to Differential Diagnosis and Educational Options*, Wayne; Butler, M. /2008/: *Actuarial Prediction of Institutional Maladjustment and Recidivism in Severe Male Juvenile Offenders*, Florida; Toroń B. /2013/: *op. cit.*

²²⁸Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. /2003/: *op. cit.*; Bošković, M., Skakavac, Z. /2012/: *Kriminologija*, Banja Luka; Gavin, P. /2012/: A Policy of Mandatory Sentencing for Dangerous Offenders: Lessons from England and Wales, *The Journal of Social Criminology*, 1(1), [Online].

ризика, од поновног извршења дела, наглашава кључни принцип заштите грађана од неосноване осуде и неоснованог третмана. Заснивајући се на нормативној функцији основаног или неоснованог постојања криминалне активности, кривично-правна инструментализација друштвене опасности би требала да буде предиктивна, јер се може одредити само уколико се предвиди да ће лице учинити будуће дело са одређеним степеном нарочитости и сигурности на основу које је могла да се утврди чињеница да је учинило претходно кривично дело²²⁹.

Свеобухватна анализа теоријског и нормативно-правног одређења опасности лица по друштво указује на понашајни феномен који се огледа у испољавању штетног акта по околину. Ако је неспорно да опасност лица по друштво представља потенцијал лица да произведе извршење дела својим поступцима, криминални ризик, као потенцијал лица за криминално понашање, упућује на то да би процесно утврђивање друштвене опасности лица требало да обухвати и процену потенцијала лица за испољавање опасног понашања. Ако се фокусирамо на емпиријску поузданост клиничко-идиографског метода предвиђања криминалног ризика, у оквиру кривичног правосуђа би се чинило значајним употребити њену номотетско-идиографску и статистичко-пробабилистичку емпиријску предност код испитивања друштвено опасног понашања лица.

3.1.2.2.3 Статички и динамички фактори криминалног ризика

Клиничко-криминолошка методолошка основа било ког инструмента за процену ризика се може сматрати значајном са аспекта статичких или динамичких фактора ризика, јер се угрожавајуће понашање лица може испољити кроз постојање једног криминолошког индикатора, али у вези са осталима, с тим да уколико их је више, онда је лице криминолошки ризичног понашања, при чему променљивост фактора криминалног ризика указује на то да се они могу повећавати или смањивати до потпуног изостанка²³⁰.

Фактори криминалног ризика се деле на: 1. **статичке** – непроменљиве варијабле криминолошки ризичног понашања лица, које се односе на стабилне историјске карактеристике његове прошлости, јер указују на дугорочну склоност криминалном понашању, због чега је могуће предвидети криминални рецидивизам, чиме се обезбеђује информација о томе ко ће учинити деликт (а) историјски фактори (специфична криминална историја – број и врста раније осуде, проток времена од раније осуде, итд.), б) демографски фактори (генерална историја лица –

²²⁹Floud, J., Young, W. /1981/: *Dangerousness and Criminal Justice*, London; Sanders, A., Young, R. /2000/: *Criminal Justice (2nd ed.)*, London; Manzanera, L. R. /2005/: *op. cit.*; Nash, M. /2006/: *Public Protection and the Criminal Justice Process*, Oxford; Gavin, P. /2012/: *op. cit.*

²³⁰Blackburn, R. /2000/: *op. cit.*; Hollin, C. R. /2002/: *op. cit.*; McGuire, J. (Ed.) /2002/: *op. cit.*

пол, године, раса, итд.)); 2. **динамичке** – променљиве варијабле криминолошки ризичног понашања лица, које се односе на психосоцијалне карактеристике менталног стања, а које су од посебног клиничког значаја у корективном третману, јер омогућавају излагање лица рехабилитативној промени, чијим предвиђањем се обезбеђује информација о томе када би лице учинило деликт (А) према трајању - а) хронични (непроменљиви) фактори – карактеристике ризичног понашања које имају тенденцију да се не мењају (нпр.: социоафективно функционисање, сексуални интереси, итд.) и б) акутни (променљиви) фактори – карактеристике ризичног понашања које имају тенденцију да се мењају (нпр.: стање расположења, склоност злоупотреби психоактивних супстанци, итд.); Б) према облику испољавања – а) диспозиционо-клинички фактори – карактеристике ризичног понашања које указују на организацију личности (нпр.: когнитивне, емотивне и социјалне, итд.); б) клинички фактори – карактеристике ризичног понашања које указују на функционисање личности (нпр.: поремећаји расположења, поремећаји личности, психотични поремећаји, ментална ретардација, итд.); в) ситуациони фактори - карактеристике ризичног понашања које указују на функционисање личности у односу на окружење (нпр.: прокриминална удруживања, итд.)). Статички и динамички фактори криминолошког ризика се могу појавити као: 1. *диспозициони* – фактори карактера (психопатолошке или антисоцијалне карактеристике личности), фактори когниције, демографски фактори; 2. *историјски* – развојна историја, историја болести, историја криминалног понашања, избегавање третмана; 3. *контекстуални* – фактори ризика криминалног понашања, девијантне друштвене групе, недостатак или мањак социјалне подршке; 4. *клинички* – психолошки поремећаји, низак ниво функционисања, злоупотреба психоактивних супстанци. Већина инструмената за криминолошко-актуарску процену операционализује варијабле криминолошког ризика према развојном становишту: асоцијално понашање на раном узрасту, темперамент и личне карактеристике, антидруштвени ставови, вредности и уверења, дружење са прокриминално оријентисаним и изолација од просоцијално оријентисаних лица, негативна искуства са родитељима и у породици, низак ниво образовног и стручног постигнућа, лоше коришћење слободног времена и низак ниво учешћа у слободним просоцијалним и рекреативним активностима и злоупотреба дрога и алкохола²³¹.

Како процена динамичких фактора ризика стоји у вези са принципом потреба осуђеног за рехабилитацијом и упућује на то у ком правцу се промена мора извршити, јер третман ниско ризичних лица повећава вероватноћу негативног исхода третмана, већи степен криминалног

²³¹Bogue, B., Campbell, N., Clawson, E. /2004/: *Implementing evidence-based practice in community corrections*, Washington; Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*

ризика указује на већу потребу за планирањем, програмирањем и праћењем рехабилитативног третмана лица лишеног слободе правилним одабиром корективних циљева и интервенција²³².

3.1.3 *Планирање, програмирање и праћење рехабилитативног третмана*

Инострана литература, превасходно, различито теоријски операционализује појам рехабилитативног третмана лица лишених слободе, па га Галиндо²³³ *шире* описује као скуп елемената, правила и техника којима се делује на преструктурирање лица, како би се учинио погодним и продуктивним у свом социјалном окружењу, а Гибонс²³⁴ га *уже* одређује као читав низ активности, које имају за циљ експлицитну индукцију промена фактора настанка и развоја криминалног понашања. Пратећи постојећу казнено-извршну праксу код нас, сет законодавних прописа и савремена теоријска гледишта би се најадекватнијим могло сматрати одређење по коме је рехабилитативни третман лица лишених слободе програмирање планираних и праћених интервенција циљано усмерених према општем и специфичном циљу рехабилитације, а то је утврђивање и смањивање и отклањање ризичних фактора настанка и даљег развоја криминалног понашања индивидуалног случаја лица лишеног слободе.

У складу са претходним би под појмом *планирања третмана* могла да се подразумева активност управљања индивидуалним случајем у циљу смањења или отклањања ризика криминалног понашања лица. Планирање третмана је у директној функцији остваривања сврхе индивидуализације кроз различите фазе извршења кривичне санкције: од процене одељења за опсервацију личности, класификације лица и одређивања циљева и интервенција третмана, праћења постигнућа у њиховој реализацији, накнадне класификације, до условног отпуста и одређивања пробационих обавеза и задатака.

С обзиром на то да је планирање рехабилитативног третмана лица међуусловљено криминолошком дијагнозом и прогнозом индивидуалног случаја лица, *програмирање третмана* се односи на процену криминогених и некриминогених потреба и капацитета криминалног ризика испитивањем статичких и динамичких фактора ризика, односно, још једноставније, рационализацију процеса имплементације низа различитих корективних интервенција у односу на утврђивање и реализацију циљева рехабилитативног третмана. Према Ди Преовој се фазе

²³²Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Scoones, C. D. /2010/: *op. cit.*; Andrews, D. A., Dowden, C. /2007/: *op. cit.*; Wormith, J. S., Althouse, R., Simpson, M., Reitzel, L., Fagan, T. J., Morgan, R. D. /2007/: The rehabilitation and reintegration of offenders: The current landscape and some future directions for correctional psychology, *Criminal Justice and Behaviour*, 34(7), p. 879-892; McNeill, F., Weaver, B. /2010/: *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management*, Glasgow; Corey, G. /2012/: *Theory & Practice of Group Counseling (8th ed.)*, Belmont, *op. cit.*

²³³Galindo, S. A. /1998/: Recuento criminológico, *Instituto de Investigaciones Jurídicas*, 95, p. 1499-1514.

²³⁴Gibbons, D. C. /1977/: *Society, crime, and criminal careers: an introduction to criminology (3rd ed.)*, Englewood Cliffs.

програмирања индивидуалног случаја лица односе на: одређивање третмана према постојећој документацији и увиду у случај, имплементирање програма и упављање случајем у правцу решавања критичних проблема који су у вези са криминалним понашањем лица; обезбеђивање конзистентности и континуитета у управљању случајем лица; детерминисање фактора криминалног понашања лица и ефективно примењивање корективних интервенција и техника; ефикасно коришћење људских и материјалних институционалних ресурса код фокусирања на оне области које ће смањити криминално понашање; дефинисање дугорочних и краткорочних циљева у раду са лицем; мерење прогреса лица како би се донеле даље одлуке у спровођењу третмана; додељивање погодности оним лицима код којих се документује прогрес; измена програма третмана у случају јављања промене; припрема лица за условни отпуст онда када се ризик криминалног понашања може толерисати у друштвеној заједници. Антоновиц и Рос закључују да ефикасност програмирања зависи од квалитета прикупљених информација, које треба обавити у прва три месеца извршења кривичне санкције, одакле произилази и разматрање сврсисходности изрицања краткотрајних казни затвора²³⁵.

Континуитет спровођења програма третмана се огледа у смењивању интервенција кроз структурисану примену различитих индивидуалних и групних форми третмана: корективно и терапијско, односно психотерапијско саветовање и индивидуалну и групну терапију, односно психотерапију. Структурисање програма поступања зависи од институционалних ресурса, због чега се институционално организовање дневног режима врло често налази само у нормативној равни. *Праћење* континуитета реализације индивидуалног програма рехабилитативног третмана подразумева процену испуњености утврђених циљева третмана. С обзиром на међусобну зависност корективних циљева и интервенција, адекватно праћење континуитета реализације индивидуалног програма третмана се односи на процену индикатора промена, кроз евалуацију корективних циљева и интервенција. С обзиром на то да се служи техникама процене и документовања у облику листе индикатора праћења, клиничко-идиографска метода процене индивидуалног случаја лица је економична и једноставна за употребу.

3.1.3.1 Одређивање циљева третмана

Под појмом циља корективног третмана би требало подразумевати практичне импликације за примену различитих техника којима се утврђују, мењају или отклањају

²³⁵Antonowicz, D. H., Ross, R. R. /1994/: Essential components of successful rehabilitation programs for offenders, *International journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38, p. 97-104; Du Preez, N. /2003/: *Integrated Offender Administration Through Correctional Case Management*, University of South Africa; Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*

криминогене и некриминогене потребе лица. С обзиром на то да криминогене потребе корелирају са капацитетом криминалног ризика лица, важност утврђивања и дистинкције динамичких категорија криминалног понашања лица у великој мери одређује ефективност корективног третмана лица²³⁶.

Како процена потреба лица има за сврху утврђивање корелата криминалног понашања лица које треба циљано одредити и отклонити или изменити, циљеве третмана треба утврдити тако да се искључе фактори криминалног понашања. Лица која имају већи број криминогених потреба имаће и већи број циљева у третману, али и већу потребу за применом корективних интервенција. Како су неке од потреба лица више, а неке мање, функционално повезане са криминалним понашањем, приликом анализе криминалног понашања код популације лица лишених слободe је најзначајније утврдити и направити разлику између следећих варијабли капацитета криминалног ризика: антисоцијално понашање, антисоцијална личност, прокриминални ставови и прокриминална удруживања. При одређивању криминогених потреба треба бити обазрив, јер уколико се неке од криминогених потреба лица занемаре и узму у обзир само некриминогене онда неће доћи до смањења криминалног понашања, што се најбоље уочава на примеру самопоуздања²³⁷.

3.1.3.2 Одређивање интервенција третмана

Одговор на питање “шта урадити онда када су откривени статички и динамички фактори криминогених и некриминогених потреба” је садржан у идеји респонзивности лица лишеног слободe. Респонзивност лица се објашњава као начин на који или како би лице лишено слободe могло да регулије у односу на примењене интервенције корективног третмана. Респонзивност може бити: 1. према типу општости - а) генерална – улога коју третман има у односу на третмански модалитет, б) специфична – индивидуалне карактеристике осуђеног које утичу на његово прихватање конкретних интервенција; 2. према типу усмерености - а) интерна – карактеристике личности у односу на које се могу организовати интервенције, б) екстерна – употребу одговарајућег метода²³⁸.

Док је први аспект принципа респонзивности општи, јер се односи на утицај примењених

²³⁶Bonta, J./2002/: *op. cit.*; Harper, G., Chitty, C. /2005/: *The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works' (3th ed.)*, Home Office Research, Development and Statistics Directorate; Andrews, D. A., Dowden, C./2007/: *op. cit.*

²³⁷Simourd, D. J., Hoge, R. D. /2000/: Criminal psychopathy: A risk-and-need perspective, *Criminal Justice and Behavior*, 27(2), p. 256-272; Bonta, J. /2002/: *op. cit.*; Ferguson, J. L. /2002/: Putting the “what works” research into practice: An organizational perspective, *Criminal Justice and Behavior*, 29(4), p. 472-492; Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Ward, T., Maruna, S. /2007/: *op. cit.*; Serin, R., Lloyd, C. D., Hanby, L. /2010/: *op. cit.*

²³⁸Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Ward, T., Maruna, S. /2007/: *op. cit.*

интервенција на лице, други је специфичан јер се односи на индивидуализацију третмана у односу на снагу и капацитете лица за корективну промену. С обзиром на то да је респонзивност лица у директној функцији добијања одговора на питање “КАКО” третирати осуђеног, под интервенцијама корективног третмана би требало подразумевати средства којима се реализује мењање и уклањање криминогених потреба лица на основу претходно утврђених циљева корективног третмана. Невезано од тога да ли су у питању динамичке или статичке криминогене и некриминогене потребе, у одређивању интервенција третмана предност имају осуђени са средњим и вишим степеном криминалног ризика. Без обзира на методолошку заснованост одређивања уско фокусираних интервенција, Харперова и Читијева инклинирају холистичком приступу, што је и научно оправдано, јер вишеслојност и многобројност проблематике криминалног понашања лица потврђују и метааналитичке студије, сматрајући да су ефективније интервенције којима се третира већина проблема лица у односу на интервенције које се односе на њихове појединачне проблеме. Приликом процене снаге случаја за примену одређене интервенције неопходно је размотрити четири кључна критеријума: 1. адекватност (да ли су циљеви третмана прилагођени потребама осуђеног); 2. историја респонзивности (претходно искуство осуђеног са конкретном интервенцијом); 3. мотивација осуђеног за третман; 4. контраиндикације (биолошке, образовне, терапијске, мотивационо-корективне)²³⁹.

С обзиром на то да савремена казнено-извршна пракса оперише разноврсним емпиријски валидираним инструментима процене криминалног понашања, у односу на област криминолошког профилисања је значајно анализирати технике дијагностичког (клиничког) и актуарског (прогностичког) приступа испитивању лица лишених слободе.

3.2 ТЕХНИКЕ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА

Иако се у клиничкој криминологији методолошки најчешће одређују као скупови конкретних методолошких поступака, који омогућавају организовано прикупљање података о криминалитету као индивидуалној појави, граница између техника прикупљања података о појединим делинквентима и техника прикупљања података о преткриминалној ситуацији и самом криминалном понашању није потпуно прецизна, па се неке користе за прикупљање

²³⁹Farrington, D. P. /1997/: The relationship between low resting heart rate and violence, *Biosocial Bases of Violence*, (Raine, A., Brennan, P. A., Farrington, D. P., Mednick, S. A.), New York, p. 89-105; Serin, R., Kennedy, S. /1997/: Treatment readiness and responsivity: Contributing to effective correctional programming. *Correctional Service of Canada*, (Unpublished document), p. 1-18; Bonta, J. /2002/: *op. cit.*; McGuire, J. (Ed.) /2002/: *op. cit.*; Harper, G., Chitty, C. /2005/: *op. cit.*; Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; McWhinnie, A. /2006/: *The principles and practices related to the “What Works” in correctional programming*, Canada; Andrews, D. A., Bonta, J. /2010/: *op. cit.*; Corey, G. /2012/: *op. cit.*; Motiuk, L. L. /2012/: *op. cit.*

различитих врста података²⁴⁰.

У складу са премисом да методолошку основу изучавања криминолошког профила лица представља клиничко-идиографски метод, *шире* објашњење у погледу савремених техника криминолошког профилисања би се односило на специфичне поступке психо-дијагностичке процене личности и статистичког предвиђања вероватноће криминалног понашања индивидуалног случаја лица лишеног слободе. *Уже* објашњење би се односило на инструменте дате у облику рангиране листе историјских, статичких и динамичких фактора ризика у циљу предвиђања генералног и специфичног криминалног рецидивизма лица лишеног слободе. Употреба криминолошких клиничко-дијагностичких и актуарских научних критеријума за прикупљање података укључује додељивање нумеричких ознака једном или више својстава неког објекта, догађаја или околности посматрања употребом фиксних научних правила. Подразумева се укључивање низа кључних фактора разматрања приликом мерења различитих дијагностичких и прогностичких својстава, с тим да се оне не могу апсолутно потврдити, нити постоји њихова апсолутна универзалност. Мерење било ког криминолошког клиничког конструкта у односу на прошлост и садашњост зависи од коришћења операционалних дефиниција, те је неопходна употреба експлицитних правила код прогностичког мерења конструкта, предвиђањем вероватноће његових будућих својстава, како би се смањила величина грешке мерења²⁴¹.

С обзиром на то да је инструментаријум криминолошко-актуарске процене заснован на квантитативним и квалитативним методолошким принципима, а да обједињује клинички и актуарски и номотетски и идиографски методолошки приступ, анализирање његових основних карактеристика је нужно посматрати у односу на психометријске карактеристике инструмената дијагностичког (клиничког) метода, како би се указало на значај свеобухватног приступа испитивању личности, понашања и околности лица лишених слободе у различитим фазама законом одређеног поступка.

3.2.1 Технике дијагностичког (клиничког) приступа

Научни контекст примене технике дијагностичке (клиничке) процене личности и понашања индивидуалног случаја лица лишеног слободе подразумева употребу: 1. интервјуа (структурирани и полуструктурирани) и 2. тестова. Употреба *интервјуа*, као кључног дела било које дијагностичке процене, оправдана је, јер је његова методолошка предност садржана у

²⁴⁰Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. /2003/: *op. cit.*, p. 42, 50.

²⁴¹Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*

флексибилности и прилагођености било које од индикација процене. Како су поузданост и ваљаност интервјуа идиографске природе, питање значаја, садржаја, смисла, редоследа и начина кодирања питања је методолошки релевантно за структуру сваког интервјуа. Значајно је узети у обзир већу флексибилност полуструктурираних у односу на структуриране интервјуе, ако се посматра отвореност давања одговора од стране испитаника. За разлику од интервјуа, примена **тестова**, односно инструмената постигнућа, склоности и стручности, као и упитника и инвентара, представља стандардне процедуре за добијање узорка одређеног домена понашања²⁴².

Без обзира о ком типу је реч, инфраструктура и контекст употребе инструмента мора одговарати његовим метријским карактеристикама, како би био прилагођен потребама и приоритетима процене. Не упуштајући се у зависност избора технике од релијабилности инструмента, треба имати у виду јасноћу и природу питања, степен разумевања питања од стране испитаника, обученост и искуство проценитеља, услове у којима се техника користи, степен проблема који се процењује, стопу превалентности онога што се процењује, карактеристике испитаника, јер се валидност инструмента посматра у односу на способност прецизне процене операционално дефинисаног конструкта²⁴³.

У свету и код нас се у оквиру законом одређеног поступка према популацији лица лишених слободе најчешће примењују следеће психометријске технике дијагностичке (клиничке) процене:

а) **неуропсихолошки тестови**

1. Векслеров Индивидуални Тест Интелигенције (ВИТИ)
2. Бендер визуомоторни гешталт-тест

б) **тестови личности**

- *скеле опште процене личности*
- 3. Упитник 16 фактора личности (16ПФ)
- 4. Нео Инвентар Личности (НЕО ПИ-Р)
- 5. Минесота Мултифазни Персонални Инвентар (ММПИ)
- *скеле процене присуства патолошке симптоматологије*
- 6. Роршахов тест
- 7. Цртеж људске фигуре (МТ)
- 8. Тест тематске аперцепције (ТАТ)
- 9. Милонов Клинички Мултиаксијални Инвентар (МКМИ).

²⁴²Ibid.

²⁴³Ibid.

У складу са предметом истраживања овог рада ће се на даље подробном објашњењу сваке од техника приступити једноставним анализирањем њеног: описа, емпиријске заснованости и релијабилности, валидности (минимум две емпиријске студије) и нивоа осетљивости.

3.2.1.1 Векслеров Индивидуални Тест Интелигенције (ВИТИ)

Опис: узрасна применљивост – 16 до 54. Векслеров индивидуални тест интелигенције (ВИТИ) (*The Wechsler Adult Intelligence Scales – WAIS*: Wechsler, 1939, 2008) обухвата тестове за мерење вербалног, невербалног и збирног коефицијента интелигенције (IQ). Примењују се индивидуално, а процена врши квантитативно, класификационо и квалитативно. Од тренутка објављивања (*Wechsler-Bellevue skala forma I*), скале су доживеле неколико ревизија. Код нас је извршена стандардизација две Векслерове скале интелигенције (*WAIS*, 1955; *WAIS-R*, 1981), док је последња ревизија инструмента (*WAIS-IV*) урађена 2008. године. Састоји се од 10 основних и 5 пратећих субтестова, који се примењују индивидуално; време процене је 60 до 90 минута, а скоровање ручно. У форензичком оквиру је потребна примена комплетног теста²⁴⁴.

Емпиријска заснованост: јака - теоријска литература и истраживања когнитивних способности и интелектуалног функционисања испитаника. *Релијабилност:* висока²⁴⁵.

Валидност: Резултати унакрсне валидационе студије претходно урађених истраживања релијабилних метода детектовања симулирања болести помоћу употребе ревидиране верзије теста (*WAIS-R*) Данкана и Осборна показују осетљивост примене на популацији лица у преткривичном поступку. Слични резултати 24 истраживања примене инструмента код процене симулирања менталних болести су показали сензитивност у разликовању искрених и дисимулативних испитаника, као и симулације неурокогнитивних функција. Резултати истраживања Лалија, у вези са прихватљивошћу различитих психолошких тестова у оквиру шест подручја форензичке праксе (ментално стање у време извршења дела, ризик од насилништва, ризик од сексуалног насилништва, подобност у време суђења, компетентност у односу на “*Мирандино*” право и симулирање менталне болести) су показали да психолози сматрају најприхватљивим инструментима процене СИРС, ММПИ-2, ПАИ и ВАИС-3²⁴⁶.

²⁴⁴Berger, J. /2004/: *Psihodijagnostika: metod procene ličnosti i ponašanja*, Beograd, p. 262-264; Taylor, W. J. /2011/: *Psychological assessment, Expert Evidence* (Freckelton, I., Selby, H. (eds.)), Australia, p. 6051-609606.

²⁴⁵Taylor, W. J. /2011/: *op. cit.*; Ridley, A. M., Gabbert, F., La Rooy, D. J. /2013/: *Suggestibility in Legal Contexts Psychological Research and Forensic Implications*, A John Wiley & Sons.

²⁴⁶Duncan, S., Ausborn, D. /2002/: The use of reliable digits to detect maligering in a criminal forensic pretrial population. *Assessment*, p. 56-61; Lally, S. /2003/: What Tests Are Acceptable for Use in Forensic Evaluations? A Survey of Experts. *Professional Psychology: Research & Practice*, 34(5), p. 491-498; Jasinski, L. J., Berry, D. T. R., Shandera, A. L., Clark, J. A. /2011/: Use of the Wechsler Adult Intelligence Scale Digit Span subtest for maligering detection: A meta-analytic review. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 33(3), p. 300-314.

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене нивоа интелигенције, квалитета мишљења, функционалне повезаности интелигенције и личности, вербалног разумевања, перцептивне организације, брзине обраде података и менталне ретардације²⁴⁷.

3.2.1.2 Бендер визуомоторни гешталт-тест

Опис: узрастна применљивост – 4 до 85+. *Бендер визуомоторни гешталт-тест* (*The Bender Visual-Motor Gestalt Test – BVMT*; Bender, 1938) је конструисан за потребе истраживања дисфункције кортекса, а теоријски заснован на објашњењима гешталт психологије у вези са основама сензомоторног развоја. Тест се састоји из серије од 9 геометријских цртежа, који се сукцесивним редоследом експонирају испитанику, а испитаник их прецртава на листу хартије. Забелешке о опсервацији прецртаних цртежа се квалитативно обрађују од стране испитивача. Испитивач процењује постојање неког квалитативног синдрома према одступањима и грешкама у односу на очекивани ниво и оригинал. Тренутно је у употреби друга ревизија инструмента (*Bender-Gestalt II*; Brannigan, Decker, 2003), а време потребно за решавање теста је 10 минута²⁴⁸.

Емпиријска заснованост: јака - теоријска литература у вези са визуоспацијалним и интегративним функцијама личности. *Релијабилност:* висока²⁴⁹.

Валидност: Прот доказује нормирање, валидност и релијабилност инструмента, нарочито друге верзије инструмента. Бутби и Клементс показују да затворски психолози од пројективних техника највећим делом користе Бендер-гешталт тест, затим Роршахов тест у 20% случајева, док 14% испитаника користи остале пројективне тестове, а до сличних резултата је дошао и Бонта, указујући да психолози 25 корективних система у оквиру фазе пре пуштања на условни отпуст у највећем броју случајева користе ММПИ и његове верзије, Бендер-гешталт и Роршах у 36%, а Цртеж људске фигуре у 20% случајева, док Грот-Марнат указује на већу популарност инструмента међу психолозима него неуропсихијатрима. Скретлен је дискриминативном функционалном анализом указао на постојање разлика између симулатора, испитаника са менталном ретардацијом и осуђених са постојањем симптома психијатријских болести²⁵⁰.

²⁴⁷Berger, J. /2004/: *op. cit.*, 262-268; NSW Department of Justice /2014/: *Compendium of Offender Assessments (3rd edit.)*, Sydney.

²⁴⁸Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 313; Riverside /2013/: *Clinical and Special Needs Assessments*, Boston; Manson, J. /2014/: *Educational and Psychological Assessments*, Torrance.

²⁴⁹Joseph, M. F. /2007/: *Cognitive Performance in Pediatric Bipolar Disorder*, Chapel Hill; Proto, D. A. /2008/: *The Detection of Malingered Mental Retardation in High- And Low-Cognitive Ability Individuals*, Louisiana.

²⁵⁰Schretlen, D. J. /1988/: The use of psychological tests to identify malingered symptoms of mental disorder, *Clinical Psychology Review*, 8, p. 451-476; Boothby, J. L., Clements, C. B. /2000/: A national survey of correctional psychologists. *Journal of Criminal Justice and Behavior*, 27, p. 716-732; Bonta, J. /2002/: *op. cit.*; Groth-Marnat, G. /2003/: *Handbook of psychological assessment (4th ed.)*, Hoboken; Proto, D. A. /2008/: *op. cit.*; Riverside /2013/: *op. cit.*; Manson, J. /2014/: *op. cit.*

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене слабе способности перцептивне дискриминације, слабости финих моторичких вештина, проблема визуо-моторне интеграције, слабих организационих и способности планирања, проблема опажања и импулсивности, понашајних и карактеристика личности, капацитета за складиштење меморије, општих развојних заостатака, дискриминације органицитета код особа са нижим коефицијентом интелигенције, слабост сложених просторних вештина, менталне ретардације²⁵¹.

3.2.1.3 Кателов инвентар (16ПФ)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Кателов инвентар (16ПФ) (The Sixteen Personality Factor Questionnaire – 16PF:* Cattell, 1946) укључује изразе понашања и карактеристика личности у упитнике и скале процене. Изрази се подвргавају факторској анализи и утврђивању скупова фактора у два низа. Први скуп обухвата примарне факторе, јер открива изворне црте личности, које су урођене и имају мотивацијска својства, блиске су нагонима и афектима, други обухвата секундаре, јер открива манифестне црте личности, које се формирају учењем и воде порекло из изворних црта. Фактори личности се идентификују у пет нивоа (ид или нагони, психофизичке/несвесне функције, потиснути комплекси, его и свесни идентитет и его-идеал). Инструмент приказује 16 факторских димензија личности представљених са 16 биполарних скала, које обухватају црте темперамента, одлике способности и црте динамике личности. Доживео је пет ревизија, а последња (*16 PF-5*) садржи пет скала: екстраверзију, неуротицизам, уравнотеженост, независност и контролу. Просечно време решавања је 35-50 минута²⁵².

Емпиријска заснованост: јака - теоријска литература у вези са проценом одрасле личности. *Релијабилност:* висока²⁵³.

Валидност: МекЕван сматра да инструмент валидно мери анксиозност и екстраверзију групе рецидивиста и нерацидивиста, као и њихове разлике. Скале емоционалне стабилности, свесности, самоконтроле, директне несвесне експресије и отворености за промену валидно мере криминални ризик. Генисова наводи да Кателов инвентар није подобан код процене ризика од насиља, ризика од сексуалног насиља, подобности у време суђења и симулирања болести²⁵⁴.

²⁵¹Riverside /2013/: *op. cit.*

²⁵²Maritz, S. A. /2003/: *Women Who Kill: A Psycho-Legal Literature Review*, Johannesburg; Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 16, 299, 581; Thambirajah, M. S. /2005/: Psychological measurements: their uses and misuses, *Psychological basis of psychiatry*, 8, Edinburgh, p. 181-201.

²⁵³Maritz, S. A. /2003/: *op. cit.*; Thambirajah, M. S. /2005/: *op. cit.*

²⁵⁴McEwan, A. W. /1985/: *The relationship between personality and recidivism in young offenders*, Durham; Lally, S. /2003/: *op. cit.*; Thambirajah, M. S. /2005/: *op. cit.*; Genis, M. /2008/: *A content analysis of forensic psychological reports written for sentencing proceedings in criminal court cases in South Africa*, The University of Pretoria; Weiner, R. I. /2010/: Testing Methods Used in Psychosexual Risk Assessments, *The Risk Assessor*, I(II).

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене размишљања, опажања, понашања у дужем временском периоду, ставова, преференција, социјалних и емотивних реакција и навика личности²⁵⁵.

3.2.1.4 *Нео Инвентар Личности (НЕО ПИ-Р)*

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Нео Инвентар Личности (НЕО ПИ-Р) (The NEO Personality Inventory-Revised - NEO PI-R: Costa, McCrae, 1985, 2010)* је дизајниран за мерење димензија – неуротицизам, екстраверзија, отвореност за искуства, прилагодљивост и савесност, где свака рефлектује по 48 питања и где се у односу на сваки од 240 ајтема одговори дају у виду петостепене Ликертове скале крећући се од “*потпуног неслагања*” до “*потпуног слагања*”. Инструмент се примењује индивидуално или групно, време администрирања је 30-40 минута, а време скоровања 15 минута. Инструмент је доживео неколико ревизија²⁵⁶.

Емпиријска заснованост: јака - теоријска литература у вези са проценом одрасле личности. *Релијабилност:* висока²⁵⁷.

Валидност: Према навођењу Вона и Хауарда, Милер и Линам су показали постојање сигнификантне дискриминативне валидности између екстернализујућих, интернализујућих и симптома антисоцијалног поремећаја личности, као и корелације између ајтема делинквенције, антисоцијалног поремећаја личности и злоупотребе психоактивних супстанци. Истраживање значаја свесности за управљање ризиком у оквиру форензичког контекста је показало да се добијају валидни резултати у погледу предвиђања ризика од криминалних активности и поновног хапшења. Еган и Луис су показали да се у оквиру форензичког контекста добијају валидни резултати у погледу предвиђања и диференцијације типова агресивног понашања, а Вит и сарадници да су изведене мере психопатских карактеристика личности помоћу примењених скала валидне. Гадери и сарадници су на узорку од 202 лица лишена слободе мушког пола на извршењу казне затвора у Ирану применом ревидиране верзије инструмента показали да постоје значајне позитивне корелације између психопатије и екстраверзије²⁵⁸.

²⁵⁵Ibid.

²⁵⁶Miller, J. D., Lynam, D. R., Widiger, T. A., Leukefeld, C. /2001/: Personality Disorders as Extreme Variants of Common Personality Dimensions: Can the Five-Factor Model Adequately Represent Psychopathy? *Journal of Personality*, 69(2), p. 253-276; Thambirajah, M. S. /2005/: *op. cit.*; Ormerod, P. E. /2006/: *Magistrates' decision-making: personality, process and outcome*, Middlesex University; NSW Department of Justice /2014/: *op. cit.*

²⁵⁷Miller, J. D., Lynam, D. R., Widiger, T. A., Leukefeld, C. /2001/: *op. cit.*; Thambirajah, M. S. /2005/: *op. cit.*; Vaughn, M. G., Howard, M. /2005/: Self-Report Measures of Juvenile Psychopathic Personality Traits: A Comparative Review, *Journal of Emotional and Behavioural Disorders*, 13(3), p. 152-162.

²⁵⁸Miller, J. D., Lynam, D. R. /2003/: Psychopathy and the five-factor model of personality: A replication and extension, *Journal of Personality Assessment*, 81, p. 168-178; Samuels, J., Bienvenu, O. J., Cullen, B., Costa, P. T., Eaton, W. W., Nestadt, G. /2004/: Personality dimensions and criminal arrest, *Comprehensive Psychiatry*, 45, p. 275-280; Vaughn, M.

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене неуротицизма, екстраверзије, отворености за искуства, прилагодљивости, савесности²⁵⁹.

3.2.1.5 *Минесота Мултифазни Персонални Инвентар (ММПИ)*

Опис: узрасна применљивост – 18+. У односу на распрострањеност употребе и ширине индикација, као дијагностичка батерија од 550 ајтема распоређених у десет клиничких упитника и 16 ајтема код групних испитивања, *Минесота Мултифазни Персонални Инвентар (ММПИ) (The Minnesota Multiphasic Inventory 2-Restructured Form – MMPI-2-RF:* Ben-Porath, Tellegen, 2008) је актуелан последњих четрдесет година у форензичком контексту. Показује интензитет патолошких димензија личности испитаника: хипохондричност (Hs), депресија (D), хистерија (Hy), психопатска девијација (Pd), мужевност – женственост (Mf), параноичност (Pa), психастенија (Pt), шизофренија (Se), хипоманичност (Ma), социјална интроверзија (Si). Инструмент садржи и четири контролне скале, које су намењене познавању одбрана и прикривајућег понашања испитаника: лагања (L), неодређености или амбитенденције (?), атипичног понашања (F), осећања моћи (K). Одговори на питања се дају самоизвештавањем, време администраирања је 30-50 минута, а добијени резултати се скорују ручно. У форензичком контексту се користи друга верзија реструктурисане форме инвентара (*MMPI-2-RF*) за одређивање корективних циљева и интервенција и управљање случајем лица. Применом инструмента је Мегарге (Megargee Edwin) конструисао инвентар класификације лица лишених слободе²⁶⁰.

Емпиријска заснованост: јака – мултифакторска истраживања у вези са проценом великог броја психопатолошких категорија. *Релијабилност:* висока²⁶¹.

Валидност: Поређењем узорка лица лишених слободе на извршењу казне затвора оба

G., Howard, M. /2005/: *op. cit.*; Witt, E. A., Hopwood, C. J., Morey, L. C., Markowitz, J. C., McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., Shea, M. T., Skodol, A. E., Gunderson, J. G., Donnellan, M. /2010/: Psychometric characteristics and clinical correlates of NEO-PI-R fearless dominance and impulsive antisociality in the Collaborative Longitudinal Personality Disorders Study, *Psychological Assessment*, 22, p. 559-568; Egan, V., Lewis, M. /2011/: Neuroticism and agreeableness differentiate emotional and narcissistic expressions of aggression, *Personality and Individual Differences*, 50, p. 845–850; Ghaderi, D., Borjali, A., Bahrami, H., Sohrabi, F. /2011/: Survey the relationship between five factor model and psychopathic personality in a sample of male prisoners in Iran, *Annals of Biological Research*, 2(6), p. 116-122; Becerra-García, J. A., García-León, A., Egan, V. /2012/: Childhood abuse history differentiates personality in sex offenders, *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 23(1), p. 61–66.

²⁵⁹Ormerod, P. E. /2006/: *op. cit.*; NSW Department of Justice /2014/: *op. cit.*

²⁶⁰Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 346; Pearson /2011/: *op. cit.*; Taylor, W. J. /2011/: *op. cit.*; NSW Department of Justice /2014/: *op. cit.*

²⁶¹Jarrold, S. S., Morgan, R. D., Lee, J., Sellbom, M. /2010/: A Comparative analysis of MMPI-2 malingering detection models among inmates, *Assessment*, 17(2), p. 185–196; 257; Janković, N., Janković, B. /2010/: Savremena dijagnostika u sudskoj psihologiji, *Engrami*, 32(1-2), p. 97-103.

пола и “нормалног” узорка, Фрај је установио да се узорак лица разликовао у погледу депресије, психопатије, абнормалних сексуалних интересовања и параноје. Борум и Гресо су показали да је инструмент веома широко коришћен тест личности у оквиру криминолошких евалуација, с обзиром на то да су у 96% случајева психолози известили о његовој примени у оквиру форензичког контекста. Оглоф констатује да се инструментом добијају вредни подаци на суду, у погледу менталног статуса оптуженог, а Ди Туа да су резултати примене инструмента значајни за форензичку процену и процену одговорности испитаника у преткривичном поступку. Церод и сарадници констатују да инструмент може дати значајне податке у вези са проценом симулирања менталних поремећаја међу затворском популацијом. Груверова је показала да је инструмент нарочито користан у оквиру корективних установа, због своје објективности и стандардизације поступка администрације и скоровања²⁶².

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене особина личности, менталних поремећаја, специфичних проблематичних области, психопатологије, бихевиоралних склоности, ставова испитаника према тестовном материјалу²⁶³.

3.2.1.6 Роршахов тест

Опис: узрасна применљивост – 5+. *Роршахов тест* (*The Rorschach Technique*: Rorschach, 1945) представља индивидуални дијагностички инструмент експлорације психопатологије личности пројективним путем, дат у виду комплета од десет карата обележених редним бројевима, на којима су приказане мрље од туша и боја у контрасту са белом подлогом, где су на пет карата садржане мрље од туша, на две комбинација туша и црвене боје, а на последњој комбинација више боја. Динамика значења одговора се тумачи у односу на степен сличности са реалним појавама и симболима, који могу бити опажени симултано поливалентно. Испитивач води записник у који уноси редни број изложене карте, реакционо време до појаве одговора, дословни исказ одговора, редни број исказа и остале релевантне коментаре испитаника. Сваки

²⁶²Fry, F. D. /1949/: A study of the personality traits of college students, and of state prison inmates as measured by the Minnesota Multiphasic Personality Inventory, *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 28, p. 439-449; Borum, R., Grisso, T. /1995/: Psychological test use in criminal forensic evaluations, *Professional Psychology: Research and Practice*, 26, p. 465-473; Ogloff, J. R. P. /1995/: The legal basis of forensic application of the MMPI-2, *Forensic applications of the MMPI-2*, (Ben- Porath, Y. S., Graham, J. R., Hall, G. C. N., Hirschman, R. D., Zaragoza, M. S. (Eds.)), Thousand Oaks, p. 18-47; Nieberding, R. J., Moore, J. T., Dematatis, A. P. /2002/: Psychological assessment of forensic psychiatric outpatients, *International Journal of Offender Therapy & Comparative Criminology*, 46(3), p. 350-363; Du Toit, E. /2003/: *An evaluation of the MMPI-2 using South African pre-trial forensic patients: Prediction of criminal responsibility and assessment of personality characteristics*, The Rhodes University; Jarrod, S. S., Morgan, R. D, Lee, J., Sellbom, M. /2010/: *op. cit.*; Grover, B. L. /2011/: The Utility of MMPI-2 Scores with a Correctional Population & Convicted Sex Offenders, *Psychology*, 2, p. 638-642.

²⁶³Janković, N., Janković, B. /2010/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*; NSW Department of Justice /2014/: *op. cit.*

одговор испитаника се категорише у једну од четири групе: локализација, детерминанта, садржај и учесталост одговора, а оцењује са четири знака према претходним категоријама. У циљу добијања фреквенција, оцене одговора се преносе на табулатор и касније врши квантитативна обрада података изражена у апсолутним бројевима, процентима или пропорцијама, како би се извела персонолошка обрада података. Да би техника била валиднија и релијабилнија, Екснер је развио њен систем администрирања, скоровања и интерпретације, па се у оквиру форензичке области користи као необавезујућа, за разлику од објективних тестова личности. Време администрирања је варијабилно²⁶⁴.

Емпиријска заснованост: јака – велики број различитих валидационих истраживања у којима су проверени основни постулати и велики број модификација инструмента. *Релијабилност*: променљива²⁶⁵.

Валидност: Роршахова прогностичка скала (*The Rorschach Prognostic Rating Scale*), према Мајеру и Хендлеру, показује валидност код исхода третмана, а Роршахова скала оралне зависности (*Rorschach Oral Dependancy Scale*), према Борнстину, валидност код зависничког понашања. Вејнер и Грин су показали да је од 8000 случајева адекватност инструмента на суду оспорена шест пута, а да се сведочење сматрало неприхватљивим у једном случају²⁶⁶.

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене интелигенције, когнитивног стила, стабилности мишљења у условима оптерећења афектима и импулсима, општих емоционалних карактеристика (емоционална реактивност, карактер емоционалних веза са околином, склоп импулса и афеката, контрола афекта и емоционална зрелост), его-снага и динамике его-одбрана, примарних интерперсоналних оријентација, декомпензације и регресивно патолошких образаца личности²⁶⁷.

3.2.1.7 Цртеж људске фигуре (MT)

Опис: узрасна применљивост – 3+. *Цртеж људске фигуре (MT)* (*The Draw a Person – DAP*: Machover, 1949) је пројективна техника, код које се испитанику даје празан лист хартије димензија регуларног формата (29 X 20,5 cm), како би га испунио, према свом нахођењу, цртежом целе људске фигуре. Када заврши са цртањем, испитанику се даје други лист и

²⁶⁴Exner, J. J. /1978/: *The Rorschach: A Comprehensive System. Volume 2: Current Research and Advanced Interpretation*, UK; Berger, J. /2004/: *op. cit.*, 450-484; Taylor, W. J. /2011/: *op. cit.*; Manson, J. /2014/: *op. cit.*

²⁶⁵Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 250-284; Pearson /2011/: *op. cit.*

²⁶⁶Meyer, G. J., Handler, L. /1997/: The ability of the Rorschach to predict subsequent outcome: A meta-analysis of the Rorschach Prognostic Rating Scale, *Journal of Personality Assessment*, 69, p. 1-38; Bornstein, R. F. /1999/: *op. cit.*; Weiner, I. B., Greene, R. L. /2008/: *Handbook of Personality Assessment*, New Jersey.

²⁶⁷Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 250-284.

инструкција да нацрта фигуру супротног пола. До одговора се долази брзо, након што су фигуре нацртане и спремне за интерпретацију. Листа елемената цртежа за интерпретацију су: а) садржинска – цртеж комплетан, глава комплетна, труп комплетан, ноге и стопала, уста, очи, брада, уши, обрве, нос, коса, врат, рамена, струк, шака, прсти, груди, зенице, одећа и предмети, хаљина – одело, ципеле, шешир, штап; б) структурално формална (графолошка) – величина, удаљеност од ивица (леве-десне, горње-доње), однос према вертикалној оси, пропорционалност елемената, стабилност, снага притиска на хартију, симетричност, квалитет рада, наглашавање гоње, доње или средње зоне; в) процена упадљивих елемената – изостављање, унаказивање, брисање и поправљање, сенчење и мрљање, прозирност; г) превођење дијагностичких знакова у одговарајућа значења. Процена цртежа и интерпретација личности је клинички импресионистичка, а намена технике се односи на аналитичку процену издвојених варијабли и глобалну процену личности. Како се сматра најмање структурисаном техником, временом се у примену увело на десетине њених варијанти²⁶⁸.

Емпиријска заснованост: јака – велики број валидационих истраживања у којима су проверени основни постулати и различите модификације инструмента. *Релијабилност*: ниска²⁶⁹.

Валидност: Према Лалију је преурањено коришћење технике цртежа људске фигуре у оквиру форензичког сетинга, иако је својим истраживањем показао да квантитативне скале инструмента задовољавају валидационе критеријуме, док Зиелона-Јенек, на основу истраживања контролне и групе лица лишених слободе за учињене сексуалних деликте, констатује да је инструмент користан у испитивању заступљености људских фигура код мушкараца склоних педофилији²⁷⁰.

Ниво осетљивости: низак - у домену клиничке процене когнитивног функционисања, емоционалних сметњи, социјалне адаптације²⁷¹.

3.2.1.8 Тест тематске аперцепције (ТАТ)

Опис: узрасна применљивост – деца и одрасли. *Тест тематске аперцепције (ТАТ) (The Thematic Apperception Test – ТАТ*: Murray, 1973) садржи стандардну серију тематски приказане 31 слике извесних особа, парова или група, у различитим околностима и ситуацијама, акцији или односима и са изразима извесних осећања, црно-беле боје, стандардне израде и матиране

²⁶⁸Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 430-431; Weiner, I. B., Greene, R. L. /2008/: *op. cit.*

²⁶⁹Berger, J. /2004/: *op. cit.*, 430-431; Zielona-Jenek, M. /2013/: Human figure drawings in the diagnosis of child sexual offenders: Potential and limitations of method in psychological forensic evaluation, *Problems of Forensic Sciences*, 93, p. 438-449.

²⁷⁰Lally, S. /2003/: *op. cit.*; Zielona-Jenek, M. /2013/: *op. cit.*

²⁷¹Naglieri, J. A., McNeish, T.J., Bardos, A. N. /1991/: *Draw-a-Person: Screening procedure for emotional disturbance*, Austin.

фактуре, обележене редним бројевима и ознакама категорије, које се односе на пол и узраст (слике за мушкарце и дечаке носе ознаке М (енгл. *male*), МВ (енгл. *male* и *boy*) или В (енгл. *boy*), а за жене и девојке GF (енгл. *girl* и *female*) или G (енгл. *girl*). Испитанику се дају инструкције да коришћењем маште исприча причу у којој ће навести о чему је реч, шта се догађа, шта је претходило догађањима, шта јунаци приче мисле и осећају и како ће се та прича завршити. Индивидуална експлорација активираних и провоцираних фантазија има циљ навођења испитаника на имагинарну идентификацију са персонификованим протагонистима теме и екстернализацију несвесне динамике личности. Оригинални систем тумачења одговора подразумева анализу испричане приче, распоређивањем испричаних података у категорије: водећи лик или херој, потребе и стремљења, притисци који делују на хероја, тема приче, тематски комплекси и исход. Тренутно се користи верзија теста која обухвата 20 карата процене личности, а просечно време администрирања, скоровања и интерпретирања износи апроксимативно 1 час и 30 минута²⁷².

Емпиријска заснованост: јака – најшире истражен, учен и употребљаван тест, чија је ваљаност проверавана емпериментом, налажењем одговарајућих парова и Q сортирањем. *Релијабилност*: променљива - од претежно ниске до претежно високе²⁷³.

Валидност: Спроводећи истраживање са циљем утврђивања најчешће коришћених тестова процене за потребе суда од стране психолога, Акерман и Акерман су констатовали да се у 91,5% случајева користи ММПИ, 47,8% Роршахова техника, 42,8% ВАИС, 34,3% МЦМИ, док се ТАТ користи у 29,4% случајева. Квинел и Боу констатују да ТАТ може послужити као значајан извор података који рефлектују несвесне мисаоне процесе чиме се потврђују објективни подаци и клиничке презентације у интервјуу. Пето закључује да ТАТ може значајно оснажити процену поремећаја личности, а Ловенстин да се пројективне технике могу користити као поуздан извор података у оквиру форензичког контекста, ради процене нивоа прилагођавања особе након преживљеног трауматског догађаја или начина размишљања личности²⁷⁴.

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене, механизма одбране порицања, пројекције и идентификације, социјалне спознаје и објектних релација (сложеност представа о људима, афективни тон релација, капацитет емоционалног инвестирања у релације и

²⁷²Ball, J. D., Archer, R. P., Imhof, E. A. /1994/: Time requirements of psychological testing: a survey of practitioners, *Journal of Personality Assessment*, 63(2), p. 239-249; Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 515-548; Weiner, I. B., Greene, R. L. /2008/: *op. cit.*

²⁷³Berger, J. /2004/: *op. cit.*, p. 515-548; Taylor, W. J. /2011/: *op. cit.*

²⁷⁴Ackerman, M. J., Ackerman, M.C. /1997/: Custody evaluation practices: A survey of experienced professionals (revisited), *Professional Psychology: Research and Practice*, 28, p. 137-145; Petot, J. M. /2000/: Interest and limitations of projective techniques in the assessment of personality disorders, *Eur. Psychiatry*, 15(1), p. 11-14; Quinnell, F. A., Bow, J. N. /2001/: Psychological tests used in child custody evaluations, *Behavioral Sciences and the Law*, 19, p. 491-501; Lowenstein, L.F. /2002/: *The psychological aspects of personal injuries*, Chichester.

моралне стандарде, разумевање социјалне каузалности, управљање агресивним импулсима, самопоуздање, идентитет и кохерентност)²⁷⁵.

3.2.1.9 Милонов Клинички Мултиаксијални Инвентар (МКМИ)

Опис: узрасна применљивост – 18+. Као релативно кратак мултиаксијални инструмент трипартитне конструкције и валидационе шеме, базиран на еволуционој теорији и психопатологији личности, у односу на друге објективне тестове личности, *Милонов Клинички Мултиаксијални Инвентар (МКМИ) (The Millon Clinical Multiaxial Inventory-III – MCMI-III: Millon, Davis, Millon, Grossman, 1994, 2006)* се разликује по томе што је кратак, интерпретативно дубок и теоретски добро заснован. Специјално дизајниран као самоописујући стандардизовани интервју за психијатријско и психолошко разликовање симптоматологије поремећаја и клиничких синдрома личности одраслих према Axis I и Axis II категоријама (DSM–IV) класификације менталних поремећаја је неколико пута ревидиран према тренутним истраживањима, концептуалном развоју и променама у (DSM–IV) класификацији, с тим да је тренутно актуелна његова трећа верзија (*MCMI-III: Millon, Millon, Davis, Grossman, 2006*). Састоји се од 175 питања распоређених у 29 скала процене, од којих су 24 клиничке скале процене поремећаја и синдрома личности и 5 контролних скала доживљаја испитаника. Личност је класификована према 15 различитих стилова и субтипова: повучен - схизоидан, стидљив - избегавајући, песимистичан - меланхоличан, кооперативан - завистан, енергичан - хипоманичан, социјабилан - хистрионичан, поверљив - нарцистичан, неусаглашен - антисоцијални, асертиван - садистичан, савестан - компулсиван, скептичан - негативистичан, жалостан - мазохистичан, ексцентричан - шизотипан, каприциозан - граничан и сумњичав - параноидан. Време администрарања износи 30 минута, а скоровање се обавља ручно и компјутерски²⁷⁶.

Емпиријска заснованост: јака – већи број истраживања провере основних постулата еволуционе теорије и различите ревизије инструмента. *Релијабилност:* висока²⁷⁷.

Валидност: Док Квинел и Боу констатују да је употреба инструмента међу психолозима висока (52% случајева), Лали показује да се психолози двоуме у вези са његовом прихватљивошћу у оквиру форензичке праксе. Ревидирана верзија инструмента је стандардизована и валидирана на нормативном узорку од 1676 лица лишених слободе²⁷⁸.

²⁷⁵Weiner, I. B., Greene, R. L. /2008/: *op. cit.*

²⁷⁶Genis, M. /2008/: *op. cit.*; Framingham, J. /2011/: *Millon Clinical Multiaxial Inventory (MCMI-III)*, Psych Central; Pearson /2011/: *op. cit.*; NSW Department of Justice /2014/: *op. cit.*

²⁷⁷Framingham, J. /2011/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*

²⁷⁸Quinnell, F. A., Bow, J. N. /2001/: *op. cit.*; Lally, S. /2003/: *op. cit.*; Pearson /2011/: *op. cit.*

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене слике о себи, когнитивних стилова, интерперсоналних стилова понашања, порицања кривице и урачунљивости оптуженог, склоности симулирању симптоматологије, зависности од алкохола и психоактивних супстанци, суицидалних тенденција, реакције на гужву и изолацију, реакције на ауторитет, ризика од бекства, потреба за корективним интервенцијама, спремности за отпуст са извршења казне²⁷⁹.

3.2.2 Технике дијагностичког (клиничког) и актуарског приступа

С обзиром на то да мере корелате психолошких и ситуационих варијабли личности и предвиђања понашања лица лишених слободе, али применом клиничког метода процене, међу технике дијагностичког (клиничког) и актуарског приступа спадају:

1. Џеснесов инвентар (ЏИ-Р)
2. Процена процесне компетентности (ЕЦСТ-Р)
3. Структурисани инвентар симптоматологије симулирања (СИМС)
4. Структурирани интервју за изношење симптома (СИРС)
5. Роџерсове скале процене код кривичне одговорности (Р-КРАС).

У складу са предметом истраживања овог рада ће се на даље подробном објашњењу сваке од техника приступити једноставним анализирањем њеног: описа, емпиријске заснованости и релијабилности, валидности (минимум две емпиријске студије) и нивоа осетљивости.

3.2.2.1 Џеснесов инвентар (ЏИ-Р)

Опис: узрасна применљивост – 8+. *Џеснесов инвентар (ЏИ-Р) (The Jesness Inventory– Revised – II-R*: Jesness, Wedge, 1983; Jesness, 2003) представља свеобухватан самоописујући инструмент од 160 ајтема распоређених у 11 скала опште (социјална неприлагођеност, вредносна оријентација, незрелост, аутистичност, алијенираност, манифестна агресивност, депресивно повлачење, социјална анксиозност, репресивност, порицање и индекс асоцијалности) и 9 скала процене субтипова личности (подсоцијализован, активан - подсоцијализован, агресиван; подсоцијализован, пасиван - несоцијализован, пасиван; конформиста - незрели конформиста; групно оријентисан - културни конформиста; прагматичар - манипулатор; оријентисан на себе - неуротичан, импулсиван; интроспективан - неуротичан,

²⁷⁹Cutler, B. L. /2008/: *Encyclopedia of Psychology and Law: Volume 1 & 2*, California; Drogin, E. Y., Dattilio, F. M., Sadoff, R. L., Gutheil, T. G. /2011/: *The Handbook of Forensic Assessment: Psychological and Psychiatric Perspectives*, New Jersey.

анксиозан; инхибиран - ситуационо емоционално реактиван и прилагођен - идентификован културом), као и 3 субскеале процене поремећаја понашања (девијантног понашања, лагања и случајних одговора). Време администрирања је од 20 до 30 минута, а скоровање ручно. Израчунавање укупног скорa се врши израчунавањем скорова за сваку од скала, уз њихово коришћење за израчунавање општег скорa за скалу индекса асоцијалности, који служи за предвиђање вероватноће испољавања криминалног понашања²⁸⁰.

Емпиријска заснованост: јака – валидациона истраживања основних постулата и различитих модификација инструмента. *Релијабилност*: висока²⁸¹.

Валидност: На узорку испитаника, који су имали могућност избора учешћа на програмима у оквиру бут-кампова или корективних установа, Бенда је показао да сензитивност инструмента у односу на постојање разлика између лица са озбиљним и лица са мање озбиљним кривичним делима, као и у односу на новонастале промене у корективном третману. Ревидирана верзија инструмента је стандардизована и валидирана на узорку од 3421 неделинквената и 959 делинквената²⁸².

Ниво осетљивости: висок - у домену клиничке процене социјалне неприлагођености, емоционалних сметњи, социјалне незрелости, познавања социјалних правила, присуства антисоцијалних вредности, нивоа отпора ауторитету, потенцијалне мотивације за криминално понашање, криминалног ризика, потребе за корективним третманом²⁸³.

3.2.2.2 *Процена процесне компетентности (ЕЦСТ-Р)*

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Процена процесне компетентности (ЕЦСТ-Р) (The Evaluation of Competency to Stand Trial-Revised – ECST-R*: Rogers, Tillbrook, Sewell, 2004) је дизајниран 1995. године, а касније ревидиран 1998. и 2004. године, као хибридни индивидуални интервју полуструктуриране и неструктуриране процене симптома симулирања процесне компетентности сондирањем процесне неспособности и специфичне симптоматологије процесне компетентности. Ајтеми су поређани у две кластер скале: три скале од 18 ајтема за процену садржаја процесне компетентности (консултовање са браниоцем (CWC) – 6 ајтема, чињенично разумевање процесног поступка (FAC) – 6 ајтема и рационално разумевање

²⁸⁰Warren, M., The Staff of the Community Treatment Project /1966/: *Interpersonal Maturity Level Classification: Diagnosis and Treatment of Low, Middle, and High Maturity Delinquents*, Sacramento; Taylor, W. J. /2011/: *op. cit.*

²⁸¹Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*

²⁸²Benda, B. B. /2001/: Factors That Discriminate Between Recidivists, Parole Violators, and Nonrecidivists in a 3-Year Follow-Up of Boot Camp Graduates, *The International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(6), p. 711-729; PAR Inc. /2015/: *Home*.

²⁸³Riverside /2013/: *op. cit.*; Psychological Assessments Australia /2015/: *Home*.

процесног поступка (РАС) - 6 ајтема) и пет скала од 28 ајтема за процену процесне неспособности симулирањем процесне компетентности (АТР) (реалистичан, психотичан, непсихотичан, неспособан и комбинована сума: психотичан-непсихотичан). Скоровање ајтема се врши према Ликертовим вишестепеним скалама и различито је у односу на мерне области инструмента. Време скоровања је 5 минута, администрирања од 25 до 45 минута, а дизајн инструмента намењен популацији IQ-а већег од 60²⁸⁴.

Емпиријска заснованост: јака – велики број валидационих истраживања компетентности за суђење и блиско повезаних психолошких конструката. *Релијабилност*: висока²⁸⁵.

Валидност: Роџерс и сарадници указују на конзистентност и високу ефективност клиничке процене симптома процесне компетентности форензичке популације уколико се примењују једнодимензионалне хомогене скале процене. Истраживање ефикасности М-ФАСТ, СИМС и ЕЦСТ-Р АТП инструмента и СИРС инструмента као мере екстерне валидације при процени симптома процесне компетентности код 100 оптужених је показало да било која од скала инструмената поседује високу снагу прецизности²⁸⁶.

Ниво осетљивости: висок - у домену клиничке процене и предвиђања симптома процесне неспособности и специфичне процесне компетентности²⁸⁷.

3.2.2.3 Структурисани инвентар симптоматологије симулирања (СИМС)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Структурисани инвентар симптоматологије симулирања (СИМС) (The Structured Inventory of Malingered Symptomatology – SIMS: Smith, 1997)* је намењен индивидуалном или групном мерењу психопатологије симулирања менталне болести и/или неуропсихолошкој процени когнитивних оштећења. Скала инструмента се састоји од 75 дихотомних (тачно-нетачно) ставки поређаних у пет субскала процене: афективни поремећаји (АФ), психозе (Р), неуролошка оштећења (N), интелигенција (LI), амнезија (AM). Свака субскала садржи по 15 ајтема, а уколико је вредност добијеног скорa већа од 14, инструмент указује на симулирање симптома. Време администрирања и време скоровања су по 15 минута²⁸⁸.

²⁸⁴Acklin, M. W. /2010/: *Forensic Clinicians tool box: Competency to Stand Trial Measures*, Hawaii Forensic Psychology; Weiner, I. B., Otto, R. K. /2013/: *The Handbook of Forensic Psychology (4th ed.)*, New Jersey; Huss, M. T. /2014/: *Forensic Psychology: Research, Clinical Practice, and Applications (2nd ed.)*, USA.

²⁸⁵Grandjean, N. R. /2002/: *Competency to Stand Trial: A Systematic Evaluation and Validation of The Gcct, Maccat-Ca, and Ecst as Competency Measures*, University Of North Texas; Rogers, R., Johansson-Love, J. /2009/: Evaluating Competency to Stand Trial with Evidence-Based Practice, *Journal of American Academy of Psychiatry and Law*, 37, p. 450–460.

²⁸⁶Vitacco, M., Rogers, R., Gabel, J., Munizza, J. /2007/: Evaluation of malingering screens with competency to stand Trial patients: A known-groups comparison, *Law and Human Behavior*, 31(3), p. 249-260; Cutler, B. L. /2008/: *op. cit.*

²⁸⁷Huss, M. T. /2014/: *op. cit.*

²⁸⁸Merckelbach, H., Smith, G. P. /2003/: Diagnostic accuracy of the Structured Inventory of Malingered Symptomatology (SIMS) in detecting instructed malingering, *Archives of Clinical Neuropsychology*, 18(2), p. 145–152; Adetunji, A. B.,

Емпиријска заснованост: јака – велики број различитих валидационих истраживања у којима су проверени основни постулати и различите модификације инструмента. *Релијабилност*: висока²⁸⁹.

Валидност: Поређење ММПИ-2, СИМС и СИРС инструмента у преткривичном поступку је показало да СИМС има високу негативну предиктивну снагу код процесне компетентности и потенцијалне одговорности у односу на остала два инструмента. Према Лафоновој, истраживање корелација психопатије и симулирања симптома које су спровели Поитре, Еденс и Воткинс-Клеј је показало да је код 10,3% случајева лица лишених слободе мушког пола на извршењу казне затвора инструмент добар предиктор симулирања. Истраживање корисности СИМС, СИРС и ПАИ инструмента у процени симулираних симптома код одраслих лица на извршењу казне затвора је показало да инструмент остварује значајан ниво дискриминативне сензитивности симулатора од несимулатора код непсихијатријских група узорка, као и нешто ниже скорове код класификације лица са озбиљном психијатријском симптоматологијом и лица процењених од стране психијатријског особља као симулатори²⁹⁰.

Ниво осетљивости: висок - у домену клиничке процене симптома симулирања, манипулативности, антисоцијалних образаца понашања, бизарних искустава, искрених реакција, психопатолошких испољавања и предвиђања криминалног понашања²⁹¹.

3.2.2.4 Структурирани интервју за изношење симптома (СИРС)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Структурирани интервју за изношење симптома (СИРС) (The Structured Interview of Reported Symptoms – SIRS*: Rogers, Bagby, Dickens, 1992) представља структурисани интервју за индивидуалну процену претварања у односу на постојање менталних поремећаја. Сачињен је од 172 ајтема поређаних у скале оригиналне психопатологије и претварања: ретка симптоматологија (RS), комбинација симптоматологије (SC), невероватна и апсурдна симптоматологија (IA), несумњива симптоматологија (BL), суптилност

Basil, B., Mathews, M., Williams, A., Osinowo, T., Oladinni, O. /2006/: Detection and Management of Malingering in a Clinical Setting, *Primary Psychiatry*, 13(1), p. 61-69; Edens, J. F., Poythress, N. G., Watkins-Clay, M. M. /2007/: Detection of malingering in psychiatric unit and general population prison inmates: A comparison of the PAI, SIMS, and SIRS, *Journal of Personality Assessment*, 88(1), p. 33-42; Laffoon, L. L. /2009/: *Detecting Feigning in a Correctional Setting: A Comparison of Multiple Measures*, Pacific University.

²⁸⁹Adetunji, A. B., Basil, B., Mathews, M., Williams, A., Osinowo, T., Oladinni, O. /2006/: *op. cit.*

²⁹⁰Poythress, N. G., Edens, J. F., Watkins-Clay, M. M. (2001). The relationship between psychopathic personality features and malingering symptoms of major mental illness, *Law and Human Behavior*, 25(6), p. 567- 582; Lewis, J. L., Simcox, A. M., Berry, D. T. R. /2002/: Screening for feigned psychiatric symptoms in a forensic sample by using the MMPI-2 and the Structured Inventory of Malingered Symptomatology, *Psychological Assessment*, 14, p. 170-176; Edens, J. F., Poythress, N. G., Watkins-Clay, M. M. /2007/: *op. cit.*; Laffoon, L. L. /2009/: *op. cit.*

²⁹¹Merckelbach, H., Smith, G. P. /2003/: *op. cit.*; Laffoon, L. L. /2009/: *op. cit.*

симптоматологије (SU), селективност симптоматологије (SEL), тежина симптоматологије (SEV), пријављена vs. процењена симптоматологија (RO). Свака скала има четири категорије скоровања добијених дихотомних (да/не) одговора: искрен, неодређен, вероватно неискрен и дефинитивно неискрен одговор. Време администрирања је просечно од 40 до 60 минута, а време скоровања 20 минута. Ревидирана верзија инструмента (*SIRS-2*: Rogers, Sewell, Gilliard, 2010) укључује модел класификације симптома претварања²⁹².

Емпиријска заснованост: јака – преглед потенцијалних стратегија и стандарда за детекцију претварања у односу на постојање менталних поремећаја. *Релијабилност*: висока²⁹³.

Валидност: Истраживање процесне компетентности и потенцијалне одговорности 55 лица у преткривичном поступку применом ММПИ-2, СИМС и СИРС инструмента је показало да СИРС показује високу стопу прецизности у односу на две групе добијених одговора (искрен=31 и неискрен=24). Истраживање Милерове на узорку од 50 оптужених је показало да инструмент остварује добре критеријуме ваљаности и високу корелацију са ММПИ и М-ФАСТ инструментом. Енглеска верзија инструмента не показује значајне расне разлике испитаника²⁹⁴.

Ниво осетљивости: висок - у домену клиничке процене оригиналне психопатологије и претварања (нарочито код симптома шизофреније, поремећаја расположења и ПТСП-а), симулиране психозе код лица у преткривичном, кривичном и поступку извршења кривичних санкција, “*претеране*” симптоматологије, терапијску динамике и предвиђања криминалног понашања²⁹⁵.

3.2.2.5 Роџерсове скале процене код кривичне одговорности (P-КРАС)

Опис: узрасна применљивост – 18 до 79. *Роџерсове скале процене код кривичне одговорности (P-КРАС) (The Rogers Criminal Responsibility Assessment Scales – R-CRAS*: Rogers, 1984) представљају структурисано дизајниран модел за помоћ при доношењу судске одлуке у погледу кривичне одговорности лица, а на основу квантификације релевантних психолошких варијабли које су од значаја за ретроспективну процену урачунљивости. Инструмент обухвата пет ординарних скала процене распоређених у два дела: први се састоји од ајтема за

²⁹²Cutler, B. L. /2008/: *op. cit.*; Drogin, E. Y., Dattilio, F. M., Sadoff, R. L., Gutheil, T. G. /2011/: *op. cit.*; Duffy, S. /2011/: *Malingering Psychological Symptoms: An Empirical Review*, Illinois State University; Huss, M. T. /2014/: *op. cit.*; PAR Inc. /2015/: *Home*.

²⁹³Cutler, B. L. /2008/: *op. cit.*; Duffy, S. /2011/: *Malingering Psychological Symptoms: An Empirical Review*, Illinois State University; Huss, M. T. /2014/: *Forensic Psychology: Research, Clinical Practice, and Applications (2nd ed.)*, USA.

²⁹⁴Lewis, J. L., Simcox, A. M., Berry, D. T. R. /2002/: *op. cit.*; Miller, H. A. /2004/: Examining the use of the M-Fast with criminal defendants incompetent to stand trial, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48, p. 268–280; Rogers, R. /2008/: *Clinical Assessment of Malingering and Deception (3rd ed.)*, New York, NY: Guilford.

²⁹⁵O'Donohue, W., Levensky, E. /2003/: *Handbook of Forensic Psychology: Resource for Mental Health and Legal Professionals*, Academic Press; Drogin, E. Y., Dattilio, F. M., Sadoff, R. L., Gutheil, T. G. /2011/: *op. cit.*

квантификовану процену психолошких варијабли од значаја за одређивање урачунљивости лица, док се други састоји од ајтема за квантификовану процену психолошких варијабли од значаја за процену потенцијалне кривичне одговорности и менталних способности лица, односно когнитивних и вољних и фактора контроле понашања и психопатологије лица. Прве три скале су дијагностичке и служе за мерење: поузданости извештавања (симулирање менталне болести или нехотично мешање сећања), органицитета (могућа оштећења мозга или постојање менталне ретардације) и психопатологије испитаника (кључни симптоми у оквиру Аксиса I - степен заступљености бизарног понашања, делузије, халицинације, депресија, анксиозност, вербална кохерентност, афективни и поремећаји мишљења). Друге две скале се односе на процену: когнитивне контроле (недостаци вербалних способности, свест о недозвољености радње дела и способност планирања) и контрола понашања (степен и значај криминалне активности и способности лица за контролу криминалног понашања и инвестирања у друштвено одговорно понашање). Резултати процене се приказују као: „урачунљив“, „неурачунљив“ и „без професионалног закључка“. Администрирање је индивидуално и неограничено, док је време скоровања око 15 минута. Инструмент је валидиран на основу америчких правних законских стандарда²⁹⁶.

Емпиријска заснованост: јака – значајан број различитих валидационих истраживања којима је проверено постојање значајних разлика између урачунљивости и неурачунљивости. *Релијабилност:* висока²⁹⁷.

Валидност: Борум показује да постоји добра поузданост и висок ниво слагања (93-97%) код независно донетих судских одлука. Веиксионг и сарадници показују постојање дискриминативно значајних разлика (88,9% случајева) међу групама кривично одговорних, кривично неодговорних и делимично кривично одговорних лица, при чему је показана и висока усаглашеност добијених дискриминативних вредности и мишљења експерата²⁹⁸.

Ниво осетљивости: значајан - у домену клиничке процене урачунљивости и неурачунљивости, кривичне одговорности, менталне способности, халуцинација и делузија, лица у преткривичном и кривичном поступку²⁹⁹.

²⁹⁶O'Donohue, W., Levensky, E. /2003/: *op. cit.*; Zapf, P. A., Golding, S. L., Roesch, R. /2006/: Legal, empirical and clinical aspects of the conceptualization and assessment of criminal responsibility and the insanity defense, *Handbook of Forensic Psychology (3rd ed.)*, (Hess, A., Weiner, I. (Eds.)), New York, p. 332-365; Cutler, B. L. /2008/: *op. cit.*; Duffy, S. /2011/: *op. cit.*; Weiner, I. B., Otto, R. K. /2013/: *op. cit.*; PAR Inc. /2015/: *Home*.

²⁹⁷PAR Inc. /2015/: *Home*; Psychological Assessments Australia /2015/: *Home*.

²⁹⁸Borum, R. /2003b/: p. 193–228; Weixiong, C., Qingting, Z., Fuyin, H., Wei, G., Tao, T., Chao, L. /2014/: The reliability and validity of the rating scale of criminal responsibility for mentally disordered offenders, *Forensic Science International*, p. 146-150.

²⁹⁹Cutler, B. L. /2008/: *op. cit.*; Duffy, S. /2011/: *op. cit.*; PAR Inc. /2015/: *Home*; Psychological Assessments Australia /2015/: *Home*.

3.2.3 *Технике актуарског приступа*

У свету се најчешће примењују следеће актуарске технике процене:

а) ***криминалног ризика***

- *генералног криминалног ризика*

1. Ревидирани инвентар нивоа постигнућа осуђеног (ЛСИ-Р)

2. Групна скала поврата (ОГРС)

3. Систем процене осуђених (ОАСИС)

4. Упитник самопроцене (САК)

- *од поновног извршења сексуалних деликата*

5. Инструмент за мерење статичких фактора ризика (СТАТИК-99)

- *од поновног извршења насилничких деликата*

6. Структуисана процена ризика насиља међу младима (САВРИ)

- *од опасности по себе/опасности по друге*

7. Инструмент за клиничку процену и управљање историјским факторима ризика (ХЦР-20)

б) ***криминогених потреба***

- *криминални начин размишљања*

8. Психолошки инвентар криминалних стилова размишљања (ПИКТС)

9. Скала криминалног начина размишљања Тексашког Хришћанског Универзитета (ЦУЦТС)

- *склоност испољавању сексуалних испада*

10. Матрикс ризика (РМ2000)

- *склоност испољавању насилничких и агресивних испада*

11. Процена ризика од злостављања у породици (САРА)

12. Инструмент за процену ризика од насилништва (ВРАГ)

в) ***респонзивности лица***

- *планирање, програмирање и управљање индивидуалним случајем лица код екстерне, интерне иницијалне и накнадне класификације и надзора у заједници*

13. Висконсин класификациони систем (ВЦС)

14. Висконсин скала ризика и потреба (ВРН)

15. Процена корективног управљања случајем осуђеног код примене алтернативних санкција (КОМПАС)

- г) *личности*
- *скеале опште процене личности*
- 16. Инструмент за процену личности (ПАИ)
- *скеале процене присуства патолошке симптоматологије*
- 17. Листа психопатије (ПЦЛ-Р)
- 18. Листа психопатије: скрининг верзија (ПЦЛ:СВ).

У складу са предметом истраживања овог рада ће даљи методолошки приказ актуарског апарата бити дат према намени, а ради једноставности његове прегледности ће се за сваки од поменутих инструмената навести: опис, емпиријска заснованост и релијабилност, валидност (минимум две емпиријске студије), ниво осетљивости, осетљивост у домену дистинкције ризика, врста фактора ризика, природа рецидивизма, генерација инструмента.

3.2.3.1 *Ревидирани инвентар нивоа постигнућа осуђеног (ЛСИ-Р)*

Опис: узрасна применљивост – 16+. *Ревидирани инвентар нивоа постигнућа осуђеног (ЛСИ-Р) (The Level of Service Inventory Revised – LSI-R: Andrews, Bonta, 1995)* је развијен у Канади. Користи се ради процене криминалног ризика и потреба осуђених, одређивања корективних институционалних и пробационих планова. Попуњава се на основу информација прикупљених из досијеа и интервјуом. Састављен је од 54 ајтема за систематску процену криминалног ризика са циљем добијања генерисаних информација од значаја за третман, одређивање плана и управљање случајем, ниво додељене слободе и надзор осуђених. Предиктивна снага инструмента се креће од умерене до високе, уз могућност понављања испитивања³⁰⁰.

Емпиријска заснованост: умерена - теоријска литература, истраживачки пројекти и практикуми. *Релијабилност:* висока³⁰¹.

Валидност: Студија Кулсона и сарадника показује да су раније верзије инструмента применљиве на популацији учинитељки. Поређењем резултата добијених применом ЛСИ-Р и ОГРС инструментом на узорку од 308 осуђених лица, МекАјвор и колеге су показали да се инструменти међусобно не разликују у предикцији рецидивизма. Поредeћи 1021 извештај процене добијене применом ЛСИ-Р инструмента и 1115 извештаја о случају и евалуацији, користећи се применом ОГРС инструмента као контролном мером процене, Рејнор и колеге су

³⁰⁰Risk Management Authority /2007/: *Risk Assessment Tools Evaluation Directory (Version 2)*, Paisley.

³⁰¹Ibid.

утврдили да обе технике треба користити за процену криминалног ризика. Задовољавајућ ниво интерне релијабилности (90% слагања) инструмента су показали Холин и колеге у истраживању 294 осуђених лица мушког пола. Висок ниво интерне релијабилности инструмента је показан на узорку од 2030 учинилаца у Охају од стране Ловенкампа и сарадника. Петнаестомесечно истраживање Симурда код 129 канадских осуђеника је показало прихватљив ниво интерне релијабилности и предиктивне валидности инструмента³⁰².

Ниво осетљивости: значајан у односу на - процену ризика у оквиру пробације и корективних институција; предиктивну прецизност. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе примене корективних интервенција, управљања случајем осуђеног. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* генерални. *Генерација инструмента:* четврта³⁰³.

3.2.3.2 Групна скала поврата (ОГРС)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Групна скала поврата (ОГРС) (The Offender Group Reconviction Scale – OGRS:* Home Office, 1996; Copas, Marshall, 1998) се користи као аналитичка допуна структурисане клиничке процене фактора ризика и протективних фактора у оквиру ОАСИС инструмента у Националном Сервису за управљање осуђенима (National Offender Management Service) у Енглеској и Велсу³⁰⁴.

Емпиријска заснованост: јака - екстензивна истраживања Хоме Офиса. *Релијабилност:* нема података³⁰⁵.

Валидност: Истраживање Хоме Офиса (Home Office) које су обавили Копас, Маршал и Тарлинг и Рејнор показује да инструмент треба користити као помоћ приликом клиничке процене. У студији праћења процене будућег извршења кривичних дела од стране 315 ментално оболелих осуђеника пред отпустом, Греј и сарадници су потврдили да клинички ризик треба процењивати онда када су симптоми болести присутни. МекАјвор и колеге доказују да су ЛСИ-Р и ОГРС инструменти компатибилни у предвиђању рецидивизма, док лонгитудинална студија

³⁰²Coulson, G., Ilacqua, G., Nutbrown, V., Guilrekas, D., Cudjoe, F. /1996/: Predictive utility of the LSI for incarcerated female offenders, *Criminal Justice and Behavior*, 23, p. 722-724; McIvor, G., Moodie, K., Perrott, S., Spencer, F. /2001/: The Relative Effectiveness of Risk Assessment Instruments. *Social Work Finding No. 40*, Edinburgh; Raynor, P., Lynch, J., Roberts, S., Merrington, S. /2001/: *Two risk and need assessment instruments used in probation services – an evaluation*, London; Hollin, C. R., Palmer, E., Clark, D. /2003/: The Level of Service Inventory-Revised Profile of English Prisoners, *Criminal Justice and Behavior*, 30(4), p. 422-440; Lowenkamp, C., Holsinger, A., Brusman-Loins, L., Latessa, E. /2004/: *Assessing the Inter-rater Agreement of the Level of Service Inventory Revised*, Federal Probation; Simourd, D. J. /2004/: Use of dynamic risk/need assessment instruments among long-term incarcerated offenders, *Criminal Justice and Behavior*, 31(3), p. 306-323.

³⁰³Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³⁰⁴Risk Management Authority /2007/: *Risk Assessment Tools Evaluation Directory (Version 2)*, Paisley.

³⁰⁵Ibid.

Мејдена и сарадника (n = 575) показује да је ОГРС инструмент у стању да мери склоност поновном извршењу било ког кривичног дела³⁰⁶.

Ниво осетљивости: низак – у домену процене различитих група осуђених, с обзиром на потенцијално варирајући степен диференцијације између категорија ризика осуђених и предиктивне валидности инструмента. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* критеријум није применљив. *Врста фактора ризика:* статички. *Природа рецидивизма:* генерални. *Генерација инструмента:* друга³⁰⁷.

3.2.3.3 Систем процене осуђених (ОАСИС)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Систем процене осуђених (ОАСИС) (The Offender Assessment System – OASys:* Home Office - National Offender Management Service, 1999) процењује вероватноћу поновног извршења кривичног дела и ризик од опасности по себе и друге, ради повезивања управљања корективним плановима са корективним променама и индикује када постоји потреба за применом других инструмената процене³⁰⁸.

Емпиријска заснованост: умерена - водичи за ефикасну затворску и пробациону праксу и емпиријска истраживања методолошке корисности инструмента. *Релијабилност:* доказана, без података о висини³⁰⁹.

Валидност: Док се из необјављеног извештаја Хома Офиса добијају подаци о емпиријском доказу интерне релијабилности, Инспекторат за условну слободу Хом Офиса је на основу резултата 29 обављених обилазака препоручио даљу употребу инструмента, а спровођењем пилот студије на узорку од 3080 учинилаца кривичних дела је установио да је у двогодишњем периоду посматрања поново осуђено 26% ниско ризичних и 80% високо ризичних осуђеника. Меир, Бурке и Тејлор констатују да је инструмент временски захтеван³¹⁰.

³⁰⁶Copas, J., Marshall, P., Tarling, R. /1996/: Predicting Reoffending for Discretionary Conditional Release, *HMSO Research Study No. 150*, London; Raynor, P. /1998/: *Implementing the Level of Service Inventory Revised in Britain: Report 3 - Risk and need assessment in the five pilot areas*, Dinas Powys; McIvor, G., Moodie, K., Perrott, S., Spencer, F. / 2001/: *op. cit.*; Gray, N., Snowden, R., MacCulloch, S., Phillips, H., Taylor, J., MacCulloch, M. /2004/: Relative efficacy of criminological, clinical and personality measures of future risk of offending in mentally disordered offenders: A comparative study of HCR-20, PCL:SV and OGRS, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, p. 523-530; Maden, A., Rogers, P., Watt, A., Glyn, L., Amos, T., Gournay, K., Skapinakis, P. /2006/: *Assessing the utility of the Offenders Group Reconviction Scale-2 in predicting the risk of reconviction within 2 and 4 years of discharge from English and Welsh Medium and Secure Units*, National Forensic Mental Health R&D Programme.

³⁰⁷Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³⁰⁸Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³⁰⁹Ibid.

³¹⁰Home Office Inspectorate of Probation /2005/: *Thematic Inspection Report: Realising the Potential: A short focused inspection on the Offender Assessment System (OASys)*; Howard, P., Clark, D., Garnham, N., O-DEAT. /2006/: *An evaluation of the Offender Assessment System (OASys) in three pilots 1999-2001*, OASys Data, Evaluation & Analysis Team; Mair, G., Burke, H., Taylor, J. /2006/: The worst tax form you've ever seen? Probation Officers' Views about

Ниво осетљивости: значајан у домену – предиктивности рецидивизма; прецизности. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе процене динамичких фактора, статичких фактора, ризика од повређивања. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* генерални. *Генерација инструмента:* четврта³¹¹.

3.2.3.4 Упитник самопроцене (САК)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Упитник самопроцене (САК) (The Self-Appraisal Questionnaire – SAQ:* Loza, 2000) представља технику испитивања генералног рецидивизма одраслих лица лишених слободе мушког пола. Саржи 72 ајтема распоређених у 7 субскала – криминалне тенденције, антисоцијална личност, развојни проблеми, криминална историја, злоупотреба психоактивних супстанци, антисоцијална удруживања и бес. Док укупан резултат на 67 ајтема поређаних у 6 субскала даје процену генералног рецидивизма, резултат добијен на последњој субскали даје процену нивоа беса. Време попуњавања упитника износи 15 минута, а скоровања 5 минута. Лица се сврставају у једну од четири категорије према степену криминалног ризика: низак, нешто нижи, нешто виши и висок. Процена повезује управљање корективним плановима са корективним променама³¹².

Емпиријска заснованост: јака – емпиријска истраживања генералног и насилничког поврата. *Релијабилност:* висока³¹³.

Валидност: за разлику од Мичела и Меккензија, који су установили да инструмент има слабу предиктивну валидност у процени склоности поновном хапшењу, као и слабу осетљивост у домену разликовања рецидивиста од нерацидивиста, на узорку лица лишених слободе на извршењу казне у оквиру канадских корективних установа је инструмент показао добру предиктивну валидност у процени склоности узорка насилничком криминалитету, као и осетљивост у разликовању рецидивиста и нерацидивиста. Инструмент показује добру предиктивну валидност код процене склоности испољавању институционалног насиља и насилнички поврата. Мичел, Коди и Меккензи су у оквиру студије праћења узорка у дужем периоду пронашли да инструмент има слабу моћ предикције времена осуде за ново дело³¹⁴.

OASys, *Journal of Community and Criminal Justice*, 53(1), p. 7-23.

³¹¹Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³¹²Multi Health Systems /2015/: *Home*; Psychological Assessments Australia /2015/: *Home*.

³¹³Ibid.

³¹⁴Mitchell, O., Mackenzie, D. L. /2006/: Disconfirmation of the Predictive Validity of the Self-Appraisal Questionnaire in a Sample of High-Risk Drug Offenders, *Criminal Justice and Behavior*, 33(4), p. 449–466; Loza, W. K., MacTavish, A., Loza-Fanous, A. /2007/: A Nine Year Follow-Up Study on the Predictive Validity of the Self-Appraisal Questionnaire for Predicting Violent and Nonviolent Recidivism, *Journal of Interpers Violence*, 22(9), p. 1144–1155; Campbell, M. A., French, S., Gendreau, P. /2009/: The Prediction of Violence in Adult Offenders: A Meta-Analytic Comparison of

Ниво осетљивости: значајан – у домену предиктивности поновног извршења кривичних дела. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе процене динамичких фактора, статичких фактора, ризика од поновног извршења кривичних дела, примене корективних интервенција, управљање случајем осуђеног. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* генерални, насилнички. *Генерација инструмента:* трећа³¹⁵.

3.2.3.5 Инструмент за мерење статичких фактора ризика (СТАТИК-99)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Инструмент за мерење статичких фактора ризика (СТАТИК-99) (The measure of risk factors-99 – Static-99: Hanson, Thornton, 1999)* процењује статичке факторе ризика одраслих лица мушког пола, а сачињен је као скала за структурисану процену прикупљених информација о демографским карактеристикама лица³¹⁶.

Емпиријска заснованост: јака – инструмент је развијен из постојећих техника користећи се утврђеним ајтемима процене ризика. *Релијабилност:* задовољавајућа³¹⁷.

Валидност: Поредећи резултате примене ПРАСОП (RRASOR), САКЈ и СТАТИК-99 инструмента у оквиру шеснаестогодишње студије праћења 563 учинилаца сексуалних деликата након отпуштања 1979. године из Затворског Сервиса Њеног Краљевског Височанства (The Her Majesty's Prison Service), Хенсон и Торнтон су закључили да је у предвиђању сексуалног рецидивизма СТАТИК-99 најпрецизнији. Инструмент није ограничен специфичностима културе у којој се примењује. СТАТИК-99 је показао ефикасност у одређивању високо ризичних учинилаца сексуалних деликата на узорку од 124 осуђених и 188 осумњичених за сексуални криминалитет. Инструмент може проценити криминални ризик на популацији интелектуално ометених и на различитим узорцима затворске популације³¹⁸.

Ниво осетљивости: висок – у домену предикције ризика. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* критеријум није применљив. *Врста фактора ризика:* статички. *Природа рецидивизма:* сексуални и насилнички. *Генерација инструмента:* друга³¹⁹.

Instruments and Methods of Assessment, *Criminal Justice and Behavior*, 36(6), p. 567–590; Mitchell, O., Caudy, S., Mackenzie, D. L. /2013/: A Reanalysis of the Self-Appraisal Questionnaire: Psychometric Properties and Predictive Validity, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(4), p. 445–459.

³¹⁵Multi Health Systems /2015/: *Home*; Psychological Assessments Australia /2015/: *Home*.

³¹⁶Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³¹⁷Ibid.

³¹⁸Hanson, R. K., Harris, A. /1998/: *Dynamic predictors of sexual recidivism*, Ottawa; Hanson, R. K., Thornton, D. /1999/: *Static-99: Improving Actuarial Risk Assessments for Sex Offenders*, Ottawa; Boer, D., Tough, S, Haaven, J. /2004/: Assessment of Risk Manageability of Intellectually Disabled Offenders, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 17(4), p. 275; Soothill, K., Harman, J., Francis, B., Kirby, S. /2005/: Identifying future repeat danger from sexual offenders against children: A focus on those convicted and those strongly suspected of such crime, *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 16(2), p. 225-247.

³¹⁹Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

3.2.3.6 Структуисана процена ризика насиља међу младима (САВРИ)

Опис: узрасна применљивост – 12 до 18. *Структуисана процена ризика насиља међу младима (САВРИ) (The Structured Assessment for Violence Risk among Youth – SAVRY:* Borum, Bartel, Forth, 2003) располаже са 10 историјских, 8 социјалних, 7 клиничких и 6 варијабли за испитивање процене присуства насилног или агресивног понашања код адолесцената, као и протективних фактора³²⁰.

Емпиријска заснованост: умерена – инструмент је развијен из инструмента ХЦР-20 и проистиче из литературе и истраживања развоја адолесцената и присуства насиља код младих. *Релијабилност:* ниска³²¹.

Валидност: Инструмент је снажан предиктор насилничког рецидивизма код лица изнад 18 година старости. Спровођењем ретроспективне анализе поређења примене инструмената САВРИ и ЈЛС/ЦМИ (*YLS/CMI*) на узорку од 104 лица мушког пола узраста од 15 до 19 година је утврђено да је САВРИ остварио боље резултате у предикцији институционално агресивног понашања и да оба инструмента имају сличне карактеристике у погледу предикције фреквенције таквог понашања. Предиктивна прецизност инструмента код одређивања генералног и насилничког рецидивизма се креће од ниске до високе, што је показало канадско једногодишње компаративно истраживање примене инструмената САВРИ, ЈЛС/ЦМИ и ПЦЛ:ЈВ на узорку од 63 лица мушког и 11 лица женског пола (n=74). Инструмент је у стању да предвиди склоност насилништву на основу праћења промена у оквиру малог узорка³²².

Ниво осетљивости: значајан – у домену предикције капацитета. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе структурисане професионалне процене. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* насилнички. *Генерација инструмента:* трећа³²³.

3.2.3.7 Инструмент за клиничку процену и управљање историјским факторима ризика (ХЦР-20)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Инструмент за клиничку процену и управљање историјским факторима ризика (ХЦР-20) (The Historical-Clinical-Risk Management-20 – HCR-20:*

³²⁰Ibid.

³²¹Ibid.

³²²McEachran, A. /2001/: *The predictive validity of the PCL-YV and the SAVRY in a population of adolescent offenders*, Burnaby; Bartel, P., Forth, A., Borum, R. /2003/: *Development and concurrent validation of the Structured Assessment for Violence in Youth (SAVRY)*, Neobjavljeni članak; Catchpole, R., Gretton, H. /2003/: *The Predictive Validity of Risk Assessment With Violent Young Offenders: A 1 year examination of criminal outcome*, *Criminal Justice and Behavior*, 30(6), p. 688-708; Walkington, Z., O'Keeffe, C., Thomas, S /2006/: *Predicting Violence Recidivism in Violent Juveniles*, UK Trial: Draft Report.

³²³Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

Webster и др., 1997) се састоји од 20 ајтема - 10 историјских, 5 клиничких и 5 варијабли управљања ризиком за потребе структурисане професионалне процене насилништва код одраслих лица мушког и женског пола у оквиру затворског, форензичко психијатријског и контекста надзора у заједници. Инструмент може понављањем указати на потребу за превенцијом кроз управљање ризиком и код деловања корективних третманских интервенција³²⁴.

Емпиријска заснованост: јака. *Релијабилност*: висока³²⁵.

Валидност: Белфриц и сарадници су спроводећи проспективну студију на узорку од 41 дужевремено осуђених лица установили да ХЦР-20 и ПЦЛ:СВ предвиђају склоност насилништву унутар институције, а Кук и сарадници да ХЦР-20 индикује предиктивну корисност, осим што мери присуство или одсуство фактора ризика, док Дојл, Долан и МекГоверн закључују да ХЦР-20, ПЦЛ:СВ и ВРАГ међусобно значајно корелирају. Бенет и сарадници су показали да инструмент показује предност у односу на пружање смерница за управљање корективним плановима и одређивање нивоа криминалног ризика осуђених, за разлику од осталих инструмената код којих је констатована боља предиктивна валидност³²⁶.

Ниво осетљивости: значајан - у домену предикције насилништва. *Осетљивост у домену дистинкције ризика*: за потребе процене фактора ризика од насилништва, управљања корективним плановима. *Врста фактора ризика*: статички и динамички. *Природа рецидивизма*: насилнички. *Генерација инструмента*: трећа³²⁷.

3.2.3.8 *Психолошки инвентар криминалних стилова размишљања (ПИКТС)*

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Психолошки инвентар криминалних стилова размишљања (ПИКТС) (The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles – PICTS*: Walters, 1995) је сачињен од 80 ајтема за мерење криминалних стилова размишљања. Док су скале смирености, вентилирања, праведности, оријентације ка моћи, сентименталности, супероптимизма, когнитивне индоленције и дисконтинуитета клиничке, скале конфузије и одбрамбености су валидационе скале инструмента³²⁸.

³²⁴Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³²⁵Ibid.

³²⁶Belfrage, H., Fransson, R., Strand, S. /2000/: Prediction of violence using the HCR-20: a prospective study in two maximum-security correctional institutions, *Journal of Forensic Psychiatry*, 11, p. 167-175; Doyle, M., Dolan, M., McGovern, J. /2002/: The validity of North American risk assessment tools in predicting in-patient violent behaviour in England, *Legal and Criminological Psychology*, 7, p. 141-154; Bennett, P., Carnie, J., Cullen, L., Gratton, V., McLennan, S., Shuker, R. /2005/: *Report on the Working Group on Services for People with Personality Disorder*, Forensic Mental Health Services Managed Care Network; Cooke, D., Michie, C., Hart, D., Clark, D. /2005/: *Evaluating Risk for Violence: A Preliminary Study of the HCR-20, PCL-R and VRAG in a Scottish Prison Sample*, Edinburgh.

³²⁷Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³²⁸Weyers, S. L. /2001/: *An Examination of Personality Patterns and Criminal Thinking Styles in Offenders*, Emporia State

Емпиријска заснованост: јака – метааналитичке студије корисности инструмента.
Релијабилност: висока³²⁹.

Валидност: Инструмент је показао добру предиктивну валидност код рецидивизма и дисциплинских прекршаја на мушкој и женској популацији лица лишених слободе. Мегреја, Биндеман и Браун су показали да нивои стилова размишљања лица лишених слободе зависе од типа учињеног кривичног дела, као и да међу лицима постоје културне разлике које утичу на криминални начин размишљања. Палмер и Холин су на узорку од 255 лица лишених слободе мушког пола узраста од 19 до 41 године, на извршењу казне затвора у Енглеској, установили да инструмент показује поуздане резултате у предвиђању рецидивизма и да може бити користан у мерењу криминалног начина размишљања³³⁰.

Ниво осетљивости: значајан – у домену предикције криминогених потреба лица.
Осетљивост у домену дистинкције ризика: за потребе одређивања криминалног начина размишљања осуђених. *Врста фактора ризика*: динамички. *Природа рецидивизма*: генерални.
Генерација инструмента: трећа³³¹.

3.2.3.9 Скала криминалног начина размишљања Тексашког Хришћанског Универзитета (ТЦУ ЦТС)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Скала криминалног начина размишљања Тексашког Хришћанског Универзитета (ТЦУ ЦТС) (Texas Christian University Criminal Thinking Scales - TCU CTS*: Knight, Simpson, Morey, 2002) представља упитник од 36 питања поређаних у 6 скала, од којих свака садржи по 6 ајтема (праведност, криминално просуђивање, лишеност осећања, оријентација ка моћи, криминална рационализација и лична неодговорност). Просечно време попуњавања упитника је 15 минута. Први пут је коришћен од стране Бироа за затворе САД-а (The Bureau of Prisons), Националног Института за кривичне санкције (The National Institute of Corrections) и Тексашког Хришћанског Универзитета (The Texas Christian University) у оквиру истраживања о учесницима програма као дела националне колаборативне студије “*CJ-DATS*”³³².

University.

³²⁹Weyers, S. L. /2001/: *op. cit*; Morgan, R. D., Kroner, D. G., Mills, J. F. /2012/: *Re-entry: Dynamic Risk Assessment*, US, Department of Justice; Megreya, A. M., Bindemann, M., Brown, A. /2013/: *Criminal thinking in a Middle Eastern prison sample of thieves, drug dealers and murderers*, *Legal & Criminological Psychology*.

³³⁰Walters, G. D. /1995/: *The criminal lifestyle*, Newbury Park; Palmer, E. J., Hollin, C. R. /2003/: Using the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles with English prisoners, *Legal and Criminological Psychology*, 8, p. 175-181; Megreya, A. M., Bindemann, M., Brown, A. /2013/: *op. cit*.

³³¹Mandell, W. /2006/: *Predicting Institutional Adjustment with the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles and the Psychopathology Checklist: Screening Version*, PCOM Psychology Dissertations; Megreya, A. M., Bindemann, M., Brown, A. /2013/: *op. cit*.

³³²Knight, K., Simpson, D. D., Morey, J. /2002/: *TCU-NIC Cooperative Agreement: Final Report*, Fort Worth; Knight, K.,

Емпиријска заснованост: јака - настао на основу ревидиране скале Психолошког инвентара криминалних стилова размишљања – ПИКТС и истраживачких радова криминалног начина размишљања. *Релијабилност*: висока³³³.

Валидност: Инструмент значајност лишености осећања и криминалних рационализација код осуђених лица и њихову корелацију са доношењем погрешних одлука и избора осуђених, што се рефлектује на будућа криминална понашања³³⁴.

Ниво осетљивости: значајан – у домену предикције криминогених потреба лица³³⁵. *Осетљивост у домену ризика*: за потребе одређивања криминалног начина размишљања лица; управљања корективним плановима. *Врста фактора ризика*: статички и динамички. *Природа рецидивизма*: генерални. *Генерација инструмента*: трећа³³⁶.

3.2.3.10 Матрикс ризика (PM2000)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Матрикс ризика (PM2000) (The Risk Matrix 2000 – RM2000*: Hanson, Thornton, 2000) је конструисан за мерење статичких фактора ризика од сексуалног рецидивизма. Примењује се на популацији сексуалних преступника, а употреба инструмента је веома заступљена у Великој Британији³³⁷.

Емпиријска заснованост: јака – настао из ревизије инструмента САКЈ-Мин (*SACJ-Min*). *Релијабилност*: подаци нису доступни³³⁸.

Валидност: Иако је показао високу предикцију криминалног рецидивизма током спровођења истраживања од стране Волверкот Центра за третман (The Wolvercote Treatment Centre) на 85 одраслих лица мушког пола, аутори су констатовали да добијени подаци немају статистички значај. Спроводећи анализу резултата добијених унакрсним испитивањем узорака, Торнтон и сарадници су констатовали да је скоровање резултата добијених инструментом знатно лакше него применом инструмената СТАТИК-99, ВРАГ и СОРАГ. Поређењем резултата процене узорка сексуалних преступника под надзором Пробационе службе и сексуалних преступника из

Garner, B. R., Simpson, D. D., Morey, J. T., Flynn, P. M. /2006/: An assessment for criminal thinking, *Crime and Delinquency*, 52(1), p. 159-177.

³³³Walters, G. D. /1995/: The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Part I. Reliability and preliminary validity, *Criminal Justice and Behavior*, 22, p. 307-325; Knight, K., Simpson, D. D., Morey, J. /2002/: *TCU-NIC Cooperative Agreement: Final Report*, Fort Worth; Knight, K., Garner, B. R., Simpson, D. D., Morey, J. T., Flynn, P. M. /2006/: *op. cit.*

³³⁴Walters, G. D. /1995/: *op. cit.*; Knight, K., Simpson, D. D., Morey, J. /2002/: *op. cit.*; Knight, K., Garner, B. R., Simpson, D. D., Morey, J. T., Flynn, P. M. /2006/: *op. cit.*

³³⁵Knight, K., Garner, B. R., Simpson, D. D., Morey, J. T., Flynn, P. M. /2006/: *op. cit.*

³³⁶Walters, G. D. /1995/: *op. cit.*

³³⁷Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³³⁸Ibid.

судско-психијатријских установа, Крег и сарадници утврдили да је применом инструмената подузорок сексуалних преступника под надзором Пробационе службе показао боље резултате³³⁹.

Ниво осетљивости: значајан – у домену предикције нивоа ризика према врсти преступника. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* критеријум није применљив. *Врста фактора ризика:* статички. *Природа рецидивизма:* сексуални. *Генерација инструмента:* друга³⁴⁰.

3.2.3.11 Процена ризика од злостављања у породици (САРА)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Процена ризика од злостављања у породици (САРА)* (*The Spousal Abuse Risk Assessment – SARA*: Kropp, Hart, Webster, Eaves, 1999) је као листа од 20 ајтема за потребе процене фактора ризика од испољавања насиља у породици. Ајтеми који процењују статичке и динамичке факторе ризика су преузети из инструмента ХЦР-20. Инструмент је доступан и у верзији *Кратке форме процене ризика од злостављања у породици – Б-САФЕР (B-SAFER)*³⁴¹.

Емпиријска заснованост: јака – студије насиља у породици и процене ризика. *Релијабилност:* висока³⁴².

Валидност: Истраживање Смите Вир Тјагија на укупно 2681 осуђеном показује да инструмент бележи постојање значајних разлика између осуђених са и без историје породичног насиља и између рецидивиста и нерацидивиста, Вајтмора и Кропа, да је ниво криминалног ризика лица на извршењу био већи уколико су били укључени подаци добијени од жртви, Грана и Ведина, да показује највеће вредности у домену процене ризика од партнерског насиља. У циљу одређивања индикација за спровођење планова третмана је инструмент валидиран у корективним институцијама у Канади, као и у Италији и Грчкој³⁴³.

Ниво осетљивости: значајан – у домену дистинкције група лица лишених слободе.

³³⁹Ford, H., Beech, A. /2003/: *The Effectiveness of the Wolvercote Clinic Residential Treatment Programme in Producing Short-term Treatment Changes and Reducing Sexual Reconvictions*, National Probation Service for England and Wales; Thornton, D., Mann, R., Webster, S., Blud, L., Travers, R., Friendship, C., Erikson, M. /2003/: *Distinguishing and Combining Risks for Sexual and Violent Recidivism*, *Annals of the New York Academy of Science*, 989, p. 225-235; Craig, L. A., Beech, A. R., Browne, K. D. /2006/: *Cross-validation of the risk matrix 2000 sexual and violent scales*, *Journal of Interpersonal Violence*, 21(5), p. 612-633.

³⁴⁰Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³⁴¹Ibid.

³⁴²Ibid.

³⁴³Johnson, S., Grant, B. /1999/: *Review of Issues Associated with Serious Spouse Abuse Among Federally Sentenced Male Offenders*, Research Branch, Correctional Services Canada; Tyagi, S. V. /1999/: *Canadian initiatives for men who batter: Issues and challenges for community based interventions and programs*, *Law & Human Behaviour*, 24(1), p. 101-118; Whittemore, K., Kropp, P. /2001/: *The victim's impact in spousal assault risk assessment*, San Francisco; Grann, M., Wedin, I. /2002/: *Risk Factors or Recidivism Among Spousal Assault and Spousal Homicide Offenders*, *Psychology Crime & Law*, 8, p. 5-23; Baldry, A. /2005/: *SARA-C (computerised Assessment of Risks of Spousal Assault in Europe) - Daphne Programme*, Onlus.

Осетљивост у домену дистинкције ризика: за потребе структурисане професионалне процене. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* насилнички. *Генерација инструмента:* трећа³⁴⁴.

3.2.3.12 *Инструмент за процену ризика од насилништва (ВРАГ)*

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Инструмент за процену ризика од насилништва (ВРАГ) (The Violence Risk Appraisal Guide – VRAG: Quinsey, Harris, Rice, Cormier, 1998)* се користи за процену ризика од насилништва код одраслих лица мушког пола у оквиру затворених судскопсихијатријских институција. Како је сачињен у виду скале која ризик дели у девет категорија, главне критике се односе на немогућност да предвиди природу, различитост и фреквенцију склоности будућем испољавању насилничког криминалитета и његову заснованост на искључиво статичким факторима ризика, па се употреба инструмента сматра прихватљивом једино ако се користи уз инструменте за предвиђање криминалног ризика³⁴⁵.

Емпиријска заснованост: јака – инструмент је настао из процене ризика од рецидивизма код ментално оболелих лица. *Релијабилност:* умерена³⁴⁶.

Валидност: Долан и Дојл показују да инструмент Х-10 (*H-10*) има бољу предикцију насилничког рецидивизма код лица са поремећајима личности и шизофреним спектром обољења од ВРАГ инструмента, Томсон и колеге да ВРАГ представља добар предиктор генералног и насилног криминалитета, а Гран и Ведин, да ВРАГ показује бољи предиктивни капацитет ризика насилничког криминалитета од инструмента ХЦР-20. Резултати примене ВРАГ, ПЦЛ-Р и ЛСИ-Р на узорку од 209 канадских осуђених лица показују снажнију предиктивну валидност инструмената са елементима процене динамичких фактора ризика, а Еденс, Ским и Даглас да ВРАГ не показује предиктивну предност у односу на ПЦЛ:СВ³⁴⁷.

Ниво осетљивости: висок и значајан – у домену примене код ризика од насилништва. *Осетљивост у домену ризика:* критеријум није применљив. *Врста фактора ризика:* статички. *Природа рецидивизма:* насилнички. *Генерација инструмента:* друга³⁴⁸.

³⁴⁴Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³⁴⁵Ibid.

³⁴⁶Ibid.

³⁴⁷Dolan, M., Doyle, M. /2000/: *op. cit.*; Grann, M., Wedin, I. /2002/: *op. cit.*; Edens, J., Skeem, J., Douglas, K. /2006/: Incremental validity analysis of the Violence Risk Appraisal Guide and the Psychopathy Checklist: Screening Version in a civil psychiatric sample, *Assessment*, 13(3), p. 368-374; Mills, J., Kroner, D., Hemmati, T. /2006/: The validity of violence risk estimates: An issue of item performance, *Journal of American Academy of Psychiatry & Law*; Thomson, L. D., Davidson, M., Allen, S., Brett, C., Steck, J., Darjee, R. /2008/: *Risk as assessment in patients with schizophrenia in a high security hospital: Predictive validity of actuarial scales and symptom severity for offending and violence over 8-10 years*, Vienna.

³⁴⁸Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

3.2.3.13 Висконсин класификациони систем (ВЦС)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Висконсин класификациони систем (ВЦС) (The Wisconsin Case Classification System – WCCS: Baird, 1981)* је првобитно развијен 1975. године у оквиру Одељења за корекције државе Висконсин (Wisconsin Department of Corrections), састојећи се од скале за процену статичких и скале за процену динамичких фактора ризика. Сачињен је од 23 ајтема од којих се 11 (честе промене адреса, самоизвештавање о злоупотреби психоактивних супстанци, незапосленост у претходној години, итд.) користи за процену криминалног ризика, а 12 (академске/струковне вештине, финансијска ситуација, социјална удруживања, ментално здравље, емоционална стабилност, итд.) за процену потреба лица лишених слободе. Представља једну од најстаријих техника за процену криминалног рецидивизма, због чега је добио и највише критика у домену предиктивне валидности криминалног ризика³⁴⁹.

Емпиријска заснованост: јака – метааналитичка истраживања. *Релијабилност:* висока³⁵⁰.

Валидност: Лернер, Арлинг и Берд су констатовали да су раније студије у вези са применом инструмента показале ефективност код доношења одлука у вези са смањењем криминалног рецидивизма лица, којима је одређена мера пробације, док се правилном применом инструмента може смањити рецидивизам код средње и високо ризичних лица на мери парола, с тим да инструмент успешно предвиђа рецидивизам и минимизира нетачне одговоре код лица на мери пробације. Џендро, Литл и Гоген су прегледом мета-аналитичких студија установили да инструмент представља значајан предиктор генералног поврата и да је његова предиктивност статистички еквивалентна ЛСИ-Р и ПЦЈ-Р инструменту. Инструмент остварује добре валидационе резултате приликом предвиђања генералног криминалног рецидива и опозива условног отпуста³⁵¹.

Ниво осетљивости: висок и значајан - у домену предикције генералног рецидивизма; предикције статичких и динамичких фактора ризика; утврђивања респонзивности осуђених. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе примене корективних интервенција; управљања случајем осуђеног. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* генерални. *Генерација инструмента:* друга³⁵².

³⁴⁹Prince, K., Butters, R. P. /2013/: *Recidivism Risk Prediction and Prevention Assessment in Utah: An Implementation Evaluation of the LSI-R as a Recidivism Risk Assessment Tool in Utah*, Utah.

³⁵⁰Clements, C., McKee, J., Jones, S. /1984/: *Offender needs assessments: Models and approaches*, Washington; Kane, M., Bechtel, K., Revicki, J., McLaughlin, E., McCall, J. /2011/: *Exploring the role of responsivity and assessment with Hispanic and American Indian offenders*, Boston; Prince, K., Butters, R. P. /2013/: *op. cit.*

³⁵¹Lerner, K., Arling, G., Baird, S. /1986/: Client management classification strategies for case supervision, *Crime and Delinquency*, 32(3), p. 254-271; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: A meta-analysis of adult offender recidivism: What works, *Criminology*, 34, p. 575-607; Prince, K., Butters, R. P. /2013/: *op. cit.*

³⁵²Kane, M., Bechtel, K., Revicki, J., McLaughlin, E., McCall, J. /2011/: *op. cit.*; Prince, K., Butters, R. P. /2013/: *op. cit.*

3.2.3.14 Висконсин скала ризика и потреба (ВРН)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Висконсин скала ризика и потреба (ВРН) (The Wisconsin Risk and Needs Scales – WRN:* Eisenberg, Bryl, Fabelo, 2009) је креиран у јесен 1977. године за процену криминалног ризика, криминогених потреба и респонзивности, као и планирања случаја осуђеног. Последња ревизија инструмента мери пробационе и потребе одлучивања у вези са доделом условног отпуста. Даје се у форми два повезана интервјуа, где први садржи 53 ајтема за процену криминалне историје, образовања, запослења, породичних и пријатељских односа, менталне и емоционалне стабилности, планова и проблема, физичког здравља, сексуалног понашања, употребе психоактивних супстанци и управљања финансијама, док други садржи 71 ајтем за процену управљања случајем осуђеног и његову типологизацију у односу на селективну примену корективних интервенција, контролу, структурисано окружење и кретање у ограниченом оквиру. Примењује се на популацији осуђених лица³⁵³.

Емпиријска заснованост: јака – метааналитичка истраживања; инструмент је доживео неколико ревизија. *Релијабилност:* подаци нису доступни³⁵⁴.

Валидност: Истраживање које је радио Коноли је показало да инструмент има одличну предиктивну валидност, а до истих резултата су дошли и Ајзенберг, Брил и Фабело³⁵⁵.

Ниво осетљивости: значајан – у домену предикције генералног рецидивизма; предикције фактора ризика; утврђивања криминогених потреба; утврђивања респонзивности осуђених. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе примене корективних интервенција; управљања случајем лица. *Фактори ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* генерални. *Генерација инструмента:* четврта³⁵⁶.

3.2.3.15 Процена корективног управљања случајем осуђеног код примене алтернативних санкција (КОМПАС)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Процена корективног управљања случајем осуђеног код примене алтернативних санкција (КОМПАС) (The Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions – COMPAS:* Brennan, Dieterich, Ehret, 2009) се користи за процену криминалног ризика и криминогених потреба, као и планирање случаја различите

³⁵³Casey, P. M., Warren, R. K., Elek, J. K. /2011/: Appendix A: Profiles of Assessment Instruments, *Using Offender Risk and Needs Assessment Information at Sentencing: Guidance for Courts from a National Working Group*, National Center for State Courts; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

³⁵⁴Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

³⁵⁵Eisenberg, M., Bryl, J., Fabelo, T. /2009/: *Validation of the Wisconsin Department of Correction Risk Assessment Instrument*, New York; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

³⁵⁶Casey, P. M., Warren, R. K., Elek, J. K. /2011/: *op. cit.*; Desmarais, S. L., Singh, J. P. /2013/: *op. cit.*

популације лица – притворске, затворске, пробационе и пред условним отпустом. С обзиром на теоријску основу концепта самоконтроле, социјалног учења, социјалне контроле, рутинских активности и тока животног развоја, инструмент садржи 135 ајтема процене, изведених и конструисаних из метааналитичких истраживања, а поређаних у 42 различите скале процене³⁵⁷.

Емпиријска заснованост: јака – метааналитичка истраживања валидације инструмента, јер је развијен 1998. године. *Релијабилност*: висока³⁵⁸.

Валидност: Истраживање Нортпоинт Института је показало високу интерну валидност инструмента, а која је потврђена и резултатима испитивања предвиђања могућности поновног хапшења за насилна кривична дела у периоду од две године у Калифорнији на узорку од 91334 лица којима је изречен парол, као и анализом резултата студије двогодишњег испитивања могућности поновног хапшења узорка учинилаца који су се налазили на пробацији од 2009. године у оквиру 57 пробационих одељења државе Њу Јорк (New York)³⁵⁹.

Ниво осетљивости: висок и значајан – у домену утврђивања генералног рецидивизма, фактора ризика, криминогених потреба, респонзивности осуђених. *Осетљивост у домену дистинкције ризика*: код корективних интервенција; управљања случајем осуђеног. *Врста фактора ризика*: статички и динамички. *Природа рецидивизма*: генерални. *Генерација инструмента*: четврта³⁶⁰.

3.2.3.16 *Инструмент за процену личности (ПАИ)*

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Инструмент за процену личности (ПАИ)* (*Personality Assessment Inventory – PAI*: Morey, 1991) је психометријски припада последњој генерацији инструмента. Иако је оригинални дизајн инструмента био намењен процени психопатологије одраслих испитаника, садашња верзија садржи 344 ајтема подељена у 22 скале, четири валидационе, једанаест клиничких, пет третманских и две интерперсоналне, за утврђивање тачности одговора, постојања менталних болести, потенцијалних третманских промена и интерперсоналних стилова понашања испитаника³⁶¹.

³⁵⁷Casey, P. M., Elek, J. K., Warren, R. K., Cheesman, F., Kleiman, M., Ostrom, B. /2014/: *Offender Risk & Needs Assessment Instruments: A Primer for Courts*, National Center for State Courts.

³⁵⁸Casey, P. M., Elek, J. K., Warren, R. K., Cheesman, F., Kleiman, M., Ostrom, B. /2014/: *Offender Risk & Needs Assessment Instruments: A Primer for Courts*. National Center for State Courts.

³⁵⁹Brennan, T., Dieterich, W., Ehret, B. /2009/: Evaluating the predictive validity of the COMPAS risk and needs assessment system, *Criminal Justice and Behavior*, 36, p. 21-40; Farabee, D., Zhang, S., Roberts, R., Yang, J. /2010/: *COMPAS validation study: Final report*, Los Angeles; Lansing, S. /2012/: *New York State COMPAS-probation risk and need assessment study: Examining the recidivism scale's effectiveness and predictive accuracy*, Albany.

³⁶⁰Casey, P. M., Elek, J. K., Warren, R. K., Cheesman, F., Kleiman, M., Ostrom, B. /2014/: *op. cit.*

³⁶¹Patry, M. W., Magaletta, P. R., Diamond, P. M., Weinman, B. A. /2010/: Establishing the Validity of the Personality Assessment Inventory Drug and Alcohol Scales in a Corrections Sample, *Assessment*, XX(X), p. 1–10; Psychological

Емпиријска заснованост: јака – метааналитичке студије; инструмент је доживео неколико ревизија. *Релијабилност*: висока³⁶².

Валидност: Бафингтон-Волум и сарадници су пронашли да инструмент остварује добру предиктивну валидност у предвиђању недозвољеног институционалног понашања лица лишених слободе. Волтерс и Данкан су установили да инструмент има добру предиктивну валидност у предвиђању понашања лица након отпуста из федералних корективних установа. Истраживање Волтерса и сарадника је показало да инструмент има одличну предиктивну валидност у предвиђању генералног рецидивизма и институционалног прилагођавања подједнако код лица лишених слободе мушког и женског пола³⁶³.

Ниво осетљивости: висок и значајан – у домену предикције генералног рецидивизма; предикције фактора ризика; утврђивања криминогених потреба; утврђивања респонзивности осуђених. *Осетљивост у домену дистинкције ризика*: за потребе примене корективних интервенција, управљања случајем осуђеног. *Врста фактора ризика*: статички и динамички. *Природа рецидивизма*: генерални. *Генерација инструмента*: четврта³⁶⁴.

3.2.3.17 Листа психопатије (ПЦЛ-Р)

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Листа психопатије (ПЦЛ-Р) (The Psychopathy Checklist revised – PCL-R*: Hare, 1991) представља клиничку скалу од 20 ајтема за процену генералног антисоцијалног обрасца понашања. Користи се и као прецизан предиктор насиља у породици, а ајтеми су интегрисани у ВРАГ инструмент процене. Иако није предвиђен за предикцију ризика од насилништва, може мерити ризик од предаторског насиља, али као варијабле психопатије. Пошто није средство процене ризика *per se*, може дати значајан допринос у одређивању ризика и управљање корективним плановима, ако се користи са другим алатима³⁶⁵.

Емпиријска заснованост: јака - емпиријско истраживање стабилности факторске структуре и студије потврђених фактора психопатије. *Релијабилност*: висока³⁶⁶.

Assessments Australia /2015/: *Home*.

³⁶²Psychological Assessments Australia /2015/: *Home*.

³⁶³Buffington-Vollum, J. K., Edens, J. F., Johnson, D. W., Johnson, J. K. /2002/: Psychopath as a predictor of institutional misbehaviour among sex offenders: A prospective replication, *Criminal Justice and Behaviour*, 29, p. 497-511; Walters, G. D., Duncan, S. /2005/: Use of the PCL-R and PAI to predict release outcome in inmates undergoing forensic evaluation, *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16(3), p. 459-476; Walters, G. D., Diamond, P. M., Magaletta, P. R., Geyer, M. D., Duncan, S. A. /2007/: A taxometric analysis of the Antisocial Features scale of the Personality Assessment Inventory in federal prison inmates, *Assessment*, 14(4), p. 351-360.

³⁶⁴Patry, M. W., Magaletta, P. R., Diamond, P. M., Weinman, B. A. /2010/: *op. cit.*; Marks, N. K. /2011/: *The Personality Assessment Inventory Treatment Scales as Predictors of Recidivism in Female Penitentiary Inmates*, Walden University; Psychological Assessments Australia /2015/: *Home*.

³⁶⁵Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³⁶⁶Ibid.

Валидност: Резултати истраживања у вези са применом инструмента на узорку од 231 осуђеног лица мушког пола беле расе приликом пуштања из затвора на условну слободу или уз обавезни надзор су показали да на основу кључних криминално-историјских и демографских варијабли инструмент показује значајну предикцију будућих аспеката психопатског понашања. Без обзира на емпиријску подршку релијабилности и валидности инструмента примењеног на популацији осуђеница, методолошки треба бити обазрив код употребе у процени психопатије као фактора ризика. Поређење факторске структуре психопатије у оквиру Енглеске и културе Сједињених Америчких Држава је показало инваријантност, због чега би оцењивачи требали да воде рачуна у вези са клиничком применом инструмента. Штадланд и колеге су испитујући дугорочну предиктивну валидност инструмента, примењеног на узорку осуђених са различитим менталним поремећајима, поремећајима личности, зависних од психоактивних супстанци и осуђених без менталних сметњи, показали да је инструмент умерени предиктор насилничког рецидивизма код дијагностичких група узорка и да не предвиђа ненасилнички криминални рецидивизам, док се интерна релијабилност инструмента показала као висока³⁶⁷.

Ниво осетљивости: значајан – у домену предвиђања генералног, сексуалног и насилничког рецидивизма. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе предикције релевантних фактора управљања ризиком лица. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* генерални, сексуални, насилнички. *Генерација инструмента:* трећа³⁶⁸.

3.2.3.18 *Листа психопатије: скрининг верзија (ПЦЛ:СВ)*

Опис: узрасна применљивост – 18+. *Листа психопатије: скрининг верзија (ПЦЛ:СВ) (The Psychopathy Checklist: Screening Version – PCL:SV:* Hart, Cox, Hare, 1995) представља дванаестоајтемску скрининг верзију претходног инструмента за предвиђање могућег присуства психопатије. Иако није заснована на криминалној историји, користи се за процену лица мање друштвене опасности или оних који одбијају учешће у процени претходним инструментом³⁶⁹.

Емпиријска заснованост: јака – емпиријска основа у ПЦЛ-Р инструменту. *Релијабилност:* умерена³⁷⁰.

³⁶⁷Hart, D., Kropp, P., Hare, R. /1988/: Performance of male psychopaths following conditional release from prison, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(2), p. 227-232; Vitale, J., Newman, J. /2001/: Using the Psychopathy Checklist-Revised with Female Samples: Validity and Implications for Clinical Utility, *Clinical Psychology: Science and Practice*, 8(1), p. 117-132; Cooke, D., Michie, C., Hart, D., Clark, D. /2005/: *op. cit.*; Stadtland, C., Kleindienst, N., Kroner, D., Mattias, E., Nedopil, N. /2005/: Psychopathic Traits and Risk of Criminal Recidivism in Offenders with and without Mental Disorders, *International Journal of Forensic Mental Health*, 4(1), p. 89-97.

³⁶⁸Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

³⁶⁹Ibid.

³⁷⁰Ibid.

Валидност: Инструмент је снажан предиктор насилног и агресивног понашања у оквиру затворског, форензичког и цивилног контекста, због чега носи епитет златног стандарда процене психопатије и насилништва. Греј и сарадници су на узорку од 315 ментално оболелих осуђених лица пред отпустом из корективних установа средњег нивоа обезбеђења констатовали корисност процене ризика од будућег извршења кривичних дела на ПЦЈ-СВ, ХЦР-20 и ОГРС инструменту. Долан и Дејвис су показали задовољавајућу предиктивну вредност инструмента код насилничког и антисоцијалног понашања узорка од 134 пацијента мушког пола пред отпустом из средње обезбеђених корективних институција којима је дијагностикована схизофренија према критеријумима ДСМ-IV (DSM-IV) класификације³⁷¹.

Ниво осетљивости: висок и значајан – у домену предикције генералног, сексуалног и насилничког рецидивизма; предикције институционалног и насилништва у заједници. *Осетљивост у домену дистинкције ризика:* за потребе предикције релевантних фактора управљања ризиком лица. *Врста фактора ризика:* статички и динамички. *Природа рецидивизма:* генерални, сексуални, насилнички. *Генерација инструмента:* трећа³⁷².

³⁷¹Rice, M., Harris, A. /1995/: Psychopathy, schizophrenia, alcohol abuse, and violent recidivism, *International Journal of Law and Psychiatry*, 18, p. 333-342; Hemphill, J., Hare, R., Wong, S. /1998/: Psychopathy and Recidivism: a review, *Legal and Criminal Psychology*, 3, p. 139-170; Gray, N., Snowden, R., MacCulloch, S., Phillips, H., Taylor, J., MacCulloch, M. /2004/: *op. cit.*; Dolan, M., Davis, M. /2006/: Reliability and validity of the Psychopathy Checklist: Youth Version in a UK sample of conduct disordered boys, *Personality and Individual Differences*, 40(1), p. 65-75.

³⁷²Risk Management Authority /2007/: *op. cit.*

4. НОРМАТИВНО-ПРАВНИ ОКВИР КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

Анализирајући актуелну структуру и динамику криминалитета у свету и код нас, на образложењу оправданости примене казнено-извршног права не треба нарочито инсистирати, ако се посматра герално-превентивна, а поготово специјално-превентивна оријентисаност већине националних кривично-правних система.

С обзиром на различитост правних извора, као скупова норми којима се регулише материја извршења кривичних санкција, без обзира на вишеструкост појмовних одређења конкретних научних доктрина, рецимо, немачке, као *Права извршења казни*, италијанске, француске или англосаксонске, као *Пенитенцијерног*, *Пенитенцијарног* или *Пеналног*, наше, као *Казнено извршног права*³⁷³, према предмету овог рада је нормативно-правни оквир криминолошког профилисања лица лишених слободе систематизован у односу на међународна правила и стандарде и националне законске и подзаконске акте.

4.1 МЕЂУНАРОДНА ПРАВИЛА И СТАНДАРДИ

Правила и стандарди међународних организација немају јасно место међу изворима међународног права, ако се посматрају оспоравања њиховог правног значаја. Имају значајно место за обичајно, кривично и извршно право, ако се посматрају у случају давања општих правних смерница и препорука. У поступању са лицима лишеним слободе је деловање Уједињених Нација (енгл. *The United Nations*), Савета Европе (енгл. *The Council of Europe*), Међународног Комитета Црвеног Крста (енгл. *The International Committee of the Red Cross*) и Светске Здравствене Организације (енгл. *The World Health Organization*) допринело раду међународне заједнице у усмеравању кривично-правних система различитих држава. Према предмету овог рада би било значајно анализирати садржај: 1. Стандардних минималних правила о поступању са затвореницима, 2. Европских затворских правила и 3. Европске Конвенције о спречавању мучења и нехуманих или понижавајућих казни или поступака и ЦПТ стандарде.

4.1.1 Стандардна минимална правила о поступању са затвореницима

У циљу установљавања минималних услова извршења казне затвора, успостављена 1934. године на XV Седници Скупштине Лиге Народа у виду препорука владама земаља света,

³⁷³Ignjatović, Đ. /2006/: *Pravo izvršenja krivičnih sankcija*, Beograd.

ревидирана 1949. године од стране Уједињених Нација, *Стандардна Минимална правила о поступању са затвореницима* (енгл. *The Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*) су усвојена 1955. године у Женеви, на Првом Конгресу Уједињених Нација за Превенцију Криминалитета и поступање према затвореницима, а одобрена 1957. године Резолуцијом 663 С (XXIV) од стране Савета за економију. Пенална сврха документа је вишестепена, јер приступа: успостављању јасне границе између Ирског Прогресивног и Класификационог или Женевског система, одређује поставке савремених система извршења и наглашава хумани приступ рехабилитативној сврси индивидуализоване корективне промене лица лишеног слободе³⁷⁴.

У *II Делу* документа, у оквиру *Правила која се односе на посебне категорије*, односно *Лица лишена слободе на извршењу казне*, у одељку *Водећи принципи*, сврха извршења казне предвиђа да треба користити сва поправна, васпитна, морална и друга средства и облике помоћи, примењујући их сагласно потребама поступања са сваким појединим лицем (59. *Правило*). Ако се посматра као истинита тврдња Којла да је сврсисходност времена, које лице проведе на извршењу казне једнако пропорционално његовом повратку у заједницу, онда правилно дијагностиковање, прогнозирање, планирање, програмирање и праћење случаја лица треба усмерити тако да се предузму неопходни кораци како би се осигурао постепени повратак лица животу у друштву (60. *Правило* т. 2), односно у праву индивидуализације и класификације лица у групе у оквиру посебних институција погодних за спровођење третмана (*Правило* 63. т. 1)³⁷⁵.

Индивидуализација извршења казне је прецизније предвиђена у одељку о *Третману*, јер поступање са лицима осуђеним на казну или меру лишења слободе треба да код лица створи вољу и способност да живе поштујући закон и да их подстиче на самопоштовање и развијање осећања одговорности (*Правило* 65.). У поступању са лицима лишеним слободе треба нагласити значај употребе религијских услуга, наставе, стручног упућивања и образовања, метода појединачног указивања друштвене помоћи, савета у погледу запослења, телесног развијања и изграђивања карактера у складу са индивидуалним потребама сваког лица, где треба водити рачуна о друштвеној и криминалној прошлости, телесним и душевним способностима и могућностима, личним склоностима, дужини осуде и изгледима лица после отпуста (*Правило* 66. т. 1). Без дубљег улажења у анализу оквира примене криминолошког профилисања лица лишених слободе, као посебне проблеме би било значајно напоменути професионалну обученост особља, капацитет установе или економски аспект извршења казне, а посебно

³⁷⁴Ignjatović, Đ. /2006/: *op. cit.*, p. 27; OHCHR /2015/: *Standard Minimal Rules of Treatment of Prisoners*; UNDOC /2015/: *Standard Minimal Rules for the treatment of Prisoners*.

³⁷⁵Coyle, A. /2002/: *Managing prisons in a time of change*, London, p. 72; OHCHR /2015/: *op. cit.*, p. 9, 10.

правилно документовање, с обзиром на то да непостојање евиденција о случају лица, укључујући и налазе и препоруке стручњака, може утицати на ефикасан систем друштвене контроле криминалитета. Нарочито треба нагласити да што је пре могуће, након пријема, директор прими потпуни извештај, који треба увек да садрже извештај лекара, по могућству специјализованог у области психијатрије, као и податке о физичком и менталном стању лица (*Правило 66. т. 2*), с тим да се извештај и други релевантни документи морају оставити у индивидуални досије, који треба чувати до истека казне лица и класификовати на такав начин да му стручњаци могу приступити онда када се за тим укаже потреба (*Правило 66. т. 3*)³⁷⁶.

У одељку *Класификација и индивидуализација* је јасно истакнута међуусловљеност значаја дијагнозе и прогнозе са аспекта лица лишених слободе и установе, јер је сврха класификације одвајање и распоређивање лица у групе, из разлога криминалне прошлости или карактера и олакшавања третмана и социјалне рехабилитације лица (*Правило 67.*). Док би се правилно успостављање криминолошке прогнозе индивидуалног случаја лица више односило на остваривање сврхе генерално-превентивног друштвеног деловања, с обзиром на околност да је у вези са предвиђањем криминалног ризика лица, онда се криминолошка дијагноза више односи на остваривање сврхе специјално-превентивног деловања, јер се односи на испитивање историје криминалног понашања лица. У односу на процену криминалног понашања лица је нарочито наглашено да после проучавања личности лица осуђеног на казну или меру одређеног трајања, треба што пре припремити програм за поступање на основу података којим се располаже о индивидуалним потребама, способностима и друштвеном стању лица (*Правило 69.*)³⁷⁷.

Хумани приступ рехабилитативној сврси третмана је нарочито наглашен у односу на правилно успостављање криминолошке дијагнозе и прогнозе посебно осетљивих група лица лишених слободе. Лица, за која се утврди да су неурачунљива, не могу бити лишена слободе у оквиру пеналних институција, већ се, што је пре могуће, морају упутити у институције у којима се врши посматрање и третирање у оквиру медицинског надзора, а током боравка у пеналним институцијама ставити под специјалистички надзор медицинског особља, како би медицинска или психијатријска служба у оквиру пеналних институција обезбедила психијатријски третман лица која имају потребу за њим (*Правило 82.*)³⁷⁸.

Јасно успостављање граница између посебних група лица лишених слободе се огледа и у оквиру одељка о *Ухапшеним лицима или лицима која чекају суђење*, где је јасно предвиђено да се

³⁷⁶ОНСНР /2015/: *op. cit.*, p. 10.

³⁷⁷*Ibid.*, p. 10, 11.

³⁷⁸*Ibid.*, p. 12., 13.

притвореником сматра ухапшено или затворено лице, које још није осуђено, али се из разлога подизања оптужнице налази у полицијском или затворском притвору, при чему се претпоставља да је притворени невин и третира као такав (*Правилем 84.*), као и да мора бити одвојен од осуђених лица (*Правилем 85. т. 1*)³⁷⁹.

4.1.2 Европска затворска правила

Одговарајући изазовима које су поставиле Уједињене Нације прокламовањем Стандардних минималних правила, као и акутним интересима за бављење људским правима, *Европски Комитет за проблеме криминалитета Савета Европе* (енгл. *The European Committee for Crime Problems*) је 1973. године установио Европска правила о затварању, а Комитет министара Европског савета усвојио 12.02.1987. године у Стразбуру *Европска затворска правила* (*The European Prison Rules*) заједно са Објашњењима и Препоруком бр. R (87)³⁸⁰. Заснивајући се на либералнијем приступу кажњавању лица лишених слободе у односу на Стандардна минимална правила, вишестепена пенална сврха Европских затворских правила упућује да се заједнички принципи у контроли криминалитета земаља чланица Европског савета не смеју односити на кажњавајуће услове затварања, морају односити на корективни третман лица лишених слободе и поштовање основних права лица лишених слободе.

Усвајањем Препоруке *REC (2006)2* од стране Комитета министара Савета Европе 11.01.2006. године на 952. седници заменика министара Савета Европе је препоручено владама државама чланица да се у доношењу закона, дефинисању политике и у пракси руководе стварању институционалних услова, који нуде могућност програма третмана реинтеграције лица у заједницу не угрожавајући људско достојанство (чл. 15.б)³⁸¹.

Примена правила, предвиђена у *I Делу* документа, односећи се на лица која су притворена по налогу судског органа или лишена слободе након осуде и смештена у затворе, разликује лица која су душевно оболела и чије душевно стање не дозвољава да буду у затвору, већ у специјалној установи, а уколико су, изузетно, смештена у затвор, предвиђена су посебна правила о њиховом положају и потребама (*Правило 10.1, 10.2, 12.1, 12.2*)³⁸².

Посебни услови затварања лица, регулисани у *II Делу* овог документа, одељком о *Пријему* предвиђају да нико не може бити примљен или задржан у затвору као затвореник без налога о упућивању донетог у складу са законом, као и да се одмах након пријема, подаци о

³⁷⁹Ibid., p. 13.

³⁸⁰Savet Evrope /2006/: *Evropska Zatvorska Pravila*, Beograd, p. 2.

³⁸¹Ibid., p. 7, 9.

³⁸²Ibid., p. 12.

здравственом стању затвореника допуњују лекарским прегледом, након тога утврђује одговарајући степен безбедности и претња коју лице представља по безбедност, процењују све доступне информације о његовом социјалном статусу у циљу утврђивања непосредних личних и социјалних потреба лица и предузимају неопходни кораци за реализацију програма у складу са *Делом VIII* ових правила (*Правило 14., 16.*)³⁸³.

Препоруке у вези са *здрављем лица*, у *III Делу* овог документа, у одељку о *Организацији здравствене заштите у затвору* јасно указују да здравствена служба у затвору мора настојати да открије и лечи физичке или психичке болести или недостатке од којих затвореник болује, да се *дужности лекара*, у складу са уобичајеним правилима лекарске етике и поверљивости, односе на дијагностиковање физичких или душевних обољења и предузимање свих мера потребних за лечење или наставак лечења које је у току, лечење симптома одвикавања услед употребе дрога, лекова или алкохола, идентификовање било каквог психолошког или другог стреса изазваног лишавањем слободе, док је *душевном здрављу* поклоњена посебна пажња предвиђањем постојања специјализованих завода или одељења под медицинском контролом за посматрање и лечење затвореника оболелих од душевних поремећаја или абнормалности, обезбеђивањем психијатријског лечења свим затвореницима којима је такво лечење потребно и поклањањем посебне пажње спречавању самоубистава (*Правило 40.4, 42., 47.*)³⁸⁴.

Процена свих доступних информација о социјалном статусу лица лишеног слободе, обухватајући његове непосредне личне и социјалне потребе, препоручена је у циљу утврђивања одговарајућег степена безбедности и сигурности. Регулисана у *IV делу* овог документа - *Ред у заводима*, *безбедност* се непосредно доводи у везу са проценом лица, која се мора извршити што је пре могуће након пријема, ради утврђивања њиховог ризика који могу представљати за заједницу уколико побегну и ризика од бекства које би покушали сами или уз спољну помоћ. Како би се сваком одредили безбедносни услови чувања, који се разматрају у редовним интервалима током извршења казне, утврђивање претње лица по безбедност, регулисано наредним одељком под називом *Сигурност*, подразумева утврђивање сигурносног ризика у односу на друге затворенике, запослене у затвору или друга лица која раде или посећују затвор и вероватноћу покушаја самоповређивања, поступака обезбеђивања сигурности затвореника, затворског особља и свих посетилаца, као и смањења ризика од насиља и других догађаја који могу угрозити сигурност (*Правило 51. т. 3, 4, 5; 52. т. 1, 2*)³⁸⁵.

³⁸³Ibid., p. 14-15.

³⁸⁴Ibid., p. 31, 32, 35.

³⁸⁵Ibid., p. 36, 37.

Процена свих доступних информација о социјалном статусу лица лишеног слободе је у директној функцији *сврхе режима за затворенике*, дате у *Делу VIII*, која предвиђа пружање могућности лицима да воде одговоран живот без везе са криминалом, што није садржано само у криминолошкој дијагнози и прогнози *per se*, већ у одређивању потреба лица ради спречавања или смањења њихове криминалне инволвираности, прилагођавању на режим и одговорном понашању током извршења казне. Препоруке за *спровођење режима за затворенике* предвиђају што хитнију израду извештаја о личном стању, предложеним програмима издржавања казне за сваког затвореника појединачно и стратегији за отпуштање, као и елементе програма, у виду рада, школовања, других активности и припреме за отпуштање затвореника, али и укључивање социјалне, здравствене и психолошке неге (*Правилем 102. т. 1, 103. т. 2, 4, 5*). Прилагођавање корективних програма третмана индивидуализованим потребама лица започиње након пријема опсервацијом и наставља током читавог извршења казне, с обзиром на динамичке факторе ризика, као и променљивост природе криминогених и некриминогених потреба³⁸⁶.

Стандардизација правила за спровођење режима према притворенима је предвиђена као и за осуђена лица, с обзиром на то да је у *Делу VII, Статус притвореника*, превиђено да су притвореници затвореници којима је одређен притвор од стране судске власти до суђења, осуде или изрицања пресуде, док у одељку *Поступање с притвореницима* стоји да примењени режим неће утицати на могућност да буду осуђени за кривично дело, да се у поступању са притвореницима власти руководе правилима која важе за све затворенике и да ће се допустити притвореницима да учествују у различитим активностима предвиђеним овим правилима, јер се режим за затворенике може применити и на притворена лица, с обзиром на то да предвиђа да ће у зависности од могућности затворска управа одобрити примену режима уколико притвореник то захтева (*Правило 94. т. 1, 95. т. 1, 3, 101.*)³⁸⁷.

4.1.3 Европска Конвенција о спречавању мучења и нехуманих или понижавајућих казни или поступака и Стандарди ЦПТ-а

Европска Конвенција о спречавању мучења и нехуманих или понижавајућих казни или поступака (енгл. *The European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment and its Optional Protocol*) је успостављена од стране *Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања* (енгл. *The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or*

³⁸⁶Ibid., p. 55.

³⁸⁷Ibid., p. 52, 54.

Punishment – CPT), који је установљен 1987. године, а у *Уводном делу* документа, у *Објашњењу*, стоји да је Комитет министара усвојио текст Конвенције 26.06.1987. године и да је 26.11.1987. године отворена за потписивање државама чланицама Савета Европе. *Разлози стварања нове Конвенције*, дати у *II Делу*, наглашавају да национална законодавства и неколико међународних инструмената забрањују мучење и нечовечно или понижавајуће кажњавање или поступања, као и да је искуство показало да постоји потреба за ефикаснијим међународним мерама, посебно када је у питању заштита лица лишених слободе (т. 12). Следи да је сврха Европске конвенције о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака превентивна, а да је задатак Комитета да спроводи посете и када је потребно, предложи побољшање заштите лица лишених слободе од мучења и нечовечних или понижавајућих казни или поступака (т. 15). Рад ЦПТ-а представља активни вансудски механизам Савета Европе за заштиту људских права уз постојећи судски механизам Европског суда за људска права, а Комитет, у документу *Стандарди ЦПТ-а* (енгл. *The CPT Standards*), у оквиру *Извода из опитних извештаја Комитета*, унапред даје јасна упутства државним властима³⁸⁸.

У *II Делу*, у одељку који се односи на *Затворске службе*, у *Изводу из 2. Опитег извештаја*³⁸⁹ стоји да су за мандат ЦПТ-а релевантни сви аспекти услова лишавања слободе у затвору, који се односе највећим делом на укупан квалитет живота у некој установи и који у великој мери зависе од активности које нуде осуђенима, због чега ЦПТ посвећује посебну пажњу свим наводима о злостављању (т. 44) и задовољавајућим програмима активности лица (рада, образовања, спорта, итд.) (т. 47). Генерална сведеност програма активности лица се посебно односи на истражне затворе, где је јасно да се ту не може говорити о индивидуализованим програмима, због чега ЦПТ сматра да би требало тежити да се осигура да лица у истражним затворима буда укључена у сврсисходне активности, док би режими у установама за осуђене требало да буду још повољнији³⁹⁰.

У националним казним законодавствима већине потписница Конвенције је предвиђено постојање одељења за издвајање лица са високим криминалним ризиком, с обзиром на разматрања у вези са постојањем посебних услова за изузетно опасна лица. У *Изводу из 11. Опитег извештаја*³⁹¹, у одељку који се односи на *Одељења високе безбедности*, стоји да без обзира на то да ли ризик може да проистиче из природе кривичног дела које су учинили, начина на који реагују на ограничења живота у затвору, или њиховог психолошког профила, група лица

³⁸⁸[CPT/Inf/C (2002) 1], p. 17, 18, 19; [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010], p. 4, 5.

³⁸⁹[CPT/Inf (92) 3]

³⁹⁰[CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010], p. 15.

³⁹¹[CPT/Inf (2001) 16]

са високим криминалним ризиком је посебно значајна за ЦПТ, пошто предузимање посебних мера носи са собом велики ризик од нечовечног поступања, па се препорука односи на правилну процену ради постојања задовољавајућег програма различитих активности лица (т. 32)³⁹².

Значај адекватне процене код планирања, програмирања и праћења случаја лица на извршењу дужевремених казни затвора је предвиђена одељком о *Осуђенима на доживотну казну затвора и друге дуготрајне казне*, где јасно стоји да осуђени треба да имају приступ широком низу корисних активности различите природе, с обзиром на то да појединачни планови за осуђене и одговарајућа психолошка и социолошка подршка представљају важне елементе који им помажу прилагођавању на казну и изласку на слободу (т. 33)³⁹³.

Комитет обраћа нарочиту пажњу на здравље лица лишених слободе, с обзиром на то да је од директног значаја код предузимања неопходних корака у условима нечовечног или понижавајућег поступања. Из одељка који се односи на *Здравствене услуге у затворима у Изводу из 3. Општег извештаја*³⁹⁴, за анализу се посебно чине интересантним теме: једнакост неге, превентивна здравствена заштита и хуманитарна помоћ. У односу на *Једнакост неге*, свако лице мора имати сопствени здравствени досије са дијагностичким информацијама, као и евиденцијом тока болести, као и о свим посебним испитивањима којима је био подвргнут (т. 39), што је претпоставка не само адекватног документовања у циљу заштите људских права, већ и планирања, програмирања и праћења случаја осуђеног. *Психијатријска нега* се посебно издваја, с обзиром на неопходност постојања специјализованих стручњака, те сходно томе лекар квалификован у области психијатрије мора бити придодат затворској здравственој служби, при чему здравствено особље и особље за негу болесника морају бити такви да омогуће извођење редовних програма фармаколошке, психотерапијске и радне терапије (т. 41). Лице које је душевно оболео би требало да буде чувано и неговано у одговарајућем болничком објекту од стране стручног особља (т. 42), било да је у питању цивилна душевна болница или посебно опремљен психијатријски објекат унутар затворског система (т. 43), при чему се ментално оболело и насилно лице мора третирати уз пажљив надзор и подршку особља за здравствену негу, у комбинацији, уколико се то сматра прикладним, са психо-фармацима (т. 44). *Превентивној здравственој заштити* се посвећује нарочита пажња код осетљивих група лица лишених слободе, као што су лица у ризику од самоубиства и склона насиљу, јер затворско особље мора бити свесно знакова ризика од самоубиства (т. 57), због чега треба обратити пажњу

³⁹²[CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010], p. 25.

³⁹³Ibid., p. 26.

³⁹⁴[CPT/Inf (93) 12]

на околност да су периоди непосредно пре и после суђења, а у неким случајевима и пре изласка, управо они када постоји повећан ризик од самоубиства, као и на околност да би лице, које је идентификовано да је под ризиком од самоубиства, онолико дуго колико је потребно, требало да буде под посебним програмом посматрања (т. 59). Било који уочени знаци насиља морају бити у потпуности евидентирани, заједно са релевантним изјавама лица и закључцима лекара (т. 61). Слагања стручњака у односу на хумани приступ пружању помоћи нарочито осетљивим групама лица лишених слободе се потврђује код датих препорука за *осуђене са поремећајима личности*, јер међу њима увек постоји изванредан проценат лица са друштвеног руба, са анамнезом породичних траума, дуготрајне зависности о дрогама, сукоба са властима или других друштвених неприлика, која могу бити насилна, склона самоубиству или неприхватљивом сексуалном понашању, и већим су делом времена неспособна да се контролишу или да воде бригу о себи (т. 68). У случају ових лица лишених слободе, без обзира на примењене психолошке и психијатријске методолошке поступке, значај дијагнозе и прогнозе криминолошког профилисања не треба нарочито наглашавати, поготово у контексту заштите основних људских права³⁹⁵.

Стандардна минимална правила, Европска затворска правила, Европска Конвенција о спречавању мучења и нехуманих или понижавајућих казни или поступака и Стандарди ЦПТ-а значајно усмеравају национална законодавства, упућивањем препорука, предлога и сугестија код остваривања међународне сарадње у контроли криминалитета. Јасну и објективну систематизацију разматрања основних препорука за националну контролу криминалитета је 2011. године у Сан Антонију у држави Тексас на Самиту Националне Конференције за државно Законодавство презентovala Лајонс заједно са сарадницима из области извршења кривичних санкција, а које се односе на³⁹⁶: 1. праведност, доследност, пропорционалност и сразмерност изрицања и извршења казни у односу на причињену штету и рехабилитативну сврху; 2. повезаност сврсисходности и логичности, транспарентности и разумљивости кривично-правног законодавства; 3. повезаност институционалних ресурса и кривично-правног законодавства, у чије основе треба имплементирати процену криминалног ризика лица лишених слободе, како би се обезбедиле адекватне услуге и подстицаји за она лица која поштују прописане програме корективног третмана; 4. мерљивост и прилагођавање извршења казни циљевима јавне безбедности друштва и карактеристикама друштва у целини, нарочито политичким и

³⁹⁵Council of Europe /2010/: p. 29, 30, 33, 35.

³⁹⁶Lawrence, A., Lyons, D. /2011/: *Principles of Effective State Sentencing and Corrections Policy*, Washington, p. 1.

економским; 5. повезаност законске регулативе и доступности информација у оквиру кривично-правног система; 6. одражавање тренутних друштвених потреба и околности код контроле криминалитета од стране кривично-правног система; 7. укљученост у кривично-правну регулативу употребе доступних стратегија превенције и третмана у смањењу постојеће стопе криминалитета.

Прихватање актуелних правила, стандарда, препорука, смерница или начела у контроли криминалитета од стране држава зависи од њихове озакоњености у конкретним националним кривично-правним системима. С обзиром на међуусловљеност гео-стратегичких, културолошких, политичких, регулаторних и других особености сваке од држава, нормативно-правни оквир криминолошког профилисања лица лишених слободе се може анализирати кроз преглед појединих националних законских и подзаконских аката.

4.2 НАЦИОНАЛНИ ЗАКОНСКИ И ПОДЗАКОНСКИ АКТИ

Норме, којима се регулише правна материја у погледу кривичних санкција су условљене основама унутрашњег уређења друштвено-политичког система конкретне државе, али и актуелних тенденција у овој области на међународном нивоу. Како ефикасност казнено извршне регулативе зависи од адекватног одмеравања, изрицања и извршења кривичних санкција у законом одређеном поступку, на међународном нивоу је дошло до интензивне транзиције законодавних националних решења у односу на материју казнено извршног права.

У складу са националним законодавним одређењима појма лишавања слободе, већина кривично-правних система је у обавези да инструментализује друштвену контролу кроз обезбеђивање праведности у одмеравању, изрицању и извршењу кривичних санкција, што представља комплексан процес. Како незаконита поступања у ограничавању или неиспуњавању права лица лишених слободе превазилазе оквире законом одређене сврхе извршења кривичних санкција, стиче се утисак да би организациони и функционални институционални ресурси требали више да буду оријентисани на етичку основу казнено извршног права у односу на рехабилитативну корекцију лица лишених слободе. Ако испуњење законом одређене сврхе извршења кривичних санкција зависи од адекватног поступања надлежних органа, код испитивања лица лишених слободе је неопходно правилно следити понуђена или увести нова законска решења. Иако актуелна кретања структуре и динамике криминалитета условљавају посматрање криминалитета у односу на традиционализам, колонијализам и модернизацију³⁹⁷,

³⁹⁷O'Connor, T. /2014/: *Comparative Criminal Justice*, MegaLinks in Criminal Justice.

кривично-правни системи већине држава су усмерени у правцу константног спровођења ефикасних реформских решења у области казнено извршног права

С обзиром на специфичну поделу правних извора на примарне и секундарне, као и њихове карактеристичне особености, у односу на криминолошко профилисање лица лишених слободе казнено извршно право англо-америчких, европско-континенталних, земаља бивших југословенских република и Републике Србије изискује детаљан трипартитни модел компаративне анализе садржаја националних законских и подзаконских аката: Устава, кривичног закона, закона о кривичном поступку, закона у вези са извршењем кривичних санкција, модела, декларација, правилника, регулатива, директива, стандарда и смерница.

4.2.1 Казнено извршно право англо-америчких земаља

Казнено извршно право англосаксонских земаља је централизовано фокусирано на законску одмазду, с обзиром на то да се његове основе могу посматрати у односу на условљеност неолиберализма САД-а, Канаде, Аустралије и Велике Британије слободним тржишним радикалним капитализмом³⁹⁸.

Почивајући на тековинама Ирског прогресивног и Ђелијског система, функционисање кривично-правног система англосаксонских земаља је значајно оријентисано на висок степен институционалне безбедности и контроле понашања лица лишених слободе. Сврха рехабилитације је садржана у социјалној реинтеграцији лица лишених слободе, без обзира на различитости организационих приступа у извршењу кривичних санкција, који су знатно ригиднији у САД-у и Великој Британији, него што су у Канади и Аустралији. Док је циљ рехабилитације лица лишених слободе САД-а више оријентисан ка казненом популизму, дотле је у другим англофонским земљама квалитативно другачији, јер су услови извршења кривичних санкција знатно блажи. Кривично-правни систем Канаде акцентује концепт правичног суђења, уз забрану присуства јавности у већини случајева, а кривично-правни систем Велике Британије, као и Аустралије, наглашава концепт праведног одмеравања казни. Без обзира на чињеницу што је казнен популизам САД-а више оријентисан ка затварању у односу на Велику Британију, Канаду, Аустралију и остале англофонске земље, англо-америчке тенденције у области извршења кривичних санкција у значајној мери остварују јединствен утицај на тенденције кретања у поменутој области на међународном нивоу³⁹⁹.

³⁹⁸Cavadino, M., Dignan, J. /2008/: Penal Systems: a comparative approach, *European Journal of Probation*, 1(1), p. 84.

³⁹⁹Kugler, B. M., Funk, F., Braun, J., Gollwitzer, M., Kay, A. C. /2013/: Differences in Punitiveness Across Three Cultures: A Test of American Exceptionalism in Justice Attitudes. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 103(4), p. 1074, 1076, 1077, 1079; O'Connor, T. /2014/: *History of Profiling*, MegaLinks in Criminal Justice.

Основне карактеристике англо-америчког кривично-правног система, садржане у снажном адверзијалном моделу, почивајући на обичајним правним нормама, условљавају увреженост колективног мишљења грађана да ће правду обезбедити њихово поступање по правилима, па се кривични поступак посматра као спор две супротстављене странке, о коме суд треба да донесе одлуку по основу гласања пороте. Оптужени је невин, све док се не докаже да је крив, због чега је извођење доказа препуштено странкама у потпуности. Доказно утврђивање кривичне одговорности нигде нема толики нагласак као у кривичном законодавству САД-а, чак ни у кривичном законодавству Велике Британије. Како би се избегло стварање утиска пристрасности суда једној од странака, за извођење доказа у доказном поступку су задужене странке. С обзиром на то да се суђење сматра целовитим кривичним поступком, у већини земаља англо-америчке правне традиције је прикупљање материјалних доказа током истраге поверено полицији, док је улога јавног тужиоца током полицијске истраге скоро никаква⁴⁰⁰.

Без обзира на то што англо-амерички кривично-правни системи привилегују јавну заштиту испољавајући кажњавајуће етноцентричне тенденције, извршење кривичних санкција у САД, Канади, Аустралији и Великој Британији се у одговору на друштвени ризик од криминалитета суочава са многим заједничким проблемима⁴⁰¹. С обзиром на низ специфичности извршења кривичних санкција сваке од земаља англо-америчког права, као и њихов утицај на међународном нивоу, на даље ће се приступити нешто детаљнијој и дубљој анализи извора казнено-извршног права сваке од поменутих англо-саксонских земаља.

4.2.1.1 *Казнено извршно право Сједињених Америчких Држава*

Након раскида 04.07.1776. године са матицом, амерички колонисти су од стране Велике Британије препознати као “нова нација”, а држава стекла суверенитет, док су у међувремену, прикључивањем нових држава првобитној унији током XIX и XX века, *Сједињене Америчке Државе* (енгл. *The United States of America*) постале федерална република снажне демократске традиције, коју данас чини 50 држава и један дистрикт. Без обзира на економску депресију током вођења грађанског рата између 1861. и 1865. године и током тридесетих година прошлог века, привреда је имала константан тренд. Значајан пад економске инфлације и стопе незапослености,

⁴⁰⁰Bošković, A. /2013/: Analiza primene pojedinih adversijalnih krivičnoprocesnih instituta u kontinentalnom krivičnoprocesnom zakonodavstvu, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 51(1), p. 79; Škulić, M. /2013/: Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka, *Crimen*, IV(2), p. 178; O'Connor, T. /2014/: *op. cit.*

⁴⁰¹Nelken, D. /2009/: Comparative Criminal Justice: Beyond Ethnocentrism and Relativism, *European Journal of Criminology*, 6(4), p. 294.

као и праћењем развоја технолошке револуције од Другог светског рата до данас, привредна стопа је остварила знатан пораст, што је утицало и на константна улагања у области казнено извршног права. Уколико се посматра стални пораст криминалног рецидивизма, кривично-правни систем Сједињених Америчких Држава не показује ефикасност, а чему доприноси његова сложеност, нејединственост и окренутост изолацији⁴⁰².

Актуелни национални кривично-правни систем подразумева организационо институционалну административну поделу према федералном, држаном и локалном нивоу власти, с тим да су економске потребе условиле и уплитање приватног сектора. У односу на степен сигурности, категоризациона подела пенитенсијарног система институција обухвата: супер-максималне, максималне, средње и минималне институције, док се према типу, институције могу поделити на затворске, корективне, притворске, логорске и полуотворене. Надзор над радом пенитенсијарног система и контролом поступања према лицима лишеним слободе спроводи *Министарство правде САД-а* (енгл. *The United States Department of Justice*) преко *Федералног Бироа за затворе* (енгл. *The Federal Bureau of Prisons*), који је формиран 1930. године. Заједно са *Административним уредом за судове САД-а* (енгл. *The Administrative Office*), који се бави регулисањем условног отпуста и мере надзора, одговара за правилно спровођење великог броја нормативних процедура у области казнено извршног права, базираних на енглеском правном моделу. Нормативни извори су дати у облику закона, подзаконских аката и смерница за поступање, тако да међу њима често долази и до преклапања⁴⁰³.

Основна права и слободе грађана гарантоване *Уставом* (енгл. *The Constitution of the United States of America*), потписаног 17.09.1787. године од стране 39 чланова тадашње националне владе, а последњи пут измењеног и допуњеног 25.07.2007. године, предвиђена су и *Федералним Казненим законом Сједињених Америчких Држава* (енгл. *The United States Code*)⁴⁰⁴, потписаног од стране председника 30.06.1926. године. У оквиру *Дела 18* закона су прописане процедуре *Федералног Кривичног* (енгл. *The Criminal Code*)⁴⁰⁵, које за даљу анализу нису од толиког значаја, јер је недовољно систематичан и комплетан у теорији и ирелевантан у

⁴⁰²Crime and Society /2015/: *United States of America*; The United States Department of Justice /2015/: *Strategic Plans*; CIA: *The World Factbook /2015/: USA*.

⁴⁰³Stevanović, Z., Simeunović-Patić, B. /2008/: *Osnovne karakteristike američkog zatvorskog sistema, Uvod u pravo SAD*, p. 322; Bureau of Justice /2015/: *The Justice System*; National Institute of Corrections /2015/: *Contact the National Institute of Corrections*; The United States Department of Justice /2015/: *Strategic Plans*.

⁴⁰⁴44 Stat. pt. 1, Public No. 440

⁴⁰⁵Закон прописан у оквиру I поглавља у Делу 18, а ступио на снагу 25.06.1948. године. Cornell University Law School /2015/: *Criminal Procedure*.

пракси, као и одредбе⁴⁰⁶ Закона о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Code*)⁴⁰⁷ и Закона о кажњавању (енгл. *The Model Penal Code*)⁴⁰⁸, а који се за анализу у односу на област криминолошког профилисања лица чине интересантним⁴⁰⁹.

С обзиром на то да су дате у виду федералних процедуралних правила, која су инкорпорирана у нормативна акта држава са циљем стандардизованог уједначавања политике одмеравања, изрицања и извршења кривичних санкција, **Федералне кривично-процесне одредбе** (енгл. *The Federal Rules of Criminal Procedure*)⁴¹⁰, у Делу VII - Процедуре након суђења, односно Правилу 32 о Изрицању казни и пресуда, у Извештају о истрази пре извршења казне, у оквиру ст. (1), под називом *Примена препорука о казним смерницама*, јасно наглашавају да се извештајем морају обухватити све применљиве смернице и принципи Казнене Комисије, процењена противправност дела оптуженог и категорија његове криминалне историје, наведени распон и врста одговарајуће казне, утврђени релевантни фактори за одговарајућу врсту казне, или одговарајућу казну у односу на применљиви распон казне и основ за одступање од применљивог распона казне, историју и карактеристике оптуженог, укључујући претходни криминални досије, финансијско стање и било које околности које утичу на понашање оптуженог, а могу бити од значаја у одређивању казне или корективног третмана, информације о процени финансијског, социјалног, психолошког и медицинског утицаја на оштећеног, природу и обим ванинституционалних програма или ресурса доступних оптуженом, реституцију и информације довољне за реституисање⁴¹¹.

У циљу превазилажења различитости казнено извршне регулативе сваке од држава САД-а и постизања међусобног уједначавања кривично-правних института, Амерички Правни

⁴⁰⁶Једино се тужилаштву даје могућност превазилажења претпоставке невиности, ако постоје докази о кривници оптуженог ван разумне сумње, те након изношења доказа и одбране, тужилаштво нуди завршну реч, а поступак изношења чињеница затвара и изриче пресуда. Казне се изричу одмах за дела мање друштвене опасности, а за дела веће, неке јурисдикције дозвољавају судијама само да утврде казне, док ће друге судије учествовати само у одређеним фазама поступка за изрицање казни. Сврха изрицања казни се односи на двостепену заштиту друштва путем формално-правних последица осуде: одвраћања од будућег извршења дела и одмазде за учињено дело. Кривичне санкције су подељене на: пробацију, кратке казне затварањем, условне казне, опозване казне, плаћање реституције оштећеном, казне у заједници, одвикавање од болести зависности, дужевремене казне затварањем, живот у затвору и смртне казне. Cornell University Law School /2015/: *op. cit.*

⁴⁰⁷Закон прописан у оквиру II поглавља у Делу 18, а ступио на снагу 25.06.1948. године. Office of the Law Revision Counsel /2015/: *The United States Code.*

⁴⁰⁸Закон прописан у оквиру III поглавља у Делу 18, а ступио на снагу 24.05.1962. године. Office of the Law Revision Counsel /2015/: *op. cit.*

⁴⁰⁹Robinson, P. H., Dubber, M. D. /2007/: *The American Model Penal Code: A Brief Overview*, New Criminal Law Review, 10, p. 320; Cornell University Law School /2015/: *op. cit.*; Office of the Law Revision Counsel /2015/: *op. cit.*; The Constitution of the United States of America House /2007/: *Doc. 110-50*, p. (ii).

⁴¹⁰Акт ступио на снагу 26.12.1944. године, а последње измене уследиле 01.12.2014. године. Cornell University Law School /2015/: *op. cit.*

⁴¹¹United States Courts /2014/: *Federal Rules of Criminal Procedure*, p. 39, 40; Cornell University Law School /2015/: *op. cit.*

Институт (енгл. *The American Law Institute*) је 1952. године започео рад и нешто касније промовисао **Модел Закона о Извршењу казни** (енгл. *The Model Penal Code*)⁴¹². У оквиру Дела I. - Генералне законске одредбе, у Поглављу 6Б. о Смерницама у извршењу казни, фокус одељка §6Б.09. о Законском извршењу казни; Потреби за третманом лица лишених слободе и Ризику од поновног извршења дела јасно указује на улогу Комисије за извршење казни у развијању кривично-правних инструмената и процедура за процену потреба лица лишених слободе и помоћи суду у процени подложности специфичном рехабилитативном програму (ст. (1)), као и развијању актуарских инструмената или процедура, а намењених процени ризика лица по јавну безбедност кроз будуће криминално понашање (ст. (2)), с тим да код процене ниског ризика лица по јавну безбедност суд за изрицање казни има дискреционо право пре да одреди казну у заједници него казну затвора (ст. (3)). Даљом анализом садржаја документа се увиђа инсистирање на већем обиму изрицања краткотрајних казни затвора или казни у заједници за лица са ниским степеном ризика, мањем обиму изрицања дуготрајних казни затвора за лица са високим степеном ризика или рецидивисте, категоризацији лица према степену озбиљности друштвене опасности по основу критеријума година, криминалне прошлости, менталних болести и обољења, неусаглашености понашања лица са законским условима казне и респонзивности у односу на рехабилитативни програм, оправданости примене актуарских инструмената процене ризика, подржавању примене актуарских инструмената у процесу изрицања казни приликом утврђивања релевантних околности у вези са потребама лица⁴¹³.

С обзиром на то да су федерални судови, приликом утврђивања околности од значаја за изрицање кривичних санкција оптуженом, користили неодређен систем до 1980. године, у циљу уједначавања система, активношћу *Затворске комисије САД-а* (енгл. *The United States Sentencing Commission*) је покренута иницијатива за доношење **Правилника о смерницама у изрицању казни САД-а** (енгл. *The Federal sentencing guidelines*)⁴¹⁴. Правилник садржи сет јединствених нормативних правила у односу на улогу лица у извршењу дела, прихватање одговорности, криминалну историју, зависност од издржавања криминалном активношћу, ниво противправности дела, природу и озбиљност извршења дела, законску сврху изрицања казне и специфичне карактеристике оптуженог⁴¹⁵.

⁴¹²Акт ступио на снагу 24.05.1962. године, а последње измене уследиле 24.04.2014. године. Cornell University Law School /2015/: *op. cit.*

⁴¹³Robinson, P. H., Dubber, M. D. /2007/: *op. cit.*, p. 326; The American Law Institute /2011/: *Model Penal Code: Sentencing (Tentative Draft No. 2)*, p. 52, 53-58.

⁴¹⁴Правилник се примењује од 1.11.1987. године, а последњу амандманску допуну је претрпео 1.11.2014. године. United States Sentencing Commission /2015/: *Guidelines Manual, §3E1.1 (Nov. 2014)*, p. 1.

⁴¹⁵Bussert, T., Vancee, S. /2005/: Sentencing Reform Act 1984, *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*,

Прилагођавање казне, регулисано у *Поглављу Три*, у *Делу Б – Улога у извршењу дела*, у *Уводном коментару*, апострофира ниво противправности дела, који је базиран на улози окривљеног у извршењу дела, а у *Делу Е*, код *Прихватање одговорности*, да ће се ниво противправности дела снизити за два степена, уколико окривљени јасно показује прихватање одговорности за дело. *Коментар* у односу на *Напомене за примену поменутог правила* наглашава значај искреног признања понашања или нефалсификованог порицања било ког релевантног понашања за које је окривљени одговоран, добровољног прекида криминалног понашања или повлачења из криминалних удружења, добровољног плаћања реституције пре одлучивања о кривици, добровољне предаје органима власти одмах након извршења дела, добровољног помагања органима власти у откривању техника и инструмената извршења дела, добровољног отказа из службе или на позицију у вези извршењем дела, истрајности у рехабилитацији (нпр. саветовању или третману одвикавања од болести зависности) и увремењености понашања окривљеног у показивању прихватања одговорности⁴¹⁶.

Утврђивање релевантних околности у вези са биографијом и начином живота оптуженог су регулисани у *Поглављу Четири – Криминална историја и Криминални начин живота*, где је у *Делу А – Криминална историја*, поентиран значај индикатора сваке претходне казне затвора у трајању дужем од једне године и једног месеца и од најмање шездесет дана, признања извршења дела за време извршења било које кривичне санкције или бекства, као и претходне санкције за насилни деликт, док је то у у *Делу Б – Криминални начин живота*, каријерно извршење дела, најмање осамнаест година у време извршења дела, насилни деликт или евидентирано дело злоупотребе недозвољених психоактивних супстанци, као и најмање две претходне осуде за насилни деликт или деликт из области злоупотребе недозвољених психоактивних супстанци⁴¹⁷.

Приликом *одређивања казни*, које је прописано у оквиру *Поглавља Пет*, у *Уводном Коментару*, судија за изрицање казни треба да узме у обзир природу и озбиљност понашања учиниоца, законску сврху изрицања казне, као и његове релевантне карактеристике, а суд да изрекне казну која је довољна, али не већа него што је неопходно, како би се испунила законска сврха кажњавања. Одређивање казни се врши помоћу графичког табеларног приказа распона смерница у погледу прописаног законског минимума и максимума дужине трајања казне, помоћу пресека вертикалног аксиса табеле, који представља ниво противправности дела и хоризонталног аксиса табеле, који представља криминалну историју оптуженог. Интересантно је да се

(Bosworth, M. (Ed.)), Thousand Oaks, p. 885- 886; Cornell University Law School /2015/: *op. cit.*; United States Sentencing Commission /2015/: *op. cit.*, p. 1.

⁴¹⁶United States Sentencing Commission /2015/: *op. cit.*, p. 347-353, 371.

⁴¹⁷Ibid., p. 374, 388.

криминална историја и прошлост узимају у обзир и у односу на *специфичне карактеристике оптуженог*, категоријално описане у оквиру *Дела X*, где је јасно назначено да нису од значаја за одређивање казни §5X1.10. *Раса, Пол, Национална припадност, Вероисповест, Религија и Социо-економски статус*, §5X1.12. *Васпитна запуштеност и Сличне околности*, да се узимају у обзир само у мери у којој имају релевантност за изрицање казни §5X1.1. *Године старости*, §5X1.2. *Образовна и професионална обученост*, §5X1.3. *Ментално и емоционално стање*, §5X1.4. *Физичка кондиција, укључујући зависност или злоупотребу дрога или алкохола, коцкања*, §5X1.5. *Извештај о запослености*, §5X1.6. *Породичне везе и одговорности*, §5X1.11. *Војна, Грађанска, Добротворна, или Јавна Служба, запослење, претходан рад*, док се врста и дужина казне сматрају неприкладним за одмеравање казни⁴¹⁸.

За криминолошко профилисање су значајне препоруке дате у оквиру *Стандарда у поступању са лицима лишеним слободе* (енгл. *The Standards on Treatment of Prisoners*) из 1983. године, а према последњој верзији из 2010. године, који су предложени и одобрени од стране *Америчке адвокатске коморе* (енгл. *The American Bar Association*)⁴¹⁹.

Инсистирање на критеријумима објективне актуарске стандардизоване процене лица лишених слободе је постулирано у *II делу: Пријем и класификација*, у оквиру *Стандарда 23-2.1, Процена приликом пријема*, с обзиром на то да корективна служба треба да процени свако лице што је пре могуће, ради утврђивања потенцијално непосредних безбедносних ризика лица, укључујући осетљивост на физичко или сексуално злостављање, подробног посматрања лица током процене и спровођења мера праћења, утврђивања проблема који захтевају неопходну процену или пажњу, као што су болести, заразне болести, проблеми менталног здравља, интоксикација дрогом или алкохолом или њихова ремисија, актуелан медицински третман, ризик од суицида или потреба за специјалним образовањем, с тим да медицинска и процена менталног здравља треба да укључи употребу адекватно одобреног протокола процене, укључујући, ако је неопходно, специјалних протокола за лица лишена слободе женског пола, са менталним поремећајима, испод осамнаест година или старих. Циљ система објективне актуарске стандардизоване класификације лица лишених слободе се односи на фокусирање криминолошке дијагнозе и прогнозе лица на њихову друштвену опасност и надзор, а сврха на идентификацију фактора ризика и потреба, док се испуњење објективне актуарске стандардизоване класификације остварује на основу коришћења валидираних инструмената процене лица⁴²⁰.

⁴¹⁸Ibid., p. 399, 449-456.

⁴¹⁹American Bar Association /2011/: *ABA Standards for Criminal Justice: Treatment of Prisoners (3rd ed.)*, p. 1.

⁴²⁰Ibid., p. 35-43.

Опис система објективне актуарске стандардизоване класификације је дат у оквиру *Стандарда 23-2.2, Класификациони систем*, јер предвиђа да корективне службе треба да спроведу објективни класификациони систем, који за свако лице одређује одговарајући ниво безбедности и контроле, процењује потребе лица и помаже у одређивању смештаја, колектива и програмских задатака, обезбеди конзистентан и одговарајући надзор и друге одлуке за популацију лица било које корективне институције, укључујући дневне боравке или спаваонице лица и осигурава одговарање класификационих одлука, укључујући распоређивање лица у оквиру смештаја, полу, годинама, врсти учињеног дела, криминалној историји, институционалном понашању, историји бекства, осетљивости, менталном здрављу и специјалним потребама осуђених и притворених лица лишених слободе⁴²¹.

Опис неопходних процедура за спровођење класификације је дато у оквиру *Стандарда 23-2.3, Класификационе процедуре*, који предвиђа да почетна класификација лица лишених слободе треба да се одвија у временском оквиру до 48 сати од пријема лица у притворско-затворску и до 30 дана од пријема лица у искључиво затворску институцију, с тим да корективна управа треба да приступи поновном разматрању одлуке о класификацији најмање на сваких 12 месеци у оквиру затвора и најмање на сваких 90 дана у оквиру корективне институције⁴²².

Препоруке у вези са адекватном класификацијом лица лишених слободе даје и *Декларација о Принципима* (енгл. *The Declaration of Principles*) из 1870. године *Америчке заводске асоцијације* (енгл. *The American Correctional Association*), као најстарије званичне кровне организације, која пред Конгресом САД-а представља своје активности у вези са политиком извршења казни у складу са законима и подзаконским актима, а намењена је окупљању стручњака из оквира деловања казнено-поправних институција. Асоцијација је основана 1870. године у Синсинатију у Охају на конференцији под називом “*Конгрес пенитенсијарне и Реформаторске политике*”, а тренутни назив је добила 1954. године на *Конгресу корективне политике* одржаном у Филаделфији у Охају. Приликом оснивања Америчке заводске асоцијације је дат, у форми сета смерница за извршење казнене политике у САД и државама Европе, први покушај формулисања стандарда извршења казнене политике у казнено-поправним заводима, а који је од промовисања до данас доживео неколико ревизија (1930., 1960., 1974. и 1982. и 2002. године)⁴²³.

⁴²¹Ibid., p. 39.

⁴²²Ibid., p. 43.

⁴²³Tewksbury, R., DeMichele, M. T. /2005/: American Correctional Association, *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, (Bosworth, M. (Ed.)), Thousand Oaks, p. 32; American Correctional Association /2015/: *About us*; American Correctional Association /2015/: *The History of Standards & Accreditation*.

Док је у оквиру *Принципа III*. предвиђено да прогресивну класификацију лица лишених слободе, засновану на добро прилагођеном систему карактеру лица, треба успоставити у свим казнено-поправним институцијама, *Принципа XIX*. да казнено-поправне институције, као и лица лишена слободе, треба класификовати у односу на постојање институција за притворене, неподложне корективној промени и лица са другим карактеристикама девијантности, као и постојање посебних објеката за жене и малолетнике, у оквиру *Принципа XXVII*. је предвиђено да ће се остварење сврхе казнене политике постићи уколико се њени извршни органи буду бавили пажљивим испитивањем карактера лица лишених слободе и његовим понашањем у казнено-поправној институцији⁴²⁴.

Осим поменутих документом, од свог оснивања до данас, истовремено следећи усклађивања донетих докумената са основним одредбама националних казних политика, Америчка заводска асоцијација константно утиче на казнено-извршно законодавство акредитовањем јасних стандарда датих у оквиру великог броја различитих приручника⁴²⁵, а њиховој појединачној анализи се на даље неће приступити, јер би у великој мери проширила оквире овог рада.

4.2.1.2 *Казнено извршно право Канаде*

Канада (енгл. *Canada*) је настала на тековинама британске круне, слично као и САД, с тим да се формално одвојила даном стицања независности 01.07.1867. године. Геостратегијска позиционираност државе, капацитет природних ресурса и извора енергије су условили раст националне привреде и економије, што је нарочито утицало на суочавање политичке власти са изазовима у испуњавању захтева за побољшање квалитета јавних услуга. Усмерена више на детерминисање и структурисање кривично-правног система, попут осталих англо-америчких земаља, под утицајем велике реформе извршења кривичних санкција током деведесетих година прошлог века је имплементирала одређена прогресивна реформска решења, чија се различитост, у односу на решења САД-а, огледа у томе што је кривично-правни систем Канаде више окренут заједници, него изолацији, док се сличност уочава у погледу константних економских улагања у област извршења кривичних санкција. Анализа историјског развоја извршења кривичних санкција Канаде, нарочито од деведесетих година прошлог века до данас, указује на постојање сва четири модела система извршења кривичних санкција⁴²⁶.

⁴²⁴American Correctional Association /2002/: *Declaration of Principles*, p. 1, 3.

⁴²⁵American Correctional Association /2007/: *Agency Manual of Accreditation Policy and Procedure*, Washington, p. 9.

⁴²⁶Colleen, A. D. /2005/: Canada, *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, (Bosworth, M. (Ed.)), Thousand Oaks, p. 91, 93; Thomson, D. /2005/: Determinate Sentencing, *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*,

Систем извршења кривичних санкција је централизовано вођен од стране *Корективног сервиса Канаде* (енгл. *Correctional Service Canada*) и *Министарства јавне безбедности и ванредних ситуација* (енгл. *Ministry of Public Safety and Emergency Preparedness*), а обухвата *Одељење за правосуђе* (енгл. *Department of justice*), док Корективна служба функционише по основу његове националне, регионалне и покрајинске тростепене административне поделе управљања системом извршења кривичних санкција. Кривично-правни систем почива на адверзијалном правном моделу заснованом на институтима римског и енглеског обичајног права, док је казнено-извршна легислатива регулисана општим генерално-превентивним одредбама *Кривичног закона* (енгл. *Criminal Code*)⁴²⁷, чија су детаљна образложења разрађена постојањем већег броја закона, подзаконских регулатива и директива⁴²⁸.

Нормативна регулација функционисања затворских институција је предвиђена актуелним **Законом о затворима и реформи затвора** (енгл. *Prisons and Reformatories Act*)⁴²⁹, који је претрпео последње амандманске измене 26.02.2015. године. Казнено-поправне институције су организоване према дужини казне затварањем у трајању до две године и две и више година, с обзиром на то да се лица чија је дужина казне мања од две године задржавају у покрајинским институцијама, док се лица чија је дужина казне две и више година задржавају у покрајинским институцијама најдуже до 30 дана, а након тога упућују у федералне институције. Одељком о *Упућивању, пријему и трансферу лица* стоји да се налогом суда одређује упућивање лица на притварање ради извршења казне затвора или обавезивање на извршење казне затвора без јасног навођења имена било ког затвора (чл. 3.), с тим да покрајинске владе међусобно могу склопити споразуме о трансферу лица из затвора једне у затвор друге покрајине (чл. 4. у ст. 2)⁴³⁰.

Подробнија нормативна регулација извршења казни, условног отпуста и притвора лица лишених слободе је одређена **Законом о извршењу казни и условном отпусту** (енгл. *Corrections and Conditional Release Act*)⁴³¹, који се развио из *Пенитенцијарног закона* (енгл. *Penitentiary Act*), донетог 1985. године и укинутог 1992. године. Закон о извршењу казни и условном отпусту је донет 01.11.1992. године, с тим да су последње измене извршене 23.04.2015. године⁴³².

(Bosworth, M. (Ed.)), Thousand Oaks, p. 231; CIA:The World Factbook /2015/: *Canada*; Crime and Society /2015/: *Canada*.

⁴²⁷R.S.C., 1985, с. C-46

⁴²⁸Correctional Service Canada /2015/: *About us*; Correctional Service Canada /2015/: *How we operate*; Crime and Society /2015/: *op. cit.*

⁴²⁹R.S.C., 1985, с. P-20

⁴³⁰Correctional Service Canada /2015/: *Our role*; Justice Laws Website /2015/: *Prisons and Reformatories Act (R.S.C., 1985, с. P-20)*, p. 1, 2.

⁴³¹S.C. 1992, с. 20

⁴³²Justice Laws Website /2015/: *Corrections and Conditional Release Act (S.C. 1992, с. 20)*, p. 1.

Сврха и принципи казнене политике извршења казни, прописани у оквиру посебног одељка закона у *Делу I*, под називом *Институционалне и санкције у заједници*, предвиђају одржавање мирног и сигурног друштва спровођењем казни изречених од стране суда кроз безбедно и хумано притварање и надзор над лицима лишеним слободе и помоћи рехабилитацији лица и њиховој реинтеграцији у друштвену заједницу као друштвено одговорних грађана путем реализације корективних програма у пенитенсијарним институцијама и у заједници (чл. 3). Основни принципи којима се руководи корективни Сервис Канаде обезбеђују испуњење прописане сврхе узимањем у обзир свих релевантних доступних информација, укључујући разлоге и препоруке судије за извршење у вези са кажњавањем, природу и тежину извршеног кривичног дела, степен одговорности лица, информације добијене за време одвијања кривичног поступка и поступка изрицања казне, коментаре у оквиру извештаја у вези са отпуштањем лица и условним отпуштањем са извршења казне, информације добијене од оштећених и друге елементе од значаја за правосудни систем; повећањем ефикасности Сервиса правовременом разменом релевантних информација са оштећенима, лицима лишеним слободе и другим субјектима од значаја за правосудни систем и кроз комуникацију у вези са спровођењем корективне политике и програма намењеним оштећенима, лицима лишеним слободе и јавности, задржавањем свих права лица лишених слободе и осталих чланова друштва, осим оних која су, као последица кажњавања, законито и неопходно укинута или ограничена, доношењем корективних одлука на јаван и праведан начин, уз обавезно обезбеђење учешћа лица у жалбеном поступку (чл. 4)⁴³³.

Пријем лица лишених слободе, у оквиру истог дела, нарочито наглашава да спроведено или трансферисано лице може накнадно бити примљено у било коју другу пенитенсијарну институцију, с тим да означавање институције по основу одређивања притварања нема правну снагу (чл. 11.). Критеријуми селекције за одређену пенитенсијарну институцију, предвиђени одељком под називом Смештај и Трансфер лица, јасно предвиђају да ће Сервис, уколико је лице затворено или треба да буде затворено у пенитенсијарну институцију, предузети све неопходне кораке како би се осигурало да институција у коју се лице затвара омогући окружење, којим му се обезбеђују само неопходна ограничења, узимајући у обзир: степен и врсту притварања и надзора неопходног за сигурност заједнице, сигурност лица лишеног слободе и других лица у пенитенсијарној институцији и сигурност пенитенсијарне институције; доступност примарног окружења и породице лицу, компатибилног културолошког окружења, и компатибилног језичког

⁴³³Ibid., p. 5.

окружења; доступност одговарајућих програма и служби и спремност лица да учествује у тим програмима (чл. 28.). Селекција лица према нивоу безбедности, предвиђена одредбама у оквиру одељка *Безбедносна класификација*, подразумева максималну, средњу и минималну безбедносну типологизацију сваког лица, с тим да временом може доћи и до промене њеног нивоа, у зависности од испуњености сврхе спровођења корективних планова (чл. 30.)⁴³⁴.

Одредбама у вези са *Корективним плановима* је јасно и конкретно одређено да управник, што је пре могуће, након пријема лица у пенитенсијарну институцију, иницира развијање корективног плана у консултацији са лицем, као и да је план у обавези да садржи: ниво интервенција у односу на потребе лица и корективне циљеве према понашању лица, укључујући понашање којим се показује поштовање других људи и имовине, поштовање правила пенитенсијарне институције и одредби условног отпуста, учешћу лица у корективним програмима, и испуњењу обавеза одређених од стране суда, укључујући обавезу реституције или алиментације. Приликом доношења одлука о степену реализације програма, код трансфера лица у пенитенсијарну институцију или пуштања на условни отпуст, Сервис треба да узме у обзир напредак лица у испуњењу циљева корективног плана (чл. 15. т. 1)⁴³⁵.

Дизајнирање корективних програма према индивидуалним потребама лица је регулисано одељком *Програми за лица лишена слободе*, који предвиђа да се програми, животних вештина, рехабилитативни, образовни и радни, реализују у оквиру четири фазе третмана: иницијалне, рехабилитативно-корективне, отпуста из институције и надзора у заједници, а спроводе преко покрајинских ресорних министарстава и одељења, при чему федералне и провинцијске јурисдикције имају своје надлежности у спровођењу извршења казни (чл. 76.)⁴³⁶.

Детаљнија операционализација Закона о извршењу казни и условном отпусту је предвиђена скупом законских норматива датих у виду *Регулатива у вези са извршењем казни и условним отпустом* (енгл. *Corrections and Conditional Release Regulations*)⁴³⁷, донетим 29.10.1992. године, уз последњу измену од 09.10.2013. године⁴³⁸.

Смештају и Трансферу лица се приступа уколико се лице иницијално упућује у провинцијску пенитенсијарну институцију, у року од две недеље након иницијалног упућивања лица у институцију или уколико се лице иницијално упућује у федералну пенитенсијарну институцију, пре трансфера лица у одређену федералну институцију, а након иницијалног

⁴³⁴Ibid., p. 8, 20, 21.

⁴³⁵Ibid., p. 10.

⁴³⁶Ibid., p. 37; Correctional Service Canada /2015/: *Our role*.

⁴³⁷SOR/92-620

⁴³⁸Correctional Service Canada /2015/: *Regulatory Interpretation SOR/92-620*; Justice Laws Website /2015/: *SOR/92-620*, p. 2.

процеса пријема у провинцијској пенитенсијарној институцији (чл. 11.), како би уследила безбедносна класификација. У односу на основне индикаторе Безбедносне класификације: озбиљност дела учињеног од стране лица, све одређене неизмирене обавезе лица, карактеристике и понашање лица за време извршења казне, социјална, криминална и историја понашања лица као малолетника и било која друштвено опасна карактеристика лица, физичка или ментална болест или обољење лица, капацитет лица за насилно понашање, континуирано учешће лица у извршењу криминалних активности (чл. 17.), лица се класификују као лица максималног степена обезбеђења (постоји висока вероватноћа од бекства и висок ниво ризика по сигурност заједнице у случају бекства, или захтева висок степен безбедности и контроле унутар институције), средњег степена обезбеђења (постоји ниска до умерене вероватноће од бекства и умерени ниво ризика по сигурност заједнице у случају бекства, или захтева умерен степен безбедности и контроле унутар институције) и минималног степена обезбеђења (постоји ниска вероватноћа од бекства и низак ниво ризика по сигурност заједнице у случају бекства, или захтева низак степен безбедности и контроле унутар институције) (чл. 18.)⁴³⁹.

Наредној фази израде Корективних планова, регулисане у оквиру одељка Програми за лица лишена слободе, приступа се ради осигуравања да свако лице добије одговарајући програм у одговарајуће време током извршења казне, припремило за реинтеграцију у заједницу, отпустило на слободу, као друштвено одговорни грађанин и да би се размотрио напредак лица у остваривању циљева постављених корективним плановима (чл. 102.)⁴⁴⁰.

Сет засебних тематских правила, којима се регулише рад Корективног Сервиса Канаде и примена Закона и Регулатива у вези са извршењем казни и условним отпустом је дат у виду Директива Комесара (енгл. *Commissioner's Directive*)⁴⁴¹, међу којима се Криминолошки профил приликом корективног планирања случаја лица лишеног слободе (енгл. *Correctional Planning and Criminal Profile*) издваја у односу на предмет овог рада, а поготово у односу на Иницијалну процену након пријема лица код израде Извештаја о криминолошком профилу и Корективног плана⁴⁴².

Иницијална процена током пријема лица се реализује у временском оквиру од: 60 дана од дана пријема лица за које је утврђено да се налази на извршењу казне у трајању од четири године и мање и за ненасилни деликт, има ограничену криминалну историју (пет година или мање за ранију осуђиваност, укључујући и дела која је учинио као малолетник) или нема

⁴³⁹Justice Laws Website /2015/: SOR/92-620 , p. 6, 9.

⁴⁴⁰Ibid., p. 42.

⁴⁴¹CD 705-6 (2014-04-01)

⁴⁴²Correcional Service Canada /2015/: CD 705-6 (2014-04-01); Correcional Service Canada /2015/: *Regulatory Interpretation*.

криминалну историју, код кога није потребна психолошка процена, одређивање притвора или дужевремени надзор; 70 дана од дана пријема лица које се већ налазило на извршењу казне у трајању од четири године и мање, млађег календарског узраста и трансферисаног у пенитенсијарну институцију; 90 дана од дана пријема лица које се налази на извршењу казне у трајању дужем од четири године (т. б.)⁴⁴³.

Реализација процеса *Иницијалне процене након пријема лица* код израде *Извештаја о криминолошком профилу* укључује примену: Скале процене нивоа надзора, Ревидиране скале статистичких информација о рецидивизму, Извештај о процени статичких фактора ризика, Извештај о процени динамичких фактора криминолошког ризика и Ниво Мотивационог домена. Док се *Скала процене нивоа надзора* примењује у односу на сва лица, у оквиру процене Безбедносне класификације и смештаја у оквиру пенитенсијарне институције, *Ревидирана скала статистичких информација о рецидивизму* се примењује у односу на сва лица пре одређивања нивоа интервенције на основу процене статичких фактора ризика, при чему се поновљању примене скале прибегава у случају пријема нових информација, одузимања одређених права и/или нове осуде. *Извештај о процени статичких фактора ризика* се детаљно израђује приликом пријема лица и приликом озбиљног угрожавања, а садржи јасне смернице за утврђивање одређеног нивоа интервенције базираном на степену статичких фактора *ВИСОКОГ*, *НИСКОГ* и *СРЕДЊЕГ* криминолног ризика. *Извештај о процени динамичких фактора криминолног ризика* се израђује приликом пријема лица, на тај начин да Службеник парола разматра динамичке факторе криминолног ризика и домене приоритетних потреба, обезбеђујући разлоге таквог разматрања, објашњења за применом конкретних интервенција у циљу постизања сигурне и увремењене реинтеграције, чак и када динамички фактори нису директно повезани са криминолним понашањем, као и знаке уколико одређени домен нема никаквог утицаја на криминолно понашање лица, с тим да Извештај мора садржати смернице за утврђивање одређеног нивоа интервенције базираном на степену динамичких фактора криминолног ризика (*НИЗАК*, *ВИСОК*, *СРЕДЊИ*), нивоа мотивационог домена, који се процењује за осам области потреба: образовање, запослење, брачна/породична, удруживања, злоупотреба психоактивних супстанци, функционисање у заједници, лична/емоционална оријентација, као и став (*ВИСОК*, *СРЕДЊИ*, *НИЗАК*). *Извештај о криминолошком профилу* се одређује за сва лица, а укључује и комплетне измене у односу на процесуиране нерешене жалбе и представке и додатна документа у виду информација суда, полицијских извештаја, судских разлога за изрицање казне и

⁴⁴³Correctional Service Canada /2015/: CD 705-6 (2014-04-01).

релевантних судских налога, психијатријске и/или психолошке процене за потребе суда, накнадне процене/третманске извештаје, итд.⁴⁴⁴.

Реализација процеса *Иницијалне процене након пријема лица* код израде *Корективног плана* укључује процену: Прихватања одговорности лица за извршено дело/а, Мотивације лица за промену, Респонзивних фактора, Ангажовања лица, Потенцијала реинтеграције, Психолошке, Психијатријске и Информације о менталном здрављу лица, Циклуса преступништва и Корективно Планирање извршења казне. *Процена прихватања одговорности лица за извршено дело/а* обухвата смернице за утврђивање укупног нивоа одговорности (ВИСОК, СРЕДЊИ, НИЗАК). *Процена Мотивације лица за промену* обухвата смернице за утврђивање нивоа мотивације за учешће у корективним програмима (ВИСОК, СРЕДЊИ, НИЗАК). *Процена Респонзивних фактора* подразумева разматрање фактора подложности лица корективном третману и могућих препрека. *Процена Ангажовања лица* обухвата процену одговорности лица за извршено дело, мотивације за промену и респонзивних фактора. *Процена Потенцијала реинтеграције* се разликује према полу лица, тако да код лица мушког пола подразумева коришћење *Скале процене нивоа надзора, Ревидиране скале статистичких информација о рецидивизму и нивоа статичких фактора*, а код лица женског пола *Скалу процене нивоа надзора, нивоа статичких и динамичких фактора*, с тим да се у оба случаја потенцијал одређује као *НИЗАК, СРЕДЊИ* и *ВИСОК*. *Психолошке, Психијатријске и Информације о менталном здрављу лица* треба да стоје у оквиру Корективног плана, укључујући и стратегије управљања ризиком и препоручене интервенције. *Процена циклуса преступништва* подразумева процену сумираног циклуса преступништва и разумевање лица у вези са циклусом преступништва. *Корективно Планирање извршења казне* подразумева одређивање структурисаних и временски ограничених корективних циљева у односу на јавну безбедност, институционалну прилагођеност, препоручене корективне интервенције и безбедну реинтеграцију⁴⁴⁵.

С обзиром на велики број донетих директива се може закључити да је примена актуарског модела процене криминалног ризика и личности лица нормирана правним одредбама, па се на даље неће приступити анализи садржаја сваке од директива понаособ, јер се има утисак да би такав методолошки приступ умногоме утицао на смањење економичности и једноставности приказа садржаја актуелног поглавља овог рада.

⁴⁴⁴Ibid.

⁴⁴⁵Ibid.

4.2.1.3 *Казнено извршно право Комонвелта Аустралије*

Подела територија *Комонвелта Аустралије* (енгл. *Commonwealth of Australia*) је направљена до 1770. године, с тим да је све до 1829. године Аустралија била британски колонијат, формално одвојен из британске колонијалне федерације стицањем независности 01.01.1901. године. Користећи природне ресурсе у циљу убрзаног развоја пољопривредне и производне индустрије, у последњих неколико деценија је постала међународно конкурентна држава са напредном тржишном економијом⁴⁴⁶.

Политички систем Аустралијског Комонвелта је заснован на систему парламентарне демократске политичке власти федералне националне и влада шест држава. Власт политичког система је подељена на законодавну, извршну и судску. Политички систем Аустралије је централизовано вођен од стране федералне владе, тако да укључује и територије. Иако владе држава деривирају права из нормативно-правних извора Британског Парламента, постоји сличност са системом извршења кривичних санкција САД-а, с тим да се основна разлика односи на то што кривично-правни систем Аустралије не укључује федералне институције, већ државне и територијалне⁴⁴⁷.

Административност извршења кривичних санкција је организована тако да свака јурисдикција има своје законодавне изворе, а законодавна тела у свакој јурисдикцији овлашћења у доношењу законодавних процедура, односно одвојене и независне правосудне и затворске системе. Законодавна власт је поверена *Федералном Парлменту* (енгл. *Federal Parliament of Australia*), кога чине *Генерални представник Круне* (енгл. *Governor-General*), *Сенат* (енгл. *The Senat*) и *Парламенти држава* (енгл. *House of Representatives*). Почивајући на заједничком наслеђу са Великом Британијом и САД, конститутивним одредбама је предвиђено да Федерални Парламент нема општу надлежност за доношење закона из материјално-правне, кривично-процесне и казнено-извршне области, већ државе и територије имају овлашћења за доношење националних казних закона⁴⁴⁸.

Заштита људских права, којима се регулише слобода грађана и ограничава моћ краља, предвиђена је одредбама *Устава Аустралије* (енгл. *The Constitution of Australia*)⁴⁴⁹, донетог

⁴⁴⁶CIA: The World Factbook /2015/: *Australia*.

⁴⁴⁷Parliament of Australia /2015/: *The Australian Constitution (No. 2/1900)*; Grant, A. A. /2005/: *Australia, Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, (Bosworth, M. (Ed.)), Thousand Oaks, p. 55; Crime and Society /2015/: *Australia*; Library of Congress /2015/: *Sentencing Guidelines: Australia*.

⁴⁴⁸Parliament of Australia /2015/: *The Australian Constitution (No. 2/1900)*, p. 8; Marcus, P., Waye, V. /2004/: *op. cit.* p. 29; Australian Institute of Criminology /2015/: *Criminal justice system*; Larry Hannigan's Australia /2015/: *What is the True Constitution?* Library of Congress /2015/: *Sentencing Guidelines: Australia*.

⁴⁴⁹No. 2/1900

09.07.1900. године, а последњи пут измењеног 2015. године. С обзиром на то да предвиђа само неколицину основних људких права и слобода, Устав Аустралије је врло често критикован. У односу на циљ рада се најинтересантнијим чини право на суђење од стране суда (чл. 80), јер предвиђа право на суђење од стране суда за кривична дела прописана кривичним законима држава чланица Комонвелта, с тим да је за било које кривично дело конститутивним одредбама чланица остављена слобода суду да, без обзира на озбиљност казне за предвиђено кривично дело, суд поступи другачије и преквалификује дело предвиђено у оптужници. С обзиром на то да се одредбе члана могу поставити изван граница судског тумачења, јер је поступање суда окарактерисано као флексибилно, иако није било злоупотреба у пракси, стручњаци из праксе су тражили промену одредби поменутог члана⁴⁵⁰.

Почивајући на енглеском обичајном праву наслеђеном из XIX века, кривично законодавство, сачињено од мозаика различитих сетова кодификованих и консолидованих кривичних закона појединачних административних надлежности и засебних закона који регулишу област утврђивања кривичне и прекршајне одговорности, подређено је ***Федералном Кривичном закону Аустралије*** (енгл. *Criminal Code Act*)⁴⁵¹, донетом 15.03.1995. године и последњи пут измењеном 05.09.2015. године, који више служи као скуп регулатива за усмеравање рада судова. Општим кривично-правним принципима о одређивању олакшавајућих околности, тежини учињеног кривичног дела и пропорционалности изрицања санкције, у *Поглављу 2, у Делу 2.2*, акценатовани су физички (понашање, резултат понашања или околности у којој се дело извршава) и правни елементи кривичне одговорности (намера, знање о делу, безобзирност или немар у вршењу дела). Без обзира на неконзистентност судског изрицања казни, условљеног постојањем тензија између пропорционалног изрицања казни и ризика или јавне заштите, сврха кривичних санкција је садржана у заштити друштва, одвраћањем учиниоца и других који би могли бити у извршењу дела, као и одмазди и рехабилитацији⁴⁵².

У складу са претпоставком невиности, као системском карактеристиком адверзијалног кривично-процесног модела, фундаментални принцип административног поступања судова

⁴⁵⁰The Australian Constitution (No. 2/1900): p. 21; Australian Human Rights Commission /2015/: *How are human rights protected in Australian law?*; CIA: The World Factbook /2015/: *op. cit.*; Larry Hannigan's Australia /2015/: *What is the True Constitution?*; Parliament of Australia /2015/: *History of Criminal Law*; Parliament of Australia /2015/: *Senate Standing Committees on Legal and Constitutional Affairs*.

⁴⁵¹Act No. 12/1995

⁴⁵²Morgan, F., Morgan, N., Morgan, I. /1998/: Risk Assessment in Sentencing Corrections, *Report to Australian Criminology Research Council for project 22/95-96*, Nedlands, p. 24-25; Traynor, S. /2002/: Sentencing Mentally Disordered Offenders: The Causal Link, *Sentencing Trends and Issues*, 2002(23); Australian Human Rights Commission /2015/: *op. cit.*; ComLaw Australian Government /2015/: *Act No. 100/2015*; Hemming, A. /2015/: *Criminal law guidebook: Queensland and Western Australia*, Oxford, p. 1, 2, 4.

поентира стављање терета тужилаштву на доказивање ван разумне сумње, уз интегрисаност кривичног поступка, због чега је рад судова првенствено оријентисан на поштовање владавине закона, а мање на заштиту права лица у поступку. За разлику од тужилачке, улога носилаца судијске функције у извођењу доказа и утврђивању правних чињеница је неутрална, јер се кривични поступак сматра средством заштите поузданости доказа у циљу изрицања одговарајуће пресуде, па незаконити или неправилно прикупљени докази не подлежу обавезној искључености, већ се испитују онда када је угрожено поверење у рад суда. Све државе чланице и територије нормативно одређују извршење кривичних санкција у циљу заштите заједнице и пропорционалности казне⁴⁵³.

Сложени процес извршења кривичних санкција је превасходно оријентисан на пенитенсијарни систем, чији је капацитет (119) институција операционализован у односу на корективне институције за одрасла лица лишена слободе, а које се могу поделити на институције високог, средњег и ниског степена безбедности. У циљу постизања смањења дискреционих овлашћења и доследности у изрицању казни од стране суда, свака држава и територија има свог представника у оквиру *Националног Савета Министара за извршење казни* (енгл. *The National Correction Minister's Council*), који се састају једном годишње, како би се стандардизовале препоруке у области извршења казни, дате у виду ***Смерница стандардног водича за извршење казни у Аустралији***⁴⁵⁴. Према последњој ревизији од 2012. године, садрже сет препорука држава чланица Комонвелта за стандардизацију поступка извршења казни, базираних на Стандардним минималним правилима у поступању са затвореницима и Европским затворским правилима⁴⁵⁵.

Водећи принципи управљања лицима лишеним слободе наглашавају сигуран, безбедан, хуман и једнак приступ поступања према лицима, уз уважавање различитих потреба и активно ангажовање лица, које има за циљ позитивну промену понашања (укључујући примену интервентних програма, образовних, програма стручног оспособљавања и програма у вези са радом) како би се припремила за учешће и повратак у друштвену заједницу, као лица код којих је постигнуто смањење криминалног понашања, пружањем могућност лицу да надокнади нанету штету заједници. Обухватајући поступање у складу са законодавним актима и прописима сваке од јурисдикција, у складу са процесом извршења казне и одлукама суда, принципи наглашавају сразмерност сигурности друштва и нивоа криминалног ризика лица⁴⁵⁶.

⁴⁵³ Traynor, S. /2002/: *op. cit.*; Hemming, A. /2015/: *op. cit.*, p. 31, 35, 36, 113.

⁴⁵⁴ назив акта: енгл. Standard Guidelines for Corrections in Australia, 1978.

⁴⁵⁵ Grant, A. A. /2005/: *op. cit.*, p. 56, 59; Act Government /2015/: *Sentencing*; Australian Bureau of Statistics /2015/: *Law Enforcement Agencies*, *op. cit.*; Australian Institute of Criminology /2012/: *op. cit.*, p. 3; Crime and Society /2015/: *op. cit.*

⁴⁵⁶ Australian Institute of Criminology /2012/: *op. cit.*, p. 13.

Пријем и администрација свих лица, детаљно описани у оквиру 1. Поглавља – Притварање, предвиђају примену медицинске и психолошке процене одмах након пријема лица, како би се утврдиле и обезбедиле адекватне интервенције у односу на било који медицински проблем (укључујући дроге, алкохол и ментално здравље) и опште стање лица (чл. 1.3), као и продуженог периода процене лица ради разумевања пружених информација од стране лица и бољег спровођења поступка његове процене (чл. 1.6). Притворена лица имају право третирања у складу са претпоставком невиности све док се не докаже кривична одговорност, као и ограничењима, која је неопходно спровести ради организације затворског режима и сигурности затвора и лица лишених слободе (чл. 1.9), због чега не би требало да буде неповољније у односу на третман лица на извршењу казне затвора (чл. 1.10), нити би их требало стављати у контакт са лицима на извршењу казне затвора (чл. 1.11). Одељком о *Безбедном окружењу и Ефикасном управљању ризиком* се препоручује утврђивање, минимализација и управљање криминалним ризиком лица (чл. 1.25), развијање и омогућавање безбедносног режима, којим се препознаје и спречава застрашивање и ефикасно управља насилним лицима, пружа непосредан и ефикасан одговор у односу на инциденте, препознају лица која представљају ризик за затвор и затворско особље и лица смештају на тај начин да се минимализује било каква могућност да им неко нашкоди или да их оштети (чл. 1.28), као и обезбеђивање различитих и јединствених потреба лица, укључујући оне који су у ризику од самоповређивања или повређивања других (чл. 1.34). Обезбеђивање добро структурисаног и транспарентног система *Класификације и Смештаја* лица, има за главни циљ сигурност лица, особља и заједнице (чл. 1.39), заснивајући се на објективној процени криминалног ризика лица и стратегији управљања ризиком у односу на природу дела, безбедност заједнице, могућност бекства и понашање лица у затвору (чл. 1.40), уз адекватно управљање лицима према њиховим индивидуалним потребама, здрављу или инвалидитету, културним и језичким питањима (чл. 1.42). Наглашавањем индивидуалних потреба лица у оквиру 2. Поглавља – Нега и добробит лица, у одељку *Психолошке службе и управљање стресом лица лишеног слободе*, вулнерабилне групе лица су посебно издвојене, с обзиром на препоруку да се лица код којих постоји ризик од самоповређивања стављају под одговарајући режим управљања који одговара њиховим индивидуалним потребама и којим се постиже њихова добробит (чл. 2.22), при чему је од изузетне важности професионална обученост стручњака који се баве здравственим, а поготово менталним, проблемима лица, због чега се у оквиру одељка *Здравствене службе*, нарочито наглашава пружање адекватних професионалних услуга лицима са дијагнозом менталне болести или интелектуалног

инвалидитета (чл. 2.42). У односу на одмазду кроз *рехабилитацију*, као генерални циљ извршења кривичних санкција, у оквиру 3. Поглавља, у одељку *Управљање случајем лица*, смернице наглашавају процену, планирање, развој, координацију, надзор и накнадну процену лица у складу са индивидуалним потребама и криминалним ризиком, било да се налазе на извршењу казне у заједници или затвору (чл. 3.1), уз нарочит значај успостављања и одржавања евиденција о управљању случајем лица (чл. 3.3), подстицања лица да активно учествују у развоју индивидуалног плана случаја (чл. 3.4) и мерљивости и остваривости краткорочних и дугорочних циљева, прописаних планом случаја лица (чл. 3.5). *Рехабилитациони програми и образовање* су предвиђени за сва лица, како би им се омогућио развој одговарајућих вештина и способности, којима се подржава смањење криминалног рецидивизма (чл. 3.6), с обзиром на потребу за активним подстицањем лица применом програма да прихвате пуну одговорност за последице сопствених поступака (чл. 3.7), где програми усмерени на криминогене потребе треба да буду засновани на проверено најбољој и ефикасној пракси (чл. 3.10)⁴⁵⁷.

4.2.1.4 *Казнено извршно право Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске*

Казнено-извршно право *Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске* (енгл. *The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*) почива на 700 година дугој “*Common Law*” и “*Statute Law*” традицији. Иако је доношење законских и подзаконских аката препуштено *Парламенту* (енгл. *The Parliament*), парламентарна власт се извршава од стране *Комитета министара* (енгл. *The Committee of Ministers*), који се бирају из редова чланова *Дома* (енгл. *The House of Commons*). Поштујући независно судство, правосудни систем је под директном ингеренцијом *Владе* (енгл. *The Government*), *Одељења Дома Лордова* (енгл. *The Lord Chancellor's Department*) и *Јавног тужилаштва* (енгл. *The Crown Prosecution Service*). *Национална служба* (енгл. *The Home Office*) представља државну агенцију за бављење питањима јавне безбедности, због чега је и најдиректније повезана са решавањем питања у вези са пенитенсијарним системом, с тим да је од 2007. године ова одговорност поверена *Министарству правосуђа* (енгл. *The Ministry of Justice*), првенствено, његовој *Националној служби за управљање лицима лишеним слободе* (енгл. *The National Offender Management Service*), као и *Пробационој служби Енглеске и Велса* (енгл. *The Probation Service in England and Wales* или *Her Majesty's Inspectorate of Probation*), док су *Инспекторат за затворе Њеног Величанства*

⁴⁵⁷Ibid., p. 16-19, 26, 28, 30.

(енгл. *The Her Majesty's Inspectorate of Prisons*), Независни надзорни одбор (енгл. *The Independent Monitoring Boards*) и Омбудсман за затворе (енгл. *The Prisons Ombudsman*) остале агенције од значаја за пенални систем. Пенални систем располаже капацитетом (141) институција различитог степена безбедности – од минималних до максималних, с тим да његова организациона реформа последњих година зависи од политичких и јавних интереса усмерених на побољшање безбедности и ефикасну процену индивидуалних потреба у извршењу казни⁴⁵⁸.

Регулатива извршења кривичних санкција је уређена до те мере да за сваку врсту специфичног проблема постоје бројни и јасни законски акти, смернице, инструкције и одредбе, што је нарочито уочљиво у односу на неписане уставне одредбе, засноване на обичајном праву и пракси и садржане у оквиру статуторних аката. У односу на предмет рада се интересантним за анализу чини Закон о људским правима (енгл. *The Human Rights Act*)⁴⁵⁹, донет 09.11.1998. године у циљу поштовања основних људских права и слобода гарантованих Европском Конвенцијом о људским правима. Док су слобода изражавања (чл. 12.), мисли, савести и вероисповести (чл. 13.) предвиђени у делу о *Другим правима и процедурама*, у оквиру *Апендикса I*, у *Делу I*, *Конвенција о правима и слободама* предвиђа право на живот (чл. 2), забрану тортуре (чл. 3), забрану ропства и принудног рада (чл. 4), слободу и сигурност (чл. 5), праведно судско поступање (чл. 6), одсуство кажњавања без закона (чл. 7), поштовање приватног и породичног живота (чл. 8), слободу мисли, савести и вероисповести (чл. 9), слободу изражавања (чл. 10), забрану дискриминације (чл. 14), забрану злоупотребе права (чл. 17), ограничење забране права (чл. 18), а *Део III* Конвенције, укидање смртне казне (чл. 1)⁴⁶⁰.

У циљу законске регулације функционисања кривичног поступка, *Закон о уређењу области криминалитета* (енгл. *The Crime and Disorder Act*)⁴⁶¹ и *Закон о полицији* (енгл. *The Police Act*)⁴⁶², парничног поступка и повезивања института у вези са сврхом извршења кривичних санкција, 20.11.2003. године је донет Кривични закон (енгл. *The Criminal Justice Act*), којим је предвиђено руковођење суда *Саветима за доношење смерница о изрицању кривичних*

⁴⁵⁸Barclay, G. C. /1990/: *Criminal Justice Systems in Europe – England and Wales*, Helsinki, p. 5-6; Home Affairs Committee on House of Commons /2005/: *Rehabilitation of Prisoners First Report of Session 2004–05*, Volume I (HC 193-1), London, p. 23, 26; Spurr, M. /2008/: Background on the English and Welsh prison system, *Stavern - Prison policy and prisoners' rights*, Proceedings of the Colloquium of the IPPF, Nijmegen, p. 303; Coyle, A. /2009/: *A Human Rights Approach to Prison Management - Handbook for Prison Staff (2nd Ed.)*, London, p. 6, 43; Dewhurst, N. /2012/: A Critical Analysis of the Justifications of Imprisonment as Punishment and the Culture of Punitiveness in Comparison to the Realities of Prison Life within England and Wales, *Internet journal of Criminology*, p. 21; *Crime and Society /2015/: Great Britain*.

⁴⁵⁹C. 42/1998

⁴⁶⁰The National Archives /2015/: *The Human Rights Act (C. 42/1998)*.

⁴⁶¹C. 37/1998

⁴⁶²C. 50/1997

санкција (енгл. *The Sentencing Guidelines Council*) (чл. 172). Генералним одредницама у вези са кривичним санкцијама Поглавља 1, у оквиру Дела 12 – Кривичне санкције, у одељку под називом *Ствари које се узимају у разматрање у односу на кривичне санкције*, предвиђено је да се *Сврха кривичних санкција* односи на кажњавање лица, редукацију криминалитета, промену и рехабилитацију лица, заштиту јавности и репарацију лица према причињеној штети (чл. 142 ст. (1)). Како је за свако кривично дело прописана скала распона кривичних санкција, приликом њиховог изрицања се суд руководи факторима степена озбиљности дела, степена наступеле или могућности наступања штете чињењем дела, степена кривице (намера, несмотреност, свест и нехат), криминалне историје, личних околности и става лица према делу, а систем казни обухвата условну осуду, новчану казну, казну извршењем у заједници и затворску казну. Док разматрање правних чињеница у односу на изрицање кривичних санкција извршавањем у заједници подразумева њихову оправданост у односу на јавну безбедност (чл. 148 у ст. (1)), *општа ограничења дискреционих права у односу на одређивање затворских казни* подразумевају оправданост изрицања искључиво у односу на озбиљност кривичног дела, које указује на неопходност заштите јавности од лица у криминалном ризику (чл. 152 ст. (2)), јер се сврха извршења казне затвора односи на кажњавање лица за извршење дела одузимањем слободе, пружање могућности за промену понашања и заштиту јавности од најозбиљнијих прекршилаца норми. Као и код осталих, код казне затвора је изрицање индивидуализовано, због чега постоји условна казна затвора, казна затвора у одређеном трајању и казна затвора у неодређеном трајању. У односу на *Судске извештаје пре одређивања кривичне санкције*, суд узима у разматрање информације у вези са извршењем дела, укључујући олакшавајуће и отежавајуће околности, као и информације о оптуженом пре учињеног кривичног дела (чл. 156), а што се нарочито односи на *Одредбе у случају лица са менталним болестима или обољењима* (чл. 157)⁴⁶³.

Процесне основе изрицања и извршења казни, предвиђене **Законом о кривичном и истражном поступку** (енгл. *The Criminal Procedure and Investigations Act*)⁴⁶⁴ од 04.07.1996. године, евидентно указују на укореењеност енглеског правног система у акузаторној традицији, иако су се последњих неколико деценија десиле њихове значајне транзиционе промене, а које су се односиле, наглашавајући их према предмету овог рада, на: средства и овлашћења полиције у погледу контроле и држања осумњичених под надзором; статуторно регулисање истражне фазе кривичног поступка; дизајнирање механизма признања кривице; одговорности код притварања

⁴⁶³Open Justice /2015/: *Sentencing and rehabilitation*; Sentencing Council /2015/: *Overarching Principles: Seriousness*, p. 3, 8; Sentencing Council /2015/: *Sentencing basics*; The National Archives /2015/: *Criminal Justice Act 2003 c. 44.*, p. 1, 91, 95, 97, 98.

⁴⁶⁴C. 25/1996

и третмана притвореника, итд. Како одређивање судске надлежности зависи од дела за које се осумњичени терети, а у судској пракси најзаступљенија тзв. “хибридна” дела, најчешће се прибегава поступању по оптужници пред *Краљевским судом* (енгл. *The Crown Court*), где законске одлуке о правним чињеницама доносе судија појединац и дванаест чланова пороте, који нису у законској обавези да судији образложе разлоге своје одлуке. Пошто је кривична истрага одговорност полиције, јавно тужилаштво носи терет доказа оптужбе – њиховог представљања одбрани и извођења пред судом. Иако се у формалном смислу лице сматра невиним све док суд не докаже кривичну одговорност, полиција и судови имају велике законске могућности за привремено ограничавање слободе задржавањем лица у притвору, што се правда заштитом заједнице и контролом ризика наместо изрицања казни. Како се кривични поступак окончава доношењем одлуке суда у првом степену, код изрицања и одмеравања санкција је дужан да се руководи *Смерницама у изрицању казни* (енгл. *The Sentencing Guidelines*), прописаним од стране Савета за доношење смерница о изрицању кривичних санкција. У складу са општим принципима обичајног права да санкција изречена лицу треба да одражава правну чињеницу да су сви релевантни докази узети у разматрање, позивајући се на конкретне смернице, суд одређује почетну тачку изрицања казне за свако појединачно кривично дело, разматрајући постојање отежавајућих или олакшавајућих околности, које упућују на изрицање теже или лакше санкције. У одређивању врсте и дужине санкције се узимају у разматрање тип, тежина и озбиљност дела, степен нанете штете оштећеном или заједници, мотив и начин извршења дела, ниво и признање кривице, казнену евиденцију и криминалну историју, личне и економске околности, намеру лица, што је од нарочитог значаја код стручних експертиза, које упућују на стручне доказе и чињенице засноване на научној основи. Како би се исказом вештака обезбедила суду независна помоћ, вештак мора бити у стању да обезбеди непристрасан и објективан налаз из домена своје струке, који, у погледу доказа, мора задовољити најнижи праг релијабилности и значајности⁴⁶⁵.

Према лицима лишеним слободе на извршењу кривичних санкција се примењују **Одредбе затворске службе о процени и извршењу кривичних санкција према лицима лишеним слободе** (енгл. *The Prison Service Orders - Offender Assessment and Sentence Management (OASys)*)⁴⁶⁶, донете 10.07.2003. године, а последњи пут измењене 20.04.2005. године.

⁴⁶⁵Dickson, B. /1998/: The Right to a Fair Trial in England and Wales, *The Right to a Fair Trial*, (Weissbrodt, D., Wolfrum, R. (Eds.)), Berlin, p. 487-512; Cape, E. /2010/: England and Wales country report, *Effective Criminal Defence in Europe*, (Cape, E., Namoradze, Z., Smith, R., Spronken, T.), Antwerpen-Oxford, p. 1-2, 3-7, 31; The Law Commission /2011/: *Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales*, London, p. 14, 15; The Sentencing Council /2012/: *Offences Taken Into Consideration and Totality: Definitive Guideline*, London, p. 2, 3; Open Justice /2015/: *Sentencing and rehabilitation*.

⁴⁶⁶No. 2205/2003

Одредбе затворске службе у вези са проценом лица и извршењем институционалних и ванинституционалних кривичних санкција су дизајниране у односу на примену инструмента ОАСис-а, а чијим је методолошким приказом у претходном поглављу већ указано на то да је развијен за процену вероватноће поновног извршења дела од стране лица, идентификовања и класификовања потреба лица, процену ризика од повређивања себе и других, повезивање процене, планирања и евалуације случаја лица, процену потреба које захтевају специјалистичку експертизу и мерење корективних промена лица. Нормативне одредбе примене инструмента према лицима упућују на *Принципе позитивног управљања случајем лица*, предвиђене у *Поглављу 2*, где је наглашена употреба инструмента код обезбеђивања испуњења циљева управљања случајем лица, континуираног планирања управљања случајем лица, поштовања различитости, јавне заштите, процене и управљања ризиком (циљеве процене ризика, методе процене ризика, планирање управљања случајем лица према предвиђеном ризику) и смањења криминалног рецидивизма применом корективних интервенција (чл. 2.1). Примена инструмента код процене *Ризика од само/повређивања*, предвиђена одредбама у *Поглављу 4*, обухвата процену ризика, комплетну анализу процене ризика и закључна разматрања (чл. 4.1), где се ризик означава као **L** – *низак* (енгл. *Low*), **M** – *средњи* (енгл. *Medium*), **H** – *висок* (енгл. *High*), **VH** – *врло висок* (енгл. *Very High*) (чл. 4.2). Одељком *Управљање ризиком и акциони планови*, у оквиру истог поглавља, нарочито је наглашено да се у разматрање морају узети акције за смањење ризика у оквиру заводског окружења (чл. 4.6), с тим да се проценом ризика морају добити информације у погледу одлука о плану управљања случајем, као и премештају, промени радног места, рекатегоризацији, итд. (чл. 4.7). *Садржај плана управљања случајем лица*, у истом поглављу, јасно указује да план мора садржати повезаност процене, процедура и одлука, јер се проценом ризика од само/повређивања морају добити информације о прилагођености лица типу смештаја, премештајима, посетама и изласцима, како би се спровеле специфичне процедуре у вези са разматрањима о рекатегоризацији, обавештавању службеника о постојању проблема, састављању извештаја о безбедносној процени, итд., као и јасно навести службе укључене у корекцију случаја (чл. 4.9). Корисност инструмента је прецизирана у *Поглављу 5 – Планирање и евалуација случаја*, јер је у *Уводном одељку* назначено да инструмент повезује процену приликом планирања и евалуацију случаја (чл. 5.1), пошто је дизајниран да обезбеди евалуацију постигнутих циљева, јасно одређених профилем ризика и потреба лица, приликом иницијалне процене (чл. 5.2)⁴⁶⁷.

⁴⁶⁷Ministry of Justice /2015/: No. 2205/2003, p. 1, 7, 9-11; Open Justice /2015/: *Sentencing and rehabilitation*; Sentencing Council /2015/: *Sentencing basics*.

4.2.2 Казнено извршно право европско-континенталних земаља

Насупрот тенденцији ка политичкој, апсолутна унификација казних нормативних стандарда Европске Уније није успостављена. Пошто је стандардизација националних казнено-извршних нормативних оквира и остварења људских права важно политичко питање Европске Уније, у већини држава њених чланица је у последњих двадесет пет година дошло до значајних транзиционих реформи у области казнено-извршног права. Иако је кодификација доктрине природног права учинила неопходним коришћење апстрактних појмова, формулисање општих норми, поделу на материјално и формално (кривично) право, као и успостављање хијерархије нормативних извора, и даље постоји изражена потреба за логичким уобличавањем и стварањем кохерентног кривично-правног система⁴⁶⁸.

Без обзира на релативно исту основу модела система права, национални друштвено-политички системи европско-континенталних земаља се међусобно веома разликују у извршењу кривичних санкција, с тим да поједини имају ограничену, док неки имају искључиву законску контролу над правосудном и казнено-извршном институционалном власти. Пошто кодификовано римско право и даље чини основу европско-континенталног система права, за кривични поступак су карактеристични јаки инквизиторски елементи истраге, чије је вођење поверено државном (јавном) тужиоцу који (у одређеним случајевима) може донети посебну формалну одлуку о њеном започињању, строго одвајање основних кривично-процесних функција, као и активна улога суда, јер суд сам изводи доказе, при чему извођење различитих доказа у односу на исти предмет доказивања није дозвољено. У погледу јасног утврђивања правних чињеница поводом конкретне кривичне ствари је суду дата могућност одређивања вештачења, с тим да суд може затражити допунско вештачење, уколико се појави сумња у његову коректност. Доказни значај признања окривљеног је релативан, јер мора бити поткрепљено и другим посредним и непосредним доказима, при чему окривљени никада не може бити саслушан у својству сведока. Судија појединац или судско веће имају потпуни приступ доказима, како би донели одлуку о кривичној одговорности и кривичној санкцији, а типични представници овог модела су Немачка и Француска. Регулација нормативно-правних извора казнено-извршног права европских земаља је трострука, с обзиром на то да их чине: кривични законици, законици о кривичном поступку и извршни кривични закони. Иако се извршни кривични закони најдиректније односе на администрацију пенитенсијарног система, нормативне измене овог извора често зависе од

⁴⁶⁸Drenkhahn, K. /2014/: European Perspectives on Long-Term Imprisonment, *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, (Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.)), New York, p. 1403; Mitrović, K. D. /2014/: Učienja dva velika svetska sistema prava o zakonitosti i njihovo približavanje, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, (Kolarić, D. (Ur.)), Beograd, p. 138-139.

ревизија и допуна кривичних закона. Модернизација закона о извршењу казни и кривичних санкција 1994. године је у већини земаља имплицирала реформе кривично-правног законодавства, због чега су готово све земље централне и источне Европе до 2001. године имале на снази нове законе⁴⁶⁹.

Анализа садржаја актуелних националних нормативно-правних извора казнено-извршног права европских земаља имплицира помак у коришћењу актуарског приступа у циљу пружања помоћи суду код извођења доказа, одмеравања кривичне санкције и праћења случаја лица лишених слободе. У циљу прогнозирања евентуалног ризика од криминалног рецидива, предвиђено је коришћење специфичне клиничке експертизе стручњака у процени озбиљности кривичног дела, криминалне историје и менталног стања лица. У односу на модел казнено извршног права англо-саксонских земаља, чини се да европско-континенталне земље имају много мањи обим оквира примене актуарског приступа код испитивања лица лишених слободе.

4.2.2.1 *Казнено извршно право Краљевине Шведске*

Водећи неутралну политику и задржавајући војну неутралност на међународном нивоу, национални систем *Краљевине Шведске* (енг. *The Kingdom of Sweden*; швед. *Konungariket Sverige*) је након Другог светског рата до данас, упркос повременим друштвено-политичким променама, обезбедио просперитет грађана инсистирањем на имплементацији и одржавању мера социјалне заштите, што се одразило и на карактеристике тренутне националне казнено извршне политике. Основе актуелне казнено извршне политике су усмерене у правцу пружања гаранција ограничених слобода и права и рехабилитативних услуга популацији учинилаца, уместо учиниоцу, у складу са препознавањем ризика као претње по сигурност друштва, а не индикатора статистичке вероватноће⁴⁷⁰.

Кохерентан приступ поштовању људских права и слобода грађана на међународном, националном и локалном нивоу је обезбеђен од стране актуелне политичке власти. Краљевина Шведска је наследна монархија од дана стицања независности, 06.06.1523. године, при чему

⁴⁶⁹Walmsley, R. /2003/: *Report series 41. Further Developments in the Prison Systems of Central and Eastern Europe: Achievements, problems and objectives*, Helsinki, p. 4; Bošković, A. /2013/: *op. cit.*, p. 78-79; Škulić, M. /2013/: *op. cit.*, p. 177, 181-184.

⁴⁷⁰Wandall, R. H. /2006/: Actuarial risk assessment. The loss of recognition of the individual offender, *Law, Probability and Risk*, p. 2; Peterson, O. /2010/: The Swedish Constitution of 1809, *Transactions - Contested Sovereignties: Government and Democracy in Middle Eastern and European Perspectives*, (Persson, S., Özdalga, E. (Eds.)), 19, p. 55; von Hofer, H. /2011/: Punishment and Crime in Scandinavia, 1750-2008, *Crime and Justice*, 40(a), p. 33; Ward, K., Longaker, A. J., Williams, J., Naylor, A., Rose, C. A., Simpson, C. G. /2012/: Incarceration Within American and Nordic Prisons: Comparison of National and International Policies, *The International Journal of Research and Practice on Student Engagement*, (Clark Lindle, J. (Ed.)), 1(1), p. 36-48; CIA: The World Factbook /2015/: *Sweden* /2015/: *Crime and Society* /2015/: *Sweden*; The Ministry of Justice of Sweden /2015/: *The Swedish judicial system*, Stockholm, p. 5.

тренутна подела парламентарне демократске власти није формално опредељена на законодавну, извршну и судску, већ се веза између законодавне и извршне карактерише као форма парламентарне, док је судска власт независна у свом деловању. Принципи власти од стране народа су регулисани одржавањем општих, тајних и непосредних избора сваке четири године, када пунолетни грађани бирају своје представнике на националном нивоу *Парламента* (енгл. *The Parliament of Sweden*; швед. *Riksdag*). Индиректно бирајући *Владу* (енгл. *The Government of Sweden*; швед. *Regeringskansliet*), састављену од Премијера и министара, парламент има законодавну власт, док Влада и национални и локални управни органи имају одговорност у осигуравању заштите основних људских права и слобода. С обзиром на то да јавне и приватне и међународне невладине институције и организације директно усмеравају своја искуства ка раду владе и међународних тела, Влада редовно извештава међународна тела о примени препорука у области људских права, поставља канцеларије при сваком од ресорних министарстава и систематски спроводи националне акционе планове у области људских права. Поверење јавности у законитост поступања управне власти је дато *Парламентарном Омбудсману* (енгл. *The Swedish Parliamentary Ombudsmen*; швед. *Riksdagens ombudsmän*), *Канцелару правде* (енгл. *The Chancellor of Justice*; швед. *Justitiekanslern*) и централним управним органима, док је обезбеђивање пуног поштовања људских права и слобода грађана од 2002. године реализовано спровођењем трофазног процеса имплементације националних акционих планова (од 2002-2004. године, 2006-2009. године и 2011-2012. године). Диференцирање сврхе и циља извршења казнено извршне политике је условило недискриминативан и превентивно ограничавајући кривично-правни систем заснован на примени актуарске правде, а који је нарочито еволуирао од краја осамдесетих година прошлог века, када је систем извршења кривичних санкција добио облик модела према перцепцији одмеравања и изрицања санкције у односу на “казнену вредност”, чему је посебно допринео развој инструмената клиничко-идиографског профилисања лица лишених слободе применом стандардизованог поступка процене вероватноће ризика да ће лице испољити угрожавајуће понашање у одређеном временском периоду (шведска верзија актуарских структурираних клиничких инструмената процене HCR-20 и PCL-R)⁴⁷¹.

⁴⁷¹Lindström, P., Leijonram, E. /2008/: The Swedish Prison System, *Stavern - Prison policy and prisoners' rights, Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, Nijmegen, p. 559; Nilsson, T., Gustavson, C., Munthe, C., Forsman, A., Anckarsater, H. /2009/: The precarious practice of risk assessment in forensic psychiatry, *International Journal of Law and Psychiatry*, 32(6), p. 412; Gustavson, C. /2010/: *op. cit.*, p. 14; Peterson, O. /2010/: *op. cit.*, p. 55; von Hofer, H. /2011/: *op. cit.*, p. 33, 89; Stevanović, Z. /2012/: *Zatvorski sistemi u svetu*, Beograd, p. 134; Sveriges Riksdag /2015/: *Swedish Parliament and Democracy*; The Government human rights website of Sweden /2015/: *Who does what – The Judicial system*; The Government human rights website of Sweden /2015/: *Government and government agencies*; The Government human rights website of Sweden /2015/: *Sweden*; The Government human rights website of Sweden /2015/: *Sweden's Riksdag*; The Ministry of Justice of Sweden /2015/: *The Constitution of Sweden*, Stockholm, p. 3, 7, 19.

Поштовање људских права и слобода грађана, базирано на снажној традицији романско-германског и обичајног права, као и националних писаних правних извора, заштићено је кроз четири конститутивна закона, која заједно чине *Устав Краљевине Шведске* (енгл. *The Constitution*; швед. *Svensk författningssamling*)⁴⁷²: *Инструмент Владе* (енгл. *The Instrument of Government*; швед. *Regeringsformen*)⁴⁷³, *Закон о слободи приступа медија* (енгл. *The Freedom of Press Act*; швед. *Tryckfrihetsförordningen*)⁴⁷⁴, *Закон о основним слободама изражавања* (енгл. *The Law on Freedom of Expression*; швед. *Yttrandefrihetsgrundlagen*)⁴⁷⁵ и *Закон о наслеђивању* (енгл. *The Act of Succession*; швед. *Successionsordningen*)⁴⁷⁶. Уставни акт⁴⁷⁷ је један од најстаријих на свету, иако су последње измене унете 2014. године. Независност правосуђа је гарантована *Инструментом Владе*⁴⁷⁸, с обзиром на то да је кривично-правни систем дизајниран за заштиту људских права. *Прво поглавље* акта утврђује да јавна власт треба да се врши у односу на једнаке вредности свих и за слободу и достојанство појединца, док *Друго поглавље* обухвата одредбе о основним правима и слободама грађана, укључујући и одредбе о њиховим ограничењима: слободе мишљења (*Део 1*), физичког интегритета и слободе кретања (*Део 2*, посебно чл. 4, 5 и б), владавине права (*Део 3*, чл. 9, 10 и 11), заштите од дискриминације (*Део 4*, посебно чл. 12 и 13) и услова за ограничења права и слобода (*Део 10*, посебно чл. 20 ст. 1 т. 2, 3 и 4, чл. 22 ст. 2 т. 3)⁴⁷⁹.

Иако би у већини европских земаља модернизација уставних одредби имплицирала реформе кривичног законодавства, материјално-правна област није значајније мењана ни у савременој правној историји ни раније. Први *Шведски Кривични закон* (енгл. *The Swedish Penal code*; швед. *Brottsbalk*)⁴⁸⁰ је донет још у XVIII веку, док је садашњи закон⁴⁸¹ усвојен 21.12.1962., његов превод на енглески уследио 1999. године, а последње измене 29.05.2008. године⁴⁸². Систем казни, предвиђен у оквиру Општих одредби, у *Поглављу 1*, предвиђа казну затвора, новчану казну, условну казну, условну осуду и упућивање на обавезну бригу (чл. 3). Прописани распон казне затвора се креће од 14 дана до 10 година за појединачна кривична дела, а казне затвора дуже од 16 година, чак и доживотног затвора се изричу за стицај кривичних дела, док се већина

⁴⁷²SFS 1974:152

⁴⁷³SFS 1974:152

⁴⁷⁴SFS 1949:105

⁴⁷⁵SFS 1991:1469

⁴⁷⁶SFS 1810:926

⁴⁷⁷SFS 2014:1385

⁴⁷⁸SFS 1974:152

⁴⁷⁹Peterson, O. /2010/: *op. cit.*, p. 53; SFS 2014:1385; CIA:The World Factbook /2015/: *op. cit.*; Sveriges Riksdag /2015/: *Laws – The Constitution*; The Government human rights website of Sweden /2015/: *Human rights*.

⁴⁸⁰Ds 1734

⁴⁸¹Ds 1962:700

⁴⁸²Ds 2008:370

кривичних дела санкционише у форми новчаних казни. Прве алтернативне санкције су се односиле на условну осуду и пробацију, док се је казна рада у јавном интересу формално уведена у закон из 1980. године. *Одређивање санкција и изузеће од изрицања санкције*, у *Поглављу 29*, у *Одељку 1*, предвиђа се у односу на понуђени оквир скале санкција одређене према казненој вредности предузетог кривичног дела, уз усмеравање посебне пажње на степен оштећења или угрожености добра, опасност изазвану кривичним делом, последице извршења дела, као и мотиве учиниоца. *Одељком 4 и 5* истог поглавља је предвиђено да се код одређивања одговарајуће санкције узима у разматрање: врста претходног кривичног дела, претходна санкција, проток времена између претходног и актуелног кривичног дела, сличност природе претходног и актуелног кривичног дела, труд у спречавању, поправљању или ограничавању штетне последице дела, јављање надлежном органу након извршења дела, претрпљеност штете у односу на године и ментално стање изрицањем казне, итд.⁴⁸³.

Процесне основе за осигурање владавине права и правне сигурности грађана су прописане *Законом о кривичном поступку* (енгл. *The Swedish Code of Judicial procedure*; швед. *Den svenska rättegångsbalken*)⁴⁸⁴, који је ступио на правну снагу 01.01.1948. године и објављен на енглеском језику 1968. године, а последње измене и допуне претрпео 01.01.1999. године⁴⁸⁵. Јавни тужилац представља *dominus* акузаторног кривичног поступка, с обзиром на то да води претходну истрагу тежих кривичних дела, иако је његова улога значајнија у подизању оптужнице и покретању кривичног поступка, као и заступању интереса државе пред судом. Током претходне истраге се у циљу прикупљања доказа могу се прикупити информације од лекара судско-медицинске области, док се током главног претреса, у случајевима где постоји потреба за испитивањем менталног стања окривљеног, од стране суда може одредити његова форензичко-психијатријска експертиза, која укључује: процену ризика од криминалног рецидива окривљеног и потребе за третманом⁴⁸⁶.

Казнено-извршну политику, *Законом о затворском третману* (енгл. *The Prison Treatment Act*; швед. *Lag om kriminalvård I anstalt*), донетом 01.07.1974. године⁴⁸⁷ и последњи пут измењеном и допуњеном 2007. године⁴⁸⁸, када је и преведен на енглески језик, предвиђено је да

⁴⁸³von Hofer, H. /2011/: *op. cit.*, p. 79, 81; *Crime and Society /2015/: op. cit.*; *Government Offices on Sweden /2015/: The Swedish Penal Code Ds 1999:36*, p. 3, 7, 135-137.

⁴⁸⁴SFS 1942:740

⁴⁸⁵SFS 1998:605

⁴⁸⁶Nilsson, T., Gustavson, C., Munthe, C., Forsman, A., Anckarsater, H. /2009/: *op. cit.*, p. 403; *Crime and Society /2015/: op. cit.*; *Government Offices of Sweden /2015/: Ministry of Justice*; *The Ministry of Justice of Sweden /2015/: The Swedish judicial system*, Stockholm, *op. cit.*, p. 3, 11, 15, 20.

⁴⁸⁷SFS 1974:203

⁴⁸⁸Lexadin - Legislation Sweden /2015/: *The Prison Treatment Act SFS 2007:109*.

спроводи *Министарство правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; швед. *Justitiedepartementet*), с тим да оно нема ауторитет централног или регионалног уплива у свакодневно управљање пенитенсијарним системом, већ њиме руководи Шведска затворска и пробациона служба (енгл. *The Swedish Prison and Probation Service*; швед. *Kriminalvården*). Службу оснива Влада, а на челу Службе се налази Одбор, кога чине представници парламентарних странака, синдиката, органа запошљавања, итд. Послови Службе се односе на процену, екстерну класификацију лица и вршење надзора над ванинституционалним и институционалним извршењем кривичних санкција. Национални корективни систем је млад у односу на остале европске земље, а ванинституционални систем обухвата систем пробационих одељења (34), која врше надзор над извршењем санкција условне осуде, парола и казне лишења слободе електронским праћењем. По организационом и функционалном дизајну је институционални пенитенсијарни систем више цивилни него милитаристички, јер служба за обезбеђење пенитенсијарних институција не постоји, већ се инциденти решавају контактирањем органа полиције. Капацитет пенитенсијарног система (78) институција је подељен према нивоу административне власти и степену институционалне безбедности. Према нивоу административне власти институције су организоване као истражне, локалне и националне. У оквиру националних институција доминира популација лица са затворским казнама у минималном трајању од једне године или која захтевају додатну безбедност, док је у локалним институцијама заступљена популација лица са казнама затвора у трајању до једне године. Организациона подела пенитенсијарног система према степену безбедности обухвата поделу институција према степенованој безбедносној скали од “А” до “Ф”, где су “А” институције окарактерисане са највећим степеном безбедности, с обзиром на то да се у њима налазе лица која су процењена као високо ризична, док су “Ф”, са најмањим степеном безбедности, јер се у њима налазе ниско ризични. Безбедносна класификација институција се врши у односу на способност спречавања бекства, савладавање отпора и управљање лицима⁴⁸⁹.

Процена обухвата испитивање криминолошког ризика и личности лица за потребе суда, а обавља од стране Дијагностичких центара при Одељењу за форензичку психијатрију *Националног одбора за судску медицину* (енгл. *The Swedish National Board of Forensic Medicine*; швед. *Rättsmedicinalverket*) затворске и пробационе Службе са седиштем у Стокхолму. Основни задатак одељења за форензичку психијатрију је процена фактора ризика осумњичених и

⁴⁸⁹Lindström, P., Leijonram, E. /2008/: *op. cit.*, p. 563; von Hofer, H. /2011/: *op. cit.*, p. 81; Stevanović, Z. /2012/: *op. cit.*, p. 135, 137; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*; Lexadin - Legislation Sweden /2015/: *op. cit.*, p. 3; The Ministry of Justice of Sweden /2015/: *The Swedish judicial system*, Stockholm, *op. cit.*, p. 25-26.

окривљених, насупрот недостатку јасних и концизних нормативних одредби. Професионална процена је тимска, с обзиром на то да је заснована на структурисаној актуарској опсервацији психијатра, психолога и форензичког социјалног радника. Дијагностички центри Одељења Службе су дужни да доставе суду извештаје о осумњиченом, у циљу спровођења истраге, и окривљеном, у циљу избора потенцијалне санкције, нарочито уколико постоји основана сумња у ризик од понављања кривичног дела. На основу обављене процене криминолошког ризика и личности окривљеног, Служба врши упућивање лица у одређени тип пенитенсијарне институције. Екстерна класификација подразумева распоређивање лица у отворену институцију, ако нису потребни други разлози сигурности или да би се омогућио неки облик рада, образовања или третмана, који се не могу обезбедити у затвореној институцији, док се приликом смештања лица у затворену институцију разматра да ли безбедносни разлози захтевају смештај у затворену институцију, као и да ли постоји опасност од бекства лица или наставка бављења криминалним активностима (чл. 7). У оквиру пенитенсијарног система се примењује принцип поступне рестриктивности, што значи да лице најпре иде у затворену институцију, према криминалном ризику, а након протекла највећег дела изречене казне прераспоређује у отворени тип институције, у циљу ефикасније рехабилитације омогућавањем већег степена слободe и адекватних корективних третманских програма. Примена резултата процене ризика је од нарочитог значаја приликом добијања дозволе лица да у уобичајеном одсуству напусти корективну институцију, како би се олакшало прилагођавање лица у заједници, под условом да нема манифестне опасности од продужене криминалне активности (чл. 32). Законодавна контрола пенитенсијарног институционалног система је ограничена, због чега се тежиште казног функционисања препушта Централној затворској администрацији, Административном суду или Омбудсману. Надзор над извршењем кривичних санкција превасходно подразумева контролу остваривања права лица лишених слободe током спровођења корективног третмана, предвиђеног у *Уводним одредбама*, у оквиру *Поглавља 1*, који мора бити планиран и спроведен у сарадњи различитих служби Затворског и пробационог сервиса (чл. 5), с тим да је лице у обавези да учествује у било којој корективној активности, која ће му омогућити да побољша своје могућности прилагођавања заједници након пуштања на слободу (чл. 10)⁴⁹⁰.

⁴⁹⁰Lexadin - Legislation Sweden /2015/: *op. cit.*, p. 3, 4, 8; Lindström, P., Leijonram, E. /2008/: *op. cit.*, p. 563; International Centre for Prison Studies /2009/: *Prison Brief for Sweden*, London, p. 2; Nilsson, T., Gustavson, C., Munthe, C., Forsman, A., Anckarsater, H. /2009/: *op. cit.*, p. 400; Stevanović, Z. /2012/: *op. cit.*, p. 140; Ward, K., Longaker, A. J., Williams, J., Naylor, A., Rose, C. A., Simpson, C. G. /2012/: *op. cit.*; Karlberg, D., Sturup, J., Fredriksson, B., Lihoff, T., Kristiansson, M. /2013/: Life time prisoners in Sweden; The system and risk assessments, *10th Nordic Symposium on Forensic Psychiatry - Forensic psychiatry in the process of change*, Kuopio, p. 3, 6; Government Offices of Sweden /2015/: *op. cit.*

4.2.2.2 *Казнено извршно право Краљевине Норвешке*

Издвајањем из Уније са Краљевином Данском и реформацијом политичког система 1814. године у демократски, када је стекла суверенитет, *Краљевина Норвешка* (енгл. *The Kingdom of Norway*; норв. *Kongeriket Norge*) је успоставила актуелни облик монархије парламентарног облика политичке власти, у којој су тренутно законодавна, извршна и судска власт поверене националном Парламенту, премијеру, владином кабинету и судовима. Посебан географски облик земље, ниска густина насељености и културолошке особености становништва су условиле одржавање високог животног стандарда грађана, због чега се потреба за успостављањем безбедног и заштићеног друштва наметнула као главни циљ усмеравања кривично-правног система, заснованог на нордијском моделу обичајног, грађанског и општег права и кодификованим писаним изворима⁴⁹¹.

Слобода, независност и демократија, предвиђене су одредбама *Устава Краљевине Норвешке* (енгл. *The Constitution of the Kingdom of Norway*; норв. *Kongeriget Norges Grundlov*)⁴⁹², као најстаријег конститутивног акта у Европи, донетог 17.05.1814. године и последњи пут измењеног 01.06.2015. године. У корпусу основних људских права и грађанских слобода, гарантованих имплементацијом међународних споразума (чл. 110 Ц), нарочито су акцентовани забрана смртне казне и подвргавања тортури или другом нехуманом или понижавајућем поступању или кажњавању (чл. 93), док су лишаваће слободе и притварање дозвољени једино у случајевима утврђеним и на начин прописан законом (чл. 94), при чему свако има право на непристрасно и независно суђење у разумном року (чл. 95), као и да буде сматран невиним док се не докаже кривица, осуђен или кажњен у складу са законом (чл. 96)⁴⁹³.

Кажњавање грађана, предвиђено *Општим законом о кажњавању грађана* (енгл. *The General Civil Penal Code*; норв. *Straffeloven*)⁴⁹⁴, изворно донетом 22.05.1902. године на основу првог Казненог закона⁴⁹⁵, уз последње измене и допуне од 21.12.2005. године⁴⁹⁶, почивајући на основним постулатима актуарске правде, нарочито истакнутим у оквиру *Општих одредби у Делу I., у Поглављу 2., у погледу Казни и других санкција*, одређује систем казни: затвора, превентивног притвора, притвора, извршењем у заједници и новчане. Казна затвора се изриче у

⁴⁹¹Schenski, L. /2005/: *Nordic Prison Education: A lifelong learning perspective*, Copenhagen, p. 72; Crime and Society / 2015/: *Norway*; Royal Norwegian Embassy in New Delhi /2015/: *Norway*; U.S. Department of State /2015/: *Norway*.

⁴⁹²nr. 623/2015

⁴⁹³Lovadata /2015/: *The Constitution of the Kingdom of Norway (Kongeriget Norges Grundlov) (nr. 623/2015)*; Royal Norwegian Embassy in New Delhi /2015/: *Norway*; Storinget /2015/: *The Constitution*; U.S. Department of State /2015/: *op. cit.*

⁴⁹⁴nr. 10/1902

⁴⁹⁵Penal Code, 1842

⁴⁹⁶Norwegian Ministry of Justice and the Police /2015/: *General Civil Penal Code Act of 21 December 2005 No. 131*.

ограниченом временском трајању, уз законски минимум од 14 дана и законски максимум од 21 године, ако су дела извршена у стицају (чл. 15), с тим да се изриче у данима уколико не прелази четири месеца и у месецима годинама, у супротном (чл. 25). Казна затвора може бити и условна и безусловна, док њено извршење обухвата модалитет извршења искључиво у оквиру пенитенсијарних институција, делимично у оквиру пенитенсијарних институција и делимично у оквиру просторија у којима лице борави и искључиво изван пенитенсијарних институција на слободи. Казна превентивног притвора у оквиру пенитенсијарне институције, предвиђена одредбама истог поглавља, може се заменити казном затвора уколико је лице учинило или покушало да учини озбиљно насилно, сексуално, дело противправног затварања, подметања пожара или друго озбиљно дело којим се угрожавају живот, здравље или слобода других лица, или излажу ризику загарантована права грађана, при чему се мора узети у обзир непосредна опасност лица од поновног чињења таквог дела, која се утврђује проценом значаја ризика, понашања и капацитета личности и социјалног функционисања лица (чл. 39.С ст. 1.)⁴⁹⁷.

Процесни услови форензичке процене личности и ризика лица су изворно регулисани одредбама Закон о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Act*; норв. *Straffeprosessloven*)⁴⁹⁸, донетог 22.05.1981. године, уз последње измене и допуне од 30.06.2006. године⁴⁹⁹, јер обезбеђујући изузетно јак утицај судске процене у кривичним предметима, као и релативно неформалне и једноставне процесне основе адверзијалног кривичног поступка, кривично-процесна регулатива предвиђа да, након одлуке органа јавног тужилаштва о покретању кривичног поступка, веће судија првостепеног суда, састављено од државног и судија поротника, може донети одлуку о испитивању окривљеног, с тим да се у својству сведока стручњаци различитих професија могу консултовати у погледу одмеравања, изрицања и примене адекватне кривичне санкције. *Социјално испитивање и форензичка психијатријска опсервација*, предвиђени у *Делу III, Документовање, у Поглављу 13.*, подразумевају да се испитивање оптуженог спроводи када је од значаја за одлучивање о казни или другој мери (чл. 161.), при чему се обавља од стране службеника пробације, који о испитивању сачињавају писани извештај (чл. 164.). Дубље испитивање за потребе истраге у кривичном поступку се може одредити једино у односу на форензичку психијатријску опсервацију од стране надлежног стручњака (чл. 165.), док се форензичка психијатријска опсервација код лица на извршењу кривичних санкција

⁴⁹⁷Norwegian Ministry of Justice and the Police /2015/: *op. cit.*, p. 1, 10-11, 22; Batrićević, A. /2013/: *Osobnosti norveškog penitencijarnog sistema i njihov doprinos sprečavanju recidiva, Prevencija kriminala i socijalnih devijacija – evropska i regionalna dobra praksa*, (Blagojević, M., Stevanović, Z. (Ur.)), Beograd, p. 64-65; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*

⁴⁹⁸nr. 25/1981

⁴⁹⁹Norwegian Ministry of Justice and the Police /2015/: *Criminal Procedure Act of 30 June 2006 No. 53.*

спроводи у оквиру пенитенсијарне институције (чл. 166.). Како се сврха испитивања односи на добијање информација о личности, социјалним приликама и будућим околностима оптуженог (чл. 161.), садржина експертских извештаја мора обухватити добијене резултате испитивања у односу на информације о ризику од поновног извршења кривичног дела, различитим склоностима ка угрожавању објеката и лица, криминогеним потребама, капацитетима и другим индикативним факторима за примену специфичних корективних програма. Најзаступљенија је примена инструмента *OASuc*⁵⁰⁰.

Регулисање извршења казни и других санкција је прописано одредбама *Закона о извршењу кривичних санкција* (енгл. *The Execution of Sentences Act*; норв. *Straffegjennomføringsloven*)⁵⁰¹, који је донет 18.05.2001. године, а ступио на снагу 20.01.2004. године. Извршна агенција норвешке владе за спровођење казни и других санкција је *Директорат Норвешке Корективне Службе* (енгл. *The Directorate of Norwegian Correctional Service*; норв. *Kriminalomsorgen sentrale forvaltning*), са организационо засебном *Затворском и пробационом службом* (енгл. *The Prison and Probation Service*; норв. *Norsk Fængsels- og Friomsorgen*), којим управља *Министарство правде и јавне безбедности* (енгл. *The Ministry of Justice and Public Security*; норв. *Justis- og beredskapsdepartementet*). Служба заснива свој рад на принципу нормалности, по коме казна представља ограничавање слободе и због чега се ни према коме не извршава строжија казна него што то захтева безбедност заједнице, а живот унутар корективне институције личи животу ван институције колико год је то могуће. Како је од 2011. године снижен капацитет пенитенсијарног система (42), а институције према степену безбедности подељене на институције високог (затворене) и ниског степена сигурности (отворене), највећи број лица се прво упућује у институције затвореног, а тек након извршења одређеног дела изречене казне у институције отвореног типа. *Прилагођавање* лица лишених слободе друштву активним учествовањем у примењеним корективним активностима у складу са њиховим индивидуалним потребама подразумева активно учествовање лица у извршењу кривичне санкције, укључујући рад, службе у заједници, тренинге, програме и друге мере, које служе супротстављању извршењу новог кривичног дела (чл. 3.), као и одговоре корективних служби потребама лица лишених слободе и притворених (чл. 4)⁵⁰².

⁵⁰⁰Norwegian Ministry of Justice and the Police /2015/: *op. cit.*, p. 1, 48-49; Ploeg, G. /2008/: Norway, *Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 785, 778; Crime and Society /2015/: *op. cit.*

⁵⁰¹nr. 21/2001

⁵⁰²Schensk /2005/: *op. cit.*, p. 125-126; Ploeg, G. /2008/: *op. cit.*, p. 785; Batrićević, A. /2013/: *op. cit.*, p. 65, 68; Correctional Service Department of Ministry of Justice and Public Security of Norway /2015/: *Directorate of Norwegian Correctional Service*; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; International Centre for Prison Studies /2015/: Norway; Kriminalomsorgen /2015/: *The Execution of Sentences Act (Straffegjennomføringsloven) nr. 21/2001*, p. 1.

4.2.2.3 *Казнено извршно право Републике Финске*

На оквиру казнено извршне политике *Републике Финске* (енгл. *The Republic of Finland*; фин. *Suomen tasavalta/Republiken Finland*) утичу мешовити председничко-парламентарни систем политичке власти и кривично-правни систем, под снажним утицајем шведског, норвешког, данског и немачког правног модела. Без обзира на спровођење репресивне идеологије казнено извршне политике од педесетих до шездесетих година прошлог века, због убрзаног пораста стопе криминалитета, развојем политичке идеологије хуманог нео-класицизма наступа период јаке критике прекомерне употребе затворских казни и репресивних казних нормативно-правних одредби, због чега се до деведесетих година бележе снажне реформе кривичног законодавства. Како је приступање чланству Европске Уније 1995. године, због померања спољних и унутрашњих социо-политичких граница, снажно утицало на националне интенције у погледу безбедности друштва и лица лишених слободе, централне вредности идеологије социјалног развоја су постали принципи казнене пропорционалности и предвидљивости, уз примену механизма суптилне индиректне генералне превенције и кристализације поновне евалуације система извршења кривичних санкција⁵⁰³.

Јака легалистичка традиција Републике Финске има основу у демократском *Уставу* (енгл. *The Constitution Act of Finland*), донетом 17.07.1919. године⁵⁰⁴, а последњи пут измењеном 17.07.1995. године⁵⁰⁵, с тим да су измене ступиле на снагу 01.03.2000. године. Обухватајући четири конститутивна акта, чији демократски принципи стављају јак нагласак на интернационални карактер модерног конституционализма, улога међународних уговора о људским правима у оквиру националног законодавства се огледа у уставној заштити *Основних људских права и слобода грађана*, предвиђених у оквиру *Другог Поглавља*, јер се заснива на широком разумевању права на једнакост (чл. 6); живот, личну слободу и интегритет (чл. 7); принцип легалитета у кривичним стварима (чл. 8); рад и професионално ангажовање (чл. 18); социјалну сигурност (чл. 19); законску заштиту (чл. 21); заштиту основних права и слобода (чл. 22); заштиту основних права и слобода у хитним ситуацијама (чл. 23)⁵⁰⁶.

Ефикасност, законитост, равноправност и хуманост, уз истовремено инсистирање на

⁵⁰³Joutsen, M., Lahti, R., Pölonen, P. /2001/: *Criminal Justice Systems in Europe and North America – Finland*, Helsinki, p. 2; Ojanperä-Kataja, V. /2008/: Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Finland, *Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, Nijmegen, p. 317; Lappi-Seppälä, T. /2009/: Imprisonment and Penal Policy in Finland, *Scandinavian Studies in Law*, 54, Stockholm, p. 334, 349-351; Nuutila, A-M. /2012/: *The Finish Criminal Procedure; Crime and Society /2015/: Finland*.

⁵⁰⁴No. 94/1919

⁵⁰⁵Refworld /2015/: *Constitution Act of Finland (No. 969/1995)*.

⁵⁰⁶Ministry of Justice Finland /2015/: *Constitution*; Refworld /2015/: *op. cit.*

непристрасности, независности и праведности судства у поштовању демократских права и слобода грађана је правно гарантована основних принципима савременог кривичног законодавства, датим у оквиру Кривичног закона (енгл. *The Penal Code of Finland*; фин. *Rikoslaki*)⁵⁰⁷, који је донетог 19.12.1889. године, а последњи пут измењен и допуњен 13.12.2013. године⁵⁰⁸. Одмеравање санкција, засновано на утврђивању степена опасности и угрожавања извршењем кривичног дела, као и кривице лица, постулира кажњивост оних дела која су учињена са намером, а не из нехата. Систем казни обихвата: казнену таксу, новчану казну, казну извршењем у заједници и казну затвора. Законски минимум и максимум за казне затвора се креће у распону од 14 дана до 15 година, а за најтежа кривична дела и казна доживотног затвора⁵⁰⁹.

Иако су својевремено постојали снажни национални подстицаји кодификације процесних основа кривичног поступка, предвиђених Законом о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Act of Finland*; фин. *Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa*)⁵¹⁰, који је још увек на снази, уз измене и допуне од 01.10.1997. године⁵¹¹, реформске промене кривично-процесне материје нису до краја реализоване. Иако је знатно промењена улога процесних органа, те је преткривична истрага већине дела под ингеренцијом тужилаштва, спровођење преткривичне истраге за дела мање друштвене опасности (нпр.: клевета, оштећење имовине, итд.) је искључиво дужност полиције. Мере притварања од стране полиције су дозвољене, али само по налогу окружног, односно општег тужилаштва или одлуци надлежног суда. Искључиво током саслушања је процена криминалног капацитета и личности лица дозвољена и том приликом се психијатријски преглед обавља у некој од институција за ментално здравље, с тим да одлука суда о наставку кривичног поступка није везана за резултате испитивања, иако у одређеним случајевима може бити и обавезујућа. С обзиром на поентирање тужилачке функције у циљу обезбеђивања доказа оптужбе, тужилаштво је везано за принцип објективности и непристрасности, због чега полази од претпоставке невиности у оквиру адверзијалног кривичног поступка, који је заснован на водећим принципима концентрисаности, усмене расправе и непосредности и почива на активном инквизиторном судском утврђивању материјалне истине, уз руковођење идејом превенције и оправдане одмазде лица код затварања дискусије и изрицања одлуке о санкцији⁵¹².

⁵⁰⁷No. 39/1889

⁵⁰⁸No. 879/2013

⁵⁰⁹Joutsen, M., Lahti, R., Pölonen, P. /2001/: *op. cit.*, p. 4-6, 30-33; Ojanperä-Kataja, V. /2008/: *op. cit.*, p. 318; International Labour Organization /2015/: *The Penal Code of Finland (No. 39/1889)*.

⁵¹⁰No. 4/1734

⁵¹¹International Labour Organization /2015/: *The Criminal Procedure Act of Finland (No. 689/1997)*.

⁵¹²Joutsen, M., Lahti, R., Pölonen, P. /2001/: *op. cit.*, p. 20-24, 30-33; Tolvanen, M. /2010/: Finland country report, *Effective*

Извршење кривичних санкција лишењем слободe је постулирано као планирани трофазни процес доласка у корективну институцију, извршења казне и отпуста. Корективни систем располаже капацитетом (26) институција безбедносно организационо подељеним на отворене и затворене, где су затворене административно класификоване на централне (за извршење казне затвора) и провинцијске (за извршење мере притвора). Систем извршења кривичних санкција у оквиру корективних институција је под административном јурисдикцијом *Одељења казнене политике* (енгл. *The Criminal Policy Department*; фин. *Kriminaalipoliittinen osasto*), *Министарства правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; фин. *Oikeusministeriö*), у оквиру ког је *Агенцији за кривичне санкције* (енгл. *The Criminal Sanctions Agency*; фин. *Rikosseuraamuslaitos*), која обухвата Затворску и Пробациону службу, поверена административна подела извршења послова према пет округа, који имају своје корективне, дијагностичке и институције за распоређивање лица. Структурисана систематична процена ризика и потреба лица у некој од дијагностичких институција представља основ распоређивања лица и сачињавања индивидуалног плана извршења казне, а детаљно је регулисана одредбама **Закона о казни затвора** (енгл. *The Act on Imprisonment*; фин. *Laki Vankeuslaki*)⁵¹³, који је ступио на снагу 01.10.2006. године. *Распоређивање и долазак лица у институцију*, у оквиру *Поглавља 4*, предвиђа сачињавање индивидуалног плана извршења казне по основу дужине изречене казне, претходне казне, радних и функционалних способности, криминалног понашања и других околности лица (чл. 6). Профил лица се генерише у фази иницијалне процене, на основу идентификације криминогених фактора и одређивања корективних активности за њихову редукцију, закључног мишљења о основним факторима ризика и капацитета лица у циљу одређивања типа и нивоа интервенције за промену криминалног понашања лица и планирања корективних циљева, које треба постићи и проценити током извршења казне. Распоређивање лица у корективну институцију се врши према месту пребивалишта/боравишта, одржавању контаката са блиским рођацима и другим блиским особама, годинама, полу, здравственом стањеу, броју извршених казни, ранијем криминалном понашању, као и индивидуалном плану извршења казне (чл. 8), који је подложен преиспитивању у редовним интервалима (чл. 7), с обзиром на то да је учешће лица у процесу психосоцијалне рехабилитације обавезујуће⁵¹⁴.

Criminal Defence in Europe, (Cape, E., Namoradze, Z., Smith, R., Spronken, T.), Antwerpen-Oxford, p. 2, 3; Nuutila, A-M. /2012/: *op. cit.*

⁵¹³767/2005

⁵¹⁴Joutsen, M., Lahti, R., Pölönen, P. /2001/: *op. cit.*, p. 35; Linderborg, H. /2008/: Finland, *Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 4, 22; Ojanperä-Kataja, V. /2008/: *op. cit.*, p. 317-318; Lappi-Seppälä, T. /2009/: *op. cit.*, p. 336, 344; Criminal Sanctions Agency /2015/: *Act on Imprisonment 767/2005*, p. 10-11.

4.2.2.4 *Казнено извршно право Краљевине Данске*

Краљевина Данска (енгл. *The Kingdom of Denmark*; дан. *Kongeriget Danmark*) је уставна монархија од 1660. године, са парламентарним демократским системом власти још од 1848. године и изузетно снажним економским системом, који оријентише националну политику ка профили социјалног благостања, уз истовремено успостављање социјалне једнакости грађана. На усмеравање тренутне казнене политике у правцу независности кривично-правног система је након новембра 2001. године успела да утиче десно оријентисана коалициона влада предвођена Либералном партијом. Дански правни систем, под формалном ингеренцијом *Министарства правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; дан. *Justitsministeriet*), заснован је на систему грађанског и романско-германског права, уз утицај француског Кривичног закона и нормативно-правних одредби правних система нордијских земаља, као и закона Европске Уније, чија је држава чланица, а казнено извршна политика, још, од 1930. године оријентисана ка знатно већој примени алтернативних видова кажњавања наместо кажњавања лишењем слободе⁵¹⁵.

Нормативно-правну основу актуелне казнено извршне политике у Данској чине централизовани ауторитарни нормативно-правни извори, који се заснивају на Уставним (енгл. *The Constitution of Denmark*; дан. *Danmarks Riges Grundlov*)⁵¹⁶ и националним законским кодификацијама: Данском Кривичном закону (енгл. *The Danish Criminal Code*; дан. *Straffeloven*)⁵¹⁷, Закону о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Justice Administration Act*; дан. *Lov om Rettens Pleje – Retsplejeloven*)⁵¹⁸ и Закону о извршењу кривичних санкција (енгл. *The Act on Enforcement of Sentences*; дан. *Lov om fuldbyrdelse af straf*)⁵¹⁹. Како је потписала и ратификовала велики број међународних уговора о људским слободама, њихово поштовање, обезбеђено највишим конститутивним одредбама, гарантује посебан статус права на слободу и сигурност (чл. 5), правично суђење (чл. 6), слободу мисли, савести и вероисповести (чл. 9), слободу изражавања (чл. 10). Уз постојање претпоставке невиности, након спровођења полицијске истраге и подношења материјалних доказа суду од стране јавног тужилаштва, кривични предмети се решавају од стране државних и судија поротника. Пошто изрицање казни представља компромис између законодавца, судства и појединачних судова за изрицање казни, казну предлаже тужилац, док актуелни Кривични закон дефинише шири оквир предвиђених

⁵¹⁵Heine, L. /2008/: *Denmark, Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 234; Wandall, R. H., Rosendahl, S. /2009/: *Researching Law in Denmark*; Students at the University of Copenhagen /2014/: *World Universities Comparative Law Project Legal rating of Denmark*, p. 6; Crime and Society /2015/: *Denmark*.

⁵¹⁶No. 16/1953

⁵¹⁷No. 09/200

⁵¹⁸No. 10/2006

⁵¹⁹No. 06/2006

казни за одређене групе кривичних дела. Приликом одмеравања казне оптуженом, као активном субјекту кривичног поступка, али и током њеног извршења, према територији пребивалишта/боравишта лица, извештај о испитивању његове личности и прилика и психијатријски извештај суд може затражити од *Затворске и Пробационе службе Данске* (енгл. *The Danish Prison and Probation Service*; дан. *Kriminalforsorgen*), а која је у обавези да их сачини у временском року од три недеље⁵²⁰.

Осим испитивања личности и социјалних прилика лица, Служба руководи радом корективних институција, које се налазе под директном ингеренцијом Министарства правде још од 1848. године. Корективни систем институција је административно подељен на државне (13) и локалне (36), с тим да располаже и једном институцијом за психијатријско лечење лица лишених слободе. Корективне институције се могу поделити према: а) степену безбедности - на отворене и затворене и б) полу – на институције у којима бораве лица мушког и женског пола, с тим да у две институције постоји кохабитација лица без обзира на њихов пол. Како је тренутни капацитет пенитенсијарног система под значајним популационим притиском, а национална казнено извршна политика фокусирана на сигурност, корективни третман, алтернативно кажњавање и економију, традиционално судско изрицање казни је више засновано на социјалној добити и инклузивним начинима санкционисања, односно мањим обимом изрицања казни затвора и већим обимом изрицања алтернативних кривичних санкција. Иако у казнени систем још увек није формално у потпуности уведена актуарска приступ код испитивања лица лишених слободе, судови за изрицање казни имају могућност позивања на испитивање лица применом актуарске процене ризика, а уколико се одлучи за примену актуарског испитивања лица, суд ће узети у обзир садржај достављеног извештаја Затворске и Пробационе службе, са проценом значајних индикатора криминалног ризика и потреба лица, попут: раније осуђиваности, старости, здравственог статуса, запослености, образовања, брачног стања, породичних и социјалних прилика, коришћења слободног времена, односно карактера и карактеристика личности и социјалних прилика лица. Исти индикатори се узимају у обзир и код Рапоређивања лица лишених слободе, регулисаног одредбама чл. 22 актуелног Закона о извршењу кривичних санкција⁵²¹.

⁵²⁰Wandall, R. H. /2006/: Actuarial risk assessment. The loss of recognition of the individual offender, *Law, Probability and Risk*, p. 5-6; Heine, L. /2008/: *op. cit.*, p. 235, 245-246, 248; /2011/: p. 4; Students at the University of Copenhagen / 2014/: *op. cit.* p. 6; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*; The Danish Institute for Human Rights /2015/: *Human Rights in Danish Law*.

⁵²¹Wandall, R. H. /2006/: *op. cit.*, p. 3, 11-12, 15-20; Heine, L. /2008/: *op. cit.* p. 246, 248, 287; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*

4.2.2.5 *Казнено извршно право Руске Федерације*

С обзиром на то да је као кнежевина основана још у XII веку, Русија је одувек водила спољну политику јачања геополитичког утицаја и економског раста. Тренутни централизовани полуауторитарни федерални парламентарни систем власти је подељен на законодавну, извршну и судску. Кривично-правни систем *Руске Федерације* (енгл. *The Russian Federation*; рус. *Росси́йская Федера́ция*) почива на континентално-европским основама, иако је дуга историја совјетске аутократије оставила снажан утицај на све националне институционалне системе. Док систем политичке власти, преко органа управне власти, има ингеренцију регулисања националних нормативно-правних извора, административна и финансијска организација правосудног и казног система је под ингеренцијом *Министарства правде Русије* (енгл. *The RSFSR Ministry of Justice*; рус. *Министе́рство юсти́ции Росси́йской Федера́ции*). Под снажним утицајем три велике историјско-политичке промене, реформе из 1864. године, большевичке револуције из 1917. године и колапса Совјетске Уније из 1991. године, као и последње друштвено-политичке реформе, која је донела прелазак на капиталистичко економско тржиште и систем плуралистичке демократије, али и окретање спољне политике Европској Унији, након њеног пријема у чланство 1996. године, кривично-правни систем Руске Федерације је значајно реформисан у правцу увођења измена и допуна у национално законодавство, увођења адверзијалних процедура, стварања независног судства, централизоване елиминације различитих злоупотреба и веће заштите права грађана⁵²².

У политичкој историји Русије су основна људска права и слободе први пут значајније регулисана конститутивним одредбама *Устава Руске Федерације* (енгл. *The Constitution of the Russian Federation*; рус. *Конституция Российской Федерации*)⁵²³, усвојеног на националном референдуму 12.12.1993. године и последњи пут измењеном 05.02.2014. године, с обзиром на то да је одредбама *Поглавља 2* (од чл. 17 до чл. 39) препознат значај инструмената међународног права у области слобода и права грађана⁵²⁴.

Без обзира на то што се најопштија напомена у односу на кривично законодавство Русије односи на чињеницу да поштује дугу националну традицију, јер потиче још из XI века, реформом кривично-правног законодавства су уведене значајне новине у погледу одмеравања и изрицања кривичних санкција. Поменуте новине су предвиђене изменама одредби актуелног *Кривичног закона* (енгл. *The Criminal Code of Russian Federation*; рус. *Уголовный кодекс*

⁵²²Nikiforov, I. V. /1995/: *World factbook of Criminal Justice Systems – Russia*, Washington; Thaman, S. C. /2001/: *Comparative Criminal Law and Enforcement: Russia, Encyclopedia of Crime and Justice*, (Dressler, J. (Ed.)), I, p. 207.

⁵²³№ 2-ФКЗ/2014

⁵²⁴Constitutional Court of the Russian Federation /2015/: *Constitution*.

Российской Федерации)⁵²⁵, уведених 13.06.1996. године, у оквиру *Општег дела*, где су прописани нови принципи процене кривичне одговорности, а у вези са циљем изрицања казни, који се односи на поновно успостављање социјалне правде, рехабилитацију лица лишених слободе и превенцију извршења нових кривичних дела (чл. 44 СС), новим условима одређивања олакшавајућих и отежавајућих околности (чл. 61, 63) и ослобађањем лица од кривичне одговорности, уколико је учинило кривично дело мање друштвене опасности и уколико је показало активно кајање, као и помоћ при процесуирању кривичног предмета (чл. 75)⁵²⁶.

Према Закону о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Code of Russian Federation*; рус. *Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации*)⁵²⁷, донетом 18.12.2001. године, процесуирање кривичног предмета започиње покретањем оптужног акта од стране тужиоца или јавног тужиоца, након фазе испитивања, а која се састоји од спровођења прелиминарних истражних радњи. Без обзира на дуалне дисторзије актуелног неоинквизиторног кривично-правног модела, која се огледа у томе што је правна снага у формирању предмета на страни истражних органа, док су судије ограничене у одбацивању оптужних предлога, с тим да имају могућност захтевања додатне истраге, централизовање правног система ка утврђивању “објективне истине” лежи на суду, чија је улога знатно проширена, јер одлучује о одмеравању и изрицању институционалних или алтернативних казни, а у које спадају: смртна казна, казна затвора, новчане казне, реформаторски рад без затварања, казна излагања осуди јавности, разрешење службене дужности, забрана бављења одређене делатности или дужности, реституција финансијске штете, као и конфискација имовине. Актуелни Законик о кривичном поступку не предвиђа механизам прикупљања информација о личности лица, али предвиђа да надлежно веће судија одлучује о распоређивању и премештању лица у оквиру пенитенсијарног система⁵²⁸.

Законодавним нормирањем права лица лишених слободе и условима извршења казни лишењем слободе је знатно измењен Казнени пенитенсијарни закон Руске Федерације (енгл. *The Criminal Penitentiary Code of the Russian Federation*; рус. *Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации*)⁵²⁹, донет 08.01.1997. године. Док се главни циљ пенитенсијарног система

⁵²⁵№ 63-ФЗ/1996

⁵²⁶Nikiforov, I. V. /1995/: *op. cit.*; Law Library - American Law and Legal Information /2015/: *Comparative Criminal Law and Enforcement: Russia - Substantive Criminal Law*.

⁵²⁷№ 174-ФЗ/2001

⁵²⁸Nikiforov, I. V. /1995/: *op. cit.*; Kokorin, I. /2013/: *Probation Service in Europe and Russian Experience of Social Reintegration and Rehabilitation of Offenders*, Budapest, p. 76; Stevanović, Z. /2012/: *op. cit.*, p. 175; Solomon, P. H. / 2015/: Post-Soviet criminal justice: The persistence of distorted neo-inquisitorialism, *Theoretical Criminology*, 19(2), p. 160-164.

⁵²⁹№ 1-ФЗ/1997

односи на корекцију лица лишених слободе (чл. 2), корективни рад са лицима лишеним слободе се односи на формирање ставова поштовања према другима, друштву, раду, нормама и правилима понашања и традицији друштвене заједнице и стимулацији друштвено пожељног понашања (чл. 9). Пенитенсијарни систем је све до 1998. године функционисао у саставу *Министарства унутрашњих послова* (енгл. *The Ministry of Interior of the Russian Federation*; рус. *Министерство внутренних дел*) и имао војно-полицијски модел унутрашњег институционалног уређења, а тренутни надзор над радом пенитенсијарног система припада *Федералној Пенитенсијарној служби Руске Федерације* (енгл. *The Federal Penitentiary Service of the Russian Federation*; рус. *Федеральная служба исполнения наказаний*). Категоризација институционалног капацитета (967) пенитенсијарног система је превасходно извршена према тежини учињеног кривичног дела и његовој друштвеној опасности, као и категорији лица лишених слободе, њиховом узрасту, радним способностима и здравственом стању на: пријемне центре (у којима се врши распоређивање лица на извршење казне), затворе, корективне колонијалне институције, медицинске, малолетничке и институције строге изолације. Према националном пројекту “Правда” из 2009. године, чији је период реализације предвиђен до 2020. године, направљен је план стратегије реформе пенитенсијарног система, којим је одређено да би узимајући у обзир здравствене и социјалне карактеристике лица лишених слободе, руски пенитенсијарни систем требало да буде трансформисан у рехабилитативан, с обзиром на то да ће имати за циљ да промовише физички и духовни препород лица. У складу са актуелним токовима кретања корективне рехабилитације лица лишених слободе у правцу поштовања режима извршења казне затвора кроз награђивање и кажњавање, Пројектом је предвиђена процена корективног напретка лица лишених слободе применом ОАСис инструмента актуарског приступа процени лица⁵³⁰.

4.2.2.6 *Казнено извршно право Савезне Републике Немачке*

Фундаменталне промене савезне политике, започете крајем деведестих година прошлог века, условиле су промене традиционалне казнене политике *Савезне Републике Немачке* (енгл. *The Federal Republic of Germany*; нем. *Bundesrepublik Deutschland*). Након увођења заједничке европске валуте 2002. године, заједно са осталих 11 чланица Европске Уније, Савезна Република Немачка постаје један од кључних елемената политичких и економских прилика европског континента. Базирана на основама федералне политичке власти, Немачка је парадигматски случај друштва адверзијалне политике демократске владавине чија се казнено извршна политика

⁵³⁰Moscow Center for Prison Reform /1998/: *Russian Criminal Policy in the Context of International Experience*; Thaman, S. C. /2001/: *op. cit.*, p. 216; Stevanović, Z. /2012/: *op. cit.*, p. 173, 175; Kokorin, I. /2013/: *op. cit.*, p. 62, 65, 67, 69, 77.

спроводи преко шеснаест државних управа. Доношење савремене легислативе, оријентисане ка регулаторној промени института притвора, извршења казне затвора и поопштравања мера надзора у заједници, одобрава *Горњи Дом Парламента* (енгл. *The Federal Council*; нем. *Bundesrat*), док *Доњи дом парламента* (енгл. *The Federal Diet*; нем. *Bundestag*), као највиши законодавни орган, усмерава казнено-извршну регулативу ка декриминализацији, индивидуализацији и инсистирању на јачању протективних фактора друштва, попут смисла казне, морализма, одмеравања, поверења у елиту и политичку изолованост службених кадрова⁵³¹.

Без обзира на формално уједињење 01.10.1990. године Федералне (“Западне”) и Демократске (“Источне”) у Савезну Републику Немачку, на снази су и даље остале конститутивне одредбе *Устава* (енгл. *The Federal Constitution of Republic of Germany*; нем. *Grundgesetz*), донетог 24.05.1949. године и последњи пут измењеног 2012. године⁵³². Дисперзија административне власти на различитим савезним нивоима се одражава и на систем кривичног правосуђа, због чега је централизована улога националног Устава нарочито значајна у институционалној гаранцији основних људских права и слобода грађана. Ратификацијом Европске конвенције о људским правима су основна права и слободе грађана уграђене у конститутивне одредбе Устава (људско достојанство (чл. 1), личне слободе (чл. 2), једнакост пре закона (чл. 3), слобода уверења и савести (чл. 4), слобода изражавања, уметности и науке (чл. 5), правично суђење (чл. 103), лишавање слободе (чл. 104)), с тим да национално законодавство задржава генерално право њиховог тумачења у односу на обавезе према међународним институцијама и агенцијама⁵³³.

С обзиром на то да је влада одговорна за ограничавање конститутивних права у односу на слободе грађана, произилази и да је одговорност правде по себи. Ресоцијализација и реинтеграција лица лишених слободе су кључне тачке немачког *Кривичног закона* (енгл. *The Criminal Code of Republic of Germany*; нем. *Strafgesetzbuch – StGB [Bundesgesetzblatt]*), донетог 13.11.1998. године⁵³⁴ и последњи пут измењеног 10.10.2013. године⁵³⁵. Приликом одлучивања о казни суд мора узети у обзир ефекат казне на будући живот, мотиве и циљеве, степен свести и воље, степен неприлагођеног понашања лица, начин извршења и последице дела, претходни

⁵³¹Tonry, M. /2004/: “Why Aren’t German Penal Policies Harsher and Imprisonment Rates Higher?” *German Law Review*, 5(10), p. 1204-1205; Boetticher, A. /2008/: German criminal and prison policy, *Stavern - Prison policy and prisoners’ rights, Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, Nijmegen, p. 361; Crime and Society /2015/: *Germany*; Juris /2014/: *Basic Law for the Federal Republic of Germany*.

⁵³²BGBI. I S. 1478/2012

⁵³³Juris /2014/: *op. cit.*

⁵³⁴Juris /2015/: *Criminal Code – StGB, 13/11/1998 [Bundesgesetzblatt]*.

⁵³⁵BGBI. I S. 3799/2013

живот, личне и економске околности, као и понашање лица након извршења дела. Изрицање казни је засновано на претходном криминалном понашању лица и одбрани друштва мерама превенције опасности од будућег извршења кривичног дела. С обзиром на то да је казнено-извршно право базирано и на дистинкцији између превентивних мера и казни, као превентивне мере су одређене смештај у психијатријску болницу, смештај у установу за лечење зависности, затварање у циљу заштите јавне безбедности, одузимање возачке дозволе, забрана бављења претходном професионалном делатношћу и надзор над понашањем лица (§61 StGB), док су као казне одређене новчана, казна упозорењем, надзор у заједници и казна затвора (условна и безусловна) (§40 StGB). Код условног извршења казне затвора је прописано да ће се извршење казне одложити за одређени временски период у случајевима када се не може са сигурношћу утврдити да ли лице представља опасност по друштво (§66a StGB), док се безусловна казна затвора може изрећи у минималном трајању од месец дана и у максималном трајању до 15 година, односно у доживотном трајању за нарочито опасна кривична дела (§38 StGB)⁵³⁶.

Мешовите акузаторно-инквизиторне процесне основе кривичног поступка, предвиђене Законом о кривичном поступку (енгл. *The Code of Criminal Procedure of Republic of Germany*; нем. *Strafgesetzbuch – StPO [Bundesgesetzblatt]*), донетим 07.04.1987. године⁵³⁷ и последњи пут измењеним 23.04.2014. године⁵³⁸, дају ингеренције федералним судовима, с тим да јавно тужилаштво доноси одлуку о подизању оптужног акта, након обраде случаја од стране полиције. Након разматрања предлога оптужног акта и започињања главног поступка, одлуку о казни доноси надлежни суд на основу озбиљности и природе кривичног дела, с тим да анализа судске праксе указује на примену прогностичких процена лица. Од судских помоћника, првенствено психолога и психијатара, суд може захтевати достављање извештаја о закључку психо-социјалног испитивања личности и социјалне ситуације лица и разумним препорукама за даље судско поступање током фазе суђења, распоређивања у отворену или затворену институцију, одређивања пробационог надзора и одређивања посебних мера за ментално оболеле⁵³⁹.

Захтевање прогностичке евалуације случаја по основу индивидуалног планирања процеса реинтеграције, као централне идеје корективног процеса је предвиђено Законом о затворима

⁵³⁶Boetticher, A. /2008/: *op. cit.*, p. 361-362; Mutz, J. /2008/: Denmark, *Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 398, 400, 403; Dammer, H. R., Bindzus, D., Martens, H. /2011/: Perceptions of German Prison Officials While Visiting American Correctional Facilities: An Example of a Fruitful International Collaboration, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(7), p. 1030; Juris /2015/: *Criminal Code – StGB, BGBl. I S. 3799/2013 [Bundesgesetzblatt]*.

⁵³⁷Juris /2015/: *Code of Criminal Procedure - StPO 07/04/1987 [Bundesgesetzblatt]*.

⁵³⁸BGBl. I S. 410/2014

⁵³⁹Mutz, J. /2008/: *op. cit.* p. 384-385, 404; Dahle, K. P. /2006/: *op. cit.* p. 431; Jehle, J. M. /2009/: *op. cit.* p. 7, 8; Juris /2015/: *Code of Criminal Procedure - StPO BGBl. I S. 410/2014 [Bundesgesetzblatt]*; *Crime and Society /2015/: op. cit.*

(енгл. *The Act Concerning the Execution of Prison Sentences and Measures of Rehabilitation and Prevention Involving Deprivation of Liberty (The Prison Act)*; нем. *Strafvollzugsgesetz – StVollzG [Bundesgesetzblatt]*), донетом 16.03.1976. године и последњи пут измењеном 25.04.2013. године⁵⁴⁰. *Програмирање третмана, Корективно третманско испитивање и Учешће лица лишеног слободе*, у оквиру *Другог поглавља*, заснива се на процени личности, биографије и свих околности третмана и интеграције лица у друштвену заједницу након извршења казне, а посебно у односу на распоређивање у социо-тераписјке институције (чл. 6). *Програм третмана* се сачињава у складу са обављеним корективно-третманским испитивањем, односи на затварање у затвореним и отвореним институцијама, распоређивање у социо-терапијску институцију и у оквиру смештајних и третманских група, рад и основну или напредну обуку, учешће у даљим активностима обуке, специјалне мере оснаживања или лечења, смањење затворских депривација и неопходне мере за припрему отпуста из институције, а води у складу са развојем и даљим резултатима процене личности лица лишених слободе (чл. 7). С обзиром на густу насељеност становништва, поједностављење процеса транспорта лица и ефикаснију реинтеграцију лица лишених слободе у друштвену заједницу, институције су већином смештене у урбаним срединама и обухватају притворске и затворске институције, подељене према степену безбедности на отворене и затворене, с тим да свака појединачна институција има сопствени степеновани систем безбедности. Надзор над извршењем кривичних санкција је под ингеренцијом ресорних федералних и савезног министарстава правде, док је надзор, над специјалним психијатријским институцијама у којима бораве лица са изреченим превентивним мерама и социо-терапијским институцијама за терапијски третман лица, поверен министарствима здравља⁵⁴¹.

4.2.2.7 *Казнено извршно право Краљевине Холандије*

За разлику од претходног периода, када је била једна од главних колонијалних сила, *Краљевина Холандија (The Kingdom of the Netherlands; хол. Koninkrijk der Nederlanden)* данас има другачију гео-политичку територијалну локацију и представља уставну монархију парламентарно-демократског савезног политичког система и децентрализовано унитарне политичке власти, подељене на управну, судску и законодавну. Док је судска независна, законодавна и управна власт се извршавају према савезној, покрајинској (12) и општинској (450)

⁵⁴⁰BGBl. I S. 935/2013

⁵⁴¹Boetticher, A. /2008/: *op. cit.*, p. 361-365, 370-372; Dammer, H. R., Bindzus, D., Martens, H. /2011/: *op. cit.*, p. 1026-1027, 1031; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; Juris /2015/: *Prison Act BGBl. I S. 935/2013*.

националној административно-територијалној подели. Подразумевајући усвајање легислативе од стране Доњег Дома (енгл. *The Lower House*; хол. *Tweede Kamer der Staten-Generaal*) Холандског Парламента (енгл. *The Dutch Parliament*; хол. *Staten-Generaal*), њено разматрање од стране Сената (енгл. *The Upper House*; хол. *Eerste Kamer der Staten-Generaal*) и даље упућивање на парламентарно изгласавање, законодавна власт предвиђа независно судство, праведност у поступању и јавност казнено извршног поступања. У циљу проширивања превентивних ресурса и јасне експертизе криминалитета, Влада (енгл. *The Government of Netherlands*; хол. *De Rijksoverheid*) је на локалном и националном нивоу успоставила сарадњу са Министарством безбедности и правде (енгл. *The Ministry of Security and Justice*; хол. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*), које има координишућу и контролишућу комисијску функцију над радом Агенције јавног тужилаштва (енгл. *The Public Prosecution Service*; хол. *Openbaar Ministerie - OM*), са улогом у спровођењу истраге, Форензичког института (енгл. *The Netherlands Forensic Institute*; хол. *Nederlands Forensisch Instituut - NFI*), са улогом у откривању истражних доказа у фази преткривичног поступка и Националне Агенције за затворске институције (енгл. *The Custodial Institutions Agency*; хол. *Dienst Justitiële Inrichtingen - DJI*), са улогом спровођења казних санкција и мера⁵⁴².

Како се последњих година чине подстицаји хармонизације националног кривично-правног законодавства са европском легислативом, људска права и слобода су у Холандији заштићена националним законодавством и међународним споразумима, а пошто су универзална и недељива, њихова заштита није само одговорност владе, већ и појединаца. С обзиром на то да друштвене промене доводе до развоја различитих дилема у погледу остваривања људских права и слобода, као потписница великог броја споразума о људским правима, национална влада је акционим планом о људским правима предвидела константно праћење и промовисање политике компатибилности и примене националних законских одредби у погледу заштите права и слобода грађана. Већи број људских права и слобода је ратификован одредбама **Поглавља 1 Устава Краљевине Холандије** (енгл. *The Constitution of The Kingdom of the Netherlands*; хол. *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden*), донетог 24.08.1815. године и последњи пут измењеног 27.06.2008. године⁵⁴³. Конститутивним одредбама је предвиђено да су сва основна права

⁵⁴²Kooijmans, T. /2003/: *The Netherlands, L'harmonisation des sanctions pénales en Europe*, (Delmas-Marty, M., Giudicelli Delage, G., Lambert Abdelgawad, E. (Eds.)), Paris, p. 200; Kalmthout, A., Tiggers, L. /2008/: *Netherlands, Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 677; Tak, P. J. P. /2008/: *The Dutch criminal justice system*, Nijmegen, p. 1-3, 5; Ministry of Security and Justice /2012/: *Working on Safe and Just Society*, The Hague, p. 3; Crime and Society /2015/: *Netherlands*; Government of the Netherlands /2015/: *Crime and crime prevention – investigation and prosecution of criminals*.

⁵⁴³Stb. 272/2008 en 273/2008

генерално једнака по вредности и значају и да укључују: једнакост пре закона и забрану дискриминације (чл. 1), слободу говора (чл. 7), неповредивост људског тела (чл. 11), право на слободу (чл. 15), кажњавање према законским одредбама (чл. 16)⁵⁴⁴.

Законски засновано кажњавање је део дуге романске традиције кривично-правног законодавста, с обзиром на то да се његови постулати налазе у Наполеоновом кривичном закону, на основу ког је 03.03.1881. године донет изворни **Кривични закон Краљевине Холандије** (енгл. *The Dutch Penal Code*; хол. *Wetboek van Strafrecht*)⁵⁴⁵, који је до данас доживео неколико измена, с тим да је последња извршена 09.12.2004. године. Изрицање казни се врши према систему казних санкција и мера, где се међу казнене санкције убрајају новчана казна, казнене дужности, притвор и затвор. Законски оквир казних санкција је веома широк, као код казне затвора, где је законски минимум један дан, док је законски максимум доживотна или казна затвора до тридесет година. Приликом доношења одлуке о санкцији суд може затражити извештај о актуарској процени лица, који треба да садржи податке о криминалном рецидиву, криминогеним факторима, мотивацији лица за промену и корективним интервенцијама⁵⁴⁶.

Настављајући традицију казнене политике од шездесетих година прошлог века, у погледу смањења притиска на кривично-правни систем, последње измене и допуне **Закона о кривичном поступку** (енгл. *The Code of Criminal Procedure*; хол. *Wetboek van Strafvordering*)⁵⁴⁷, донетог 15.01.1921. године, а последњи пут измењеном 31.10.2002. године, померају акценат ка фази преткривичне истраге, због чега је нарочито наглашена сарадња Агенције јавног тужилаштва и полиције. Кривично-процесни поступак је по моделу умерено акузаторни, с обзиром на то да тужилаштво има омнипотентна процесна овлашћења, док суд има широка дискрециона овлашћења, јер нема ограничења у избору типа и врсте кривичне санкције. У складу са процесним принципима избора врсте, која зависи од испуњавања сврхе специјалне и генералне превенције, и висине санкције, која је пропорционална одговорности лица и озбиљности кривичног дела, предвиђено је да се приликом изрицања пресуде морају навести разлози изрицања санкције, а који се односе на озбиљност кривичног дела, околности под којима је дело извршено и личност лица (чл. 359). Систем кривичних санкција је оријентисан ка ретрибуцији, специјалној и генералној превенцији, рехабилитацији, заштити друштва и репарацији, као

⁵⁴⁴Government of the Netherlands /2015/: *Human rights*; Government of the Netherlands /2015/: *The Constitution of the Kingdom of the Netherlands*.

⁵⁴⁵Legislationline /2015/: *Dutch Penal Code (1881, amended 1994) (excerpts)*.

⁵⁴⁶Kalmthout, A., Tiggers, L. /2008/: *op. cit.*, p. 707-708, 711; Tak, P. J. P. /2008/: *op. cit.*, p. 25, 129; Legislationline /2015/: *Dutch Penal Code (S 645/2004) (excerpts)*.

⁵⁴⁷Staatsblad S 14/1921

главним циљевима изрицања санкција. С обзиром на то да је начин примене санкција под ингеренцијом јавног тужилаштва (чл. 553), разумно је поставити питање улоге суда у оквиру присутне дихотомије између изрицања и извршења казних санкција⁵⁴⁸.

Актуелни постулати ресоцијализације, имплементације санкције у најкраћем могућем року и наметање законских ограничења лица лишених слободе су реформисане последњим изменама и допунама **Закона о пенитенцијарним принципима** (енгл. *The Penitentiary Principles Act*; хол. *Penitentie wet*)⁵⁴⁹ од 18.07.1998. године, а који је последњи пут измењен и допуњен 11.10.2005. године. Реорганизацијом пенитенцијарних регулатива је установљено да је Национална агенција за затворске институције, основана 1995. године, одговорна за извршавање ниско централизоване стратешке казнено извршне политике, чији је тренутни циљ оријентисан на инкапацијацију, сигурност и хуманост пенитенцијарног система, чије популационе карактеристике више нису неуједначене према полу, старости, националности, етничкој припадности, итд. Систем пенитенцијарних институција је подељен према намени и типу безбедности на институције веома ниске, ниске, нормалне, високе и веома високе безбедности. Екстерна класификација лица у пенитенцијарне институције се врши од стране затворског консултанта, на основу профила криминалног ризика, а који садржи податке о претходном кажњавању, карактеристикама учињеног кривичног дела, финансијском положају и учешћу лица у криминалним организацијама (чл. 15). Ефективна и ефикасна законодавна имплементација казних санкција је усмерена у правцу редукције ризика од криминалног рецидивизма, због чега се ресурси кривичног правосуђа ограничавају на методолошки приступ структурисаног дијагностичког испитивања код одговорности лица, криминалног ризика, опасности, криминогених фактора, мотивације лица за промену понашања и респонзивности лица на примењену корекцију понашања, с тим да упутства за спровођење испитивања предвиђају површну процену ризика од криминалног рецидивизма код случајева где се не захтева примена интервенција, основну стандардну процену ради примене корективних интервенција код управљања криминалним ризиком и продубљену дијагностику ради свеобухватне анализе психопатологије специфичних фактора криминалног понашања и адекватне примене корективних интервенција⁵⁵⁰.

⁵⁴⁸Kooijmans, T. /2003/: *op. cit.*, p. 206; Kalmthout, A., Tiggers, L. /2008/: *op. cit.*, p. 706; Tak, P. J. P. /2008/: *op. cit.*, p. 29, 129-131; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*; Max-Planck-Institute /2015/: *Collection of Foreign Criminal Laws in German Translation*.

⁵⁴⁹Staatsblad S 579/1998

⁵⁵⁰Kalmthout, A., Tiggers, L. /2008/: *op. cit.*, p. 670, 693; Tak, P. J. P. /2008/: *op. cit.*, p. 63, 139-141, 143, 148; International Labour Organization /2015/: *Netherlands*.

1.2.2.8 *Казнено извршно право Републике Француске*

Република Француска (енгл. *The French Republic*; фр. *République Française*) је вековима спроводила иновативну и прогресивну спољашњу и унутрашњу политику представљајући једну од првих земаља које су напредовале ка националној независности, што је усмерило парадоксално, и тренутне интенције спољашње и унутрашње политике ка везивању будућности земље за континуирани развој Европске Уније, због чега што је дошло до усвајања најзначајнијих нормативно-правних извора у области казнено извршног права⁵⁵¹.

Основни принципи републиканско-демократске хијерархијске поделе власти, постављени проглашавањем последњег **Устава** (енгл. *The Constiution of the French Republic*; фр. *Constitution de la République française*) од 04.10.1958. године и редвидирани 23.07.2008. године, у циљу институционалне модернизације “*Пете Републике*”⁵⁵², условљавањем окончања двосмисленог дуализма институције *Председника Републике* (енгл. *The President*; фр. *Président de la République*) и *Премијера* (енгл. *The Prime-Minister*; фр. *Premier Ministre*), фаворизовали су улогу *Парламента* (енгл. *The Parliament*; фр. *Parlement*) и уставну ревизију законодавства. На предлог Премијера, чланови Владе именују Председника Републике, који проглашава законе након већинског парламентарног изгласавања од стране *Скупштине* (енгл. *The Council*; фр. *Assemblée*), док је тумачење највиших националних и међународних правних норми предвиђено од стране *Уставног Савета* (енгл. *The Constitutional Council*; фр. *Conseil Constitutionnel*). Кривично-правни систем је временом развијан и мењан већином према енглеском законодавном моделу, с тим да су нормативно-правна акта казнено извршног права нејасна и непрецизна, иако почивају на филозофији постизања равнотеже између права на одбрану, права жртве и друштва у целини⁵⁵³.

Изворни **Кривични закон** (енгл. *The French Penal Code*; фр. *Code Pénale*) потиче још од Наполеоновог Кривичног закона (енгл. *The Napoleon Code*; фр. *Code de Napoleon*), донетог 22.02.1810. године, уз увођење последњих допуна од 15.08.2014. године⁵⁵⁴. Трипартитни модел одређивања врсте против-правних последица дела, предвиђен у оквиру *Општег дела Кривичног закона*, у наслову *III - Казне*, обухвата прекршаје, дела већег значаја и дела мањег значаја (чл. *III-1*), као и природу казни за свако од дела (од чл. *131-1* до чл. *131-4*), с тим да међу казне спадају казна затвора, пробације, задужења у заједници, новчана и алтернативне казне. Распон

⁵⁵¹Crime and Society /2015/: *France*.

⁵⁵²N° 2008-724

⁵⁵³Mansuy, I. /2005/: *The Principle of Legality and the Execution of Sentences in France and Germany: Law= Rights? Champ pénal/Penal field [Online]*, Vol. II; Ministry of Justice /2012/: *The French legal system*, Paris, p. 3, 10; Crime and Society /2015/: *France*.

⁵⁵⁴Loi n° 2014-896

дужине казни лишавањем слободe (притварање и затварање) се креће од 2 месеца до 30 година, односно у доживотном трајању⁵⁵⁵.

Основни принципи хибридног инквизиторско-адверзијалног модела процесног поступка, чије је тежиште на претпоставци невиности и праву на одбрану су дефинисани Законом о кривичном поступку (енгл. *The French Code of Criminal Procedure*; фр. *Code de procédure pénale*)⁵⁵⁶ од 31.12.1957. године, последњи пут измењеном 12.08.2011. године. Процесни поступак се састоји од фазе преткривичног и кривичног поступка. Јавно тужилаштво одмах мора бити обавештено о полицијском притвору осумњичених, као мери обезбеђења прелиминарне полицијске истраге, а у циљу утврђивања постојања доказа, истражни судија истражити личност потенцијалног учиниоца и историју казнене евиденције и, у вези са тим, наложити консултовање психијатара и форензичара. Како је терет доказивања на тужиоцу, тужилаштву се морају доставити докази да је дело извршено и да је осумњичено лице умешано у радњу извршења дела, док специјалне истражне судије имају дужност прикупљања информација од значаја за лице, а судија надлежног суда дужност код изрицања и начина извршења казни⁵⁵⁷.

Фонд казнено извршне регулативе је делимично одређен чл. 728 Закона о кривичном поступку, јер предвиђа као циљ кажњавања смањење или ублажавање штетних последица криминалног рецидивизма. Одсуство правног оквира за остваривање институционалне управне власти и регулисање права лица лишених слободe недовољно прецизираним законима стварају утисак о постојању правног вакума између закона, власти и институција. *Француска затворска служба* (енгл. *The Directorate of penitentiary Administration*; фр. *Direction de l'administration pénitentiaire*) је од 1911. године под управом *Министарства правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; фр. *Ministère de la Justice*), са седиштем централног департмана у Паризу и десет регионалних административних служби на територији Француске, где се у сваком од департмана налази *Рехабилитациони и пробациони затворски сервис* (енгл. *The Penitentiary and Probation Service*; фр. *Service Pénitentiaire d'Insertion et de Probation - SPIP*), који представља децентрализовану службу одговорну за обезбеђивање континуитета између задатака корективног рада у отвореном и затвореном окружењу и задатака реинтеграције затворске службе и јавне политике у оквиру

⁵⁵⁵McKee, J. Y. /2001/: *Criminal Justice Systems in Europe and North America – France*, Helsinki, p. 13, 42-44; Alix, J., Gindre, E., Olinet, M., Robert, V., Sebastien, S. /2003/: France, *L'harmonisation des sanctions pénales en Europe*, (Delmas-Marty, M., Giudicelli-Delage, G., Lambert-Abdelgawad, E. (Eds.)), Paris, p. 70, 72; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; Wipo /2015/: *Code pénal (version consolidée au 1er janvier 2014)*, p. 5.

⁵⁵⁶Loi n° 57-1426/1957

⁵⁵⁷McKee, J. Y. /2001/: *op. cit.*, p. 13-14; Pelissier, B., Perrier, Y. /2008/: France, *Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 369; Ministry of Justice /2012/: *op. cit.* p. 10; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; Legifrance.gouv.fr. /2015/: *Code de procédure pénale (Loi 57-1426/1957)*.

повезане друштвене акције. Функционална подела француског пенитенсијарног система обухвата: истражне притворске институције (за смештај притворских, лица чија је казна затвора испод две године и лица на упућивању у васпитно-поправни дом, као и сва лица која започињу казну затвора), центре за задржавање (за смештај лица са великим потенцијалом за социјалну рехабилитацију и реинтеграцију, неvezано од дужине изречене казне), пенитенсијарне центре (за смештај лица чија је казна изречена за дела мањег друштвеног значаја), централне заводе (за смештај друштвено опасних и лица са дужевременим казнама, који изискују максимални степен безбедности), институције полу-слободног затворског режима (за смештај лица током ноћи и викендом, с обзиром да су им изречене кратке казне затвора)⁵⁵⁸.

Док *Национални центар за опсервацију* (енгл. *The National Center for Observations*; фр. *Centre National d'Observation*) врши испитивање лица лишених слободе, чије су казне затвора дуже од 10 година, у циљу одређивања адекватног типа и врсте институције извршења казне, одређени облици актуарске процене лица се врше под императивом интерног и екстерног реда и безбедности, због чега систем класификације укључује процену ризика лица од бекства и режим пенитенсијарне институције. Код криминолошке опсервације се прави разлика између криминалне опасности, која се процењује актуарским инструментима и институционалне опасности. Док се резултати екстерне класификације користе за распоређивање лица према степену безбедности објекта (минимални, средњи, максимални), интерна класификација се фокусира на предикцију одређених фактора ризика који указују на понашање лица у оквиру институције, међу којима се не чине значајним запосленост, брачни статус, године при првом хапшењу или удруживања у криминалне групе. Не може се закључити да је процена потреба и планирања третмана актуарског система опсервације лица развијена, с обзиром на то да поменути принципи екстерне класификације лица у истражним притворским и институцијама извршења казне не одговарају принципима актуарске процене лица, јер се односе на одређивање активности током извршења казне, а не на одређивање, планирање и управљање циљевима и интервенцијама корективног третмана. Интенција ка индивидуализацији казни усмерава казнено извршну регулативу ка изрицању и извршењу казни према тежини учињеног кривичног дела и околностима лица, због чега се фокусирање на ризик од криминалног рецидивизма код испитивања лица лишених слободе, чине нужним⁵⁵⁹.

⁵⁵⁸McKee, J. Y. /2001/: *op. cit.*, p. 16; Mansuy, I. /2005/: *op. cit.*; Pelissier, B., Perrier, Y. /2008/: *op. cit.*, p. 356; Kazemian, L., Andersson, C. /2012/: *The French Prison System: Comparative Insights for Policy and Practice in New York and the United States*, New York, p. 4, 6, 18-19; Ministry of Justice /2012/: *op. cit.*, p. 13.

⁵⁵⁹Mansuy, I. /2005/: *op. cit.*; Kazemian, L., Andersson, C. /2012/: *op. cit.*, p. 23-24; Gouvernement.fr /2015/: *The penal reform*.

4.2.2.9 *Казнено извршно право Краљевине Шпаније*

Од обједињавања институције шефа државе и монархистичког титулара 1975. године и првих парламентарних избора јуна 1977. године до данас је *Краљевина Шпанија* (енгл. *The Kingdom of Spain*; шп. *El Reino de España*) задржала монархистички модел парламентарног демократског система власти, с тим да *Парламентарну владу* (енгл. *The Government of Spain*; шп. *Gobierno de España*) чине *Конгрес* (енгл. *The Congress*; шп. *Congreso*) и *Сенат посланика* (енгл. *The Chamber of Deputies*; шп. *Cámara de Diputados*), а да *Председник* (енгл. *The President*; шп. *Presidente*), уједно врши и функцију *Премијера* (енгл. *The Prime Minister*; шп. *Primer Ministro*) државе, док се национални законодавни извори изгласавају од стране парламента и доносе од стране владе. С обзиром на низ друштвено-политичких промена, условљених кретањем економске трансформације друштва од економске либерализације шездесетих година до економске експанзије током седамдесетих година прошлог века, национални кривично-правни систем је доживео радикалне промене⁵⁶⁰.

Пратећи друштвено-политичку и економску трансформацију друштва, *Устав Краљевине Шпаније* (енгл. *The Constitution of Spain*; шп. *La Constitución Española*)⁵⁶¹, последњи пут реформисан 27.09.2011. године⁵⁶², представља оквир инкорпорираних препорука успостављених Европским затворским правилима, предвиђајући у оквиру *Поглавља II. - Права и слободе*, да нико не може бити лишен слободе, у случајевима и на начин који није предвиђен законом, поготово код превентивног притвора, који не може трајати дуже него што је то неопходно за обављање истраге у циљу утврђивања чињеница, док притворено лице мора одмах бити обавештено о правима и разлозима притварања (чл. 17.). Пошто свако има право на примену закона, одбрану и ординирајућег судију у присуству браниоца, информисање по свим основама оптужбе, јавно суђење без непотребних одлагања и пуних правних гаранција, коришћење доказа у циљу одбране, као и право на претпоставку невиности (чл. 24. ст. 2.), казне затвора и мере безбедности су усмерене на преваспитање и социјалну рехабилитацију лица (чл. 25. ст. 2.)⁵⁶³.

Одређујући тренутну интенцију казнене политике дефинисањем противправних понашања и казних одредби, тзв. “*негативни Устав*”, актуелени *Шпански кривични закон* (енгл. *The Penal Code of Spain*; шп. *Código Penal*)⁵⁶⁴ почива на основама римског, уз знатан утицај

⁵⁶⁰Secretaría General de Instituciones Penitenciarias /2011/: *Organisation*, p. 11; Secretaría General de Instituciones Penitenciarias /2011/: *The Spanish prison system*, Madrid, p. 11; Crime and Society /2015/: *Spain*.

⁵⁶¹Núm. 311/1978

⁵⁶²Núm. 329-1/2011

⁵⁶³Secretaría General de Instituciones Penitenciarias /2015/: *La Constitución Española de 1978*; Secretaría General de Instituciones Penitenciarias /2011/: *The Spanish prison system*, Madrid, *op. cit.* p. 11.

⁵⁶⁴Núm. 10/1995

романско-германског европско-континенталног права. Основе садашњег Кривичног закона су успостављене 1848. године, уз најзначајније реформске измене и допуне из 1944. године и 1995. године. У оквиру *Наслова III - Казне*, у *Поглављу I – О казнама, њиховим типовима и ефектима*, у *Подпоглављу I.*, у односу на које се разликују кривична дела и прекршаји, систем казни, према природи и трајању, обухвата строге, мање строге и најблаже, а према врсти казну затвора, апсолутне забране, суспензије обављања службе у јавном сектору, забране управљања моторним возилом, лишавања права на поседовање и ношење оружја, лишавања права на пребивалиште, забране приласка жртви, забране комуницирања са жртвом, лишења родитељског права, новчану, рада у јавном интересу, онемогућавања добијања јавних субвенција или помоћи и права на социјално осигурање (чл. 33). Док законски минимум казне затвора износи три месеца, њен законски максимум износи двадесет година, осим под изузетним околностима (чл. 34)⁵⁶⁵.

Уставна основа принципа независног судства и правичног поступања је посебно регулисана **Законом о кривичном поступку** (енгл. *The Code of Criminal Procedure*; шп. *Ley de Enjuiciamiento Criminal*)⁵⁶⁶, донетом 17.09.1882. године. Након успостављања адверзијалних процесних основа кривичног поступка 1993. године, последњим изменама и допунама је предвиђена проширена улога истражног судије у вези са обавезом прикупљања и достављања доказа тужилаштву, које покреће кривични поступак, у случају да постоје процесне основе за кривично гоњење. Док је казнено-извршна пракса регулисана у сарадњи судије за надзор, тужилаштва надлежне провинције, Врховног и Уставног суда, надлежност над казнено-извршном праксом је поверена специјализованом судији за надзор, чија је функција дуална - судска и пенитенсијарна, те је процес криминолошког профилисања знатно поједностављен⁵⁶⁷.

Након промена политичког режима, **Општи пенитенсијарни закон** (енгл. *The General Penitentiary Act*; шп. *Ley Organica General Penitenciaria*)⁵⁶⁸, донет 26.09.1979. године, располажући са доста аутономије у оквиру кривичног правосуђа, заједно са **Затворским правилима** (енгл. *The Prison's Regulations*; шп. *Real Decreto el Reglamento Penitenciario*), објављеним 09.02.1996. године⁵⁶⁹, представља основу казнено-извршне политике. *Превентивна*

⁵⁶⁵Espartero, P. /2008/: Spain, *Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), Nijmegen, p. 1001; Ministerio de Justicia /2011/: *Criminal Code of the Kingdom of Spain (English version)*, p. 1-2, 12-14; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; Law Library - American Law and Legal Information /2015/: *Criminal Law Reform: Continental Europe - Criminal Law Reform In Continental Europe*.

⁵⁶⁶Núm. 6036/1882

⁵⁶⁷Castrillo, M. C. /2008/: The Spanish penitentiary system, *Stavern - Prison policy and prisoners' rights, Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, Nijmegen, p. 550, 558; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; Noticias Juridicas /2015/: *Ley de Enjuiciamiento Criminal*, 28/05/2015.

⁵⁶⁸Núm. 1/1979

⁵⁶⁹Núm. 190/1996

опсервација оптужених, пре изрицања пресуде, регулисана у оквиру III Дела, подразумева прикупљање информација кроз документацију, интервјуе и путем непосредног посматрања понашања лица, како би се приступило одговарајућој класификацији према режиму корективне институције, а која се односи на научно испитивање личности и индивидуалне историје, породичних, социјалних и криминалних околности, као и дужине казне, друштвених околности и потенцијалних тешкоћа у корективној средини лица (чл. 63.). Екстерна класификација лица, по основу предистражног полицијског и судског истражног притвора и извршења казне затвора, подразумева процену првог, другог и трећег степена правног ризика лица, а која се врши према карактеристикама општег (центри за социјалну реинтеграцију - осуђена и институционално неklasификована лица другог степена), отвореног (неодређени центри – мање друштвено опасна осуђена лица трећег степена) и затвореног (ординарни затворски центри – притворена и неприлагођена више друштвено опасна лица првог степена) институционалног режима. Пријемно институционално испитивање лица за потребе интерне класификације врши тим, применом метода интервјуа за идентификацију карактера и анализе садржаја криминолошких и казних евиденција лица. Третман лица, заснован на варијаблама медицинских, психијатријских, психолошких, педагошких и социјалних метода научног испитивања физичке конституције, темперамента, карактера, вештина и ставова, динамичко-мотивационих и еволуционих аспеката криминалног понашања лица, мора бити у директној релацији са дијагнозом криминалне личности и почетном иницијалном прогнозом, чиме се ствара основа општег индивидуалног програмираног плана поступања у извршењу (чл. 62.), подложног редовној и ванредној ревизији. Појава интерне класификације лица осамдесетих и деведесетих година прошлог века је условила организационе промене шпанског пенитенцијарног система, за чије функционисање је надлежан *Генерални секретаријат пенитенцијарних институција* (енгл. *The General Secretary of Penitentiary Institutions*; шп. *Secretaría General de Instituciones Penitenciarias*), док је административна организација пенитенцијарног система заснована на полу-хијерархијској структури централног, под директном ингеренцијом националних, аутономног, под ингеренцијом регионалних и локалног нивоа рада, под ингеренцијом општинског нивоа власти⁵⁷⁰.

⁵⁷⁰Hanser, R. D. /2002/: The Prison System of Spain, *Crime & Justice*, 18(60), online version; Castrillo, M. C. /2008/: *op. cit.*, p. 549, 552-554; Ministerio de Justicia /2011/: *op. cit.*, p. 12-13, 23-27; Cid, J. /2012/: The penitentiary system in Spain: The use of imprisonment, living conditions and rehabilitation, *Punishment and Society*, 7(2), Los Angeles, p. 153, 156; Ocaña, M. A. /2013/: *Prison conditions in Spain*, Rome, p. 18; Secretaría General de Instituciones Penitenciarias /2015/: *Ley Organica General Penitenciaria 1, 26/09/1979*, p. 16-17; Secretaría General de Instituciones Penitenciarias /2015/: *Organizacion, op. cit.*

4.2.2.10 Казнено извршно право Републике Италије

Република Италија (енгл. *The Italian Republic*; итал. *Repubblica Italiana*) представља вишепартијску парламентарну државу на чијем челу се налази председник Савета министара – Премијер (енгл. *The Prime Minister*; итал. *Premier*), који именује Председника Републике (енгл. *The Prime Minister*; итал. *Presidente della Repubblica*), након изгласавања од стране лидера политичких партија у Парламенту (енгл. *The Parliament*; итал. *Parlamento*), кога чине Савет министара (енгл. *The Council of Ministers*; итал. *Camera dei Deputati*) и Републички сенат (енгл. *The Senate*; итал. *Senato della Repubblica*). Политичка власт је јасно организована као законодавна, извршна и судска: парламентарна законодавна власт је усаглашена са Уставом, док легитимност донетих закона контролише Уставни суд (енгл. *The Italian Constitutional Court*; итал. *Corte Costituzionale*); извршна власт је поверена Влади (енгл. *The Government of the Republic of Italy*; итал. *Governo*); судска власт је подељена према судским функцијама и надлежностима. Почивајући на писаним кодификованим изворима, конститутивним одредбама су прописане основе функционисања кривично-правног система, а казнено-извршно право засновано на уставним принципима⁵⁷¹.

Без обзира на обавезност поштовања независног судства у односу на политичку и извршну власт, предвиђене одредбама (чл. 101, 104 и 107) Устава Италије (енгл. *The Italian Constitution*; итал. *Costituzione della Repubblica Italiana*)⁵⁷², донетогм 22.12.1947. године, као компромис између вере у поједностављену популистичку идеју социјалне правде из XIX века и тежњи природног права заснованих на католичкој религијској доктрини, кривично-правни систем је суочен са дуготрајним и компликованим судским процедурама, одлагањима суђења, појавом криминалитета “*белог оковратника*” и изостанком испуњења сврхе извршења кривичних санкција, без обзира на конститутивну обавезност да нема кривичног дела и казне без закона (чл. 25) и заснованости третмана на поштовању права на људско достојанство уз испуњење основног циља рехабилитације лица лишених слободе (чл. 27 пара. 3)⁵⁷³.

Главни принципи законских одредби - пропорционалност дела и фиксно одређених казни, прописани су одредбама актуелног Кривичног закона (енгл. *The Italian Penal Code*; итал. *Codice penale*). Наглашавајући забрану тумачења радњи по аналогiji и ретроспективне примене закона

⁵⁷¹Marongiu, P., Biddau, M. /1995/: *World factbook of Criminal Justice Systems – Italy*, Washington, p. 3; Fameli, E., Soggi, F. /2007/: *Guide to Italian Legal Research and Resources on the Web*; Crime and Society /2015/: *Italy*.

⁵⁷²n. 289/1947

⁵⁷³Marongiu, P., Biddau, M. /1995/: *op. cit.*, p. 3; Fameli, E., Soggi, F. /2007/: *op. cit.*; Vocational Training in Prison /2012/: *Italian Penitentiary System., Grundtvig Learning Project – Lifelong Learning Program*, European Commission, p. 4; Crime and Society /2015/: *op. cit.*

и избегавање двосмислености законских формулација, дискрециони критеријуми разликовања незаконитих радњи, подељених према тежини и озбиљности на кривична дела и прекршаје, формалног су карактера и зависе од запрећних казни. За сва кривична дела и прекршаје су јасно одређени законски минимум и максимум казни, као и специфично криминално понашање, с тим да су и за кривична дела и за прекршаје прописане новчана казна и казна затвора, где се за кривична дела може прописати казна затвора од 15 дана до 24 године, у посебним случајевима и казна доживотног затвора, док се за прекршаје може прописати казна затвора од 5 дана до 3 године. Одмеравање пробационих обавеза је предвиђено за кривична дела за која је одређена казна затвора до четири године или новчана казна (чл. 168). Општи елементи одмеравања су предвиђени у односу на процену врсте и озбиљности дела, степена кривице и капацитета лица да учини ново кривично дело (укључујући и мотиве, услове живота и понашање лица пре извршења дела) (чл. 133)⁵⁷⁴.

Апострофирање одмеравања адекватне санкције је централна тачка **Закон о кривичном поступку** (енгл. *The Criminal Procedure Code*; итал. *Codice di procedura penale*)⁵⁷⁵, донетог 24.10.1988. године. Као најзначајнији закон у погледу измена кривично-процесних процедура инквизиторног модела адверзијалним, поставља фазу саслушања као централну фазу кривичног поступка. Наглашавајући обавезност извршних радњи, превасходно од стране јавног тужилаштва, директно или индиректно, а у зависности од тога да ли су пронађени ваљани разлози за подизање оптужнице након спроведене истраге, покретање или одбацивање случаја се издаје по налогу за покретање кривичног поступка, с тим да кривично гоњење оптуженог и даље врши јавни тужилац. Без обзира на окретање фокуса казнено извршне регулативе ка алтернативним видовима кажњавања (чл. 656), тужилац може обуставити извршење казне у случајевима одређеним законом⁵⁷⁶.

Пенитенцијарни закон (енгл. *The Penitentiary Law*; итал. *Codice di Procedura Penale*)⁵⁷⁷, донет 17.07.1975. године уз последње измене и допуне⁵⁷⁸, и **Регулативе извршења казни** (енгл. *The Decret of The President of the Republic*; итал. *Decreto del Presidente della Repubblica*)⁵⁷⁹, од

⁵⁷⁴Manna, A., Infante, E. /2000/: *Italy*, Helsinki, p. 4-5, 11-13, 44; Gualazzi, A. /2005/: *Notes on the Italian criminal procedure code*, Cambridge, p. 1; CIRViS /2013/: National Report on Italy. *Reducing Prison Population: advanced tools of justice in Europe*, Criminal Justice Programme of the European Union, p. 3; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; Law Library - American Law and Legal Information /2015/: *Continental Europe - Criminal Law Reform In Continental Europe, op. cit.*

⁵⁷⁵n. 81/1988

⁵⁷⁶Manna, A., Infante, E. /2000/: *op. cit.*, p. 8, 44; Gandini, L., Zinna, S. /2008/: *Italy, Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 499; Crime and Society /2015/: *op. cit.*

⁵⁷⁷n. 354/1975

⁵⁷⁸n. 636/1986

⁵⁷⁹n. 431/1976

29.04.1976. године уз последње измене и допуне⁵⁸⁰, централизовани су на националном, иако је комплексан систем пенитенсијарних институција организован на националном, регионалном и локалном нивоу. Хијерархијски је подређен *Министарству правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; итал. *Ministero della Giustizia*), његовом *Одељењу затворске администрације* (енгл. *The Department of Penitentiary Administration*; итал. *Dipartimento Amministrazione Penitenziaria – DAP*), које управља особљем и обезбеђује институционални ред и третман на националном и регионалном нивоу преко централне управе *Регионалних канцеларија* (енгл. *The Regional Superintendence of Prison Administration*; итал. *Provveditorati regionali dell'amministrazione penitenziaria – PRAP*), али и *Одељења за извршење санкција у заједници* (енгл. *The Department for the Execution of Sentences in the Community*; итал. *Dipartimento dell'Esecuzione Penale Esterna*), које је организационо подређено и *Пробационој служби за одрасле* (енгл. *The Probation Service Offices for Adults*; итал. *Centri di Servizio Sociale per Adulti*), која се бави проценом личности и понашања лица, праћењем спровођења корективних програма и посредовањем између лица лишених слободе и њихових породица у решавању проблема. Административно-територијална подела управно-извршне власти је условила децентрализованост пенитенсијарног система, што се огледа у већем броју различитих типова институција попут: затворско-притворских општег типа (за притворена, неправноснажно осуђена и лица са мање од 5 година до истека казне, с тим да имају и притворска одељења), корективних општег типа (за лица на извршењу казни дужих од 5 година, с тим да имају притворска одељења), затворских–привредних посебног безбедносног типа (за смештај хабитуалних, професионалних или намерних учинилаца којима је одређено привредно радно задужење), полуотвореног типа (за боравак лица током ноћи), национална институција за опсервацију (за психолошко испитивање лица лишених слободе), медицински дијагностичко-терапеутски центар (амбулатно-стационарна институција за пружање интензивне медицинске неге ментално оболелим лицима на извршењу казне), форензичко-психијатријска институција (за ментално оболела друштвено опасна лица на извршењу казне), институција за притварање и лечење зависника од психоактивних супстанци (за рехабилитацију лица оболелих од болести зависности), мелолетничких (за малолетна лица лишена слободе), затворско-пољопривредних посебног безбедносног типа (за смештај хабитуалних, професионалних или намерних учинилаца којима је одређено пољопривредно радно задужење). Суд за извршење изречене санкције има веома важну улогу у распоређивању лица у институције, а која се заснива на научној методологији процене личности и понашања лица од стране тима, обухватајући

⁵⁸⁰п. 230/2000

анализу пропратне документације и интервју, ради процене друштвене опасности, одговорности и криминалне историје лица. Циљ “*научног посматрања*” лица се односи на сачињавање индивидуалних корективних планова поступања, који се често у пракси своде само на индикације о томе да ли лица имају или немају могућности за примену алтернативних кривичних санкција а које се према верзији закона из 1986. године (од чл. 47 до чл. 58) односе на меру пробације, условног отпуста, кућног притвора, полу-слободе, полу-притвора и слободе под надзором, док се опасним лицима нарочито поклања безбедносна пажња, како би се извршило њихово прераспоређивање у сигурније институције, при чему је процена њихових рехабилитативних потреба дискутабилна⁵⁸¹.

4.2.2.11 *Казнено извршно право Републике Аустрије*

Република Аустрија (енгл. *The Republic of Austria*; нем. *Republik Oesterreich*) је стекла суверенитет 15.05.1955. године. Представља федералну републику и има демократски парламентарни систем власти, који је административно подељен на девет аутономних *Савезних Покрајина* (енгл. *The States*; нем. *Bundesländer*), чији представници чине чланове *Савезне скупштине* (енгл. *The Federal Council*; нем. *Bundesrat*), док се чланови *Народне Скупштине* (енгл. *The National Council*; нем. *Nationalrat*) бирају општим савезним изборима сваке четврте године. Поред *Савезног председника* (енгл. *The Austrian Federal President*; нем. *Österreichischer Bundespräsident*), који именује *Савезног канцелара* (енгл. *The Austrian Federal Chancellor*; нем. *Österreichischer Bundeskanzler*), као и остале чланове Савезне скупштине, *Савезна влада* (енгл. *The Austrian Federal Government*; нем. *Österreichische Bundesregierung*) је највиши управни орган, тако да се савезни закони потписују прво од стране Савезног председника, а онда од стране Савезног канцелара. Да би закон постао савезни, којим су регулисани и покрајински закони, неопходно је да прође кроз процедуру Народне скупштине, како би се упутио Савезној скупштини на изгласавање. Кривично-правни систем има основе у римском праву, заснива се на традицији грађанског права и састоји од јавног, приватног и кривичног права. Приступањем чланству Европске Уније 01.01.1995. године и инкорпорирањем њених правних одредби у национално законодавство је повећана међународна конкуретност државе⁵⁸².

⁵⁸¹Marongiu, P., Biddau, M. /1995/: *op. cit.*, p. 27; Gandini, L., Zinna, S. /2008/: *op. cit.*, p. 487, 489, 492, 495; Salize, H. J., Dreßing, H., Kief, C. /2007/: *Mentally Disordered Persons in European Prison systems - Needs, Programmes and Outcome (EUPRIS)*, Mannheim, p. 190, 193; Gualazzi, A., Mancuso, C., Mangiaracina, A. /2012/: *op. cit.*, p. 73-74; Stevanović, Z. /2012/: *op. cit.*, p. 107-111; Vocational Training in Prison /2012/: *op. cit.*, p. 3-4; CIRViS /2013/: *op. cit.*, p. 4-6; Marietti, S. /2013/: *Prison conditions in Italy*, Rome, p. 18, 34.

⁵⁸²Oehlboeck, J., Gerstner, I. /2005/: *The Austrian Legal System and Laws: a Brief Overview*; CIA: *The World Factbook / 2015/: Austria*; Crime and Society /2015/: *Austria*.

Уставне законске одредбе представљају највиши национални нормативни извор Аустрије. Одмах после Другог светског рата, односно 01.05.1945. године је донет национални Устав (енгл. *The Austrian Constitution*; нем. *Österreichische Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG)*)⁵⁸³ на основу конститутивног акта од 01.10.1920. године, као и његових измена и допуна, уз последњу измену од 29.12.2014. године⁵⁸⁴. За област људских права и грађанских слобода је од значаја што акт почива на демократском, принципу поделе власти, владавине права, републичком и либералном принципу⁵⁸⁵.

За област материјалног права су од значаја одредбе првог јединственог актом из 1768. године (енгл. *The Criminal Code of Empress Maria Theresa*; лат. *Criminalis Theresiana*), тзв. *Терезијанског закона*, чије су основе остале да важе све до данас. Ступањем на снагу 01.01.1975. године постојећег Кривичног закона (енгл. *The Austrian Criminal Code*; нем. *Österreichische Strafgesetzbuch – StGB*)⁵⁸⁶, донетог 23.01.1974. године, уз последњу измену од 29.12.2014. године, материјалне одредбе кривичног права су подељене на област судског кривичног права и управног кривичног права, у зависности од тога да ли кривични закон треба да се примењује од стране судова или од стране органа управе. С обзиром на негативне ефекте казни затвора, законом је истакнут значај избегавања њиховог изрицања, чак и код кратких казни затвора, због чега су одређени видови социјално-патолошких појава, попут скитничења, просјачења и проституције посебно легализовани, а замена дневних казни затвора изрицањем новчаних казни у одређеном износу, додела института условног отпуста након половине изречене казне и мере пробације (посебно мере у заједници) уведене као новине у актуелну верзију закона. За озбиљнија кривична дела, противправне радње учињене са намером, као и остале противправне радње, које се сматрају прекршајима (чл. § 17), могу се изрећи казна затвора и новчана, као главне казне, с тим да се казна затвора изриче у одређеном и неодређеном трајању, где њено минимално трајање износи један дан и максимално двадесет година (чл. § 18). Осим извршавања казни лишавањем слободe, предвиђено превентивно притварање лишавањем слободe и притварање мерама безбедности се односи на лечење од болести зависности и менталних болести лица лишених слободe, с обзиром на то да је директно усмерено на њихов карактер, због чега се изричу у неодређеном трајању. Нормативно обезбеђење постојања категорије лица лишених слободe са различитим облицима менталних болести и обољења је предвиђено увођењем термина “*ментална абнормалност високог степена*”, за које је предвиђено извршење

⁵⁸³St. G. Bl. Nr. 3/1945

⁵⁸⁴BGBl. I Nr. 102/2014

⁵⁸⁵Oehlboeck, J., Gerstner, I. /2005/: *op. cit.*; RIS /2015/: *The Austrian Constitution (BGBl. I Nr. 102/2014)*.

⁵⁸⁶BGBl. Nr. 60/1974

казне затвора у оквиру пенитенсијарних институција (чл. § 21, чл. § 22 и чл. § 24), док су као алтернативе казнама и мерама лишавањем слободe предвиђене суспензија казне затвора мером пробационог периода (чл. § 41), (делимична) условна суспензија казне затвора (чл. § 43 и чл. § 43a), условна суспензија казне затвора превентивном мером (чл. § 45), условни отпуст (чл. § 46 и чл. § 47), пробациони период и рад у јавном интересу (од чл. § 48 до чл. § 52). Приликом одмеравања кривичних санкција суд нарочито узима у обзир олакшавајуће околности, утицај казне на будући живот лица, степен противправности дела, однос лица према делу и мотиве, а нарочито степен опасности и одговорности лица, припреме и последице извршења дела (чл. § 32). Законом је предвиђено да се казне изричу према начину извршења, посебно у односу на специјалну превенцију лица лишених слободe оболелих од менталних болести и обољења, лица зависних од психоактивних супстанци и опасних рецидивиста⁵⁸⁷.

Надлежност у изрицању и извршењу казни има регионални суд који поступа у кривичним стварима, тако да одлучује о доприносу лица извршењу казне или евентуалној суспензији казне. Кривично-процесне основе изрицања и извршења санкција су прописане **Законом о кривичном поступку** (енгл. *The Code of Criminal Procedure*; нем. *Strafprozeßordnung – StPO*)⁵⁸⁸, донетом 09.12.1975. године и последњи пут измењеном 08.11.2013. године⁵⁸⁹. Основни процесни принципи закона предвиђају да се сваки кривични поступак покреће од стране тужиоца, с тим да се дужност јавног тужиоца ограничава само на кривична дела, а да се кривични поступак изводи пред судом. У циљу успостављања принципа утврђивања истине, улога тужиоца се односи на спровођење законских радњи у складу са прикупљеним информацијама у вези са кривичним делом, док је улога суда истражна, с обзиром на то да се испитивање процесних субјеката врши првенствено од стране судија, а тек онда од стране тужиоца и одбране⁵⁹⁰.

Успостављање нових основа извршења казни заснованих на модерном и хуманом приступу третману лица лишених слободe се везује за **Закон о извршењу затворских казни и превентивних мера у вези са лишавањем слободe** (енгл. *The Federal Law on the enforcement of custodial sentences and preventive measures related to deprivation of liberty (Prison Act)*; нем.

⁵⁸⁷Kangaspunta, K., Joutsen, M., Ollus, N., Nevala, S. (eds.) /1999/: Profiles of Criminal Justice Systems in Europe and North America 1990–1994, *HEUNI, No. 33*, Helsinki, p. 25; Oehlboeck, J., Gerstner, I. /2005/: *op. cit.*; Salize, H. J., Dreßing, H., Kief, C. /2007/: *op. cit.*, p. 78; Gratz, W. /2008/: The enforcement of deprivation of liberty in Austria, *Stavern – Prison policy and prisoners' rights*, Proceedings of the Colloquium of the IPPF, Nijmegen, p. 211-212, 216, 218; Jusstiz /2014/: *The Austrian Judicial System*, Vienna, p. 16; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; RIS /2015/: *Strafgesetzbuch – StGB (BGBl. I Nr. 60/1974) Änderung (BGBl. I Nr. 106/2014)*, p. 3-4, 8, 12-15.

⁵⁸⁸BGBI. I. Nr. 631/1975

⁵⁸⁹BGBI. I. Nr. 195/2013

⁵⁹⁰Oehlboeck, J., Gerstner, I. /2005/: *op. cit.*; Jusstiz /2014/: *op. cit.*, p. 12; New Zealand Ministry of Justice, Tāhū o te Ture / 2015/: *Appendix C: Austria's criminal justice system*; RIS /2015/: *Strafprozeßordnung - StPO (BGBl. I Nr. 631/1975) Änderung (BGBl. I Nr. 195/2013)*.

*Bundesgesetz über den Vollzug der Freiheitsstrafen und der mit Freiheitsentziehung verbundenen vorbeugenden Maßnahmen (Strafvollzugsgesetz – StVG)*⁵⁹¹, донетим 26.03.1969. године и последњи пут измењеним и допуњеним 13.01.2015. године⁵⁹². Спровођење казнено-извршне регулативе и управљање, функционисање и организација пеналног система су под јурисдикцијом *Савезног Министарства правде* (енгл. *The Federal Ministry of Justice*; нем. *Bundesministerium für Justiz*), одговорног за доношење стратешких одлука и циљева и надзор у погледу институционалног и извршења казни на слободи, а одржавање институционалног реда и безбедности под јурисдикцијом *Савезног Министарства унутрашњих послова* (енгл. *The Federal Ministry of Internal Affairs*; нем. *Bundesministerium für Inneres*). Стабилан пенитенсијарни систем институција (27) укључује казнено-поправне заводе за смештај одраслих лица лишених слободe мушког пола на извршењу казне у трајању дужем од 18 месеци, затвор за малолетна лица лишена слободe, затвор за лица лишена слободe женског пола, институције високог нивоа безбедности притворско-форензичког типа, затворе при регионалним првостепеним судовима за притворена и лица на извршењу кратких затворских казни. *Класификација лица лишених слободe*, регулисана у *Другом делу закона*, под насловом *План извршења*, подразумева да Савезно министарство правде мора у року од најкасније шест недеља након пријема лица на извршење казне да одреди у којој казненој установи, ком облику и на којим принципима ће се казна извршавати у појединим случајевима, јер се сврха извршења казне може постићи једино утврђивањем природе и предуслова извршења дела од стране лица лишеног слободe и његових личних околности, с тим да је неопходно спровести адекватно испитивање, а уколико је потребно и додатно специјално психијатријско или психотерапијско психолошко испитивање и опсервацију природе лица лишеног слободe (чл. § 134). За затворске казне дуже од 18 месеци, Служба за извршење институционалних санкција мора донети одлуку у конкретном случају, а у ту сврху се списи предмета и документа за спровођење извршења нарочито прегледају и приступа изради адекватне анамнезе, пошто је категоризација лица обавезујући основ за спровођење планова извршења. Накнадно прераспоређивање лица је могуће тек у каснијим фазама извршења, а *Планови извршења*, уведени у електронски систем извршења, садрже врсту и тип радних активности, врсту и тип мера обуке, мере посебне медицинске бриге и мере третмана у односу на надзор и комуникацију са спољним светом (чл. § 135)⁵⁹³.

⁵⁹¹BGBI. I Nr. 144/1969

⁵⁹²BGBI. I Nr. 13/2015

⁵⁹³Gratz, W. /2008/: *op. cit.*, p. 220; Salize, H. J., Dreßing, H., Kief, C. /2007/: *op. cit.*, p. 78-79; Gratz, W. /2008/: *op. cit.*, p. 215-216, 218-219; Jusstiz /2014/: *op. cit.*, p. 15-16; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; RIS /2015/: *Strafvollzugsgesetz - StVG [BGBI. I Nr. 144/1969] Änderung [BGBI. I Nr. 13/2015]*, p. 11, 45.

4.2.2.12 *Казнено извршно право Мађарске*

Иако је 16.11.1918. године проглашена независност државе, тек је грађански активизам условио временом промене политичког уређења, тако да *Република Мађарска* (енгл. *The Republic of Hungary*; мађ. *Magyarország*) представља прву државу бившег совјетског блока која је прешла на западне основе парламентарне демократије, а демократске принципе републиканске парламентарне власти, подељене на независну законодавну, извршну и судску, уврстила у политички систем тек деведесетих година прошлог века. *Премијера* (енгл. *The Prime Minister*; мађ. *Miniszterelnök*), заједно са *Кабинетом министара* (енгл. *The Council of Ministers*; мађ. *Minisztertanács*), бира *Народна скупштина* (енгл. *The National Council*; мађ. *Országgyűlés*) на предлог *Председника* (енгл. *The President*; мађ. *Elnök*), који се бира од стране Народне Скупштине на период од пет година, док се закони и законске регулативе доносе скупштинским изгласавањем. Специфичан развој кривично-правног система је условљен дугогодишњим утицајем римско-германског континенталног права, а основне карактеристике одредби материјално-извршног права засноване на свеобухватној кодификацији и доминацији Устава⁵⁹⁴.

Заседање Скупштине у периоду од 16. до 20. октобра 1989. године је условило формирање слободног политичког система, трансформацију законодавства из Народне Републике у Републику Мађарску и гаранцију људских и грађанских права и слободе новим **Уставом** (енгл. *The Constitution of Republic of Hungary*; мађ. *Magyarország Alaptörvénye*)⁵⁹⁵ изгласаним 18.04.2011. године, а последњи пут измењеним 29.12.2014. године⁵⁹⁶. Поштовање права на неповредивост људског достојанства (чл. II), забрану тортуре, нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања (чл. III), слободу и личну сигурност (чл. IV)⁵⁹⁷, једнакост пред законом (чл. XV), заштиту физичког и менталног здравља (чл. XX), суђење у разумном року пред независним и непристрасним судом (чл. XXVIII)⁵⁹⁸ је обезбеђено у делу који се односи на *Слободе и одговорности грађана*⁵⁹⁹.

⁵⁹⁴Dombrady, A. /2002/: Hungarian Corrections System, *Crime and Justice International*, 18(67); Bártki Pál /2012/: *Hungarian Criminal Law and Criminal Procedure*; CIA:The World Factbook /2015/: *Hungary*; Crime and Society /2015/: *Hungary*; Website of the Hungarian Government /2015/: *About Hungary*.

⁵⁹⁵Ezt XII. 43/2011

⁵⁹⁶Ezt XII. 29/2014

⁵⁹⁷Одредбама члана је предвиђено да нико не може бити лишен слободе изузев законских разлога, као и да се казна доживотног затвора, без могућности изрицања парола, може изрећи једино у случају намерних и изузетно насилних кривичних дела (ст. 2). Jogtár /2015/: *Ezt XII. 29/2014*.

⁵⁹⁸Одредбама члана је предвиђено да нико не може да се сматра кривим осим када је кривична одговорност установљена извршном судском одлуком (ст. 2), при чему свако лице које подлеже кривичном гоњењу има право на одбрану у свакој фази кривичног поступка (ст. 3). У наредном одељку је предвиђено да нико не може бити проглашен кривим или кажњен за кривично дело уколико није као такво одређено законом (ст. 4). Jogtár /2015/: *op. cit.*

⁵⁹⁹Jogtár /2015/: *op. cit.*; CIA:The World Factbook /2015/: *op. cit.*; Crime and Society /2015/: *op. cit.*

Према актуелном Кривичном закону (енгл. *The Criminal Code*; мађ. *Büntető törvény könyv*)⁶⁰⁰ од 31.12.1978. године, уз последњу измену и допуноу од 25.06.2012. године⁶⁰¹ се протиправним радњама сматрају радње које су учињене са намером и опасне по друштво (чл. 4). Кривичним делима се сматрају радње за које се може изрећи казна затвора у трајању од минимално две и више година, док се све остале радње сматрају прекршајима (чл. 5). Систем кривичних санкција предвиђа казне и мере. *Казне*, у оквиру *Поглавља VII*, обухватају казну затвора, притвор, казну рада у заједници, новчану казну, забрану обављања професионалне делатности, забрану вожње, забрану боравка на одређеним местима, забрану посете спортским догађајима и протеривање (чл. 33 ст. 1). Док се казна затвора може изрећи у доживотном или одређеном трајању (чл. 34) и извршити у затвору, корективној или пеналној институцији (чл. 35 ст. 1), где њено минимално трајање износи три месеца а максимално двадесет година, осим уколико је дело учињено од стране криминалне организације, рецидивисте или у стицају, када се може изрећи у максималном трајању од двадесет пет година (чл. 36), казна притварањем се може изрећи у минималном трајању од пет и максималном трајању од деведесет дана и извршити у пеналној институцији (чл. 46). Мере, обављања рада у циљу одштете, пробације и принудног лечење у менталној институцији (чл. 63 ст. 1) су предвиђене у оквиру *Поглавља VIII*⁶⁰².

Изменама процесних основа кривичног поступка је први пут озбиљно приступљено доношењем Закона о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Code*; мађ. *Törvény a büntetőeljárásról*)⁶⁰³ од 10.03.1998. године. Започињање кривичног поступка покретањем истраге, чији су носиоци истражни органи – орган полиције и јавног тужилаштва, у вези је са прикупљањем доказа, од којих зависи подношење оптужнице и представљање оптужбе пред кривичним судом, као и испитивање осумњиченог и одређивање мера принуде, које је раније једино могао да одреди суд, а сада дато на надлежност истражним органима. Након спровођења доказних радњи, о утврђивању околности у вези са кривицом лица и изрицањем санкције одлучује веће надлежног суда састављено од једног професионалног и двоје судија поротника⁶⁰⁴.

⁶⁰⁰Évi IV/1978

⁶⁰¹Évi C. 92/2012

⁶⁰²Kangaspunta, K., Joutsen, M., Ollus, N., Nevala, S. (eds.) /1999/: *op. cit.*, p. 206; Kerezsi, K., Hatvani, E., Kóta, T., Bogschütz, Z. /2008/: *Hungary, Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 420; Vig, D. /2010/: *Prisoners' Rehabilitation in Hungary: Struggling Ideals, Lacking Resources*, *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 12(2), Maribor, p. 164; Probation measures and alternative sanctions in the EU /2011/: *Hungary*; Bárti Pál /2012/: *op. cit.*; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*; *Law and Translation* /2015/: *Jogszabályok angolul és magyarul*; *Legislationline* /2015/: *Criminal Code of Hungary (Évi C. 92/2012)*, p. 2, 10-11, 15, 20-21.

⁶⁰³Évi XIX./1998

⁶⁰⁴Kangaspunta, K., Joutsen, M., Ollus, N., Nevala, S. (eds.) /1999/: *op. cit.*, p. 206-207; Csongor /2002/: *The Modification of New Hungarian Criminal Procedure Code*, *Jogelméleti Szemle*, 2002(4); Bárti Pál /2012/: *op. cit.*; *British Embassy Budapest* /2012/: *General information for British nationals detained in Hungary*, p. 2-3; *Law and Translation* /2015/: *op. cit.*

Казнено-извршна регулатива је значајно измењена Законским декретом о извршењу казни и осталих мера (енгл. *The Decree-Law on execution of punishments and measures*; мађ. *Törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról*)⁶⁰⁵, донетим 01.07.1979. године, уз последње измене и допуне од дана 30.06.2013. године. Извршавање казни и мера је предвиђено у односу на тип институције пенитенсијарног система, који је делом под јурисдикцијом *Министарства унутрашњих послова* (енгл. *The Ministry of Interior*; мађ. *Belügyminisztérium*) и *Мађарске службе за извршење санкција* (енгл. *The Hungarian Prison Service*; мађ. *Büntetes-vegrehajtasi Szervezet*), која организационо припада *Министарству правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; мађ. *Igazságügyi Minisztérium*), под чијом је ингеренцијом и *Национална пробациона служба Мађарске* (енгл. *The National Probation Service of Hungary*; мађ. *Pártfogó Felügyelői Szolgálat*). У саставу система пенитенсијарних институција (31) се налазе затворске, корективне и пенитенсијарне институције, центар за обуку, затворска болница, ментална и психијатријска институција, акционарска друштва и централна канцеларија, а које се према степену безбедности могу класификовати као институције минималног степена безбедности (за лица испод 18 година старости, пред истеком казне затвора и притворена), средњег степена безбедности (за већину лица лишених слободе, на извршењу казне затвора у трајању дужем од две године, мање опасне рецидивисте и остале учиниоце дела мање друштвене опасности) и максималног степена безбедности (за лица на извршењу доживотне казне затвора, казне затвора у трајању дужем од три године за учињена тешка кривична дела, више опасне рецидивисте на извршењу казне затвора у трајању дужем од две године и остале учиниоце дела веће друштвене опасности). Функционишући више од 130 година у казнено-извршној пракси, категоризација лица лишених слободе је двострука и то у односу на степен безбедности институције (по основу одлуке судије за извршење казни и мера) и категорију лица (по основу одлуке управе институције), а иако делује као једноставна и устаљена, више је строго формализована и комплексна, ако се узме у обзир чињеница да судија за извршење одлучује о типу институционалног режима за остваривање циљева корективног третмана. Контрадикторност казнено-извршне регулативе, у погледу адекватног формирања личности лица као сврхе извршења, садржана је у томе што не подразумева примену актуарске процене ризика, већ клиничко-дијагностичког испитивања лица. Док извештај пробационих службеника, у погледу стављања под пробациони надзор (чл. 27, 29, 63, 65 до 71, 80, 85 до 87, 100, 116 и 119)⁶⁰⁶, садржи информације о личности и животним приликама лица (породичним, контактима у

⁶⁰⁵Jogszabálykereső /2015/: *Törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról Évi. XI/1979.*

⁶⁰⁶Legislationline /2015/: *Criminal Code of Hungary (Évi. C. 92/2012).*

заједници и пријатељима, здравственим проблемима, болестима зависности, стамбеним условима, образовању, занимању, радном месту, околностима засполења, обуци, слободним активностима, финансијском стању), односу према чињеницама и доказима у вези са извршењем дела, мотиву или жаљењу у односу на дело и способности за сарадњу, приликом категоризације лица на извршењу казне затвора у трајању дужем од годину дана, након пријема и распоређивања у припремно одељење до тридесет дана, по основу обавезне медицинске и педагошке, а по потреби и психолошке опсервације се разматрају карактеристике личности, претходног животног стила и породичних околности, односа лица са осталима, понашања лица, врсте и типа учињеног дела и дужине трајања казне, с обзиром на то да се троструки циљ спровођења корективног третмана односи на побољшање осећаја одговорности лица, развој осећаја друштвене корисности и подршку друштву⁶⁰⁷.

4.2.2.13 *Казнено извршно право Републике Румуније*

Од 30.12.1947. године, када је проглашена Народна Република до првих парламентарних избора од 20.05.1990. године, уз чланство у Европској Унији од 2007. године, *Република Румунија* (енгл. *The Republic of Romania*; рум. *Republica România*) је достигла актуелни демократски републички вишепартијск парламентарни систем законодавне, извршне и судске поделе власти. Док је законодавна власт национална и локална, с тим да је главни национални орган *Скупштина* (енгл. *The Parliament*; рум. *Asamblare*), коју чине нижи – *Дом посланика* (енгл. *The Chamber of Deputies*; рум. *Camera Deputaților*) и горњи дом – *Сенат* (енгл. *The Senat*; рум. *Senat*), одговорни за доношење закона, а коју као и извршну спроводе *Председник* (енгл. *The President*; рум. *Președintele*) и *Влада* (енгл. *The Government*; рум. *Guvernul*), састављена од *Савета министара* (енгл. *The Council of Ministers*; рум. *Cabinetul de miniștri*), којим управља *Премијер* (енгл. *The Prime Minister*; рум. *Prim-ministrul*) владе, судска власт, за чију је законитост функционисања одговорно *Министарство правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; рум. *Ministerul Justiției*), независна је у свом поступању. Модерне основе кривично-правног система Републике Румуније су постављене средином XIX века и почивају на грађанско-правној доктрини римског и романског, као и француског, белгијског, италијанског и немачког правног модела⁶⁰⁸.

⁶⁰⁷Dombrady, A. /2002/: *op. cit.*; Kerezsi, K., Hatvani, E., Kóta, T., Bogschütz, Z. /2008/: *op. cit.*, p. 429, 431; Vig, D. /2010/: *op. cit.*, p. 165-167, 171; Probation measures and alternative sanctions in the EU /2011/: *op. cit.*; British Embassy Budapest /2012/: *op. cit.*, p. 3; Hungarian Prison Service /2015/; Jogszálykereső /2015/: *Törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról Évi. CCXL./2013.*

⁶⁰⁸Neacșu, D. /2005/: *Doing Legal Research in Romania*; CIA: The World Factbook /2015/: *Romania*; Crime and Society /2015/: *Romania*; Drept Online /2015/: *The Judicial System in Romania*; Embassy of the United States Bucharest /2015/: *Romania – Legal Information.*

Поштовање универзалних људских права је обезбеђено инкорпорирањем прописа донетих на нивоу Европске Уније у демократски **Устав** (енгл. *The Constitution of Romania*; рум. *Constituția României*)⁶⁰⁹, усвојен 21.11.1991. године, уз последњу верзију од 18.09.2003. године⁶¹⁰. Конститутивне основе правног система, постављене 1965. године, теоретски су предвиђале једнака права за све грађане, без обзира на етничко порекло или верска уверења (чл. 17), слободу удруживања (чл. 27), слободу говора (чл. 28), слободу савести и верског уверења (чл. 30) и неповредивости особе (чл. 31). Како је одредбама прописано да ниједан грађанин не може остварити своја права када су у супротности са “социјалистичким поретком” или ако подржава циљеве “непријатељски расположене према интересима радних људи Румуније”, Румунија је стекла репутацију најрепресивније државе у Источној Европи, а тековине бивше мешавине система грађанског права и комунистичко правне теорије остале до данас, иако тренутне одредбе почивају на Уставу Француске “*Петте републике*”⁶¹¹.

Идеје француског правног модела су уграђене у нов **Кривични закон** (енгл. *The Criminal Code*; рум. *Codul Penal*)⁶¹², донет 17.07.2009. године, уз последње измене од 01.02.2014. године⁶¹³. Кривичне санкције су подељене на казне и мере (безбедности и васпитне). Казна затвора и новчана казна се сматрају главним казнама. Казна затвора се може изрећи у доживотном или одређеном трајању (од 15 дана до 30 година), док су услови за њено одлагање извршења предвиђени одредбама у односу на пробацију и надзор слободе и у заједници (чл. 83-90). *Општи критеријуми одређивања казни*, предвиђени у оквиру *Поглавља V - Прилагођавање казни*, у *Одељку 1*, предвиђају да се утврђивање дужине или висине казне врши на основу процене околности, начина и средства извршења дела, претње заштићеној вредности, природе и озбиљности дела, разлoзима извршења дела и циљ, природу и учесталост извршења дела у криминалној историји лица, понашања лица након извршења дела и током суђења и образовних, старосних, здравствених, породичних и друштвених прилика лица (чл. 74 у ст. 1)⁶¹⁴.

⁶⁰⁹nr. 233/1991

⁶¹⁰nr. 429/2003

⁶¹¹Neacșu, D. /2005/: *op. cit.*; Durnescu, I. /2008/: *Romania, Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 869; Camera Deputaților /2015/: *Constituția României nr. 233/1991*; CIA: *The World Factbook /2015/: op. cit.*; *Crime and Society /2015/: Romania*; Embassy of the United States Bucharest /2015/: *op. cit.*; Toia, M., Osoian, A. /2015/: *Survey on Prison Education and Prisoners' Educational Needs, Lifelong Learning Programme – PEBBLE Project: National Report – Romania*, p. 1.

⁶¹²Legii nr. 286/2009

⁶¹³Legii nr. 510/2014

⁶¹⁴Vlasceanu, A., Dorobant, A. /2002/: *National Criminal Justice Profiles – Romania*, Helsinki, p. 43-46; Neacșu, D. /2005/: *op. cit.*; Durnescu, I. /2008/: *op. cit.*, p. 869; Kerezsi, K., Hatvani, E., Kóta, T., Bogschütz, Z. /2008/: *op. cit.*, p. 371-372; Durnescu, I., Petronel. M. D., Catalin, B. /2010/: *Prisoner Rehabilitation in Romania, Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 12(2), Maribor, p. 183; *Probation measures and alternative sanctions in the EU /2011/: op. cit.*; *Crime and Society /2015/: op. cit.*; Ministerul Justiției /2015/: *Codul Penal (Legii nr. 510/2014)*, p. 2, 22, 29.

Главне процедуралне реформе кривично-процесне регулативе, уз поштовање процедура законитости поступања у складу са међународним стандардима и захтевима Европског суда за људска права, уграђене су у нов **Закон о кривичном поступку** (енгл. *The Criminal Procedure Code*; рум. *Cod de Procedura Penala*)⁶¹⁵, донет 01.07.2010. године, уз последње измене из 2013. године⁶¹⁶. Инквизиторну истражну фазу спроводе органи поступка надлежни за прикупљање доказа у вези са осумњиченим, који морају да утврде да ли постоје основе за кривично гоњење. Оптужени се сматра невиним све док се не докаже кривица од стране суда задуженог за спровођење кривичног поступка, изрицање и спровођење санкције. Акузаторна главна расправа је јавна, осим у појединим случајевима предвиђеним законом, а пошто у судском систему нема пороте, кривични поступак се завршава одлуком кривичног судије, док се извршење санкција спроводи од стране извршног суда, односно суда који је досудио одлуку у првом степену⁶¹⁷.

Стратегијом реформе правосуђа за период 2003-2007. година казнена администрација је одвојена од полицијске, па је затворски систем из састава *Министарства унутрашњих послова* (енгл. *The Ministry of Interior*; рум. *Ministerul Afacerilor Interne*) прешао у састав Министарства правде и формиране *Национална управа пенитенсијарних институција* (енгл. *The National Penitentiary Administration*; рум. *Administrația Națională a Penitenciarelor*) и *Национална пробациона управа* (енгл. *The National Probation Directorate*; рум. *Direcția Națională de Probațiune*), која је тек 2007. године инкорпорирана у национални кривично-правни систем. Капацитет пенитенсијарног система (46) обихвата затворе, едукативне центре, притворске центре и затворске болнице, које се према степену ограничавања права лица на слободу кретања могу поделити на институције за извршење казне затвора у трајању дужем од 13 година (максимални режим), дужем од 3 и мање од 13 година (затворени режим), дужем од 1 и мање од 3 године (полу-отворени режим) и до 1 године (отворени режим). Доношењем новог **Закон о извршењу казни и мера одређених од стране судских органа у току кривичног поступка** (енгл. *The Law on execution of punishments and measures ordered by the court during the criminal trial*; рум. *Lege privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal*)⁶¹⁸, одобреног 04.07.2006. године, последњим изменама и допунама из 2013. године⁶¹⁹, уведен је “систем кредитирања” лица лишених слободе (награђивање лица

⁶¹⁵Legii nr. 135/2010

⁶¹⁶Legii nr. 255/2013

⁶¹⁷Vlasceanu, A., Dorobant, A. /2002/: *op. cit.*, p. 16, 17, 55; Neacșu, D. /2005/: *op. cit.*; Kerezsi, K., Hatvani, E., Kóta, T., Bogschütz, Z. /2008/: *op. cit.*, p. 372-374; Ministerul Justiției /2015/: *Cod de Procedura Penala nr. 135/2010 (Legii nr. 255/2013)*.

⁶¹⁸Legii nr. 275/2006

⁶¹⁹Legii nr. 254/2013

акумулацијом и кажњавање лица губитком кредитних поена за учешће (односно неучешће) у оквиру едукативних програма психолошке и социјалне помоћи, програма оспособљавања и овладавања ризиком). У циљу екстерне класификације и континуиране евалуације се окривљени испитује од стране Комисије за индивидуализацију извршења казни, док стручњаци Одељења за едукативну и психосоцијалну процену врше испитивања одмах по смештању лица у карантин, док Комисија за индивидуализацију извршења казне одобрава план интервенција. Без обзира на примену старије генерације инструмената актуарске процене ризика, основни индикатори процене лица су дужина казне затвора, ранија осуђиваност и напори у остварењу социјалне реинтеграције, чак код прераспоређивања лица у други вид институционалног режима и понашање, учешће у рехабилитативним активностима и рад лица, због чега систем стандардизоване процене криминолошког профила лица још увек није довољно интегрисан и повезан у односу на програмирање и управљање случајем лица. У случајевима када је суду потребно више информација о окривљеном, јавно тужилаштво од пробационе службе захтева сачињавање извештаја о примени најефикасније санкције у року од 14 радних дана, а који у односу на криминолошку процену садржи податке о криминалној историји лица, његовим породичним и друштвеним, образовним и здравственим приликама, факторима ексцитације и инхибиције криминалног понашања, мотивационим факторима извршења дела, респонзивности у односу на претходну санкцију, као и процени могућности социјалне реинтеграције лица⁶²⁰.

4.2.2.14 *Казнено извршно право Републике Бугарске*

Док се коначно стицање аутономије бугарског народа успоставља формалним проглашењем кнежевине 22.09.1908. године, процес скорије историјске друштвено-политичке транзиције започиње крајем деведесетих година прошлог века. Иако је 2005. године потписано чланство у Европској Унији, крећући се ка демократској и политици независне тржишне економије, међу актуелним друштвеним проблемима се налазе борба против инфлације, незапослености, корупције и организованог криминалитета. Процес формирања савременог правног система еволуира кроз споре и дубоке промене, с обзиром на то да је данас *Република Бугарска* (енгл. *The Republic of Bulgaria*; буг. *Republika Balgariya*) територијално и административно подељена на регионалне области (28), док републички облик парламентарне власти обухвата законодавну, извршну и судску. Народна Скупштина (енгл. *The National*

⁶²⁰Vlasceanu, A., Dorobant, A. /2002/: *op. cit.*, p. 52; Walmsley, R. /2003/: *op. cit.*, p. 432; Durnescu, I. /2008/: *op. cit.*, p. 873; Durnescu, I., Petronel. M. D., Catalin, B. /2010/: *op. cit.*, p. 183, 185, 187-189, 192; Administrația Națională a Penitenciarelor /2015/: *Brochure presentation Romania*, p. 4-6, 10, 14; Camera Deputaților /2015/: *Lege privind executarea pedepselor nr. 23/1969*; Toia, M., Osoian, A. /2015/: *op. cit.*, p. 1.

Assembly; буг. *Народно събрание*), има законодавну и власт у контроли рада парламента, *Председник државе* (енгл. *The President*; буг. *Председател*) врши избор *Премијера* (енгл. *The Prime Minister*; буг. *Премиер*), док његов кабинет бирају скупштински посланици, а *Влада* (енгл. *The Government*; буг. *Правителство*), састављена од *Већа министара* (енгл. *The Council of Ministers*; буг. *Министерски Съвет*), има улогу у функционисању кривично-правног система, чију савремену основу чини романско-германски континентално-правни модел, у који су уграђене материјално-правне норме Европске заједнице⁶²¹.

Актуелни *Устав Републике Бугарске* (енгл. *The Constitution of Republic Bulgaria*; буг. *Конституцията на Република Българија*)⁶²², донетим дана 13.07.1991. године, уз последњу измену и допуну од 06.02.2007. године⁶²³, одређује основна права грађана у складу са релевантним међународним инструментима и опште гаранције права притворених и лица лишених слободе, с обзиром на то да нико не сме бити подвргнут мучењу или суровом, нехуманом или понижавајућем поступању (чл. 29 ст. 1), неповредивост права лица, осим у случајевима и на начин утврђен законом (чл. 30 ст. 2), извршавање казне на начин предвиђен законом и стварање услова за остваривање основних људских права (чл. 31 ст. 5 и б), итд.⁶²⁴.

Заснивајући се на одредбама обичајног права и развијајући паралелно са развојем процесног законодавства, флексибилна материјално-правна регулатива је предвиђена актуелним *Кривичним законом* (енгл. *The Criminal Code*; буг. *Наказателен Кодекс*)⁶²⁵ од 01.05.1968. године, уз последњу измену од 05.06.2015. године⁶²⁶. *Казне*, предвиђене у оквиру *Опитег дела*, *Опитим одредбама Поглавља I*, морају одговарати учињеном кривичном делу (чл. 35 ст. 3) и изрећи се једино у циљу остваривања сврхе корекције и редукације лица, како би се повиновао законима и правилима заједнице, упозорења и лишавања могућности лица да учини нова кривична дела и изазивања ефеката подучавања и одвраћања осталих чланова друштва (чл. 36 ст. 1). Систем казни обухвата казну доживотног затвора са и без могућности суспензије, лишавањем слободе, новчану, пробације, одузимања имовине, права на обављање одређене јавне дужности или

⁶²¹Markov, D., Yordanova, M., Ilcheva, M., Doichinova, M. /2013/: Bulgaria – Country Report, *Re-Socialisation of Offenders in the EU: Enhancing the Role of the Civil Society (RE-SOC)*, Sofia, p. 9; Momchilov, A., Rusinov, D. /2013/: National Report Bulgaria, *Reducing Prison Population: advanced tools of justice in Europe*; Dimitrov, V., Minov, B., Shumkova, L., Petrova, B. /2014/: *The Bulgarian Legal System and Legal Research*; CIA: The World Factbook /2015/: Bulgaria; Council of Ministers of the Republic of Bulgaria /2015/: Crime and Society /2015/: Bulgaria; Encyclopedia of the Nations /2015/: Bulgaria.

⁶²²ДВ. бр. 56/1991

⁶²³ДВ. бр. 12/2007

⁶²⁴Dimitrov, V., Minov, B., Shumkova, L., Petrova, B. /2014/: *op. cit.*; Encyclopedia of the Nations /2015/: *op. cit.*; Народното събрание на Република Българија /2015/: *Конституцията на Република Българија* ДВ. бр. 56/1991.

⁶²⁵ДВ. бр. 26/1968

⁶²⁶ДВ. бр.41/2015

функције, вршење одређених делатности, примање звања, почасних титула и одличја, војног чина и јавне осуде (чл. 37). Казна затвора се може изрећи у доживотном трајању у случајевима извршења изузетно опасних кривичних дела (чл. 38), у трајању од три месеца до двадесет година (чл. 39 ст. 1) и изузетно у трајању до тридесет година код извршења више кривичних дела (чл. 39 ст. 2). Казне се изричу од стране већа судија првостепеног суда, а које се састоји од једног кривичног и двоје судија поротника, осим у случајевима изрицања казне доживотног и казне затвора у трајању дужем од 15 година, када је веће судија састављено од три судије кривичара и четири судије поротника. Казна лишавањем слободе се извршава у затворима, корективним установама и затворским hostelima (чл. 40), с тим да суд одређује почетни режим извршења казне, као и тип институције у коју ће лице бити распоређено (чл. 41 ст. 6)⁶²⁷.

Пратећи развој материјално-правних прописа, кривично-процесне одредбе су до сада претрпеле бројне ревизије, с тим да је одредбама актуелног Закона о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Code*; буг. *Наказателно-Процесуален Кодекс*)⁶²⁸, донетог 28.10.2005. године, уз последње измене и допуне од 09.06.2015. године, предвиђено да се претрпетресна фаза покреће на иницијативу истражних органа, а по одобрењу јавног тужиоца, а да након разматрања исхода истраге, уколико постоје основе за покретање судског поступка, тужилац мора да формулише оптужницу и поднесе је суду, док се у даљем току поступка, на основу доказа прикупљених од стране суда, одмерава и изриче санкција⁶²⁹.

Развој и имплементација пенитенсијарног система су одредбама најновијег Закона о извршењу казни и притвора (енгл. *The Law of Execution of Sentences and Detentions*; буг. *Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража*)⁶³⁰, донетог 03.04.2005. године, уз последњу верзију од 27.06.2015. године⁶³¹, распоређене Министарству правде (енгл. *The Ministry of Justice*; буг. *Министерство на правосъдието*) и његовој Главној управи за извршење кривичних санкција (енгл. *The General Directorate for Execution of Punishments*; буг. *Главна дирекция "Изпълнение на наказанията"*), која регулише рад истражно-притворске, затворске и пробационе службе (чл. 10, 15, 16, 16а). Капацитет пенитенсијарног система институција (34)

⁶²⁷Bojadjieva, J. /1995/: *World factbook of Criminal Justice Systems – Bulgaria*, Washington; Kangaspunta, K., Joutsen, M., Ollus, N., Nevala, S. (eds.) /1999/: *op. cit.*, p. 66-67; Walmsley, R. /2003/: *op. cit.*, p. 208; Amnesty International /2009/: *Bulgaria end impunity through universal jurisdiction, No safe Haven Series, 4*, London, p. 14; Markov, D., Yordanova, M., Pcheva, M., Doichinova, M. /2013/: *op. cit.*, p. 9-10; Momchilov, A., Rusinov, D. /2013/: *op. cit.*, p. 2-3; Българският правен портал /2015/: *Наказателен Кодекс ДВ. бр. 26/1968*, p. 8-10; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*

⁶²⁸ДВ. бр. 86/2005

⁶²⁹Bojadjieva, J. /1995/: *op. cit.*; Kangaspunta, K., Joutsen, M., Ollus, N., Nevala, S. (eds.) /1999/: *op. cit.*, p. 61, 63-64; Walmsley, R. /2003/: *op. cit.*, p. 208; Amnesty International /2009/: *op. cit.*, p. 13-14; Българският правен портал /2015/: *Наказателно-Процесуален Кодекс ДВ. бр. 86/2005*; *Encyclopedia of the Nations* /2015/: *op. cit.*

⁶³⁰ДВ. бр. 25/2005

⁶³¹ДВ. бр. 53/2015

обухвата затворске институције са затворским хостелима, територијално распоређене у оквиру или у близини великих градова, а чију структуру представљају институције за рецидивисте, примарне учиниоце, малолетна лица и регионалне службе истражно-притворског и пробационог сектора. Институције за извршење казне доживотног затвора и казне лишавањем слободe су подељене према типу институционалног режима, који је одређен од стране суда за извршење казне доживотног затвора са и без могућности суспензије (посебан), казне лишавања слободe у затвору или одељењу затвореног типа (строг) и казне лишавањем слободe у хостелима затвора отвореног типа (општи) (чл. 61). Свака установа има посебно пријемно одељење (чл. 47 ст. 1). Након боравка у пријемном одељењу се лица распоређују у одређени тип корективне установе по основу места боравка и према полу, старости, природи кривичног дела и ранијој осуђиваности. За свако лице се саставља досије, који садржи документацију у вези са извршењем казне (чл. 54 ст. 1), податке добијене интервјуисањем лица о криминалном рецидиву, личним својствима, здравственом стању, радним способностима, класификационим групама и облицима индивидуалног рада, као и податке обавезног психолошког, а по потреби и психијатријског, испитивања лица на извршењу казне доживотног затвора са и без могућности суспензије и казне затвора у трајању до 10 година, као лица “*вeома високог*” и “*високог*” ризика (чл. 55 ст. 2, 3). Протокол процене менталног статуса садржи податке прикупљене стандардизованим инструментима процене ризика (симптома болести и обољења, зависности од психоактивних супстанци, склоности суициду, агресивном и сексуално преступничком понашању) и прикупљене осталим стандардизованим инструментима. Иако је актуарска методологија процене ризика, применом ОАСис инструмента, уведена у затворску и пробациону праксу 2008. године, а у законску легислативу изменама и допунама закона из 2012. године (од чл. 153 до чл. 159), испитивање је засновано на медицинском моделу, због чега је неопходно увођење интегративне концепције корективне праксе⁶³².

4.2.3 Казнено извршно право бивших југословенских република

Политичким променама на простору бившег Совјетског Савеза крајем деведесетих година прошлог века, падом ауторитарних и тоталитаристичких режима власти и

⁶³²Walmsley, R. /2003/: *op. cit.*, p. 208, 213; Salize, H. J., Dreßing, H., Kief, C. /2007/: *op. cit.*, p. 94-97; Rusinov, D., Karaganova, V., Manolcheva, M. /2008/: *Bulgaria, Probation in Europe*, (van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.)), Nijmegen, p. 781; Yordanova, M., Markov, D. /2011/: *Penitentiary Policy and System in The Republic of Bulgaria*, Sofia, p. 26; Markov, D., Yordanova, M., Ilcheva, M., Doichinova, M. /2013/: *op. cit.*, p. 9, 11-12; Българският правен портал / 2015/: *Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража ДВ. бр.25/2009*; Главна дирекция “Изпълнение на наказанията” /2015/: *Начало*.

демократизације политичких система земаља Источне Европе, започиње процес друштвено-политичке транзиције земаља балканског региона, условивши кретање бивших република Социјалистичке Федеративне Републике Југославије ка самосталности и независности: Словеније (27.06.1991.), Хрватске (25.07.1991.), Босне и Херцеговине (05.04.1992.), Републике Српске (07.04.1992.), као и Србије, где формално започиње 05.10.2000. године⁶³³.

Процес друштвено-политичке транзиције земаља балканског региона је условио низ регулаторних реформи. Проблем пренормираности законодавства бивших југословенских република је настао услед заостатка законодавних норми социјалистичке доктрине. Како је према одредбама Устава из 1974. године Социјалистичка Федеративна Република Југославија представљала федералну државу шест република и две аутономне покрајине, законодавна надлежност је била подељена између федерације и република, а пошто је свака од република имала своју динамику увођења регулаторних реформи, карактеристично је да су се све кретале ка развијању нових закона и прилагођавању постојећих законских одредби новим друштвено-политичким околностима, ради успостављања независних и ефикасних правних система. Кривично-правни систем је наставио нормирање одредби према германско-правном моделу европско-континенталног система права, с тим да су појединачна национална законодавства инкорпорирала процесне основе Закона о кривичном поступку СФРЈ из 1976. године⁶³⁴, које су остале да важе све до доношења нових закона (нпр.: Р Словенија – 1994., Р Хрватска – 1997., Р Србија и Црна Гора - 2001. године), уз тренд преласка са судског на тужилачки концепт истраге и даљи развој мера супституције институционалног извршења казни, прихваћених у законодавствима југословенских република још седамдесетих година прошлог века⁶³⁵.

Смиривањем грађанског рата на просторима бивших југословенских република је контаминираност моралне и правне свести традиционализмом помутила јавна мишљења и деловања, због чега се казнено извршно право усмерава у правцу контроле криминалитета, нарочито организованог, и руководи обрасцем постмодерног трибализма (лат. *tribus* – племе; у

⁶³³Ng, Y. G., Velicogna, M., Dallara, C. /2007/: *Monitoring and Evaluation of Court System: A Comparative Study, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)*, p. 27-28; American Bar Association Rule of Law Initiative / 2014/: *Comparative Analysis of Criminal Defense Advocacy in Albania, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Macedonia, and Serbia with Suggestions for the Development of a Regional Rule of Law Network*, Washington, p. 15-16.

⁶³⁴„Sl. list SFRJ”, br. 4/77, 14/85, 74/87, 57/89 i 3/90

⁶³⁵Ng, Y. G., Velicogna, M., Dallara, C. /2007/: *op. cit.*, p. 27-28; Bejatović, S. /2010/: *Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva u zemljama bivše SFRJ i u Srbiji, Pravo zemalja u regionu*, (Čolović, V. (Ur.)), Beograd, p. 256; Marinković, D., Mijalković, S. /2010/: *Specijalni istražni metodi u krivičnim postupcima zemalja “Druge Jugoslavije” - komparativna analiza, Pravo zemalja u regionu*, (Čolović, V. (Ur.)), Beograd, p. 393-394; Mrvić-Petrović, N. /2010/: *Alternativne krivične sankcije u državama balkanskog regiona, Pravo zemalja u regionu*, (Čolović, V. (Ur.)), Beograd, p. 58, 65; Čeranić, J. /2010/: *Strategija regulatorne reforme: Hrvatska, Federacija BiH i Crna Gora, Pravo zemalja u regionu*, (Čolović, V. (Ur.)), Beograd, p. 305.

савременом политичком систему, организација на начелу солидарности људи који потичу из истог краја, заступају исто мишљење и сл.)⁶³⁶, кога карактерише дијалектика кажњавања према двоструким стандардима. Расправе у односу на сразмерну-несразмерну, уједначену-неуједначену, благу-строгу казнено извршну регулативу увек захтевају разматрање прописивања законских одредби у погледу одмеравања и изрицања кривичних санкција. Кривично законодавство Републике Србије је међу првима у Европи по строгости прописаних распона казни, с тим да између прописаних и изричаних казни постоји разлика. С тим у вези би прописивање и примена одредби у судском одмеравању казни требала да стоји у вези са коришћењем прецизних правила код испитивања личности, понашања и околности лица. Несумњиво се намеће закључак да се праведно и сразмерно одмеравање казни према личности лица, степену кривице (као и побудама из којих је дело учињено) и јачине угрожавања или повреде заштићеног добра мора довести у везу са сврхом изречене санкције, како би само извршење изречене санкције адекватно испунило циљеве специјалне и генералне превенције⁶³⁷.

4.2.3.1 *Казнено извршно право Републике Словеније*

Константном борбом за политичку и грађанску моћ, која је достигла кулминацију изгласавањем 88% словеначког становништва отцепљења од СФРЈ на референдуму одржаном 23.12.1990. године, спровођењем великог броја билатералних споразума и либералних трговинских веза у трансатлантским интеграцијама, развијањем демократске политичке оријентисаности и трансформисањем ка модерном облику државе, која је 01.05.2004. године приступила Европској Унији и 21.12.2007. године ушла у еврозону, *Република Словенија* (енгл. *The Republic of Slovenia*; сло. *Republika Slovenija*) ужива просперитет на спољно-политичкој сцени, упркос несразмерности своје географске позиционiranости и територијалне распрострањености. Уз републички демократски парламентаризам, организован на националном и локалном нивоу, са тенденцијом увођења регионалног, власт је подељена између директно изабраног *председника - шефа државе* (енгл. *The President*; сло. *Predsednik*), *премијера* (енгл. *The Prime Minister*; сло. *Predsednik Vlade*), који председава Владом састављеном министара, и непотпуног дводомог парламента, кога чине - *Национални савет (горњи дом)* (енгл. *The National Council*; сло. *Državni svet*) и *Народна скупштина (доњи дом)* (енгл. *The National Assembly*; сло. *Državni zbor*), као највише законодавно тело одговорно за реализацију законодавне власти, јасно

⁶³⁶Klajn, I., Šipka, M. /2006/: *op. cit.*, p. 1264.

⁶³⁷Mitrović, M. /2012/: *Politika, etika i dijalektika kažnjavanja u Srbiji, Kaznena reakcija u Srbiji*, (Ignjatović, Đ. (Ur.)), p. 81-82; Stojanović, Z. /2012/: *Kaznena politika u Srbiji: sukob zakonodavca i sudske prakse, Kaznena reakcija u Srbiji*, (Ignjatović, Đ. (Ur.)), p. 2, 5, 9-10.

разграниченој од извршне и судске, док правни систем, пролази актуелни транзициони процес реформе. Иако је конститутивним одредбама предвиђена независност судија у обављању судијске функције, као и непосредно поротничко учешће грађана у остваривању судске власти, међу најзначајнијим системским проблемима се налазе и истраживање, гоњење и кажњавање лица која су учинила злоупотребе, пренатрпаност затвора и друштвена дискриминација права мањине притворених лица и повећани број предмета и одлагање суђења услед судских и административних заостатака и неефикасности у решавању случајева, без обзира на постојаност законске регулативе, чија је континетално-правна основа и даље под аустријским утицајем⁶³⁸.

Доношењем *Основне Уставне повеље о независности Републике Словеније*⁶³⁹, даном проглашења суверености државе и *Устава Републике Словеније* (енгл. *The Constitution*; сло. *Ustavo Republike Slovenije*)⁶⁴⁰, дана 23.12.1991. године, држави је омогућено преузимање свих права и дужности у обезбеђивању институционално-правних оквира, који омогућавају доследно поштовање човекових права и основних слобода свих грађана. Уз последње измене и допуне од 24.05.2013. године, усклађујући остваривање индивидуалних права са међународним документима (чл. 8), поштовањем принципа законитости је предвиђено да се репресивна средства кривичног законодавства примењују нужно од стране законодавца и институционалних органа кривичног правосуђа, док су у погледу поштовања принципа хуманости, у оквиру *Другог поглавља*, предвиђени поштовање једнаких гаранција људских права пре закона (чл. 14), неприкосновеност људског живота, уз забрану примене смртне казне (чл. 17), заштита личне слободе (чл. 19), заштита права лица приликом одређивања и трајања притвора (чл. 20), заштита личности и достојанства лица у кривичном поступку и код лишавања слободе (чл. 21), једнака заштита права (чл. 22), право на судску заштиту (чл. 23), пресумпција невиности (чл. 27), принцип легалитета (чл. 28), правне гаранције у току кривичног поступка (чл. 29), итд.⁶⁴¹.

Област модерног кривичног законодавства се након 1977. године умногоме разликује у односу на друге републике, јер су демократске и хумане идеје свој коначни епилог добиле доношењем *Кривичног законика Словеније* (енгл. *The Criminal Code*; сло. *Kazenski zakonik*)⁶⁴²,

⁶³⁸Selih, A., Maver, D. /1995/: *World factbook of Criminal Justice Systems – Slovenia*, Washington, p. 1-2; Nikolić, K. / 2011/: *Rat u Sloveniji 1991, Članci i rasprave - Istorija XX veka*, 2; Čarni, M., Košek, Š. /2013/: *A Guide to the Republic of Slovenia Legal System and Legal Research*, GlobaLex; CIA: *The World Factbook /2015/: Slovenia*; *Crime and Society / 2015/: Slovenia*; *Republika Slovenija Državni zbor /2015/: Legislative procedure*; *Republika Slovenija Državni zbor / 2015/: Slovenia – parliamentary republic*; U.S. Department of State /2015/: *Slovenia*.

⁶³⁹“Sl. List SFRJ”, br. 89/1991

⁶⁴⁰“Uradni list RS”, št. 33/1991

⁶⁴¹Šugman, K. G., Jager, M., Peršak, N., Filipčič, K. /2004/: *Criminal Justice Systems in Europe and North America – Slovenia*, Helsinki, p. 8; Nikolić, K. /2011/: *op. cit.*; “Uradni list RS”, št. 47/2013; *Crime and Society /2015/: op. cit.*; *Republika Slovenija Državni zbor /2015/: Constitutional system*; U.S. Department of State /2015/: *op. cit.*

⁶⁴²“Uradni list RS”, št. 63/94

од 13.10.1994. године, уз последње измене и допуне одредби од 14.11.2011. године⁶⁴³, код ког се уочава тенденција доминантног германског утицаја, правних тековина Европске Уније и међународног кривичног права. Интересантно је да закон разликује само категорију кривичних дела, док су прекршаји предмет посебног *Законa о административним прекршајима*, због чега чине особеност словеначке доктрине “казновалног права”. Док принципи законитости и легитимитета наглашавају да је дефинисање кривичних дела и изрицања казни оправдано само када се на други начин не могу осигурати заштита основних вредности заштићених кривичним законодавством (чл. 1) и да кривична санкција не може бити изречена лицу за извршење радње која не представља кривично дело по закону (чл. 2), принцип индивидуализације кажњавања, заснован на тежини кривичног дела, степену кривичне одговорности и личности лица, одвија се на нивоу законског прописивања, судског одлучивања и институционалног извршења: казни, мера упозорења и мера безбедности (чл. 3). *Врсте казни и услови за њихово изрицање*, предвиђени у оквиру *Општег дела*, у *Глави IV – Казне*, у првом одељку, подразумевају казну затвора, новчану и забрану управљања моторним возилом (чл. 43). Казна затвора се изриче на пуне године и месеце, а до шест месеци и на пуне дане (чл. 46 ст. 5) и не може бити краћа од петнаест дана нити дужа од 30 година (чл. 46 ст. 1), с тим да се може изрећи и у доживотном трајању за најтеже облике кривичних дела (чл. 46 ст. 2). Код изрицања казне доживотног затвора је предвиђена могућност додељивања условног отпуста након протока двадесет и пет година изречене казне, преко петнаест година протоком три четвртине изречене казне, а у свим осталим случајевима протоком половине изречене казне (чл. 88). Положај осуђеног лица на извршењу затворске казне мора бити у складу са законом, при чему се третира хумано, поштујући достојанство и физички и психички интегритет, уз обезбеђивање адекватне медицинске неге и сагласности лица, у погледу лечења зависности од алкохола или дроге (чл. 85 ст. 1-4). Осуђена лица се екстерно распоређују у затворе према степену ограничења слободе, с тим да се казна затвора у трајању до девет месеци може заменити модалитетом кућног затвора (чл. 86 ст. 1-3)⁶⁴⁴.

Словенија је прва држава, која је након распада СФРЈ и осамостаљења, донела свој ***Закон о кривичном поступку*** (енгл. *The Criminal Procedure Code*; сло. *Zakon o kazenskem postopku*)⁶⁴⁵, још 13.10.1994. године, а који је уз бројне измене и допуне и данас на снази. Питања утврђивања

⁶⁴³“Uradni list RS”, št. 91/11

⁶⁴⁴Bošnjak, M. /2003/: Slovenia, *L'harmonisation des sanctions pénales en Europe*, (Delmas-Marty, M., Giudicelli-Delage, G., Lambert-Abdelgawad, E. (Eds.)), Paris, 159; Šugman, K. G., Jager, M., Peršak, N., Filipčič, K. /2004/: *op. cit.*, p. 6-8, 17; Jakulin, V. /2014/: *Kaznena politika u Sloveniji, Kaznena politika kao instrument državne politike na kriminalitet*, (Bejatović, S., Veselinović, D. (Izd.)), Banja Luka, p. 61-62; Bingulac, N. /2015/: *Pravna priroda i svrha kazne zatvora*, Novi Sad, p. 195; Republika Slovenija Državni zbor /2015/: *Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 55/08)*.

⁶⁴⁵“Uradni list RS”, št. 63/1994

постојања кривичног дела, кривице и казне се разматрају у оквиру преткривичног поступка, који се састоји од претходног истражног поступка и кривичног поступка, са фазама претпретресног поступка, подношења оптужбе (оптужнице) и суђења. У складу са институтом инквизиторске максиме, према којој је суд дужан да тражи доказе у циљу утврђивања истине, истражни судија има истражну функцију, којом налаже прикупљање доказа, и заштитну, с обзиром на поштовање права и слобода окривљеног. Уколико започне спровођење истражних радњи, има већину инквизиторских истражних овлашћења, а ако се оптужни акт испостави као основан, случај се доказује пред судом у оквиру акузаторне главне расправе. Тужиоцима су дата велика овлашћења, а правац адверзијације кривичног поступка упућује на то да на главном претресу имају могућност да представе оптужни акт на начин који је прилагођен датом случају и да ефикасније нагласе оно што је битно. У складу са тим да се суђење завршава након изрицања пресуде, било да је ослобађајућа или са елементима кривице, закон је традиционално полазио од забране да тужилац да предлог, а онда је унета (факултативна) могућност да у завршној речи изнесе предлог у погледу врсте и висине казне, као и у погледу других казних захтева⁶⁴⁶.

Формирана 1995. године, на основу међународних препорука и закључака словеначких експерата, *Затворска управа Републике Словеније* (енгл. *The Administration for execution of sentences*; сло. *Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij*), као посебан орган у саставу *Министарства правде* (енгл. *The Ministry of Justice*; сло. *Ministarstvo za pravosodje*) је 1997. године усвојила општа начела за надзор, организацију и управљање пенитенсијарним системом и извршавањем затворске казне и права и обавеза лица лишених слободе и учествовала у доношењу *Закона о извршењу кривичних санкција* (енгл. *The Law of Enforcement of Criminal Sentences*; сло. *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij*)⁶⁴⁷, од 10.03.2000. године, последњи пут измењеним и допуњеним 2015. године⁶⁴⁸. Пенитенсијарни систем располаже капацитетом (6) затворско-притворских институција, максималног, средњег и минималног степена обезбеђења, са отвореним, полу-отвореним и затвореним одељењима, а у која су упућена затворена и притворена, прекршајно кажњена и малолетна лица. Ако се изузме судско-психијатријска затворско-притворска јединица, здравствене услуге се пружају амбулантно од стране особља

⁶⁴⁶Šugman, K. G., Jager, M., Peršak, N., Filipič, K. /2004/: *op. cit.*, p. 25-26, 29; Marinković, D., Mijalković, S. /2010/: *op. cit.*, p. 395; "Uradni list RS", št. 32/2012; Jakulin, V. /2014/: *op. cit.*, p. 65-66; Fišer, Z. /2015/: Tužilac kao subjekt glavnog pretresa – slovenačko zakonodavstvo i iskustva, *Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.)), Beograd, p. 142-145, 147, 149; U.S. Department of State /2015/: *op. cit.*

⁶⁴⁷"Uradni list RS", št. 22/00

⁶⁴⁸Pravno informacijski sistem /2015/: *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij* (Uradni list RS, št. 22/00, 52/02, 110/02, 113/05, 70/06, 76/08, 40/09, 9/11, 96/12, 109/12, 54/15).

запосленог у систему и изван система, у сарадњи са Министарством здравља. Док приступ дијагнози менталних болести и обољења лица имају искључиво психијатри из јавног сектора за област менталног здравља, који прописују неопходну фармаколошку и саветодавну терапију, а коју даље спроводе институционални психолози и по потреби социјални радници, педагози или радни терапеути, национални приоритет у криминолошкој процени је оријентисан на безбедносни аспект, због чега је у оквиру *Заједничких одредби* (чл. 10), предвиђено да стручњаци припремају процену ризика и потреба лица. Безбедносна процена ризика лица обухвата процену фактора ризика од евентуалног бекства, безбедности лица и одржавања безбедности, реда и дисциплине у установи, као и процену статичких и динамичких фактора ризика, који проистичу из чињеница и околности у погледу понашања, личности и других околности лица, које могу угрозити ред и безбедност у установи и ван ње, при чему се на основу безбедносне процене планирају и спроводе активности и мере у области безбедности у установи и ван ње. У складу са претходим, *Пријем лица*, предвиђен у оквиру *Првог дела - Извршење казне*, у *Глави I*, која се односи на *Примену санкција*, у односу на *Казне изречене у кривичном поступку у Првом поглављу*, подразумева да институција треба да обрати посебну пажњу на лица у тридесетодневном периоду пријема, као и на спровођење свих активности и процедура неопходних за правилну интеграцију и прављење индивидуализованог плана лица, који мора узети у обзир безбедносне околности (чл. 29 ст. 3), као и личност, здравствено стање, радне и образовне вештине и способности и друге околности релевантне за третман лица и његову правилну класификацију (чл. 30 ст. 1). Како се додела третманских погодности заснова на процени личности лица, ризику од бекства, врсти и начину извршења дела, начину утицаја казне на остварење сврхе њеног извршења, као и других околности које указују на потенцијал злоупотребе, поготово у погледу средине у којој је дело учињено, а посебно у погледу жртве (чл. 77 ст. 3), институционално индивидуалне или групне и у заједници третманске активности обухватају психосоцијалне програме, с тим да су највише заступљени програми усмерени на лица зависна од алкохола и психоактивних супстанци, сексуално насилна, лица склона самоубиству и у програму припреме за отпуст из установе, а изолација и даље остаје основни модалитет казног деловања, уз југословенско наслеђе у клацкању између ресоцијализације и социјалне рехабилитације⁶⁴⁹.

⁶⁴⁹Selih, A., Maver, D. /1995/: *op. cit.*, p. 8-9; Salize, H. J., Dreßing, H., Kief, C. /2007/: *op. cit.*, p. 270, 272-274; Frangež, D., Šifrer, J. /2010/: Overview of Inmates' Treatment in Slovenia, *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 12(2), Maribor, p. 223, 226-227; Law Teacher /2013/: *Overview Of Inmates Treatment in Slovenia*, [online]; Pravno informacijski sistem /2015/: *Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij* (Uradni list RS, št. 54/15); Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij /2015/: *Republic of Slovenia Ministry of Justice: Prison Administration-Bodies of the Ministry*.

4.2.3.2 *Казнено извршно право Републике Хрватске*

У складу са традицијом историјског развоја балканских земаља у прошлом веку, *Република Хрватска* (енгл. *The Republic of Croatia*; хрв. *Republika Hrvatska*) је била захваћена снажним таласом гео-стратегијских, политичких и друштвених осцилација, чему су умногоме допринеле брза и напредна индустријализација и диверзификација (лат. *diversus* – различит, *ficare* – чинити; проширење производног програма или асортимана робе која се продаје)⁶⁵⁰ након Другог светског рата, као и пад привреде током деведесетих година прошлог века. Иако је хрватски парламент, након проглашења националног Устава од 22.12.1990. године, прогласио независност у односу на СФРЈ 25.06.1991. године, као дан суверенитета државе је прихваћен 08.10.1991. године. С обзиром на новонастале промене у политичкој историји државе, брзим деловањем коалиционе владе је извршена подела парламентарног система демократске власти на законодавну, извршну и судску. У односу на Уставне промене СФРЈ из 1974. године, национално законодавство је претрпело интензивније измене 1977. године, када је донет сет проевропски оријентисаних казнених закона, а придруживање државе чланству Европске Уније у јулу 2013. године нарочито појачало нагласак његове европско-континенталне традиције⁶⁵¹.

Усклађеност са одлукама донетим на нивоу Европске Уније је осигурана доношењем ***Устава Републике Хрватске*** (енгл. *The Constitution of Republic of Croatia*; хрв. *Устав Републике Хрватске*)⁶⁵², од 06.09.2010. године, а чија је последња измена наступила 01.12.2013. године⁶⁵³. Заштита људских права је осигурана гаранцијама у оквиру *Главе III*, које се односе на право на: законску једнакост (чл. 14.), живот (чл. 21.), неповредивост слободе и личности (чл. 22.), забрану било каквог облика злостављања, присилног и обавезног рада (чл. 23.), хапшења и притварања без писаног, судског и на закону заснованог налога (чл. 24.), човечно поступање и поштовање достојанства лица лишених слободе (чл. 25.), независно и непристрасно одлучивање суда у разумном року (чл. 29.), забрану кажњавања за дело које није утврђено законом (чл. 31.), итд.⁶⁵⁴.

Услед нужне потребе за увођењем промена у кривично-правном законодавству, уобичајено се усаглашавајући са казненом традицијом Немачке, Аустрије и Швајцарске, од стране Хрватског Сабора је 21.09.2011. године донет нови ***Кривични закон*** (енгл. *The Criminal*

⁶⁵⁰Klajn, I., Šipka, M. /2006/: *op. cit.*, p. 351.

⁶⁵¹Kovčo-Vukadin, I., Žakman-Ban, V., Jandrić-Nišević, A. /2010/: Prisoner Rehabilitation in Croatia, *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 2, p. 146-148; CIA:The World Factbook /2015/: *Croatia*; Crime and Society /2015/: *Croatia*.

⁶⁵²“Narodne Novine”, br. 85/2010

⁶⁵³“Narodne Novine”, br. 5/2014

⁶⁵⁴Horvatić, Ž., Derenčinović, D. /2002/: *Croatia*, Helsinki, p. 8; CIA:The World Factbook /2015/: *op. cit.*; Hrvatski sabor /2015/: *Europska Unija*; Hrvatski sabor /2015/: *Ustav Republike Hrvatske* (“Narodne Novine”, br. 85/2010); Republika Hrvatska Ministarstvo vanjskih i europskih poslova /2015/: *Multilateralni odnosi*.

Code of Republic of Croatia; хрв. *Kazneni zakon*)⁶⁵⁵, а чије су последње измене и допуне уследиле 22.05.2015. године⁶⁵⁶. Систем казни, предвиђен одредбама *Opштег дела* закона, у *Глави IV.*, под називом *Казне*, обухвата новчану, казну затвора и дуготрајног затвора (чл. 40. ст. 1), при чему се казна затвора и дуготрајног затвора могу изрећи само као главне казне (чл. 40. ст. 3). Казна затвора не може бити краћа од три месеца и дужа од двадесет година (чл. 44. ст. 1), односно од двадесет и једне до четрдесет година за тешка кривична дела, док се за дела у стицају може изрећи у распону до педесет година (чл. 46. ст. 1 и 2). Казна затвора до шест месеци се може изрећи само ако се може очекивати да се новчана казна или рад у јавном интересу неће извршити или ако се њиховом применом, као и применом условне осуде, не би могла постићи сврха кажњавања (чл. 45.). Казна затвора до шест месеци се изриче на пуне месеце и дане, а у трајању дужем од шест месеци на пуне године и месеце (чл. 44. ст. 2), с тим да се до једне године може извршити у “*дому*” (чл. 44. ст. 4). Уз пристанак лица лишеног слободе и уверење суда да оно неће извршити ново кривично дело се након једне половине извршене казне затвора, с тим да она не може бити краћа од три месеца, може донети одлука о одобравању условног отпуста (чл. 59. ст. 1), по основу оцене личности лица, његовог претходног живота и осуђиваности, постојања кривичног поступка у току, односа према учињеном делу и жртви, понашању и успешности током програма извршавања казне затвора, променама понашања након учињеног дела или очекивања наступања промене понашања применом мера надзора за време условног отпуста, као и животних околности и спремности лица за укључивање у живот на слободи (чл. 59. ст. 2). Приликом одлучивања о прихватању предлога о условном отпусту, као и извршавању осталих алтернативних санкција у заједници - рада за опште добро (чл. 55.), условне осуде (чл. 56.) и делимичне условне осуде (чл. 57.) и обавеза лица у оквиру проверавања за време заштитног надзора (чл. 60.), пробацијски уред проверава и извештава надлежне органе о свим условима и ризицима у заједници за прихват лица. Кривичним санкцијама се сматрају и сигурносне мере, прописане у *Глави V.* закона, а међу које спадају и обавезно психијатријско лечење, обавезно лечење од зависности, обавезан психосоцијални третман и заштитни надзор по пуном извршењу казне затвора (чл. 65.). *Одмеравања казни* подразумева да суд полази од степена кривице и сврхе кажњавања, оцене свих околности које утичу да казна по врсти и мери буде лакша или тежа (олакотне и отеготне околности), а поготово јачине угрожавања или повреде заштићеног добра, побуда из којих је дело учињено, ступња повреде учинитељевих дужности, начина чињења и скривљених последица дела, претходног живота, личних и

⁶⁵⁵“*Narodne Novine*”, br. 125/2011

⁶⁵⁶“*Narodne Novine*”, br. 61/2015

имовинских прилика, понашање након учињеног дела, односа према жртви и труда лица да накнади штету, с тим да висина казне не сме прекорачити степен кривице (чл. 47.)⁶⁵⁷.

Најрадикалнијом реформом казненог законодавства у Републици Хрватској, која је довела до доношења новог Закон о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Code of Republic of Croatia*; хрв. *Zakon o kaznenom postupku*)⁶⁵⁸, 15.12.2008. године, уз последње измене и допуне од 12.12.2014. године⁶⁵⁹, редован акузаторни кривични поступак је организован као претходни поступак (истрага), поступак оптуживања, главна расправа и поступак о правним лековима. У складу са законским одређењем појма “ухићеника” (чл. 202. ст. 1 т. б), ухићење, као мера која доводи до лишења слободе лица, подразумева довођење лица “судицу истраге”. Државни тужилац, који има широке могућности у спровођењу доказних радњи, може их спровести пре покретања истраге (чл. 213. ст. 1), док судија за истрагу мора одлучити да ли постоји основана сумња да је лице учинило кривично дело. Притвор може трајати најдуже до 48 сати од тренутка хапшења (чл. 7. у ст. 1 т. 5), док након подизања оптужнице истражни затвор може трајати до правноснажности пресуде и правноснажности решења о упућивању на издржавање казне затвора (чл. 131. ст. 1 т. 2). Англо-америчка основа унакрсног испитивања учесника поступка код извођења доказа обезбеђује да се може затражити психијатријски преглед окривљеног, ако се појави сумња у искљученост или смањење урачунљивости, зависност од алкохола или опојних дрога и душевне болести, привремену душевну поремећеност, недовољан душевни развој или неке друге теже душевне сметње или ако окривљени није био у могућности да схвати значај свог дела или да влада својом вољом или ако је потребно оценити способност расуђивања окривљеног (чл. 325.). Легитимитет казних пресуда, поготово у домену правичног изрицања кривичних санкција, осигуран је руковођењем суда у постизању прихватљиве равнотеже између успешне заштите друштва од криминалитета и заштите људских права⁶⁶⁰.

Јасније дефинисање извршења кривичних санкција је постигнуто доношењем Закон о

⁶⁵⁷Bingulac, N. /2015/: *op. cit.*, p. 197; “Narodne Novine”, br. 61/2015; Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa /2015/: *Kazneno pravo – Kazneni zakon*; Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa /2015/: *Probacija*.

⁶⁵⁸“Narodne Novine”, br. 152/2008

⁶⁵⁹“Narodne Novine”, br. 152/2014

⁶⁶⁰Mrčela, M. /2005/: *Vodič kroz kazneni postupak*, Washington, p. 4-5; Josipović, I. /2008/: *Istražni zatvor vs. pritvor: reforma ili restauracija*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(2), p. 916, 924, 926; Bubalo, T. /2013/: *Hrvatsko kazneno zakonodavstvo i skraćeni kazneni postupci*, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1(13), p. 116-117, 120; “Narodne Novine”, br. 152/2014; Novosel, D. /2014/: *Rezultati uvođenja tužilačke istrage u Republici Hrvatskoj, Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Jovanović, I., Petrović-Jovanović, A. (Ur.)), Beograd, p. 108, 119; Ivičević-Karas, E. /2015/: *Neka pitanja uređenja rasprave u hrvatskom kaznenom postupku – normativni okvir i praksa, Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.)), Beograd, p. 93-95, 100; Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa /2015/: *Kazneno pravo – Zakon o kaznenom postupku*.

извршењу казне затвора (енгл. *The Execution of Prison Sentences Act of Republic of Croatia*; хрв. *Zakon o izvršavanju kazne zatvora*)⁶⁶¹, од 22.10.2008. године, а чије су последње измене и допуне уследиле 06.12.2013. године⁶⁶², док је *Уредбом о унутарњем устројству Министарства правосуђа Републике Хрватске*⁶⁶³ уређено да Министарство правосуђа обухвата *Управу за казнено право и пробаацију*, коју чини *Сектор за пробаацију са одјелима* (4) и *уредима* (12), *Центар за дијагностику* (организационо и функционално сачињеног од *Одјела за пријам и матицу затвореника* и *Одјела за дијагностику*) и *Управу за затворски сустав*. Послови пробаацијске службе се обављају у свим фазама законом одређеног поступка, а послови *Центра за дијагностику*, насталог 1987. године у Загребу, који обухватају послове медицинске, социјалне, психолошке, педагошке и криминолошке процене, а која се обавља током тронедељног боравка лица у Центру, како би се израдио појединачни програм извршења казне затвора, као и предлози о упућивању у конкретну казнену институцију, а које су по степену сигурности подељене на “казнионице” и “затворе” и у којима постоје затворена, полуотворена и отворена одељења (чл. 19 ст. 2). Док се у Центар за дијагностику упућују лица мушког и женског пола осуђена на казну затвора у трајању дужем од 6 месеци и сва пунолетна лица којима је уз казну затвора изречена сигурносна мера обавезног психијатријског лечења, а лица осуђена на казну затвора до шест месеци у затворе најближе месту пребивалишта, о смештају лица у одељења одлучује Управа за затворски сустав. У циљу другостепене интерне опсервације лица, кроз процену ризичности за време извршења казне затвора, радних способности, навика, врсте посла и услова рада, образовног нивоа и потребе за образовањем и стручним оспособљавањем, здравственог стања и потребе за лечењем, укључивања у посебне програме по одлуци суда или потребе за психолошком, психијатријском, социјалном или правном помоћи, посебних облика индивидуалног или групног рада, садржаја и облика коришћења слободног времена, контакта са спољним светом и програма припреме за отпуст и након отпуста (чл. 69), лица се разврставају према криминолошким и другим обележјима и посебним потребама (чл. 11 у ст. 1), при чему се смештају, по доласку у институцију, у простор за пријем (чл. 68 ст. 1). Програми третмана, усмерени на стварање претпоставке промене понашања, ставова и вредности лица, подељени су на опште, односно ресоцијализацијске, и посебне, односно различите форме третмана лица⁶⁶⁴.

⁶⁶¹“Narodne Novine”, br. 128/1999

⁶⁶²“Narodne Novine”, br. 150/2013

⁶⁶³“Narodne Novine”, br. 71/2014

⁶⁶⁴Središnji državni portal Republike Hrvatske: *Ministarstvo pravosuđa /2015/: Centar za dijagnostiku u Zagrebu – O centru; Izdržavanje kazne zatvora; Izvršavanje kazne zatvora i nađa za opće dobro – Zakon o Izvršavanju kazne zatvora; Probacija; Tieman zatvorilka; Ustrojstvo.*

4.2.3.3 *Казнено извршно право Босне и Херцеговине*

Нагле друштвене, политичке, економске и социјалне промене, као и значајан утицај *Канцеларије Високог представника* (енгл. *The Office of the High Representative*), одговорног за надгледање имплементације и спровођење Мировног споразума, условиле су специфичност организације и функционисања државног система, с обзиром на концепцију федеративног/конфедеративног и централизованог/аутономног државног уређења Босне и Херцеговине и њених ентитета: Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске уз формирање Брчко Дистрикта, као посебне јединице локалне самоуправе. Државна власт је функционално подељена на законодавну, извршну, управну и судску – као централни законодавни орган, дводомна *Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине* (енгл. *The Parliamentary Assembly of Bosnia and Herzegovina*), коју чине *Представнички (доњи) дом* (енгл. *The House of Representatives*) и *Народни (горњи) дом* (енгл. *The House of Peoples*), усваја законе, претходно донете на нивоу парламента ентитета, с тим да већи број подзаконских правилника и аката не подлеже парламентарној процедури већ их доноси надлежни *Министар правде* (енгл. *The Minister of Justice*), при чему управна и извршна власт, коју представљају чланови Председништва и *Већа министара* (енгл. *The Council of Ministers*), заједно обликују и стварају правне и чињеничне односе, док судска власт даје коначни суд о томе шта је “*правно*”⁶⁶⁵.

Иако формално уставно право има највиши положај на лествици нормативне хијерархије, на основу ког се доносе оквирни закони, а на основу којих регулишу нижи правни акти опште правне природе, ступајући на снагу 14.12.1995. године као *Анекс 4. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини*, на основу ког је Република Босна и Херцеговина наставила своје правно постојање по међународном праву као држава, текст *Устава Босне и Херцеговине* није званично преведен са енглеског на службене језике БиХ. Обавезујући се да ће директно примењивати и штитити међународно призната права и фундаменталне слободе, правна природа уставних одредби је садржана у праву лица да не буде подвргнуто мучењу, нити нечовечном или понижавајућем третману или казни (чл. II/3.b) и држано у ропству или потчињености, или на присилном или обавезном раду (чл. II/3.c), правично саслушање у грађанским и кривичним стварима и друга права у вези са кривичним поступком (чл. II/3.e), итд.⁶⁶⁶.

⁶⁶⁵Ademović, N., Marko, J., Marković, G. /2012/: *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, p. 21, 59-60, 71-72, 77, 85, 125, 238; Kaurinović, D. /2013/: *Potvrđivanje optužnice i izjašnjenje o krivici kao oblici pojednostavljenog krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini, Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Jovanović, I., Stanisavljević, M. (Ur.)), p. 195; Savet Evrope /2014/: *Priručnik za obuku o osnovnim sposobnostima zatvorskih službenika sa operativnim procedurama*, Sarajevo, p. 16; Živanović, M. (Ur.) /2014/: *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, p. 14; Bingulac, N. /2015/: *op. cit.*, p. 201.

⁶⁶⁶Ademović, N., Marko, J., Marković, G. /2012/: *op. cit.*, p. XXI, 4, 14, 21; Živanović, M. (Ur.) /2014/: *op. cit.*, p. 14.

Прихватајући обавезе ради заштите и осигурања међународно признатих људских права и фундаменталних слобода, Кривични закон Босне и Херцеговине⁶⁶⁷, Кривични закон Федерације БиХ⁶⁶⁸, Кривични закон Републике Српске⁶⁶⁹ и Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине⁶⁷⁰ регулишу област националног кривичног законодавства. *Систем кривичних санкција предвиђа* казне, мере упозорења или упозоравајуће санкције (условну осуду), мере сигурности или безбедности и васпитне мере (чл. 5 закона БиХ, чл. 6 закона Федерације БиХ, чл. 5 ст. 1 закона Републике Српске и чл. 6 закона Брчко Дистрикта БиХ), док се нормативне одредбе у погледу санкција и мера у заједници односе на извршење рада за опште добро, условну осуду и условни отпуст са заштитним надзором, који се у пракси веома ретко изричу. *Систем казни* обухвата казну затвора, казну дугорајног затвора и новчану казну (чл. 40 закона БиХ, чл. 41 закона Федерације БиХ, чл. 29 закона Републике Српске и чл. 41 закона Брчко Дистрикта БиХ). Казна затвора и кућног затвора са електронским надзором се изричу на пуне године и месеце, а до шест месеци и на пуне дане. Казна затвора не може бити краћа од тридесет дана и дужа од двадесет година (чл. 42 закона БиХ, чл. 43 закона Федерације БиХ, чл. 32 и чл. 33 закона Републике Српске и чл. 43 закона Брчко Дистрикта БиХ). Казна кућног затвора са електронским надзором се даје као могућност лицима осуђеним на казну затвора до једне године (чл. 43ц закона Федерације БиХ). Казна дуготрајног затвора се креће у распону од двадесет једне до четрдесет пет година и изриче на пуне године (чл. 42б закона БиХ, чл. 43б закона Федерације БиХ и чл. 43б закона Брчко Дистрикта БиХ) и распону од двадест и пет до четрдесет и пет година (чл. 31а закона Републике Српске). Условни отпуст се може одобрити осуђеном лицу уколико су формално испуњени услови у односу на понашање осуђеног током издржавања казне, извршавања радних обавеза и околности које указују да ли је сврха кажњавања успешно постигнута, а након протока половине изречене казне затвора, у изузетним случајевима протоком једне трећине казне и након протока три петине казне, уколико је лицу изречена дуготрајна казна затвора (чл. 44 закона БиХ, чл. 45 закона Федерације БиХ, чл. 45 закона Брчко дистрикта БиХ и чл. 108 закона Републике Српске). *Мере сигурности (безбедности)* су

⁶⁶⁷Закон усвојен на седници Дома народа Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине 18.06.2003. године и седници Представничког дома 27.06.2003. године. “Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 и 40/15.

⁶⁶⁸Закон донет од стране Парламента Федерације Босне и Херцеговине на седници Представничког Дома 08.07.2003. године и седници Дома народа 09.07.2003. године. “Службене новине Федерације Босне и Херцеговине”, бр. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 и 76/14.

⁶⁶⁹Закон донет на Шестој седници Народне скупштине Републике Српске 28.05.2003. године, уз потврђивање Већа народа 19.06.2003. године. “Службени гласник Републике Српске”, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 и 67/13.

⁶⁷⁰Закон је усвојен на 65. седници Скупштине Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине 28.05.2003. године. “Службени гласник Брчко дистрикта БиХ”, бр. 10/03, 45/04, 6/05, 21/10 и 9/13.

предвиђене као обавезно психијатријско лечење, обавезно лечење од зависности, одузимање предмета, забрана вршења позива, делатности или дужности, управљања превозним средством, односно моторним возилом, приближавања и комуникације са одређеним лицем, обавезан психосоцијални третман и удаљење из заједничког домаћинства (чл. 69 закона БиХ, чл. 71 закона Федерације БиХ, чл. 71 закона Брчко дистрикта БиХ и чл. 56 закона Републике Српске). Приликом одмеравања санкција суд има у виду сврху кажњавања и узима у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа, а нарочито степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике и понашање након учињеног кривичног дела, као и друге околности, а посебно, када одмерава казну учиниоцу за кривично дело у поврату, је ли раније дело исте врсте као и ново дело, јесу ли оба дела учињена из истих побуда и колико је времена протекло од раније осуде или од издржане или опроштене казне, као и имовно стање учиниоца, приликом одмеравања новчане казне (чл. 48 закона БиХ, чл. 49 закона Федерације БиХ, чл. 37 закона Републике Српске и чл. 49 закона Брчко дистрикта БиХ)⁶⁷¹.

Док је материјално кривично законодавство задржало традиционалне облике европско-континенталног права, инспирисано англо-америчким процесним идејама и решењима је кривично-процесно законодавство новелирано у сва три композитна дела Босне и Херцеговине Законом о кривичном поступку Босне и Херцеговине⁶⁷², Законом о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине⁶⁷³, Законом о кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине⁶⁷⁴ и Законом о кривичном поступку Републике Српске⁶⁷⁵. Увођењем адверзијалног кривично-процесног правног модела, улога тужиоца у кривичном поступку је двострука, јер он наступа као државни орган за откривање и гоњење учинилаца кривичних дела, али има и функцију странке у поступку. Кад у току истраге тужилац нађе да је стање ствари

⁶⁷¹Savet Evrope /2010/: Efikasno upravljanje u zatvorima u Bosni i Hercegovini, *Zbornik radova zajedničkog projekta Evropske Unije i Vijeća Evrope*, Sarajevo, p. 14-15, 24; Živanović, M. (Ur.) /2014/: *op. cit.*, p. 137; Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine /2015/: *Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 и 40/15)*; Министарство унутрашњих послова Републике Српске /2015/: *Кривични закон Републике Српске (Службени гласник Републике Српске, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 и 67/13)*; Туžилаштво Босне и Херцеговине /2015/: *Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 10/03, 45/04, 6/05, 21/10 и 9/13)*.

⁶⁷²Закон усвојен на седници Дома народа Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине 18.06.2003. године и Представничког дома 27.06.2003. године. “Службени гласник Босне и Херцеговине”, бр. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.

⁶⁷³Закон проглашен на седници Представничког дома 08.07.2003. године и Дома народа 09.07.2003. године. “Службене новине Федерације БиХ”, бр. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 и 59/14.

⁶⁷⁴Закон усвојен на 65. седници Скупштине Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине 28.05.2003. године. “Службени гласник Брчко дистрикта БиХ”, бр. 10/03, 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09, 9/13 и 27/14.

⁶⁷⁵Закон усвојен на Осамнаестој седници Народне скупштине Републике Српске 17.05.2012. године. “Службени гласник Републике Српске”, бр. 53/12.

довољно разјашњено да се оптужница може подићи, истрага се окончава, а оптужница припрема (процесне радње тужиоца које се састоје у анализи прикупљених доказа током истраге, чињеничном и правном закључку и састављању оптужнице у писаној форми) и упућује судији за претходно саслушање, који потврђује или одбија све или поједине тачке оптужнице, што за последицу има ограничење одређених права и наступања правних последица покретања поступка. Заснивајући пресуду на експлицитном поштовању принципа законитости, приликом извођења доказа оптужбе и одбране и легалитета, приликом ограничавања осумњиченог/оптуженог у његовим правима, суд има активну улогу на главном претресу, при чему је реализација инквизиторске максиме присутна у овлашћењима и процесним активностима судије појединца, председника већа, као и судског већа код испитивања лица ради одмеравања и изрицања одговарајуће кривичне санкције⁶⁷⁶.

Историјски развој пенитенсијарног система Босне и Херцеговине се карактерише као прогресиван до деведестих година прошлог века, када започиње развој организационо и функционално одвојених, донекле нормативно усклађених и консолидованих у складу са европским стандардима, пенитенсијарних система Државе Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, док Брчко дистрикт нема успостављен властити пенитенсијарни систем. Капацитет система располаже корективним институцијама затвореног и полуотвореног типа, у зависности од степена сигурности и режима лица лишених слободе, јер је сваки завод организован тако да се управљање врши у складу са појединим правилницима о систематизацији и организацији, с тим да правилнике углавном израђују заводи и одобрава надлежно Министарство правде. Ценећи комплексност проблема извршења кривичних санкција са аспекта сложености уставног уређења БиХ, нормативна регулација казнено извршних

⁶⁷⁶Ćeranić, J. /2010/: *op. cit.*, p. 308; Marinković, D., Mijalković, S. /2010/: *op. cit.*, p. 400; Ikanović, V. /2013/: Pregovaranje o krivici nakon desetogodišnje primjene u Bosni i Hercegovini, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Jovanović, I., Stanisavljević, M. (Ur.)), p. 179-180; Kaurinović, D. /2013/: *op. cit.*, p. 195, 197, 200; Simović, M. /2013/: Osnovne karakteristike sistema krivične istrage u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i njen uticaj na pojednostavljenje krivičnog postupka, *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Jovanović, I., Stanisavljević, M. (Ur.)), p. 116-117; Ministarstvo Unutrašnjih poslova Republike Srpske /2015/: *Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 53/12)*; Sijerčić-Čolić, H. /2015/: Glavni pretres prema zakonima o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini – neki teoretski i praktični aspekti, *Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.)), p. 50-51, 57, 59, 110; Sud Bosne i Hercegovine /2015/: *Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13)*; Tužilaštvo Bosne i Hercegovine /2015/: *Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 10/03, 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09, 9/13 i 27/14)*; Vlada Federacije Bosne i Hercegovine /2015/: *Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14)*.

одредби је обухватила доношење сва четири закона о извршењу кривичних санкција (Закона о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера у Федерацији БиХ, Закона Босне и Херцеговине о извршењу казних санкција, притвора и других мјера, Закона о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера у Брчко Дистрикту БиХ и Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске)⁶⁷⁷, као и низа различитих пратећих подзаконских аката, попут *Правилника о критеријумима за упућивање осуђених лица на издржавање казне затвора*⁶⁷⁸. *Екстерна класификација* подразумева упућивање лица на извршење кривичних санкција по одлуци кривичног одељења Суда Босне и Херцеговине (чл. 55 ст. 1 закона БиХ), Суда Федерације Босне и Херцеговине на чијем подручју осуђени има пребивалиште, односно боравиште, или Суда Босне и Херцеговине, када је тај суд изрекао казну (чл. 2 ст. 1 закона Федерације БиХ), Основног суда Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, а према избору лица, у установу за извршење казне затвора у Р Српску или Федерацију Босне и Херцеговине, у складу са њиховим законима (чл. 11 ст. 1 закона Брчко Дистрикта БиХ) и Основног суда Републике Српске на чијем подручју осуђени има пребивалиште, односно боравиште (чл. 64 ст. 1 закона Републике Српске), као и према критеријума упућивања лица на извршење казне затвора, а који се односе на: пол, животну доб, дужину изречене казне, раније издржавање казне затвора и место пребивалишта, односно боравишта, критеријумима сличним претходним, итд. Код *интерне класификације и рекласификације* лица лишених слободе постоји грубо кршење права лица, с обзиром на нејасноће критеријума и недоследност примене одредаба важећих закона у погледу проучавања личности лица са психолошког, педагошког, социјалног и безбедносног становишта и процене ризика лица (одредбе чл. 119 ст. 2 у вези са “процјеном и класификацијом затвореника” и одредбе чл. 154 у вези са “процјеном ризика” закона БиХ; одредбе чл. 108 у вези са “процјеном, класификацијом и испитивањем особности затвореника” закона Федерације БиХ; одредбе чл. 72 до чл. 74 у вези са “пријемом осуђених лица у установу, распоредом и класификацијом” закона Републике Српске), као и кретања лица у третману (одредбе чл. 138 у вези са “реклаификацијом и годишњим прегледом” закона БиХ; одредбе чл. 126 у вези са “реклаификацијом и годишњим прегледом” закона Федерације БиХ; одредбе чл. 74 ст. 4 у вези са “промјенама у програму поступања” закона Републике Српске). Спровођење индивидуалне процене личности и ризика лица и израду плана програма третмана сачињава мултидисциплинарни тим, након обављеног интервјуа за процену личности осуђеног, првог

⁶⁷⁷“Službene novine Federacije BiH”, br. 44/98, 42/99, 12/09, 42/11; “Službeni glasnik BiH”, br. 12/10; “Službeni glasnik Brčko distrikta BiH”, br. 31/11 и “Službeni glasnik RS”, br. 12/10, 117/11 i 98/13

⁶⁷⁸“Službeni glasnik BiH”, br. 47/09 – prečišćen tekst /37/11, “Službene novine Federacije BiH”, br. 34/11 и “Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 34/11.

интервјуа за процену ризика и потреба осуђеног и специјализованог интервјуа за процену од стране социјалног радника, психолога и педагога. Структура и садржај резимеа клиничко-идиографског криминолошког испитивања укључује процену криминалне историје (односно осам основних фактора криминалног ризика), криминогене потребе (односно највише три приоритетне у односу на образовање, запослење, породичну историју, контакте са друштвом, злоупотребу супстанци, живот у заједници, когнитивно функционисање, криминалне ставове и вредносну оријентацију) и посебне потребе лица (односно физичко и ментално здравље, склоност самоповређивању или суициду, итд.) и нивоа мотивације (односно заинтересованости лица за промену), на основу чега се даље одређује врста и интензитет индивидуалног плана третмана, који би требао да буде прилагођен старосној доби, полу и култури осуђеног лица, како би се извршило адекватно интерно распоређивање и типологизирање лица у одређењу групу. Прераспоређивање осуђених лица је предвиђено одредбама важећих закона на основу безбедносних и личних разлога, по основу протока једне половине изречене казне затвора (одредбе чл. 165 ст. 1 закона БиХ, чл. 162 ст. 1 закона Федерације БиХ, чл. 37 ст. 1 закона Брчко Дистрикта БиХ и чл. 121 ст. 1 закона Републике Српске), као и степена преваспитања, класификације и рекласификације лица, од којих зависи и одлучивање у вези са условним отпустом. Процедура поступања комисије за *условни отпуст*, коју чине представници судова и министарства правде и независни чланови из релевантне стручне области, у погледу одлучивања, превасходно је нетранспарентна и недоследна и често не садржи никакав детаљнији, конкретнији и прецизнији осврт на критеријуме разматрања молби, иако се међу основним критеријумима за доношење одлука налазе ранија осуђиваност, понашање приликом издржавања казне, учествовање лица у програму третмана, став према учињеном кривичном делу и жртви дела, ризик чињења кривичног дела, остатак неиздржаног дела казне и мишљење завода о основаности молбе. У погледу рада пробацијске службе, међу препорукама Савета Европе се налази увођење законског основа за предвиђање нових санкција и мера за њихово извршавање у заједници⁶⁷⁹.

⁶⁷⁹Department for International Development /2006/: *Analiza djelotvornosti i efikasnosti sektora izvršenja krivičnih sankcija u Bosni i Hercegovini*, p. 27; Savet Evrope /2010/: *op. cit.*, p. 14-15, 34, 42, 136-137; Institucija Ombudsmana Bosne i Hercegovine /2013/: *Specijalni izveštaj o stanju ljudskih prava u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija Bosne i Hercegovine*, p. 3, 7-9, 10-15, 18; Savet Evrope /2014/: *op. cit.*, p. 23-24, 242, 245, 247-250; Parlament Federacije Bosne i Hercegovine /2015/: *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH, br. 44/98, 42/99, 12/09, 42/11)*; Skupština Brčko Distrikta /2015/: *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko Distriktu BiH (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 31/11)*; Tužilaštvo Bosne i Hercegovine /2015/: *Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera (Službeni glasnik BiH, br. 12/10)*; Vlada Republike Srpske /2015/: *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 34/11)*.

4.2.3.4 *Казнено извршно право Црне Горе*

Након позивања на право да одржи референдум о независности по основу Уставне повеље Србије и Црне Горе од 21.05.2006. године, црногорски народ је наставио да се креће у правцу стварања повољнијег националног привредног амбијента, учвршћивања правне сигурности и повећања конкурентности привреде на светском и европском тржишту. По проглашењу суверенитета државе, дана 03.06.2006. године, Европски Савет је 17.12.2010. године доделио *Црној Гори* (енгл. *Montenegro*) статус кандидата за придруживање Европској Унији, а 18.04.2013. године усвојена Резолуција о Црној Гори од стране Европског парламента и донесен *Пројекат израде Акционог плана*, с тим да су *Поглављем 23 – правосуђе и темељна права*, у складу са ставом њених држава чланица, обухваћени правосуђе, борба против корупције и темељна права. Регулаторна реформа се наметнула као нужна, због чега су регулаторна тела одговорна за доношење и имплементацију националних прописа константно усмерена у правцу повећања квалитета доношења одлука са аспекта увођења нове и анализе постојеће регулативе, а током 2011. године, уз подршку Европске Уније, завршен пројекат *Подрике реформи система извршења кривичних санкција*⁶⁸⁰.

У погледу остваривања темељних права, предвиђених *Уставом Црне Горе*⁶⁸¹, донетим 22.10.2007. године, уз последње измене и допуне од 02.08.2013. године⁶⁸², *Акционим планом за Поглавље 23*. је Влада Црне Горе предвидела препоруке у односу на ојачавање капацитета Омбудсмана, примену препорука Европског комитета за превенцију тортуре и нехуманог или понижавајућег поступања или кажњавања у погледу побољшања услова у затворима, испитивања мера за смањење броја затвореника, нарочито алтернативних санкција и условног кажњавања, осигуравање адекватног процесуирања злочина из мржње, итд. Људска права и слободе су предвиђене конститутивним одредбама (чл. 6), с тим да су детаљније регулисана заједничким одредбама у оквиру *Другог дела*, у погледу права на једнакост свих пред законом (чл. 17), заштиту права и слобода (чл. 19), забране смртне казне (чл. 26), права на достојанство и неповредивост личности (чл. 28), лишење слободе (чл. 29), притвора (чл. 30), правичног и јавног суђења (чл. 32), начела законитости (чл. 33), претпоставке невиности (чл. 35), итд.⁶⁸³.

⁶⁸⁰Ministarstvo za Evropske integracije Crne Gore /2009/: *Priručnik za prevodjenje pravnih i drugih akata u procesu evropskih integracija*, Podgorica, p. 3; Ćeranić, J. /2010/: *op. cit.*, p. 311; Ministarstvo pravde i ljudskih prava /2012/: *Informacija o sprovođenju Zakona o izvršenju krivičnih sankcija*, Podgorica, p. 3; CIA:The World Factbook /2015/: *Montenegro*; Crime and Society /2015/: *Montenegro*; Skupština Crne Gore /2015/: *Crna Gora i Evropska Unija*; Vlada Crne Gore /2015/: *Akциони план за Поглавље 23. - Правосуђе и темељна права*, Podgorica, p. 3, 10.

⁶⁸¹“Službeni list Crne Gore”, br. 1/2007

⁶⁸²“Službeni list Crne Gore”, br. 38/2013

⁶⁸³Skupština Crne Gore /2015/: *Ustav Crne gore* (“Službeni list Crne Gore”, br. 1/2007); Vlada Crne Gore /2015/: *op. cit.*, p. 153, 162, 164, 191, 262.

Како је актуелни *Кривични законик Црне Горе* донет 23.12.2003. године⁶⁸⁴, све касније измене и допуне⁶⁸⁵ су имале за циљ испуњавање обавеза из претходно ратификованих међународних Уговора, конвенција и споразума. Систем кривичних санкција и њихова општа сврха, предвиђени у *Општем делу*, у *Првој глави*, у оквиру *Основних одредби*, обухвата казне, мере упозорења, мере безбедности и васпитне мере. Општим правилима о одмеравању казни је предвиђено да суд има у виду сврху кажњавања, отежавајуће и олакшавајуће околности, а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот, личне прилике, држање после учињеног дела, однос према жртви и друге околности које се односе на личност, као и имовно стање лица (чл. 42). Суд се нарочито руководи општим правилима о одмеравању кривичних санкција приликом изрицања мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи (чл. 69), обавезног лечења наркомана (чл. 71) и обавезног лечења алкохоличара (чл. 72). Врсте казни, предвиђене у поглављу *Сврха кажњавања, врсте казни и услови за њихово изрицање*, у оквиру *Треће главе*, укључују затвор од четрдесет година, казну затвора, новчану казну и рад у јавном интересу (чл. 33). Казна затвора од четрдесет година је предвиђена као најтежи облик кажњавања лица за чињење најтежих кривичних дела (чл. 35). Казна затвора се изриче на пуне године и месеце, а до шест месеци и на дане и не може бити краћа од тридесет дана, нити дужа од двадесет година (чл. 36). Суд може одредити да се казна затвора изврши и у просторијама за становање, уколико се изриче у трајању до шест месеци и уколико се у односу на личност лица, његов ранији живот, држање после учињеног дела, степен кривице и друге околности под којима је дело учињено, може очекивати да ће се остварити сврха кажњавања (чл. 36а ст. 1). Владање за време извршења казне у односу на које се може очекивати добро владање на слободи до истека времена за које је казна изречена, извршавање радних обавеза и друге околности које указују на то да је постигнута сврха кажњавања, уз испуњење формалног услова издржане две трећине и изузетно једне половине казне затвора или казне затвора од четрдесет година, представља основу за оцену комисије за одлучивање о условном отпусту (чл. 37 ст. 1). Уколико је за кривична дела прописана казна затвора до пет година, у складу са предвиђеном законском новином, суд може изрећи рад у јавном интересу (чл. 41 ст. 1), при чему се нарочито води рачуна о врсти кривичног дела и личности лица (чл. 41 ст. 5), док у случају изрицања условне осуде са заштитним надзором суд може одредити мере помоћи,

⁶⁸⁴Sudovi Crne Gore /2015/: *Krivični zakonik Crne Gore* ("Službeni list RCG", br. 70/2003).

⁶⁸⁵"Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 и "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013, 56/2013

старања, надзора и заштите (чл. 59) уз једну или више обавеза (чл. 61), чиме су наглашене основе мешовитог англосаксонског и континенталног казнено-правног модела⁶⁸⁶.

Транзициона реформа казненог законодавства је условила реформисани Законик о кривичном поступку Црне Горе, који је Парламент Црне Горе донео 05.08.2009. године⁶⁸⁷, уз последње измене и допуне из 2015. године. Уз постојање материјалних услова у виду основане сумње да је лице учинило кривично дело је истрага, као прва фаза претходног кривичног поступка, поверена на покретање и вођење искључиво државном тужиоцу, у смислу акузаторног инсистирања на његовој улози и убрзању процесне динамике поступка, чиме је оптужница главни моментум између судског и истражног поступка. Након ступања оптужнице на правну снагу започиње фаза главног претреса у коме само расправљање о кривичној ствари обухвата расправу о оптужном акту и доказима. У завршној речи, оштећени и бранилац дају своја запажања о чињеничним и правним питањима изнесеним на главном претресу, док тужилац предлаже врсту и висину казне, што је законска новина, као и кажњавање без одржавања главног претреса, уколико се процесуирају кривична дела за које је прописана новчана казна или затвор до три године (чл. 461), које се спроводи уз пристанак окривљеног и на иницијативу државног тужиоца⁶⁸⁸.

Статус осуђених лица у затворском систему је регулисан Законом о извршењу кривичних санкција Црне Горе⁶⁸⁹, донетим 1994. године, уз касније измене⁶⁹⁰ и Правилником о кућном реду за извршење казни затвора у заводу за извршење кривичних санкција Црне Горе⁶⁹¹. Оба акта предвиђају да се казна затвора извршава у *Заводу за извршење кривичних санкција*, као надлежног органа управе *Министарства правде Црне Горе*. Казна затвора изречена у прекршајном поступку и мера обезбеђења присуства окривљеног у кривичном

⁶⁸⁶Marković, M. /2014/: *Probacija u sistemu izvršenja krivičnih sankcija Crne Gore*, Podgorica, p. 5; Bingulac, N. /2015/: *op. cit.*, p. 210; *Sudovi Crne Gore /2015/: Krivični zakonik Crne Gore ("Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 u "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013, 56/2013).*

⁶⁸⁷Paragraf.me. /2015/: *Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore ("Sl. list CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - odluka US, 2/2015 - odluka US, 35/2015 i 58/2015 - dr. zakon).*

⁶⁸⁸Marinković, D., Mijalković, S. /2010/: *op. cit.*, p. 402; Bašović, M. /2014/: *Sudija za istragu kao subjekt istrage prema Zakoniku o krivičnom postupku Crne Gore, Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, (Jovanović, I., Petrović-Jovanović, A. (Ur.)), Beograd, p. 313; Radulović, D. /2014/: *Svrha istrage kao faktor njenog obima (osvrt na ZKP Crne Gore), Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* (Jovanović, I., Petrović-Jovanović, A. (Ur.)), Beograd, p. 158-159; Radulović, D. /2015/: *Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore i glavni pretres (osnovna obilježja i sporna pitanja – teorija praksa), Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni* (Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.)) Beograd, p. 127-131, 133, 136-137; Sijerčić-Čolić, H. /2015/: *op. cit.*, p. 311.

⁶⁸⁹"Službeni list RCG", br. 25/94

⁶⁹⁰"Službeni list RCG", br. 25/94, 29/94, 69/2003 i 65/2004 i "Službeni list CG", br. 32/2011

⁶⁹¹Надлежни министар правде дао сагласност актом број: 01-Sl./11 од дана 13.06.2011. године. "Službeni list RCG", br. 25/94, 69/03 i 65/04 i "Službeni list CG", br. 32/11

поступку-притвор се извршавају где и казна затвора до шест месеци или остатак казне, која након издржаног притвора не траје дуже од шест месеци. Лице је дужно, приликом пријема у казнено-поправни завод, да дежурном службеном лицу преда упутни акт надлежног суда и правноснажну судску одлуку (чл. 23. закона и чл. 4. правилника), а након чега се врши фотографисање, дактилоскопирање и узимање личног описа, хигијенска обрада и лекарски преглед (чл. 31. ст. 1 закона и чл. 9. ст. 1 правилника), као и тридесетодневно смештање у Одељење за испитивање личности, како би Одсек за испитивање личности испитао лице са криминолошког, медицинског, психолошког, социолошког, безбедносног и других аспеката (чл. 32. ст. 1 закона и чл. 9 у ст. 3 и чл. 11., 12. и 14. правилника). Програм третмана сваког лица се утврђује појединачно, а на основу резултата испитивања личности, зависно од врсте кривичног дела, висине казне, раније осуђиваности, степена умишљаја при извршењу кривичног дела, виности, индивидуалних склоности, начина доласка на издржавање казне, као и других околности, а садржи: класификациону групу, смештај у отворено, полуотворено и затворено одељење, третманску групу, обавезу стицања основног или стручног образовања, спортске, културно-уметничке и слободне активности и интензитет индивидуалног и групног рада и друге мере третмана (чл. 9 закона ст. 3 и чл. 15. правилника). Лица се класификују у једну од пет класификационих група (I, II, III, IV и V), а које су предвиђене према историји лица, начину доласка на извршење казне, висини казне, обављеног испитивања личности, безбедносног аспекта и очекивања у погледу реализације планираног третмана (чл. 16. правилника), док се постигнути степен реализације третмана, дужина издржане казне, понашање и владање лица и залагање на раду узимају у обзир приликом рекласификације лица (чл. 22. ст. 3 правилника), с тим да се мере поступања прилагођавају у највећој могућој мери личности сваког осуђеног лица и зависе од постигнутих резултата у реализацији његовог третмана (чл. 15. закона) и мењају у складу са успешности извршавања појединачног програма. Како је надзор над условном слободом од стране Одсека за условну слободу Сектора за извршење кривичних санкција тек заживео, иновација нормативе у овој области и едукација службеника је у току⁶⁹².

4.2.3.5 *Казнено извршно право Републике Македоније*

Паралелно са распадом СФРЈ је македонски народ изгласао 1991. године републички демократски парламентарни систем власти, а 2004. године више од 130 земаља, под уставним

⁶⁹²Službeni list RCG", br. 25/94, 29/94, 69/2003 i 65/2004 и "Službeni list CG", br. 32/2011; Ministarstvo pravde i ljudskih prava /2012/: *op. cit.*, p. 8; Human Rights Action Montenegro /2015/: *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Crne Gore* ("Službeni list RCG", br. 25/94, 29/94, 69/2003 i 65/2004 i "Službeni list CG", br. 32/2011); Vlada Crne Gore Zavod za izvršenje krivičnih sankcija /2015/: *O nama; Organizacione jedinice; Priručnik za osuđena lica.*

именом *Република Македонија* (енгл. *The Republic of Macedonia*; мак. *Република Македонија*), признало државу код које једнодоми *Парламент* (енгл. *The Assembly*; мак. *Собрание*) врши законодавну власт, док извршна власт припада *Влади* (енгл. *The Government*; мак. *Влада на Република Македонија*). Иако је у 2005. години постала кандидат за чланство у Европској Унији, према извештајима ОЕБСА за претходни период и Институције Омбудсмана, постоје пропусти у односу на независност правосуђа, ефикасност судских процеса, адекватност институционалних ресурса, испуњење међународних стандарда у области казнено извршне политике, итд.⁶⁹³.

Основне слободе и права човека и грађана признате међународним правом су утврђене *Уставом Бивше Југословенске Републике Македоније* (енгл. *The Constitution of Republic of Macedonia*; мак. *Устав на Република Македонија*)⁶⁹⁴, иако је усвојен 17.11.1991. године и тридесет један пут измењен до 12.04.2011. године, када је извршена његова последња допуна. С обзиром на то да је слобода човека неприкосновена и да никоме не може бити ограничена, осим по одлуци суда и у случајевима и поступку утврђеним законом, предвиђено је да лица лишена слободе треба да буду третирана на начин којим се обезбеђује поштовање права (чл. 8 и 12), поготово права на живот и забрану мучења, нечовечног поступања и кажњавања, итд. (чл. 54). Сагласно чл. 118, по ком су међународни уговори ратификовани у складу са Уставом део унутрашњег правног поретка, поштовање људских права је првенствено одговорност државних, а потом и независних националних система правне заштите⁶⁹⁵.

Потреба за модернизацијом и увођењем међународних инструмената правне заштите у националну легислативу је условила доношење *Кривични закон Македоније* (енгл. *The Criminal Code*; мак. *Кривичен законик*)⁶⁹⁶, од 29.07.1996. године. Иако је више пута измењен и допуњен⁶⁹⁷, у *Општем делу* закона налаже примену система кривичних санкција, подељеног на казне, алтернативне мере и судску опомену, мере безбедности и васпитне мере (чл. 4). *Општим правилима о одмеравању казни* је предвиђено да се у обзир узимају степен кривичне одговорности, побуде из којих је дело учињено, јачина угрожености или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, допринос жртве учињеном делу, ранији живот

⁶⁹³Brooks, A., Eisenhart, C. /2009/: Characteristics of European Union Justice Systems, *National Institute of Justice*, p. 21; Orgad, L. /2010/: The preamble in constitutional interpretation, *International Journal of Constitutional Law*, 8(4), p. 714-738; CIA: The World Factbook /2015/: *Macedonia*; Crime and Society /2015/: *Macedonia*; Grid /2015/: *Republic of Macedonia*; U.S. Department of State /2015/: *Macedonia*.

⁶⁹⁴“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 91/01

⁶⁹⁵“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 91/01; Wipo /2015/: *The Former Yugoslav Republic of Macedonia*.

⁶⁹⁶“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 37/96

⁶⁹⁷Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик (“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, исп. 41/14).

лица, његове личне прилике и понашање након дела и друге околности, које се односе на личност лица (чл. 39 ст. 2), а посебно укупни ефекти казне на личност и потребу за ресоцијализацијом лица (чл. 39 ст. 3), поврат и мотиве извршења дела и протекло време од претходне санкције (чл. 39 ст. 4), да ли је дело учињено против лица или имовине, директно или индиректно, национално и социјално порекло, политичка и верска уверења, имовно стање и социјални статус, пол, расу или боју коже (чл. 39 ст. 5). Казне, затвора, новчана, забрана вршења професије, делатности и дужности, управљања моторним возилом и протеривање странаца из земље (чл. 33) се могу изрећи као главне и споредне, с тим да се казна затвора може изрећи само као главна казна. Казна затвора се креће у временском распону од 30 дана до 15 година, односно 20 година у тежим случајевима, као и у доживотном трајању (чл. 35 ст. 1 до 3), изриче на пуне године и месеце, а до шест месеци и на пуне дане (чл. 35 ст. 5) и извршава у установи за извршење казне затвора (чл. 35 ст. 7). Лице се може отпустити са извршења казне затвора, под условом да се може очекивати да ће се на слободи добро владати, посебно да неће вршити кривична дела, уз предвиђање понашања лица на основу времена проведеног на извршењу казне, извршавања радних обавеза и других околности од значаја за постизање циља кажњавања (чл. 36 ст. 1), као и постојања формалног услова за остваривање услова института условног отпуста, а то је проток половине времена на извршењу казне затвора и изузетно једне трећине изречене казне (чл. 36 ст. 2 и 3). За разлику од казни, сврха алтернативних мера, међу које спадају и условна осуда са зштитним надзором, рад у јавном интересу и кућни затвор (чл. 48Б), садржана је у томе да се на лице не примењују казне, када то није неопходно за сигурност правног система и када се може очекивати да ће претња казном испунити сврху кажњавања (чл. 48). Казна кућног затвора се може применити када се може изрећи казна затвора до једне године и лицу старијег каледнарског узраста, тешко болесном лицу или трудној жени (чл. 59а у ст. 1). Сврха изрицања мера безбедности (чл. 60) обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи и алкохоличара и наркомана, а према последњим изменама закона из 2014. године и медицинско-фармаколошког третмана након поновног извршења кривичног дела обљубе над дететом (чл. 61), постиже се једино њиховом применом. Мера безбедности медицинско-фармаколошког третмана је новина у погледу националног и кривичног законодавства земаља у региону, јер предвиђа хемијску кастрацију, која може да се изврши на добровољној бази учиниоца и принудно, у законом предвиђеним случајевима (чл. 65а)⁶⁹⁸.

⁶⁹⁸Delić, N. /2010/: Pojam krivice u krivičnom zakonodavstvu Makedonije, *Pravo zemalja u regionu*, (Čolović, V. (Ur.)), Beograd, p. 149; “Службен Весник на Република Македонија”, бр. 41/14; Република Македонија Министерство за правда /2015/: *Кривичен законик на Македонија (Службен Весник на Република Македонија, бр. 37/96)*.

У циљу отклањања судске неконзистентности у кажњавању је тростепени правосудни систем убрзано реформисан, доношењем новог Закона о кривичном поступку (енгл. *The Criminal Procedure Code*; мак. *Закон за кривичната постапка*)⁶⁹⁹, од 18.11.2010. године, којим су процесне основе кривичног поступка усмерене од мешовитог инквизиторског модела, задржане још од утицаја аустријског и француског закона о кривичном поступку, ка адверзијалном моделу, инсистирањем на принципу да терет доказа лежи на ономе ко тврди а не на ономе ко пориче. Пошто је тужилачко доказивање утврђено као доминус кривичног поступка, још више је проширена улога јавног тужилаштва, постављањем процедуралних рокова и опсега дискреционих овлашћења код одлагања расправа, као и у истражном поступку, с обзиром на нове доказне процедуре. У складу са правом на правично суђење и претпоставку невиности, правом на адвоката у преткривичном и судском поступку, као и правом на жалбу, одредбама закона је нормативно предвиђена заштита права лица лишених слободе⁷⁰⁰.

Новим законом о кривичном поступку је пружена могућност органима поступка да усмере казнену политику ка изрицању алтернативних мера, чије је извршење, подједнако као и условне осуде, казне затвора, малолетничког и кућног затвора, условног отпуста и васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом, предвиђено одредбама чл. 14 новог Закона о извршењу кривичних санкција (енгл. *The Law Enforcement of Sentences*; мак. *Закон за извршување на санкциите*)⁷⁰¹, без обзира на то што је пробациона служба за извршење алтернативних мера формирана у оквиру *Управе за извршење санкција* (енгл. *The Administration for execution of sentences*; мак. *Управата за извршување на санкциите*), иначе надлежне за спровођење казнено извршне регулативе, тек спровођењем *Пројектног плана Стратегије за развој пробационе службе у Р Македонији у периоду 2011 – 2013. године*, због чега су присутни бројни проблеми у спровођењу процеса ресоцијализације лица. Како индивидуализација подразумева прилагођавање пенитенсијарног третмана лицу лишеном слободе, објективни (врста и тежина кривичног дела, природа и начин извршења кривичног дела, ранија осуђиваност и дужина казне) и субјективни критеријуми (личност учиниоца – психолошке и карактерне особине личности и склоности; побуде из којих је дело учињено – опасност учиниоца и ризик од бекства) екстерне класификације лица, од којих су у пракси најзначајнији узраст, пол и степен ризика лица, као и

⁶⁹⁹“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 150/2010

⁷⁰⁰“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 15/97; Krapac, D., Kambovski, V., Kalajdziev, G., Buzarovska, G. / 2007/: *Strategy for reform of the Criminal Legislature*, Skopje, p. 15; American Bar Association Rule of Law Initiative / 2014/: *op. cit.*, p. 25; Buzarovska – Lazetic, G., Kosevaliska, O., Nanev, L. /2015/: The “Extension” of the Roman Criminal Law in Today’s Macedonian Criminal Laws, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(2), p. 321; Crime and Society /2015/: *op. cit.*; U.S. Department of State /2015/: *op. cit.*

⁷⁰¹“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 2/2006, 57/2010, 170/13, 43/14 и 166/14.

критеријуми интерне класификације лица, који се односе на распоређивање унутар институције и обавезе у третману према карактеристикама личности лица, несумњиво условљавају категоризацију лица према типологизацији институција (за пунолетна и малолетна лица, лица мушког и женског пола, као и отворене, полуотворене и затворене). Нормативно одређење класификације, распоређивања и размештања лица, у оквиру чл. 2 **Правилника о распоређивању, класификацији и размештању осуђених лица у Казнено-поправне установе**⁷⁰², донетог 06.12.2011. године, подразумева испитивање лица у оквиру одељења за испитивање личности пријемног одељења установе, где се узимају подаци о врсти и природи кривичног дела, степену кривичне одговорности, извршеној процени ризика, побудама из којих је дело учињено, ставу лица према извршеном кривичном делу, начину доласка на извршење казне, околностима у вези са другим поступком или новом казном, понашању за време претходног извршења казне, старости, здрављу, психолошким, педагошким, социјалним и безбедносним карактеристикама и потребама лица (чл. 3). Увидом у остале националне подзаконске акте из 2011. године (***Приручник за употребу инструмента за процену ризика и потреба осуђених лица, Упутство за одређивање видова и начина третмана осуђених лица, Правилник о начину коришћења погодности осуђених лица, Упутство о садржини и начину вођења стручног досијеа осуђеног лица у Казнено-поправној установи***) се закључује да је предвиђено да се испитивање лица врши методом анализе садржаја документације, посматрања и обављеног интервјуа, као и аутобиографије, али и применом ЛОБИ технике, инструмента за процену ризика и потреба и техника психолошке, криминолошке и социјалне процене лица. На основу извршеног испитивања, осим криминолошке, формирају се и психолошка, социјална и безбедносна анамнеза, у циљу утаврђивања предлога програма третмана лица⁷⁰³.

4.2.4 Казнено извршно право Републике Србије

Казнено-извршна политика се у Србији мењала временом у зависности од историјских и друштвено-политичких околности, због чега се њен развој може посматрати у историјском и савременом контексту.

⁷⁰²“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 2/06 и 57/10

⁷⁰³“Службен Весник на Република Македонија”, бр. 2/2006, 57/2010, 170/13, 43/14 и 166/14; Стефановска, В. /2014/: Начин на извршување на казната затвор, *Положба на осудените лица во пенитенцијарните установи во Македонија*, (Мојаноски, Ц. Т., Бачановиќ, О., Аќимовска – Малетиќ, И., Батиќ, Д., Стефановска, В., Миленковска, М., Илијевски, И., Јованова, Н., Димитровска, А.), Скопје, р. 51; Управа за извршување на санкциите /2014/: *Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на Казнено-поправните и Воспитно-поправните установи во Република Македонија за 2013. година*, р. 21; Република Македонија Министерство за правда /2015/: *Закон за извршување на санкциите (Службен весник на Република Македонија, бр. 2/2006, 57/2010, 170/13, 43/14 и 166/14)*; U.S. Department of State /2015/: *op. cit.*

4.2.4.1 *Историјски контекст*

Док појаву феудалног права карактерише неуједначеност казни и кривично-правне заштите, стварањем световне независности српске државе 1170. године и верске независности, добијањем аутокефалности српске православне цркве 1219. године, први пут је постојање различитих врста казни и начина њиховог извршавања нормативно уобличено *Законоправилима Светог Саве*, донетим 1221. године на Сабору у Жичи, као и, формално првим, казним *Закоником благоверног цара Стефана*, који је предвиђао индивидуалну одговорност за учињена дела и сурово кажњавање иноверника (лат. *отпадник од вере, кривоверник*)⁷⁰⁴ пред дворским или црквеним судом, проглашеним 21.05.1349. године на сабору у Скопљу и касније допуњеним 1354. године. Период суровог и нејединственог кажњавања се наставља и падом српске државе под протекторат Турске и наставља све до продирања хабсбуршке војске, када српски народ започиње стогодишњи покрет за независност. Након завршетка руско-турског рата 1829. године, поставши међународно призната кнежевина под влашћу Русије и Турске, казнена политика Србије је извршавана према одредбама већ донетог *Кривичног законика проте Матеје Ненадовића* од 05.05.1804. године и *Карађорђевог Криминалног Законика* од 1807. године⁷⁰⁵.

Како се историјска дешавања у овом периоду карактеришу све већим окретањем Србије ка западу, казнено извршна политика је условљена европско-континенталним тенденцијама. Период увођења нових казнено извршних одредби је подстакнут малобројношћу и неорганизованошћу институција за смештај лица лишених слободе, због чега настају Казниона у Сремској Митровици (1889.), Пожаревцу (1910.) и Нишу (1913.), а чија се архитектоника задржала до данас. Појавом *Казнитељног закона за Књажевство Србију* из 1860. године, који је рађен по узору на пруски кривични законик из 1851. године, у кривично законодавство су први пут уведене одредбе у погледу поделе кривичних дела на злочине, преступе и иступе, седам врста главних и четири споредне казне, као и класификација лица лишених слободе према полу и старости, с тим да је раздвајање лица према одређеним карактеристикама настављено и доношењем *Правила о домаћем реду у казним заводима у Београду, Нишу и Пожаревцу*, из 1886. године⁷⁰⁶.

Завршетком Првог светског рата, уједињењем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и прикључењем бивших ентитета Аустро-угарског царства, уз промену службеног назива државе

⁷⁰⁴Online rečnik /2015/.

⁷⁰⁵Marković, B. /2005/: *O Dušanovom zakoniku*; Jovašević, D., Stevanović, Z. /2007/: *op. cit.*, p. 99-100; *Crime and Society /2015/: Serbia*.

⁷⁰⁶Jovašević, D., Stevanović, Z. /2007/: *op. cit.*, p. 108; Stevanović, Z. /2008/: *Otvoreni zatvori*, Beograd, p. 46; Ilić, A. / 2013/: *Istorijski razvoj društvene reakcije na kriminalno ponašanje*, Niš, p. 70.

1929. године у Краљевина Југославија, као и географским променама балканских граница, партикуларном регулацијом законодавства Краљевине Југославије и ширењем значаја Ирског прогресивног система, долази до прве нормативне унификације казнено извршне политике, која је уведена ступањем на снагу *Кривичног законика Краљевине Југославије и Закона о извршењу казни лишења слободе* од 01.01.1930. године. Док се међу кривично-материјалним одредбама издвајају одредбе у погледу јасног предвиђања мера безбедности (задржавање по издржаној казни, упућивање у завод за рад, упућивање у завод за лечење и чување, упућивање у завод за лечење пијанаца, забрана посећивања крчми, заштитни надзор, протеривање, забрана вршења позива или заната и одузимање предмета) и индивидуализованог извршења казни, међу казнено извршним одредбама се чине значајним одредбе у погледу јасног разграничавања ћелијске, заједничког затвора, одељења за слободњаке и фазе условног отпуста⁷⁰⁷.

Наступањем периода самосталног политичког управљања и балансирања између нација Варшавског пакта и Запада и доношењем *Устава* из 1946. године је створена могућност изградње правног система новоформиране државе и доношења великог броја прописа којима се регулише казнено извршна политика на територији бивше Југославије (ДФЈ, ФНРЈ и СФРЈ). Како *Закон о врстама казни* из јула 1945. године није садржао одредбе о начину њиховог извршења, септембра 1945. године су донета *Привремена упутства о извршењу казни*, која су предвиђала систем преваспитања у духу оданости “*отаџбини*” и “*јачање*” црта карактера лица у циљу уздржавања од даљег вршења кривичних дела. Обриси актуелног приступа казнено извршне политике почињу да се називу од 1948. године, појавом *Закона о извршењу кривичних санкција*, *Правилника о наградама за рад осуђених лица* и *Општих упутстава о кућном реду у Казнено-поправним установама*, с обзиром на то да су јединствено предвиђала обучавање за живот на слободи као циљ преваспитања, класификацију, рад и професионално оспособљавање, награђивање и погодности, здравствену заштиту и условни отпуст лица. *Законом о извршењу казни* из 1948. године је регулисана организација и начин извршења свих казни предвиђених Општим делом *Кривичног закона* из децембра 1947. године, а први пут било предвиђено напредовање лица системом награђивања. Актуелни приступ сврси кажњавања се уочава у оквиру одредби *Новог кривичног законика ФНРЈ* из 1951. године, односно одредбама о остваривању генералне и специјалне превенције према којима се испуњеност сврхе кажњавања може постићи само онда када се врши васпитни утицај на грађане да не чине кривична дела и када се утиче на јачање друштвеног морала и дисциплине грађана. Прекретницу у третману лица

⁷⁰⁷Plić, A. /2013/: *op. cit.*, p. 72-73; *Crime and Society* /2015/: *op. cit.*; CIA: *The World Factbook* /2015/: *Serbia*.

лишених слободе представљају доношења *Новелираног кривичног законика* из 1959. године, којим је укинута смртна казна и уведена судска опомена и казна малолетничког затвора и *Закона о извршењу кривичних санкција* из 1961. године, насталог на основу Стандардних минималних правила о поступању са затвореницима и тадашњих сазнања из области пенолошке теорије и праксе, уз нарочит осврт на озбиљније увођење клиничке концепције у мултидисциплинарно испитивање лица лишених слободе, као и пријемних одељења, организованих за проучавање личности лица. Даљим допунама закона о извршењу из 1968. године и новим законским и подзаконским актима насталим све до 1974. године, у област кривичног законодавства су уведене само реформске измене одредби у погледу надлежности у извршењу кривичних санкција (прелазак службе за извршење кривичних санкција из реда органа унутрашњих послова у ред правосудних органа и распоређивање материје извршења федералним јединицама) и организационе поделе завода на отворене, полуотворене, затворене и строго затворене⁷⁰⁸.

4.2.4.2 *Савремени контекст*

Доношењем *Устава* из 1974. године је законодавна надлежност подељена између федерација и република, што је створило могућност доношења новог сета закондавних прописа од 1977. године, с тим да након испољавања кулминираних националистичких осећања 1989. године и распада Југославије дуж етничких граница, започиње процес друштвено-политичке и транзиције правних система бивших југословенских република. Доношењем новог *Устава* 27.04.1992. године у Београду, срби и црногорци настављају кохабитацију, најпре у оквиру Савезне Републике Југославије, а потом Државне заједнице Србије и Црне Горе од 2003. до 2006. године, када долази до проглашења независности Црне Горе и накнадног обавештења Србије да је званични наследник поменуте државне заједнице. Србија тренутно представља демократску републику парламентарног система власти у коме једнодомна *Народна скупштина*, као највише законодавно тело, састављено од 250 посланика изабраних директним изборима са мандатом од четири године, осим надзора над радом одређених државних органа, одговара за усвајање и промене *Устава*, доношење закона и других општих аката и ратификације међународних уговора. Док се најзначајнијим дужностима *Председника државе*, изабраног на непосредним изборима тајним гласањем на период од пет година, чини проглашавање закона и предлагање кандидата за *Председника Владе* са мандатом од четири године и других носилаца функција, састављена од председника Владе, једног или више потпредседника и министара, *Влада*, као носилац извршне

⁷⁰⁸Stevanović, Z. /2008/: *op. cit.*, p. 49-51; Ilić, A. /2013/: *op. cit.*, p. 75-77.

власти одговара Народној скупштини за вршење дужности, осим што усмерава рад органа државне управе, предлаже и извршава законе и друге опште акте. Надлежност код израде законодавства, извршење кривичних санкција и представљање Р Србије пред Европским судом за људска права су, као најзначајније дужности Министарства правде и државне управе, утврђене *Законом о министарствима*⁷⁰⁹ (чл. 10.), док је *Законом о уређењу судова*⁷¹⁰ (чл. 11) утврђена организација судова на судове опште (основни, виши, апелациони, Врховни касациони и Уставни) и посебне надлежности (првостепени и другостепени привредни, прекршајни, Виши прекршајни и Управни)⁷¹¹.

Многи прописи настали у различитим фазама државног уређења током друге половине прошлог века су у Р Србији и даље на снази, због чега у Извештају Европске комисије о напретку Србије за 2012. годину стоји наведено да законски оквир Р Србије оставља простор у структури правног система за политички утицај, указујући посебно на овлашћења парламента да именује судије и тужиоце, укључујући и председника Врховног касационог суда и Републичког јавног тужиоца, као и да је “*остварен мали напредак у области правосуђа*”, с обзиром на пренасељеност затворског система, лоше услове живота у затворским објектима, незадовољавајућу здравствену заштиту и недостатак адекватних и конкретних програма лечења лица, неадекватну регулацију унутрашње институционалне контроле и алтернативних санкција. Р Србија је већ опредељена ка изградњи демократске, правне и тржишно оријентисане државе, без обзира на стварање повољнијег правног амбијента усвајањем нових и изменом и допуном постојећих закона и других прописа, истина, непримереном брзином, што је довело до тога да су поједине области пререгулисане, недовољно регулисане или уређене неусклађеним нормама, чиме је отворен простор за правну неизвесност и оптерећеност правног система правним решењима која нису у складу са стварним потребама и могућностима државе и друштва, нити уважавају реалне околности и могућности. Унапређење законодавства, усвајањем нових прописа, спровођењем промена на унутрашњем плану и хармонизацијом с правом Европске Уније, представља један од кључних елемената свеобухватног реформског процеса на путу ка успостављању демократских институција и заштите и остваривања људских права⁷¹².

Неостваривање или отежано остваривање права и обавеза лица лишених слободе се често

⁷⁰⁹“Sl. glasnik RS”, br. 72/2012, 76/2013

⁷¹⁰“Sl. glasnik RS”, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011, – ispr., 78/2011 – ispr., 101/2011, – ispr., 101/2013.

⁷¹¹Tashbook, L., Zivanov, M. /2011/: *Guide to Legal Research in Serbia*, GlobaLex; Milovanović, D., Nenadić, N., Todorčić, V. /2012/: *Studija o unapređenju zakonodavnog procesa u Republici Srbiji*, Beograd, p. 13; CIA: *The World Factbook / 2015/: op. cit.*; *Crime and Society /2015/: op. cit.*

⁷¹²Milovanović, D., Nenadić, N., Todorčić, V. /2012/: *op. cit.*, p. 13-14; American Bar Association Rule of Law Initiative / 2013/: *Analiza primene mere pritvora u Srbiji*, Washington DC, p. 21, 37.

у пракси доводи у везу са применом разнолике правне терминологије и казнено извршних одредби, које су у погледу криминолошког профилисања лица лишених слободе значајне за анализу у односу на: а) примарне изворе - 1. Устав, 2. Кривични закон, 3. Закона о кривичном поступку, 4. Закон о извршењу кривичних санкција, 5. Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала и 6. Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера; б) секундарне изворе - 7. Правилник о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција, 8. Правилник о кућном реду Казнено-поправних завода и Окружних затвора, 9. Правилник о кућном реду посебног одељења за извршење казне затвора за кривична дела организованог криминала, 10. Правилник о кућном реду Специјалне затворске болнице, 11. Правилник о извршењу мере притвора, 12. Правилник о начину извршења казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, 13. Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица, 14. Правилник о раду осуђеног лица, 15. Директива о начину рада службеника третмана у Заводима, процедурама у раду и изгледу и садржају докумената током утврђивања, спровођења и измене програма поступања са лицима осуђеним за кривична дела и прекршај, и начину примене Правилника о третману, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица.

4.2.4.2.1 Устав Републике Србије

Иако је процес изградње правне државе и парламентаризма у Србији интензиван крајем XIX века, увођењем начела законитости у уставни акт из 1903. године, доношењем Устава Р Србије из 1990. године је изграђен нови правни поредак, који је дао јединствену примену свих закона и подзаконских аката на територији целе републике, док су одлуком о проглашењу *Уставног закона*, који је донела Народна скупштина Републике Србије на Другој посебној седници Народне скупштине Републике Србије одржаној 10. новембра 2006. године, створени формални услови за спровођење актуелног *Устава Републике Србије*⁷¹³. Пошто је правни поредак Републике Србије јединствен, сви закони и други општи акти донети у Републици Србији морају бити сагласни са Уставом, с тим да су потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права део правног поретка Републике Србије и не смеју бити у супротности са Уставом, као што ни закони и други општи акти донети у Републици Србији не смеју бити у супротности са потврђеним међународним уговорима и општеприхваћеним правилима међународног права (чл. 194). У складу са тим да Република

⁷¹³“Sl. glasnik RS”, br. 98/2006

Србија уређује и обезбеђује остваривање и заштиту слобода и права грађана, уставност и законитост, поступак пред судовима и другим државним органима, одговорност и санкције за повреду слобода и права грађана утврђених Уставом и за повреду закона, других прописа и општих аката, амнестије и помиловања за кривична дела (чл. 97 ст. 2), кривично-правни систем почива на владавини права, чију претпоставку примене чини поштовање неотуђивих људских права (чл. 3 ст. 1), зајамчених конститутивним одредбама и непосредном применом (18 ст. 1). С обзиром на то да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације (чл. 21 ст. 2), као и судску заштиту (чл. 23 ст. 1), а да је људско достојанство неприкосновено (чл. 22 ст. 1) и да је забрањена примена смртне казне (чл. 25 ст. 2), нико не може бити изложен мучењу, нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању (чл. 24 ст. 2). Како је лишење слободе допуштено само из разлога и у поступку који су предвиђени законом, с тим да се лице које је лишено слободе од стране државног органа мора одмах обавестити о разлозима лишења слободе, оптужби која му се ставља на терет и својим правима, нарочито да без одлагања о свом лишењу слободе може обавести лице по свом избору и да казну, која обухвата лишење слободе, може изрећи само суд (чл. 27 ст. 1, 3 и 4), према лицу лишеном слободе се мора поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности, уз строгу забрану сваког насиља и изнуђивања исказа (чл. 28). Искључиво по основу одлуке суда, лице може бити притворено, ако постоји основана сумња да је учинило кривично дело и ако је притварање неопходно ради вођења кривичног поступка (чл. 30 ст. 1), с тим да, имајући у виду разлоге притварања, трајање притвора суд своди на најкраће неопходно време (чл. 31 ст. 1). Правне гаранције оптуженом, односно окривљеном лицу, садржане су у праву на правично и у разумном року јавно расправљање и одлучивање о правима и обавезама, основаности сумње, која је била разлог за покретање поступка и оптужбама против њега од стране независног, непристрасног и законом, већ, установљеног суда (чл. 32 ст. 1), као и да у најкраћем року, у складу са законом, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима дела за које се терети и доказима прикупљеним против њега, затим праву на одбрану и да узме браниоца по свом избору, да с њим несметано општи и да добије примерено време и одговарајуће услове за припрему одбране, уз законску могућност додељивања права на бесплатног браниоца, као и да сам или преко браниоца износи доказе у своју корист, испитује сведоке оптужбе и да захтева да се, под истим условима као сведоци оптужбе и у његовом присуству, испитују и сведоци одбране, праву да му се суди у његовом присуству и без одуговлачења, с тим да не може бити кажњено, ако му није омогућено да буде саслушано и да се брани, при чему није дужно да даје исказе против себе или против

лица блиских себи, нити да призна кривицу (чл. 33). Пошто се нико не може огласити кривим за дело које, пре него што је учињено, законом или другим прописом заснованим на закону, није било предвиђено као кажњиво, нити му се може изрећи казна која за то дело није била предвиђена, а примена казни одређује према пропису који је важио у време кад је дело учињено, изузев кад је каснији пропис повољнији за лице, кривична дела и кривичне санкције су одређене законом и свако сматра невиним за кривично дело, док се његова кривица не утврди правноснажном одлуком суда, с тим да кривично гоњење и извршење казне за ратни злочин, геноцид и злочин против човечности не застарева (чл. 34 ст. 1, 2, 3 и 6)⁷¹⁴.

Уставна начела и гаранције везане за кривични поступак су утемељене на националној процесно-правној традицији кривичног поступка, што се нарочито уочава у домену људских права и слобода. И поред тога што је Уставом одређено да су међународни уговори део националног законодавства, државни органи и судови у Србији још увек не обраћају довољно пажњу на међународно гарантована људска права. Ако се потенцира предмет расправе, треба узети у обзир поштовање законитости и захтеве који извиру из владавине права, а садржани су у уставним јемствима забране самовласног поступања, јер би ограничења гарантованих права и слобода у кривичном поступку могла угрозити њихову есенцију⁷¹⁵.

4.2.4.2.2 Кривични закон Републике Србије

Иако се доношењем Устава из 1974. године приступило новој етапи у развоју кривичног законодавства, примена кривично-материјалних принципа садржаних у одредбама Кривичног закона СФРЈ из 1976. године није угрожена напуштањем јединственог зарад интензивног реформисања кривичног законодавства на нивоу република. У конкретном случају, доношењем *Основног Кривичног закона*, који је неколико пута исправљан и мењан⁷¹⁶, пре него што је добио назив априла 2003. године, и *Кривичног закона Р Србије*, такође, мењаног и допуњаваног⁷¹⁷, чије

⁷¹⁴Stevanović, Z. /2008/: *op. cit.*, p. 53; Milovanović, D., Nenadić, N., Todorčić, V. /2012/: *op. cit.*, p. 29; Petrović, V. (Ur.) /2012/: *Ljudska prava u Srbiji 2011 – Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd, p. 21, 44; Ustavni sud Republike Srbije /2015/: *Ustav Republike Srbije; Ustavni zakon*.

⁷¹⁵Petrović, V. (Ur.) /2012/: *op. cit.*, p. 45; Đurđić, V. /2014/: *Novi krivični postupak Srbije – novi razlozi za usklađivanje sa evropskim pravnim standardima, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, LIII(68), p. 478.

⁷¹⁶15.07.1977., 29.06.1984., 13.07.1984., 14.11.1987., 29.09.1989., 19.01.1990., 06.07.1990., 03.08.1990., 21.09.1990. (када је промењен назив у Кривични закон СРЈ), 07.04.1993., 16.07.1993., 18.03.1994., 09.11.2001. и 11.04.2003. (“Сл. Лист СФРЈ”, бр. 44/76, 36/77, 34/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90; “Сл. Лист СРЈ”, бр. 35/92, 16/93, 31/93, 24/94 и 61/2001 и “Сл. Гласник РС”, бр. 39/2003)

⁷¹⁷29.10.1977., 19.05.1979., 30.06.1984., 18.10.1986., 28.12.1987., 25.02.1989., 28.06.1989., 03.12.1990., 18.05.1991., 17.12.1991., 29.02.1992., 21.07.1992., 30.07.1992., 25.03.1993., 30.08.1993., 14.07.1994., 17.05.1995., 08.12.1998., 01.03.2002., 26.11.2002., 11.04.2003. и 01.07.2003. (“Сл. Гласник СР Србије”, бр. 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89 и 21/90 и “Сл. Гласник Р Србије”, бр. 16/90, 26/91, 75/91, 9/92, 49/92, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/2002, 11/2002, 39/2003 и 67/2003)

су нормативне основе остале да важе све до доношења актуелног Кривичног закона⁷¹⁸ од 01.01.2006. године, када започиње развој нових тенденција у области кривичног законодавства⁷¹⁹.

Како је сврха прописивања и изрицања кривичних санкција, казни, мера упозорења, мера безбедности и васпитних мера (чл. 4 ст. 1), конкретизована, у смислу сузбијања дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством (чл. 4 ст. 2), сврха кажњавања подразумева спречавање лица да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела применом мера специјалне превенције - ресоцијализације, утицање на друге да не чине кривична дела применом мера генералне превенције и изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона применом казних мера, што је дискутабилно са аспекта примене принципа хуманости инсистирањем законодавца на позитивном прописивању изражавања друштвене осуде (чл. 42). Док се за казне може изрећи етичко-социјални прекор кривично одговорном лицу и извршити утицај на потенцијалне учиниоце, јер су усмерене ка циљу одмазде, моралне опомене и генералне превенције, дотле су мере безбедности, чија се сврха прописивања и изрицања састоји у отклањању стања или услова који могу бити од утицаја да учинилац убудуће врши кривична дела (чл. 78), уведене да би се специјално-превентивно деловало на категорије лица код којих примена казни не представља адекватну реакцију, и као реакција на индивидуалну друштвену опасност, тако да су усмерене ка лечењу лица. С обзиром на то да супститути казни егзистирају паралелно као парапеналне санкције, формална структура система кривичних санкција се карактерише као плуралистичка⁷²⁰.

Прописане за највећи број кривичних дела у *Посебном делу* закона, интересантно је да су у систему кривичних санкција најзаступљеније казне, предвиђене, у *Општем делу* закона, као казна затвора, новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе (чл. 43), а које се могу изрећи као главне и споредне (чл. 44), с тим да се казна затвора може изрећи само као главна (ст. 1), док се остале могу изрећи као главне и споредне (ст. 2)⁷²¹.

Казна затвора, која не може бити краћа од тридесет дана нити дужа од двадесет година се изриче на пуне године и месеце, а до шест месеци и на дане (чл. 45 ст. 1 и 2), док се на пуне године изриче за најтежа кривична дела и њихове најтеже облике, с обзиром на то да се казна

⁷¹⁸"Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014

⁷¹⁹Jovašević, D., Stevanović, Z. /2007/: *op. cit.*, p. 113-115; Ignjatović, Đ. /2010/: *Kritička analiza stanja i tendencija u Krivičnom izvršnom pravu Srbije, Crimen*, 1(2), p. 168.

⁷²⁰Jovašević, D., Stevanović, Z. /2007/: *op. cit.*, p. 130; Međedović, E. /2013/: *Izvršenje kazne zatvora prema ZIKS-u, Pravne teme*, 1(2), p. 154; Paragraf Lex /2015/: *Krivični zakonik Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014)*.

⁷²¹Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

затвора у трајању од тридесет до четрдесет година (чл. 45 ст. 3) може посматрати као посебан облик казне, јер је уведена превентивно, као алтернатива казне затвора у доживотном трајању. Како су прописане казне довољно строге, могућност изрицања теже казне од прописане више не постоји, чиме се уочава тежња законодавца ка заоштравању казнено извршне политике, руковођене кривичноправном репресијом, без обзира на увођење казне затвора у просторијама у којима осуђени станује (чл. 45 ст. 5). Као посебан модалитет казне лишења слободе, по тежини је знатно различита у односу на казну затвора, уколико се, с обзиром на личност лица, његов ранији живот, држање после учињеног дела, степен кривице и друге околности, њеним извршењем може очекивати да ће се остварити сврха кажњавања, с тим да осуђени тада не сме напуштати просторије у којима станује, осим у случајевима предвиђеним законом, јер суд, у супротном, одређује извршење казне затвора у заводу за извршење (чл. 45 ст. 6). Разматрајући одредбе законодавца у погледу “*извршења казне затвора у просторијама у којима осуђени станује*”, намеће се да је логичко-семантичко одређење конструкта засновано на односу категоричко-дисјунктивног паралогизма, холонимије и хипонимије, због чега се за термилошко одређење конструкта закључује да је непрецизно са аспекта логике и семантике, услед чега се његова поузданост, ваљаност и објективност могу довести у питање. С обзиром на то да извршење казне лишења слободе у оквиру просторија у којима осуђени станује представља посебан модалитет казне лишења слободе, као што је мера забране напуштања стана посебна мера за обезбеђење присуства окривљеног и несметано вођење кривичног поступка, а не модалитет мере притвора, подразумева посебна правила извршења, која су регулисана Законом о извршењу ванзаводских санкција и мера и изискује потребу за пенитенсијарним оквиром са аспекта генералне превенције, чини се да је извршење казне лишења слободе у оквиру просторија у којима осуђени станује, придружујући се разматрањима Игњатовића, законодавац могао да регулише у оквиру посебног члана⁷²².

С обзиром на чврсту функционалну повезаност са казном затвора, у условима када је она предвиђена као правна могућност, институт условног отпуста је значајан за разматрање са аспекта генералне и специјалне превенције. Предвиђени одредбама чл. 46, услови примене института условног отпуста указују на обавезност, ако је лице издржало две трећине изречене казне и током извршења се тако поправило да се са основом може очекивати да ће се на слободи добро владати (владање лица за време извршења казне, извршавање радних обавеза с обзиром на радну способност и друге околности које показују да је постигнута сврха кажњавања) и да до

⁷²²Ignjatović, Đ. /2010/: *op. cit.*, p. 171; Stojanović, Z. /2013/: Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva? *Crimen*, IV(2), p. 125, 126; Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

истека казне неће учинити ново кривично дело, при чему се не може условно отпустити лице које је два пута дисциплински кажњавано и коме су одузете додељене погодности (ст. 1), као и факултативност примене (ст. 2), у законом одређеним случајевима. Ако је остваривање циљева специјалне превенције одређивањем института условног отпуста садржано у развијању капацитета лица лишених слободе применом рехабилитативног приступа избору и начину извршења казне, чини се да је код нас остваривање циљева специјалне превенције применом института условног отпуста знатно сужено, с обзиром на сужавање сврхе кажњавања, као услова за давање условног отпуста, која се уочава и ако је иреверзибилно доведемо у везу са рестриктивним одредбама законодавца у погледу услова обавезног или факултативног опозива условног отпуста (чл. 47)⁷²³.

Научно је интересатно посматрати и повезаност института условног отпуста са мерама безбедности, јер је реч о специфичним кривичним санкцијама специјално-превентивног карактера, које се могу изрицати лицима код којих постоје елементи кривице и основи искључења кривице. Ако се избор, врста и трајање мере безбедности одређује на основу процене опасности лица, онда се нарочито мора узети у обзир постојање узрочне везе између учињеног кривичног дела и психичког стања и услова, односно средине и прилика лица. Иако су одредбе законодавца у погледу врста мера безбедности (чл. 79) нешто прецизније одређене у односу на претходна законска решења, најзначајнијим за анализу у оквиру овог рада се чине мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, мера безбедности обавезног лечења наркомана и мера безбедности обавезног лечења алкохоличара, с обзиром на то да би поменуте мере претпоставиле и криминолошко профилисање, у циљу индивидуализације лишења слободе. С обзиром на то да суд може изрећи обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи лицу које је кривично дело учинило у стању битно смањене урачунљивости или неурачунљивости ако, с обзиром на учињено кривично дело и стање душевне поремећености, утврди да постоји озбиљна опасност да лице учини теже кривично дело и да је ради отклањања ове опасности потребно његово лечење у таквој установи (чл. 81 ст. 1 и 2), при чему се лице са битно смањеном урачунљивошћу и коме је одређена казна затвора, може упути на издржавање остатка казне, а у случају пуштања на условни отпуст, поред услова из чл. 46, суд нарочито узима у обзир успех лечења осуђеног, његово здравствено стање, време проведено у здравственој установи и остатак казне коју осуђени није издржао. Нужност криминолошког профилисања се уочава и код обавезног лечења

⁷²³Ignjatović, Đ. /2010/: *op. cit.*, p. 172; Stojanović, Z. /2013/: *op. cit.*, p. 122; Soković, S. /2014/: Uslovni otpust – sporna pitanja i savremena normativna rešenja, *Crimen*, V(1), p. 36-37; Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

наркомана и обавезног лечења алкохоличара, које суд може изрећи лицу које је учинило кривично дело услед зависности од употребе опојних дрога или алкохола и код ког постоји озбиљна опасност да ће услед ове зависности и даље вршити кривична дела, с обзиром на то да се обе мере извршавају у заводу за извршење казне, одговарајућој здравственој или другој специјализованој установи, а трају док постоји потреба за лечењем, односно највише од три године, у случају обавезног лечења наркомана, односно не дуже од изречене казне затвора, код мере обавезног лечења алкохоличара (чл. 83 ст. 1 и 2, чл. 84 ст. 1 и 2)⁷²⁴.

Приликом пресуђивања у погледу казни и мера безбедности се чини да се мора водити нарочита пажња у погледу криминолошких индикатора одмеравања казне, јер суд, у границама, које су законом прописане за одређено кривично дело, приликом одмеравања, има у виду сврху кажњавања и све околности, које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којим је дело учињено, ранији живот, личне прилике, држање после учињеног кривичног дела, однос према жртви кривичног дела и друге околности, које се односе на личност, као и имовно стање лица (чл. 54 ст. 1 и 2), чињење кривичног дела после издржане, опрштене или застареле казне или ослобођења од казне, као и по протоку рока за опозивање условне осуде или после изречене судске опомене, тежину раније учињеног кривичног дела, истоврсност претходног и новог дела, побуде, околности под којима су дела учињена и проток времена од раније осуде (чл. 55), да ли је са једном или са више радњи учињено више кривичних дела (чл. 60 ст. 1) и стицај кривичних дела (чл. 60 ст. 4).

Бавећи се разматрањима изложених одредби савременог кривичног законодавства, чини се да се о фундаменталној сврси кривично-материјалног права може посредно размислити у односу на разраду нових кривично-процесних решења, која су прошла сличан процес динамизма, с обзиром на претходне друштвено-политичке и историјске промене.

4.2.4.2.3 Закон о Кривичном поступку Републике Србије

С обзиром на то да је Закон о кривичном поступку СФРЈ из 1977. године⁷²⁵ важио више од две деценије, пратећи тренд промена и усвајања нових решења у поступању у кривичним стварима се доношењем закона из 2001. године⁷²⁶ уводе значајне новине ефикаснијег кривичног поступка. Представљајући радикалан раскид са досадашњом кривично-процесном традицијом,

⁷²⁴Jovašević, D., Stevanović, Z. /2007/: *op. cit.*, p. 131; Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

⁷²⁵“Сл. Лист СФРЈ”, бр. 4/77, 14/85, 74/87, 57/89 и 3/90/ и “Сл. Лист СРЈ”, бр. 27/92 и 24/94

⁷²⁶“Сл. Лист СФРЈ”, бр. 70/2001, 68/2002 и “Сл. Гласник РС”, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 46/2006, 49/2007, 122/2007 и 20/2009

започета реформа кривично-процесног законодавства је донела Законик о кривичном поступку из септембра месеца 2011. године⁷²⁷, који је мењан четири пута, а ступио на правну снагу 01.10.2013. године. Уређујући кривични поступак на претежно адверзијалан начин, уз истовремено развијање неких типичних инквизиторских елемената, уведене су новине у погледу озакоњења начела суђења у разумном року, минимизирања улоге суда и стављања на терет тужиоцу доказивања и казнено извршне политике законодавца, промене процесног положаја кључних процесних субјеката (истрага није више у надлежности суда, улога суда је измењена у погледу испитивања оптужнице, припремања главног претреса, итд.; тужилац има улогу у обезбеђењу доказа; оштећени нема могућност стицања својства супсидијарног тужиоца; измене у погледу стручне одбране), ширења могућности начела опортунитета кривичног гоњења, озакоњења тужилачког и напуштање судског концепта истраге, ширење могућности закључења споразума о признању кривичног дела, увођење више видова испитивања сведока на главном претресу, ширење поља примене одредаба о скраћеном кривичном поступку, давање завршних речи у погледу предлога врсте и мере кривичне санкције од стране јавног тужиоца. Негирајући доказну активност суда, карактеристичну за европско-континентално право, јер се утврђивање материјалне истине везује за судско извођење доказа на предлог странака (чл. 15 ст. 3), у складу са законским одређењем гоњења учинилаца кривичних дела као основне дужности јавног тужиоца (чл. 43), тужилачки концепт избегава непотребно понављање извођења доказа, иако до саслушања осумњиченог, односно окривљеног, може да дође и три пута (у преткривичном поступку, истрази и на главном претресу)⁷²⁸.

Започињући фазу предистражног поступка подношењем кривичне пријаве, где органи који учествују у предистражном поступку одговарају надлежном јавном тужиоцу (чл. 44), у циљу извођења доказа, јавни тужилац може прикупити неопходне податке сам, захтевати од грађана да пруже више информација (чл. 282) или тражити предузимање одређених радњи од стране полиције (чл. 285), где је подизање оптужнице, уз испуњење формалног услова за подношење у року од 15 дана од датума када је закључена истрага, осим у сложеним предметима, засновано на постојању оправдане сумње у чињење кривичног дела (чл. 331). У циљу спровођења доказних радњи, јавни тужилац прибавља име, презиме, јединствени матични

⁷²⁷“Sl. glasnik RS”, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

⁷²⁸Bejatović, S. /2010/: *op. cit.*, p. 251; Marinković, D., Mijalković, S. /2010/: *op. cit.*, p. 406; Bošković, A. /2013/: *op. cit.*, p. 82-83; Škulić, M. /2013/: *op. cit.*, p. 223-224, 227-228; “Сл. Гласник РС”, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014; Bejatović, S. /2014/: *Kaznena politika i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije, Kaznena politika kao instrument državne politike na kriminalitet*, Bejatović, S., Veselinović, D. (Izd.), Banja Luka p. 7-8, 10-11, 13, 17-18, 20, 24, 27-28, 30; Paragraf Lex /2015/: *Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije (Sl. glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014)*.

број грађана или број личног документа, надимак, име и презиме родитеља, девојачко породично име мајке, где је рођен, где станује, дан, месец и годину рођења, држављанство, занимање, породичне прилике, да ли је писмен, какве је школе завршио, шта он и чланови његовог породичног домаћинства поседују од имовине, да ли је, кад и зашто осуђиван, да ли је и кад изречена кривична санкција извршена и да ли се против њега води поступак за које друго кривично дело (чл. 85 ст. 1). Ако недостају или их треба проверити, јавни тужилац прибавља податке о осумњиченом пре завршене истраге, а уколико се осумњичено лице налази на извршењу кривичне санкције и податке о његовом понашању за време извршења кривичне санкције, његовом ранијем животу, приликама у којима живи и о другим околностима, које се односе на његову личност, с тим да ако је потребно да се допуне подаци о личности осумњиченог лица, јавни тужилац може одредити његове прегледе или психолошка испитивања (чл. 309 ст. 1 и 2). Судско-психијатријско вештачење се може одредити уколико се појави сумња да је искључена или смањена урачунљивост лица, да је услед зависности од употребе алкохола или опојних дрога учинило кривично дело или да је због душевних сметњи неспособно да учествује у кривичном поступку (чл. 113 ст. 1), при чему вештак треба да установи постојање душевне болести, привремене душевне поремећености, заосталог душевног развоја или друге теже душевне поремећености окривљеног у време извршења кривичног дела, као и природу, врсту, степен и трајност поремећености, уз мишљење о утицају таквог душевног стања на способност окривљеног да схвати значај свог дела или управља својим поступцима и природу и сврху кривичног поступка и разуме поједине процесне радње и њихове последице и сам или уз помоћ браниоца врши своју одбрану (чл. 132). Ако је окривљени учинио кривично дело у стању неурачунљивости, јавни тужилац подноси суду предлог да се окривљеном изрекне мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, односно на слободи, ако за изрицање такве мере постоје законски услови (чл. 522 ст. 1), док у поступку за изрицање мере безбедности обавезног лечења алкохоличара или наркомана, суд одлучује пошто прибави налаз и мишљење вештака, који треба да се изјасни и о могућностима за лечење окривљеног (чл. 533). Ако се установи да се учинилац није подвргао лечењу или га је самовољно напустио или да је и поред лечења постао тако опасан за своју околину да је потребно његово лечење и чување у здравственој установи, суд може заменити изречену меру безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи са обавезним лечењем и чувањем у здравственој установи, с тим да ће пре доношења одлуке испитати вештака који је обавио психијатријски преглед окривљеног (чл. 532), односно може опозвати условну осуду или наредити принудно

извршење изречене мере обавезног лечења алкохоличара или наркомана у здравственој установи или другој специјализованој установи (чл. 534 ст. 1). У предлогу за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења, јавни тужилац може предложити да се према окривљеном, који се налази на слободи, одреди притвор, и ако постоји оправдана опасност да би услед душевних сметњи могао да изврши кривично дело, с тим да се након доношења решења о одређивању притвора до завршетка поступка окривљени смешта у одговарајућу здравствену установу или просторију која одговара његовом здравственом стању (чл. 524 ст. 1 и 3)⁷²⁹.

Анализа значаја криминолошке, поготово, клиничко-идиографске процене није апострофирана искључиво разматрањима испитивања опасности лица лишених слободe у односу на претходне кривично-процесне институте у поступку код мера безбедности, већ и у поступку код мере притвора, у случајевима постојања опасности лица од бекства, утицаја на сведоке или уклањања доказа или постојања могућности довршења покушаног или извршења кривичног дела (чл. 211). У циљу обезбеђења присуства окривљеног и несметаног вођења кривичног поступка, на предлог јавног тужиоца (чл. 212), судије за претходни поступак или већа (чл. 214), од предаје оптужнице суду, па до упућивања окривљеног на извршење кривичне санкције лишењем слободe, испитивање фактора друштвене опасности упућује на значај, много више пробабилистичке, него дијагностичке, процене криминолошког профила окривљеног, у погледу пуштања на слободу или одређивања мере притвора, било да он лично или неко за њега пружи јемство да до краја поступка неће побећи и ако пред судом пред којим се води поступак да обећање да се неће крити и да без одобрења неће напустити боравиште (чл. 202), а поготово уколико постоје околности које указују на то да би могао побећи, јер му суд тада може забранити да без одобрења напусти стан у којем борави и одредити услове под којима ће боравити у стану (чл. 208). Исто важи и код појединачног или кумулативног одређења позива, довођења, забране прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем и посећивања одређених места, забране напуштања боравишта, јемства (чл. 188 у ст. 2), а које се у судској пракси накчешће изричу у циљу решавања проблема институционалне пренасељености⁷³⁰.

Ширина могућих проблема пресуђивања као хуманог процеса се може анализирати и у контексту научне ваљаности, објективности и поузданости доказних чињеница, као искључивих варијабли одређивања судске одлуке, ако је право константа, а личност судије методолошки ирелевантна, с обзиром на то да се лицу могу дати ограничене слободe и права само у мери неопходној за остваривање циља поступка (чл. 10 ст. 1), а да кривичну санкцију може изрећи

⁷²⁹American Bar Association Rule of Law Initiative /2013/: *op. cit.*, p. 25-26; Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

⁷³⁰American Bar Association Rule of Law Initiative /2013/: *op. cit.*, p. 27-28, 52, 55; Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

само веће надлежног суда у кривичном поступку (чл. 12). Одредбама чл. 21 законика је законодац предвидео да се састав судског већа у: 1. првом степену – састоји од једног судије и двоје судија поротника за кривична дела за која је прописана казна затвора до осам година, а до двадесет година, двоје судија и троје судија поротника за кривична дела за која је прописана казна затвора од тридесет до четрдесет година, од троје судија за кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности; 2. другом степену – састоји од троје судија, ако законом није другачије одређено, петоро судија за кривична дела за која је прописана казна затвора од тридесет до четрдесет година и за кривична дела која је посебним актом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности; 3. трећем степену – састоји од троје судија ако законом није одређено другачије и петоро судија за кривична дела за која је прописана казна затвора од тридесет до четрдесет година и за кривична дела која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности. Ако се пође од тога да судија надлежног суда одмах, по окончању рочишта за изрицање кривичне санкције, доноси осуђујућу пресуду, уколико се оптужени сагласио са предлогом јавног тужиоца изнетим на рочишту или није одазвао на позив за рочиште (чл. 517 ст. 1 и 2), а да судија за извршење кривичних санкција одлучује у поступку извршења кривичних санкција и другим случајевима одређеним законом (чл. 22 у ст. 4), иако се процесно право искључиво тиме бави, доношење пресуде се не може посматрати само са правне стране, већ и као психичко збивање у вези са сазнајним процесима о доказним чињеницама и њихово логичко спајање у скупове конструктивних судова⁷³¹.

4.2.4.2.4 Закон о извршењу кривичних санкција Републике Србије

Елементи актуарског приступа криминолошкој процени лица лишених слободе су јасније нормативно наглашени, иако методолошки непрецизно постављени, одредбама последњег закона о извршењу кривичних санкција. Увођењу елемената криминолошке процене се приступало постепено, прво доношењем 28.06.1977. године од стране Социјалистичке Републике Србије сопственог *Закона о извршењу кривичних санкција*⁷³². Његове основне одредбе су остале на правној снази све до доношења наредног *Закона о извршењу кривичних санкција Републике Србије*⁷³³, а који је, у односу на потребу за јединственим кривично-правним системом и усклађеним казнено извршним регулативама, на основу европско-континенталних теоријских

⁷³¹American Bar Association Rule of Law Initiative /2013/: *op. cit.*, p. 18; Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

⁷³²“Sl. glasnik SR S”, br. 26/1977

⁷³³“Sl. glasnik RS”, br. 16/1997

концепција и практичних решења казнено извршног права, као и прецизније имплементације одредби Европских затворских правила и деловања различитих међународних институција и организација, значајан по томе што су у њега уведене казнено извршне новине у погледу: повезивања свих заводских институција у јединствену организациону целину под ингеренцијом Управе за извршење кривичних санкција при Министарству правде, унификације система извршења кривичних санкција, постављања институционалне мреже завода одређених према типу степена обезбеђења и начину поступања са лицима лишеним слободe на отворене, полуотворене, затворене и строго затворене, проширивања институционалних и ванинституционалних права и заштите основних људских права и грађанских слобода лица лишених слободe, објективних и субјективних критеријума екстерне и интерне класификације, наглашавања значаја мултидисциплинарног испитивања личности, понашања и околности лица и израде индивидуалног плана третмана. Иако су одредбе закона у погледу класификације завода према врсти нормиране и каснијим верзијама закона, ова верзија закона се издваја и по томе што је увела постојање психијатријског завода за извршење мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи и обавезног лечења алкохоличара и наркомана и јасно предвидела улогу завода за испитивање личности лица са психолошког, педагошког, социјалног и безбедносног становишта, уз утврђивање програма поступања и предлагање распоређивања лица у заводе за извршење казне затвора, пратећи измене на основу њихове примене (чл. 11). Раскидајући са пенолошким романтизмом и илузионизмом, уз објективне тешкоће и недостатак снаге и воље код администраирања предвиђеног и пропуштањем прилике за модернизацију система извршења кривичних санкција, интересантно је да је доношењем новог *Закона о извршењу кривичних санкција*⁷³⁴, од 29.09.2005. године, који је ступио на снагу 01.01.2006. године, а чијим је изменама и допунама⁷³⁵ регулисано усклађивање текста закона са новим Уставом Републике Србије и европским правним стандардима из области извршења кривичних санкција, извршено брисање одредби у погледу Завода за испитивање личности, који је био методолошки значајан са аспекта индивидуализације и једноступене мултидисциплинарне процене лица лишених слободe⁷³⁶.

С обзиром на тенденције ка што потпунијем усклађивању казнено извршног законодавног оквира са правним тековинама Европске Уније, важећа међународна докумената и праксу Европског суда за људска права, разматрања законских решења земаља бивших југословенских

⁷³⁴“Sl. glasnik RS”, br. 85/05

⁷³⁵“Sl. glasnik RS”, br. 72/09 i 31/11

⁷³⁶“Sl. glasnik RS”, br. 16/1997/: p. 299; Stevanović, Z. /2008/: *op. cit.*, p. 53-54; Ignjatović, Đ. /2010/: *op. cit.*, p. 179-180.

република, као и предвиђања *Стратегије развоја система извршења кривичних санкција у Р Србији до 2020. године*⁷³⁷ и *Стратегије за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Р Србији у периоду од 2010. до 2015. године*⁷³⁸, представљен је у децембру 2012. и мају 2013. године нацрт новог **Закона о извршењу кривичних санкција**⁷³⁹, који је донет 23.05.2014. и почео да се примењује од 01.09.2014. године. У закон су уведене новине у односу на: институт судије за извршење (чл. 33. до 42.), упућивање и распоређивање осуђених на извршење казне затвора уз испитивање личности и утврђивање програма поступања према процени ризика (чл. 49. до 52.), пријем и разврставање лица лишених слободе у заводе на основу објективних и мерљивих критеријума (чл. 71. до 75.), обавезу достављања одвојених писмених извештаја службе за обезбеђење и лекара након примена мера принуде (чл. 141. до 155.), обавештавање жртве кривичног дела о отпусту или бекству лица коме је изречена казна затвора због кривичног дела против живота и тела и против полне слободе или против брака и породице (чл. 178. до 186.) и статус притворених лица (чл. 235. до 249.). Као надлежни државни орган је одређена *Управа за извршење кривичних санкција*, која организује, спроводи и надзире извршење казне затвора, малолетничког затвора, казне рада у јавном интересу, условне осуде са заштитним надзором, мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, обавезног лечења наркомана и обавезног лечења алкохоличара и васпитне мере упућивања у васпитно-поправни дом (чл. 12). Њено уређење подразумева постојање казнено-поправних завода, окружних затвора, специјалне затворске болнице и васпитно-поправног дома (чл. 13), а које према степену обезбеђења могу бити отвореног, полуотвореног, затвореног и затвореног типа са посебним обезбеђењем (чл. 14 ст. 1), с тим да у њима могу постојати отворена, полуотворена и затворена одељења (чл. 16). У предметима лица лишених слободе поступа судија за извршење, који се одређује при сваком вишем суду од стране председника вишег суда (чл. 33) и у обавези је да најмање једном у свака четири месеца у току године обилази заводе на територији своје месне надлежности, разговара са осуђенима и информише их о начинима остваривања њихових права (чл. 42)⁷⁴⁰.

⁷³⁷“Sl. glasnik RS”, br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – US i 72/12

⁷³⁸“Sl. glasnik RS”, br. 53/2010

⁷³⁹“Sl. glasnik RS”, br. 55/2014

⁷⁴⁰Otvoreni Parlament /2014/: *Rasprava na temu Predlog zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Predlog zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera i Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku*; Pravni portal /2014/: *Razlozi i efekti novog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija*; Paragraf Lex /2015/: *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije (Službeni glasnik br. 55/2014)*; Влада Републике Србије /2015/: *Стратегија развоја система извршења кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године*; *Стратегија за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Р Србији у периоду од 2010. до 2015. године*.

Сврха извршења кривичних санкција се остварује у циљу успешне реинтеграције лица у друштво (чл. 2), при чему се јемчи поштовање достојанства лица према коме се извршава (чл. 6), јер оно може бити ограничено у основним правима само у мери неопходној за извршење кривичне санкције и у поступку прописаним законом (чл. 8 ст. 2). Садржана у томе да осуђено лице усвоји друштвено прихватљиве вредности у циљу лакшег укључивања у услове живота после извршења казне, како убудуће не би чинило кривична дела, сврха извршења казне затвора је у директној функцији актуарског приступа криминолошкој процени, пошто се на основу утврђених капацитета, потреба и степена ризика, са лицем поступа на начин, који у највећој мери одговара његовој личности и у циљу остваривања индивидуалног програма поступања, оно разврстава у одељење и групу (чл. 43). Фактори процене код упућивања и распоређивања лица лишених слободе у заводе, које се обавља у складу са прописом министра надлежног за послове правосуђа, више су у пенолошкој функцији, пошто подразумевају распоређивање лица: у окружни затвор, коме је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези са кривичним делом не прелази једну, а изузетно две године, у казнено-поправни завод, коме је изречена казна затвора чије трајање прелази једну годину, у казнено-поправни завод за жене осуђена жена, у завод отвореног типа, које је учинило кривично дело из нехата и које је први пут осуђено на казну затвора до три године, у казнено-поправни завод за малолетнике, коме је изречена казна малолетничког затвора и коме је изречена казна затвора до десет година, ако у време упућивања није навршило двадесет три године живота, нити му је раније изрицана казна затвора и у казнено-поправне заводе затвореног и затвореног типа са посебним обезбеђењем, остали, при чему се током извршења кривичне санкције лице може прераспоредити у други завод, ако се приликом испитивања његове личности утврди да би се програм поступања успешније реализовао у другом заводу, односно из разлога безбедности (чл. 49 до чл. 52). Исто је и са факторима процене код пријема лица лишеног слободе у завод, јер подразумевају утврђивање идентитета, обављање лекарског прегледа, отварање здравственог картона и одређивање матичног броја лица (чл. 71 ст. 1), како би се приступило интерној класификацији код разврставања лица у затворено, полуотворено и отворено одељење, тако што се оно прво упућује у пријемно одељење, где се може задржати најдуже 30 дана, како би се упознала његова личност утврђивањем степена ризика, капацитета за промену и индивидуалних потреба у циљу одређивања индивидуализованог програма поступања, а где је законодавац предвидео да су фактори разврставања процењени степен ризика, врста кривичног дела, висина изречене казне, здравствено стање, однос лица према

кривичном делу, облик кривице, ранија осуђиваност и други критеријуми (чл. 74 ст. 2 и 3). Уколико лице остварује Програм поступања, индивидуалне циљеве или када му је накнадно утврђен мањи степен ризика, накнадно се разврстава у групу са већим степеном посебних права и погодности (чл. 74 ст. 5), односно у групу са мањим степеном посебних права и погодности на основу изречене дисциплинске казне за тежи дисциплински преступ, накнадно утврђеног повећаног степена ризика, изрицања дисциплинске казне за лакши дисциплински преступ, покретања новог кривичног поступка или изречене казне затвора (чл. 74 ст. 6 и 7), при чему одлуку о програму поступања и накнадном разврставању доноси управник Завода на предлог стручног тима, састављеног од представника служби завода (чл. 75 ст. 1 и 2). Фактори процене код отпуштања лица лишених слободе са извршења казне затвора, односно код утврђивања програма припреме за отпуст и помоћи након отпуштања лица, предвиђањем укључивања лица у појединачни или групни саветодавни рад у вези са његовом припремом за отпуст најраније једну годину, а најкасније три месеца пре отпуштања, врло су сведени, јер подразумевају формалну дужину изречене казне и криминолошко испитивање потреба лица након извршења казне, а који се реализују у сарадњи са повереничком службом и органом старатељства надлежним према месту последњег пребивалишта, односно боравишта лица (чл. 185 ст. 1 до 4)⁷⁴¹.

Обзиром да лице на извршењу мера безбедности има иста права и обавезе као и лице на извршењу казне затвора, ако потребе лечења другачије не захтевају, јер је законодавац предвидео да мера обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи може садржати само она ограничења кретања и понашања, која су неопходна ради лечења и чувања лица према ком се ова мера примењује и ради одржавања реда и дисциплине (чл. 196), индиректно упућује, пошто конкретно законодавац нигде није навео, на исте факторе криминолошке процене лица. Сличност нормативног заобилажења и индиректног упућивања на криминолошку процену се уочава и код регулисања статуса притворених лица, као посебне категорије лица лишених слободе, где је пенилошки статус притворених код извршења мере притвора предвиђен одредбама Закона о извршењу кривичних санкција, док је њихов правни статус одређен одредбама Закона о кривичном поступку. Нормативно специфичан статус притворених се уочава код интерне класификације, пошто се распоређују у посебно одељење завода, организовано као одељење затвореног типа, одвојено од осуђених, при чему се од фактора процене, код распоређивања у заводу, узимају у обзир ранија осуђиваност, здравствено стање, личне склоности, језик којим се служи и кривично дело притвореног (чл. 237 ст. 1 и 2)⁷⁴².

⁷⁴¹Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

⁷⁴²Ibid.

Иако су увођењем новина извршене интервенције у погледу суштинских измена казнено-извршне политике, због чега је задржана само структура и измењено и допуњено више од половине чланова основног текста закона, и даље је присутна лексичка, граматичка и системска разноликост термилошких конструкција. Док се кроз већину одредби провлачи термилошка конструкција “*извршења казне*”, у појединим члановима се инсистира на “*издржавању казне*”. Ако су интенције законодавца усмерене ка поштовању људских права и основних грађанских слобода, онда се примеренијим чини употреба термина “*извршења*”, поготово што су ретрибутивни елементи термилошког одређења “*издржавања*” казне у супротности са поштовањем достојанства лица на извршењу кривичне санкције. Ретрибутивни елементи наших казнено извршних регулатива се могу уочити и код предвиђања термилошке конструкције “*извршења кривичне санкције према*” лицу лишеном слободe, јер се има утисак да је тако одређена улога лица лишеног слободe пасивна, а не активна, онако како законодавац инсистира, иначе, у оквиру одредби закона, односно као кривично-процесног субјекта, а не објекта законом одређеног поступка.

4.2.4.2.5 Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала

У врло уској непосредној вези са Законом о извршењу кривичних санкција стоји и Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала⁷⁴³, који је донела Народна скупштина Републике Србије 31.08.2009. године на седници Једанаестог ванредног заседања, а који је ступио на снагу 11.09.2009. године, с тим да је измењен и допуњен *Законом о изменама и допунама Закона о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала* 29.12.2009. године на Осмој седници Другог редовног заседања Народне скупштине, тако да је нова верзија⁷⁴⁴ на снази од 06.01.2011. године. Назван другачије Закон о специјалном затворском режиму, у оквиру *Основних одредби* (чл. 1) предвиђа уређење поступка извршења казне, организацију и надлежност државних органа у поступку извршења казне, положај осуђених и надзор над извршењем казне затвора за кривична дела организованог криминала, тероризма (чл. 312 КЗ) и међународног тероризма (чл. 391 КЗ), против човечности и других добара заштићених међународним правом (чл. 370 до чл. 384, чл. 385 и чл. 386 КЗ), тешка кршења међународног хуманитарног права извршена на територији бивше Југославије од 01.01.1991. године, која су наведена у Статуту Међународног кривичног суда за бившу Југославију, помоћ учиниоцу после извршеног кривичног дела (чл. 333 КЗ). *Надзор над*

⁷⁴³“Sl. glasnik RS”, br. 72/2009

⁷⁴⁴“Sl. glasnik RS”, br. 72/2009 и 101/2010

извршењем казне затвора и радом Посебног одељења врше овлашћена лица Управе и Комисија Народне скупштине у складу са Законом о извршењу кривичних санкција, као и *Заштитник грађана*, у складу са Законом о заштитнику грађана, с тим што то могу вршити и *председник суда*, односно *овлашћени судија* (чл. 54)⁷⁴⁵.

Критеријуми упућивања на извршење казне затвора, предвиђеног у Глави III закона, подразумевају као факторе екстерне класификације пунолетних лица мушког пола, правноснажност пресуде и постојање притвора до правноснажности пресуде, односно правноснажност пресуде у одсуству за кривична дела из чл. 1 ст. 1 закона, уколико се утврди постојање околности, које указују на опасност да ће осуђени преко осуђеног или другог лица - наставити да усмерава криминалну делатност организоване криминалне групе, успоставити сарадњу са другом организованим криминалном групом ради наставка криминалне делатности, организовати сукобе са другом организованим криминалном групом, угрозити сигурност судије, јавног тужиоца или другог учесника у кривичном поступку, који је у току или је правноснажно окончан, или другог службеног лица, које је поступало у преткривичном поступку или поступку извршења казне или се утврди да ће осуђени наводити друго лице на извршење кривичних дела, за кривична дела из чл. 1 ст. 2 т. 1 закона, за које постоје околности из чл. 1 ст. 1 т. 4 и 5 и за кривична дела из чл. 1 ст. 2 т. 2 и 4 закона, на казну затвора од најмање десет година, за које постоје околности из чл. 1 ст. 1 т. 4 и 5 (чл. 14). Полиција, службе безбедности и јавни тужилац су дужни да на захтев суда доставе одговарајућу документацију, извештаје и мишљење на основу којих се може утврдити постојање разлога да се осуђени упути на извршење казне затвора у Посебно одељење (чл. 15 ст. 3), при чему се Посебном одељењу доставља налог за пријем, извршна пресуда, коначна одлука и друга документација прикупљена током кривичног поступка и поступка упућивања на извршење казне (чл. 17 ст. 1). Председник суда, односно овлашћени судија, испитује по службеној дужности разлоге за извршење казне у Посебном одељењу на сваке две године од почетка извршења казне, односно од последњег решења којим се продужава извршење казне у Посебном одељењу, чиме је законодавац предвидео постојање могућности преиспитивања разлога за извршење казне (чл. 19 ст. 1). Након ступања у Посебно одељење се разврставање осуђеног у пријемном одељењу, где се може задржати најдуже седам дана, односи на мултидисциплинарно испитивање личности осуђеног са психолошког, криминолошког и безбедносног становишта, како би Управник завода донео програм поступања, на основу података прикупљених током боравка осуђеног у пријемном одељењу, током

⁷⁴⁵Paragraf Lex /2015/: *Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala* (Sl. glasnik RS, br. 72/2009 i 101/2010).

кривичног поступка и поступка упућивања на извршење казне и како би се осуђени сместио у одређене просторије и групе у оквиру Посебног одељења (чл. 26)⁷⁴⁶.

4.2.4.2.6 Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера

Прописи предвиђени одредбама претходних верзија Закона о извршењу кривичних санкција⁷⁴⁷ су се примењивали и у погледу извршења алтернативних санкција и мера све до доношења ***Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера***⁷⁴⁸, проглашеног 23.05.2014. године од стране Народне скупштине Р Србије на Другој седници Првог редовног заседања, са применом од 01.09.2014. године. Док је законодавац садржину и сврху, системски, новог закона предвидео у смислу уређивања поступка извршења ванзаводских санкција и мера изречених у кривичном, прекршајном или другом судском поступку, које се извршавају у заједници, прописивањем сврхе, садржаја, начина и надзора над извршењем и положаја лица у поступку (чл. 1), сврху и садржај извршења ванзаводских санкција и мера у заједници је предвидео ради заштите друштва од криминалитета, у циљу ресоцијализације и реинтеграције лица, с тим да се послови извршења (приликом одлучивања о кривичном гоњењу, одређивању и извршењу мера обезбеђења присуства окривљеног, извршењу санкције изречене лицу, извршењу условног отпуста и пружању подршке и помоћи после извршене казне затвора) обављају на основу одлуке јавног тужиоца, суда или на захтев завода за извршење кривичних санкција (чл. 2). Већ при површној анализи се намећу интересантна лексичка, граматичка и системска одређења законодавца код садржине закона и сврхе и садржаја извршења, а која се односе на усклађеност назива чланова са њиховим текстом, озбиљно тумачење садржаја закона и садржаја извршења, што би био нонсенс даље образлагати, довођење у везу извршења ванзаводских санкција и мера и реинтеграције осуђених лица, где је друго подређено првом, одређење завода за извршење кривичних санкција, које не одговара одредбама у погледу послова извршења ванзаводских санкција и мера, а поготово изједначавање институције завода са институцијом суда и јавног тужиоца, као непознатог у нашем кривично-правном систему. Без упуштања у даљу анализу садржаја закона и сврхе и садржаја извршења, јер би несумњиво потакла још разматрања, могло би се констатовати да се доношењем Закона о извршењу ванзаводских санкција и мера учинио корак напред у казнено извршној политици у погледу јаснијег нормативног одређења алтернативних санкција. Преамбициозна интенција законодавца код нормативне

⁷⁴⁶Ibid.

⁷⁴⁷“Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 72/2009 i 31/20117

⁷⁴⁸“Sl. glasnik RS”, br. 55/2014

имплементације ванзаводских санкција и мера се уочава у тежњи ка ефикаснијем постизању санкционисања учинилаца кривичних дела мање друштвене опасности, смањења негативних утицаја других лица, криминалног рецидива и броја лица у заводима, што представља знатну уштеду у буџету и ствара боље услове третмана, надзора над извршењем обавеза према одлуци тужилаштва о одлагању кривичног гоњења, спровођења обавеза по пресуди донетој на основу закљученог споразума о признању кривичног дела, забране напуштања стана, прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, извршења казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, са или без електронског надзора, условне осуде са заштитним надзором, казне рада у јавном интересу, мера које суд може одредити лицу у одлуци о условном отпусту и пружању помоћи лицима у оквиру постпеналног третмана⁷⁴⁹.

Увођење ванинституционалних заводских санкција у кривично-правни систем, делимично произашло из процеса убрзаног доношења и неусаглашености кривичних закона и подзаконских аката, усмерених ка ретрибуцији и одмазди лица лишених слободе и хипертрофији казне затвора, поготово за најозбиљнија кривична дела, са препорукама Организације Уједињених Нација и Савета Европе, могло би да се прате од 2006. године, од појаве казне рада у јавном интересу. Формална примена алтернативних санкција започиње 2009. године, када се уводе извршење казне затвора у оквиру просторија у којима осуђени станује и *Одељење за третман и алтернативне санкције*, као посебан органа у оквиру Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде. Како стручни надзор над извршењем ванзаводских санкција и мера обављају овлашћена лица у саставу Повереничке службе (чл. 62), у оквиру које се образују повереничке канцеларије за подручје територијалне надлежности једног или више судова, док се њихова месна надлежност одређује према месту пребивалишта, односно боравишта лица (чл. 3), формирању канцеларија се приступило поступно, тако да данас њихов укупан број на територији Р Србије износи 25. Законодавац је као послове извршења повереничке службе предвидео организацију, спровођење, праћење и надзор над извршењем обавеза у односу на: одлуку јавног тужиоца (у случају одлагања кривичног гоњења осумњиченог), пресуду по основу закљученог споразума о признању кривичног дела, меру забране напуштања стана, прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем, казну затвора у просторијама у којима осуђени станује, рад у јавном интересу и заштитни надзор код условне осуде, условно отпуштање лица, саветовање после извршене казне затвора, итд. (чл. 5)⁷⁵⁰.

⁷⁴⁹Otvoreni Parlament /2014/: *op. cit.*; Paragraf Lex /2015/: *Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera (Sl. glasnik RS, br. 55/2014)*.

⁷⁵⁰Влада Републике Србије /2015/: *op. cit.*; Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

У погледу нормативног одређивања “*послова извршења*” повереничке службе није јасно прецизиран оквир примене актуарских метода и техника криминолошке процене. У погледу заштите података о личности лица, да се сви подаци о лицу евидентирају и чувају у досијеу поступања (чл. 8 ст. 2), а код регулисања вођења евиденција у поступку извршења ванзаводских санкција и мера (чл. 9), да се у матичне књиге уписују име и презиме, име једног родитеља, јединствени матични број грађана и адреса пребивалишта, односно боравишта (ст. 4) и у досије поступања уписују школска спрема, занимање, посебне потребе, брачно стање и подаци о личности чланова породице лица према коме се спроводи извршење (име и презиме чланова породице, сродство, адреса пребивалишта, односно боравишта и број телефона) (ст. 5), констатује се да код фактора криминолошке процене лица применом актуарских метода и техника испитивања треба објективно разграничити статус образовања, занимања, партнерских односа и посебних потреба као фактора криминогених потреба и као правних података о личности лица. Иако је индиректно уведена у важећи закон, криминолошка процена применом актуарских метода и техника испитивања лица лишених слободе није адекватно нормативно прецизирана, што се уочава код анализирања одредби које предвиђају да повереник за послове извршења израђује појединачни програм поступања за свако лице, на основу процене личности, личних прилика, здравственог стања, стручних квалификација, процене ризика и потреба лица, при чему појединачни програм поступања садржи методе, поступке и рокове за његово спровођење, носиоце појединих активности и остале податке од значаја за испуњавање сврхе извршења (чл. 10 ст. 1, 2 и 3). У складу са законским одређењем поштовања основних права лица и избегавањем имплицитног мишљења код практичног извршења послова повереничке службе, експлицитно се намеће прецизније одређење законодавца у погледу потреба и ризика лица, а поготово рокова за спровођење програма, јер није јасно да ли се мисли на програм поступања и које рокове⁷⁵¹.

Криминолошка процена лица лишених слободе, намерно или ненамерно, изостављена је код примене мере забране напуштања стана и казне затвора у просторијама у којима осуђени борави, предвиђене у овом закону као “*кућни притвор*” и “*кућни затвор*”, без априори јасних одредаба њиховог извршења (чл. 17 до чл. 19 и чл. 20 до чл. 33), а које су терминолошки недовољно одређене и правно разнолике у односу на актуелни Кривични и Закон о кривичном поступку. У односу на криминолошко испитивање лица лишених слободе се сличност уочава и код извршења условног отпуста, с обзиром на то да законодавац предвиђа само обавезе од

⁷⁵¹Paragraf Lex /2015/: *op. cit.*

стране суда (чл. 44), док надзор над условно отпуштеним лицем спроводи повереник, који утврђује и прати програм извршења условног отпуста (чл. 45), с тим да је повереник дужан да одмах по пријему одлуке успостави контакт са службом третмана у заводу, предузме потребне радње за њено извршење и у року од осам дана од дана њеног пријема донесе програм, узимајући у обзир утврђени програм припреме за отпуст из завода (чл. 47 ст. 2 и 3). Како се решење Закона о извршењу кривичних санкција из 1997. године чини објективним у погледу постојања Завода за испитивање личности, оправдано би било размотрити их у смислу постизања ефикасније мултидисциплинарне једноструке процене личности и понашања лица и њене евалуације, чиме би се занемарило још једно решење важећег закона у погледу факултативне процене службе за третман о постојању потребе за пружањем помоћи лицу након отпуштања (чл. 56), где је повереник у обавези да најкасније у року од месец дана пре отпуста лица са извршења санкције из пенитенсијарне институције започне израду програма помоћи лицу након његовог отпуштања из институције, које је беспотребно, јер је научно неутемељено и у пракси неекономично и компликовано за реализацију, с обзиром на организационе и временске капацитете службе за третман и повереничке службе и добровољност лица лишеног слободе⁷⁵².

4.2.4.2.7 Правилник о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција

Осим што се експлицитније називу у верзијама Закона о извршењу кривичних санкција од 1997. године до данас, одредбе о екстерној класификацији лица су сада нормативно уобличене доношењем Правилника о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција⁷⁵³, а који је објављен 01.04.2015. године.

Без обзира на то што се законодавац определио само за општи термин “упућивање”, уместо знатно конкретнијег и лексички исправнијег термина “распоредивање” лица, ако већ није било простора да се уместо претходна два уврсти криминолошки признат термин “класификација”, упућивање лица на извршење казне се врши сваког првог, десетог и двадесетог у месецу, а уколико ови датуми падају у нерадне дане, наредног радног дана (чл. 32). Према територијалној надлежности Виших и прекршајних судова се у односу на место пребивалишта, односно боравишта, упућују у: А) казнено-поправне заводе отвореног типа (у Београду - Падинској Скели, Сомбору, Ћуприји, Шапцу) лица – а) мушког пола осуђена за кривично дело из нехата, без обзира на висину изречене казне; први пут осуђена на казну затвора, против којих

⁷⁵²Ibid.

⁷⁵³“Sl. glasnik RS”, br. 31/2015

се не води други кривични поступак и којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом не прелази три године, а која нису осуђена за кривична дела: силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба са дететом, трговина људима, разбојничка крађа, разбојништво, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, неовлашћено држање опојних дрога и омогућавање уживања опојних дрога и којима је изречена казна затвора у прекршајном поступку; б) оба пола – којима је одређена мера притвора (чл. 2 до чл. 5); Б) заводе затвореног типа (у Нишу, Пожаревцу и Сремској Митровици), изузев лица обухваћених од чл. 2 до чл. 5, лица – а) мушког пола, којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом прелази једну годину; прелази двадесет година; прелази једну годину, а не прелази двадесет година и прелази једну годину, а не прелази петнаест година и б) лица оба пола којима је изречена казна затвора у прекршајном поступку; мера притвора (чл. 6 до чл. 8); В) завод затвореног типа са посебним обезбеђењем (у Београду) лица мушког пола којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом прелази петнаест година и прелази десет година (чл. 9); Г) казнено-поправни завода за жене у Пожаревцу лица женског пола, осуђена малолетна и пунолетна, без обзира на висину изречене казне малолетничког затвора, односно казне затвора и казне затвора у прекршајном поступку (чл. 10); Д) заводе подутвореног типа (Окружне затворе у Београду, Врању, Зајечару, Зрењанину, Крагујевцу, Краљеву, Крушевцу, Лесковцу, Неготину, Новом Пазару, Новом Саду, Панчеву, Прокупљу, Смедереву, Суботици, Ужицу, Чачку) лица – а) мушког пола, која су први пут осуђена на казну затвора и против којих се води други кривични поступак, а којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом не прелази шест месеци и не прелази једну годину; први пут осуђена на казну затвора за кривична дела: силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба са дететом, трговина људима, разбојничка крађа, разбојништво, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, неовлашћено држање опојних дрога и омогућавање уживања опојних дрога, а којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом - не прелази шест месеци, прелази шест месеци а не прелази једну годину и не прелази једну годину; раније осуђивана на казну затвора, којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом

не прелази шест месеци, не прелази једну годину и прелази шест месеци а не прелази једну годину и којима је изречена казна затвора у прекршајном поступку и б) оба пола, којима је мера притвора и од стране Посебног одељења и Одељења за ратне злочине Вишег суда у Београду одређена мера притвора у посебној јединици Окружног затвора у Београду (чл. 11 до чл. 27); Ђ) казнено-поправни Завод за малолетнике (у Ваљевоу) лица – а) лица мушког пола, којима је изречена казна малолетничког затвора која имају пребивалиште, односно боравиште на територији виших судова у Републици Србији; која су први пут осуђена на казну затвора, а у моменту упућивања нису старија од 23 године и којима је изречена казна затвора до 10 година, која имају пребивалиште, односно боравиште на територији виших судова у Републици Србији; која су први пут осуђена на казну затвора и против којих се води други кривични поступак, а којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом не прелази једну годину, која имају пребивалиште, односно боравиште на територији вишег суда у Ваљевоу; која су први пут осуђена на казну затвора за кривична дела: силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба са дететом, трговина људима, разбојничка крађа, разбојништво, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, неовлашћено држање опојних дрога и омогућавање уживања опојних дрога, а којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом не прелази једну годину, која имају пребивалиште, односно боравиште на територији вишег суда у Ваљевоу; раније осуђивана на казну затвора, којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом не прелази једну годину, а која имају пребивалиште, односно боравиште на територији вишег суда у Ваљевоу; раније осуђивана на казну затвора, којима је изречена казна затвора чије трајање или остатак трајања после урачунатог притвора и другог лишења слободе у вези с кривичним делом прелази шест месеци, а не прелази једну годину, која имају пребивалиште, односно боравиште на територији вишег суда у Ужицу и којима је изречена казна затвора у прекршајном поступку која имају пребивалиште, односно боравиште на подручју Прекршајног суда у Ваљевоу и б) оба пола, којима је изречена мера притвора на територији Вишег суда у Ваљевоу (чл. 28); Е) Специјалну затворску болницу (у Београду) лица оба пола којима је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи и којима је уз казну затвора изречена мера безбедности обавезног лечења алкохоличара и обавезног лечења наркомана (чл. 29)⁷⁵⁴.

⁷⁵⁴Zaštitnik građana /2015/: *Pravilnik o upućivanju osuđenih, prekršajno kažnjenih i pritvorenih lica u zavode za izvršenje krivičnih sankcija* (Sl. glasnik RS, br. 31/2015).

4.2.4.2.8 Правилник о кућном реду Казнено-поправних завода и Окружних затвора

Конкретне одредбе у погледу криминолошког профилисања, бар, код интерне класификације лица, не предвиђа ни Правилник о кућном реду Казнено-поправних завода и Окружних затвора⁷⁵⁵, донет од стране Министарства правде, а ступио на снагу 22.10.2014. године. Иако није јасно зашто је тако учињено, разлози гашења претходних верзија Правилника⁷⁵⁶ би се једино, али не нужно, могли тражити у томе што су се њима више предвиђале, преписане из закона о извршењу кривичних санкција, одредбе о извршењу казне затвора, као и одредбе у погледу органа надзора над применом казнено извршних прописа, док нови Правилник предвиђа одредбе о начину живота и рада осуђених у казнено-поправним заводима и окружним затворима. Без обзира на то што је донет по узору на претходне, више подсећа на водич за лица лишена слободе током извршења казне затвора него на подзаконски акт, обзиром да се уочава изражена сличност његовог текста са тестом водича за лица лишена слободе, које су издале неке од земаља у региону (нпр. Р Хрватска и Босна и Херцеговина).

Наглашавајући одредбе важећег Закона о извршењу кривичних санкција (чл. 74), имплицитно довођење у везу криминолошког профилисања лица са интерном класификацијом се може размотрити у односу на одредбе важећег правилника које предвиђају да се након ступања у завод, осуђени упућује у пријемно одељење, најдуже тридесет дана, како би се испитала његова личност са психолошког, педагошког, криминолошког, социјалног, здравственог и безбедносног становишта (чл. 13 ст. 1 и 4). Како није прицизирано са којим разлогом би се испитивала личност лица, без обзира на то што законодавац, контрадикторно себи, предвиђа да осуђени, између осталих наведених права, остварује и право на обавештавање (чл. 14), ако се руководио тиме да објављивањем овог правилника упуту лица лишена слободе у права и обавезе у погледу кућног реда институције у којој се извршава казна или мера, онда није било згорег појаснити и садржај појединих права. Супротно томе се стиче утисак да је правилник више усмерен на предвиђање обавеза, дужности и забрана код поштовања кућног реда институције (нпр.: чл. 11, 19, 21, 22) и појашњења динамике појединих послова извршења припадника заводских служби (нпр.: чл. 3, 6 ст. 2 и 3, чл. 12 ст. 3) или институционалних организационих капацитета (нпр.: чл. 8 ст. 3, чл. 16), што може бити прихватљиво једино у контексту поштовања права на обавештавање лица и препорука појединих међународних организација⁷⁵⁷.

⁷⁵⁵“Sl. glasnik RS”, br. 110/2014

⁷⁵⁶“Sl. glasnik RS”, br. 72/2010 и 6/2012.

⁷⁵⁷Pragraf Lex /2015/: *Pravilnik o kućnom redu Kazнено-popravnih zavoda i okružnih zatvora* (Sl. glasnik RS, br. 110/2014).

4.2.4.2.9 Правилник о кућном реду посебног одељења за извршење казне затвора за кривична дела организованог криминала

Сличност у односу на одредбе претходног акта у погледу нормирања криминолошког профилисања и његовог непосредног довођења у везу са интерном класификацијом се уочава и код **Правилника о кућном реду посебног одељења за извршење казне затвора за кривична дела организованог криминала**⁷⁵⁸, објављеног 26.03.2010. године, с тим да је нова верзија, у виду *Правилника о допуни правилника о кућном реду посебног одељења за извршење казне затвора за кривична дела организованог криминала*⁷⁵⁹ донета 17.05.2013. године од стране Министарства правде и државне управе, а ступила на снагу 25.05.2013. године. Без обзира на то што правилник предвиђа да се њиме ближе уређују начин живота и рада осуђених (чл. 1), законодавац, у делу Правилника о *Пријемном одељењу*, истиче да се после пријема осуђеног образује лични лист у који се уносе матични број и подаци о осуђеном, прикупљени током кривичног поступка и поступка упућивања осуђеног на издржавање казне затвора у Посебно одељење (чл. 12 ст. 1). Поштовање појединих основних људских права гарантованих Уставом је озбиљно доведено у питање, јер нигде није прецизирано временско трајање боравка лица у пријемном одељењу, иако је у делу о *Разврставању осуђеног*, предвиђено да се после пријема у Посебно одељење, у року од седам дана, упознаје личност осуђеног са психолошког, криминолошког и безбедносног становишта (чл. 13 ст. 1). Правилник непосредно предвиђа циљ упознавања личности лица применом метода криминолошког испитивања, обзиром да, на основу података о упознавању осуђеног и прикупљених током кривичног и поступка упућивања на издржавање казне, управник казнено-поправног завода, доноси програм поступања, који садржи процењене капацитете, мотивацију за промену криминалног понашања и квантификовану процену ризика осуђеног, његов смештај у одређену просторију, задатке службених лица у реализацији програма и групу у којој ће осуђени остваривати режим активности, у складу са степеном ризика и потребама (чл. 13 ст. 2). Иако би се могло извршити лексичко и граматичко уређивање текста поменутог члана, у циљу избегавања беспотребног понављања појмова, треба имати у виду да је Правилник донет након што је у фебруару исте године објављена Директива о начину рада службеника третмана у Заводима Управе за извршење кривичних санкција, којом је учињено нормирање пионирских захвата у области актуарске процене “*ризика лица лишених слободе*”⁷⁶⁰.

⁷⁵⁸“Sl. glasnik RS”, br. 18/2010

⁷⁵⁹“Sl. glasnik RS”, br. 18/2010 i 43/2013

⁷⁶⁰Paragraf Lex /2015/: *Pravilnik o kućnom redu posebnog odeljenja za izvršenje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala* (Sl. glasnik RS, br. 18/2010 u 43/2013).

4.2.4.2.10 Правилник о кућном реду Специјалне затворске болнице

Нешто прецизније одредбе медицинске, клиничко-дијагностичке и актуарске процене и рехабилитације лица су предвиђене одредбама Правилника о кућном реду Специјалне затворске болнице⁷⁶¹, које је Министарство правде и државне управе донело 29.12.2014. године. Како је у оригиналном тексту у делу о Пријему лица, ближе регулисаног у оквиру *Главе II*, предвиђено да се “у болницу прима лице”, коме је изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, лечења алкохоличара и наркомана, ради психијатријског лечења, уколико је одређен притвор или се налази на издржавању казне затвора, осуђено или притворено, упућено на болничко лечење због соматског обољења и према коме је одлуком тужилаштва или суда наређено неуропсихијатријско вештачење (чл. 3), требало би назначити да је Специјална затворска болница институција извршења, која поступа у складу са правноснажно донетим судским одлукама, због чега би се термин “*прима*” могао заменити са термином “*класификује*”, ако бисмо се руководили научним принципима савремене криминологије, односно “*упућује*”, ако би законодавац желео да остане доследан самом себи, а према одредбама чл. 29 актуелног Правилника о упућивању осуђених, прекршајно кажњених и притворених лица у заводе за извршење кривичних санкција. Дилема у погледу положаја лица према којима се извршавају мере безбедности, осуђених и притворених лица, ближе регулисаног одредбама у *Глави V*, постоји у односу на издвајање од осталих лица на извршењу мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи у погледу смештаја (чл. 17), док се смештај свих лица одређује према узрасту, полу, личним особинама, склоностима и другим својствима лица, од којих зависи позитиван међусобни утицај и одсуство опасности од физичког и психичког угрожавања, с тим да је смештај лица са инвалидитетом примерен врсти и степену његових потреба (чл. 22). Лице на извршењу мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, у складу са одредбама у оквиру *Главе III – Извршење мера безбедности*, упознаје се са разлозима и циљевима смештаја, које стручни тим болнице, кога чине психијатар, лекар, медицински техничар, психолог, социјални радник, медицински радни терапеут и запослени из службе обезбеђења, нарочито има у виду приликом спровођења активности према индивидуалним потребама и природи болести лица лишеног слободе (чл. 16 ст. 1, чл. 17). У циљу превенције опасног понашања, менталне и социјалне рехабилитације и повратка у друштвену заједницу, поменута лица се подвргавају психијатријским и неуролошким прегледима, допунским клиничким испитивањима,

⁷⁶¹“Sl. glasnik RS”, br. 145/2014

консултативним прегледима и интервенцијама других медицинских специјалности и према њима примењују психофармакотерапија, групна и индивидуална психотерапија, психолошка тестирања и социјалне анкете, радна и окупациона терапија, медицинска рехабилитација и ресоцијализација, као и евалуација резултата лечења (чл. 15). За разлику од ове категорије, лица на извршењу мере безбедности обавезног лечења алкохоличара и наркомана представљају посебну кривично-правну категорију лица лишених слободе, због чега се одмах након доласка у болницу задржавају у пријемном одељењу болнице најдуже до 30 дана, како би се са психолошког, педагошког, криминолошког, социјалног, здравственог и безбедносног становишта обавило упознавање њихове личности од стране стручног тима и сачинио програм поступања (чл. 19), а у циљу лечења, едукације, успостављања трајне апстиненције од алкохола и психоактивних супстанци и повратка у друштвену заједницу (чл. 18), лица подвргла комплетним психијатријско-психолошким претрагама, консултативним прегледима и интервенцијама других медицинских специјалности, допунским дијагностичким испитивањима, раду у терапијским заједницама, едукацији из области болести зависности и ризичног понашања и према њима применила психофармакотерапија, групни и индивидуални терапијски рад, извршила процена постигнутих резултата и предлагање даљег лечења и третмана. Осим одредби у вези са поменутиим категоријама лица, у *Глави IV*, у погледу лечења осуђених и притворених лица од акутних психијатријских и неуролошких болести, законодавац је предвидео примену интензивне фармакотерапије, неуролошке терапије, допунске дијагностичке процедуре, консултативне прегледе других специјалности и евалуацију лечења, као и да лица задржавају групу и додељена проширена права и погодности, уколико им то дозвољава здравствено стање, а да се на притворена лица примењују одредбе Правилника о извршењу мере притвора (чл. 20)⁷⁶².

4.2.4.2.11 Правилник о извршењу мере притвора

Како је донет 01.12.2014. године од стране Министарства правде и државне управе по узору на *Правилник о кућном реду за примену мере притвора*⁷⁶³, актуелни **Правилник о извршењу мере притвора**⁷⁶⁴ са њим има доста сличности, али и разлика. Док је *Пријем притвореника* у Правилнику о кућном реду био регулисан одредбама чланова у оквиру *II* поглавља (чл. 3 до чл. 13), одредбама чл. 14 у Правилнику о извршењу је предвиђено да се за свако притворено лице образује лични лист у који се уносе матични број у заводу и подаци о

⁷⁶²Zaštitnik građana /2015/: *Pravilnik o kućnom redu Specijalne zatvorske bolnice* (Sl. glasnik RS, br. 145/2014).

⁷⁶³“Sl. glasnik RS”, br. 35/99

⁷⁶⁴“Sl. glasnik RS”, br. 132/2014

лицу. Одредбе о *Распоређивању притвореника* су непосредно регулисане засебно у оба правилника, с тим што је у претходном правилнику било предвиђено да распоређивање притвореника у просторијама завода врши управник завода, на основу личног својства притвореника и расположивости смештајног простора (чл. 11), док актуелни правилник предвиђа да, осим управника завода, распоред може вршити и лице које он овласти, уз увођење процене безбедносног ризика, психолошких, криминолошких и социјалних карактеристика и здравственог стања, и то у најкраћем року од часа пријема притвореног лица (чл. 16). Нормативно увођење примене криминолошко-актуарске процене притворених је индикативна новина у казнено извршном законодавству, не само са аспекта њеног практичног значаја код одредби у погледу смештаја (нпр. чл. 17, чл. 18 ст. 3), већ и у погледу критеријума организационе институционалне динамике, међу којима се нарочито издвајају безбедносни, попут боравка притворених лица ван затворених просторија (чл. 45 ст. 3 и 5), одржавања реда и дисциплине (чл. 66), забране контакта између притвореника у различитим просторијама (чл. 67 ст. 1), бекства (чл. 68), извођења више притвореника (чл. 69), спровођења (чл. 70) или привођења притвореника (чл. 71)⁷⁶⁵.

4.2.4.2.12 Правилник о начину извршења казне затвора у просторијама у којима осуђени станује

Нејасно је како одредбе у погледу класификације лица лишених слободе, а индиректно и њихове процене и конкретних интервенција третмана, нису предвиђене *Правилником о начину извршења казне затвора у просторијама у којима осуђени станује*⁷⁶⁶, донетог 07.09.2010. године од стране Министарства правде, у циљу увођења алтернативних санкција у кривично-правни систем. Иако је као предмет правилника одређено ближе уређивање начина извршења казне затвора у просторијама у којима осуђени станује (чл. 1), регуле у погледу извршења овог модалитета казне затвора су предвиђене само са аспекта носилаца послова њеног практичног и техничког извршења (нпр. чл. 6, чл. 7 ст. 2 и 3). Како је кривичним законодавством предвиђено да се ова врста казне може извршавати са и без електронског надзора, ефекте криминолошке процене лица лишених слободе за присуство или одсуство услова извршења мере електронског надзора не треба посебно образлагати, ако се посматра сврха одређивања мере са аспекта безбедности друштвене заједнице, због чега остаје нејасно како је занемарено увођење одредби ,

⁷⁶⁵Zaštitnik građana /2015/: *Pravilnik o kućnom redu za primenu mere pritvora* (Sl. glasnik RS, br. 35/99); Zaštitnik građana /2015/: *Pravilnik o izvršenju mere pritvora* (Sl. Glasnik RS, br. 132/2014).

⁷⁶⁶“Sl. glasnik RS”, br. 64/2010

ако не у погледу процене лица лишених слободе, онда, бар, у погледу конкретних интервенција према лицу лишеном слободе. Ако је већ одредбама правилника предвиђено да се мера електронског надзора споводи ради контролисања поштовања ограничења (чл. 7 ст. 1), онда су се интервенције у погледу избегавања ограничења, такође, могле и конкретизовати, или у оквиру истог члана или у даљем тексту правилника. Одредбе у односу на процену и конкретне интервенције би могле имати непосредну везу са чл. 10 правилника, бар у погледу сврхе и садржаја вођења евиденција, које, општеузев, нису нигде ни напоменуте у тексту правилника⁷⁶⁷.

4.2.4.2.13 Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица

Без обзира на непотпуно познавање основних методолошких постулата актуарске правде, учињени су значајни напори, најпре, пионирским захватима, њеног нормативног *ad hoc* увођења у Правилник о третману, програму поступања, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица⁷⁶⁸, а након његовог гашења и у нову верзију акта идентичног назива⁷⁶⁹, чији је текст сличан претходном, а које је Министарство правде и државне управе донело и објавило 27.07.2015. године. Текст актуелног правилника у погледу одређивања третмана није значајније измењен у односу на претходни, већ је само извршено прераспоређивање одредби, с тим да се, осим лексичких, граматичких и системских недоумица, јављају озбиљна непознавања оних који су писали садржаје одредби правилника у односу на обухваћени садржај текста. Како оба правилника (чл. 2 и чл. 2) одређују да је третман примена свих предвиђених активности - планираних метода, техника и поступака којима се остварује сврха кажњавања осуђеног, у складу са Законом о извршењу кривичних санкција, актуелни правилник беспотребно понавља да се планиране методе, технике и поступци предузимају са циљем да осуђени усвоји друштвено прихватљив систем вредности и овлада вештинама за успешно укључивање у заједницу како убудуће не би вршио кривична дела и допуњује да се спроводи кроз програм поступања, разврставање, накнадно разврставање и припрему за отпуст (чл. 6). Конфузност и контрадикторност одредби оба правилника се огледа и код одређивања програма поступања као индивидуалног прилагођавања третмана осуђеном у зависности од процене ризика, капацитета осуђеног и његових потреба (чл. 3 и чл. 3) и актуелног правилника код одређивања разврставања као дела програма поступања и упућивања осуђеног у отворено, полуотворено или затворено

⁷⁶⁷Uprava za izvršenje krivičnih sankcija /2015/: *Pravilnik o načinu izvršenja kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje* (Sl. glasnik RS, br. 64/2010).

⁷⁶⁸“Sl. glasnik RS”, br. 72/2010

⁷⁶⁹“Sl. glasnik RS”, br. 66/2015

одељење и његов смештај (чл. 4 ст. 1 и 2) и накнадног разврставања као измене програма поступања у зависности од промене степена ризика и остваривања индивидуалних циљева осуђеног (чл. 5)⁷⁷⁰.

Правилником је предвиђено да пријем и упознавање осуђеног, са психолошког, педагошког, криминолошког, социјалног, здравственог и безбедносног становишта, врши стручни тим пријемног одељења завода (чл. 7 ст. 1, 3 и 4), чије послове не треба посебно образлагати, а да се код утврђивања програма поступања, у испитивању процене ризика, капацитета и потреба осуђеног, процена ризика испитује применом упитника за осуђене према којима се извршава казна затвора до три године и упитника за осуђене према којима се извршава казна затвора преко три године (чл. 8 ст. 1 и 2). Претходни (чл. 11 ст. 1 и 2) и актуелни правилник (чл. 9 ст. 2 и 3) одређују да су варијабле процене капацитета криминолошког ризика врста и тежина извршеног кривичног дела, висина изречене казне, облик кривице, начин ступања на извршење казне, однос осуђеног према извршеном кривичном делу и казни, ранија осуђиваност, чињеница да ли се води нови кривични поступак, понашање током ранијег издржавања казне, психолошке, социјалне и здравствене особености, као и да се степеновање процењеног ризика врши према томе да ли је низак, средњи и висок, а у односу на категоричке варијабле процењеног степенованог ризика и опасност осуђеног за друге осуђене, запослене у заводу или друга лица која посећују завод, вероватноћа покушаја самоповређивања или извршења самоубиства, склоност бекству, опасност осуђеног за заједницу у случају бекства или изласка из завода и вршење кривичних дела након извршења казне. Оба правилника у чл. 10 предвиђају, идентично, да се у циљу утврђивања програма поступања процењује капацитет осуђеног на интелектуалном, емоционалном и социјалном плану, способност да усвоји знања и вештине и могућност да прихвати позитивне вредности и нове обрасце понашања. Претходни правилник (чл. 12) и актуелни правилник (чл. 11 ст. 1 до 3) одређују да су индикатори процене потреба социјалне вештине, побољшање способности комуникације и друштвено прихватљивог понашања у свакодневним ситуацијама, стручно усавршавање и образовање, стицање, развијање и одржавање радних навика, психолошка, психијатријска, медицинска и социјална помоћ, пружање правне помоћи у вези са извршењем казне, лечење од болести зависности, посебне мере заштите од свих видова психичког, физичког, сексуалног угрожавања или било ког другог облика дискриминације и припрема за отпуст, како би се на основу утврђених потреба одредили индивидуални циљеви, а за лица са посебним потребама, програм поступања у складу са врстом

⁷⁷⁰Paragraf Lex /2015/: *Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica* (Sl. glasnik RS, br. 66/2015).

посебних потреба. На основу одредби о садржају програма поступања, у који улазе процењени капацитети, мотивација за промену криминалног понашања и процењени степен ризика, група и одељење у које је осуђени разврстан и смештај, ефикасни поступци и активности сагласно утврђеним потребама, индивидуални циљеви у одређеном периоду, чијим остваривањем ће се обезбедити повећање капацитета, успешна адаптација и смањење ризика од вршења кривичних дела осуђеног, задаци особља у реализацији програма, начин сарадње са спољним институцијама и организацијама у реализацији програма поступања и породицом или другим блиским лицима, као и програм припреме за отпуст (чл. 13), стручни тим сачињава предлог програма поступања, који се доноси одлуком управника завода, а садржи податке о групи, одељењу и смештају, одређеном на основу утврђеног степена ризика, стручном усавршавању и образовању, групном и индивидуалном раду, радном ангажовању, коришћењу слободног времена, специјалним поступцима, као и специјалним мерама заштите (чл. 14 ст. 1 и 2). Кретање осуђеног у третману је нужно повезано са преиспитивањем и изменама програма поступања, где је предвиђено да се програм поступања мења, у складу са проценом понашања осуђеног, степеном његове сарадње у реализацији програма, постигнутим резултатима и околностима које могу настати током извршења казне, бар једном у сваких шест месеци за изречене казне затвора до три године, сваких годину дана за изречене казне затвора од три до десет година, сваке две године за изречене казне затвора преко десет година, након чега стручни тим оцењује извештај о остваривању програма поступања и доставља управнику завода предлог за измену програма поступања, а управник завода доноси одлуку о измени програма поступања (чл. 32 ст. 1 до 4)⁷⁷¹.

Као најзначајније критеријуме за разврставање осуђеног је правилник предвидео дужину казне, начин доласка на издржавање казне однос према кривичном делу и казни, врсту и тежину кривичног дела, ранију осуђиваност, други кривични поступак или изречену казну, психолошке, педагошке, социјалне особености, безбедносне ризике и потребе осуђеног, понашање током ранијег издржавања кривичне санкције у одговарајућој институцији, као и друге чињенице битне за разврставање, предвиђене упитником из чл. 8 ст. 2 правилника (чл. 16). Разврставање осуђеног у заводу је одређено као распоређивање лица у отворено, полуотворено или затворено одељење и одређивање групе, при чему се распоређује у отворено одељење лице са очуваним капацитетима за промену и ниским степеном ризика, у полуотворено, лице које има делимично очуване капацитете за промену и средњи степен ризика, а у затворено, лице код кога се очекује отежана адаптација на заводске услове, које представља опасност за осуђене или запослене, има

⁷⁷¹Ibid.

битно умањене капацитете за промену и висок степен ризика, као и лице са ниским или средњим степеном ризика, против кога се води кривични поступак за кривично дело за које је забрањена казна затвора у трајању од три године или преко три године, коме је изречена нова правноснажна казна затвора у трајању од три године или преко три године, које је на извршењу казне затвора у трајању од пет или више година или је на извршење приведено по потерници или спроведено из притвора (чл. 17). Како се лице може разврстати у групу са већим или мањим степеном проширених права и погодности, *накнадно разврставање* обухвата измену програма поступања у делу одређивања групе и упућивања осуђеног у отворено, полуотворено или затворено одељење (чл. 33), при чему поступак *додељивања проширених права и погодности* у оквиру групе подразумева посебно добро владање и залагање лица у остваривању програма поступања и реализацији индивидуалних циљева, при чему одлуку о додељивању проширених права и погодности, у складу са законом, доноси управник завода на образложени предлог стручног тима (чл. 23). Док се предвиђени критеријуми *накнадног разврставања у групу са већим степеном проширених права и погодности* односе на остваривање програма поступања, индивидуалних циљева или накнадног утврђивања мањег степена ризика (чл. 34), с тим да осуђени који је разврстан у групу В1 може бити накнадно разврстан у групу В2 по истеку најмање једне четвртине казне, разврстан у групу В1 и накнадно разврстан у групу А2 по истеку најмање једне петине казне, где накнадно разврставање из групе В2 у В1, В2 у В1 и А2 у А1 није условљено дужином “издржаног” дела казне (чл. 35), критеријуми *накнадног разврставања у групу са мањим степеном проширених права и погодности* се односе на изречену дисциплинску казну за тежи дисциплински преступ или накнадно утврђен већи степена ризика, изречену дисциплинску казну за лакши дисциплински преступ, покретање новог кривичног поступка или изречену нову казну затвора (чл. 36 ст. 1 и 2), с тим да осуђени који је накнадно разврстан у групу В1 може бити накнадно разврстан у групу В2 по истеку најмање једне четвртине преосталог дела казне, накнадно разврстан у групу В1 може бити накнадно разврстан у групу А2 по истеку најмање једне петине преосталог дела казне, где накнадно разврставање из групе В2 у В1, В2 у В1 и А2 у А1 није условљено дужином преосталог дела казне (чл. 37 ст. 1 и 2)⁷⁷².

4.2.4.2.14 Правилник о раду осуђеног лица

Процена ризика добија на значају код утврђивања радних слободности лица лишених слободе ради остваривања права по основу рада, а чије је ближе нормативно уређење дато у

⁷⁷²Ibid.

Правилнику о раду осуђеног лица⁷⁷³, донетог и објављеног 29.12.2014. године од стране Министарства правде и државне управе, а којим је одређено да је сврха рада да лице лишено слободе, у складу са актуелним Законом о извршењу кривичних санкција, стекне, одржи и повећа своје радне способности, радне навике и стручно знање, како би му се омогућили услови за успешну реинтеграцију (чл. 2), при чему рад лица мора бити сврсисходан и не сме бити понижавајући (чл. 3), због чега се лица могу упослити у заводу или изван завода (чл. 6). Како је рад лица саставни део програма поступања (чл. 7), стручни тим завода предлаже управнику завода радно ангажовање осуђеног на основу утврђеног степена ризика, психичких, физичких и здравствених способности, стручних квалификација, изражених жеља и могућности завода (чл. 8 ст. 1). Према стручним квалификацијама, условима рада и психофизичким напорима се послови лица разврставају у три групе послова са коефицијентом сложености на: једноставне послове (коефицијента 1,00), послове средње сложености (коефицијента 1,25) и теже физичке или најсложеније послове (коефицијента 1,50) (чл. 10), а на основу сложености посла одређује обрачун накнаде за рад (чл. 14) и годишњи одмор лица (чл. 20), на тај начин што се месечна накнада за рад обрачунава као производ накнаде за рад по сату, броја сати проведених на раду и коефицијента сложености посла, из чл. 10 правилника⁷⁷⁴.

4.2.4.2.15 Директива о начину рада службеника третмана у Заводима Управе за извршење кривичних санкција

Директива о начину рада службеника третмана у Заводима Управе за извршење кривичних санкција, донета 24.02.2013. године⁷⁷⁵ од стране директора Управе за извршење кривичних санкција Министарства правде и државне управе на основу чл. 44/1 Закона о државној Управи⁷⁷⁶ и чл. 26 ст. 1 Закона о извршењу кривичних санкција⁷⁷⁷, предвиђа начин рада службеника третмана у Заводима, процедуре у раду и изглед и садржај докумената током утврђивања, спровођења и измене програма поступања са лицима осуђеним за кривична дела и прекршај, као и начин примене Правилника о третману, разврставању и накнадном разврставању осуђених лица. Директивом је предвиђено да процедуре у обављању послова и задатака службеника третмана представљају утврђене, описане и дефинисане поступке и основ за унапређење и уједначавање процеса рада у третману осуђених лица у установама за извршење

⁷⁷³“Sl. glasnik RS”, br. 145/2014

⁷⁷⁴Zaštitnik građana /2015/: *Pravilnik o radu osuđenog lica* (Sl. glasnik RS, br. 145/2014).

⁷⁷⁵Управа за извршење кривичних санкција /бр. 110-00-1/13-03/.

⁷⁷⁶“Sl. glasnik RS”, br. 79/05, 101/07 i 95/10

⁷⁷⁷“Sl. glasnik RS”, br. 85/05

кривичних санкција, као и да обухватају формирање досијеа осуђеног и његово упознавање са прописима, вођење интервјуа, примену упитника за процену ризика, додатна испитивања, утврђивање и израду предлога програма поступања службеника третмана и стручног тима, доношење одлуке о програму поступања, израду предлога и доношење одлуке о измени програма поступања и извршењу казни затвора лица осуђених за прекршај, а да се применом процедура у служби за третман успостављају смернице, уводи доследност у свакодневне активности, постиже стандардизација и самосталност у обављању посла, транспарентност обављеног посла, ефикасност и доследност у обављању посла, као и успостављање тимског начина рада у функционисању службе, где службеници третмана имају обавезу да прописане процедуре, ради професионалног и законитог обављања послова и задатака, доследно примењују⁷⁷⁸.

⁷⁷⁸Uprava za izvršenje krivičnih sankcija /2015/: *Direktiva o načinu rada službenika tretmana u Zavodima Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, br. 110-00-1/13-03.*

5. ОКВИР ПРИМЕНЕ КРИМИНОЛОШКОГ ПРОФИЛИСАЊА ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

У циљу обезбеђивања правне сигурности система, неопходност поседовања квалитета ауторитета и извесности у непроменљивост и правноснажност судске одлуке је условила појаву интересовања за проблем пресуђивања у кривичним стварима последњих педесет година. Превасходно као предмет, иностране и домаће, кривично-правне литературе, у смислу ширења научних интересовања и сазнања интердисциплинарних приступа, уочавања значаја друштвене реакције за одређивање криминалног понашања, на које је указао социјални интеракционизам, и гранања судске психијатрије и психологије, испитивање личности, понашања и околности лица код одмеравања, изрицања и извршења кривичних санкција нарочито добија на значају⁷⁷⁹.

У складу са еволуцијом кривичног права, испитивање личности, понашања и околности лица у законом одређеном поступку је знатно проширено данас. Професионална експертиза личности и понашања лица, у складу са саопштавањем општих ставова науке и умећа и конкретним процесним чињеницама, даје се суду у облику исказа стручњака, вештака или стручних саветника. Судско-психијатријски и судско-психолошки налаз и мишљење код испитивања личности, понашања и околности лица лишених слободе у нашем законодавству има јасне кривично-процесне оквире (чл. 113, 114, 121, 123, 125, 131, 132, 309 ЗКП)⁷⁸⁰.

Судска психијатрија се бави сагледавањем различитих чињеница и околности, преко података из судских списа и медицинске документације до утврђивања стања душевног здравља лица, како би се испитало постојање одређених фактора структуре и динамике личности и социјалних фактора, који утичу на појаву одређеног менталног поремећаја лица, какав је тај поремећај и како је утицао на психичке процесе, као и способности лица, са аспекта правног поступка у коме то лице учествује. Судско-психијатријска експертиза био-психолошка стања лица репрезентује у односу на њихов правни значај, због чега се даје у прецизно формулисаној писаној форми. Основни делови психијатријске експертизе су: уводни део (основни подаци и извод из судског списа) - информације потребне за давање одговора затражених писаним налогом којим се одређује вештачење, и то као сажето препричавање форензичко релевантних делова или као цитирање; психијатријски налаз (испитивање) – медицинско клинички релевантни подаци за доношење судске одлуке; психијатријско мишљење (средишњи део

⁷⁷⁹Аćimović, М. /1976/: *Donošenje krivičnih presuda, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, 16, p. 205.

⁷⁸⁰“Sl. glasnik RS”, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

експертизе) – јасно и логички аргументована професионална оцена менталног стања лица заснована на претходно наведеним подацима; закључак (резиме експертизе) – повезивање података о клиничкој и форензичкој процени менталног стања лица и давање препорука суду. Као самостална научна дисциплина, судска психологија се, у ширем смислу, ограничава на психолошко проучавање окривљеног и других учесника у кривичном поступку (њихових психичких процеса и функција и психичких особина и својстава), а у ужем, проучавањем психолошких појмова у вези са процесним збивањима и прописима и учесницима законом одређеног поступка. Приликом састављања налаза и мишљења за суд, судски психолози се користе општим (експеримент, посматрање, интроспекција, испитивање, социометријски, тестови, статистички, испитивања појединачног случаја) и специфичним методама (проучавање судске документације, саслушање, оцена веродостојности исказа) судске психологије⁷⁸¹.

За судско-психијатријску и судско-психолошку, код нас, а у свету и судско-криминолошку експертизу, заједничко је да се дају у виду исказа стручњака, као процесно незаинтересованих лица. Исказ се узима у виду налаза (лат. *visum repertum*) и мишљења (лат. *parere*), заснованих на стручној спреми, или вештини, стеченој вршењем позива стручњака у опажању извесних чињеница, околности или појава. Како налаз садржи оно што је стручњак опазио или утврдио, а мишљење стручну квалификацију у вези са испитивањем чињеница од значаја за конкретну кривичну ствар, процењују се у складу са слободном судијском оценом доказа⁷⁸².

У циљу наглашавања значаја оквира примене криминолошког профилисања лица лишених слободе, неопходно је указати на актуелне теоријско-методолошке и нормативно-правне специфичности судско-криминолошке експертизе сагледавањем њених сличности и разлика у односу на судско-психијатријску и судско-психолошку експертизу. Судаћи по усмерености савременог научног интереса за материју казнено извршног права, оквир примене криминолошког профилисања лица лишених слободе, издвојен према фазама законом одређеног поступка, могао би да се анализира у односу на следеће методолошке проблеме:

а) способност лица за давање веродостојног исказа током фазе предистражног поступка и урачунљивост и способност лица за саслушање, симулирање менталне болести или обољења и потенцијална кривична одговорност лица током фазе кривичног поступка,

б) екстерна, интерна иницијална и накнадна класификација и надзор у заједници лица непосредно пре и током фазе извршења кривичне санкције.

⁷⁸¹Delić, N. /2012/: *op. cit.*, p. 39, 46-49; Ćirić, Z. /2014/: *Sudsko-psihijatrijski aspekt mentalnih poremećaja nastalih zloupotrebom droga, Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, LIII(68), p. 63.

⁷⁸²Aćimović, M. /1981/: *op. cit.*, p. 79; Tomić, K. /2009/: *op. cit.*, p. 25, 88-91.

5.1 КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ И СПОСОБНОСТ ЗА ДАВАЊЕ ВЕРОДОСТОЈНОГ ИСКАЗА, УРАЧУНЉИВОСТ И СПОСОБНОСТ ЗА САСЛУШАЊЕ, СИМУЛИРАЊЕ МЕНТАЛНЕ БОЛЕСТИ ИЛИ ОБОЉЕЊА И ПОТЕНЦИЈАЛНА КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ

С обзиром на то да се односи на изјаву лица у вези са кривичним стварима које му се стављају на терет, исказ има важан нормативно-правни значај. Док се у *ширем* смислу схвата као изјава лица поводом истинитости неке правне чињенице, у *ужем* смислу представља потврђивање навода оптужбе од стране лица. Психолошка детерминисаност основе исказа указује да може бити категоризован према различитим критеријумима поделе, а најзначајнија је према истинитости изнетих тврдњи. Ако се на основу истинитости изнетих тврдњи лице може ослободити или даље процесуирати у оквиру законом одређеног поступка, јер се веродостојност исказа посматра у односу на лице као извор чињеница, које могу бити *безусловне доказне вредности* (лат. *confessio est regina probationem*) или одрицања од ње, оквир примене криминолошког профилисања је индикативан код испитивања *способности лица за давање веродостојног исказа*⁷⁸³.

Судећи према усмерености предистражног поступка на спровођење процесних радњи ради утврђивања веродостојности исказа, као и судско-психијатријска и судско-психолошка, судско-криминолошка експертиза користи општи научни метод анализе садржаја код расветљавања чињеница у погледу личности и понашања лица које даје исказ. Метод анализе садржаја исказа обухвата разматрање његове структуре: увода, главног садржаја и епилога. Ако лице даје истинит исказ, увод неће бити пренатрпан детаљима, док је код неистинитог оптерећен детаљима, поготово у односу на временски и просторни оквир радње извршења. Код истинитог исказа је главни догађај најопширнији део, док је код неистинитог хиперболички искривљен. За разлику од главног, епилог је најчешће емотивно обојен, због деловања процеса трансфера емоција, па неистинит исказ у епилогу увек има главни догађај, због потребе лица које даје исказ да се фокусира на детаље око главног догађаја, враћајући се често његовом опису. Веродостојност исказа зависи од анализе квалитета вербалног садржаја, вербалног цурења, вокалитета и невербалног понашања лица које даје исказ. Ако вербални садржај исказа обухвата коришћене речи и фразе, на које значајно утичу физички и ментални показатељи, попут глади, жеђи, узбуђења, итд., неистинит исказ може обилovati коришћењем речи и фраза које су понављане, додаване, коришћене ради прикривања кривице, протестујуће и приговарајуће,

⁷⁸³Tomić, K. /2009/: *Forenzički sadržaj materijalnih i personalnih dokaza*, Banja Luka, p. 21-23; Delić, N. /2012/: *Sudska psihologija kao nastavna i naučna disciplina, Crimen*, III(1), p. 46-49.

опширне и широке, наглашене, избегавајуће, еуфемистичне, итд. Услед оптерећености лица афектом је често присутно „цурење“ вербалног садржаја, односно когнитивни напор лица у конструкцију и одржавање исказа, па неистинит исказ карактеришу омашке у говору, контрадикторна/инверзивна и специфична оповргавања, застоји, неправилна употреба личних заменица или њихова неупотреба. Пошто квалитет вокалитета представља јачину тона и брзине говора, неистинитост изјаве лица се показује у односу на повишен тоналитет, дуге паузе, генерално успорен говор, напетост, итд. Пошто је понашање лица у спреси са говором, невербално понашање лица које даје неистинит исказ карактеришу понашајни амблеми и симболи, илустровања и рефлектовања или опонашања⁷⁸⁴.

Обзиром да је способност лица за давање веродостојног исказа функционално повезана са основним психичким функцијама личности лица, стручна експертиза је усмерена на испитивање личности, понашања и околности лица које даје исказ. Док су судско-психијатријска и судско-психолошка засноване на коришћењу претходног искуства стручњака код примене клиничког приступа процени лица, у предистражном поступку је судско-криминолошка експертиза заснована на употреби проспективних техника. Иако је предистражни поступак усмерен, између осталог, на утврђивање криминалне историје лица, технике криминолошког профилисања се не користе искључиво код утврђивања биографије лица, већ и капацитета лица за потенцијално чињење кривичног дела, објашњење понашања у односу на доказе и чињенице о општем типу учиниоца. Ако су доследност и довољност битне карактеристике криминолошког профила лица, технике које користе мултиваријантну анализу променљивости психичких процеса и социо-демографских карактеристика лица су корисне, јер указују на предвиђања у погледу даљег понашања конкретног лица. Истинитост понашања и динамика дела су важна питања предистражног поступка, због чега је процена ризика и значајна за дефиницију криминолошког профила лица које даје исказ. Ако се утврђивањем статичких и динамичких фактора утврђује мотивација лица, употреба инструмената новије генерације за процену генералног, сексуалног и насилничког рецидивизма би у нашем законодавном оквиру имала процесни смисао код испитивања личности, понашања и околности лица, што се чини значајним код доношења одлука у погледу превентивног одређивања мере задржавања и притварања лица, нарочито лица код којих је евидентно присуство менталних болести или обољења⁷⁸⁵.

У погледу испитивања **урачунљивости и способности лица за саслушање** у кривичном

⁷⁸⁴Carson, D., Bull, R. /2003/: *op. cit.*, p. 67-89; Tomić, K. /2009/: *op. cit.*; Delić, N. /2012/: *op. cit.*; Baić, V. /2014/: *Kriminalistička psihologija*, Beograd, p. 23-35.

⁷⁸⁵Bourque, J., LeBlanc, S., Utzschneider, A., Wright, C. /2009/: *op. cit.*; Alison, L., Goodwill, A., Almond, L., Van den Heuvel, C., Winter, J. /2010/: *op. cit.*, 119-125; Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. /2010/: *op. cit.*, p. 157.

поступку, разликовање стручних експертиза добија на значају. С обзиром на то да је неурачунљивост правни појам са битним биолошко-психолошким компонентама, разликовање стања неурачунљивости у односу на стања урачунљивости и битно смањене урачунљивости је нужно за судску процену. Приликом утврђивања урачунљивости је неопходно кумулативно констатовати одређена биолошка и психолошка стања у односу на конкретно кривично дело, како би се извршило њихово нормативно одређење. Вештак треба да утврди да ли се окривљени у време извршења кривичног дела налазио у неком од законски нормираних биопатолошких стања (душевне болести, привремене душевне поремећености, заосталости у душевном развоју или друге теже душевне поремећености), како је то стање деловало на његову способност схватања значења дела и управљање сопственим поступцима (да ли у односу на дело постоји одсуство моћи расуђивања и одуство моћи одлучивања), као и то да ли је опасан по околину због могућности да понови дело. Психијатар се не сме упустити у правно питање оцене урачунљивости, већ у процену менталног стања лица одређивањем: природе, врсте, степена и трајности менталне болести или обољења и давањем мишљења о утицају душевног стања на схватање природе и значаја поступака лица, као и да ли је и у којој мери поремећај душевног стања постојао у време извршења кривичног дела. Уколико констатовани душевни поремећај искључује интелектуалне и волунтативне способности, суду је омогућена процена да због неурачунљивости лице није криво за учињено дело, те се према њему може применити мера безбедности обавезног психијатријског лечења. Не само улога судског психијатра, већ и улога судског психолога, чини се незгодном, с обзиром на околност да су појмови душевног здравља и душевних поремећаја различито одређени у психијатријској, психолошкој и правној науци, због чега се добро позната у клиничкој пракси, бројна нозолошки одређена, прелазна стања између душевног здравља и душевног поремећаја сврставају у само једну правну категорију урачунљивости. Како не би била доведена у питање правичност кривичног поступка, одредбе које предвиђају да искази вештака на главном претресу могу постати доказно средство упућују да се налази и мишљења вештака врло често неосновано прецењују, сви остали докази упоређују и цене у односу на овај доказ, док је критичност странака према исказу вештака симболична, због чега је потребно оценити његову веродостојност, поузданост и доказну вредност⁷⁸⁶.

Ако примена лишења слободe може бити изречена само по закону и у законом одређеном

⁷⁸⁶Soković, S. /2008/: Veštačenje u krivičnom postupku: nova praksa u starim normativnim okvirima i drugi problemi, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, (Kron, L. (Ur.)), XXVII(1-2), Beograd, p. 44-45, 50; Sačić, P. / 2009/: Psihijatrijska veštačenja u kaznenom postupku, *Pravnik*, 43(87), p. 65-66; Mrvić-Petrović, N., Ćirić, Z., Počuča, M. /2015/: Medicinska veštačenja u krivičnom i parničnom postupku, *Vojnosanitetski Pregled*, 72(8), p. 732; Đurđić, V. / 2014/: *op. cit.*, p. 486.

поступку, одузимање слободе особи с душевним сметњама и поремећајима мора бити сразмерно опасностима које од ње произилазе. Претходно се чини нарочито значајним код подношења предлога за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења у здравственој установи, с обзиром на то да се у предлогу може образложити одређивање притвора смештањем у одговарајућу здравствену установу или просторију лицу које се налази на слободи, уколико постоји оправдана опасност да би услед душевних сметњи могло да изврши кривично дело (чл. 522, 523 и 524 ЗКП)⁷⁸⁷. Одређивањем притвора, као најтеже мере обезбеђења присуства окривљеног у кривичном поступку, принудним смештањем лица у одговарајућу здравствену установу ради посматрања, у циљу добијања конкретних података за судску одлуку, испитивање опасности лица се остварује кроз судску оцену урачунљивости, односно неурачунљивости и битно смањене урачунљивости лица. Ако нормативно одређење неурачунљивости обједињује законска обележја кривичног дела и противрпавности, а опасности као степена вероватноће да би лице могло поново извршити кривично дело, интуитивна судска провизорност је овде искључена, поготово када је за утврђивање или оцену неке чињенице у поступку потребно стручно знање. Обзиром да је опасност лица нормативно уведена у законски оквир у сврху превентивне заштите друштвених интереса, а њено утврђивање или оцена укључена у процену генералног и специфичног криминалног ризика лица, опасност је прогностичка категорија. У складу са чињеницом да се опасност лица може предвидети применом клиничко-идиографског метода, јер она јединствено обухвата актуарско предвиђање фактора криминалног ризика и клиничко утврђивање фактора личности, понашања и околности лица, са аспекта променљивости психолошких и ситуационих индикатора криминолошког профила лица, поготово код притворених лица са менталним обољењима и болестима, судско-криминолошки налаз и мишљење добија на значају.

Без обзира на актуелну процесну изједначеност у већини кривично-правних система у свету са судско-психијатријском и судско-психолошком експертизом, судско-криминолошки налаз и мишљење код испитивања урачунљивости и способности лица за саслушање код нас нема кривично-процесни оквир, без обзира на околност да је законодавац код испитивања лица лишених слободе предвидео одредбе о допуни података о личности лица. У погледу дијагностичког (клиничког) приступа судско-психијатријске и судско-психолошке процене се најчешће употребљавају: *ВИТИ* и *МКМИ*, ради мерења нивоа интелигенције, квалитета мишљења, когнитивних стилова мишљења, функционалне повезаности интелигенције и

⁷⁸⁷“Sl. glasnik RS”, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014

личности, вербалног разумевања, перцептивне организације, брзине обраде података и менталне ретардације, слике о себи, интерперсоналних стилова понашања, порицања кривице и урачунљивости оптуженог, склоности симулирању симптоматологије, зависности од алкохола и психоактивних супстанци, суицидалних тенденција, реакције на гужву и изолацију, реакције на ауторитет. У односу на дијагностички (клинички) и актуарски приступ судско-психијатријске, судско-психолошке и судско-криминолошке процене се најчешће користи *СИРС* ради процене симптома схизофреније, поремећаја расположења и ПТСП-а, симулиране психозе код лица у преткривичном, кривичном и поступку извршења кривичних санкција, “*претеране*” симптоматологије, импликација у односу на терапијску динамику и предвиђања криминалног понашања лица. Актуарски приступ у области судско-криминолошке процене се најчешће користи инструментима последње генерације, иако су заступљени и инструменти претходних генерација, а који мере статичке, динамичке и протективне факторе, испитивањем: *генералног криминалног ризика* помоћу - *ЛСИ-Р*, у циљу предвиђања генералног рецидивизма лица, одређивања корективних циљева и интервенција и управљање институционалним и пробационим плановима индивидуалног случаја лица, *ОГРС*, у циљу предвиђања генералног рецидивизма лица и разликовања категорија криминалног ризика, *ОАСИС*, у циљу предвиђања генералног рецидивизма, ризика од опасности по себе и друге и повезивања управљања корективним плановима и управљања институционалним и пробационим плановима индивидуалног случаја лица, *САК*, у циљу предвиђања генералног и насилничког рецидивизма и управљања корективним плановима и корективним променама; *сексуалног криминалног ризика* помоћу - *СТАТИК-99*, у циљу предвиђања сексуалног, али и насилничког рецидивизма лица, *САВРИ*, у циљу предвиђања насилничког рецидивизма лица; *опасности по себе/друге* помоћу - *ХЦР-20*, у циљу предвиђања насилничког рецидивизма лица, одређивања корективних циљева и интервенција и управљање институционалним и пробационим плановима индивидуалног случаја.

С обзиром на то да се односи на претварање лица, испитивање ***симулирања менталне болести или обољења*** (енгл. *malingering* - глумљење) је значајно питање савремене казнено извршне праксе, јер у кривичним предметима лица обично представљају себе процесно неспособним или неурачунљивим у време извршења дела ради избегавања санкције. Симулација представља намерно испољавање лажних или преувеличаних телесних или психичких тегоба у циљу остваривања личне користи. За разлику од чисте симулације, где лице настоји да прикаже непостојећу болест, код агравације се приказују симптоми болести или обољења тежим него што

јесу, док се код ампутације актуелни симптоми намерно приписују погрешном узроку. Симулирање менталног поремећаја се користи ради избегавања појављивања на суду, одласка у затвор, као и у самој институцији, ради набавке седативних лекова, упућивања молбе за прелазак у другу институцију извршења или бекства. С обзиром на различите мотиве симулирања менталне болести се у судској пракси најчешће поставља проблем њиховог разграничења у односу на симптоме психоза, хистерије и посттрауматског стресног поремећаја, а процена поузданости добијених података мери присуством параметара: конфабулације, симулације, агравације и лажне импутације. С обзиром на то да није класификован као психијатријски поремећај, већ је ДСМ класификација одређује као свесно и намерно приказивање физичких или психичких симптома болести или недостатка, базирана на Липмановој (Lipman, F. D.) типологији, симулација може бити подељена у четири категорије: фабрикација, ексагерација, екстензија и мисатрибуција. Сумњу у постојање симулације појачава присуство фактора психолошко-легалног контекста, антисоцијални поремећај личности, дискрапанца у односу на објективне доказе и некооперативност. Одређивање присуства симулирања симптома није монолитни процес, већ интегрише индивидуализовано клиничко испитивање номотетским и идиографским стандардизовањем добијених података процене⁷⁸⁸.

Иако судско-криминолошки налаз и мишљење о предвиђању ризика од симулирања менталне болести или обољења лица није нормиран у нашем кривичном законодавству, његов кривично-процесни смисао би се могао тражити код испитивања личности, понашања и околности лица. У домену клиничке дијагностике се најчешће употребљавају: *ММПИ* ради процене особина личности, менталних поремећаја, специфичних проблематичних области, психопатологије, бихевиоралних склоности, ставова испитаника према тестовном материјалу; *Роршахов тест* ради процене интелигенције, начина мишљења или когнитивног стила, стабилности мишљења у условима оптерећења афектима и импулсима, општих емоционалних карактеристика, его-снага и динамике его-одбрана, примарне интерперсоналне оријентације, декомпензације и регресивно патолошких образаца личности. У домену дијагностичког (клиничког) и актуарског приступа се користе најчешће: *СИМС* ради процене симулирања симптома, манипулативности, антисоцијалних образаца понашања, бизарних искустава, високо атипичних симптома, искрених реакција испитаника и психопатолошких испољавања. У домену актуарске процене се употребљава *ПАИ*, као инструмент четврте генерације за предвиђање

⁷⁸⁸Cutler, B. L. /2008/: *op. cit.*, p. 199, 224, 230, 470-474; Janković, N., Janković, B. /2010/: *op. cit.*, p. 98; Towl, G. J., Crighton, D. A. /2010/: *op. cit.*, p. 84; Duffy, S. /2011/: *op. cit.*; Drogin, E. Y., Dattilio, F. M., Sadoff, R. L., Gutheil, T. G. /2011/: *op. cit.*, p. 295, 660, 662, 664.

генералног рецидивизма, мерењем криминогених и некриминогених потреба лица, статичких и динамичких фактора ризика и респонзивности, ради одређивања корективних циљева и интервенција код планирања, програмирања и управљања индивидуалним случајем лица у институционалним и ванституционалним условима.

Испитивање симулирања менталне болести или обољења се врло често у судској пракси доводи у везу са испитивањем **потенцијалне кривичне одговорности лица** у време извршења дела, коме је посвећено доста научне литературе, јер се фокусира на постојање правних стандарда за конструкцију елемента потенцијалне одговорности лица, разматрањем постојања одговарајућег степена и типа намере и менталне способности лица, укључујући и њену структуру, као и разматрањем евентуалних инструмената процене.

Постојање правних стандарда за конструкцију елемента потенцијалне кривичне одговорности лица је у вези са препознавањем и регулисањем социјалних интеракција према значењу термина праведности. У вези са тим постоји премиса да је било која социјална интеракција, укључујући и друштвену осуду кривичне одговорности, базирана на етичкој основи, која имплицира индивидуални стид, кривицу, моралну одговорност и кажњивост, као функције намера и менталне способности лица. Класична формулација ове моралне пресумпције је садржана у правној максими – *Actus non facit reum, nisi mens sit rea* (лат. *Акт није правно препознатљив као неоправдан, а тиме и кажњив, све докле док није учињен од стране лица које је било способно да препозна акт као неоправдан и које је слободном вољом одабрало да тај акт и учини*). У складу са имплицитним постојањем дилеме између објективне и субјективне одговорности, треба нагласити да се објективна доводи у везу са објективном кривицом лица, док се код утврђивања постојања субјективне одговорности, односно приписивања кривице лицу, мора размотрити веза између *actus reus* (лат. *прописаног понашања*) и *mens rea* (лат. *одговарајућег степена и типа намере и менталне способности*) лица. Без обзира на гледишта, према којима теорија кривичног права није у стању да адекватно објасни поступке лица код којих не постоји законска основа кривице, као субјективног елемента кривичног дела, психолошко-нормативна концепција елемената кривице би могла да укаже на потребу примене криминолошке процене код извршавања мера безбедности лица, поготово ако је заснована на теоријском концепту модела личности и социјално-психолошког модела. С обзиром на то да представља психички однос лица према кривичном делу (психолошка категорија) и основ за упућивање етичко-правног прекора лицу (нормативна категорија), кривица се може посматрати као психолошко-нормативна категорија, која се не може изоловати од утврђивања мотива и

намере лица, нити проширити изван оквира умишљаја, урачунљивости и противправности. Док је психолошка основа мотива и намере различита, јер је код мотива садржана у вољној, а код намере у свесној основи субјективног елемента кривичног дела (усмерава садржину, ток и начин остваривања кривичноправне радње, узрочно-последичних веза између радње и кривичног дела и противправне последице), дотле је њихова нормативна основа слична, јер је садржана у етичко-правној основи кривично-правног значаја кривичног дела. Постојање радње извршења, којом се узрокује забрањена последица кривичног дела, основа кажњавања, руководећи се теоријом каузалитета, упућује на везу са постојањем умишљаја и неурачунљивости. Ако умишљај, као највиши степен свесног и вољног деловања, проистиче из понашања лица (психолошка категорија), који хоће и пристаје на извршење дела, знајући да је његово понашање забрањено правним нормама (нормативна категорија), неурачунљивост постоји уколико се у конкретном случају код лица установи кумулативно постојање неког од четири биолошка (медицинска) елемента и бар једно од два психолошка елемента (немогућност схватања свог дела и немогућност управљања својим поступцима). Уколико се пође од тога да непостојање свести или постојање заблуде о противправности (увек искључује умишљај) представљају основу искључења кривице, онда се може размишљати у правцу тога да је свест о противправности елемент кривице, с обзиром на то да је основ кажњавања садржан у кривичној одговорности. Свест о противправности је основа за упућивање прекора лицу које је било свесно негативног социјално-правног значаја дела или лицу које није имало такву свест, иако је било дужно и могло имати свест о противправности, а основ за упућивање судског прекора постоји онда када у складу са социјално-етичком оценом понашања лица са становишта правног поретка суд утврди да се лице свесно и вољно понашало противно дужности предвиђеној у законској норми. Иако, приликом одређивања свести као елемента кривице, законодавац није прецизирао елементе на основу којих се утврђује постојање свести о противправности дела, у односу на ранија законска решења је имао у виду да се “*друге теже душевне поремећености*”, односе на класификовање тешких психопатија и неуроza у нормативну категорију неурачунљивости⁷⁸⁹.

Разматрање питања која се односе на процену постојања одговарајућег степена и типа намере и менталне способности лица се прикупљају на основу интервјуа са лицем, инструмената процене и информација добијених од стране трећих лица укључујући и изјаве сведока, жртава, полицијске извештаје, медицинске извештаје, итд. Интервју са лицем се обавља

⁷⁸⁹Zapf, P. A., Golding, S. L., Roesch, R. /2006/: *op. cit.*; Mrvić-Petrović, N. /2007/: Krivičnopravni položaj lica sa mentalnim poremećajima, *Temida*, p. 40; Đurić, A. /2010/: Krivica i kriminalni motiv u Krivičnom Zakoniku Srbije, *Međunarodna i nacionalna saradnja i koordinacija u suprotstavljanju kriminalitetu*, 3(1), p. 361-364.

ради процене менталног стања лица, а обухвата неколико фаза. У оквиру формално клиничко-правне фазе се фокус ставља на процену и поверљивост, које се и предочавају лицу, с тим да битну улогу играју и садржаји извештаја и бележака којима испитивач располаже и које се могу предочити лицу, као и давање његове сагласности. Тренутно ментално стање и ментално стање у време извршења дела је тешко раздвојити испитивањем, па се у домену процене психопатологије саветује коришћење структурираних и полуструктурираних интервјуа, ради боље стандардизованости процеса реконструкције података који се добијају од лица (мисли, перцепције, искуства, ставови и понашање) и смањења или елиминације контаминираниости процеса сећања лица. Добијање података из других извора је овде од нарочитог значаја, поготово ако се ради о налазима и мишљењима вештака, чија је улога у коришћењу научних знања у односу на постојање различитих психопатолошких узрока појаве одређеног облика понашања и њихове повезаности са различитим перцептивним, когнитивним и способностима моралног закључивања лица. Директно или индиректно изведени научних и расположиви докази у погледу добијених информација од стране трећих лица, укључујући и изјаве сведока, жртава, полицијске извештаје, медицинске извештаје, итд., подразумевају професионални стандард у судском испитивању, јер у значајној мери доприносе конзистентности корелације криминолошког профила лица са добијеним подацима од стране других извора, чиме је омогућено доношење правно-релевантних судских одлука у погледу одмеравања и изрицања кривичних санкција⁷⁹⁰.

У свету се кривично-правни стандарди испитивања степена и типа намере и менталне способности лица у време извршења дела ослањају на судско-криминолошку експертизу, поготово ако се опасност лица доводи у везу са психопатологијом његове личности и предвиђањем његовог криминалног ризика. У нашем кривичном законодавству судско-криминолошка експертиза криминалног ризика лица није уведена, иако би се процесни смисао њеног увођења могао сагледати код испитивања личности, понашања и околности лица у погледу одређивања притвора, мера безбедности и институционалних и ванинституционалних санкција и условног отпуста. У домену дијагностичког (клиничког) приступа, поред већ поменутих инструмената за испитивање урачунљивости и способности лица за саслушање, користе се и инвентар *16ПФ* ради мерења димензија личности, размишљања, опажања и понашања личности током дужег временског периода, ставова, преференција, социјалних и емотивних реакција и навика личности, као и *НЕО III-P* ради мерења неуротицизма, екстраверзије, отворености за искуства, прилагодљивости, савесности. Знатно је заступљенија

⁷⁹⁰Zapf, P. A., Golding, S. L., Roesch, R. /2006/: *op. cit.*

употреба инструмената дијагностичког (клиничког) и актуарског приступа, од којих се најчешће користе: *P-KPAC* ради мерења урачунљивости и неурачунљивости лица, кривичне одговорности лица, менталне способности лица, постојања халуцинација и делузија лица у предистражном и кривичном поступку; *ЕЦСТ-Р* ради мерења симптома процесне способности и компетентности; *ЦИ-Р* ради мерења социјалне неприлагођености, емоционалних сметњи, социјалне незрелости, познавања социјалних правила, присуства антисоцијалних вредности, нивоа отпора ауторитету, потенцијалне мотивације за криминално понашање, криминалног ризика и потребе за корективним третманом. Међу најзначајнијим инструментима актуарског приступа су заступљене *скеле процене присуства патолошке симптоматологије*: *ПЦЛ-Р*, као инструмент треће генерације за предвиђање генералног, сексуалног и насилничког рецидивизма, а испитује антисоцијалне обрасце понашања мерењем статичких и динамичких фактора ризика и респонзивности лица ради одређивања корективних циљева и интервенција у институционалним и ванинституционалним условима, као и *ПЦЛ:СВ*, као инструмент треће генерације за предвиђање генералног, сексуалног и насилничког рецидивизма, који користи процену психопатије мерењем статичких и динамичких фактора ризика и респонзивности лица ради одређивања корективних циљева и интервенција у институционалним и ванинституционалним условима..

5.2 КРИМИНОЛОШКО ПРОФИЛИСАЊЕ И ЕКСТЕРНА, ИНТЕРНА ИНИЦИЈАЛНА И НАКНАДНА КЛАСИФИКАЦИЈА И НАДЗОР У ЗАЈЕДНИЦИ

Примена криминолошког профилисања лица лишених слободе је у директној функцији донетих судских одлука код испитивања фактора класификације и надзора у заједници непосредно пре и током фазе извршења кривичних санкција. Усмеравајући се временом на тачније и поузданије факторе криминолошко-актуарске процене лица лишених слободе, технике испитивања лица лишених слободе су еволуирале у односу на фазе законом одређеног поступка у којима се примењују: екстерне, интерне иницијалне и накнадне класификације и надзора лица у заједници. У литератури се срећу разматрања према којима, у односу на фазе законом одређеног поступка у којима се примењује испитивање лица, додају се и фаза одмеравања и изрицања санкције, као и фаза отпуста са извршења санкције. Судаћи према конкретним законодавним решењима нашег кривично-правног и кривично-извршног система, фаза одмеравања и изрицања санкције се одиграва у току кривичног поступка, а фаза отпуста у току извршења кривичне санкције или мере, што је претходно и представљено у оквиру овог рада.

Према ранијим, *уопштеним*, теоријским разматрањима, *класификација* лица лишених слободе подразумева распоређивање према степену лишености слободе лица. У односу на актуелна, *ужа*, подразумева распоређивање лица према степену криминалног ризика, односно степену његове друштвене опасности и социјалне прилагођености. Обзиром да су се пре осамдесетих година прошлог века користили системи класификације, чији су се субјективни и објективни циљеви разликовали према нивоу лишености слободе лица и смештајним институционалним капацитетима, током протеклих тридесет година су направљене значајне модификације у односу на нормативно-правно одређење класификације. Због различитих кретања у структури полуације лица лишених слободе, системи субјективне и објективне класификације су морали да се оријентишу ка разликовању конкретних типова лица лишених слободе. У погледу општих фактора су се системи разликовали према полу, старости, здравственом стању, нарочито менталним болестима или обољењима, заразним болестима лица или зависности од употребе алкохола и психоактивних супстанци. У погледу посебних фактора, према природи и врсти кривичног дела, дужини казне, криминалној историји лица, образовном статусу, професионалном статусу, запослењу, породичном статусу, контактима у социјалној средини, итд. Методолошку основу субјективне класификације представља клинички приступ испитивањима лица, а објективне класификације разматрања емпиријски валиднијих и релијабилнијих фактора актуарског испитивања лица. Док се екстерна класификација и надзор у заједници лица лишених слободе примењују у оквиру интеринституционалних услова, интерна иницијална и накнадна класификација се обавља у интраинституционалним условима, а што је од значаја, јер је тренутно већина кривично-правних система у свету оријентисана на системе ванинституционалног и интеринституционалног управљања криминалним ризиком. Системи управљања криминалним ризиком се разликују у погледу усмерености приступа стручне процене ка конкретним методолошким факторима испитивања. Разликујући се у теоријским поставкама, техникама процене, врстама клиничких конструкција и типологијама криминолошког профила лица, основне научне претпоставке било које од фаза различитих система испитивања лица се односе на: (а) основну структуру логике било које од фаза, која се појављује као конзистента у различитим околностима, без обзира на то што се предмет актуелног избора испитивања разликује; б) след инваријантног низа; в) константност примене, јер се ниједна од фаза не може прескочити; г) степен комплексности, сваке наредне у односу на претходну; д) заснивање сваког од стадијума било које од фаза на претходном, као припреме

следећег стадијума⁷⁹¹.

Анализирајући литературу у вези са историјским развојем примене различитих система испитивања лица, чини се да би за циљ овог рада било нужно анализирати системе интерперсоналне зрелости, концептуалног нивоа, типологије личности, интерног вођења случаја, инвентара когнитивно-персоналног развоја и принципа ризика, потреба и респонзивности лица. Детаљнији опис сваког од система испитивања лица ће уследити према редоследу његовог времена јављања, а у циљу свеобухватног приступа оквиру примене криминолошког профилисања, као и наглашавању значаја система потреба, ризика и респонзивности лица лишених слободе.

Систем класификације и накнадне класификације на основу интерперсоналне зрелости (Warren's I-level) је прво развијен 1957., а потом ревидиран 1966. године од стране Воренове (Marguerite Q. Warren) за употребу током спровођења “*Пројекта третмана у заједници у Калифорнији*” (“*The California Community Treatment Project*”) током шездесетих година прошлог века. Обухвата класификацију 13 профила лица базираних на њиховом когнитивном развоју, који се креће од конкретног резонувања до флексибилних образаца мишљења, као и њихових субтипова: два на I2 нивоу, три на I3 нивоу, четири на I4 нивоу и пет на I5 нивоу. Сваки од ових нивоа одговара следећим субтипovima: први – неуротично-анксиозни (сиромашна слика о себи и осећања анксиозности, забринутости и кривице), други – неуротично-импулсивни (негативна слика о себи са одбрамбеним осећањима), трећи - ситуациони (наивна слика о себи уз лоша осећања у вези са делом, често ситуационог типа) и четврти – културно-идентификован (интернализованих вредности криминалног животног стила и субкултуре). Док је дијагноза првог нивоа најзахтевнија у погледу временског трајања, јер захтева примену опширног клиничког интервјуа и процене резултата, други нивои су знатно једноставнији за испитивање према наведеним критеријумима процене. С обзиром на захтевност овог система класификације су његове основе искоришћене за развијање система класификације и накнадне класификације на основу Цеснесовог модела типологије профила лица⁷⁹².

Систем класификације и накнадне класификације концептуалног нива (Hunt's Conceptual Level) је првобитно развијен 1978. године од стране Ханта и сарадника (Hunt, Butler, Nov, Rosser) за потребе процене малолетних учинилаца у институционалним објектима Канаде. Систем

⁷⁹¹Van Voorhis, P. /1991/: Psychological Classification of the Adult Male Prison Inmate, *Program of Offender Classification and Prediction of Criminal Behavior*, p. 6-7; Sun, K. /2013/: Offender Assessment and Classification, *Correctional Counseling: A Cognitive Growth Perspective (2nd ed.)*, p. 25-44.

⁷⁹²Van Voorhis, P. /1991/: *op. cit.*, p. 9-10.

класификује профил лица према три нивоа когнитивног развоја, због чега се инструмент заснива на шест скала процене, где је код сваке потребно минимум три позитивна одговора. Сваки од три нова профила одликују одређене карактеристике: CL-1 ниво – заинтересован за социјално прихватање, уз стереотипне формуле и дихотомни начин мишљења код доношења одлука; CL-2 ниво – заинтересован за независност, уз алтернативно разматрање туђег различитог начина мишљења; CL-3 ниво – отворен за различитост туђег начина мишљења уз испољавање компромиса, али не за потребе удовољавања другима. С обзиром на то да је овај систем класификације заснован на клиничкој процени стручњака, његова примена се није дуго одржала, у смислу професионалних ресурса институционалних објеката⁷⁹³.

Систем класификације и накнадне класификације криминалног понашања на основу ММПИ типологије личности (Megargee's MMPI-Based Criminal Classification System) је развијен за потребе одређивања типова малолетних и пунолетних лица лишених слободе на основу резултата, овде претходно описаног, ММПИ инвентара. Систем класификације је најпре развијен 1979., а потом 2001. године објављен од стране Мегаргеа (Megarge Edwin) и његових сарадника. Профил лица лишених слободе приказаних у 10 категорија система класификације је одређен на основу његове конфигурисаности, косине, облика и елевације. Свака од категорија носи уопштен назив и нуди кратак опис профила: 1. *Ајтем (Item)* - добро прилагођен са минималним проблемима или конфликтима са ауторитетом; 2. *Изу (Easy)* - стабилан, добри лични и капацитети прилагођавања у остваривању интерперсоналних релација; 3. *Бејкер (Baker)* - неадекватних реакција, анксиозан, ригидан, догматичан са тенденцијом злоупотребе алкохола; 4. *Ејбл (Able)* - шармантни, импулсивни и манипулативни, оријентисани стварању циља и добро прилагођени затворским условима; 5. *Џорџ (George)* - вредни, субмисивни, анксиозни, добро прихватају криминалне вредности, често узимају учешће у едукативним и програмима развијања способности; 6. *Делта (Delta)* - неморални, хедонистични, егоцентрични, манипулативни, површни, импулсивни у тражењу задовољства са slabим релацијама према вршњацима и ауторитету; 7. *Јупитер (Jupiter)* - депривирани основе личности што се очекује и након изласка на слободу; 8. *Фокстрот (Foxtrot)* - тешки, асоцијални, цинични, са дефицитима у многим областима, екстензивне криминалне историје, slab капацитет прилагођавања у затвору; 9. *Чарли (Charlie)* - непријатељски настројени, мизантропни, алијенирани, агресивни и асоцијални, честа лоша прилагођавања у историји, кривичне пресуде и мешовите форме облика зависности; 10. *Хау (How)* - нестабилни, анксиозни, менталне болести и обољења, неефикасни у

⁷⁹³Van Voorhis, P. /1991/: *op. cit.*, p. 8-9.

функционисању у многим областима. Овакав систем типологизације профила лица лишених слободе је ефикасан код испитивања лица са менталним поремећајима, а користан у емпиријској примени психо-дијагностике лица⁷⁹⁴.

Систем класификације и накнадне класификације на основу интерног вођења случаја (Quay's Adult Internal Management System) је дизајнирао Квеј (Quay) 1984. године. Разликује се од свих осталих система, јер не укључује директан инпут од лица, већ администратор попуњава две чеклисте посматрања понашања лица: 1. *Листу животне историје (Life Histories Checklist)* – која се састоји од 27 ајтема дизајнираних за добијање одговора о лицу након посматрања његовог понашања и обављеног интервјуа и 2. *Листу корективне прилагођености (Correctional Adjustment Checklist)* – која се састоји од 41 ајтема за добијање одговора о лицу након посматрања његовог понашања у одређеном периоду у корективној установи. Добијени скорови са обе листе се комбинују и лице категорише према типу профила личности и понашања на: 1. Alpha I – агресивно-психопатски, 2. Alpha II – незадовољавајућ-зависни, 3. Sigma I – неуротично-анксиозни, 4. Sigma II – манипулативни и 5. Карпа - ситуациони. Оригинална имена типова профила лица (Alpha I, Alpha II, Sigma I, Sigma II, Карпа) су временом замењена и прилагођена дескриптивнијим (агресивно-психопатски, незадовољавајућ-зависни, неуротично-анксиозни, манипулативни, ситуациони). Иако приручник за примену овог система класификације (*"The AIMS manual"*) предвиђа бројне третманске индикације за сваки тип профила лица, више је дизајниран за управљање случајем лица, него за примену третманских корекција. Његова најчешћа употреба је предвиђена за распоређивање лица унутар институције њиховим раздвајањем према типу смештаја⁷⁹⁵.

Систем класификације и накнадне класификације према Џеснесовом инвентару (The Jesness Inventory Classification System) је ревидиран 2003. године, иако је првобитно био објављен 1984. године, а теоријски развијан од педесетих година прошлог века радом Саливана (Sullivan) и Гранта и Гранта (Grant, Grant), који су овај систем током шездесетих и седамдесетих година прошлог века прво развили за потребе класификације мелолетних лица лишених слободе. Оригинални класификациони и третмански модел (*"I-level"*) је подразумевао употребу клинички рангираног полуструктурисаног интервјуа за процену начина на који лица виде себе и друге. Тренутна употреба овог модела је укључила актуарски инструментаријум прве генерације, који садржи 160 истинитих/лажних ајтема, због чега је знатно лакши за администрирање него прва верзија интервјуа. С обзиром на то да су методолошке карактеристике овог инструмента већ

⁷⁹⁴Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*, p. 154.

⁷⁹⁵Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. /2009/: *op. cit.*, p. 151-152.

приказане у претходном поглављу, на даље ће се указати на његов значај, пошто четири нивоа класификационих шема испитују типове и подтипове криминолошког профила лица лишених слободе засноване на когнитивно-развојном нивоу односа према себи и другима: 1. I (асоцијални) - асоцијални пасивни, асоцијални агресивни; 2. I 3 (зависни) - незрели конформиста, културни конформиста, манипулатор; 3. I4(неуротични) - неуротични импулсивни, неуротични анксиозни, културално идентификовани, ситуационо-емоционално реагујући; 4. I 5 (ситуациони) - исти субтипови као код претходног. Представљен систем класификације подразумева примену корективних интервенција од стране стручњака обучених за конкретан приказан тип профила лица. Његова корисност је варијабилна, с обзиром на то да зависи од примењеног типа корективних интервенција и обучености стручњака⁷⁹⁶.

Систем класификације и накнадне класификације лица лишених слободе на основу принципа ризика, потреба и респонзивности (Risk-Need-Responsivity Model) подразумева примену инструмената криминолошке клиничко-идиографске методе у испитивању криминолошког профила лица према листи историјских, статичких и динамичких индикатора ризика ради реализације циљева корективног третмана применом одговарајућих интервенција. Сваки од поменутих принципа усмерава управљање случајем лица. *Принцип потреба* омогућава испуњавање сврхе криминолошке дијагнозе испитивањем историјско-клиничких криминогених и некриминогених индикатора профила личности и понашања лица. *Принцип ризика* омогућава испуњавање сврхе криминолошке прогнозе испитивањем статичких и динамичких фактора капацитета криминалног ризика личности и понашања лица. *Принцип респонзивности* омогућава испуњење сврхе корективног третмана операционализацијом и реализацијом циљева и интервенција корективног третмана у односу на индикаторе криминогених и некриминогених потреба и капацитета криминалног ризика. У односу на научна савремена научна достигнућа клиничке криминологије се запажају ставови који оправдавају таксономску примену овог система класификације, јер, базиран на коришћењу инструментаријума криминолошке клиничко-идиографске методе процене профила личности и понашања лица, може ефикасно, једноставно, економично и проспективно распоредити ванинституционалне и институционалне ресурсе у управљању планирањем, програмирањем и праћењем типолошки различитих криминолошких профила лица.

Као општија, *екстерна класификација* подразумева ванинституционално и институционално распоређивање лица у друштвеној заједници. С обзиром на то да је циљ

⁷⁹⁶Ibid., p. 148-151.

екстерне класификације предвиђање друштвене опасности и прилагођености лица, усмерена је на типологизацију према нивоу лишности слободе лица и ванинституционалне и институционалне безбедности. Док се ниво лишности слободе лица процењује у односу на њихов низак, средњи или висок криминални ризик, ниво безбедности институције је категоризован као минимални, средњи, максимални или супермаксимални. Екстерно распоређивање се врши у односу на криминални ризик лица, тако да се лица ниског нивоа криминалног ризика распоређују или у заједници или у институције отвореног типа, средњег нивоа криминалног ризика у институције полуотвореног типа и високог нивоа криминалног ризика у институције затвореног типа или затвореног типа са посебним обезбеђењем, као и у отворена, полуотворена и затворена институционална одељења. Приликом екстерне класификације се тренутно у свету, превасходно у земљама које су увеле актуарску правду у кривично-правне системе, користе новији актуарски инструменти који мере следеће опште и посебне факторе: актуелно дело, године у тренутку чињења дела, године приликом упућивања на извршење, проток времена од раније осуде, претходно институционално лишавање слободе, претходна осуђиваност за насилнички криминалитет, претходна осуђиваност за сексуални криминалитет, статус зависности од психоактивних супстанци, степен ризика у односу на проток времена од претходног дела, опозив условног отпуста, бекство, ниво безбедности, актуелна санкција, брачни статус, статус запослења у тренутку хапшења. У погледу екстерне класификације лица лишених слободе је индикативна примена структурисаних инструмената последње генерације актуарског приступа. Значај њихове примене има процесни смисао након оглашења лица кривим, а пре изрицања кривичне санкције, како би се постигла адекватна индивидуализација у њеном извршењу и лице правилно распоредило у односу на интеринституционалне и интраинституционално капацитете. Иако примена актуарских инструмената у свету наилази на своју примену у оквиру већег броја различитих кривично-правних система непосредно пре извршења кривичне санкције, у нашем кривичном законодавству то није случај. Сврсисходност законодавног увођења стручне судско-криминолошке експертизе код нас би била од нарочитог значаја код одређивања мере притвора према високо безбедносно ризичним лицима, као и ниско криминално ризичних лица у односу на које треба донети одлуку у погледу ванинституционалног или институционалног извршења кривичне санкције. У циљу евентуалних даљих измена и допуна законских и подзаконских аката у оквиру нашег кривичног законодавства, од значаја је указати на процену фактора опасности високог безбедносног криминалног ризика притвореника. Како поступак континуиране

опсервације изискује јасно назначене активности усклађене са класификацијом лица према испољеном нивоу ризика, увремењеност испитивања притворених би подразумевала иницијалну опсервацију одмах по пријему, које би у случају институционалне преоптерећености било усмерено на лица високо ризичног профила. Модалитет казне затвора извршењем у просторијама лица се чини упитним у односу на постизање безбедности и сигурности заједнице, поготово ако је реч о нашем друштвеном контексту, јер се чини граничним у погледу спровођења друштвене реакције према криминалитету као индивидуалној и масовној друштвеној појави. У погледу одлуке суда у смислу организације, спровођења и праћења над извршењем мере притвора и казне затвора у просторијама у којима осуђени станује, испитивање личности, понашања и околности лица би изискивало примену инструмената за мерење криминалне историје лица (*XCP-20*) или инструмената за процену генералног и специфичног криминалног рецидивизма, поготово код лица лишених слободе за насилнички или сексуални криминалитет (*САРА, ВРАГ, СОРАГ, РМ 2000*), као и респонзивности лица (*КОМПАС*)⁷⁹⁷.

За разлику од претходне, **интерна иницијална класификација** подразумева распоређивања након доласка лица на ваниституционално и институционално извршење изречене санкције. Трећа и четврта генерација инструмената нарочито потврђују премису да се ризик од рецидивизма лица лишеног слободе може променити уколико је познавање његовог профила интегрисано у технику процене криминогених потреба и фактора ризика и потом циљано корективним интервенцијама. У контексту претходног, извршење кривичне санкције или мере започиње спровођењем техника процене, најчешће у виду структурисаних интервјуа, којима се циљају криминогене и некриминогене потребе, статички и динамички фактори и респонзивност лица. У циљу уједначавања и континуираности процеса извршења кривичних санкција, индикатори процене на почетку морају бити довољно валидни и релијабилни, како би се након одређеног протока времена извршила њихова накнадна процена, ради индивидуализације извршења кривичне санкције. **Накнадна класификација** подразумева поновну процену значајних индикатора испитивања профила лица. Обавља се са циљем адекватне реализације корективног третмана индивидуалног случаја лица. Док се интерна иницијална класификација врши по доласку лица у институцију, накнадна класификација се врши након протока одређеног времена, у зависности од различитих националних нормативно-правних одређења у области казнено извршног права. С обзиром на то да интерна иницијална и накнадна класификација категоризују лица лишена слободе према типу њиховог криминолошког

⁷⁹⁷Cormier, R. B. /1997/: Yes, SIR! A stable risk prediction tool, *Forum on Corrections Research*, 9(1), 3-7; Sun, K. /2013/: *op. cit.*; *Zaštitnik građana /2015/: Pravilnik o izvršenju mere pritvora (Sl. Glasnik RS, br. 132/2014).*

профила, у свету знатно више, а код нас још у повоју, актуелна казнено извршна пракса је уврстила примену система процене криминалног ризика, потреба и респонзивности лица, ради ефикасности организације, реализације и праћења над ванинституционалним и институционалним извршењем кривичних санкција. У контексту претходног, код нас је присутна научна неутемељеност нормативног одређења *третмана* као програма планираних и праћених активности метода, техника и поступака којима се остварује сврха кажњавања осуђеног, а може посматрати према одређењу програма поступања (чл. 2)⁷⁹⁸. Ако би се прихватило једноставно одређење *програма поступања* као плана спровођења третмана, онда се програм поступања не може поистоветити са индивидуалним прилагођавањем третмана осуђеног (чл. 3)⁷⁹⁹, јер је појам индивидуализације извршења казне једно, а појам третмана друго, нити може бити прилагођен сам себи. Непознато је како се може изједначити са *разврставањем, накнадним разврставањем и припремом за отпуст* (чл. 6)⁸⁰⁰, ако се разврставање и накнадно разврставање више тичу правног, него пенолошког, а припрема за отпуст више пенолошког, него правног статуса лица у оквиру поменутих фаза у извршењу казне. Ако су писци законодавног прописа предвидели да се третман спроводи кроз програм поступања и накнадно разврставање, онда је разврставање као део програма поступања контрадикторно и спорно са аспекта интерне класификације лица као фазе извршења казне – ваљда је логичније “*критеријуми разврставања*”. Није спорно да се разврставање лица односи на интерну класификацију лица у отворено, полуотворено или затворено одељење (чл. чл. 4 ст. 1 и 2)⁸⁰¹, али само посредно, према смештајним институционалним ресурсима, јер се непосредно односи на класификацију лица у третманске групе (А, Б, В), због чега се смештајни институционални ресурси не могу никако изједначити са правним, криминолошким и пенолошким статусом лица лишених слободe. Ако постоји делимично слагање са тим да накнадно разврставање зависи од остваривања индивидуалних циљева, онда треба нагласити да је непотребно издвајање промене степена ризика (чл. 5)⁸⁰², јер промена степена ризика не мора нужно утицати на криминолошки статус лица, поготово ако се ради о ниским варијабилитетима степена криминалног ризика. Код *утврђивања програма поступања* у испитивању процене ризика, капацитета и потреба осуђеног (чл. 8 ст. 1 и 2)⁸⁰³, писци законодавних прописа нису узели у обзир да се поменутим упитницима испитују и

⁷⁹⁸Paragraf Lex /2015/: *Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica* (Sl. glasnik RS, br. 66/2015).

⁷⁹⁹Ibid.

⁸⁰⁰Ibid.

⁸⁰¹Ibid.

⁸⁰²Ibid.

⁸⁰³Ibid.

потребе и мотивација лица за промену, с обзиром на то да су предвиђени упитници прилагођена верзија упитника *OACis-a*, као упитника четврте генерације инструмената актуарске процене, а који се примењује за испитивање статичких (непроменљивих) и динамичких (променљивих) фактора ризичног понашања, у циљу процене генералне природе рецидивизма, као и да резултати процена добијени његовом применом повезују управљање корективним плановима и индикују када постоја потреба за применом других инструмената процене. Мора се подвући случајни или намерни недопустиви нормативни пропуст законодавца, с обзиром на то да је и актуелним и претходним правилником предвиђено да се рангирање ризика врши тростепено према категоријама “*низак, средњи и висок*”, док је у оквиру прилога актуелног правилника у којима су дати обрасци упитника за процену ризика лица на извршењу казне затвора до три и преко три године предвиђено да скала инструмента за процену ризика “*има 106 бодова који су разврстани у четири степена процењеног ризика: низак, средњи, висок и изузетно висок*”, чиме је поштовање права лица лишених слободе озбиљно доведено у питање. Анализирајући одређење појма *ризика, капацитета* криминолошког ризика и *потреба* (чл. 9, чл. 10 и чл. 11) се уочава постојање њиховог неструктурисаног, непотпуног и непоузданог научног схватања. Без дубље теоријске и методолошке анализе концепта ризика, потреба и респонзивности, у циљу подвлачења разлике у односу на нормативно и теоријско-методолошко одређење, овде ће се само на кратко апострофирати да се са теоријско-методолошког аспекта под проценом *капацитета криминолошки ризичног понашања* изворно подразумева процена капацитета ризика за понављање образаца криминалног понашања, као скупа сачињеног од криминогених и некриминогених потреба, где би криминогене потребе могле имати утицаја на криминолошки ризично понашање, а некриминогене потребе не би имале утицаја на понављање кривичног дела. Нормативно одређење законодавца у погледу *критеријума за разврставање и накнадно разврставање осуђеног* нема утемељену теоријско-методолошку поставку (чл. 16)⁸⁰⁴. Превасходно би третман требао да зависи од респонзивности лица у односу на примењене интервенције, а самим тим и накнадно разврставање, као фаза у третману. Као што је очигледно да је појам “*капацитета осуђеног*” непознаница писцима правилника, тако је очигледно и да им појам “*респонзивности*” није јасан, с обзиром на то да се не уочава његова операционализација у читавом тексту правилника. Према поменутиим одредбама правилника је нејасно и то да ли је накнадно разврставање део програма поступања, пошто нигде није наглашено, као и да ли се онда разликује, ако да и по чему, од разврставања (чл. 17, чл. 32 ст. 1 до 4, чл. 33, чл. 34, чл. 35,

⁸⁰⁴Ibid.

чл. 36 ст. 1 и 2, чл. 37 ст. 1 и 2)⁸⁰⁵. Иако је, чак, и у нашој казнено извршној пракси присутна заосталост интерпретације субјективне клиничке класификације, нагло и исхитрено уведен систем објективне класификације на основу ризика, потреба и респонзивности лица је направио значајан помак у нашем кривичном законодавству. У циљу даљег размишљања у погледу примене техника за процену ризика, потреба и респонзивности лица се чини значајним размишљање у правцу увођења сивх споменутих инструмената у оквиру овог рада, од којих се нарочито издвајају, било као главни, било допунски: *ЛСИ-Р*, *ОАСИС*, *ХЦР-20*, *ПИКТС*, *РМ2000*, *САРА*, *ПАИ*, *ПЦЛ:СВ*, *ПЦЛ*.

У контексту претходног се сличне индиције појављују и у односу на формалне критеријуме доношења судских одлука у погледу испитивања општих и посебних фактора криминолошког профила код извршења *надзора у заједници*, као фазе непосредно пре и након отпуста лица са институционалног извршења санкције. Ако је актуелним законом о извршењу ванзаводских санкција и мера (чл. 10 ст. 1, 2 и 3) предвиђена процена личности, личних прилика, здравственог стања, стручних квалификација, ризика и потреба лица, ради спровођења појединачног програма поступања, остаје методолошки нејасно како је могуће у пракси одвојити процену ризика лица од његове личности. Јасан оквир примене криминолошког профилисања лица лишених слободе је нарочито имплициран у погледу процене потреба лица, јер је са аспекта методолошких основа клиничке криминологије јасно да подаци о школској спреми, занимању и брачном стању представљају варијабле криминолошког профила лица. Законским одређењем претходно поменутог члана процена личности, личних прилика, здравственог стања, стручних квалификација је одвојена од процене потреба лица, иако је такво разграничење методолошки неосновано. Пошто теорија и емпирија јасно одређују криминогене и некриминогене потребе лица у односу на статичке и динамичке факторе ризика, није јасно онда које потребе законодавац узима у разматрање. Ако закон подразумева посебне потребе, онда се овде јасно мора подвући да популација лица лишених слободе није популација лица са посебним потребама, без обзира на појединачна одступања оних лица лишених слободе која имају посебне потребе, а ако се мисли на психолошке или криминогене, односно некриминогене потребе, онда је требало прецизирати и на који ризик се мисли (нпр. постоји и ризик у осигурању или од поплаве), јер су лица лишена слободе лица са криминалним ризиком, ако је понашање лица лишеног слободе криминално или његова личност прокриминално оријентисана. Методолошки није релевантно укључити и методе и поступке у законско одређење појединачног програма

⁸⁰⁵Ibid.

поступања лица на извршењу ванзаводских санкција и мера, с обзиром на то да се филозофске, односно прецизније, епистемолошке основе, појмова метода и поступка међусобно искључују, бар следећи принципе логике⁸⁰⁶.

Ако повереник утврђује програм извршења *условног отпуста* (чл. 45), а према логици утврђивање претпоставља процену, онда се поставља питање на основу чега повереник утврђује програм – на основу процене лица, коју сам спроводи, и по основу којих индикатора процене, или већ извршене процене пенитенсијарне институције (чл. 47 ст. 2 и 3)⁸⁰⁷. У случајевима додељивања условног отпуста лицу, у складу са поштовањем права лица, намеће се сврсисходност избегавања накнадне опсервације личности и понашања лица и законодавног одређења искључивог изрицања обавеза лицу. С обзиром на то да испитивање општих и посебних фактора условног отпуста највише указује на достигнути степен корективне рехабилитације лица, неопходно је указати на потребу примене криминолошког профилисања лица лишених слободе, нарочито ако се томе дода и надзор над испуњењем пробационих обавеза и задатака лица у заједници. У дискусији о фокусу накнадне процене критеријума за одлучивање о додели условног отпуста, поред већ одређених нормативно-правних одредби, које се чине битно другачијим у европско-континенталном у односу на англосаксонски кривично-правни оквир, значајно је анализирати их теоријски у контексту три кључне области: институционалног искуства лица лишеног слободе, фактора у вези са извршењем дела и личности, понашања и околности лица. Обзиром да су елементи личности, понашања и околности лица у неспорној вези са правним чињеницама у погледу извршења дела, али и институционалног искуства код респонзивности лица у односу на примењени корективни третман, а клиничко-идиографски инструменти процене генералног и специфичног криминалног рецидивизма супериорни у односу на клиничка предвиђања кретања криминалитета као индивидуалне појаве, импликације за примену судско-криминолошке експертизе су више него очигледне. Ако се овоме дода да криминолошко-актуарска процена снажно предвиђа потенцијалну опасност лица по сигурност и безбедност заједнице, онда се њена примена код испитивања личности, понашања и околности лица намеће као нужна. Ако капацитет криминалног ризика није номотетски и идиографски, односно квантитативни и квалитативни феномен сам по себи, више се јавља као фактор начина одмеравања околности да је лице учинило кривично дело, као и његовог могућег даљег боравка у друштвеној средини. У погледу испуњености услова код покретања поступка за пуштање на условни отпуст наше

⁸⁰⁶Paragraf Lex /2015/: *Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera (Službeni glasnik br. 55/2014)*.

⁸⁰⁷Ibid.

кривично-материјално и кривично-процесно законодавство регулише околности у смислу протока изречене казне, овлашћеног лица за подношење молбе, покушаја бекства и бекства из завода за време извршења казне затвора, као и елементе извештаја завода о владању лица (владање лица за време извршења казне и очекивано владање на слободи, извршавање радних обавеза с обзиром на радну способност и друге околности које показују да је постигнута сврха кажњавања, очекивања чињења новог кривичног дела, дисциплинска кажњаваност и одузимање додељених погодности) и извештаје повереника из органа управе надлежног за извршење кривичних санкција (чл. 46 КЗ и чл. 563 ст. 1, чл. 564 ЗКП), као и да на рочишту за одлучивање о молби, председник већа испитује представника завода о владању и извршавању радних обавеза, с обзиром на радну способност осуђеног и о другим околностима, које би указивале да је постигнута сврха кажњавања (чл. 566 ст. 3 ЗКП), након чега веће доноси решење, којим одбија или усваја молбу за пуштање на условни отпуст, при чему посебно има у виду процену ризика, успешност у извршавању програма поступања, ранију осуђиваност, животне околности и очекивано деловање условног отпуста на осуђеног (чл. 567 ст. 1 ЗКП)⁸⁰⁸. Иако се стиче утисак да су кривично-материјалне и кривично-процесне одредбе код примене института условног отпуста прецизне, намеће се утисак да је делимичан покушај увођења елемената актуарске правде настао услед недовољно јасних техничких решења, у односу на које се јавља неколико методолошких дилема. У погледу конкретних нормативних одређења процене индикатора владања лица за време извршења казне, дилема је присутна између искључиво дисциплинованог поштовања закона и постизања одређеног степена моралног развоја, који указује да је лице схватило значај учињеног кривичног дела и испољило кривицу. Анализирањем нормативног одређења начина процене предвиђања владања осуђеног, дилема је присутна у односу на процену конкретних индикатора предвиђања да би лице до истека казне могло учинити ново кривично дело. Највећа дилема се односи на нормативно одређење подређености процене актуелног владања (владања током извршења казне у пенитенсијарној институцији) и будућег владања (владања током евентуалне примене условног отпуста у заједници) лица лишених слободе, јер се овде чини да је примена института условног отпуста неоправдано подређена управљању криминалним ризиком лица лишених слободе. Интенција законодавца ка утврђивању и класификовању лица лишених слободе према нормираном степену криминалног ризика делује недовољно јасно, поготово у усмеравању казнено извршне политике ка разматрањима различитих модалитета извршења санкција и мера у заједници. Конкретни формални индикатори процене у оквиру нашег

⁸⁰⁸“Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014; “Sl. glasnik RS”, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014

кривичног-правног законодавства нису довољно методолошки прецизни, већ више дескриптивни, поготово са аспекта нормативно одређивања надзора над санкцијама и мерама у заједници. Јасна и прецизно нормативно дефинисана подршка пробационих службеника лицу да поштује ограничења која је изрекао суд имала би кривично-процесну основу у смислу увођења судско-криминолошког налаза и мишљења стручњака у погледу резултата добијених применом инструмената за испитивање општих фактора, као што су: старост, здравствено стање, степен кривице, степен прихватања одговорности и ментално стање, док би се посебних фактора фокус испитивања усмерио на добијање одговора у односу на степен постигнуте промене. У конкретном случају се наглашава примена *КОМПАС*, *ОАСИС*, *ЛСИ-Р* и *ХЦР-20* инструмента код надзора у заједници непосредно пре и након институционалног отпуштања лица, као и *ВЦС* и *ВРН* инструмента код надзора у заједници над применом условног отпуста. Методолошка концепција наведених инструмената пружа могућност квантификовања процене предвиђања ризичног понашања, чиме се судска арбитрерност не би могла доводити у питање; поседује критеријуме поузданости, ваљаности и објективности, чиме би донете одлуке биле научно утемељене и обезбеђује повезаност институционалних делова правосудног система, чиме би се постигла јединственост деловања у области казнено извршног права. Значајно је напоменути да би се могло размишљати, у циљу јаснијег прописивања одредби којима су регулисани системи класификације општих и посебних фактора за одлучивање о додели, одбијању или опозиву института условног отпуста, као и надзора над његовим спровођењем, у правцу тога да треба пронаћи заједнички именилац за институт условног отпуста као кривично-нормативну меру и кривично-извршну фазу. Предности оваквог система класификације су препознати у равни међународне казнено извршне праксе, с тим да анализа оквира његове примене много више упућује на англосаксонски, него европско-континентални нормативно-правни оквир⁸⁰⁹.

Оквир примене актуарског приступа криминолошкој процени профила лица лишених слободe указује на значај обавезног судско-криминолошког налаза и мишљења о испитивању личности, понашања и околности лица у погледу помоћи суду пре изрицања санкција и мера. Експлицитно наглашавајући заснованост доказа на технологији научно утемељене процене и управљања криминалним ризиком лица, било да је једностепена, или вишестепена, судско-криминолошка експертиза би умногоме допринела процесу обједињавање деловања правосудних органа кроз све фазе законом одређеног поступка. Елементи судско-

⁸⁰⁹Drogin, E. Y., Dattilio, F. M., Sadoff, R. L., Gutheil, T. G. /2011/: *op. cit.*, p. 69; Ignjatović, Đ. /2010/: *op. cit.*, p. 172; Stojanović, Z. /2013/: *op. cit.*, p. 122; Soković, S. /2014/: *Uslovni otpust – sporna pitanja i savremena normativna rešenja, Crimen*, V(1), p. 36-37.

криминолошког налаза и мишљења пре изрицања санкције имају за циљ помоћ у обједињавању деловања истражних органа током предистражног и судских органа током кривичног поступка у погледу испитивања веродостојности исказа лица, урачунљивости и процесне способности лица, симулирања менталне болести или утврђивања потенцијалне кривичне одговорности лица, као и органа извршења кривичних институционалних и ванзаводских санкција и мера у погледу доношења на закону заснованих одлука код екстерне, интерне иницијалне и накнадне класификације и надзора у заједници, а нарочито над применом условног отпуста. У контексту претходног, нормативно регулисана од шездесетих година прошлог века и на даље развијана у области историјског развоја казнено извршног права англосаксонских земаља, криминолошко-актуарска процена је снажно интегрисана једино у кривично-правним законодавствима заснованим на нордијском или германском правном моделу. Њен оквир примене у осталим земаљама европско-континенталног правног контекста је неконзистентан, поготово ако је реч о романској правној традицији. Следећи делимично прихватање одредби англо-саксонске и европско-континенталне традиције, новоформирану актуелну хибридни модел процесних основа нашег кривичног поступка препознаје сврсисходност примене актуарске правде. Следствено претходном се чини да је криминолошко-актуарска процена нормативно-правно значајна са аспекта интерне иницијалне и накнадне класификације, као и института условног отпуста, али само у домену дескриптивног описа капацитета криминалног ризика лица, без дубљег улажења у процену осталих методолошки заснованих фактора криминолошког профила значајних у погледу помоћи суду код доношења одлука о испуњености сврхе кажњавања лица.

Актуарски приступ криминолошкој клиничко-идиографској процени профила лица лишеног слободе, заснован на моделу процене ризика, потреба и респонзивности лица лишеног слободе, прошао је развојни пут кроз усавршавање серије административних процеса и техника процене коришћене за одређивање третмана, план управљања случајем осуђеног, акредитоване третманске програме и доношење одлука у вези са институционалним ресурсима, а на шта указује анализа досадашњих истраживања.

6. АНАЛИЗА ДОСАДАШЊИХ ИСТРАЖИВАЊА

Анализом података, прикупљених до почетка октобра 2013. године, последње *Светске затворске популационе листе*⁸¹⁰, процењује се да је око 10,2 милиона задржаних, притворених и лица лишених слободе на извршењу казне затвора или 144 на 100.000 одраслих широм света, при чему је велика вероватноћа да је тај број знатно већи, с обзиром на опште недовољно извештавање и недостатак података из различитих земаља, а посебно оних са ауторитарним режимима, попут земаља из Средње Африке и са Блиског Истока, због чега се предвиђања кретања популације лица лишених слободе након објављивања публикације крећу преко 11 милиона. Према подацима листе, иако популација Сједињених Америчких Држава представља мање од 5% светске популације, више од 25% људи затворено широм света се налази у америчком затворском систему, односно 2,24 милиона лица или више од 716 на 100.000, у односу на 1,64 милиона осуђеника у затворима Кине и 0,68 милион у затворима Русије. Ажуриране информације земаља, које су биле укључене у претходна издања Светске затворске популационе листе, показују да је у Северној и Јужној Америци, Океанији, Азији, Африци, Аустралији и Европи број затворске популације порастао за 25-30%. Према подацима листе закључно са даном 31.12.2012. године је број лица лишених слободе у Србији износио 10,226 лица са инциденцом од 142 на 100.000.

Анализа података прикупљених до почетка маја 2014. године последње *Светске листе задржаних и притворених лица*⁸¹¹ показује да је 2,5 милиона задржаних и притворених лица у свету са инциденцом од 40 на 100.000. Највећу популацију притворених и задржаних имају САД са 480.000 и инциденцом од 150 на 100.000, што је петина опште популације задржаних и притворених, Кина са 250.000 и Русија са 116.000. Број популације лица задржаних и притворених расте у свим деловима света, а у односу на општу популацију лица лишених слободе се појављује у пропорцији од 10% и 40%. Закључно са даном 31.12.2012. године је број популације лица задржаних и притворених износио 2,532 са инциденцом од 35 на 100.000 и трендом пропорције од 24,8% у односу на број опште популације лица лишених слободе.

Кретање броја оптужених и осуђених пунолетних лица лишених слободе у Републици Србији у периоду 2009 – 2013. године је дато у наредној **Табели 2.**⁸¹² на следећој страни.

⁸¹⁰Walmsley, R. /2013/: *World Prison Population List (10th ed.)*, International Centre for Prison Studies, p. 1, 5.

⁸¹¹Walmsley, R. /2014/: *World Pre-trial/Remand Imprisonment List (2nd ed.)*, International Centre for Prison Studies, p. 1, 5.

⁸¹²Republički zavod za statistiku /2015/: *Saopštenje br. 192, LXV.*; Republički zavod za statistiku /2014/: *Saopštenje br. 191, LXIV.*

Табела 2. Кретање броја оптужених и осуђених пунолетних учинилаца кривичних дела у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији

година	2009	2010	2011	2012	2013
број оптужених	50404	27860	39439	41621	45704
број осуђених	40880	21681	30807	31322	32241

Број оптужених и осуђених пунолетних лица лишених слободе посматрано у наведеном периоду бележи динамичан тренд, што се може закључити и анализирањем кретања броја лица осуђених на казну затвора.

Кретање лица лишених слободе којима је изречена кривична санкција затвора у Републици Србији у односу на укупан број изречених кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. године је дато у наредној **Табели 3.**⁸¹³.

Табела 3. Кретање учинилаца којима је изречена кривична санкција затвора у односу на укупан број изречених кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији

година	2009		2010		2011		2012		2013	
пунолетни учиниоци	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
	9763	23,9	5908	27,2	8158	26,5	10212	32,6	11204	34,8
укупно	40880	100,0	21681	100,0	30807	100,0	31322	100,0	32241	100,0

Из приказане табеле се уочава да је тренд изрицања осуда на казну затвора опао до 2011. и потом растао до 2013. године, као и да се у односу на остале изречене кривичне санкције јавља у петини случајева.

Слични подаци се добијају и анализирањем кретања учинилаца кривичних дела у установама за извршење кривичних санкција у Р Србији, представљеним на следећој страни у наредној **Табели 4.**⁸¹⁴.

⁸¹³Ibid.

⁸¹⁴Управа за извршење кривичних санкција /2010/: Godišnji izveštaj za 2009. godinu; Управа за извршење кривичних санкција /2011/: Godišnji izveštaj za 2010. godinu; Управа за извршење кривичних санкција /2012/: Godišnji izveštaj za 2011. godinu; Управа за извршење кривичних санкција /2013/: Godišnji izveštaj za 2012. godinu; Управа за извршење кривичних санкција /2014/: Godišnji izveštaj za 2013. godinu.

Табела 4. Кретање лица лишених слободе у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији

кретање лица лишених слободе										
година	2009		2010		2011		2012		2013	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
казна затвора	7463*	69,1	7167	63,9	7322	66,0	6952	68,0	7330	73,1*
мера лечења	234*	2,2	242	2,2	208	1,9	232	2,3*	213	2,1
прекршајна казна	239	2,2	221	2,0	208	1,9	278	2,7	355*	3,5
укупно лица	10795	100,0	11211	100,0	11094	100,0	10226	100,0	10031	100,0

Анализа података указује да је укупан број лица показао тенденцију пада од 2010. године. Највећи број лица на извршењу казне затвора и мере лечења је забележен 2009. године, а на извршењу прекршајне казне 2013. године. Највећи проценат изречених казни затвора је забележен 2013. године, мера лечења 2012. године, док је највећи проценат прекршајних казни забележен 2013. године.

Кретање лица лишених слободе којима је одређена мера притвора у посматраном периоду у установама за извршење кривичних санкција у Р Србији је дато у наредној **Табели 5.**⁸¹⁵.

Табела 5. Кретање притворених лица лишених слободе у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији

кретање лица лишених слободе										
година	2009		2010		2011		2012		2013	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
мера притвора	2601	24,1	3332*	29,7*	3109	28,0	2532	24,8	1894	18,9
укупно лица	10795	100,0	11211	100,0	11094	100,0	10226	100,0	10031	100,0

Анализа приказаних података указује да је највећи број и највећи проценат притвореника забележен 2010. године и да показује пропорцију у односу на укупан број лица лишених слободе.

Кретање лица лишених слободе у односу на поврат је дато на следећој страни у наредној **Табели 6.**⁸¹⁶.

⁸¹⁵Ibid.

⁸¹⁶Ibid.

Табела 6. Кретање лица лишених слободе по поврату у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији

кретање лица лишених слободе										
година	2009		2010		2011		2012		2013	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
примарни	3603	39,9	3637	47,5*	3331	4549	3661*	44,3	3472	47,1
повратници	5420*	60,1*	4023	52,5	42,1	57,9	4609	55,7	3897	52,9
укупно лица	9023	100,0	7660	100,0	7925	100,0	8270	100,0	7369	100,0

Анализа приказаних података упућује на околност да је кретање примарних извршилаца по броју динамичан, а да је највећи број забележен 2012. године, док је 2010. године забележен највећи проценат случајева. Кретање повратника по броју и проценту је пропорционално и индикативно за 2009. годину.

Кретање условно отпуштених лица лишених слободе са извршења кривичне санкције у анализираном периоду Р Србији је дато у наредној **Табели 7.**⁸¹⁷.

Табела 7. Кретање условно отпуштених лица лишених слободе у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији

кретање лица лишених слободе										
година	2009		2010		2011		2012		2013	
	број	%	број	%	број	%	број	%	број	%
условно отпуштени	1735*	16,1*	1681	14,9	990	8,9	600	5,9	1099	10,9
укупно лица	10795	100,0	11211	100,0	11094	100,0	10226	100,0	10031	100,0

Анализа података о кретању условно отпуштених лица са извршења кривичне санкције указује на тренд пада у анализираном периоду, с обзиром на то да је највећи број и проценат случајева забележен за 2009. годину.

У наредној **Табели 8.**⁸¹⁸ на следећој страни су приказани подаци кретања лица на

⁸¹⁷Ibid.

⁸¹⁸Ibid.

извршењу казне затвора у просторијама у којима осуђени станује са или без електронског надзора у односу на укупан број осуђених лица у периоду, почев од 2010. године.

Табела 8. Кретање лица лишених слободе на извршењу казне затвора у просторијама у којима осуђени станује у периоду 2010 – 2013. године у Републици Србији

кретање лица лишених слободе								
година	2010		2011		2012		2013	
	број	%	број	%	број	%	број	%
са електронским надзором	0	0	70	0,23	528*	1,69*	299	0,93
без електронског надзора	2	0,01	18	0,06	82*	0,26*	28	0,09
укупно казни	2	0,01	88	0,29	610*	1,95*	327	1,01
укупно учинилаца	21681	100,0	30807	100,0	31322	100,0	32241	100,0

С обзиром на то да се са увођењем алтернативних санкција у национални правни систем започело у 2009. години, приказани подаци су обухватили период од наредне године закључно са 2013. годином. Анализа података у наведеном периоду указује да је укупан и појединачни број и проценат лица на извршењу казне затвора у просторијама у којима осуђени станује са и без електронског надзора највећи за 2012. годину.

На основу приказаних табела се уочава да је међу популацијом лица лишених слободе највећи број и проценат лица на извршењу казне затвора, поготово ако се укључи и казна затвора у просторијама у којима осуђени станује, као и притворених лица. Представљени подаци су у складу са кретањима популације лица лишених слободе у односу на Светску затворску популациону листу, због чега се може закључити да у свету и код нас постоји тренд популизма изрицања и извршења казне затвора и мере притвора. Оваква кретања актуелне казнене праксе се могу довести у везу са кретањем лица лишених слободе у односу на поврат, с обзиром на то да је присутан у скоро 2/3 случајева у односу на укупан број и проценат лица лишених слободе у установама за извршење. Ако се законодавац одлучио за ретрибутивну казнену праксу, онда се кретање броја и процента лица у односу на доделу условног отпуста чини оправданим. Питање постизања сврхе специјалне превенције се може разматрати, ако се посматра тренд изрицања мера безбедности, односно мера психијатријског, лечења алкохоличара и наркомана, с обзиром на то да је њихов број и проценат занемарљив у односу на укупан број лица лишених слободе.

Тренд кретања лица лишених слободе са изреченим мерама безбедности је у диспропорцији у односу на присуство лица у европским пенитенцијарним системима, с обзиром на то да су истраживања менталних поремећаја показала присуство у 64% у Данској, 62% у Енглеској, 63% у Енглеској и Велсу и 62% у Ирској⁸¹⁹. Фазел и Данеш⁸²⁰ показују резултате 62 системска истраживања, која су обухватила 23.000 лица лишених слободе из 12 земаља, а према којима више од 65% лица има менталне поремећаје: од 42-65% поремећаје личности, од 10-12% депресију и 4% симптоме психотичних поремећаја, попут шизофреније, манијакалне епизоде и делузивних поремећаја. Ријон и сарадници⁸²¹ показују да се међу главним проблемима са дијагнозом психијатријске коморбидности налазе: депресивни синдроми у 40%, генерализована анксиозност у 33%, трауматске неурозе у 20%, агорафобија у 17%, шизофренија у 7% и хроничне халуцинаторне психозе у 7% случајева. Фазел и Беларжеон⁸²² су показали да су ментални поремећаји, попут поремећаја личности, психоза, анксиозности и депресије знатно више заступљени међу лицима лишеним слободе него у општој популацији. Нилсон и сарадници⁸²³ указују да већина савремених националних статистика показује да је већина учинилаца подвргнутих форензичком психијатријском клиничком испитивању учинила дело под утицајем неког облика менталне болести, обољења или поремећаја (поремећаја личности, злоупотребе психоактивних супстанци и АДХД-а), док је већина учинилаца подвргнутих актуарској процени криминолошког ризика учинила насилна кривична дела под утицајем психотичних епизода.

Хиперпродукција истраживања је присутна и код испитивања односа структуре личности лица и њиховог антисоцијалног понашања. Показана је повезаност криминалне личности и понашања лица са дескрипторима психотицизма-агресивношћу, одсуством емпатије и психопатијом, неуротицизмом, екстраверзијом и нарцизмом⁸²⁴. Агресивни нарцизам,

⁸¹⁹Andersen, H., Sestoft, D., Lillebæk, T., Gabrielsen, G., Kramp, P. /1996/: Prevalence of ICD-10 psychiatric morbidity in random samples of prisoners on remand, *International Journal of Law and Psychiatry*, 19, 61-74; Birmingham, L., Mason, D., Grubin, D. /1996/: Prevalence of mental disorder in remand prisoners: consecutive case study, *BMJ*, 313, p. 1521-1524; Brook, D., Taylor, C., Gunn, J., Maden, A. /1996/: Point prevalence of mental disorder in unconvicted male prisoners in England and Wales, *BMJ*, 313, p. 1524-1527; Smith, C., O'Neill, H., Tobin, J., Walshe, D., Dooley, E. /1996/: Mental disorders detected in an Irish prison sample, *Criminal Behaviour and Mental Health*, 6, p. 177-183.

⁸²⁰Fazel, S., Danesh, J. /2002/: Serious mental disorder in 23000 prisoners: a systematic review of 62 surveys, *Lancet*, 359, p. 545-550.

⁸²¹Rouillon, F., Duburq, A., Fagnagni, F., Falissard, B. /2004/: *Étude épidémiologique sur la santé mentale des personnes détenues en prison*, Paris.

⁸²²Fazel, S., Baillargeon, J. /2011/: The health of prisoners, *Lancet*, 377, p. 956-965.

⁸²³Nilsson, T., Gustavson, C., Munthe, C., Forsman, A., Anckarsater, H. /2009/: *op. cit.*, p. 402, 403.

⁸²⁴Eysenck, H. J. /1977/: *op. cit.*; Lee, K., Ashton, M. C. /2005/: Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five-Factor model and the HEXACO model of personality structure, *Personality and Individual Differences*, 38, p. 1571-1582; Cale, E. M. /2006/: A quantitative review of the relations between the 'Big 3' higher order personality dimensions and antisocial behaviour, *Journal of Research in Personality*, 40, p. 250-284.

окарактерисан егoизмом, несензибилношћу и недостатком кајања, као и антисоцијални животни стил, окарактерисан неодговорношћу и импулсивношћу, потребом за узбуђењем, неконвенционалним и антисоцијалним понашањем су два фактора основе психопатије⁸²⁵. Асертивност, социјабилност и способност да се утиче на друге и преузме улога вође су присутни код блажих облика криминалног понашања у популацији учинилаца дела преваре и лаке крађе⁸²⁶. Како је криминално понашање у негативној корелацији са традиционализмом и контролом, учиниоци су неконзервативни, бунтовни, ниских моралних стандарда и без поштовања ауторитета, импулсивни, дезинхибираног понашања и са недостатком контроле, а значајна корелација постоји и између криминалног понашања и алијенације (осећања одбачености, несреће, усамљености, параноидности, у смислу да се намере других третирају као угрожавајуће) и реакције на стрес (напетост, вулнерабилност, променљивост расположења, депресивност). Ковачевић и Кеџман⁸²⁷ показују да учиниоце дела против живота и тела карактеришу инфантилност и параноидност, учиниоце сексуалних деликата наглашена инфантилност, а учиниоце имовинских деликата инфантилност и емотивна нестабилност.

Адамс и Феррандино⁸²⁸ наводе да већина стручњака највише примењује клиничке интервјуе, а Бек и Марушак⁸²⁹ да су сва лица на дијагностичким тестовима процене идентификована као лица која имају неку врсту менталних поремећаја, као и да 73% лица лишених слободе узима неки од видова психо-фармакотерапије. У односу на примену интервенција према лицима са менталним болестима или обољењима: Ходел и Вест⁸³⁰ истичу циљано усмерене интервенције према било ком облику шизофреније; Гаррет и Лерман⁸³¹, интервенције базиране на когнитивно-бихевиоралном моделу према било ком облику психотичних поремећаја; Линехан⁸³², дијалектичку терапију према бордерлајн симптоматологији; Линхорст⁸³³, развој просоцијалних вештина код лица са историјом менталних

⁸²⁵Radulović, D. /2012/: The Core Problem of Crime in Society: Psychopath offenders, *Sociološki pregled*, XLVI(4), p. 584-585.

⁸²⁶Međedović, J. /2009/: Bazična struktura ličnosti i kriminalitet, *Primenjena psihologija*, 2(3), p. 339-367.

⁸²⁷Kovačević, R., Kečman, B. /2007/: Komparativna analiza osobina ličnosti izvršilaca seksualnih, imovinskih i delikata protiv života i tela, *Engrami*, 29(1-2).

⁸²⁸Adams, K., Ferrandino, J. /2008/: Managing mentally ill inmates in prisons, *Criminal Justice and Behavior*, 35(8), p. 913-927.

⁸²⁹Beck, A. J., Maruschak, L. M. /2001/: Mental health treatment in state prisons, 2000, *Bureau of Justice Statistics special report*, Washington.

⁸³⁰Hodel, B., West, A. /2003/: A cognitive training for mentally ill offenders with treatment-resistant schizophrenia, *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 14(3), p. 554-568.

⁸³¹Garrett, M., Lerman, M. /2007/: CBT for psychosis for long-term inpatients with a forensic history, *Psychiatric Services*, 58(5), p. 712-713.

⁸³²Linehan, M. M. /1993/: *Cognitive behavioral treatment of borderline personality disorder*, New York.

⁸³³Linhorst, D. M., Knight, K., Johnston, J. S., Trickey, M. /2001/: Situational influences on the implementation of a prison-based therapeutic community, *The Prison Journal*, 81, p. 436-453.

поремећаја, као и код злоупотребе психоактивних супстанци.

У односу на прогностичко одређивање фактора будућег криминалног понашања: Порпорино и Робинсон⁸³⁴ указују на неадекватно школовање, незапосленост, социјалну искљученост и различите психолошке и когнитивне факторе повезане са селф-концептом и недостатком базичних вештина; Цандро⁸³⁵, на криминогене потребе, криминалну историју, социјално постигнуће, године / пол / етничку припадност, док су нешто слабији предиктори ниска интелигенција, стрес и низак социоекономски статус породичног окружења; Мотиук и Порпорино⁸³⁶ на незапосленост, злоупотребу психоактивних супстанци, криминална удруживања, породично-брачне односе и емотивне, односно, личне проблеме.

Мета-аналитичка истраживања Кулена и Цандроа⁸³⁷ показују да праћење ризика, потреба и принципа респонзивности значајно доприноси апликативности програма према лицима, као и да криминогене потребе лица представљају основне тачке рехабилитативне интервенције; Мек Гвајер⁸³⁸ је метааналитичким истраживањима указао да су криминогене потребе лица повезане са поновним вршењем кривичних дела, на основу чега закључује да су интервенције које третирају појединачне проблеме мање ефективне од оних које третирају већину проблема лица; Радуловић⁸³⁹ указује да чак и када, наизглед, одговарају повољно на третман, постпенално понашање и поврат психопата се погоршава након таквог третмана; Тонг и Фаррингтон⁸⁴⁰ закључују да систем класификације лица на основу потреба, ризика и респонзивности показује ефикасност у редукцији рецидивизма у 27% случајева у Канади, Великој Британији и САД-у. У односу на смањење насилничког рецидивизма: Пеарсон и сарадници⁸⁴¹ су показали значај когнитивно-бихевиоралних третманских модела, укључујући програме развоја социјалних и когнитивних вештина, програме подстицаја и оснаживања; Келерман⁸⁴² истиче значај терапије играњем улога, јер доприноси развијању емпатије, самоспознаје и осећања за друге; Буш⁸⁴³ и

⁸³⁴Porporino, F. J., Robinson, D. /1992/: Can educating adult offenders counteract recidivism?, *Research Branch*.

⁸³⁵Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: *op. cit.*

⁸³⁶Motiuk, L. L., Porporino, F. /1991/: The prevalence nature and severity of mental health problems among federal male inmates in Canadian penitentiaries, *Research and Statistics Branch*, 24.

⁸³⁷Cullen, F. T., Gendreau, P. /2000/: *op. cit.*

⁸³⁸McGuire, J. (Ed.) /2002/: *op. cit.*

⁸³⁹Radulović, D. (2012). Zašto se nakon forenzičkog tretmana hroničnih delinkvenata nekada još više učvrsti njihovo kriminalno ponašanje? *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(2), p. 355.

⁸⁴⁰Tong, J. L. S., Farrington, D. P. /2006/: How effective is the "Reasoning and Rehabilitation" programme in reducing reoffending? A meta-analysis of evaluations in four countries, *Psychology, Crime and Law*, 12(1), p. 3-24.

⁸⁴¹Pearson, F., Lipton, D., Cleland, C., Yee, D. /2002/: The Effects of Behavioral/Cognitive-Behavioral Programs on Recidivism, *Crime & Delinquency*, 48(3), p. 476-496.

⁸⁴²Kellerman, P. F., Hudgins, M. K. /2001/: *Psychodrama With Trauma Survivors: Acting Out Your Pain*, Jessica Kingsley.

⁸⁴³Bush, J. /1995/: Teaching self-risk management to violent offenders, *What works: Reducing reoffending—Guidelines from research and practice* (McGuire, J.), Chichester, p. 139-154.

Полашек и Диксон⁸⁴⁴ показују ефективност програма когнитивне самопромене. У односу на рецидивизам партнерског насиља: Пенс⁸⁴⁵ и Доуден и Ендрјуз⁸⁴⁶ указују ефективност програма редукције насилног понашања код високо ризичних осуђеника у Канади, а Хауелс и Даи⁸⁴⁷ ефективност програма замене агресивности у Јужној Аустралији приликом психометријског мерења пре и после спровођења програма.

Ендрјуз и сарадници⁸⁴⁸ показују значајност бихевиоралних програма код лица са средњим степеном ризика, док Ендрјуз и Бонта⁸⁴⁹ закључују да је за лица са већим степеном ризика потребна стална супервизија и већи број интервенција апликованих према индивидуалним потребама лица.

У односу на теоријска полазишта и представљену анализу истраживања је нацрт методолошког истраживања постављен на генералној премиси да је познавање и значај криминолошког профилисања засновано на методама и техникама криминолошке дијагнозе, прогнозе и третмана лица лишених слободе.

⁸⁴⁴Polaschek, D. L. L., Dixon, B. G. /2001/: The Violence Prevention Project: The development and evaluation of a treatment programme for violent offenders, *Psychology, Crime, & Law*, 7, p. 1–27.

⁸⁴⁵Pence, E., Paymar, M. /1993/: *Education groups for men who batter: The Duluth model*, New York.

⁸⁴⁶Dowden, C., Andrews, D. /2000/: Effective Correctional Treatment and Violent Reoffending: A Meta-Analysis, *Canadian Journal of Criminology*, 42, p. 449–467.

⁸⁴⁷Howells, K., Day, A. /1999/: “The rehabilitation of offenders: International perspectives applied to Australian correctional systems”, *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 112.

⁸⁴⁸Andrews, D., Bonta, J., Hoge, R. /1990/: *op. cit.*

⁸⁴⁹Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*

II ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

1. ПРЕДСТАВЉАЊЕ ПРОБЛЕМА ИСТРАЖИВАЊА

Појам криминолошког профилисања је присутан у лаичкој и стручној научној и професионалној јавности. Његов недовољно или превише одређен категоријални апарат је научно ограничен правом, пенологијом, криминалистиком, социологијом, антропологијом и психологијом. У контексту претходног би представљање проблема истраживања указало на неопходност терминолошког одређења и дефинисања криминолошког профилисања лица лишених слободе, као широког спектра прагматичне, транспарентне, валидне и нормативно одређене области научног сазнања. Циљ ширег и ужег операционалног одређивања и дефинисања појмовног апарата криминолошког профилисања је фокусиран на појмове криминолошко, профилисање и лица лишена слободе.

Анализом садржаја домаће и стране литературе се констатује разноликост синонима и мултидисциплинарност операционалних дефиниција појма, због чега се немогућност његовог тачног епистемиолошког и методолошког одређења одражава и на његову практичну примену. Појам криминолошког профилисања стоји у вези са методама и техникама процене клиничке криминологије. С обзиром на то да се научна област криминологије може поделити на истражну, клиничку и статистичку, испитивање личности, понашања и околности би могло да се посматра као значајан елемент разликовања појединих научних приступа предмету проучавања криминолошког профилисања лица лишених слободе. Ако се једино правне чињенице могу третирати за сврхе поступка доказивања, намеће се логичан закључак да се криминолошко профилисање односи на процес посматрања, разумевања и конструкције доступних чињеница у погледу предвиђања могућих карактеристика лица. Судаћи шрема анализи разлика између појединих приступа криминолошког профилисања, актуарски приступ се чини сврсисходним за клиничку процену личности и статистичко предвиђање понашања лица у оквиру законом одређеног поступка. Испитивање ендогених и егзогених узрока криминалног понашања у односу на нормативну одговорност лица за извршење кривичних дела, много више упућује на потребу за бављењем понашајним елементом у оквиру научне области клиничке криминологије. Научна сазнања клиничке криминологије о дијагностичким и прогностичким показатељима криминалног понашања лица се показују као значајна за кривично-правну институционалну и ванинституционалну друштвену реакцију. Полазећи од становишта позитивистичког детерминизма, која усмеравају тумачења извршења кривичних дела, као директне последице

ендогених и егзогених узрока, онда криминолошки профил лица треба да садржи основне информације у односу на дијагностичке и прогностичке варијабле личности, понашања и околности лица лишених слободе. У оквиру литературе се профилисање најуопштеније одређује: као утврђивање образаца понашања који упућују на тип личности лица, као процес извођења закључака о карактеристикама личности учинилаца или као афирмација употребе пробабилистичких тумачења различитих нивоа кривично одговорних понашања. За разлику од претходних би ужа одређења операционализовала профилисање као предвиђање вероватноће будућег извршења кривичног дела или пробабилистичку реконструкцију фактора ризика криминалног понашања, односно као паметно одмеравање казне засновано на доказима изведеним на основу коришћења дијагностичко-пробабилистичких научних постулата у циљу сузбијања криминалитета и побољшања јавне безбедности. Међуусловљеност категоријалног апарата криминолошко и профилисање се уочава и код шире и уже операционализације појма криминолошког профилисања. Најприхватљивијим се чине одређења криминолошког профилисања као: прикупљање емпиријских података о карактеристикама оних у односу на које се односе ти подаци, као процена поступака учинилаца који указују на доказ о његовој личности, али и обрасци и доследности који су типични за субгрупу којој он припада или као утврђивање профила лица одређених појавних облика кажњивих понашања. Епистемолошка разноликост категоријалног апарата криминолошког профилисања се одражава и на вишеслојност његовог правног тумачења у односу на популацију лица лишених слободе, која се усложњава терминолошком разноликошћу нашег казненог законодавства. Кривични закон Републике Србије превасходно нормативно операционализује појам учинилац, Закон о извршењу кривичних санкција појам лице лишено слободе, осуђено лице и лице према коме се извршавају кривичне санкције, а Закон о кривичном поступку окривљени, осуђени и лишене слободе. У циљу постављања јасније терминолошке категоријалне дистинкције, полазећи од значења актуелних термина предвиђених одредбама важећег Закона о кривичном поступку, уз прихватање оријентисаности наших судских параметара испитивања на правне концепте способности разумевања и хтења и одговорности у односу на учињено дело, операционализовано је уже одређење појма криминолошког профилисања лица лишених слободе. Најадекватнијим се чини да је криминолошко профилисање лица лишених слободе систематично повезивање низа физичких, психолошких и карактеристика понашања са одређеним типовима лица и коришћење тих особина као основе за доношење одлука у области спровођења закона.

Теоријско одређење и дефинисање појма криминолошког профилисања указује да

инкриминисана понашања лица лишених слободе налазе научна објашњења у односу на биолошку (теоријска објашњења бихевиорално-генетске трансмисије, неуро-имицинг методама, неуро-психолошка, психо-физиолошка, ендокринолошка и неуротрансмитерска, раних здравствених ризика), психолошку (психоаналитичка психодинамска, бихевиоралне, когнитивне, теорије личности и психопатолошке) или социолошку (теорије социјалне структуре, социјалног процеса и социјалне реакције) перспективу посматрања проблема. Како је немогуће обухватити све теорије и правце који објашњавају профил лица лишених слободе, теоријско посматрање проблема истраживања се чини интересантним ако се посматра применом интегративног приступа у односу на контекст потреба, ризика и респонзивности и тока животног развоја лица.

Судећи према комплексности проблематике испитивања личности, понашања и околности лица лишених слободе, нужност јасног разграничавања конкретних приступа криминолошког профилисања је присутна у односу на криминолошко-актуарску процену. Криминолошко-актуарска процена укључује и психо-дијагностички и пробабилистички научно-статистички приступ, због чега се тренутно највише практикује у Енглеској, Аустралији, Канади или САД-у, које су га увеле у кривично-извршну регулативу. Теоријско изучавање криминолошко-актуарске процене је обезбеђено у оквиру клиничке криминологије, која се највише повезује са профилисањем, с тим да су у њен курикулум универзитетски програми поменутих земаља више укључиле друштвене науке.

Заснивајући сврху криминолошког профилисања на премиси да поједини типови личности показују сличне обрасце понашања, због чега његов оквир примене упућује на помоћ суду код одређивања мера задржавања и притвора, припреме криминолошког налаза и мишљења за потребе суда пре изрицања кривичне санкције, екстерне, интерне иницијалне и налнадне класификације и надзора у заједници, поготово условног отпуста. Константно анализирајући друштвену корисност адекватног одмеравања, изрицања и извршења кривичних санкција, помоћ суду у смањивању вероватноће нежељеног исхода у погледу донетих одлука представља основни циљ судско-криминолошке експертизе.

С обзиром да је заснован на рационалном, циљано оријентисаном, емпиријски утемељеном, једноставном и конкретном методолошком оквиру, значај криминолошког профилисања је нарочито поентиран пружањем помоћи суду код научно заснованог одмеравања, изрицања и извршења санкција. Научно заснована пракса казнено извршног права је одавно препозната у већини европско-континенталних и англосаксонских кривично-правних система. У контексту претходног је крајем деведесетих година прошлог века нормативно имплементирана

примена инструмената криминолошко-актуарске процене личности, понашања и околности лица у оквиру смерница за одмеравање, изрицање и извршење казни у циљу смањења судског диспаритета, промовисања доследног изрицања казни, смањења пренатрпаности пенитенисјарних система и подстицања примене алтернативних санкција.

За разлику од казнено извршне праксе англосаксонских, али и већине европско-континенталних земаља, код нас се криминолошко профилисање лица ограничава на фазу извршења кривичних санкција, код интерне иницијалне и накнадне класификације лица, и, донекле, код одлука суда у погледу условног отпуста. У нашем кривично-правном систему је примена инструмената за процену криминалног ризика лица обазрива, још увек, иако су учињени значајни напори за њеним нормативним уоквиравањем. Најчешће се предвиђање криминалног ризика доводи у везу са осетљивошћу праведног одмеравања, изрицања и извршења кривичних санкција, превасходно у смислу повреде појединих моралних вредности заштићених уставним одредбама, које предвиђају поштовање основних људских права и слобода грађана, али и у смислу одређивања јасне границе између генералне и специјалне превенције. Наш кривично-правни систем је само делимично уврстио актуарску правду код испитивања личности, понашања и околности лица. Наш савремени друштвени контекст упућује на размишљање у правцу испитивања потребе за применом криминолошког профилисања током законом одређеног поступка, истраживањем његовог теоријског познавања и практичног значаја.

Испитивање потребе за применом криминолошког профилисања лица лишених слободе код нас истраживањем ставова носилаца судијских функција и студената у погледу његовог познавања и значаја јесте питање за даље разматрање у оквиру конкретизације предмета емпиријског истраживања.

2. КОНКРЕТИЗАЦИЈА ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА

Како је **предмет** истраживања усмерен на испитивање ставова студената и носилаца судијске функције у погледу познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе код нас, у директној је функцији актуелних светских трендова у области реакције друштва на криминал, посебно у домену криминолошке процене лица лишених слободе. Пораст криминалитета у свету је имао за директну последицу повећање обима лица лишених слободе, а у настојањима да се превазиђе криза и смањи стопа рецидивизма, појављују се различите методе и технике криминолошке процене.

Тренутне међународне тенденције пеналних система имају важне, али контрадикторне, импликације на актуелну позицију и изгледе будућности стратегија казнено извршног права, што несумњиво упућује на реформска решења код криминолошке процене лица. Познато је да од правилне криминолошке процене лица од стране надлежних органа зависи свако даље деловање - од откривања, истраживања и документовања кривичног дела, преко покретања истраге, главног претреса, рочишта за изрицање кривичне санкције, до извршења и отпуштања са извршења казне. Евидентно је повећање осуђујућих пресуда и коришћење институционалних ресурса у циљу одмазде окривљених ради удовољавања потреби јавности за њиховим кажњавањем, уз тренд популистичког кажњавања или културе контроле. Како мало користе ресурсе криминолошке процене лица, а нарочито у време када околности глобалне светске економске рецесије прете да погоршају већ присутне социјалне тензије, превазилажење несклада између тренутне казнено извршне праксе и постојећих научних резултата у области казнено извршног права је од несумњиве важности.

Полазећи од тога да оправданост примене криминолошког профилисања лица налази своје место у моралним аргументима, који произилазе из потребе за неометањем правде, долази се до тога да ефикасна примена криминолошког профилисања лица лишених слободе захтева емпиријску заснованост. Анализа приказаних резултата истраживања је показала да свака процена, а у конкретном случају криминолошка, која тежи томе да буде методолошки валидна, објективна и ваљана, јесте она која се заснива на познавању и значају њених метода и техника.

У складу са наменом истраживања, анализом актуелних кретања у области криминолошког профилисања лица лишених слободе се добијају одговори на питања о његовом познавању и значају. Испитивање носилаца судијске функције и студената расветљава научну и

практичну позиционираност криминолошког профилисања код нас, у погледу његовог тренутног места у теоријском систему и интереса за примену у пракси, док добијени емпиријски материјал представља допуну већ постављених теоријских научних постулата, али и дискурс у усмеравању даљих практичних достигнућа.

3. ЗНАЧАЈ ИСТРАЖИВАЊА

С обзиром на утемељеност чињенице да је објашњење узрока криминалног понашања појединаца тешко разумети само на основу изолованог приступа појединих наука, индивидуално центрирана објашњења узрока криминалног понашања, током тридесетих година прошлог века, наглашавају значај постојања повезаности између диспозиција личности и чињења криминалних деликата. Из потребе научне јавности да се постави дистанца у односу на разумевање лица као другачијег или различитог у погледу криминалних карактеристика, наместо генерализованих психолошких истраживања појединца се спровode структурирана и фокусирана клиничка објашњења криминалног понашања, која се ослањају на дескриптивни модел особина и врста фактора који одређују понашање.

Док традиционалнији теоретичари виде криминолошко профилисање лица као конзистентан статички модел, теоретичари актуелних концепција личности наглашавају модел динамичности понашања, условљене од стране појединца и специфичне ситуације у којој се налази. Међу теоретичарима постоји присутна дебата у погледу условљености конзистентности понашања инхерентним особинама личности или контекстуалном променљивошћу. Тврдња да људи не реагују на исти начин у потпуно истим животним ситуацијама не може проћи без методолошке потврде, јер посматрајући актуелност животне ситуације, која ће на неком узрасту особе покренути одређене психолошке механизме у правцу чињења криминалног акта (понашајне склоности, самоефикасност и неутрализација) није једини фактор у опредељивању понашања особе. Већина теорија биолошког, психолошког, социолошког и интегративног приступа објашњава постојање везе између карактеристика лица и карактеристика учињених дела, указујући на сложеност процеса криминолошког профилисања лица, који зависи од низа фактора личности и понашања и контекста ситуације у којој је лице учинило кривично дело. Проблем са којим се сусрећу стручњаци данас јесте идентификација основних психолошких и психопатолошких димензија личности и понашања, које негде преклапају више, а негде мање.

Конкретни проблеми извођења закључака на основу доступних информација указују на то да процес криминолошког профилисања лица није ништа другачији од осталих конвенционалних закључака из оквира криминолошког контекста, јер се главно ограничење односи на доступност материјала током законом одређеног поступка, због чега су закључци о личности, понашању и околностима лица често непотпуни, двосмислени и непоуздани. Иако су

интерпретације личности значајне са аспекта потраге за намером и мотивом лица, без јасног емпиријског доказа се заснивају на нивоу спекулација. Због чињенице да је криминолошко профилисање лица лишених слободе мултидисциплинарно подручје, у новије време се постављају озбиљна епистемолошка питања, с обзиром на то да су досадашња сазнања различитих друштвених наука у односу на конкретан проблем истраживања недовољно повезана и фундирана у јединствену целину, значајну за њену апликативност у пракси. Ако теорија нуди импликације за научне оквире постојања претпоставки о појединим факторима личности и ризичних понашања, који би могли бити од значаја за одлучивање о томе да ли је лице способно за давање веродостојног исказа током саслушања у предистражном поступку, да ли симулира менталну болест, да ли је урачунљиво, у односу на екстерну и интерну класификацију лица лишених слободе или у односу на одлучивање о надзору у заједници, а поготово додели условног отпуста, онда веродостојност стручног мишљења указује на епистемолошку неопходност код независног и непристрасног судског деловања. Искључујући сваку обавезност постизања немогућег, без било каквог даљег прејудицирања код доношења на закону заснованих судских одлука, правећи јасну дистинкцију између клиничког и актуарског приступа испитивању, код криминолошког профилисања је искључена оријентисаност на третирање лица као процесног објекта, већ као процесног субјекта. Актуелне методе и технике криминолошке дијагнозе и прогнозе су усмерене и на окривљено и на виктимизовано лице, али и на целокупну заједницу, због чега се не анализирају искључиво са аспекта криминогених и некриминогених потреба и криминалног ризика лица, већ и са аспекта његовог капацитета за промену, који ће указати на даљи правац казнено извршног деловања. Индикативност значаја примене криминолошког профилисања лица лишених слободе корелира са смањењем стопе криминалног рецидивизма, као значајне претње социјалној сигурности грађана, која зависи од испуњености сврхе извршења казне мењањем виталних аспеката личности и понашања лица. Ако је сачињавање криминолошког налаза и мишљења о профилу лица процес, који започиње оног тренутка када се појаве основи сумње, а завршава онда када је према лицу извршена изречена санкција, његова емпиријска заснованост стоји у односу са економским аспектом одрживости институционалних система, с обзиром на државна буџетска издвајања за институционални смештај лица или њихово ванинституционално праћење у заједници. Уколико се појаве ситуације где признање има приоритет у односу на поузданост доказа, инструменталност у раду судства ће обилovati непожељном таутологијом, а заснивање процене на закључцима који нису нужно прихваћени изван чињеничног контекста не може бити научно утемељено.

4. ОСНОВНА ИСТРАЖИВАЧКА ПИТАЊА

Нацртом методолошког истраживања је предвиђено добијање одговора на следећа истраживачка питања у односу на криминолошко профилисање лица лишених слободе:

1. Да ли постоје разлике између студената и судија у погледу познавања криминолошког профилисања?
2. Да ли постоје разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања?
3. Да ли су повезани познавање и значај криминолошког профилисања?
4. Да ли су повезани потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем и значај криминолошког профилисања?
5. Да ли су повезани потреба за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значај криминолошког профилисања?
6. Да ли су повезани потреба за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значај криминолошког профилисања?

5. СВРХА, ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

А) Сврха истраживања се односи на испитивање познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, с обзиром на савремену теоријску и емпиријску позиционираност проблема истраживања и актуелне реформске интенције казненог законодавства код нас, усмерене у правцу решавања питања која нису у складу са стварним потребама и могућностима друштва и стварања повољнијег правног амбијента, спровођења националних стратегија у области казнене политике у правцу смањења преоптерећености институционалних капацитета и броја лица лишених слободе на институционалном извршењу казни, мера безбедности и притвора, као и остваривања права и обавеза лица, реализације третмана применом објективних и мерљивих критеријума и интенције законодавца у правцу одмеравања, изрицања и извршења алтернативних кривичних санкција.

Б) Основни – општи теоријски **циљ** докторске дисертације је усмерен на прикупљање и анализу настанка и развоја идеја и достигнућа о криминолошком профилисању лица лишених слободе, уз нарочит осврт на међународном плану, али и искуства и достигнућа у његовој примени на просторима Републике Србије. Допуњавање теоријског фондуса емпиријском анализом постојећих трендова примене криминолошког профилисања усмерено је у правцу сагледавања примене теоријски анализираних концепата и форми.

Емпиријско истраживање има два циља:

- *општи* – у спознајној равни је истраживање усмерено на анализу постојећих научних сазнања о познавању и значају криминолошког профилисања лица лишених слободе и
- *посебан* – у практичној равни је истраживање усмерено на анализу добијених података о познавању и значају криминолошког профилисања у односу на његову даљу примену и развој код нас.

Ц) Основни задаци истраживања:

4.1 Утврђивање и критичка анализа развоја идеје и праксе криминолошког профилисања лица лишених слободе.

4.2 Сагледавање и анализа основних токова развоја криминолошког профилисања лица лишених слободе на међународном плану.

4.3 Сагледавање и анализирање развоја и искуства у примени криминолошког профилисања лица лишених слободе у Србији – претходни период.

4.4 Сагледавање и анализа примене криминолошког профилисања лица лишених слободе у Србији – актуелни трендови.

4.5 Испитивање постојања разлика између студената и судија у погледу познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе.

4.6 Испитивање постојања разлика између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.

4.7 Испитивање корелационих односа између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.

4.8 Испитивање корелационих односа између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања.

4.9 Испитивање корелационих односа између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања.

4.10 Испитивање корелационих односа између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања.

6. ХИПОТЕЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

ХИПОТЕЗА 1: Не постоје разлике између студената и судија у погледу познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе.

ХИПОТЕЗА 2: Не постоје разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.

ХИПОТЕЗА 3: Постоји корелација између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.

ХИПОТЕЗА 4: Постоји корелација између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања.

ХИПОТЕЗА 5: Постоји корелација између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања.

ХИПОТЕЗА 6: Постоји корелација између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања.

7. МЕТОДОЛОШКА ПОСТАВКА ПРОБЛЕМА ИСТРАЖИВАЊА

Методолошки оквир проблема истраживања емпиријског карактера подразумева примену дескриптивно - експлоративне анализе праксе познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе код нас. У делу рада посвећеном обради емпиријских података су примењене математичко – статистичке методе и технике које треба да укажу на постојање корелативних веза и разлика између испитиваних варијабли.

Дескриптивно-експлоративна анализа обухвата испитивање зависних и независних **варијабли** поређаних у виду кластера:

А) социо - демографске варијабле (пол, старост, статус – студент, судија, године студирања, године професионалног искуства, факултет студирања, судска институција, област правне материје судије);

Б) варијабле о познавању криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција (а) скала потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем – општа потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за насилни криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за сексуални криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за имовински криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за привредни криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за компјутерски криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за организовани криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за политички криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за малолетнички криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за професионални криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за нехатни криминалитет, специфична потреба надлежних

органа код испитивања лица лишених слободе за умишљајни криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за примарни криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе за повратнички криминалитет, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе само за теже облике криминалитета, специфична потреба надлежних органа код испитивања лица лишених слободе и за теже и за лакше облике криминалитета; б) *скала потребе за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања* - потреба за претходном формалном професионалном обуком стручњака код примене криминолошког профилисања; потреба за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања лица лишених слободе ради његове примене у пракси);

Ц) **варијабле о значају криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција** (а) *скала општих фактора* - степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачина угрожавања или повреде заштићеног добра, околности чињења кривичног дела, ранији живот лица, личне прилике лица, држање лица после чињења кривичног дела, однос лица према жртви, околности које се односе на личност лица, ранија осуђиваност лица (број, врста и тежина дела), проток времена од раније осуде, потреба лица за институционалним третманом, потреба лица за ванинституционалним третманом, реаговање лица на корективни третман, реаговање лица на претходну санкцију, доступност корективних интервенција, степен криминолног ризика, тежина дела које би лице могло извршити, обим распрострањености дела у друштву, реаговање средине поводом кажњавања за дело; б) *скала посебних фактора* - пол, године, националност, образовни статус, намера за даље образовање, понашање у школи, поремећаји понашања у детињству, однос са пријатељима и њихове карактеристике, рекреативне и слободно-временске активности, историја и врста запослења, финансијска ситуација, стамбене прилике, брачни статус и карактеристике партнера, везе са родитељима и њихове карактеристике, претходни и тренутни статус злоупотребе психоактивних супстанци, самоопажање лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци, психијатријска дијагноза и историја лечења, лични стресори или проблеми, криминална историја, понашање током извршења раније казне, кајање лица, прихватање одговорности, став према делу и казни, криминолошки ризик од генералног рецидивизма, криминолошки ризик од насилничког рецидивизма, криминолошки ризик од сексуалног рецидивизма, забринутост за жртву кривичног дела, препоруке за ванинституционални / институционални третман, корист од индивидуалних програма поступања, подложност и

мотивација за корективни третман, специфичне препоруке службеника у односу на исход корективног третмана, специфичне препоруке службеника у односу на услове извршења кривичне санкције).

7.1 МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Реализација предвиђеног нацрта истраживања је условила примену метода:

1. **анализе садржаја** – ради анализе садржаја актуелних научних и стручних истраживања из области криминолошког профилисања, доступних међународних и националних извора у вези са криминолошким профилисањем лица лишених слободe и значајних статистичких евиденција о структури и динамици криминалитета;
2. **компарације** – ради поређења примене криминолошког профилисања лица лишених слободe у свету и код нас и поређења добијених резултата истраживања са већ приказаним резултатима истраживања у овој области;
3. **анкетирања** – ради прикупљања података од испитиваног узорка;
4. **статистике** – ради статистичке обраде података (методе дескриптивне статистике, корелације, дискриминативне анализе и интерне конзистенције).

7.2 ИНСТРУМЕНТИ ИСТРАЖИВАЊА

Методолошким нацртом истраживања је предвиђена употреба конструисаног инструмента – *Упитник познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободe*. Инструмент је настао прилагођавањем упитника:

1. *The Survey of Police Officers' and Students' Knowledge of Criminal Psychological Profiling*⁸⁵⁰ - преузетог из компаративне студије о испитивању ставова у погледу познавања криминолно-психолошке процене, а који је спроведен између 45 службеника у законом одређеном поступку и 70 студената криминологије Универзитета Тексас у Арлингтону и одобрен од стране Институционалног одбора за ревизију канцеларије за истраживање интегритета и усклађености Универзитета Тексас у Арлингтону, код кога је коришћена петостепена Ликертова скала, ради правилне дистрибуције одговора (1=изузетно се слажем, 2=слажем се, 3=и слажем се и не слажем се, 4=не слажем се, 5=изузетно се не слажем) у односу на предвиђених 27 тврдњи и t-тест за добијање статистички значајних разлика између обе групе испитаника⁸⁵¹, као и

⁸⁵⁰Bever, B. L. /2008/: *Criminal Psychological Profiling: A Comparative Study of Knowledge and Perception between police officers and Criminology and Criminal Justice Students*, Arlington.

⁸⁵¹Ibid.

2. *The General Survey of opinions held by judges and probation officers*⁸⁵² - преузетог из компаративне студије о испитивању ставова 104 судије и 198 пробационих службеника о значају актуарске процене криминалног ризика за садржај стручних извештаја код доношења судских одлука у процесу одмеравања, изрицања и извршења кривичних санкција у Канади, обзиром да је испитивање извршено поређењем ставова у оквиру датог узорка и поређењем ставова узорка са садржајем 249 анализираних стручних извештаја у погледу кривичних санкција, јер је упитник конструисан као структурирани и полуструктурирани интервју отворених и полуотворених питања и ранжираних тврдњи подељених у три дела: првог – који садржи питања у погледу садржаја, употребе, припреме извештаја и њиховог утицаја на надзор лица, фреквенција и разлога за сачињавање извештаја; другог – који садржи десетостепену скалу тврдњи на којој испитаници треба да одреде ниво значаја информација укључених у садржај извештаја; трећег – који садржи тростепену скалу тврдњи за одређивање потенцијално значајних фактора у одређивању кривичних санкција, при чему су за статистичку обраду података коришћени метода корелације и утврђивања разлика, као и Карра коефицијент интеррелијабилности другог и трећег дела оригиналних упитника (од 0,943 до 0,981)⁸⁵³.

Прилагођавање оригиналних упитника је извршено у односу на теоријски, методолошки, нормативно-правни и оквир примене криминолошког профилисања лица лишених слободе код нас. Прилагођавање оригиналног упитника је извршено у циљу лакшег поређења резултата истраживања добијених оригиналним упитницима и резултата истраживања добијених испитивањем носилаца судијских функција и студената. Поређење резултата истраживања добијених применом оригиналних и прилагођеног упитника је извршено ради сагледавања познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе код нас. Структуру прилагођеног упитника чине секције за испитивање: I) социодемографских варијабли, II) варијабли о познавању криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, III) варијабли о значајним општим факторима криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, IV) варијабли о значајним посебним факторима криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Код I секције се одговори дају **заокруживањем** слова (**а, б, в, г, д, ђ**) и квадрата (**□**), а код II, III и IV секције **заокруживањем** бројева који највише одговарају ставу испитаника у

⁸⁵²Jesseman, R. /2005/: *The Role of Risk Assessment in Pre-Sentence Reports: Perception and Experiences of Judges and Probation Officers*, Ottawa.

⁸⁵³Ibid.

погледу наведених тврдњи на петостепеној Ликертовој скали (1=потпуно се слажем, 2=слажем се, 3=и слажем се и не слажем се, 4=не слажем се, 5=потпуно се не слажем). Просечно време попуњавања упитника износи 30 минута. Упитник је анониман.

7.3 ВРЕМЕНСКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Планирана реализација истраживања се односила на март месец 2016. године.

Време попуњавања упитника се кретало у просеку 30 минута.

Током испитивања узорка није извршено временско ограничавање испитаника.

7.4 ПРОСТОРНИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Спровођење истраживања се односи на анкетирање испитаника у оквиру просторија надлежних судова (Основног, Вишег и Апелационог) у Крагујевцу, Правног факултета Универзитета у Крагујевцу и Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду.

7.5 ИЗВОРИ ПОДАТАКА И ЈЕДИНИЦЕ ИСТРАЖИВАЊА

Извори података су предвиђени у односу на процес прикупљања емпиријске грађе.

Предвиђено је прикупљање *примарних* података из извора базираног на конструисаном инструменту истраживања.

Предвиђено је прикупљање *секундарних* података из извора базираних на међународним и националним нормативно-правним изворима, научним и стручним изворима и статистичким евиденцијама.

У складу са предвиђеним изворима података су издвојене четири посебне **јединице** истраживања:

1. узорак,
2. међународни и национални нормативно-правни извори,
3. научни и стручни извори,
4. статистичке евиденције.

7.6 УЗОРАК ИСТРАЖИВАЊА

Узорак истраживања је задовољио методолошке критеријуме од минимум 100 испитаника. Узорак испитаника (N=102) чине носиоци судијске функције Основног, Вишег и

Апелационог суда у Крагујевцу и студенти Правног факултета Универзитета у Крагујевцу и Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду.

Током истраживања се настојао испунити методолошки критеријум што приближнијег уједначавања група испитаника према броју и полу.

7.7 СТАТИСТИЧКА ОБРАДА ПОДАТАКА

У делу рада посвећеном статистичкој обради емпиријских података су употребљене:

- процедуре интерне конзистенције за испитивање метријских карактеристика инструмента истраживања применом Кронбаховог теста интеррелијабилности (***Cronbach's α***);
- процедуре дескриптивне статистике за испитивање квантитативних својстава узорка применом процената (***%***), фреквенција (***f***), аритметичке средине (***Mean***) и стандардне девијације (***Std.Dev.***);
- процедуре дискриминативне анализе применом непараметријског Пирсоновог χ^2 теста (***Pearson Chi-Square***) за испитивање статистичке значајности зависности променљивих и параметријског Студентовог ***t*** теста (***Student (t)***) за испитивање статистичке значајности разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак;
- процедуре каноничке корелације применом Пирсоновог теста прости линеарне корелације (***Pearson Correlation (r)***) и квадрата каноничког коефицијента мултипле корелације (***R Square (r2)***) за мерење статистичке значајности (***p***) степена повезаности између променљивих;
- информатички програм СПСС – верзија 22 (***SPSS – version 22***) за испитивање добијених података применом статистичких алгоритама.

8. ДИСКУСИОНА РАЗМАТРАЊА

Спроведено истраживање је обухватило узорак испитаника ($N=102$) сачињен од судија ($N=20$) Основног, Вишег и Апелационог суда у Крагујевцу и студената ($N=82$) Правног факултета Универзитета у Крагујевцу и Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду.

Прикупљање података од узорка испитаника је добијено применом методе анкетања помоћу примењеног инструмента. Статистичке метријске карактеристике примењеног инструмента су добијене применом Кронбаховог α -кофицијента (*Cronbach's α*). Дескриптивни статистички показатељи ставова испитаника у односу на тврдње предвиђене инструментом су добијене применом: фреквенције (*f*), процента (%), аритметичке средине (*Mean*) и стандардне девијације (*Std.Dev.*). Статистички значајне (*p*) разлике у ставовима између обе групе испитаника су добијене применом Пирсоновог χ^2 -теста (*Pearson Chi-Square*) и Студентовог *t*-теста (*Student (t)*). Статистички значајне (*p*) корелације између варијабли истраживања ($<\pm 0.20$ – **веома ниска корелација**; ± 0.21 до ± 0.40 – **ниска корелација**; ± 0.41 до ± 0.60 – **умерена корелација**; ± 0.61 до ± 0.80 – **висока корелација**; $>\pm 0.81$ – **веома висока корелација**) су добијене применом Пирсоновог коефицијента корелације (*Pearson Correlation (r)*) и квадрата каноничког коефицијента мултипле корелације (*R Square (r²)*). Статистичко мерење прикупљених података је извршено применом информатичког програма СПСС (*SPSS 22*).

Резултати статистичког мерења прикупљених података су представљени графичким табеларним приказом. Анализа резултата је приказана испод сваке графичке табеле. Дискусиона разматрања су приказана односу на статистичке метријске карактеристике примењеног инструмента, дескриптивне статистичке показатеље ставова испитаника, статистички значајне разлике у ставовима између обе групе испитаника и статистички значајне корелације између варијабли истраживања, као и у односу на ограничења током спровођења истраживања и смернице за будућа истраживања.

8.1 СТАТИСТИЧКЕ МЕТРИЈСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРИМЕЊЕНОГ ИНСТРУМЕНТА

У наредној *Табели 9*. на следећој страни ће бити приказане статистичке метријске карактеристике скала варијабли и кластера скала примењеног инструмента истраживања.

Табела 9. Статистичке метријске карактеристике примењеног инструмента

ИНСТРУМЕНТ			
назив скале	Mean	Std.Dev.	Cronbach's α (N)
<i>потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем</i>	74.53	19.785	.844
<i>потреба за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања</i>	6.41	2.581	.897
Кластер скала познавања криминолошког профилисања	80.94	21.291	.838
<i>општи фактори</i>	77.37	21.109	.827
<i>посебни фактори</i>	128.44	37.236	.801
Кластер скала значаја криминолошког профилисања	205.80	55.330	.843
УКУПНО	573.49	144.195	.868 (6)

На основу приказаних података спроведеног истраживања се уочава да инструмент има висок коефицијент интерне релијабилности *Cronbach's α (N) = .868 (6)*. Мера интерне конзистенције је висока и уједначена и код сваке од скала, при чему је највиша код Скале потребе за професионалним и нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања ($\alpha=.897$), без обзира на то што се скала састоји од четири индикатора. Нешто ниже, али задовољавајуће, коефицијенте, имају Скала потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем ($\alpha=.844$) и Кластер скала значаја криминолошког профилисања ($\alpha=.843$) и Кластер скала познавања криминолошког профилисања ($\alpha=.838$), које репрезентују по два индикатора у виду скала предвиђених варијабли. Скала значаја општих фактора ($\alpha=.827$) има нешто нижи, док најнижи коефицијент интерне релијабилности има Скала значаја посебних фактора ($\alpha=.801$).

8.2 ДЕСКРИПТИВНИ СТАТИСТИЧКИ ПОКАЗАТЕЉИ СТАВОВА ИСПИТАНИКА

Дескриптивни статистички показатељи ставова испитаника ће на даље бити приказани у односу на предвиђене социо-демографске варијабле, варијабле познавања и варијабле значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.

А) социо - демографске варијабле

У наредној *Табели 10*. на следећој страни ће бити приказани резултати истраживања у погледу методолошки релевантних социо-демографских карактеристика испитаника.

Табела 10. Статистички показатељи социо-демографских карактеристика испитаника

социо-демографске карактеристике испитаника		
пол	<i>f</i>	%
мушки	23	22.5
женски	79	77.5
без одговора	0	0
старост	<i>f</i>	%
< 25	81	79.4
25-35	0	0
35-45	5	4.9
45-55	6	5.9
55-65	8	7.8
> 65	0	0
без одговора	2	2.0
статус	<i>f</i>	%
студент	82	80.4
судија	20	19.6
без одговора	0	0
године студирања	<i>f</i>	%
< 5	82	80.4
5 – 10	0	0
> 10	0	0
без одговора	20	19.6
године професионалног искуства	<i>f</i>	%
< 5	0	0
5 - 10	1	1.0
10 - 15	5	4.9
15 – 20	1	1.0
> 20	12	11.8
без одговора	83	81.4
факултет студирања	<i>f</i>	%
Правни факултет	22	21.6
ФАСПЕР	60	58.8
без одговора	20	19.6

Наставак Табеле 10.

судска институција	<i>f</i>	%
Основни суд	7	6.9
Виши суд	3	2.9
Апелациони суд	10	9.8
без одговора	82	80.4
област правне материје судије	<i>f</i>	%
претходни поступак	0	0
претресни	14	13.7
члан кривичног ванпретресног већа	5	4.9
за малолетнике	0	0
за извршење	0	0
без одговора	83	81.4
УКУПНО	102	100

Резултати спроведеног истраживања показују да је узорком обухваћен знатно већи проценат испитаника женског пола (77.5%) у односу на проценат испитаника мушког пола (22.5%). С обзиром на то да приближно четири петине узорка чине студенти (N=82, 80.4%), 79.4% испитаника имају мање од 25 година, при чему је 58.8% испитаника из укупног узорка са Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, а 21.6% са Правног факултета Универзитета у Крагујевцу. У односу на подузорок носилаца судијске функције (N=20, 19.6%), од укупног броја запослених судија кривичара у надлежним судовима у Крагујевцу (N=38) су највише одговора пружиле судије Апелационог суда у Крагујевцу (9.8%), у нешто мањем броју судије Основног суда у Крагујевцу (6.9%) и најмање судије Вишег суда у Крагујевцу (2.9%), с тим да је највећи број претресних судија (13.7%), при чему 11.8% од укупног подузорока има више од 20 година професионалног искуства. Слични социо-демографски подаци испитаника су добијени истраживањем познавања криминално-психолошког профилисања Беверсове. Мерећи статистички значајне разлике на узорку (N=115) студената криминологије Универзитета Тексас у Арлингтону (N=70, 61%) и службеника за спровођење закона (N=45, 39%), применом *t* теста је показала да је узорак у највећем броју случајева релативно уједначен према полу (53% мушки пол и 47% женски пол), да испитаници имају завршен колеџ (62%), да је 37% укупног узорка старости између 18 и 25 година, као и да највећи број (10%) службеника за спровођење закона има од 16 до 20 година професионалног искуства. У односу на пол су истраживања Лојд-Бостока и Томаса показала да су међу судијама

знатно заступљенија лица мушког пола, као и да се у погледу пресуђивања узорак судија мушког и женског пола не разликују, а што указују и истраживања Морана и Комфорта. Милс и Боханон и Ханс и Видмар потврђују истраживањима да су судије са вишим степеном образовног статуса и професионалног искуства релативно једнако заступљене у оквиру испитиваног узорка судија. У погледу изрицања санкција, судије женског пола су склоније изрицању осуђујућих пресуда учиниоцима дела из области сексуалног криминалитета, према истраживању Капардиса, док истраживања Амата, Стефана и Стефана и Кера и сарадника показује да у већини случајева судије изричу осуђујуће пресуде учиниоцима у односу на које не постоје сличности у погледу националности или система вредности. Метааналитичка студија Нарбија, Катлера и Морана показује повезаност изрицања оштријих осуђујућих пресуда и правне и традиционалне ауторитарности, слично потврђују и Боем и Девин и сарадници, док Дајлехи и Најцел и Хајмелин, Најцел и Дајлехи показују повезаност претходног професионалног искуства судија и оштријих кривичних санкција. Ковера, МекОлиф и Херберт и МекОлиф и Ковера показују да неке судије нису способне за процену експертских налаза вештака заснованих на научној основи, уколико нису једноставно објашњени, што потврђују истраживања Гроскупа и Пенрода⁸⁵⁴.

Б) варијабле познавања криминолошког профилисања

Ради сагледавања добијених резултата истраживања у погледу *Кластера Скале*

⁸⁵⁴ Boehm, V. R. /1968/: Mr Prejudice, Miss Sympathy, and the authoritarian personality: An application of psychological measuring techniques to the problem of jury bias, *Wisconsin Law Review*, 3, p. 734–750; Amato, P. R. /1979/: Juror–defendant similarity and the assessment of guilt in politically-motivated crimes, *Australian Journal of Psychology*, 31, p. 79–88; Mills, C. J., Bohannon, W. E. /1980/: Juror characteristics: To what extent are they related to jury verdicts? *Judicature*, 64, p. 23–31; Moran, G., Comfort, J.C. /1982/: Scientific jury selection: Sex as a moderator of demographic and personality predictors of impaneled felony jury behaviour, *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, p. 1052–1063; Dillehay, R. C., Nietzel, M. T. /1985/: Juror experience and jury verdicts, *Law and Human Behavior*, 9, p. 179–191; Hans, V. P., Vidmar, N. /1986/: *Judging the jury*, New York; Stephan, C. W., Stephan, W. G. /1986/: Habla Ingles? The effects of language translation on simulated juror decisions, *Journal of Applied Social Psychology*, 16, p. 577–589; Himelein, M., Nietzel, M. T., Dillehay, R. C. /1991/: Effects of prior juror experience on jury sentence, *Behavioral Sciences and the Law*, 9, p. 97–106; Narby, D. J., Cutler, B. L., Moran, G. /1993/: A meta-analysis of the association between authoritarianism on jurors' perceptions of defendant's culpability. *Journal of Applied Psychology*, 78, p. 34–42; Kerr, N. L., Hymes, R. W., Anderson, A. B., Weathers, J. E. /1995/: Defendant–juror similarity and mock-juror judgments, *Law and Human Behavior*, 19, p. 545–567; Kovera, M. B., McAuliff, B. D., Hebert, K. S. /1999/: Reasoning about scientific evidence: Effects of juror gender and evidence quality on juror decisions in a hostile work environment case, *Journal of Applied Psychology*, 84, p. 362–375; Lloyd-Bostock, S., Thomas, C. /1999/: Decline of the little parliament: Juries and jury reform in England and Wales, *Law and Contemporary Problems*, 7, p. 21; Devine, D. J., Clayton, L. D., Dunford, B. B., Seying, R. P., Pryce, J. /2001/: Jury decision making: 45 years on deliberating groups, *Psychology, Public Policy and Law*, 7(3), p. 622–727; Grosscup, J., Penrod, S. D. /2002/: *Limiting instructions' effects on juror assessment of scientific validity and reliability*, Austin; Kapardis, A. /2003/: *Psychology and law: A critical introduction*, Melbourne; McAuliff, B. D., Kovera, M. B. /2003/: *Need for cognition and juror sensitivity to methodological flaws in psychological science*, Miami; Bevers, B. L. /2008/: *op. cit.*

познавања криминолошког профилисања ће се на даље дати појединачни табеларни приказ за сваку од варијабли **Скале потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем** и **Скале потребе за професионалним и нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања** код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

а) У наставку текста ће бити приказани резултати спроведеног истраживања у погледу методолошки релевантних статистичких показатеља ставова испитаника у односу на варијабле **Скале потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем** код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

У наредној **Табели 11.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу опште потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем.

Табела 11. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на општу потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем

општа потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		потпуно не слаже		не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	32	39.0	42	51.2	6	7.3	1	1.2	1	1.2	0	0	27	32.9	39	47.6	13	15.9	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	9	45.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	7	35.0	4	20.0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	42	41.2	51	50.0	7	6.9	1	1.0	1	1.0	0	0	35	34.3	46	45.1	17	16.7	2	2.0	2	2.0	0	0

У погледу **опште потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем** је спроведено истраживање показало да се највећи број испитаника (95.1%) слаже, при чему 50% сматра да постоји општа потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем током кривичног поступка и 45.1% сматра да постоји потреба током извршења кривичне санкције. Међу студентима се 51.2% слаже да постоји општа потреба за криминолошким профилисањем надлежних органа током кривичног поступка и 47.6% током поступка извршења санкције. У подузорку узорку судија се потпуно слаже 50.0% испитаника у односу на постојање опште потребе за криминолошким профилисањем током кривичног и 40.0% током поступка извршења кривичне санкције. И истраживање Беверсове⁸⁵⁵ је показало да је криминолошко-психолошко профилисање корисно надлежним органима за спровођење закона, с тим да службеници дају

⁸⁵⁵Bevens, B. L. /2008/: *op. cit.*

незнатно више позитивних одговора ($t=2,10$) у односу на студенте ($t=2,05$).

У наредној **Табели 12.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за насилнички криминалитет.

Табела 12. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за насилнички криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за насилнички криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	45	54.9	29	35.4	6	7.3	1	1.2	1	1.2	0	0	35	42.7	32	39.0	12	14.6	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	10	50.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	8	40.0	3	15.0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	54	52.9	39	38.2	7	6.9	1	1.0	1	1.0	0	0	43	42.2	40	39.2	15	14.7	2	2.0	2	2.0	0	0

У односу **потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за насилнички криминалитет** је истраживање показало да се 52.9% испитаника целокупног узорка потпуно слаже у погледу постојања потребе током кривичног и 42.2% испитаника током поступка извршења санкције. Студенти се потпуно слажу да постоји потреба за применом, од чега се 54.9% потпуно слаже за примену током кривичног и 42.7% током поступка извршења. Половина судија (50%) се слаже да постоји потреба за применом током кривичног и једнак број (40%) слаже и потпуно слаже да постоји потреба за применом током поступка извршења санкције. Истраживање Беверсове, такође, показује да студенти ($t=2,20$) више него службеници ($t=2,16$) сматрају да је криминолошко-психолошко профилисање корисније код испитивања учинилаца дела из области насилничког криминалитета, поготово дела убиства. У погледу профила учинилаца дела убиства, Блек показује да учиниоци најчешће врше деликт ради брзог решавања ситуације, а слично је утврдио пре њега и Кац потврђујући да је чин убиства потреба да се одржи позиција моћи у односу на пољуљано самопоштовање и самовредновање, док истраживање Волфганга показује да су учиниоци већином лица мушког пола, да најчешће врше деликт суботом између осам навече и два ујутру и да жртве проналазе на улици, за разлику од учинилаца дела убиства женског пола, која најчешће врше деликт у спаваћој соби или кухињи. С обзиром на то да је насилнички

криминалитет најчешће у корелацији са фактором брачног и породичног статуса, што потврђује и истраживање Брола и Кпосове, скоро две трећине дела убиства је извршено међу блиским лицима, а најчешће је израз криминалних рационализација у погледу оправдања криминалних ставова. Насилнички криминалитет је у великом броју случајева повезан и са фактором употребе психоактивних супстанци, односно алкохола и различитих врста дрога, што потврђује и истраживање Риваре и сарадника. У односу на фактор криминалне историје, Брукман је показао да учиниоци имају најмање два хапшења за насилничке деликте и најчешће рецидивирају од свих учинилаца⁸⁵⁶.

У наредној **Табели 13.** следи приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за сексуални криминалитет.

Табела 13. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за сексуални криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за сексуални криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	55	67.1	20	24.4	5	6.1	0	0	2	2.4	0	0	47	57.3	24	29.3	8	9.8	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	11	55.0	7	35.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0	9	45.0	5	25.0	4	20.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	66	64.7	27	26.5	6	5.9	1	1.0	2	2.0	0	0	56	54.9	29	28.4	12	11.8	3	2.9	2	2.0	0	0

У претходној табели се уочава да се сви испитаници потпуно слажу и у односу на укупан (64.7% и 54.9%) и у односу на подузорак да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за сексуални криминалитет** и током кривичног (67.1% и 55.0%) и током поступка извршења кривичне санкције (57.3% и 45.9%). За разлику од спроведеног, истраживање Беверсова је показало да службеници ($t=2,43$) више него студенти ($t=2,27$) сматрају да је криминолошко-психолошко

⁸⁵⁶ Wolfgang, M. E. /1958/: *Patterns in Criminal Homicide*, Philadelphia; Katz, J. /1988/: *The Seduction of Crime: Moral and Sensual Attractions of Doing Evil*, New York; Black, D. /1993/: *The Social Structure of Right and Wrong*, New York; Breault, K. D., Kposowa, A. J. /1997/: "The Effects of Marital Status on Adult Female Homicides in the United States", *Journal of Quantitative Criminology*, 13, p. 217-230; Rivara, F. P., Mueller, B. A., Spomes, G., Mendoza, C. T., Rushforth, N. B., Kellerman, A. L. /1997/: Alcohol and Illicit Drug Use and the Risk of Violent Death in the Home, *Journal of the American Medical Association*, 278, p. 569-575; Brookman, F. /2005/: *Understanding Homicide*, London; Bevers, B. L. /2008/: *op. cit.*

профилисање корисније код испитивања учинилаца дела из области сексуалног криминалитета, превасходно кривичног дела силовања. Истраживање Борегарда, Лусијера и Прула је показало да се најзначајнијим факторима профилисања учинилаца сексуалног криминалитета сматрају ниво организације кривичног дела, степен силе учиниоца и степен повреде жртве. Метааналитичка студија Хенсона и Бусијерове показује да су најзначајнији статистички предиктори сексуалног криминалитета девијантне сексуалне преференције и историја чињења дела из области сексуалног криминалитета. С обзиром на то да сексуални криминалитет представља испољавање сексуалне извитоперености учиниоца, корисно је знати да, без обзира на узраст, учиниоци дела из области сексуалног криминалитета у знатно већем степену него учиниоци дела из било које друге области криминалитета не желе да буду откривени, као и да постоји разлика између адолесцената и одраслих сексуалних учинилаца, а што потврђују истраживања Лангстрома и Грана, Нисбета и сарадника или Леторноа и Минера⁸⁵⁷.

У наредној **Табели 14.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет.

Табела 14. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	15	18.3	27	32.9	28	34.1	11	13.4	1	1.2	0	0	12	14.6	29	35.4	29	35.4	9	11.0	3	3.7	0	0
судије	9	45.0	8	40.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	8	40.0	4	20.0	4	20.0	3	15.0	1	5.0	0	0
укупно	24	23.5	35	34.3	30	29.4	12	11.8	1	1.0	0	0	20	19.6	33	32.4	33	32.4	12	11.8	4	3.9	0	0

У односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет је истраживање показало

⁸⁵⁷ Hanson, R. K., Bussière, M. T. /1996/: *Predictors of Sexual Offender Recidivism: a Meta-Analysis*, Ottawa; Långström, N., Grann, M. /2000/: Risk for criminal recidivism among young sex offenders, *Journal of interpersonal violence*, 15(8), p. 855-871; Nisbet, I. A., Wilson, P. H., Smallbone, S. W. /2004/: A prospective longitudinal study of sexual recidivism among adolescent sex offenders, *Sexual abuse: a journal of research and treatment*, 16(3), p. 223-234; Beauregard, E., Lussier, P., Proulx, J. /2005/: The role of sexual interests and situational factors on rapists' modus operandi: Implications for offender profiling, *Legal and Criminological Psychology*, 10, p. 265; Letourneau, E. J., Miner, M. H. /2005/: Juvenile sex offenders: a case against the legal and clinical status quo, *Sexual abuse: a journal of research and treatment*, 17(3), p. 293-312; Bevers, B. L. /2008/: *op. cit.*.

да међу испитиваним узорком постоје разлике у одговорима. Највећи број испитаника (34.3%) се слаже да постоји потреба за применом криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет током кривичног поступка, с тим да се 45% судија потпуно слаже, док су студенти амбивалентни, јер се и слажу и не слажу (34.1%). У погледу примене током извршења санкције се највећи број (32.4%) и слаже и не слаже да постоји његова потреба, с тим да се судије потпуно слажу (40.0%), а студенти у једнаком броју слажу и слажу и не слажу (35.4%). С обзиром на то да се судије потпуно слажу, а студенти и слажу и не слажу у погледу примене криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе је значајно указати на различита истраживања, која указују на поједине карактеристике профила починилаца саобраћајних деликата. Велс-Паркер, Козби и Ландрум и Мустенова и Тевксбури показују да су саобраћајној делинквенцији склонија лица млађег узраста, склона конзумирању алкохола, нарочито када су одсутни од куће, и са историјом већег броја саобраћајних прекршаја, уз знатну толеранцију на законом забрањена понашања, генерално. Мандерсон и сарадници и Лавполсри и сарадници су показали склоност лица саобраћајном криминолом рецидивизму, поготово код оних лица код којих је била изражена склоност ка брзој вожњи, а Филан и сарадници и Харисон да су ова лица мање подложна корективним променама од осталих учинилаца саобраћајних деликата, јер имају нижу перцепцију ризика, због чега су мање осетљиви на примену кривичних санкција, како је потврдио Лоугран. У односу на психолошке корелате су прво Донован, Марлат и Салцберг код учинилаца саобраћајних деликата пронашли присуство отворене и прикривене експресије агресивних осећања, попут раздражљивости, вербалне хостилности, агресивне брзине, али и депресивних осећања, попут огорчености, ниског нивоа самопоуздања и недостатка перцепције контролисаности, а касније Донован показао и присуство психолошке потребе лица за компулсивном вожњом, јер се моторно возило од стране учиниоца доживљава као средство за суочавање са негативним емоцијама и неразрешеним животним проблемима и ситуацијама, уз емоционалну променљивост и потребу за тражењем задовољства. Тибетс и Херц истичу и значај стида, а Цуанг, Бур и Флеминг указују на повезаност саобраћајних деликата и проласка кроз акутни и хронични стрес лица⁸⁵⁸.

⁸⁵⁸ Donovan, D. M., Marlatt, G. A., Salzberg, P. M. /1983/: Drinking behavior, personality factors and high-risk driving, *Journal of Studies on Alcohol*, 44, p. 395-428; Tsuang, M. T., Boor, M., Flemming, J. A. /1985/: Psychiatric aspects of traffic accidents, *American Journal of Psychiatry*, 142, p. 538-546; Wells-Parker, E., Cosby, P. L., Landrum, J. W. /1986/: A typology for drinking driving offenders: Methods for classification and policy implications, *Accident Analysis and Prevention*, 18, p. 443-453; Donovan, D. M. /1989/: Driving while intoxicated. Different roads to and from the problem, *Criminal Justice and Behaviour*, 16, p. 270-298; Tibbetts, S.G., Herz, D. C. /1996/: Gender Differences in Factors of Social Control and Rational Choice, *Deviant Behavior*, 17, p. 183-208; Mustaine, E. E., Tewksbury, R. /1999/: Assessing

У наредној *Табели 15.* су приказани резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за имовински криминалитет.

Табела 15. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за имовински криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за имовински криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	18	22.0	39	47.6	20	24.4	5	6.1	0	0	0	0	15	18.3	39	47.6	21	25.6	7	8.5	0	0	0	0
судије	9	45.0	9	45.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	6	30.0	4	20.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	27	26.5	48	47.1	22	21.6	5	4.9	0	0	0	0	23	22.5	45	44.1	25	24.5	8	7.8	1	1.0	0	0

Сви испитаници се слажу и у односу на укупни узорак (47.1%), као и подузорке (47.6% и 45.0%) да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за имовински криминалитет** током кривичног поступка, као и код примене током поступка извршења, где се сви испитаници слажу у односу на укупни узорак (44.1%) и у односу на подузорак студената (47.6%), док се судије потпуно слажу (40.0%). С обзиром на различите врсте имовинских кривичних дела, истраживања показују да се имовински учиниоци разликују, јер се већина, превасходно, слаже да је дело крађе лакше за операционализацију од разбојништва, као и да се опредељују за крађе јер не желе да буду виђени од стране жртве, а често и свесно избегавају излагање страху од могућег чињења тежих дела, попут дела убиства. МекКал наводи да је већина извршилаца дела крађе потврдила да је она спора и досадна, да се одвија различитим темпом и да захтева поседовање другачијих вештина од оних које су потребне за извршење дела разбојништва, за које је неопходан већи

the Likelihood of Drunk Driving: Gender, Context and Lifestyle, *Journal of Crime and Justice*, 22, p. 57-93; Manderson, J., Siskind, V., Bain, C., Watson, B. /2004/: *Speeding recidivism and road safety*, Perth; Fylan, F., Hempel, S., Grunfeld, B., Connor, M., Lawton, R. /2006/: *Effective interventions for speeding motorists, Road Safety Research Report No. 66*, London; Lawpoolsri, S., Li, J., Braver, E. R. /2007/: *Do speeding tickets reduce the likelihood of receiving subsequent speeding tickets? A longitudinal study of speeding violators in Maryland, Traffic Injury Prevention*, 8(1), p. 26-34; Harrison, W. /2008/: *Psst – you know they’re not the same as us: A psychologist's view of motivation and behaviour change in relation to high risk road users, "High Risk Road Users - Motivating behaviour change: what works and what doesn't work?"*, Brisbane; Loughran, T. A., Piquero, A. R., Fagan, J., Mulvey, E. P. /2012/: *Differential deterrence: Studying heterogeneity and changes in perceptual deterrence among serious youthful offenders, Crime & Delinquency*, 58(1), p. 3-27.

степен „храбрости“. Рајт и Декер, Џејкобс и Рајт, Бернасco и Блок и Вон и сарадници су испитивањем учинилаца дела разбојничке крађе установили да већина њих није никада била хапшена нити осуђена, да су вршили дела на прометним местима и да су им жртве били трговци наркотицима или жене, које су бирали у близини места боравишта или пребивалишта, а Вон и сарадници да имају озбиљну криминалну историју, као и да се међусобно разликују по томе да ли су млади и жељни узбуђења, бескућници, мотивисани дрогом или сексуални предатори. У већини случајева су имовински учиниоци мотивисани страхом, према Берију и Брауну, економском добити, због чега су склона предвиђању потенцијалних претњи, према Хочстелтеру, оријентисана на брзо решавање потенцијалне или актуелне ситуације, према Лофланду и Лофланду или склона одбацивању формалних очекивања околине, према Танелу, уз испољавање лењости и номадског начина живота, као и неспособношћу контроле импулса и историјом употребе психоактивних супстанци, према Блану и сарадницима⁸⁵⁹.

Резултати истраживања у погледу статистичких показатеља ставова испитаника у односу на потреби надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за привредни криминалитет ће се дати у наредној **Табели 16**.

Табела 16. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за привредни криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за привредни криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	22	26.8	33	40.2	19	23.2	7	8.5	1	1.2	0	0	13	15.9	34	41.5	24	29.3	9	11.0	2	2.4	0	0
судије	9	45.0	9	45.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0	8	40.0	6	30.0	2	10.0	3	15.0	1	5.0	0	0
укупно	31	30.4	42	41.2	20	19.6	8	7.8	1	1.0	0	0	21	20.6	40	39.2	26	25.5	12	11.8	3	2.9	0	0

⁸⁵⁹ Lofland, J., Lofland, J. H. /1969/: *Deviance and Identity*, Englewood Cliffs; McCall, N. /1994/: *Make Me Wanna Holler*, New York; Barry, D., Brown, S. /1997/: *Rational Choice and Environmental Cues among Residential Burglars*, the American Society of Criminology; Wright, R. T., Decker, S. H. /1997/: *Armed Robbers in Action: Stickups and Street Culture*, Boston; Tunnell, K. D. /2000/: *Living Off Crime*, Chicago; Hochstetler, A. (2001). Opportunities and Decisions: Interactional Dynamics in Robbery and Burglar Groups, *Criminology*, 39, p. 732-767; Jacobs, B. A., Wright, R. /2008/: Researching Drug Robbery, *Crime and Delinquency*, 54, p. 511-531; Blanco, C., Grant, J., Petry, N. M., Simpson, H. B., Alegria, A., Liu, S. M., Hasin, D. (2008). Prevalence and Correlates of Shoplifting in the United States: Results from the National Epidemiological Survey on Alcohol and Related Conditions (NESARC), *American Journal of Psychiatry*, 165, p. 905-913; Vaughn, M. G., Delisi, M., Beaver, K. M., Howard, M. O. /2008/: Toward a Quantitative Typology of Burglars: A Latent Profile Analysis of Career Offenders, *Journal of Forensic Sciences*, 53, p. 1387-1392; Bernasco, W., Block, R. /2009/: Where Offenders Choose to Attack: A Different Choice Model of Robberies in Chicago, *Criminology*, 47, p. 93-130.

Сви испитаници се слажу да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за привредни криминалитет** и током кривичног (41.2%) и током поступка извршења санкција (39.2%). У односу на примену током кривичног поступка се судије више слажу (45.2%), него студенти (40.2%), с тим да се судије и потпуно слажу у 45.0% случајева, док се у погледу примене током поступка извршења студенти слажу у 41.5%, а судије потпуно слажу у 40.0% случајева. У погледу профила учинилаца привредних деликата је истраживање Неаполитана показало да су учиниоци већином одрасла лица мушког пола, као и да су из урбаних средина, док Буси и сарадници указују на значај личне харизме, похлепе, арогантности и компетитивности, а Колинс и Шмит, Алалехто, Бликл и сарадници, Елиот, Листван, Пикеро и Ван Ворхис и Стивенс, Деулинг и Арменакис на значај фактора нарцизма и самоконтроле, као и самоповерења, интегрисаности и психопатије, као и значај економског утицаја и социјалног индивидуализма. Повезаност чињења привредних престапа и економске депривираниости, незапослености и социјалне неједнакости потврђују истраживања Нестрома и сарадника и Ханона и ДеФронза, а са употребом психоактивних супстанци истраживања Етореа и Розенбаумове и Марфија. С обзиром на то да је привредни криминалитет врло често повезан са организованим, али и криминалитетом белог оковратника, веома је тешко раздвојити обрасце понашања међу учиниоцима ових облика криминалитета, поготово у односу на различите облике привредних престапа, па је криминални рецидивизам њихових учинилаца тешко предвидети⁸⁶⁰.

У наредној **Табели 17.** на следећој страни ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за компјутерски криминалитет.

⁸⁶⁰ Neustrom, M., Jamieson, J., Manual, D., Gramlin, B. /1988/: Regional unemployment and crime trends: An empirical examination, *Journal of Criminal Justice*, 16 (5), p. 394-402; Rosenbaum, M., Murphy, S. /1990/: Women and addiction: Process, treatment, and outcome, *NIDA Research Monograph Series 98, The Collection and Interpretation of Data from Hidden Populations*, Rockville; Ettore, E. /1992/: *Women and Substance Use*, Basingstoke; Collins, J. M., Schmidt, F. L. / 1993/: Personality, integrity, and white collar crime: A construct validity study, *Personnel Psychology*, 36, p. 295-311; Neapolitan, J. L. /1994/: Cross-national variation in homicides: The case of Latin America, *International Criminal Justice Review*, 4, p. 4-22; Hannon, L., DeFronzo, J. /1998/: The truly disadvantaged, public assistance, and crime, *Social problems*, 8(1), p. 383-392; Alalehto, T. /2003/: Economic crime: Does personality matter? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(3), p. 335-355; Blickle, G., Schlegel, A., Fassbender, P., Klein, U. / 2006/: Some personality correlates of business white-collar crime, *Applied Psychology: An International Review*, 55(2), p. 220-233; Bucy, P. H., Formby, E. P., Raspanti, M. S., Rooney, K. E. /2008/: Why do they do it?: The motives, mores, and character of white collar criminals, *St. John Review*; Elliott, R. T. /2010/: Examining the relationship between personality characteristics and unethical behaviors resulting in economic crime, *Ethical Human Psychology and Psychiatry*, 12(3), p. 269-276; Listwan, S. J., Piquero, N. L., Van Voorhis, P. /2010/: Recidivism among a white-collar sample: Does personality matter? *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 43(1), p. 156-174; Stevens, G. W., Deuling, J. K., Armenakis, A. A. /2012/: Successful psychopaths: Are they unethical decision-makers and why? *Journal of Business Ethics*, 105(2), p. 139-149.

Табела 17. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за компјутерски криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за компјутерски криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	25	30.9	27	33.3	20	24.7	6	7.4	3	3.7	0	0	18	22.0	32	39.0	18	22.0	12	14.6	2	2.4	0	0
судије	9	45.0	8	40.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	8	40.0	5	25.0	4	20.0	2	10.0	1	5.0	0	0
укупно	34	33.7	35	34.7	22	21.8	7	6.9	3	3.0	0	0	26	25.5	37	36.3	22	21.6	14	13.7	3	2.9	0	0

Сви испитаници се слажу да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за компјутерски криминалитет** и током обе фазе (34.7% и 36.3%). Док се судије потпуно слажу (45.0% и 40.0%), студенти се слажу (33.3% и 39.0%) да постоји потреба за применом у обе законом одређене фазе. Краус и МекГахан, Шовер и МекФаркухар указују да „сајбер“ учиниоци имају посебан речник, пошто су у већини случајева склона коришћењу туђих идентификационих података⁸⁶¹.

У наредној **Табели 18.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за организовани криминалитет.

Табела 18. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за организовани криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за организовани криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	51	62.2	23	28.0	7	8.5	1	1.2	0	0	0	0	45	54.9	22	26.8	12	14.6	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	9	45.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	9	45.0	7	35.0	2	10.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	61	59.8	32	31.4	8	7.8	1	1.0	0	0	0	0	54	52.9	29	28.4	14	13.7	3	2.9	2	2.0	0	0

⁸⁶¹ Krauss, L. I., MacGahan, A. /1979/: *Computer Fraud and Countermeasures*, Englewood Cliffs; Shover, N. /1996/: *Great Pretenders: Pursuits and Careers of Persistent Thieves*, Boulder; MacFarquhar, N. /2000/: *Stock Swindler's Profile: Likes Wrestling, Hates Yankees, Is 15*, New York.

Сви испитаници се потпуно слажу да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за организовани криминалитет** у оба поступка и у односу на укупан узорак (59.8% и 52.9%) и у односу на подузорак студената (62.2% и 54.9%) и подузорак судија (50.0% и 45.0%). С обзиром на то да је кључна карактеристика лица у организованом криминалитету спремност да се прибегне насиљу у било ком тренутку ради стицања моћи и предности над осталима, Хобс истиче да су освета и незадовољство важни фактори за организованост чланова групе. Капеци истиче да је кључна карактеристика вође организоване групе немилосрдност, с обзиром на то да се ауторитет лидера не сме угрозити и да је потребно обезбедити послушност ниже ранжираних чланова, које карактерише лојалност и оданост. За све припаднике организоване групе су карактеристичне брзина и прилагодљивост, како наводе Албанезе, Дас и Варма, с обзиром на то да понуда и потражња на тржишту условљавају брзу прилагодљивост тренутним променама географских локација, различитих професионалних операционализација, проналажења нових извора делатности или метода и техника за стицање профита. Рот и Федерико наводе и разноврсност и специјализацију профила лица у извршењу дела из области организованог криминалитета⁸⁶².

У наредној **Табели 19.** су приказани резултати истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника.

Табела 19. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника

потреба код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	35	42.7	29	35.4	14	17.1	2	2.4	2	2.4	0	0	31	37.8	28	34.1	18	22.0	4	4.9	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	9	45.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	7	35.0	4	20.0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	44	43.1	38	37.3	16	15.7	2	2.0	2	2.0	0	0	39	38.2	35	34.3	22	21.6	4	3.9	2	2.0	0	0

⁸⁶² Hobbs, D. /2003/: Organized Crime and Violence, *International Handbook of Violence Research*, (Heitmeyer, W., Hagan, J. (eds.)), Dordrecht, p. 679-699; Albanese, J. S., Das, D. K., Verma, A. /2003/: *Organized Crime: World Perspectives*, Upper Saddle River; Capeci, J. /2006/: *Will the Real Mafia Stand Up*, New York; Roth, M.P. /2009/: *Transnational Organized Crime*, London; Federico, V. /2010/: *Organized Crime*, New York.

Сви испитаници се потпуно слажу да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника** током кривичног и поступка извршења кривичних санкција и у односу на укупан узорак (43.1% и 38.2%), као и у односу на подузорке студената (42.7% и 37.8%) и судија (45.0% и 40.0%). Испитаници из подузорка судија се потпуно слажу да је потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника већа током кривичног поступка. Сложеност криминалитета белог оковратника упућује на познавање профила учинилаца дела из ове области, с обзиром на то да је повезано са друштвеном позицијом на којој се налазе, као и друштвеним статусом који имају, како је још раније показао Садерленд, а касније потврдили Вајсбард, Воринг и Чајет. За већину учинилаца криминалитета белог оковратника је карактеристично да су склона коришћењу професије ради кршења законских норми, поготово оних којима се регулишу кривична дела преваре, проневере, злоупотребе службеног положаја, итд. Код политичког криминалитета није нужна запосленост лица, већ да има лидерске способности, а побуде за извршење дела могу бити повезане и са потребом за друштвеном реформом. Геис и Рајс и Бидерман истичу склоност коришћењу друштвене моћи и утицаја ради остваривања имовинске или професионалне користи, а Доџ и Гејс потребу за поштовањем, уважавањем и друштвеним признањем. Понтел посебно истиче потребу за стицањем личне користи од колективних институционалних малверзација, а студија Цајцове да су лица женског пола биле оријентисане на прибављање финансијске користи како би обезбедиле мужеве и децу. Норис наводи да учиниоци дела из групе криминалитета белог оковратника врло често негирају извршење и да често нису свесни да су друге оштетили, а Шовер сматра да су притиснути потребом за самоактуализацијом⁸⁶³.

Резултати истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за политички криминалитет су приказани у наредној **Табели 20**. на следећој страни.

⁸⁶³ Sutherland, E. H. /1949/1983/: *White Collar Crime: The Uncut Version*, New Haven; Reiss, A. J., Biderman, A. D. / 1980/: *Data Sources on White-Collar Lawbreaking*, Washington; Zietz, D. /1981/: *Women Who Embezzle or Defraud: A Study of Convicted Felons*, New York; Shover, N. (1998). *White-Collar Crime, Handbook of Crime and Punishment*, (Tonry, M. J. (ed.)), New York, p. 133-158; Weisburd, D., Waring, E., Chayet, E. F. /2001/: *White-Collar Crime and Criminal Careers*, New York; Norris, F. /2003/: *No Positives in this Legal Double Negative*, New York; Pontell, H. N. / 2005/: *Control Fraud, Gambling for Resurrection, and Moral Hazard: Accounting for White-Collar Crime in the Savings and Loan Crisis*, *Journal of Socio-Economics*, 34, p. 756-770; Dodge, M., Geis, G. /2006/: *Fieldwork with the Elite: Interviews with White-Collar Criminals*, *The Sage Handbook of Field Work*, (Hobbs, D., Wright, R. (eds.)), London, p. 79-92; Geis, G. /2007/: *White-Collar and Corporate Crime*, Upper Saddle River.

Табела 20. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за политички криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за политички криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	40	48.8	24	29.3	12	14.6	5	6.1	1	1.2	0	0	30	36.6	29	35.4	16	19.5	6	7.3	1	1.2	0	0
судије	8	40.0	8	40.0	3	15.0	1	5.0	0	0	0	0	7	35.0	6	30.0	4	20.0	2	10.0	1	5.0	0	0
укупно	48	47.1	32	31.4	15	14.7	6	5.9	1	1.0	0	0	37	36.3	35	34.3	20	19.6	8	7.8	2	2.0	0	0

Сви испитаници се потпуно слажу да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за политички криминалитет** у обе фазе поступка у односу на укупан узорак (47.1% и 36.3%), подузорак студената (48.8% и 36.6%) и подузорак судија (40.0% и 35.0%), с тим што се судије у једнаком броју слажу (40.0%) још за постојањем потребе за применом у кривичном поступку. С обзиром на то да је тешко идентификовати карактеристике учинилаца политичког криминалитета, пошто не постоји један карактеристичан профил образаца понашања, већина истраживања показује да је тешко предвидети и њихов криминални рецидивизам, према Силберу и Бату. Маган и Кели указују склоност учинилаца испољавању насиља, као и карактеристике у погледу политичких ставова, верских начела, идеолошке доктринираности или геополитичке позиционираности, Симон и Кларк да су склонији кршењу друштвених правила, поготово уколико имају тешкоћа у одржавању оних социјалних релација које укључују ауторитет и моћ, као и да негирају друштвена очекивања и наметања у погледу тога шта, када и како нешто урадити, а Тили и Акројдова и сарадници на способност и капацитет за мобилизацију институционалних ресурса ради остварења личних циљева. Сегеман и Хорган, Бејкер и Прехт показују да су извршиоци дела тероризма, рецимо, припадници средње социјалне класе, образовани и из верски индоктринираних породица, социјално алијенирани и да друштвену и емоционалну припадност испољавају учествовањем у активностима групе, да имају изражене одлике морала, да немају историју менталних болести и обољења, као и доказа патолошких форми агресивности, а чак је импулсивна агресивност и контрапродуктивна код чињења дела од стране ових лица⁸⁶⁴.

⁸⁶⁴ Tilly, C. /1978/: *From Mobilization to Revolution*, Reading, MA; Ackroyd, C., Margolis, K., Rosenhead, J., Shallice, T. / 1980/: *The technology of political control (2nd edit.)*, London; Simon, R. /1982/: *Gramsci's Political Thought: An Introduction*, London; Maghan, J., Kelly, R. J. /1989/: *Terrorism and corrections: The incarcerated radical*, *International terrorism: The decade ahead*, (Buckwalter, J. R. (Ed.)), Chicago, p. 29-53; Clarke, R.V. /1992/: *Introduction, Situational*

У наредној **Табели 21.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за малолетнички криминалитет.

Табела 21. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за малолетнички криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за малолетнички криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	48	58.5	25	30.5	8	9.8	0	0	1	1.2	0	0	45	54.9	23	28.0	10	12.2	2	2.4	1	1.2	1	1.2
судије	11	55.0	7	35.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0	10	50.0	6	30.0	2	10.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	59	57.8	32	31.4	9	8.8	1	1.0	1	1.0	0	0	55	53.9	29	28.4	12	11.8	3	2.9	2	2.0	1	1.0

Сви испитаници се потпуно слажу да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за малолетнички криминалитет** у обе фазе, превасходно у фази кривичног поступка (57.8%; 58.5% и 55.0%), а тек потом у фази поступка извршења (53.9%; 54.9% и 50.0%). Како су досадашња истраживања показала да је проблем малолетничког криминалитета специфична област у односу на развојно доба његових учинилаца, криминолошки профили малолетника се међусобно веома разликују, због чега је њихов криминални рецидивизам тешко предвидети, с обзиром на повезаност њихових психо-социјалних карактеристика и фактора криминалног ризика. Торнбери, Хузинга и Лебер су показали да на појаву перзистирајуће и озбиљне малолетничке делинквенције снажно утичу фактори употребе дрога и алкохола, проблема у школи или менталних обољења и болести. Међу факторима социјалне средине су најзаступенији односи у породици, а најзначајнијим се сматра породични контекст, с обзиром на то да се базична уверења, вредности, ставови и општи обрасци понашања стичу у породичном окружењу, како истичу Смит и Стерн. Док Глукови показују значај улоге родитеља за развој карактеристика личности деце, Дејвидсон и сарадници,

Crime Prevention: Successful Case Studies, (Clarke, R. V. (ed.)), Guilderland; Horgan, J. /2003/: Leaving terrorism behind: An individual's perspective, *Terrorists, victims and society*, (Silke, A. (Ed.)), New York; Sageman, M. /2004/: *Understanding terrorist networks*, Philadelphia; Bakker, E. /2006/: *Jihadi terrorists in Europe: Their characteristics and the circumstances in which they joined the jihad-An exploratory stud.*, The Hague; Precht, T. /2007/: *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe: From conversion to terrorism*, Copenhagen; Silber, M. D., Bhatt, A. /2007/: *Radicalization in the west: The homegrown threat*, New York.

Фленер, Горман-Смитова и сарадници, Рајт и Кулен потврђују пропорционалност повезаности између делинквенције и неслагања чланова породице, поготово родитеља, недостатка комуникације чланова, високог нивоа стреса и недостатка родитељске кохезивности, а Демут и Браун додају и промене породичне композиције. Фенвик и Симонсен показују да одбацивање оптужних предлога према малолетницима зависи, чак, осим од озбиљности учињеног дела и претходне криминалне историје, и од породичних прилика малолетника. На значај фактора образовања за појаву малолетничке делинквенције указују Блер, Блер и Мадамба, Хокинс и Лишнер, који посебно истичу когнитивне способности, академско постигнуће, ниво везаности за школу и повезаност са вршњачким групама, Торнбери, Мур и Кристенсен показатељ изостанака из школе, Лоц и Ле доживљена негативна искуства, а Зимерман и сарадници повезаност са потешкоћама у учењу. Значај фактора употребе психоактивних супстанци истичу Вејд и Певалин, Моран, Вучинић и Хал, као и Томпсон и Осландер. Значај родних разлика за профил малолетних починилаца наглашавају Елис, О'Хара и Соверс, с обзиром на то да су девојчице склоније доживљавању насиља од стране других и самоповређивању, док су дечаци окарактерисани као деструктивни и агресивни⁸⁶⁵.

Резултати истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет су приказани у наредној **Табели 22**. на следећој страни.

⁸⁶⁵ Glueck, S., Glueck, E. /1950/: *Unravelling Juvenile Delinquency*, London; Zimmerman, J., Rich, W. D., Keilitz, I., Broder, P. K. /1981/: Some observations on the link between learning disabilities and juvenile delinquency, *Journal of Criminal Justice*, 9, p. 1-17; Fenwick, C. R. /1982/: Juvenile Court Intake Decision Making: The Importance of Family Affiliation, *Journal of Criminal Justice*, 10, p. 443-453; Thornberry, T. P., Moore, M., Christensen, R. L. /1985/: The effect of dropping out of school on subsequent criminal behavior, *Criminology*, 26, p. 3-18; Hawkins, J. D., Lishner, D. M. /1987/: Schooling and delinquency, *Handbook on Crime and Delinquency Prevention*, (Jolmson, H. E. (ed.)), Westport; Davidson, W. S., Redner, R., Admur, R., Mitchell, C. /1990/: *Alternative Treatments for Troubled Youth: The Case of Diversion from the Justice System*, New York; Simonsen, C. E. /1991/: *Juvenile justice in America (3rd ed.)*, New York; Smith, C. A., Stern, S. B. /1997/: Delinquency and anti-social behavior: A review of family processes and intervention research, *Social Service Review*, 71, p. 382-420; Gorman-Smith, D., Tolan, P. H., Loeber, R., Henry, D. /1998/: The relation of family problems to patterns of delinquent involvement among urban youth, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, p. 319-333; Blair, S., Blair, M., Madamba, A. /1999/: Racial/ethnic differences in high school students' academic performance: Understanding the interweave of social class and ethnicity in the family context, *Journal of Comparative Family Studies*, 30(3), p. 539-555; Ellis, R., O'Hara, M., Sowers, K. /1999/: Treatment profiles of troubled female adolescents: Implications for judicial disposition, *Juvenile and Family Court Journal* (Summer), p. 25-40; Fleener, F. T. /1999/: Family as a factor in delinquency, *Psychological reports*, 85, p. 80-81; Lotz, R., Lee, L. /1999/: Sociability, school, experience, and delinquency, *Youth and Society*, 31(2), p. 199-223; Wright, J. P., Cullen, F. T. /2001/: Parental Efficacy and Delinquent Behavior: Do Control and Support matter? *Criminology*, 39, p. 677-706; Demuth, S., Brown, S. L. /2004/: Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41, p. 58-81; Moran, P. B., Vuchinich, S., Hall, N. K. /2004/: Associations between types of maltreatment and substance use during adolescents, *Child Abuse & Neglect*, 28(5), p. 565-574; Thornberry, T. P., Huizinga, D., Loeber, R. /2004/: The Causes and Correlates studies: Findings and policy implications, *Juvenile Justice*, 9(1); Wade, T. J., Pevalin, D. J. /2005/: Adolescent delinquency and health, *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 47, p. 619-654; Thompson, R. G., Auslander, W. F. /2007/: Risk factors for alcohol and marijuana use among adolescents in foster care, *Journal of Substance Abuse Treatment*, 32(1), p. 61-69.

Табела 22. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	16	19.5	36	43.9	26	31.7	3	3.7	1	1.2	0	0	10	12.2	34	41.5	32	39.0	4	4.9	2	2.4	0	0
судије	8	40.0	9	45.0	1	5.0	2	10.0	0	0	0	0	7	35.0	6	30.0	2	10.0	4	20.0	1	5.0	0	0
укупно	24	23.5	45	44.1	27	26.5	5	4.9	1	1.0	0	0	17	16.7	40	39.2	34	33.3	8	7.8	3	2.9	0	0

У односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет се испитаници из укупног узорка слажу за постојањем потребе (44.1%) током кривичног поступка. Испитаници из подузорка студената (43.9%) и судија (45.0%) се слажу, такође. У односу на поступак извршења санкције се већина испитаника из укупног узорка (39.2%) слаже, као и из подузорка студената (41.5%), док се већина судија потпуно слаже (35.0%) да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет.

У наредној **Табели 23.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за професионални криминалитет.

Табела 23. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за професионални криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за професионални криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	41	50.0	27	32.9	8	9.8	5	6.1	1	1.2	0	0	32	39.0	27	32.9	15	18.3	6	7.3	2	2.4	0	0
судије	10	50.0	8	40.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	6	30.0	4	20.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	51	50.0	35	34.3	10	9.8	5	4.9	1	1.0	0	0	40	39.2	33	32.4	19	18.6	7	6.9	3	2.9	0	0

Сви испитаници се потпуно слажу за постојањем **потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за професионални криминалитет** током фазе кривичног и поступка извршења кривичних санкција у односу на укупан узорак (50.0% и 39.2%) и у односу на подзорке студената (50.0% и 39.0%) и судија (50.0% и 40.0%), а у погледу већих фреквенција одговора на левој страни табеле, потреба је иницијално пре изрицања одговарајуће санкције.

У наредној **Табели 24.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за нехатни криминалитет.

Табела 24. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за нехатни криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за нехатни криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	17	20.7	25	30.5	21	25.6	15	18.3	4	4.9	0	0	13	15.9	22	26.8	24	29.3	17	20.7	6	7.3	0	0
судије	5	25.0	10	50.0	2	10.0	3	15.0	0	0	0	0	4	20.0	6	30.0	4	20.0	5	25.0	1	5.0	0	0
укупно	22	21.6	35	34.3	23	22.5	18	17.6	4	3.9	0	0	17	16.7	28	27.5	28	27.5	22	21.6	7	6.9	0	0

Прилично уједначени одговори испитаника се запажају у погледу слагања за постојањем **потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за нехатни криминалитет** током кривичног поступка (34.3%; 30.5% и 50.0%). У погледу потребе за применом током фазе поступка извршења санкције се одговори испитаника из укупног узорка уједначено крећу на континууму између слажем се (27.5%) и слажем се и не слажем се (27.5%), због чега се закључује да већина испитаника сматра да постоји потреба за применом, при чему се проценат слагања уочава код подзорка судија (30.0%), за разлику од студената који се и слажу и не слажу (29.3%).

Резултати истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за умишљајни криминалитет су приказани у наредној **Табели 25.** на следећој страни.

Табела 25. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за умишљајни криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за умишљајни криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	41	50.0	29	35.4	8	9.8	2	2.4	2	2.4	0	0	31	37.8	31	37.8	13	15.9	6	7.3	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	9	45.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	8	40.0	2	10.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	51	50.0	38	37.3	9	8.8	2	2.0	2	2.0	0	0	39	38.2	39	38.2	15	14.7	7	6.9	2	2.0	0	0

Сви испитаници се потпуно слажу за постојањем **потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за умишљајни криминалитет**, с тим да се половина свих испитаника потпуно слаже да постоји потреба за применом у кривичном поступку (50%). У односу на поступак извршења кривичних санкција се испитаници једнако потпуно слажу (38.2%; 37.8% и 40.0%) и слажу (38.2%; 37.8% и 40.0%) да постоји потреба за применом криминолошког профилисања.

У наредној **Табели 26.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за примарни криминалитет.

Табела 26. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за примарни криминалитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за примарни криминалитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	17	20.7	44	53.7	20	24.4	1	1.2	0	0	0	0	16	19.5	41	50.0	22	26.8	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	8	40.0	10	50.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	8	40.0	3	15.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	25	24.5	54	52.9	22	21.6	1	1.0	0	0	0	0	23	22.5	49	48.0	25	24.5	3	2.9	2	2.0	0	0

Сви испитаници се слажу у погледу постојања **потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за примарни**

криминалитет и у фази кривичног (52.9%; 53.7% и 50.0%) и у фази поступка извршења (48.0%; 50% и 40%), с тим што сви сматрају да је потреба израженија током кривичног поступка.

У наредној **Табели 27.** је дат приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за повратнички криминолитет.

Табела 27. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за повратнички криминолитет

потреба код испитивања лица лишених слободе за повратнички криминолитет																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	53	64.6	23	28.0	2	2.4	4	4.9	0	0	0	0	47	57.3	25	30.5	5	6.1	4	4.9	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	8	40.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	9	45.0	7	35.0	3	15.0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	63	61.8	31	30.4	4	3.9	4	3.9	0	0	0	0	56	54.9	32	31.4	8	7.8	4	3.9	2	2.0	0	0

Сви испитаници се потпуно слажу да постоји **потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за повратнички криминолитет** у обе фазе (61.8% и 54.9%; 64.6% и 50.0%; 57.3% и 45.0%).

Приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже облике криминолитета је дат у наредној **Табели 28.**

Табела 28. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже облике криминолитета

потреба код испитивања лица лишених слободе за теже облике криминолитета																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	43	52.4	26	31.7	9	11.0	1	1.2	3	3.7	0	0	39	47.6	28	34.1	11	13.4	3	3.7	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	10	50.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	9	45.0	2	10.0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	52	51.0	36	35.3	10	9.8	1	1.0	3	2.9	0	0	47	46.1	37	36.3	13	12.7	3	2.9	2	2.0	0	0

У односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже облике криминалитета је истраживање показало да се испитаници у односу на укупан узорак потпуно слажу да треба да постоји примена у обе фазе поступка (51.0% и 46.1%). Док се студенти потпуно слажу (52.4% и 47.6%), судије се слажу (50.0% и 45.0%) да треба да постоји примена у обе фазе. Сви испитаници се слажу да је потреба за испитивањем лица лишених слободе за теже облике криминалитета израженија у фази кривичног, него у фази извршења кривичне санкције, при чему се студенти саглашавају више него судије, не само у фази извршења, већ и у фази кривичног поступка. С обзиром на околност навода Нагина да изрицање кривичних санкција за све облике криминалитета има потенцијал нарушавања сврхе спровођења казнено извршне политике, Хиршфилд показује да повећање стопе хапшења и затварања, не само за теже, већ и за лакше, облике криминалитета, може утицати на већу стопу изрицања кривичних санкција, поготово казне затвора. У односу на претходно истакнуто се чини нужним да се приликом испитивања лица лишених слободе морају узети у обзир и остали значајни фактори криминолошког профила лица, поготово статички фактори, јер се они чешће доводе у везу са извршењем тежих облика криминалитета⁸⁶⁶.

У наредној **Табели 29**. ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже и лакше облике криминалитета.

Табела 29. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже и лакше облике криминалитета

потреба код испитивања лица лишених слободе за теже и лакше облике криминалитета																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	21	25.6	45	54.9	13	15.9	2	2.4	1	1.2	0	0	21	25.6	41	50.0	16	19.5	2	2.4	2	2.4	0	0
судије	8	40.0	8	40.0	4	20.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	7	35.0	2	10.0	3	15.0	1	5.0	0	0
укупно	29	28.4	53	52.0	17	16.7	2	2.0	1	1.0	0	0	28	27.5	48	47.1	18	17.6	5	4.9	3	2.9	0	0

Сви испитаници се слажу у погледу постојања **потребе надлежних органа за**

⁸⁶⁶ Nagin, D. S. /1998/: Criminal Deterrence Research at the Outset of the Twenty-First Century, *Crime and Justice: A Review of Research*, (Tonry, M. (ed.)), Chicago; Hirschfield, P. J. /2008/: The Declining Significance of Delinquent Labels in Disadvantaged Urban Communities, *Sociological Forum*, 23(3).

криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже и лакше облике криминалитета у обе фазе поступка (52.0% и 47.1%), с тим што је потреба израженија током фазе кривичног поступка. У односу на подузорок студената (54.9% и 50.0%) се већина испитаника слаже да је потреба већа током фазе кривичног поступка, него током фазе извршења. Подузорок судија се једнако потпуно слаже и слаже да постоји потреба за применом (40.0% и 35.0%), с тим да је потреба нужнија током фазе кривичног поступка.

б) На даље ће бити табеларно приказани резултати спроведеног истраживања у погледу методолошки релевантних статистичких показатеља ставова испитаника у односу на варијабле *Скале потребе за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања* код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

У наредној *Табели 30* ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу потребе за формалном професионалном обуком стручњака који би убудуће примењивали криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 30. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу за формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе

потреба за формалном професионалном обуком стручњака																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	57	69.5	21	25.6	1	1.2	2	2.4	1	1.2	0	0	58	70.7	20	24.4	1	1.2	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	10	50.0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	45.0	8	40.0	1	5.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	67	65.6	31	30.4	1	1.0	2	2.0	1	1.0	0	0	67	65.7	28	27.5	2	2.0	3	2.9	2	2.0	0	0

У односу на потребу за формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења је истраживање показало да се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (65.6% и 65.7%), као и у односу на подузорок студената (69.5% и 70.7%), који више вреднују професионално искуство у односу на подузорок судија (50.0% и 45.0%), с тим да подузорок судија у већем проценту показује слагање у погледу наведених тврдњи у односу на

формалну професионалну обуку стручњака, јер се једнако и потпуно слажу и слажу у погледу потребе током кривичног поступка. Истраживање Беверсове, такође, показује да је код примене криминолошко-психолошког профилисања значајно претходно професионално искуство стручњака, с тим да службеници за спровођење закона дају знатно више позитивних одговора ($t=2,23$) у односу на студенте ($t=1,89$), као и да је за примену криминолошко-психолошког профилисања потребно претходно формално образовање стручњака који би га примењивали у будућности, при чему службеници дају незнатно мање позитивних одговора ($t=1,93$) у односу на студенте ($t=2,91$). И истраживање Хезелвуда и сарадника и Кочиса и сарадника показују да су код испитивања лица за профилисање најважнији фактори професионално искуство и стручност проценитеља, а истраживање Мјурија и сарадника да је приликом пресуђивања перцепција (познавање) судија код испитивања лица више под утицајем наративних описа судских вештака, него када им наративни описи нису доступни⁸⁶⁷.

Приказ резултата истраживања у односу на варијаблу **потребе за нормативним регулисањем криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе** током кривичног и поступка извршења кривичних санкција је дат у наредној **Табели 31**.

Табела 31. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу за нормативним регулисањем криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе

потреба за нормативним регулисањем криминолошког профилисања																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	39	47.6	31	37.8	9	11.0	2	2.4	1	1.2	0	0	37	45.1	34	41.5	9	11.0	1	1.2	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	9	45.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	8	40.0	2	10.0	2	10.0	1	5.0	0	0
укупно	48	47.1	40	39.2	11	10.8	2	2.0	1	1.0	0	0	44	43.1	42	41.2	11	10.8	3	2.9	2	2.0	0	0

У погледу **потребе за нормативним регулисањем криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе** је истраживање показало да се испитаници из укупног

⁸⁶⁷ Hazelwood, R. R., Ressler, R., Depue, R., Douglas, J. /1995/: Criminal personality profiling: An overview, *Practical aspects of rape investigation: A multidisciplinary approach*, (Hazelwood, R., Burgess, A. (Eds.)), New York, p. 137-149; Kocsis, R. N., Cooksey, R. W., Irwin, H. J. /2002/: Psychological profiling of sexual murders: An empirical model, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(5), p. 532; Murrie, D. C., Boccaccini, M. T., McCoy, W., Cornell, D. G. /2007/: Diagnostic labeling in juvenile court: How do descriptions of psychopathy and conduct disorder influence judges? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(2), p. 228-241; Bevers, B. L. /2008/: *op. cit.*

узорка потпуно слажу да постоји потреба за нормативном имплементацијом криминолошког профилисања (47.1% и 43.1%). Док се студенти потпуно слажу и поводом кривичног и поводом поступка извршења (47.6% и 45.1%), судије се једнако потпуно слажу и слажу (45.0%) за нормативну регулацију криминолошког профилисања током кривичног и слажу (40.0%) за фазу извршења кривичних санкција. И истраживање Беверсове је показало да студенти и службеници сматрају да би надлежни органи требало знатно више да примењују криминолошко-психолошко профилисање ($t=2,43$; $2,91$; $p=0,000$), с тим да додају да би требало да се имплементира у фази полицијске истраге ($t=2,84$; $2,47$; $p=0,012$) и код покретања истраге ($t=3,09$; $2,75$; $p=0,009$). Истраживање Гиловича, Грифина и Канемана је показало присуство когнитивних и хеуристичких грешака носилаца судијских функција код доношења пресуда, заснованих на испитивању криминогених потреба и криминалног ризика лица, уколико оно није потпомогнуто структурисаном актуарском проценом, док истраживање Патрика и Портера, Бринкеа и Вилсона указује да је ослањање судија на сопствена осећања и интуицију, нарочито, приликом пресуђивања учиниоцима кривичних дела са високим нивоом психопатије, погрешно, с обзиром на то да су ови учиниоци често склони манипулативности и задобијању нижих казни⁸⁶⁸.

Генерални закључци у односу на статистичке показатеље ставова испитаника у односу на варијабле **Кластера скала познавања криминолошког профилисања** индикују потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, као и формалном професионалном обуком стручњака који би убудуће примењивали криминолошко профилисање и регулисањем криминолошког профилисања лица лишених слободе у оквиру релевантне законодавне регулативе. С обзиром на проценат потврђених одговора („потпуно се слажем“ и „слажем се“), индикативно је да скоро сви испитаници сматрају да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем лица лишених слободе, превасходно у фази кривичног поступка, нарочито код испитивања лица лишених слободе за сексуални, организовани, повратнички, малолетнички, примарни, насилнички, умишљајни и професионални криминалитет и његове теже и лакше облике, као и у погледу формалне професионалне обуке стручњака за примену криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичне санкције, док више од четири петине испитаника сматра да постоји потреба за нормативним регулисањем криминолошког

⁸⁶⁸ Gilovich, T., Griffin, D., Kahneman, D. (Eds.). /2002/: *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment*, Cambridge; Patrick, C. /2007/: *Handbook of psychopathy*, New York, p. 481-494; Bevers, B. L. /2008/: *op. cit.*; Porter, S., ten Brinke, L., Wilson, K. /2009/: Crime profiles and conditional release performance of psychopathic and non-psychopathic sexual offenders, *Legal and Criminological Psychology*, 14, p. 109-118.

профилисања код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичне санкције. Истраживање Беверсове⁸⁶⁹ је показало да је криминолошко-психолошко профилисање корисно надлежним органима за спровођење закона, при чему је потребно да се знатно више примењује од стране надлежних органа у законом одређеном поступку, због чега је неопходно извршити његову нормативну имплементацију и у односу на фазу претходног кривичног поступка, ради једноставнијег и бржег спровођења истражних радњи.

В) варијабле значаја криминолошког профилисања

Ради сагледавања добијених резултата истраживања у погледу *Кластера Скале значаја криминолошког профилисања* ће се на даље дати појединачни табеларни приказ за сваку од варијабли *Скале општих фактора криминолошког профилисања* и *Скале посебних фактора криминолошког профилисања* код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

а) На даље ће бити табеларно приказани резултати спроведеног истраживања у погледу статистичких показатеља ставова испитаника у односу на *Скалу општих фактора криминолошког профилисања*.

Резултати истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **степен кривице** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција су приказани у наредној *Табели 32*.

Табела 32. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора степена кривице

степен кривице																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	50	61.0	25	30.5	5	6.1	1	1.2	1	1.2	0	0	39	47.6	31	37.8	7	8.5	2	2.4	3	3.7	0	0
судије	10	50.0	10	50.0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	8	40.0	1	5.0	1	5.0	3	15.0	0	0
укупно	60	58.8	35	34.3	5	4.9	1	1.0	1	1.0	0	0	46	45.1	39	38.2	8	7.8	3	2.9	6	5.9	0	0

У погледу **степен кривице** је истраживање показало да се већина испитаника из укупног узорка потпуно слаже (58.8% и 45.1%) у односу на значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења

⁸⁶⁹Bevens, B. L. /2008/: *op. cit.*

кривичних санкција, при чему се студенти знантно више потпуно слажу (61.0% и 47.6%), док се судије и потпуно слажу и слажу (50.0%) у смислу кривичног и слажу (40.0%) у смислу поступка извршења санкције. На значај степена кривице за израду профила лица указује већина истраживања, која посматра кривицу и стид као неодвојиве корелате криминалног понашања, јер су оба морални инхибитори. Брајтват и Магфорд указују на њихову разлику и посматрају кривицу као емоцију повезану са одговорношћу. Баумајстер, Стилвел и Хитертон указују да је основна функција кривице садржана у адаптивности морала, док Кетелар и Ау или Тањи и сарадници показују да покреће на репаративну социјалну активност, у виду признања или напора да се надокнади причињена штета. Док Џојреман, Слифвер и сарадници и Стевиг и сарадници указују да је капацитет за кривицу једнак капацитету за емпатију, Бенет, Саливан и Луис и Бер и сарадници указују да је еквивалентна бесу, односно испољавању агресије у виду окривљивања других. Стевиг и сарадници показују да је екстернализација кривице у негативној корелацији са доживљајем кривице, као и да је повезана са прихватањем сопствених грешака, а Хардер, Катлер и Рокарт да је у корелацији и са психопатолошким симптомима. У погледу фактора директно повезаних са криминалним понашањем, Тибетс је установио да је склоност ка доживљавању кривице у негативној корелацији са испољавањем криминалног понашања, а слично потврђују и истраживања Рајта и Гудјонсона или Ксереба, Ајрелнда и Дејвиса. Хосер, Бидзио и Грев су показали повезаност повећања степена доживљавања кривице лица и њиховог боравка у оквиру затворених корективних институција, а Робинсон и сарадници и Хосер, Виндзио и Грив индикују да је склоност доживљавању кривице протективни фактор у односу на озбиљност дела, кривично-правни систем и предикторе криминалног рецидивизма⁸⁷⁰.

⁸⁷⁰ Harder, D. W., Cutler, L., Rockart, L. /1992/: Assessment of shame and guilt and their relationship to psychopathology, *Journal of Personality Assessment*, 59, p. 584–604; Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., Heatherton, T. F. /1994/: Guilt: An interpersonal approach, *Psychological Bulletin*, 115, p. 243–267; Braithwaite, J., Mugford, S. /1994/: Conditions of successful reintegration ceremonies: Dealing with juvenile offenders, *British Journal of Criminology*, 34, p. 139–171; Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L., Barlow, D. H. /1996/: Are shame, guilt and embarrassment distinct emotions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, p. 1256–1269; Ketelaar, T., Au, W. T. /2003/: The effects of feelings of guilt on the behavior of uncooperative individuals in repeated social bargaining games: An affect-as-information interpretation of the role of emotion in social interaction, *Cognition & Emotion*, 17, p. 429–453; Tibbetts, S. G. /2003/: Self-conscious emotions and criminal offending, *Psychological Reports*, 93, p. 101–126; Joireman, J. /2004/: Empathy and the self-absorption paradox II: Self-rumination and self-reflection as mediators between shame, guilt, and empathy, *Self and Identity*, 3, p. 225–238; Bennett, D. S., Sullivan, M. W., Lewis, M. /2005/: Young children's adjustment as a function of maltreatment, shame, and anger, *Child Maltreatment: Journal of the American Professional Society on the Abuse of Children*, 10, p. 311–323; Robinson, R., Roberts, W. L., Strayer, J., Koopman, R. /2007/: Empathy and emotional responsiveness in delinquent and non-delinquent adolescents, *Social Development*, 16, p. 555–579; Wright, K., Gudjonsson, G. H. /2007/: The development of a scale for measuring offence-related feelings of shame and guilt, *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 18, p. 307–316; Hosser, D., Windzio, M., Greve, W. /2008/: Guilt and shame as predictors of recidivism: A longitudinal study with young prisoners, *Criminal Justice and Behavior*, 35, p. 138–152; Silfver, M., Helkama, K., Lonnqvist, J., Verkasalo, M. /2008/: The relation between value priorities and proneness to shame, guilt, and empathy, *Motivation and Emotion*, 32, p. 69–80; Bear, G. G., Uribe-Zarain, X., Manning, M. A., Shiomi, K. /2009/: Shame, guilt, blaming, and anger: Differences between children in Japan and the US, *Motivation and Emotion*,

У наредној **Табели 33.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **побуда из којих је дело учињено** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 33. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора побуда из којих је дело учињено

побуде из којих је дело учињено																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	42	51.2	33	40.2	4	4.9	1	1.2	2	2.4	0	0	31	37.8	36	43.9	9	11.0	3	3.7	3	3.7	0	0
судије	12	60.0	8	40.0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	6	30.0	3	15.0	0	0	3	15.0	0	0
укупно	54	52.9	41	40.2	4	3.9	1	1.0	2	2.0	0	0	39	38.2	42	41.2	12	11.8	3	2.9	6	5.9	0	0

За **побуде из којих је дело учињено** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (52.9%) за значај код криминолошког профилисања лица током кривичног и слажу у смислу поступка извршења (41.2%). Док се судије у већем проценту (60.0%) потпуно слажу за значај побуда током кривичног поступка у односу на студенте (51.2%), у мањем проценту (40.0%) се потпуно слажу за значај током поступка извршења у односу на студенте који се само слажу (43.9%). Истраживања значаја фактора побуда из којих је дело учињено су бројна, с обзиром на то да је мотивисаност лица за извршење криминалних активности разнолика. На пример, истраживање Кочиса и сарадника⁸⁷¹ код учинилаца насилничког криминалитета је показало да се побуде могу сагледати у контексту односа лица са жртвом, степена насилности према жртви, умишљаја лица, његовог планирања дела, мера опреза и мотива.

У наредној **Табели 34.** на следећој страни ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **јачине угрожавања или повреде заштићеног добра** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

33, p. 229–238; Xuereb, S., Ireland, J. L., Davies, M. /2009/: Development and preliminary assessment of a measure of shame, guilt, and denial of offenders, *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 20, p. 640–660; Stuewig, J., Tangney, J. P., Heigel, C., Harty, L., McCloskey, L. /2010/: Shaming, blaming, and maiming: Functional links among the moral emotions, externalization of blame, and aggression, *Journal of Research in Personality*, 44, p. 91–102.

⁸⁷¹ Kocsis, R. N., Cooksey, R. W., Irwin, H. J. /2002/: Psychological profiling of sexual murders: An empirical model, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(5), 532.

Табела 34. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора јачине угрожавања или повреде заштићеног добра

јачина угрожавања или повреде заштићеног добра																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	40	48.8	32	39.0	7	8.5	2	2.4	1	1.2	0	0	33	40.2	30	36.6	12	14.6	5	6.1	2	2.4	0	0
судије	11	55.0	8	40.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	7	35.0	3	15.0	0	0	3	15.0	0	0
укупно	51	50.0	40	39.2	8	7.8	2	2.0	1	1.0	0	0	40	39.2	37	36.3	15	14.7	5	4.9	5	4.9	0	0

Сви испитаници се потпуно слажу за значај општег фактора **јачине угрожавања или повреде заштићеног добра** за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција и у односу на укупан узорак (50.0% и 39.2%) и у односу на подузорке (48.8% и 55.0%; 40.2% и 35.0%). С обзиром на проценат потврђених одговора, може се закључити да судије нарочито истичу да свест и воља учиниоца да нанесу штету другима или заједници представљају значајан фактор криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе, као и да се не могу посматрати одвојено од фактора његове друштвене опасности.

У наредној **Табели 35.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **околности чињења кривичног дела** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 35. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора околности чињења кривичног дела

околности чињења кривичног дела																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	41	50.0	28	34.1	10	12.2	3	3.7	0	0	0	0	31	37.8	29	35.4	15	18.3	6	7.3	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	10	50.0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	30.0	7	35.0	4	20.0	0	0	3	15.0	0	0
укупно	51	50.0	38	37.3	10	9.8	3	2.9	0	0	0	0	37	36.3	36	35.3	19	18.6	6	5.9	4	3.9	0	0

Више од четири петине испитаника у односу на укупан подузорок (50.0% и 36.3%) се

потпуно слаже у погледу значаја фактора **околности чињења кривичног дела** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. С обзиром на фреквенције добијених одговора се може закључити да испитаници из целокупног узорка сматрају да је фактор околности извршења кривичних дела од значаја за криминолошко профилисање лица лишених слободе током кривичног поступка. Испитаници из оба подузорка (50.0% и 50.0%) се потпуно слажу у погледу значаја околности за криминолошко профилисање током кривичног поступка, с тим да се подузорок судија и слаже (50.0%). Студенти се потпуно слажу у већем проценту (37.8%) у односу на судије које се само слажу (35.0%) за значај фактора околности током извршења. С обзиром на проценат добијених одговора од подузорка судија, закључује се да судије нарочито указују на значај фактора околности за извршење криминалних активности лица, што је у складу са савременим истраживањима, која су показала био-психо-социјални аспект различитих околности извршења кривичних дела од стране лица.

У наредној **Табели 36.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **ранијег живота лица** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 36. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора ранијег живота лица

ранији живот лица																								
узорак	током кривичног поступка										током извршења санкције													
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	38	46.3	31	37.8	11	13.4	1	1.2	1	1.2	0	0	32	39.0	31	37.8	15	18.3	2	2.4	2	2.4	0	0
судије	11	55.0	9	45.0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	6	30.0	4	20.0	0	0	2	10.0	0	0
укупно	49	48.0	40	39.2	11	10.8	1	1.0	1	1.0	0	0	40	39.2	37	36.3	19	18.6	2	2.0	4	3.9	0	0

Сви испитаници се потпуно слажу за значај општег фактора **ранијег живота лица** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе, с тим што је значајнији за кривични (48.0%), него за поступак извршења кривичних санкција (39.2%). Значајност фактора за обе фазе нарочито наглашавају судије, с обзиром на то да је њихов проценат потпуног слагања (55.0% и 40.0%) знатно већи од процента потпуног слагања студената (46.3% и 39.0%). У оквиру трећег поглавља овог рада је већ указано на истраживања која потврђују значај фактора ранијег

живота лица за његову криминалну историју, као и повезаност фактора са осталим прекурсорима генералног и специфичног криминалног рецидивизма.

У наредној **Табели 37.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **личних прилика лица** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 37. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора личних прилика лица

личне прилике лица																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	25	30.5	34	41.5	18	22.0	5	6.1	0	0	0	0	20	24.4	33	40.2	19	23.2	8	9.8	2	2.4	0	0
судије	9	45.0	10	50.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	6	30.0	7	35.0	5	25.0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	34	33.3	44	43.1	19	18.6	5	4.9	0	0	0	0	26	25.5	40	39.2	24	23.5	9	8.8	3	2.9	0	0

Сви испитаници из укупног узорка се слажу да је фактор **личних прилика лица** значајан за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног (43.1%) и поступка извршења кривичних санкција (39.2%). Сличан проценат одговора се запажа и у односу на подзорке испитаника студената (41.5% и 40.2%) и судија (50.0% и 35.0%). Раније је већ указано на истраживања која потврђују значај бројних и разноликих личних прилика лица за његов криминални ризик или рецидивизам, с тим да треба напоменути и истраживања, на пример, ван Вингерден, ван Вилсем и Џонсон, који показују да су личне прилике лица врло често одлучујуће детерминанте на судско одмеравање и изрицање казни, с обзиром на то да се због временске и информационе ограничености судије врло често ослањају на стереотипна понашања лица. Истраживање Шедера показује да се сви фактори криминалног ризика у односу на личне прилике лица могу категоризовати као индивидуални, друштвени и индикатори заједнице⁸⁷².

У наредној **Табели 38.** на следећој страни ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја **држања лица после чињења кривичног дела** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе фазе.

⁸⁷² Shader, M. /2004/: *Risk Factor for Delinquency: An Overview*, Rocville; van Wingerden, S., van Wilsem, J., Johnson, B. D. /2016/: *Offender's Personal Circumstances and Punishment: Toward a More Refined Model for the Explanation of Sentencing Disparities*, *Justice Quarterly*, 33(1), p. 100-133.

Табела 38. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора држања лица после чињења кривичног дела

држање лица после чињења кривичног дела																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	25	30.5	36	43.9	16	19.5	2	2.4	3	3.7	0	0	26	31.7	37	45.1	16	19.5	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	9	45.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	6	30.0	4	20.0	1	5.0	2	10.0	0	0
укупно	34	33.3	45	44.1	18	17.6	2	2.0	3	2.9	0	0	33	32.4	43	42.2	20	19.6	3	2.9	3	2.9	0	0

Иако се у односу на укупан узорак испитаника запажа слагање у односу на значај општег фактора држања лица после чињења кривичног дела за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног (44.1%) и поступка извршења кривичних санкција (42.2%), судије се у већем проценту потпуно слажу (45.0%) и слажу (45.0%) у погледу значаја фактора за кривични поступак у односу на проценат слагања студената (43.9%), док се у односу на извршење потпуно слажу у мањем проценту (35.0%) у односу на проценат слагања студената (45.1%). Ако се држање лица након извршења кривичног дела посматра као његов однос према себи и друштву, онда се испитивање његовог криминалног рецидивизма може посматрати у односу на значај фактора криминалног ризика који су у корелацији са актуелним понашањем.

Приказ резултата истраживања у односу на значај односа лица према жртви за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција је дат у наредној **Табели 39**.

Табела 39. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора односа лица према жртви

однос лица према жртви																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	47	57.3	28	34.1	4	4.9	1	1.2	2	2.4	0	0	39	47.6	32	39.0	7	8.5	2	2.4	2	2.4	0	0
судије	10	50.0	10	50.0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	10	50.0	0	0	2	10.0	1	5.0	0	0
укупно	57	55.9	38	37.3	4	3.9	1	1.0	2	2.0	0	0	46	45.1	42	41.2	7	6.9	4	3.9	3	2.9	0	0

Иако се сви испитаници потпуно слажу за значај општег фактора **односа лица према жртви** за криминолошко профилисање током обе фазе (55.9% и 45.1%), све судије сматрају да је потпуно значајан за испитивање током кривичног поступка (50.0% и 50.0%) и значајан током поступка извршења (50.0%), док студенти показују потпуно слагање (57.3% и 47.6%) током поступка извршења кривичних санкција. О односу лица према жртви, као искључивом фактору криминалног понашања, нема пуно истраживања, јер представља сет индикатора од којих је најзначајнији емпатија. Истраживање које су спровели Маршал и сарадници показује да однос лица према жртви укључује емпатију, односно препознавање и признавање емоционалног стања жртве, функционалну когнитивну и вољну способност учиниоца да усвоји емоционални одговор жртве и психолошки капацитет за пружање емоционалног одговора у односу на емотивно стање жртве. Метааналитичка студија Хенсона и Бусијерове показује статистички значајну корелацију између одсуства емпатије и криминалног рецидивизма учинилаца насилничког криминалитета. Неспособност учиниоца да препозна емотивно стање жртве може условити понављање криминалног обрасца понашања, при чему може и препознати емотивно стање жртве, али свесно и вољно одабрати да јој нанесе повреду, на шта указују истраживања Хенесија, Валтера и Веса и Полашека⁸⁷³.

У наредној **Табели 40.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **околности које се односе на личност лица** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 40. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора околности које се односе на личност лица

околности које се односе на личност лица																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	32	39.0	32	39.0	12	14.6	4	4.9	2	2.4	0	0	27	32.9	39	47.6	9	11.0	4	4.9	3	3.7	0	0
судије	11	55.0	9	45.0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	45.0	9	45.0	0	0	1	5.0	1	5.0	0	0
укупно	43	42.2	41	40.2	12	11.8	4	3.9	2	2.0	0	0	36	35.3	48	47.1	9	8.8	5	4.9	4	3.9	0	0

⁸⁷³ Hanson, R. K., Bussière, M. T. /1996/: *op. cit.*; Hennessy, M., Walter, J., Vess, J. /2002/: An evaluation of the EMPAT as a measure of victim empathy with civilly committed sexual offenders, *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14(3), p. 241-251; Polaschek, D. L. L. /2003/: Empathy and victim empathy, *Sexual deviance: Issues and controversies*, (Ward, T., Laws, D. R., Hudson, S. M. (Eds.)), Thousand Oaks, p. 172-189.

У односу на укупан узорак се испитаници у мањем проценту слажу (42.2%) у односу на значај општег фактора **околности које се односе на личност лица** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног поступка, а у већем проценту слажу (47.1%) у погледу значаја фактора током поступка извршења кривичних санкција. Док се уједначен проценат потпуног слагања (39.0%) и слагања (39.0%) за значај фактора током кривичног поступка појаљује у односу на подузорок студената, уједначен проценат потпуног слагања (45.0%) и слагања (45.0%) у погледу значаја фактора за поступак извршења се појављује у односу на подузорок судија. Подузорок студената указује на значај фактора током поступка извршења (47.6%), а подузорок судија на значај фактора током кривичног поступка (55.0%). У погледу значајности овог фактора се само укратко могу напоменути истраживања Каспија и сарадника и Кругера и сарадника, која су показала да је личност лица најважнији скуп различитих фактора криминолошког профилисања⁸⁷⁴.

У наредној **Табели 41.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **раније осуђиваности (број, врста и тежина дела)** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 41. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора раније осуђиваности лица (број, врста и тежина дела)

ранија осуђиваност лица (број, врста и тежина дела)																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	51	62.2	25	30.5	2	2.4	3	3.7	1	1.2	0	0	50	61.0	25	30.5	3	3.7	4	4.9	0	0	0	0
судије	11	55.0	9	45.0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	9	45.0	2	10.0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	62	60.8	34	33.3	2	2.0	3	2.9	1	1.0	0	0	58	56.9	34	33.3	5	4.9	4	3.9	1	1.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу да је општи фактор **раније осуђиваности (број, врста и тежина дела)** значајан за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног (60.8%) и поступка извршења кривичних

⁸⁷⁴ Caspi, A., Moffitt, T. E., Silva, P. A., Stouthamer-Loeber, M., Krueger, R. F., Schmutte, P. S. /1994/: Are some people crime prone? Replications of the personality-crime relationship across countries, genders, races, and methods, *Criminology*, 32(2), p. 163-195; Krueger, R. F., Schmutte, P. S., Caspi, A., Moffitt, T. E., Campbell, K., Silva, P. A. /1994/: Personality traits are linked to crime among men and women: Evidence from a birth cohort, *Journal of Abnormal Psychology*, 103(2), p. 328-338.

санкција (56.9%). Знатно већи проценат слагања постоји код оба подузорка у односу на значај фактора за кривични поступак (62.2% и 55.0%), док се код извршења санкције подузорак студената потпуно слаже (61.0%), а подузорак судија слаже (45.0%) да је фактор значајан. Истраживања Ендрјуза и Бонте⁸⁷⁵, на пример, показују да ранија осуђиваност лица представља сет фактора који су од значаја за криминолошку дијагнозу и прогнозу, при чему узраст лица на коме је извршено кривично дело и учесталост криминалног понашања представљају важније факторе од тежине дела за испитивање криминалног понашања.

У наредној **Табели 42.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **протока времена од раније осуде** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 42. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора протока времена од раније осуде

проток времена од раније осуде																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	29	35.4	37	45.1	11	13.4	3	3.7	2	2.4	0	0	26	31.7	36	43.9	15	18.3	4	4.9	1	1.2	0	0
судије	11	55.0	8	40.0	0	0	0	0	1	5.0	0	0	8	40.0	7	35.0	2	10.0	2	10.0	1	5.0	0	0
укупно	40	39.2	45	44.1	11	10.8	3	2.9	3	2.9	0	0	34	33.3	43	42.2	17	16.7	6	5.9	2	2.0	0	0

Док се испитаници целокупног узорка слажу за значај општег фактора **протока времена од раније осуде** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе фазе (44.1% и 42.2%), разлике су присутне међу подузорцима, јер се судије потпуно слажу (55.0% и 40.0%), док се студенти слажу (45.1% и 43.9%), с тим што судије нарочито указују на значај фактора током кривичног поступка, док студенти указују на значај током поступка извршења. Неколико истраживања нарочито наглашава значај фактора протока времена од претходне до нове осуде. Сутхил и Френсис су показали да је период од 10 до 15 година оптимално време након ког се фактор криминалног ризика лица не мора имати значаја за криминолошко разматрање. Курличек, Брејм и Бушвеј и Блумштајн и Накамура су показали да ниво криминалног ризика лица опада након протока 7 година од првог хапшења лица⁸⁷⁶.

⁸⁷⁵ Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*

⁸⁷⁶ Kurlychek, M. C., Brame, R., Bushway, S. D. /2007/: Enduring risk: Old criminal records and prediction of future criminal involvement, *Crime and Delinquency*, 53, p. 64–83; Blumstein, A., Nakamura, K. /2009/: Redemption in the

У наредној **Табели 43.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **потребе лица за институционалним третманом** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 43. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора **потребе лица за институционалним третманом**

потреба лица за институционалним третманом																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	26	31.7	36	43.9	17	20.7	2	2.4	1	1.2	0	0	23	28.0	36	43.9	18	22.0	2	2.4	3	3.7	0	0
судије	8	40.0	12	60.0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	30.0	12	60.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	34	33.3	48	47.1	17	16.7	2	2.0	1	1.0	0	0	29	28.4	48	47.1	19	18.6	3	2.9	3	2.9	0	0

Сви испитаници се једнако слажу да постоји значај **потребе лица за институционалним третманом** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног (47.1%; 43.9% и 60.0%) и поступка извршења кривичних санкција (47.1%; 43.9% и 60.0%). Процент слагања за значај испитивања потребе лица за институционалним третманом је знатно већи код подузорка судија (60.0%), него ког подузорка студената (43.9%). Фактор потребе лица за институционалним третманом, као и наредни, односно фактор потребе лица за ванституционалним третманом, представљају значајне индикаторе код екстерне и интерне класификације лица, о чему сведочи и истраживање Готфредсона⁸⁷⁷, које је показало да је за класификацију лица од значаја процена вероватноће понављања испитиване околности или догађаја, а што потврђује већина истраживања везана за емпиријску оправданост примене инструмената актуарског приступа процени. Значај фактора потребе лица за институционалним и ванституционалним третманом лица не треба нарочито наглашавати, с обзиром на то да већина савремених истраживања потврђује његову повезаност са криминалним ризиком и рецидивизмом, а која су већ представљена у оквиру трећег и шестог поглавља теоријског дела овог рада.

presence of widespread criminal background checks, *Criminology*, 47, p. 327–360; Soothill, K., Francis, B. /2009/: When do ex-offenders become like non-offenders? *Howard Journal of Criminal Justice*, 48, p. 373–387.

⁸⁷⁷ Gottfredson, S. /1987/: Prediction: An overview of selected methodological issues, *Predication and Classification: Criminal Justice Decision Making*, (Gottfredson, D., Tonry, M. (Eds)), pp. 21-51. Chicago: University of Chicago Press.

У наредној *Табели 44.* ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **потребе лица за ванинституционалним третманом** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 44. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора потребе лица за ванинституционалним третманом

потреба лица за ванинституционалним третманом																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	24	29.3	35	42.7	18	22.0	3	3.7	2	2.4	0	0	23	28.0	37	45.1	19	23.2	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	8	40.0	9	45.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	6	30.0	8	40.0	4	20.0	2	10.0	0	0	0	0
укупно	32	31.4	44	43.1	20	19.6	4	3.9	2	2.0	0	0	29	28.4	45	44.1	23	22.5	4	3.9	1	1.0	0	0

Сви испитаници се слажу и у односу на укупан узорак (43.1% и 44.1%) и подузорке (42.7% и 45.1%; 45.0% и 40.0%) за значај општег фактора **потребе лица за ванинституционалним третманом** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја **реаговања лица на корективни третман** за криминолошко профилисање је дат у наредној *Табели 45.*

Табела 45. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора реаговања лица на корективни третман

реаговање лица на корективни третман																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	26	31.7	34	41.5	15	18.3	4	4.9	3	3.7	0	0	28	34.1	34	41.5	15	18.3	3	3.7	2	2.4	0	0
судије	8	40.0	8	40.0	1	5.0	2	10.0	1	5.0	0	0	7	35.0	8	40.0	3	15.0	2	10.0	0	0	0	0
укупно	34	33.3	42	41.2	16	15.7	6	5.9	4	3.9	0	0	35	34.3	42	41.2	18	17.6	5	4.9	2	2.0	0	0

Сви испитаници се једнако слажу и у односу на укупан узорак (41.2% и 41.2%) и у односу

на подзорке (41.5% и 40.0%; 41.5% и 40.0%) за значај испитивања **реаговања лица на корективни третман** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да је проценат потврдних одговора подзорка судија знатно већи. Харе и Нуман⁸⁷⁸ су показали истраживањем да примена актуарских инструмената, превасходно ПЦЛ-Р инструмента, може бити корисна за криминолошко профилисање лица, код одређивања адекватне санкције и утврђивања респонзивности лица на примењену санкцију, јер мери најзначајније факторе личности и понашања лица.

У наредној **Табели 46.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **реаговања лица на претходну санкцију** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 46. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора реаговања лица на претходну санкцију

реаговање лица на претходну санкцију																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	28	34.1	36	43.9	12	14.6	3	3.7	3	3.7	0	0	32	39.0	28	34.1	17	20.7	4	4.9	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	8	40.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	6	30.0	9	45.0	2	10.0	2	10.0	1	5.0	0	0
укупно	37	36.3	44	43.1	14	13.7	4	3.9	3	2.9	0	0	38	37.3	37	36.3	19	18.6	6	5.9	2	2.0	0	0

Неуједначеност одговора испитаника из укупног узорка и из подзорка се запажа у погледу значаја фактора **реаговања лица на претходну санкцију** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Док се већина испитаника из укупног узорка у мањем проценту слаже у погледу значаја фактора за испитивање током кривичног поступка (43.1%), у односу на поступак извршења се у мањем проценту потпуно слаже (37.3%). За разлику од подзорка студената, који је сагласан (43.9%) за значај фактора током кривичног поступка и потпуно сагласан (39.0%) за значај током извршења, подзорак судија је једнако процентуално потпуно сагласан (45.0%) за

⁸⁷⁸ Hare, R. D., Neumann, C. S. /2008/: Psychopathy as a clinical and empirical construct, *Annual Review of Clinical Psychology*, 4, p. 217-246.

значај фактора током кривичног и сагласан (45.0%) за поступак извршења. Један од најпоузданијих показатеља реаговања лица на претходну санкцију је успех примењених интервенција корективног третмана. Истраживање Смита, Гогина и Цандроа показује да постоји повезаност између претходних институционалних санкција дужих од шест месеци и криминалног рецидивизма, с обзиром на то да дужевремене казне затвора изолују лица од просоцијалног окружења, минимизирају утицај протективних фактора и повећавају степен криминогених потреба. Испитивања адекватности примењених интервенција код смањења криминалног ризика за редукцију генералног криминалног рецидивизма лица показују и истраживања Ендрјуза и Бонте⁸⁷⁹.

У наредној **Табели 47.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **доступности корективних интервенција** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 47. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора доступности корективних интервенција

доступност корективних интервенција																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	19	23.2	35	42.7	25	30.5	2	2.4	1	1.2	0	0	16	19.5	38	46.3	23	28.0	4	4.9	1	1.2	0	0
судије	5	25.0	12	60.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	6	30.0	10	50.0	3	15.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	24	23.5	47	46.1	27	26.5	3	2.9	1	1.0	0	0	22	21.6	48	47.1	26	25.5	5	4.9	1	1.0	0	0

Сви испитаници се слажу и из укупног узорка (46.1% и 47.1%) и из подузорака (42.7% и 46.3%; 60.0% и 50.0%) за значај општег фактора **доступности корективних интервенција** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Судије нарочито наглашавају значај фактора за испитивање током кривичног поступка, док студенти наглашавају значај током поступка извршења. Успешност примењеног корективног третмана зависи од доступности корективних интервенција. На значај избора интервенција код криминолошког профилисања су указала

⁸⁷⁹ Smith, P., Goggin, C., Gendreau, P. /2002/: The effects of prison sentences and intermediate sanctions on recidivism: General effects and individual differences, *User Report 2002-01*, Ottawa; Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*

истраживања Ван Ворхисове⁸⁸⁰, с обзиром на то да промена антисоцијалних ставова, осећања и вредности лица, промена прокриминалних способности и вештина, као и импулсивности, недостатка контроле и неодговорности у значајној мери редукује криминални рецидивизам лица.

У наредној **Табели 48.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **степен криминалног ризика** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 48. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора степен криминалног ризика

степен криминалног ризика																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	32	39.0	32	39.0	15	18.3	1	1.2	2	2.4	0	0	31	37.8	30	36.6	19	23.2	1	1.2	1	1.2	0	0
судије	6	30.0	10	50.0	4	20.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	12	60.0	0	0	0	0	0	0	0	0
укупно	38	37.3	42	41.2	19	18.6	1	1.0	2	2.0	0	0	39	38.2	42	41.2	19	18.6	1	1.0	1	1.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се процентуално једнако слажу за значај испитивања **степен криминалног ризика** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција (41.2% и 41.2%). Подузорак судија се процентуално више слаже за значај испитивања фактора током обе фазе (50.0% и 60.0%), у односу на подузорак студената (39.0% и 37.8%), с тим да студенти дају и једнак број одговора у погледу потпуног слагања за значај фактора током кривичног поступка (39.0%), док су судије уверене да је испитивање фактора криминалног ризика значајније за фазу извршења кривичних санкција, с обзиром да су искључиво дали позитивне одговоре у односу на фазу извршења. Пошто су истраживања већ потврдила да је степен криминалног ризика један од најзначајнијих фактора криминолошке дијагнозе и прогнозе, Џендро, Френч и Тејлор индикују да није довољно обухватити само један фактор криминалног ризика да би дошло до смањења криминалног рецидивизма, већ да је потребно интервенцијама циљати минимум четири фактора криминалног ризика, односно четири криминогене потребе. Ловенкамп, Латеса и Холсингер су показали да криминогене потребе лица са ниским степеном криминалног ризика знатно више

⁸⁸⁰ Van Voorhis, P. /1997/: An overview of offender classification, *Correctional counseling and rehabilitation*, (Van Voorhis, M. B. P., Lester, D. (Ed.)), Cincinnati, p. 81-108.

повећавају уколико су лица изложена корективним програмима и да су таква лица склонија криминалном рецидивизму од лица са високим степеном криминалног ризика, који су изложени корективним програмима, такође, а да је примена корективних програма контрапродуктивна код лица са ниским степеном криминалног ризика су показала и истраживања Дишиона, МекКорда и Пулина, Ендрјуза и Бонте и Смита и Цандроа⁸⁸¹.

У наредној **Табели 49.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **тежине дела које би лице могло извршити** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 49. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора тежине дела које би лице могло извршити

тежина дела које би лице могло извршити																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	41	50.0	32	39.0	8	9.8	1	1.2	0	0	0	0	40	48.8	30	36.6	10	12.2	2	2.4	0	0	0	0
судије	7	35.0	9	45.0	2	10.0	0	0	2	10.0	0	0	8	40.0	10	50.0	1	5.0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	48	47.1	41	40.2	10	9.8	1	1.0	2	2.0	0	0	48	47.1	40	39.2	11	10.8	2	2.0	1	1.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се једнако потпуно слажу (47.1% и 47.1%) у погледу значаја фактора **тежине дела које би лице могло извршити** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да се студенти потпуно слажу (50.0% и 48.8%), а судије слажу (45.0% и 50.0%). С обзиром на то да је тежина извршеног кривичног дела уско везана за његово кривично-правно одређење, њено пажљиво разматрање чини један од кључних индикатора криминалног ризика лица, заједно са његовом криминалном историјом. Ако тежина извршеног кривичног дела може бити утврђена на основу штете коју је лице произвело својим чињењем или нечињењем, различита

⁸⁸¹ Dishion, T. J., McCord, J., Poulin, F. /1999/: When interventions harm: Peer groups and problem behavior, *American Psychologist*, 54, p. 755–764; Gendreau, P., French, S., Taylor, A. /2002/: *What works (what doesn't) revised 2002: The principles of effective correctional treatment*, New Brunswick; Andrews, D., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Lowenkamp, C., Latessa, E., Holsinger, A. /2006/: The risk principle in action: What have we learned from 13,676 offenders and 97 correctional programs? *Crime and Delinquency*, 52, p. 77-93; Smith, P., Gendreau, P. /2007/: The relationship between program participation, institutional misconduct and recidivism among federally sentenced adult male offenders, *Forum on Corrections Research*, 19, 6-10.

истраживања потврђују значај овог фактора код испитивања лица лишених слободе ради одмеравања и изрицања адекватне институционалне или ванинституционалне санкције⁸⁸².

У наредној **Табели 50.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **обима распрострањености дела у друштву** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 50. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора обима распрострањености дела у друштву

обим распрострањености дела у друштву																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	16	19.5	31	37.8	26	31.7	5	6.1	4	4.9	0	0	18	22.0	25	30.5	28	34.1	6	7.3	5	6.1	0	0
судије	7	35.0	9	45.0	1	5.0	2	10.0	1	5.0	0	0	6	30.0	8	40.0	2	10.0	3	15.0	1	5.0	0	0
укупно	23	22.5	40	39.2	27	26.5	7	6.9	5	4.9	0	0	24	23.5	33	32.4	30	29.4	9	8.8	6	5.9	0	0

Сви испитаници се слажу и из укупног узорка (39.2% и 32.4%) и из подузорка (37.8% и 30.5%; 45.0% и 40.0%) за значај испитивања **обима распрострањености дела у друштву** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему код подузорка судија постоји процентуално већи степен слагања. За фактор обима распрострањености дела у друштву се не може рећи да директно стоји у вези криминалним ризиком лица, због чега и није уврштен у технике актуарског приступа процени лица. Међутим, озбиљна посвећеност проблематици криминолошког профилисања би изискивала нека будућа истраживања у овом правцу.

У наредној **Табели 51.** на следећој страни ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја општег фактора **реаговања средине поводом кажњавања за дело** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

⁸⁸² Muhlhausen, D. /2010/: Theories of Punishment and Mandatory Minimum Sentences, *The Heritage Foundation*; Monahan, J., Skeem, J. L. /2014/: Risk Redux: The Resurgence of Risk Assessment in Criminal Sanctioning, *Federal Sentencing Reporter*, 26(3), p. 158-166.

Табела 51. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора реаговања средине поводом кажњавања за дело

реаговање средине поводом кажњавања за дело																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	17	20.7	24	29.3	29	35.4	6	7.3	6	7.3	0	0	13	15.9	24	29.3	32	39.0	7	8.5	6	7.3	0	0
судије	6	30.0	10	50.0	0	0	2	10.0	2	10.0	0	0	6	30.0	7	35.0	3	15.0	2	10.0	2	10.0	0	0
укупно	23	22.5	34	33.3	29	28.4	8	7.8	8	7.8	0	0	19	18.6	31	30.4	35	34.3	9	8.8	8	7.8	0	0

У односу на значај **реаговања средине поводом кажњавања за дело** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција испитаници из укупног узорка имају процентуално већи степен амбивалнтности у погледу значаја испитивања фактора за поступак извршења (34.3%), док се слажу да је значајно за кривични поступак (33.3%), као и подузорак студената (39.0% и 35.4%), док судије сматрају да је значајан за обе, а поготово фазу кривичног поступка (50.0% и 35.0%).

б) На даље ће уследити табеларни приказ резултата спроведеног истраживања у погледу методолошки релевантних статистичких показатеља ставова испитаника у односу на **Скалу посебних фактора криминолошког профилисања** код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

У наредној **Табели 52.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **пола** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 52. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора пола

ПОЛ																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	30	36.6	23	28.0	17	20.7	5	6.1	7	8.5	0	0	27	32.9	24	29.3	19	22.0	7	8.5	6	7.3	0	0
судије	7	35.0	9	45.0	2	10.0	2	10.0	0	0	0	0	6	30.0	9	45.0	3	15.0	2	10.0	0	0	0	0
укупно	37	36.3	32	31.4	19	18.6	7	6.9	7	6.9	0	0	33	32.4	33	32.4	21	20.6	9	8.8	6	5.9	0	0

Сви испитаници из укупног узорка се потпуно слажу у погледу значаја **пола** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног (36.3%) и поступка извршења кривичних санкција (32.4%), али и слажу (32.4%) за фазу извршења. Разлике у одговорима се уочавају када се посматрају слагања испитаника из подузорка, јер се подузорак студената за значај пола потпуно слаже (36.6% и 32.9%), док се подузорак судија једнако процентуално више слаже (45.0% и 45.0%). Теорија и емпирија је потврдила да је пол један од значајнијих фактора криминолошке процене лица лишених слободе. Иако представља статички фактор криминалног ризика, с обзиром на то да је непроменљив, већина истраживања указује на веће учешће лица мушког пола у извршењу кривичних дела него лица женског пола. Као фактор криминалног ризика је уграђен у већину инструмената актуарског приступа процени личности и понашања лица, због чега не треба посебно издавајати истраживања која то и доказују. Примера ради, током осамдесетих година је Роџерсова⁸⁸³, развијајући шестотепену скалу криминалног ризика, уврстила и пол испитаника. Пол, као и године и националност, има херидитарни карактер. Његова биолошка основа се мора посматрати у корелацији са осталим статичким, а нарочито динамичким факторима криминалног ризика (нпр. прокриминални ставови, прокриминална удруживања, итд.).

Приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **година** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција је дат у наредној *Табели 53*.

Табела 53. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора година

узорак	године																							
	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	
студенти	36	43.9	30	36.6	10	12.2	4	4.9	2	2.4	0	0	31	37.8	33	40.2	11	13.4	5	6.1	2	2.4	0	0
судије	7	35.0	12	60.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	6	30.0	12	60.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0
укупно	43	42.2	42	41.2	11	10.8	4	3.9	2	2.0	0	0	37	36.3	45	44.1	13	12.7	5	4.9	2	2.0	0	0

За значај **година** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе за обе фазе поступка су одговори неуређени. Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу

⁸⁸³ Rogers, S. /1981/: *Factors Related to Recidivism Among Adult Probationers in Ontario*, Toronto.

(42.2%) за значај током кривичног и слажу (44.1%) за значај током поступка извршења кривичних санкција, а сличне одговоре је дао и подузорак студената (43.9% и 40.2%). Подузорак судија се једнако процентуално највише слаже за значај током обе фазе поступка (60.0% и 60.0%). С обзиром на то да припада статичким факторима криминалног ризика, фактор година засебно неће имати значај за криминолошку процену. Међутим, дијагностички аспект фактора година је више у корелацији са општим социо-демографским карактеристикама лица, док се прогностички аспект више односи на предвиђање фреквенције јављања криминалног понашања на неком од наредних старосних узраста лица. Статистички значајну повезаност криминалног понашања и старосне доби лица лишених слободе показују истраживања Замблеа и Квинсија. Истраживања Бродија и сарадника, Лишида и сарадника, Томада и Шнајдера, Хогеа или Фонтејна показују да одређене форме антисоцијалних образаца понашања варирају у зависности од година, али и од пола лица. Године лица представљају и значајан показатељ специфичне респонзивности лица у односу на примењене корективне интервенције⁸⁸⁴.

У наредној **Табели 54.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **националности** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 54. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора националности

националност																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	17	20.7	16	19.5	22	26.8	16	19.5	11	13.4	0	0	15	18.3	14	17.1	21	25.6	21	25.6	11	13.4	0	0
судије	4	20.0	7	35.0	1	5.0	7	35.0	1	5.0	0	0	4	20.0	5	25.0	3	15.0	7	35.0	1	5.0	0	0
укупно	21	20.6	23	22.5	23	22.5	23	22.5	12	11.8	0	0	19	18.6	19	18.6	24	23.5	28	27.5	12	11.8	0	0

⁸⁸⁴ Zamble, E., Quinsey, V. /2001/: *Criminal recidivism process*, Cambridge; Tomada, G., Schneider, B. H. /1997/: "Relational Aggression, Gender, and Peer Acceptance: Invariance across Culture, Stability over Time, and Concordance among Informants.", *Developmental Psychology*, 33, p. 601–609; Brody, G. H., Ge, X., Kim, S. Y., Murry, V. M., Simons, R. L., Gibbons, F. X., Gerrard, M., Conger, R. D. /2003/: "Neighborhood Disadvantage Moderates Associations of Parenting and Older Sibling Problem Attitudes and Behavior with Conduct Disorders in African American Children.", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, p. 211–222; Fontaine, N., Carbonneau, R., Barker, E. D., Vitaro, F., Hébert, M., Côté, S. M., Nagin, D. S., Zoccolillo, M., Tremblay, R. E. /2008/: "Girls' Hyperactivity and Physical Aggression During childhood and Adjustment Problems in Early Adulthood.", *Archives of General Psychiatry*, 65, p. 320–328; Hoge, R. D. /2009/: "Youth Level of Service/Case Management Inventory.", *Handbook of Violence Risk Assessment Tools*, (Otto, R. K., Douglas, K. (eds.)), New York.

Највише неуједначених одговора су испитаници пружили у односу на значај посебног фактора **националности** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с обзиром на то да се у односу на укупан узорак уједначено слажу и не слажу и слажу и не слажу поводом значаја за кривични поступак (22.5%), где се подузорок судија уједначено слаже и не слаже (35.0%), а подузорок студената и слаже и не слаже (26.8%), док се не слажу за поступак извршења (27.5%), пре свега подузорок судија (35.0%), за разлику од подузорка студената који се и слаже и не слаже (25.6%). Без обзира што припада статичким факторима криминалног ризика, због чега је значајан за криминолошку процену, истраживање Хинделанга⁸⁸⁵ показује да националност као засебан фактор нема значајну улогу у криминолошком профилисању лица, али да је значајан са аспекта повезаности са осталим факторима који корелирају са криминалним понашањем лица, као што су старост, пол и социјални статус лица.

У наредној **Табели 55.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **образовног статуса** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 55. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора образовног статуса

образовни статус																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	20	24.4	24	29.3	21	25.6	10	12.2	7	8.5	0	0	18	22.0	24	29.3	21	25.6	11	13.4	8	9.8	0	0
судије	6	30.0	14	70.0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	25.0	12	60.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	26	25.5	38	37.3	21	20.6	10	9.8	7	6.9	0	0	23	22.5	36	35.3	23	22.5	12	11.8	8	7.8	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (37.3% и 35.3%) и подузорака (29.3% и 29.3%; 70.0% и 60.0%) се слажу да постоји значај посебног фактора **образовног статуса** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе, превасходно током кривичног, али и поступка извршења кривичних санкција, при чему је проценат позитивних одговора подузорка судија знатно већи од подузорка студената. Док су фреквенције добијених одговора из подузорка студената уједначене у односу на обе фазе законом одређеног поступка, у односу на подузорок

⁸⁸⁵ Hindelang, M. J. /1981/: Variations in sex-race-age-specific incidence rates of offending, *American Sociological Review*, 46, p. 461-474.

судија су веће у погледу значаја фактора за испитивање током кривичног поступка. Добијени одговори су у складу са савременим истраживањима значајних фактора за криминолошко профилисање учинилаца. Осим фактора **образовног статуса** и **намере за даље образовање**, фактори **историје и врсте запослења** и **финансијске ситуације** су значајни за криминолошку процену лица лишених слободе, с обзиром на то да метааналитичка истраживања Цандроа и сарадника, Симурда и Ендрјуза, Цандроа, Литла и Гогина, Бонте, Лауа и Хенсона, Липсија и Дерзона, Доудена и Ендрјуза и Хенсона и Мортен-Бургона показују статистички значајну корелацију поменутих фактора и криминалног понашања лица ($r = 0,12; 0,28; 0,13; 0,04; 0,19; 0,21; 0,17$). Недостатак образовања или његов нижи ниво могу повећати ризик од криминалног рецидивизма, јер ограничавају легитимност достизања друштвено прихватљивих циљева, због чега се лица, услед незапослености, могу ангажовати у извршењу криминалних активности, а што потврђују истраживања Глукових и Сампсона и Лауба. Незапосленост је један од најважнијих фактора криминолошке процене и класификације лица лишених слободе, превасходно у погледу учинилаца имовинског криминалитета или оних учинилаца којима није својствена професионална операционализација. Фактор незапослености је веома повезан са осталим криминогеним потребама, као што су прокриминални ставови и вредности, прокриминална удруживања, склоност употреби психоактивних супстанци или криминалном историјом. Претходно потврђују бројна истраживања Клауарда, Сампсона и Лауба, Бартона и Кулена, Бартона и сарадника, Егњуа и сарадника, Фарингтона и сарадника или Ниделса⁸⁸⁶.

У наредној **Табели 56**. на следећој страни су дати резултати истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **намере за даље образовање** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

⁸⁸⁶ Cloward, R. /1959/: Illegitimate means, anomie, and deviant behavior, *American Sociological Review*, 24, p. 164-176; Farrington, D., Gallagher, B. Morley, L., Ledger, R. /1986/: Unemployment, school leaving and crime, *British Journal of Criminology*, 26, p. 335-356; Burton, V., Cullen, F. /1992/: The empirical status of strain theory, *Journal of Crime and Justice*, 15, p. 1-30; Gendreau, P., Andrews, D., Goggin, C., Chanteloupe, F. /1992/: *The development of clinical and policy guidelines for the prediction of criminal behavior in criminal justice settings*, New Brunswick; Burton, V., Cullen, F., Evans, D., Dunaway, G. /1994/: Reconsidering strain theory: operationalization, rival theories, and adult criminality, *Journal of Quantitative Criminology*, 10, p. 213-239; Simourd, L., Andrews, D. A. /1994/: Correlates of Delinquency: A Look at Gender Differences, *Forum on Corrections Research*, 6(1), p. 26-31; Agnew, R., Cullen, F., Burton, V., Evans T., Dunaway, G. /1996/: A new test of classic strain theory, *Justice Quarterly*, 13, p. 681-704; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: *op. cit.*; Needels, K. /1996/: Go directly to jail and do not collect? A long term study of recidivism, employment, and earnings patterns among prison releasees, *Journal of Research on Crime and Delinquency*, 33, p. 471-496; Bonta, J., Law, M., Hanson, K. /1998/: Prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders: A meta-analysis, *Psychological Bulletin*, 123, p. 123-142; Lispey, M., Derzon, J. /1998/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999a/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999b/: *op. cit.*; Sampson, R., Laub, J. /2003/: *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*, Harvard; Hanson, R., Morton-Bourgon, K. /2004/: *Predictors of sexual recidivism: An updated meta-analysis: Department of public safety and emergency preparedness*, Canada.

Табела 56. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора намере за даље образовање

намера за даље образовање																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	14	17.1	25	30.5	25	30.5	13	15.9	5	6.1	0	0	15	18.3	24	29.3	25	30.5	14	17.1	4	4.9	0	0
судије	7	35.0	10	50.0	3	15.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	8	40.0	4	20.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	21	20.6	35	34.3	28	27.5	13	12.7	5	4.9	0	0	22	21.6	32	31.4	29	28.4	15	14.7	4	3.9	0	0

Испитаници из укупног узорка се слажу за значај посебног фактора **намере за даље образовање** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција (34.3% и 31.4%). Испитаници из оба подузорка се слажу да постоји значај фактора за испитивање током кривичног поступка (30.5% и 50.0%), с тим да су фреквенције одговора подузорка судија знатно више, док се у односу на фазу извршења јављају разлике у добијеним одговорима, с обзиром на то да се подузорок судија у знатно већем проценту слаже да постоји значај за испитивање фактора (40.0%), док је подузорок студената неопредељен, јер се и слажу и не слажу (30.5%).

У наредној **Табели 57.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на **понашање у школи** за криминолошко профилисање .

Табела 57. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора понашања у школи

понашање у школи																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	20	24.4	34	41.5	21	25.6	2	2.4	5	6.1	0	0	16	19.5	36	43.9	22	26.8	4	4.9	4	4.9	0	0
судије	6	30.0	11	55.0	3	15.0	0	0	0	0	0	0	5	25.0	12	60.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	26	25.5	45	44.1	24	23.5	2	2.0	5	4.9	0	0	21	20.6	48	47.1	24	23.5	5	4.9	4	3.9	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (44.1% и 47.1%) и подузорока (41.5% и 43.9%; 55.0% и 60.0%) се слажу за значај посебног фактора **понашања у школи** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а поготово фазе кривичног поступка. Већ је

указано на значај фактора понашања у школи за криминални ризик лица у одраслом добу, поготово у оквиру теоријских студија и истраживања која потврђују значај појединих развојних фаза за појаву криминалитета.

Приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **поремећаја понашања у детињству** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција је дат у наредној **Табели 58.**

Табела 58. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора поремећаја понашања у детињству

поремећаји понашања у детињству																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	42	51.2	33	40.2	5	6.1	1	1.2	1	1.2	0	0	38	46.3	36	43.9	6	7.3	1	1.2	1	1.2	0	0
судије	8	40.0	10	50.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0	7	35.0	11	55.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	50	49.0	43	42.2	6	5.9	2	2.0	1	1.0	0	0	45	44.1	47	46.1	7	6.9	2	2.0	1	1.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (49.0%) и слажу (46.1%) за значај посебног фактора **поремећаја понашања у детињству** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, односно да је испитивање присуства фактора код лица лишених слободе значајније за кривични него за поступак извршења кривичних санкција. Подузорак студената се потпуно слаже (51.2% и 46.3%) за значај фактора у обе, а нарочито у фази кривичног поступка, док се подузорак судија слаже (50.0% и 55.0%). На значај поремећаја понашања у детињству као водећег прекурсора испољавања криминалитета одраслих лица је указао већи број истраживања, према Ваделу, Липману и Офорду. Испољавање поремећаја понашања у детињству се често испољава у виду малтретирања других, злостављања, физичких сукоба, окрутности према животињама, крађама или простој непослушности. Неуропсихолошки поремећаји су врло често повезани са поремећајима понашања у детињству, а Мофитова показује и корелацију са дефицитима у разумевању вербалног садржаја и нивоа интелигенције. Пајер је утврдио да је повезаност између испољавања различитих облика малолетничког криминалитета од стране дечака са поремећајима у понашању и криминалних активности одраслих врста психопатолошког хомотипског

континуитета. Содерстом указује на значај повезаности фактора поремећаја у понашању и фактора повезаних са испољавањем насилничког криминалног рецидивизма и историје дужевременог испољавања агресивности, попут параноидног, схизотипног, граничног и антисоцијалног поремећаја личности. Бабински, Хартсоу и Ламберт показују повезаност фактора поремећаја понашања у детињству и криминалним ризиком од хапшења у одраслом добу⁸⁸⁷.

У наредној **Табели 59**. ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **односа са пријатељима и њихових карактеристика** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 59. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора односа са пријатељима и њихових карактеристика

однос са пријатељима и њихове карактеристике																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	30	36.6	35	42.7	1	13.4	5	6.1	1	1.2	0	0	28	34.1	30	36.6	18	22.0	3	3.7	3	3.7	0	0
судије	5	25.0	12	60.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	5	25.0	10	50.0	4	20.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	35	34.3	47	46.1	13	12.7	6	5.9	1	1.0	0	0	33	32.4	40	39.2	22	21.6	4	3.9	3	2.9	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (46.1% и 39.2%) и подузорака (42.7% и 36.6%; 60.0% и 50.0%) се слажу за значај посебног фактора **односа са пријатељима и њихових карактеристика** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Однос са пријатељима и њихове карактеристике представљају један од најзначајнијих предиктора криминалног рецидива, што потврђују метааналитичке студије Цандроа, Литла и Гогина, Липсија и Дерзона и Доудена и Ендрјуза, који су указали на статистичку сигнификантност корелације између тренутног и

⁸⁸⁷ Moffitt, T. E. /1993/: The neuropsychology of conduct disorder, *Development and Psychopathology*, 5, p. 135-151; Pajer, K. A. /1998/: What happens to "bad" girls: A review of the adult outcomes of antisocial adolescent girls, *American Journal of Psychiatry*, 155, p. 862-870; Babinski, L. M., Hartsough, C. S., Lambert, N. M. /1999/: Childhood conduct problems, hyperactivity-impulsivity, and inattention as predictors of adult criminal activity, *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 40, p. 347-355; Soderstrom, H., Sjodin, A-K., Carlstedt, A. /2004/: Adult psychopathic personality with childhood-onset hyperactivity and conduct disorder: A central problem constellation in forensic psychiatry, *Psychiatry Research*, 121, p. 271-280.

будућег криминалног понашања лица и окружења међу пријатељима ($r = 0,21; 0,37; 0,28$). Истраживања осталих аутора указују на различите индикаторе у погледу пријатељског окружења, попут броја пријатеља, задовољства односом са пријатељима, блискости или изолованости од просоцијално оријентисаних лица. Спиглер и Гувремонт су својим истраживањем потврдили да су односи са прокриминално оријентисаним пријатељима и њихове карактеристике значајни за фреквенцију испољавања криминалног понашања лица, док су Вар и Стафорд, Вар и Врајт и Кулен показали значајност корелације овог фактора и узраста на коме ће лице испољити криминално понашање⁸⁸⁸.

У наредној **Табели 60.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **рекреативних и слободно-временских активности** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 60. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора рекреативних и слободно-временских активности

рекреативне и слободно-временске активности																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	18	22.0	29	35.4	26	31.7	7	8.5	2	2.4	0	0	14	17.1	26	31.7	31	37.8	8	9.8	3	3.7	0	0
судије	5	25.0	11	55.0	3	15.0	1	5.0	0	0	0	0	5	25.0	9	45.0	4	20.0	2	10.0	0	0	0	0
укупно	23	22.5	40	39.2	29	28.4	8	7.8	2	2.0	0	0	19	18.6	35	34.3	35	34.3	10	9.8	3	2.9	0	0

Испитаници из укупног узорка се слажу (39.2% и 34.3%) за значај посебног фактора **рекреативних и слободно-временских активности** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да су у једнаком проценту и неопредељени када је поступак извршења. Највећи проценат

⁸⁸⁸ Warr, M., Stafford, M. /1991/: The Influence of delinquent peers: what they think or what they do? *Criminology*, 29, p. 851-865; Warr, M. /1993/: Parents, peers and delinquency, *Social Forces*, 72, 1, p. 247-264; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: A meta-analysis of the predictors of adult offender recidivism: What works! *Criminology*, 34, p. 401-433; Lispey, M., Derzon, J. /1998/: Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood: A synthesis of longitudinal research, *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*, (Loeber & Farrington (Eds.)), Thousand Oaks, p. 86-105; Dowden, C., Andrews, D. /1999a/: What works for female offenders: A meta-analytic review, *Crime and Delinquency*, 45(4), p. 438-452; Dowden, C., Andrews, D. /1999b/: What works for young offender treatment: A meta-analysis, *Forum on Corrections Research*, 11, p. 21-24; Spiegler, M., Guevremont, D. /2003/: *Contemporary Behavior Therapy (4rth ed.)*, Wadsworth Publishing; Wright, J., Cullen, F. /2004/: Employment, peers, and life-course transitions, *Justice Quarterly*, 31, p. 183-205.

испитаника (55.0%), из подзорка судија, слаже се за значај испитивања фактора током кривичног поступка, док се у нешто нижем проценту (45.0%) слаже код поступка извршења. Највећи проценат испитаника из подзорка студената (37.8%) није опредељен у погледу значаја испитивања фактора током поступка извршења, док се слаже за значај испитивања фактора током кривичног поступка (35.4%). У односу на варијаблу рекреативних и слободно-временских активности су истраживања дала различите резултате. Већина од њих указује на повезаност слободног времена и криминалног понашања лица, с обзиром на то да се индикатор досаде налази у основи већине слободног времена лица лишених слободе, поготово током извршења кривичне санкције. Због тога истраживања Џонса и Офорда, Каталана и сарадника или Бартона и Маршала указују на значај испуњености слободног времена лица на извршењу затворских казни корективним садржајима⁸⁸⁹.

Приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **историје и врсте запослења** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција је дат у наредној **Табели 61**.

Табела 61. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора историје и врсте запослења

историја и врста запослења																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	11	13.4	33	40.2	26	31.7	7	8.5	5	6.1	0	0	11	13.4	34	41.5	25	30.5	7	8.5	5	6.1	0	0
судије	6	30.0	12	60.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0	6	30.0	10	50.0	2	10.0	2	10.0	0	0	0	0
укупно	17	16.7	45	44.1	27	26.5	8	7.8	5	4.9	0	0	17	16.7	44	43.1	27	26.5	9	8.8	5	4.9	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (44.1% и 43.1%) и подзорака (40.2% и 41.5%; 60.0% и 50.0%) се слажу за значај посебног фактора **историје и врсте запослења** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему подзорак студената незнатно више наглашава значај испитивања

⁸⁸⁹ Jones, M. B., Offord, D. R. /1989/: "Reduction of Antisocial Behavior in Poor Children by Nonschool Skill Development.", *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 30, p. 737–750; Catalano, R.F., Arthur, M. W., Hawkins, J. D., Bergland, L., Olson, J. J. /1998/: *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, (Loeber, R., Farrington, D. P. (eds.)), Thousand Oaks, p. 248–283; Burton, J. M., Marshall, L. A. /2005/: "Protective Factors for Youth Considered at Risk of Criminal Behaviour: Does Participation in Extracurricular Activities Help?" *Criminal Behaviour and Mental Health*, 15, p. 46–64.

фактора током поступка извршења, а подузорок судија током кривичног поступка.

У наредној **Табели 62.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **финансијске ситуације** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 62. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора финансијске ситуације

финансијска ситуација																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	17	20.7	31	37.8	22	26.8	9	11.0	3	3.7	0	0	16	19.5	27	32.9	26	31.7	11	13.4	2	2.4	0	0
судије	6	30.0	13	65.0	0	0	1	5.0	0	0	0	0	5	35.0	12	60.0	1	5.0	2	10.0	0	0	0	0
укупно	23	22.5	44	43.1	22	21.6	10	9.8	3	2.9	0	0	21	20.6	39	38.2	27	26.5	13	12.7	2	2.0	0	0

Сви испитаници се процентуално више слажу за значај **финансијске ситуације** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног (43.1%; 37.8% и 65.0%), него током поступка извршења кривичних санкција (38.2%; 32.9% и 60.0%).

Резултати истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **стамбених прилика** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција су приказани у наредној **Табели 63.**

Табела 63. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора стамбених прилика

стамбене прилике																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	12	14.6	31	37.8	28	34.1	8	9.8	3	3.7	0	0	11	13.4	26	31.7	33	40.2	9	11.0	3	3.7	0	0
судије	5	25.0	12	60.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	5	25.0	10	50.0	3	15.0	2	10.0	0	0	0	0
укупно	17	16.7	43	42.2	30	29.4	9	8.8	3	2.9	0	0	16	15.7	36	35.3	36	35.3	11	10.8	3	2.9	0	0

Испитаници из укупног узорка се слажу (42.2%) за значај **стамбених прилика** за

криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и уједначено слажу, али и слажу и не слажу (35.3%) за значај фактора током поступка извршења кривичних санкција. Подузорак судија се процентуално више слаже за значај испитивања фактора у обе фазе (60.0% и 50.0%), поготово фази кривичног поступка. Испитаници из подузорка студената нису опредељени у погледу значаја испитивања фактора током поступка извршења (40.2%), али се слажу у погледу значаја за кривични поступак (37.8%). Истраживање литературе показује да стамбене прилике могу бити директно и индиректно повезане са испољавањем криминалних активности. Испитивање смештајних капацитета лица има више функцију показатеља друштвене стабилности заједнице, него предиктивну вредност у односу на криминални рецидивизам, са једне стране. Са друге стране, МекКарти и Хаган су показали постојање повезаности времена јављања криминалног понашања и нерешених стамбених прилика, а Барон да постоји повезаност између криминалног понашања и бескућништва и емоционалних и финансијских неприлика лица. Кулен и Момени су показали истраживањем да је нестабилност стамбених прилика повезана са сиромаштвом, незапосленошћу и недостатком социјалне подршке, због чега већина новијих актуарских инструмената процене није уградила фактор стамбених прилика у своје листе за испитивање⁸⁹⁰.

У наредној **Табели 64.** је дат приказ резултата истраживања у односу на варијаблу **брачног статуса и карактеристика партнера** за криминолошко профилисање.

Табела 64. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора брачног статуса и карактеристика партнера

брачни статус и карактеристике партнера																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	15	18.3	24	29.3	28	34.1	9	11.0	6	7.3	0	0	14	17.1	25	30.5	24	29.3	12	14.6	7	8.5	0	0
судије	6	30.0	10	50.0	4	20.0	0	0	0	0	0	0	6	30.0	8	40.0	5	25.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	21	20.6	34	33.3	32	31.4	9	8.8	6	5.9	0	0	20	19.6	33	32.4	29	28.4	13	12.7	7	6.9	0	0

⁸⁹⁰ Momeni, J. (Ed.). /1989/: *Homelessness in the United States*, New York; Cullen, F. /1994/: Social support as an organizing concept for criminology: Presidential address to the academy of criminal justice sciences, *Justice Quarterly*, 11, p. 527-559; Baron, S. /2003/: Self-control, social consequences, and criminal behavior: Street youth and the general theory of crime, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40, p. 403-425; McCarthy, B., Hagan, J. /2004/: Homelessness: A criminogenic situation, *British Journal of Criminology, Delinquency, and Deviant Social Behavior*, 31, p. 393-410.

Сви испитаници из укупног узорка се слажу (33.3% и 32.4%) за значај посебног фактора **брачног статуса и карактеристика партнера** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе у обе, а нарочито фази кривичног поступка. Испитаници из подузорка судија се слажу за значај испитивања фактора (50.0% и 40.0%), такође, нарочито у фази кривичног поступка. Испитаници из подузорка студената се и слажу и не слажу у погледу значаја испитивања фактора за фазу кривичног поступка (34.1%) и слажу за фазу извршења (30.5%), што је разумљиво ако се сагледа просек година подузорка студената (>25). Фактор брачног статуса и карактеристика партнера, али и наредни фактор, односно **везе са родитељима и њихове карактеристике**, представљају значајне факторе криминалног понашања лица. Најзначајнији показатељи брачне стабилности лица јесу инвестирање, посвећеност и трајање, јер снага социјалних релација може значајно утицати на избегавање или учешће лица у криминалним активностима. Лонгитудиналне студије Фарингтона и Веста, Сампсона и Лауба и Вара потврђују утицај брачних партнера на поларизацију понашања супружника. На исти начин како прокриминално оријентисани брачни партнери могу утицати на испољавање криминалног понашања супружника, о чему сведоче истраживања Данкана и сарадника, Квинтона и сарадника и Вудворда, Фергусона и Хорвуда, брачна стабилност може представљати значајан протективни фактор у односу на испољавање криминалних активности, о чему сведоче истраживања Лауба, Нагина и Сампсона и Вишера и сарадника. На сигнификантан значај корелације фактора брачних и породичних релација и карактеристика чланова породичног окружења и криминалног понашања код испитивања лица лишених слободе су указала метааналитичка истраживања Цандроа и сарадника, Симурда и Ендрјуза, Цандроа, Литла и Гогина, Бонте, Лауа и Хенсона, Липсија и Дерзона, Доудена и Ендрјуза и Хенсона и Мортон-Бургона ($r = 0,18; 0,20; 0,10; 0,10; 0,19; 0,33; 0,14$). Значај фактора брачног и породичног статуса и веза са родитељима и њихових карактеристика је индикативан за криминолошку процену са аспекта примене одговарајућих корективних интервенција, којима се редукује потенцијални криминални рецидивизам лица. У складу са претходним, истраживање Хангелера потврђује корисност корективних интервенција мултисистемског приступа лицу и његовом најближем брачном или породичном окружењу код редукције криминалног рецидивизма⁸⁹¹.

⁸⁹¹ Gendreau, P., Andrews, D., Goggin, C., Chanteloupe, F. /1992/: *op. cit.*; Quinton, D., Pickles, B., Maughnan, B., Rutter, M. /1993/: Partners, peers and pathways: Assortive pairing and continuities in conduct disorder.", *Development and Psychopathology*, 5, p. 763-783; Simourd, L., Andrews, D. A. /1994/: *op. cit.*; Farrington, D. F., West, D. J. /1995/: Effects of Marriage, Separation and Children on Offending by Adult Males', *Current Perspectives on Aging and the Life Cycle*, 4, (Blau, Z. S., Hagan, J. (eds.)), Greenwich; Sampson, R., Laub, J. /1995/: Understanding variability in lives through time: Contributions of life-course criminology, *Studies on Crime and Crime Prevention*, p. 143-158; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: *op. cit.*; Henggeler, S. W., Cunningham, P. B., Pickrel, S. G., Schoenwald, S. K. Brondino, M. J. /

У наредној **Табели 65.** је дат приказ резултата истраживања у односу на значај **веза са родитељима и њихових карактеристика** за криминолошко профилисање током обе фазе.

Табела 65. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора веза са родитељима и њихових карактеристика

везе са родитељима и њихове карактеристике																									
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f
студенти	26	31.7	36	43.9	13	15.9	4	4.9	3	3.7	0	0	23	28.0	33	40.2	20	24.4	5	6.1	1	1.2	0	0	
судије	7	35.0	10	50.0	3	15.0	0	0	0	0	0	0	6	30.0	10	50.0	3	15.0	1	5.0	0	0	0	0	
укупно	33	32.4	46	45.1	16	15.7	4	3.9	3	2.9	0	0	29	28.4	43	42.2	23	22.5	6	5.9	1	1.0	0	0	

Сви испитаници из укупног узорка (45.1% и 42.2%), као и подузорака (43.9% и 40.2%; 50.0% и 50.0%) се слажу за значај **веза са родитељима и њихових карактеристика** за криминолошко профилисање током обе, а поготово у фази кривичног поступка.

У наредној **Табели 66.** су дати резултати истраживања у односу на **претходни и тренутни статус злоупотребе психоактивних супстанци** за криминолошко профилисање.

Табела 66. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора претходног и тренутног статуса злоупотребе психоактивних супстанци

претходни и тренутни статус злоупотребе психоактивних супстанци																									
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f
студенти	47	57.3	24	29.3	7	8.5	3	3.7	1	1.2	0	0	44	53.7	25	30.5	8	9.8	3	3.7	2	2.4	0	0	
судије	10	50.0	9	45.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	9	45.0	9	45.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0	
укупно	57	55.9	33	32.4	8	7.8	3	2.9	1	1.0	0	0	53	52.0	34	33.3	9	8.8	4	3.9	2	2.0	0	0	

1996/: Multi-systemic therapy: an effective violence prevention approach for serious juvenile offenders, *Journal of adolescence*, 19(1), p. 47-61; Bonta, J., Law, M., Hanson, K. /1998/: *op. cit.*; Laub, J. H., D. Nagin, and Sampson, R. /1998/: Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process, *American Sociological Review*, 63, p. 225-238; Lispey, M., Derzon, J. /1998/: *op. cit.*; Warr, M. /1998/: Life-course transitions and desistance from crime, *Criminology*, 36, p. 183-216; Dowden, C., Andrews, D. /1999a/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999b/: *op. cit.*; Woodward, L., Fergusson, D., Horwood, J. /2002/: Deviant partner involvement and offending risk in early adulthood, *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Discipline*, 43, p. 177-190; Duncan, G. J., Wilkerson, B., England, P. /2003/: *Cleaning up Their Act: The Impacts of Marriage and Cohabitation on Licit and Illicit Drug Use*, Evanston; Hanson, R., Morton-Bourgon, K. /2004/: *op. cit.*; Visher, C., Knight, C., Chalfin, A., Roman, J. /2009/: *The Impact of Marital and Relationship Status on Social Outcomes for Returning Prisoners*, The Urban Institute.

Сви испитаници из укупног узорка (55.9% и 52.0%) и подузорака (57.3% и 53.7%; 50.0% и 45.0%) се потпуно слажу да постоји значај фактора **претходног и тренутног статуса злоупотребе психоактивних супстанци** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а поготово током фазе кривичног поступка. Да су претходни и тренутни статус злоупотребе психоактивних супстанци, али и наредни фактор, односно **самоопажање лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци**, значајни фактори криминолошке процене потврђују метааналитичка истраживања статистичке значајности корелације поменутих фактора и криминалног понашања лица Цандроа, Литла и Гогина, Бонте, Лауа и Хенсона, Липсија и Дерзона, Доудена и Ендрјуза и Хенсона и Мортон-Бургона ($r = 0,10; 0,11; 0,06; 0,06; 0,22$). Критичка анализа Дејвиса и Луриђиа, Инкјардија и МекЕлрата и Тонрија и Вилсона указује на значај фактора психоактивних супстанци за криминолошки профил учиниоца, а Голдстин и на значај: медикаментозне терапије, извршење кривичних дела и стављање у промет психоактивних супстанци у циљу стицања финансијске добити. Истраживања Чајкена и Џонсона и Чајкена и Чајкена показују да насилни учиниоци склони употреби психоактивних супстанци чешће криминално рецидивирају него насилни учиниоци који нису склони употреби психоактивних супстанци⁸⁹².

У наредној **Табели 67.** ће се дати приказ резултата истраживања фактора **самоопажања лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци.**

Табела 67. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора самоопажања лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци

самоопажање лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	33	40.2	30	36.6	14	17.1	3	3.7	2	2.4	0	0	33	40.2	30	36.6	14	17.1	3	3.7	2	2.4	0	0
судије	9	45.0	10	50.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	10	50.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	42	41.2	40	39.2	15	14.7	3	2.9	2	2.0	0	0	41	40.2	40	39.2	15	14.7	4	3.9	2	2.0	0	0

⁸⁹² Goldstein, J. /1985/: The drugs-violence nexus: A tripartite conceptual framework, *Journal of Drug Issues*, 15, p. 493-506; Chaiken, M. R., Johnson, B. D. /1988/: *Characteristics of different types of drug-involved offenders*, Washington; Chaiken, J. M., Chaiken, M. R. /1990/: Drugs and predatory crime, *Drugs and crime*, 13, (Tonry, M., Wilson, J. Q. (Eds.)), Chicago, p. 241-320; Tonry, M., Wilson, J. /1994/: *Drugs and crime*, Chicago; Davis, R., Lurigio, A. /1996/: *Fighting back: neighborhood antidrug strategies*, Thousand Oaks; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: *op. cit.*; Bonta, J., Law, M., Hanson, K. /1998/: *op. cit.*; Lispey, M., Derzon, J. /1998/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999a/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999b/: *op. cit.*; Hanson, R., Morton-Bourgon, K. /2004/: *op. cit.*; Inciardi, J., McElrath, K. /2008/: *The American drug scene*, New York.

Сви испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (41.2% и 40.2%) за значај посебног фактора **самоопажања лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Док се испитаници из подузорка студената процентуално уједначено, али мање у односу на подузорок судија, потпуно слажу (40.2%) за значај испитивања фактора током обе фазе законом одређеног поступка, испитаници из подузорка судија се процентуално уједначено више слажу (50.0%) за значај испитивања фактора у оквиру криминолошког профилисања лица лишених слободе током обе фазе.

У наредној **Табели 68.** ће уследити приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **психијатријске дијагнозе и историје лечења** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 68. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора психијатријске дијагнозе и историје лечења

психијатријска дијагноза и историја лечења																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	54	65.9	22	26.8	4	4.9	1	1.2	1	1.2	0	0	50	61.0	25	30.5	4	4.9	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	10	50.0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	11	55.0	0	0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	64	62.7	32	31.4	4	3.9	1	1.0	1	1.0	0	0	58	56.9	36	35.3	4	3.9	3	2.9	1	1.0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (62.7% и 56.9%) за значај **психијатријске дијагнозе и историје лечења** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а нарочито фазе кривичног поступка. С обзиром на проценат позитивних одговора, подузорок судија једнако сматра (50.0%) да је испитивање овог фактора нарочито значајно за кривични поступак, али и поступак извршења (55.0%). Испитаници из подузорка студената, такође, наглашавају значај испитивања фактора током кривичног (65.9%), али и поступка извршења санкције (61.0%). Иако међу научницима постоје контроверзе у погледу тачног одређења менталних болести и обољења, значајност фактора психијатријске дијагнозе и историја лечења, као и наредног фактора, односно **личних стресора или проблема**, поготово ако су акутни, за испољавање криминалних активности су потврдили бројни аутори.

Без обзира на који начин је извршена процена присуства менталних болести и обољења, као и личних стресора и проблема, истраживачи указују на повезаност високог степена склоности испољавању криминалног понашања код ментално болесних или оболелих или лица у акутном или хроничном стресу. Бројни индикатори менталних болести и обољења, попут импулсивности, неодговорности, недостатка самоконтроле, изражене агресивности, итд., појављују се као значајни корелати појаве криминалитета. На значај менталних болести и обољења као једног од значајнијих фактора криминалног понашања указују бројна истраживања, а међу значајнијим се могу уврстити истраживања Блекбурна, Хоцинса, Теплина и Шварца или МекКензија. За испољавање криминалног понашања су значајне схизофренија, депресија и антисоцијални поремећај личности. Постојање статистички значајне корелације између менталних болести и обољења и криминалног понашања лица су потврдила истраживања Цандроа и сарадника, Симурда и Ендрјуза, Цандроа, Литла и Гогина и Хенсона и Мортон-Бургона ($r = 0,08; 0,07; 0,05; 0,02$)⁸⁹³.

У наредној **Табели 69.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **личних стресора или проблема** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 69. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора личних стресора или проблема

лични стресори или проблеми																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	33	40.2	39	47.6	7	8.5	3	3.7	0	0	0	0	31	37.8	33	40.2	14	17.1	4	4.9	0	0	0	0
судије	9	45.0	10	50.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	10	50.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	42	41.2	49	48.0	8	7.8	3	2.9	0	0	0	0	39	38.2	43	42.2	15	14.7	5	4.9	0	0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка се слажу (48.0% и 42.2%) поводом значаја **личних стресора или проблема** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе

⁸⁹³ Teplin, L. A., Swartz, J. /1989/: Screening for severe mental disorder in jails, *Law and Human Behavior*, 13, p. 1-18; Gendreau, P., Andrews, D., Goggin, C., Chanteloupe, F. /1992/: *op. cit.*; Simourd, L., Andrews, D. A. /1994/: *op. cit.*; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: *op. cit.*; Hodgins, S. /1997/: An overview of the research on the prediction of dangerousness, *Nordic Journal of Psychiatry*, 51, p. 33-38; Blackburn, R. /1998/: *Psychology of criminal conduct*, Wiley Publishing; Hanson, R., Morton-Bourgon, K. /2004/: *op. cit.*; MacKenzie, D. /2006/: *What works in corrections: reducing the criminal activities of offenders and delinquents*, New York.

током обе фазе, а поготово током фазе кривичног поступка. Док се испитаници из подузорка судија процентуално једнако слажу за значај испитивања фактора у обе фазе поступка (50.0%), испитаници из подузорка студената сматрају да је испитивање фактора значајније током кривичног поступка (47.6% и 40.2%). С обзиром на проценат укупног слагања испитаника из подузорка судија, закључује се да је у односу на овај подузорок испитивање фактора значајније током фазе кривичног поступка него током фазе извршења кривичне санкције.

У наредној **Табели 70.** је дат приказ резултата истраживања у односу на значај фактора **криминалне историје** за криминолошко профилисање.

Табела 70. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминалне историје

криминална историја																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	51	62.2	25	30.5	3	3.7	1	1.2	2	2.4	0	0	51	62.2	23	28.0	5	6.1	1	1.2	2	2.4	0	0
судије	9	45.0	11	55.0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	11	55.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0
укупно	60	58.8	36	35.3	3	2.9	1	1.0	2	2.0	0	0	59	57.8	34	33.3	6	5.9	1	1.0	2	2.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (58.8% и 57.8%) за значај **криминалне историје** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Испитаници из подузорка студената се једнако процентуално потпуно слажу (62.2%) за значај фактора током обе фазе, као и испитаници из подузорка судија који се слажу (55.0%). Да је криминална историја један од најзначајнијих фактора криминолошког профилисања, показују истраживања бројних аутора, с тим што нека више, а нека мање потенцирају значај одређених индикатора криминалне историје. Међу најзначајнијим индикаторима криминалне историје се налазе: осуђиваност на малолетничком узрасту, број осуда на малолетничком узрасту, број затворских казни, дужина казне, врста и тежина претходних дела, врста и тежина актуелног дела, године првог хапшења, године прве осуде, итд. Алисонова је потврдила да су код испитивања криминалне историје најважнији индикатори процене врста криминалног ризика, друштвена опасност лица и проток времена од претходног до актуелног извршења кривичног дела. На статистички значајну корелацију криминалне историје и криминалног понашања лица лишених слободе указују

метааналитичка истраживања Цандроа и сарадника, Симурда и Ендрјуза, Цандроа, Литла и Гогина, Бонте, Лауа и Хенсона, Липсија и Дерзона, Доудена и Ендрјуза, Хенсона и Мортон-Бургона ($r = 0,21; 0,38; 0,16; 0,22; 0,26; 0,16; 0,28$). Поменути метааналитичка истраживања потврђују чињеницу да је претходно криминално понашање лица један од најзначајнијих фактора криминолошке процене, јер статистичка значајност добијених корелација указује да је већа вероватноћа да лица са претходном криминалном историјом испољавају криминално понашање и убудуће. Претходна криминална историја није од значаја само ради предвиђања криминалног понашања лица током институционалног и ванституционалног извршења казни, већ је и значајан предиктор понашања лица по његовом отпуштању у друштвену заједницу⁸⁹⁴.

У наредној **Табели 71** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **понашања током извршења раније казне** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 71. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора понашања током извршења раније казне

понашање током извршења раније казне																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	41	50.0	31	37.8	6	7.3	2	2.4	2	2.4	0	0	40	48.8	29	35.4	9	11.0	2	2.4	2	2.4	0	0
судије	8	40.0	10	50.0	2	10.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	12	60.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0
укупно	49	48.0	41	40.2	8	7.8	2	2.0	2	2.0	0	0	47	46.1	41	40.2	10	9.8	2	2.0	2	2.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (48.0% и 46.1%) за значај фактора **понашања током извршења раније казне** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Док се испитаници из подзорка студената потпуно слажу (50.0% и 48.8%) за значај испитивања фактора током обе, а нарочито фазе кривичног поступка, испитаници из подзорка судија се слажу (50.0% и 60.0%) за значај испитивања фактора током обе, преваходно фазе извршења

⁸⁹⁴ Allison, P. D. /1984/: *Event history analysis: Regression for longitudinal event data*, Beverly Hills; Gendreau, P., Andrews, D., Goggin, C., Chanteloupe, F. /1992/: *op. cit.*; Simourd, L., Andrews, D. A. /1994/: *op. cit.*; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: *op. cit.*; Bonta, J., Law, M., Hanson, K. /1998/: *op. cit.*; Lispey, M., Derzon, J. /1998/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999a/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999b/: *op. cit.*; Hanson, R., Morton-Bourgon, K. /2004/: *op. cit.*

кривичне санкције. С обзиром на то да су већ раније приказана истраживања показала да је понашање лица током извршења раније казне сложена варијабла, јер укључује реаговање лица на примењени корективни третман и реаговање лица на претходну санкцију, емпиријски је потврђено значајан фактор криминолошког профилисања лица лишених слободе, што је показало и спроведено истраживање. Ако претходна затварања лица, као и препреке за пуштање са институционалног извршења кривичне санкције, представљају кључни индикатор већине техника процене актуарског приступа, онда понашање током извршења раније казне лица као посебан фактор криминолошког профилисања може бити од значаја судијама код одређивања мере задржавања или притвора, превасходно у погледу спречавања бекства лица или његове опасности, као и код одређивања адекватне санкције повратницима.

У наредној *Табели 72.* ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **кајања лица** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 72. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора кајања лица

кајање лица																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	39	47.6	29	35.4	8	9.8	5	6.1	1	1.2	0	0	36	43.9	29	35.4	12	14.6	3	3.7	2	2.4	0	0
судије	7	35.0	12	60.0	0	0	1	5.0	0	0	0	0	6	30.0	14	70.0	0	0	0	0	0	0	0	0
укупно	46	45.1	41	40.2	8	7.8	6	5.9	1	1.0	0	0	42	41.2	43	42.2	12	11.8	3	2.9	2	2.0	0	0

Резултати приказани у претходној табели указују на неуједначеност ставова у односу на значај фактора **кајања**. Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу за значај испитивања фактора током кривичног (45.1%) и слажу за значај током поступка извршења (42.2%). Највећи проценат слагања је присутан у подзорку судија, који се више слажу за значај испитивања у поступку извршења (70.0%), него у кривичном поступку (60.0%). Испитаници из подзорка студената се у знатно нижем проценту потпуно слажу (47.6% и 43.9%) за значај фактора у обе фазе, а нарочито у фази кривичног поступка. Истраживање Класа показује да кајање укључује кривицу, јер подразумева принуду за признавање мисли, осећања или радње. Ако кривица генерише осећање кајања и мотивише репарацију за различита понашања, жеља да се избегне

кајање, које ће изазвати кривица, мотивише будуће активности, што потврђују истраживања Тањија и Тањија и Дирина. Истраживања Лутвака, Паниша и Ферарија показују да је кривица сложена емоционална конструкција, јер укључује реално или имагинарно когнитивно уверење да одређено деловање доводи до негативног исхода, након чега се јавља афективно реаговање лица у виду кајања и одговорности. Признавање кривице од стране лица, након утврђивања његове кривичне одговорности, може бити проблематично, с обзиром на могућност јављања скепсе од стране суда, поготово ако није искрено. Иако истраживања, на пример Каспара и Сталворта, показују ниску повезаност између искреног кајања лица и блаже судске третираности у односу на она која не показују, препознавање искреног кајања лица од стране судија је повезано са перцепцијом ризика од опасности лица⁸⁹⁵.

У наредној **Табели 73**. ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **прихватања одговорности** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 73. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора прихватања одговорности

прихватање одговорности																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	40	48.8	31	37.8	6	7.3	4	4.9	1	1.2	0	0	39	47.6	33	40.2	6	7.3	3	3.7	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	10	50.0	0	0	1	5.0	0	0	0	0	8	40.0	11	55.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0
укупно	49	48.0	41	40.2	6	5.9	5	4.9	1	1.0	0	0	47	46.1	44	43.1	7	6.9	3	2.9	1	1.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (48.0% и 46.1%) за значај посебног фактора **прихватања одговорности** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а посебно фазе кривичног поступка. Док се испитаници из

⁸⁹⁵ Klass, E. T. /1987/: Situational approach to assessment of guilt: Development and validation of a self-report measure, *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 9, p. 35–48, 36; Tangney, J. P. /1996/: Conceptual and methodological issues in the assessment of shame and guilt, *Behavior Research and Therapy*, 34, p. 741–754; Tangney, J. P., Dearing, R. L. /2002/: Shame and guilt across the lifespan: The development of moral emotions, *Shame and guilt*, (Tangney, J. P., Dearing, R. L.), New York, p. 139-156; Lutwak, N., Panish, J., Ferrari, J. /2003/: Shame and guilt: Characterological vs. behavioral self-blame and their relationship to fear and intimacy, *Personality and Individual Differences*, 35, p. 909–916; Tilghman-Osborne, C., Cole, D. A., Felton, J. W., Ciesla, J. A. /2008/: Relation of guilt, shame, behavioral and characterological self-blame to depressive symptoms in adolescents over time, *Guilford Publications*, 28, p. 809–842; Kaspar, D. J., Stallworth, L. E. /2012/: The Impact of a Greivant’s Offer of Apology and the Decision-Making Process of Labor Arbitrators: A Case Analysis, *Harvard Negotiation Law Review*, 17(1), p. 53–55.

подузорка судија процентуално више слажу за значај испитивања фактора у обе, а поготово фази поступка извршења (50.0% и 55.0%), испитаници из подузорка студената се процентуално мање потпуно слажу (48.8% и 47.6%), с тим што сматрају да је значајнији у фази кривичног поступка. И истраживање Хареа је показало повезаност тенденције да се игноришу или угрозе друштвене норме и недоговорног понашања учинилаца. Испитивање прихватања одговорности код лица са менталним болестима или обољењима је врло дискутабилно. С једне стране психолошка стања лица на извршењу мере безбедности обавезног психијатријског лечења испуњава услове за присилну хоспитализацију, а са друге за кривичну одговорност, која зависи од степена когнитивних (урачунљивост) и конативних (воља) способности за чињење дела, како истичу Ешворт, Холтон и Шуте и Лист. Вард, рецимо, наводи потврде повезаности прихватања одговорности и моралног расуђивања, док Јејтс и Херикова указују да се отежавајућим фактором сматра одбијање лица да укаже надлежним органима на своју криминалну историју, јер тиме потврђују своју кривичну одговорност, што утиче на изрицање тежих казни лицима, јер се олакшавајућим факторима сматра одсуство криминалне историје. Недостатак прихватања одговорности се не може узети искључиво као отежавајућа, већ као одсуство олакшавајуће околности, поготово ако се посматра изоловано, јер је прихватање одговорности најдиректније повезано са кајањем. Кајање не обухвата само афективитет, већ и когнитивни апарат личности, с обзиром на то да подразумева свест и вољу да се прихвати одговорност за недозвољено понашање. Док Коиман указује да је кажњавање пропорционално одговорности лица, накнади жртви или друштву у целини и превенцији будућих криминалних активности, с обзиром на то да се кажњавање лица може одредити према формули $p = r \times c2$, где је (p) кривична санкција, (r) кривична одговорност (0=није присутна; 1=присутна), а (c) кривично дело, Ман, Хенсон и Торнтон указују да је кривична одговорност повезана са динамичким факторима ризика, јер промена криминогених потреба лица условљава смањење његовог криминалног ризика, а у који је укључен индикатор воље за прихватањем одговорности. Стефенсон и Џејмисон показују да недостатак воље да се прихвати одговорност није једина препрека испуњењу циљева корективних програма. Ендрјуз и Бонта показују успешне интервенције корективних програма подразумевају повећање степена прихватања одговорности лица⁸⁹⁶.

⁸⁹⁶ Hare, R. D. /1991/: *The Hare Psychopathy Checklist – Revised*, Toronto; Cooijmans, P. /1999/: *Crime and sentence, Ethics* [online version]; Yates, C. P., Herrick, L. E. /2001/: *Going on Record: The Perils of Discussing Criminal History during the Presentence Interview*, *Federal Sentencing Reporter*, 13(6); Andrews, D. A., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*; Stephenson, M., Jamieson, J. /2006/: *Barriers to Engagement in Education, Training and Employment*, London; Holton, R., Shute, S. /2007/: *Self-control in the modern provocation defence*, *Oxford Journal of Legal Studies*, 27, p. 49–74; Ashworth, A. /2009/: *Principles of criminal law (6th ed.)*, Oxford; Mann, R. E., Hanson, R. K., Thornton, D. /2010/: *op. cit.*; Ward, T. /2010/: *Psychopathy and Criminal Responsibility in Historical Perspective*, *Responsibility and Psychopathy*:

У наредној **Табели 74.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **става према делу и казни** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 74. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора става према делу и казни

став према делу и казни																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	34	41.5	36	43.9	7	8.5	3	3.7	2	2.4	0	0	39	47.6	33	40.2	7	8.5	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	7	35.0	13	65.0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	30.0	14	70.0	0	0	0	0	0	0	0	0
укупно	41	40.2	49	48.0	7	6.9	3	2.9	2	2.0	0	0	45	44.1	47	46.1	7	6.9	2	2.0	1	1.0	0	0

Испитаници из укупног узорка се слажу за значај **става према делу и казни** за криминолошко профилисање током обе, а нарочито у фази кривичног поступка (48.0% и 46.1%), као и испитаници из оба подзорка (43.9%; 65.0% и 70.0%), с тим што се испитаници из подзорка студената потпуно слажу за значај испитивања фактора у фази извршења (47.6%). С обзиром на проценат позитивних одговора, испитаници из подзорка судија се више слажу за значај испитивања фактора. Да став према делу и казни представља један од најдиректније повезаних фактора са криминалним понашањем показују и истраживања Цандроа, Литла и Гогина, Доудена и Ендрјуза и Хенсона и Мортон-Бургона који су указали на статистички значајан степен корелације између прокриминалних ставова и криминалног понашања лица лишених слободе ($r = 0,18; 0,36; 0,15$); Мајхенбаума, да је криминално понашање последица дефицита адаптивности когнитивног функционисања лица; Кендала и Брасвела, да је криминално понашање последица одлуке лица да се понаша криминално; Фолие, постојање везе између одређења и перцепције криминалног понашања; Зембла и Квинсија, прокриминално размишљање се јавља непосредно пре самог извршења кривичног дела⁸⁹⁷.

Interfacing Law, Psychiatry and Philosophy, (Malatesti, L., McMillan, J. (eds)), Oxford; List C. /2014/: Free will, determinism, and the possibility of doing otherwise, *Noûs*, 48, p. 156–178.

⁸⁹⁷ Meichenbaum, D. /1977/: *Cognitive-behavior modification*, Plenum Behavior Therapy Series; Kendall, P., Braswell, L. /1985/: *Cognitive behavioral therapy for impulsive children*, Guilford Press; Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. /1996/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999a/: *op. cit.*; Dowden, C., Andrews, D. /1999b/: *op. cit.*; Foglia, W. D. /2000/: Adding an explicit focus on cognition to criminological theory, *The science, treatment, and prevention of antisocial behaviors*:

Приказ резултата истраживања у односу на значај **криминолошког ризика од генералног рецидивизма** за криминолошко профилисање је дат у наредној *Табели 75*.

Табела 75. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминолошког ризика од генералног рецидивизма

криминолошки ризик од генералног рецидивизма																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	33	40.2	36	43.9	9	11.0	3	3.7	1	1.2	0	0	31	37.8	38	46.3	10	12.2	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	9	45.0	10	50.0	0	0	1	5.0	0	0	0	0	8	40.0	11	55.0	0	0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	42	41.2	46	45.1	9	8.8	4	3.9	1	1.0	0	0	39	38.2	49	48.0	10	9.8	3	2.9	1	1.0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (45.1% и 48.0%) и из подузорака (43.9% и 46.3%; 50.0% и 55.0%) се слажу за значај посебног фактора **криминолошког ризика од генералног рецидивизма** за криминолошко профилисање током обе, а нарочито у фази кривичног поступка. Истраживања значаја криминолошког ризика од генералног, насилничког и сексуалног рецидивизма за криминолошко профилисање су раније представљена у теоријском делу рада.

У наредној *Табели 76*. ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја **криминолошког ризика од насилничког рецидивизма**.

Табела 76. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминолошког ризика од насилничког рецидивизма

криминолошки ризик од насилничког рецидивизма																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	38	46.3	32	39.0	9	11.0	3	3.7	0	0	0	0	39	47.6	30	36.6	10	12.2	3	3.7	0	0	0	0
судије	7	35.0	12	60.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	8	40.0	11	55.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0
укупно	45	44.1	44	43.1	10	9.8	3	2.9	0	0	0	0	47	46.1	47	40.2	11	10.8	3	2.9	0	0	0	0

Application to the criminal justice system, (Fishbein, D. H. (Ed.)), Kingston, p. 10-25; Zamble, E., Quinsey, V. /2001/: *op. cit.*; Hanson, R., Morton-Bourgon, K. /2004/: *op. cit.*

Сви испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (44.1% и 46.1%) за значај фактора **криминолошког ризика од насилничког рецидивизма** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а нарочито у фази кривичног поступка. Док се испитаници из подузорка судија процентуално знатно више слажу (60.0% и 55.0%) за значај испитивања фактора током обе, а нарочито у фази кривичног поступка, испитаници из подузорка студената се процентуално мање потпуно слажу (46.3% и 47.6%), с тим што указују на значај фактора у фази извршења санкција.

У наредној **Табели 77.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на значај посебног фактора **криминолошког ризика од сексуалног рецидивизма.**

Табела 77. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминолошког ризика од сексуалног рецидивизма

криминолошки ризик од сексуалног рецидивизма																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	41	50.0	34	41.5	5	6.1	1	1.2	1	1.2	0	0	36	43.9	35	42.7	8	9.8	3	3.7	0	0	0	0
судије	10	50.0	9	45.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	9	45.0	10	50.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0
укупно	51	50.0	43	42.2	6	5.9	1	1.0	1	1.0	0	0	45	44.1	45	44.1	9	8.8	3	2.9	0	0	0	0

Испитаници из укупног узорка се потпуно слажу (50.0% и 44.1%), као и из подузорка студената (50.0% и 43.9%), за значај фактора **криминолошког ризика од сексуалног рецидивизма** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а нарочито у фази кривичног поступка. Док се испитаници из подузорка судија потпуно слажу за значај испитивања фактора током фазе кривичног поступка (50.0%), за фазу извршења се слажу (50.0%). С обзиром на проценат позитивних одговора се закључује да испитаници из подузорка судија више сматрају да је испитивање фактора значајније, него испитаници из подузорка студената.

У наредној **Табели 78.** на следећој страни ће уследити приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **забринутости за жртву кривичног дела** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 78. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора забринутости за жртву кривичног дела

забринутост за жртву кривичног дела																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	31	37.8	38	46.3	11	13.4	1	1.2	1	1.2	0	0	30	36.6	38	46.3	12	14.6	1	1.2	1	1.2	0	0
судије	10	50.0	9	45.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	9	45.0	9	45.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	41	40.2	47	46.1	12	11.8	1	1.0	1	1.0	0	0	39	38.2	47	46.1	13	12.7	2	2.0	1	1.0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка се једнако слажу (46.1%) за значај **забринутости за жртву кривичног дела** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, као и испитаници из подузорка студената (46.3%). Испитаници из подузорка судија се процентуално више потпуно слажу за значај испитивања фактора током кривичног (50.0%), док се за поступак извршења слажу (45.0%). Фактор забринутости лица за жртву кривичног дела се у већини савремених истраживања доводи у везу са емпатијом, кривицом и стидом лица, о чему је већ било речи.

У наредној **Табели 79.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **преорука за ванинституционални / институционални третман** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 79. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора преорука за ванинституционални / институционални третман

преоруке за ванинституционални / институционални третман																								
узорак	током кривичног поступка											током извршења санкције												
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	18	22.0	43	52.4	19	23.2	2	2.4	0	0	0	0	18	22.0	40	48.8	20	24.4	3	3.7	1	1.2	0	0
судије	6	30.0	11	55.0	2	10.0	1	5.0	0	0	0	0	5	25.0	13	65.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0
укупно	24	23.5	54	52.9	21	20.6	3	2.9	0	0	0	0	23	22.5	53	52.0	21	20.6	4	3.9	1	1.0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (52.9% и 52.0%) и из подузорака (52.4% и 48.8%; 55.0% и 65.0%) се слажу за значај **преорука за ванинституционални / институционални третман** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а нарочито фазе кривичног поступка, с тим што испитаници из подузорка судија сматрају да је испитивање фактора значајније за фазу извршења кривичних санкција. Истраживања у погледу препорука за ванинституционални и институционални третман су раније представљена у теоријском делу овог рада.

У наредној **Табели 80.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **користи од индивидуалних програма поступања** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 80. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора користи од индивидуалних програма поступања

корист од индивидуалних програма поступања																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	23	28.0	31	37.8	25	30.5	1	1.2	2	2.4	0	0	23	28.0	32	39.0	26	31.7	1	1.2	0	0	0	0
судије	8	40.0	11	55.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0	7	35.0	13	65.0	0	0	0	0	0	0	0	0
укупно	31	30.4	42	41.2	26	25.5	1	1.0	2	2.0	0	0	30	29.4	45	44.1	26	25.5	1	1.0	0	0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (41.2% и 44.1%) и подузорака (37.8% и 39.0%; 55.0/ и 65.0%) се слажу за значај посебног фактора **користи од индивидуалних програма поступања** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим што сматрају да је испитивање фактора значајније за кривични поступак. Истраживања у погледу користи од индивидуалних програма поступања за криминолошко профилисање су показала повезаност фактора са наредним фактором подложности и мотивације лица за корективни третман.

У наредној **Табели 81.** на следећој страни ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **подложности и мотивације за корективни третман** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 81. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора подложности и мотивације за корективни третман

подложност и мотивација за корективни третман																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
студенти	28	34.1	33	40.2	15	18.3	4	4.9	2	2.4	0	0	29	35.4	33	40.2	18	22.0	2	2.4	0	0	0	0
судије	6	30.0	12	60.0	1	5.0	1	5.0	0	0	0	0	4	25.0	14	70.0	0	0	0	0	1	5.0	0	0
укупно	34	33.3	45	44.1	16	15.7	5	4.9	2	2.0	0	0	34	33.3	47	46.1	18	17.6	2	2.0	1	1.0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка се слажу (44.1% и 46.1%) за значај посебног фактора **подложности и мотивације за корективни третман** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а поготово у фази извршења кривичних санкција. Док се испитаници из подзорка студената једнако слажу (40.2%) за значај испитивања фактора током обе фазе, испитаници из подзорка судија се слажу (60.0% и 70.0%) поводом значаја фактора за обе фазе, али сматрају да је значајније у фази извршења кривичне санкције. Подложност и мотивација за корективни третман су значајни индикатори фактора респонзивности лица на примењене интервенције. Ван Ворхисова и сарадници су показали да за респонзивност лица лишених слободе није битно циљање сваке од криминогенних потреба, већ искључиво најзначајнијих, јер се степен криминалног рецидива повећава уколико класификација лица није адекватно извршена. Ендрјуз и Бонта су показали да су дефицити у когнитивном функционисању, интелигенцији, емпатији, зрелости, промени, мотивацији за промену и емоционалном копирању најзначајнији показатељи респонзивности лица лишених слободе. Подложност и мотивација лица лишених слободе за корективни третман се не могу посматрати изоловано од фактора специфичних препорука службеника у односу на исход корективног третмана, као и услове извршења кривичне санкције⁸⁹⁸.

У наредној **Табели 82.** на следећој страни ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **специфичних препорука службеника у односу на исход корективног третмана** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

⁸⁹⁸ Van Voorhis, P., Spruance, L., Johnson Listwan, S., Ritchie, N., Seabrook, R. /2004/: Results of the Georgia cognitive skills experiment: a replication of reasoning and rehabilitation, *Criminal Justice and Behavior*, 31, p. 282-305; Andrews, D., Bonta, J. /2006/: *op. cit.*

Табела 82. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора специфичних препорука службеника у односу на исход корективног третмана

специфичне препоруке службеника у односу на исход корективног третмана																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	19	23.2	40	48.8	20	24.4	2	2.4	1	1.2	0	0	19	23.2	39	47.6	21	25.6	2	2.4	1	1.2	0	0
судије	8	40.0	8	40.0	2	10.0	2	10.0	0	0	0	0	8	40.0	11	55.0	1	5.0	0	0	0	0	0	0
укупно	27	26.5	48	47.1	22	21.6	4	3.9	1	1.0	0	0	27	26.5	50	49.0	22	21.6	2	2.0	1	1.0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (47.1% и 49.0%) и из подузорака (48.8% и 47.6%; 40.0% и 55.0%) се слажу за значај посебног фактора **специфичних препорука службеника у односу на исход корективног третмана** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе фазе, с тим што испитаници из подузорка студената, као и из укупног узорка, сматрају да је значајнији током кривичног, а испитаници из подузорка судија током фазе извршења кривичних санкција.

У наредној **Табели 83.** ће се дати приказ резултата истраживања у односу на варијаблу значаја посебног фактора **специфичних препорука службеника у односу на услове извршења кривичне санкције** за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

Табела 83. Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора специфичних препорука службеника у односу на услове извршења кривичне санкције

специфичне препоруке службеника у односу на услове извршења кривичне санкције																								
узорак	током кривичног поступка												током извршења санкције											
	потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора		потпуно слаже		слаже		и слаже и не слаже		не слаже		потпуно не слаже		без одговора	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
студенти	20	24.4	39	47.6	20	24.4	2	2.4	1	1.2	0	0	26	31.7	33	40.2	21	25.6	2	2.4	0	0	0	0
судије	6	30.0	8	40.0	1	5.0	5	25.0	0	0	0	0	8	40.0	12	60.0	0	0	0	0	0	0	0	0
укупно	26	25.5	47	46.1	21	20.6	7	6.9	1	1.0	0	0	34	33.3	45	44.1	21	20.6	2	2.0	0	0	0	0

Сви испитаници из укупног узорка (46.1% и 44.1%) и из подузорака (47.6% и 40.2%; 40.0% и 60.0%) се слажу у односу на варијаблу значаја посебног фактора **специфичних**

преорука службеника у односу на услове извршења кривичне санкције за криминолошко профилисање код обе фазе. Док испитаници из подузорка студената сматрају да је значајније испитивање фактора током фазе кривичног, као и испитаници из укупног узорка, испитаници из подузорка судија сматрају да је значајније током фазе извршења кривичних санкција.

Генерални закључци у односу на статистичке показатеље ставова испитаника у односу на варијабле *Кластера скала значаја криминолошког профилисања* индикују потребу за заснивањем криминолошког профилисања на процени општих и посебних фактора код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција.

8.3 СТАТИЧКИ ЗНАЧАЈНЕ РАЗЛИКЕ У СТАВОВИМА ИЗМЕЂУ ОБЕ ГРУПЕ ИСПИТАНИКА

Статистички значајне разлике у ставовима између обе групе испитаника у односу на варијабле кластера скала познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе и варијабле кластера скала значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе ће бити приказане на даље, како би се пружили одговори на постављене претпоставке истраживања.

А) Испитивању статистички значајних разлика у ставовима између студената и судија у познавању криминолошког профилисања се приступило ради давања одговора у односу на прву полазну претпоставку истраживања: $H_1 = \text{Не постоје разлике између студената и судија у погледу познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе.}$

а) Применом Пирсоновог χ^2 теста (*Pearson Chi-Square*) су добијени одговори у односу на статистичку зависност варијабли кластера скала познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе. Статистичка зависност варијабли кластера скала познавања криминолошког профилисања је дата у наредној *Табели 84*.

Табела 84. Статистичка зависност варијабли кластера скала познавања криминолошког профилисања

статистичка зависност варијабли			
скала	статус узорка		
	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем</i>	70.100	48	.020
<i>потреба за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања</i>	16.952	9	.049
кластер скала познавања криминолошког профилисања	58.181	49	.173

* напомена: χ^2 – Пирсонов коефицијент χ^2 (*Pearson Chi-Square*); *df* – степен слободе (*Degree of Freedom*); *p* – ниво значајности (*Asymp. Sig. (2-tailed)*)

Израчунавањем коефицијента Пирсоновог χ^2 -теста је истраживање показало да:

- *није присутна статистичка независност* променљивих у односу на статус подзорка студената и судија код појединачних скала кластера познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно *скеале потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=70.100$ уз степен слободе од $df=48$ и статистичку значајност $p=0.020$) и *скеале потребе за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=16.952$ уз степен слободе од $df=9$ и статистичку значајност $p=0.049$);
- *није присутна статистичка зависност* променљивих у односу на статус подзорка студената и судија код **кластера скала познавања криминолошког профилисања** лица лишених слободе (добијена вредност коефицијента $\chi^2=58.181$ уз степен слободе од $df=49$ и статистичку значајност $p=0.173$).

Док је асоцијативна повезаност између варијабли скала потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и потребе за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања лица лишених слободе у односу на варијаблу статуса присутна, асоцијативна повезаност између варијабли кластера скала познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе у односу на варијаблу статуса узорка није присутна. У складу са добијеним резултатима истраживања се закључује да узорак испитаника сматра да постоји потреба: а) надлежних органа за применом криминолошког профилисања у пракси, нарочито код испитивања лица лишених слободе за насилнички криминалитет, сексуални, саобраћајни, имовински, привредни, компјутерски, организовани, криминалитет белог оковратника, политички криминалитет, малолетнички, ситуациони, професионални, нехатни, умишљајни, примарни, повратнички, као и лакше и теже облике криминалитета; б) за претходним професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања ради његове примене у пракси; в) за познавањем криминолошког профилисања ради његове примене у пракси.

На основу сагледавања статистичке зависности променљивих је испитивање показало да *не постоје разлике између студената и судија у погледу понавања криминолошког профилисања*, због чега се закључује да је *прва хипотеза истраживања прихваћена*.

б) Применом Студентовог t теста (*Student t*) су добијени одговори у погледу статистичке значајности разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабле кластера скала познавања криминолошког профилисања лица

лишених слободе. Статистички значајне разлике узорка у односу на варијабле кластера скала познавања криминолошког профилисања су дате у наредној **Табели 85**.

Табела 85. Статистички значајне разлике узорка у односу на варијабле кластера скала познавања криминолошког профилисања

статистичка значајност разлика					
скала	статус узорка				
	mean		t	df	p
	студенти	судије			
потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем	75.32	71.35	.633	23.366	.533
потреба за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања	6.23	7.10	-1.301	100	.177
кластер скала познавања криминолошког профилисања	81.56	78.45	.458	23.335	.651

* напомена: *mean* – аритметичка средина; *t* – коефицијент *t*-теста (Student *t*); *df* – (Degree of Freedom); *p* – ниво значајности (Sig. (2-tailed))

Израчунавањем коефицијента Студентовог *t* теста (**Student *t***) је истраживање показало да:

- није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабли појединачних скала кластера познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно скале *потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем* (добијена вредност коефицијента $t=.633$ уз степен слободе од $df=23.366$ и статистичку значајност $p=.533$) и скале *потребе за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања* (добијена вредност коефицијента $t=-1.301$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.177$), с тим да студенти више указују на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем у односу на судије (75.32), док судије више указују на потребу за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања (7.10);

- није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабли **кластера скала познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе** (добијена вредност коефицијента $t=.458$ уз степен слободе од $df=23.335$ и статистичку значајност $p=.651$), с тим да студенти више показују познавање криминолошког профилисања (81.56), при чему треба узети у обзир процентуално већу расподелу испитаника из подузорка студената (80.4%) него из подузорка судија (19.6%) у укупном узорку испитаника.

Сагледавањем статистичке значајности разлика између аритметичких средина скорова у ставовима студената и судија у односу на познавање криминолошког профилисања се закључује да је *прва хипотеза истраживања прихваћена*.

На основу сагледавања статистички значајне зависности променљивих и значајности разлика између аритметичких средина скорова у погледу ставова студената и судија у односу на познавање криминолошког профилисања се генерално закључује да је **прва хипотеза истраживања прихваћена**: $H_1 = \text{Не постоје статистички значајне разлике између студената и судија у погледу познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе}$.

Б) Испитивању статистички значајних разлика у ставовима између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања се приступило ради давања одговора у односу на другу полазну претпоставку истраживања: $H_2 = \text{Не постоје разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе}$.

а) Применом Пирсоновог χ^2 теста (***Pearson Chi-Square***) су добијени одговори у односу на статистичку зависност варијабли кластера скала значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе. Статистичка зависност варијабли кластера скала значаја криминолошког профилисања је дата у наредној **Табели 86**.

Табела 86. Статистичка зависност варијабали кластера скала значаја криминолошког профилисања

статистичка зависност варијабали			
скала	статус		
	χ^2	<i>df</i>	<i>p</i>
<i>општи фактори</i>	54.632	49	.269
<i>посебни фактори</i>	55.690	57	.524
кластер скала значаја криминолошког профилисања	71.866	71	.449

* напомена: χ^2 – Пирсонов коефицијент χ^2 (*Pearson Chi-Square*); *df* – степен слободе (*Degree of Freedom*); *p* – ниво значајности (*Asymp. Sig. (2-tailed)*)

Израчунавањем коефицијента Пирсоновог χ^2 -теста је истраживање показало да:

- *није присутна статистичка зависност* променљивих у односу на статус подузорка студената и судија код појединачних скала кластера значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно *скале опитних фактора* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=54.632$ уз степен слободе од $df=49$ и статистичку значајност од $p=0.269$) и *скале посебних фактора* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=55.690$ уз степен слободе од $df=57$ и статистичку значајност

од $p=0.524$);

- *није присутна статистичка зависност* променљивих у односу на статус подзорка студената и судија код **кластера скале значаја криминолошког профилисања** лица лишених слободе (добијена вредност коефицијента $\chi^2=71.866$ уз степен слободе од $df=71$ и статистичку значајност $p=0.449$).

Асоцијативна повезаност између варијабле статуса подзорка студената и судија и варијабли скала општих и посебних фактора није присутна, као ни између варијабле статуса подзорка студената и судија и варијабли кластера скала значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе. У складу са добијеним резултатима истраживања се закључује да узорак испитаника сматра да постоји потреба: а) да се криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција заснива на испитивању општих фактора - попут степена кривице, побуда из којих је дело учињено, јачине угрожавања или повреде заштићеног добра, околности чињења кривичног дела, ранијег живота лица, личних прилика лица, држања лица после чињења кривичног дела, односа лица према жртви, околности које се односе на личност лица, раније осуђиваности лица (број, врста и тежина дела), протока времена од раније осуде, потребе лица за институционалним третманом, потребе лица за ванинституционалним третманом, реаговања лица на корективни третман, реаговања лица на претходну санкцију, доступности корективних интервенција, степена криминалног ризика, тежине дела које би лице могло извршити, обима распрострањености дела у друштву, реаговања средине поводом кажњавања за дело; б) да се криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција заснива на испитивању посебних фактора - попут пола, година, националности, образовног статуса, намере за даље образовање, понашања у школи, поремећаја понашања у детињству, односа са пријатељима и њихових карактеристика, рекреативних и слободно-временских активности, историје и врста запослења, финансијске ситуације, стамбених прилика, брачног статуса и карактеристика партнера, веза са родитељима и њихових карактеристика, претходног и тренутног статуса злоупотребе психоактивних супстанци, самоопажања лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци, психијатријске дијагнозе и историје лечења, личних стресори или проблема, криминалне историје, понашања током извршења раније казне, кајања лица, прихватања одговорности, става према делу и казни, криминолошког ризика од генералног рецидивизма, криминолошког ризика од насилничког рецидивизма, криминолошког ризика од сексуалног рецидивизма, забринутости за жртву кривичног дела,

преорука за ванинституционални / институционални третман, користи од индивидуалних програма поступања, подложности и мотивацији за корективни третман, специфичних преорука службеника у односу на исход корективног третмана, специфичних преорука службеника у односу на услове извршења кривичне санкције; в) за указивањем на значај криминолошког профилисања ради његове примене у пракси.

На основу сагледавања статистичке зависности променљивих је испитивање показало да *не постоје разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања*, због чега се закључује да је *друга хипотеза истраживања прихваћена*.

б) Применом Студентовог *t* теста (*Student t*) су добијени одговори у погледу статистичке значајности разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабле кластера скала значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе. Статистички значајне разлике узорка у односу на варијабле кластера скала значаја криминолошког профилисања су дате у наредној **Табели 87**.

Табела 87. Статистички значајне разлике узорка у односу на варијабле кластера скала значаја криминолошког профилисања

статистичка значајност разлика					
скала	статус узорка				
	mean		t	df	p
	студенти	судије			
општи фактори	77.91	75.25	.507	100	.613
посебни фактори	131.22	116.50	1.605	100	.112
кластер скала значаја криминолошког профилисања	209.13	191.75	1.270	100	.221

* напомена: *mean* – аритметичка средина; *t* – коефицијент *t*-теста (*Student t*); *df* – (*Degree of Freedom*); *p* – ниво значајности (*Sig. (2-tailed)*)

Израчунавањем коефицијента Студентовог *t* теста (*Student t*) је истраживање показало да:

- *није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабле појединачних скала кластера значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно скале општих фактора (добијена вредност коефицијента $t=.507$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.613$) и скале посебних фактора (добијена вредност коефицијента $t=1.605$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.112$), с тим да студенти више указују на значај општих и посебних фактора криминолошког профилисања у односу на судије (77.91 и 131.22);*

- није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабли **кластера скала значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе** (добијена вредност коефицијента $t=1.270$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.221$), при чему студенти више указују на значај фактора криминолошког профилисања у односу на судије (209.13), с тим да, као и у претходној анализи статистичке значајности разлика аритметичких средина, треба узети у обзир процентуалну расподелу испитаника из оба подузорка.

Сагледавањем статистичке значајности разлика између аритметичких средина скорова у ставовима студената и судија у односу на значај криминолошког профилисања се закључује да је *друга хипотеза истраживања прихваћена*.

На основу сагледавања статистички значајне зависности променљивих и значајности разлика између аритметичких средина скорова у погледу ставова студената и судија у односу на значај криминолошког профилисања се генерално закључује да је **друга хипотеза истраживања прихваћена**: $H_2 =$ *Не постоје статистички значајне разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе*.

8.4 СТАТИСТИЧКИ ЗНАЧАЈНЕ КОРЕЛАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ВАРИЈАБЛИ ИСТРАЖИВАЊА

Анализа каноничких корелација је дата у односу на полазне претпоставке истраживања.

а) Испитивању корелационих односа између познавања и значаја криминолошког профилисања се приступило ради давања одговора у односу на трећу полазну претпоставку истраживања: $H_3 =$ *Постоји корелација између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе*. Корелациони однос између кластера скали познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе је дат у наредној **Табели 88**.

Табела 88. *Корелациони однос између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе*

корелациони однос			
кластери скала	r	p	r²
<i>познавање криминолошког профилисања</i>	.714	.000	.510
<i>значај криминолошког профилисања</i>			

* напомена: **r** – Пирсонов коефицијент корелације (Pearson Correlation); **p** – ниво значајности (Sig. (2-tailed) < 0.01); **r²** – квадрат каноничког коефицијента мултипле корелације (R Square)

Коефицијент Пирсоновог коефицијента корелације ($r=.714$) показује да кластери скала познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе указују на статистички значајно ($p<0.01$) присуство високе позитивне корелације између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе уз пропорцију од 51.0% варијабилитета.

Сагледавањем корелација између кластера скала варијабли се закључује да је **трећа хипотеза** истраживања **прихваћена**: $X3 =$ *Постоји статистички значајна висока позитивна корелација између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.*

б) Испитивању корелационих односа између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања се приступило ради давања одговора у односу на четврту полазну претпоставку истраживања: $X4 =$ *Постоји корелација између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања.* Корелациони однос између скале потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе је дат у наредној **Табели 89**. на следећој страни.

Табела 89. *Корелациони однос између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе*

корелациони однос			
скала и кластер скале	r	p	r^2
потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем	.690	.000	.476
значај криминолошког профилисања			

* напомена: r – Пирсонов коефицијент корелације (Pearson Correlation); p – ниво значајности (Sig. (2-tailed) < 0.01); r^2 – квадрат каноничког коефицијента мултипле корелације (R Square)

Пирсонов коефицијент коерлације ($r=.690$) показује да постоји статистички значајно ($p<0.01$) присуство високе позитивне корелације између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе и пропорција од 47.6% варијабилитета.

На основу сагледавања корелационих веза између кластера скала варијабли се закључује да је **четврта хипотеза** истраживања **прихваћена**: $X4 =$ *Постоји статистички значајна висока позитивна корелација између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања.*

в) Испитивању корелационих односа између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања се приступило ради давања одговора у односу на пету полазну претпоставку истраживања: $X5 =$ *Постоји корелација између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања*. Корелациони однос између скале потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе је дат у наредној **Табели 90**.

Табела 90. *Корелациони однос између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе*

корелациони однос			
скала и кластер скале	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i> ²
потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака	.569	.000	.324
значај криминолошког профилисања			

* напомена: *r* – Пирсонов коефицијент корелације (Pearson Correlation); *p* – ниво значајности (Sig. (2-tailed) < 0.01); *r*² – квадрат каноничког коефицијента мултипле корелације (R Square)

Пирсонов коефицијент корелације ($r=.569$) показује да између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака и значаја криминолошког профилисања постоји статистички значајна ($p<0.01$) умерена позитивна корелација уз пропорцију од 32.4% варијабилитета.

На основу сагледавања корелационих веза између кластера скала варијабли се закључује да је **пета хипотеза** истраживања **прихваћена**: $X5 =$ *Постоји статистички значајна умерена позитивна корелација између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања*.

г) Испитивању корелационих односа између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања се приступило ради давања одговора у односу на трећу полазну претпоставку истраживања: $X6 =$ *Постоји корелација између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања*. Корелација између скале потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе је дат у наредној **Табели 91**. на следећој страни.

Табела 91. Корелациони однос између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе

корелациони однос			
скала и кластер скале	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i> ²
потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања	.495	.000	.245
значај криминолошког профилисања			

* напомена: *r* – Пирсонов коефицијент корелације (Pearson Correlation); *p* – ниво значајности (Sig. (2-tailed) < 0.01); *r*² – квадрат каноничког коефицијента мултипле корелације (R Square)

Пирсонов коефицијент корелације ($r=.495$) указује на статистички значајну ($p<0.01$) умерену позитивну корелацију између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе и пропорцију од 24.5% варијабилитета.

На основу сагледавања корелационих веза између кластера скала варијабли се закључује да је **шеста хипотеза** истраживања **прихваћена**: $H_6 =$ *Постоји статистички значајна умерена позитивна корелација између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања.*

8.5 ОГРАНИЧЕЊА ТОКОМ СПРОВОЂЕЊА ИСТРАЖИВАЊА

У односу на план реализације је емпиријско истраживање било оптерећено са неколико ограничења.

Прво ограничење се односи на својства узорка. Иако су задовољени основни методолошки критеријуми у погледу неопходне величине узорка ради спровођења квантитативног по типу емпиријског истраживања, репрезентативност узорка је релативна. Прихватање минималне величине узорка је опредељено тиме што би при одабиру великих узорака постојао ризик од скретања дистрибуције фреквенција добијених одговора ван опсега статистичке значајности, поготово у смислу примењених статистичких процедура за обраду података. С обзиром на то да је случајно одабран, дисагрегација узорка је условила његову непропорционалност у односу на величину подузорака, која није статистички значајна једино у односу на статус испитаника, већ и у односу на његове остале социо-демографске показатеље. Иако је просторни оквир прикупљања података од подузорка судија условљен критеријумом територијалне покривености надлежних судова, обрнуто је пропорционалан броју испитаника из подузорка судија. Вероватноћа да је одабрани узорак репрезентативан се смањује и у односу на чињеницу постојања осталих факултета на којима се изучава криминологија, иако би обухватање

свих факултета на којима се изучава криминологија знатно проширило просторни оквир истраживања. Неуједначеност узорка према статусу испитаника је утицала на резултате аритметичке средине у односу на дистрибуцију добијених фреквенција, због чега се репрезентативност узорка може узети као релативно објективна, поуздана и ваљана мера опште популације. С обзиром на то да варијације на микро утичу на варијације на макро нивоу и обратно, анализа резултата истраживања добијених од стране одабраног узорка указује на методолошки значајне закључке.

Прецизно мерење предвиђених варијабли је наредно ограничење, јер су варијабле скала општих и посебних фактора одређене у односу на досадашња теоријска и емпиријска достигнућа и разноликост нашег кривичног законодавства у погледу значајних индикатора криминолошке процене личности и понашања лица. С друге стране, задовољење критеријума теоријске, емпиријске и нормативне свеобухватности општих и посебних фактора криминолошког профилисања лица у различитим фазама законом одређеног поступка не индикује прецизну меру испитивања конкретних фактора у зависности од појединачних фаза поступка. Ипак, дискриминативна анализа и каноничка корелација су указале на статистичку значајност добијених података у погледу фактора на којима би требало да се заснива криминолошко профилисање, као и у погледу његове потребе од стране надлежних органа, професионалне обуке стручњака који би га примењивали и његову законску имплементацију.

Ограничење у односу на конструисани инструментаријум истраживања се највише односи на предвиђени тип давања одговора испитаника. Иако затворени упитници нуде најпоузданије одговоре испитаника, увек постоје методолошка одступања у погледу искрености испитаника, мотивисаности за давање одговора или простог неодговарања на понуђене тврдње у упитнику, који нису били предвиђени за мерење. С друге стране су метријске карактеристике инструмента указале на поузданост обележја примењеног упитника.

Иако је критеријум хуманости и етичности друштвених истраживања задовољен, ограничење у погледу добровољности учешћа у истраживању је утицало на величину узорка, поговото подузорка судија, због чега статистички значајне резултате истраживања треба узети као релативно репрезентативну меру у односу на општу популацију, све док се не испита већи узорак испитаника.

С обзиром на то да прелиминарни одговори испитаника указују на резултате истраживања који статистички значајно потврђују полазне хипотезе истраживања, научна критичка анализа упућује да их не треба одбацити у односу на смернице за даља истраживања.

8.6 СМЕРНИЦЕ ЗА БУДУЋА ИСТРАЖИВАЊА

Генерализацију добијених резултата треба тумачити као препоруку за даља истраживања. У циљу добијања методолошки квалитетнијих закључака би наредна испитивања у области казнено извршне политике требала да укључе квантитативна истраживања, с обзиром на обухватање већих узорака испитаника. Већи узорак би указао на репрезентативније мере у односу на општу популацију, чиме би се лакше могло опазити, испитати, анализирати и закључити у односу на интеракције између различитих група испитаника. Испитивање повезаности донетих одлука јавних тужилаца, пробационих службеника или затворских службеника, судских вештака и стручњака у односу на лица лишена слободе, или повезаности у односу на одлуке носилаца судијских функција би понудило довољно емпиријског материјала за даља методолошка истраживања. Научни интерес би могао да се креће и у правцу подробнијег понављања испитивања повезаности између студената правних наука и носилаца судијских функција, нарочито у односу на формално образовање и професионално искуство узорка. Генерализоване закључке у погледу спроведеног емпиријског истраживања треба искористити за даља испитивања већих узорака испитаника, с обзиром на то да било које озбиљније испитивање појаве криминалитета изискује и веће узорке. Сложеност проблематике криминалитета као друштвеног феномена изискује флексибилан оквир проучавања социјално-психолошке димензије процеса доношења одлука у оквиру кривичног правосуђа. Без научне критичке анализе, социјално-психолошке променљиве на макро и микро нивоу у погледу доношења одлука могу ометати укрштање добијених података, због чега би се даља истраживања у области казнено извршне политике морала користити сложенијим статистичким процедурама. Не треба искључити ни испитивање правне димензије процеса пресуђивања, с обзиром на остале факторе од могућег значаја за криминолошку процену, првенствено према свакој од фаза законом одређеног поступка, јер би, рецимо са већим узорком испитаника судија, дала емпиријски материјал за прецизније и стабилније мере статистичке значајности добијених одговора. Иако је мало вероватно да би се у односу на утврђивање извршења кривичног дела стручњаци кривично-правног система бавили личношћу, понашањем и околностима лица лишених слободе једнако као и клиничари, треба оставити разлога за размишљање о значајним факторима у погледу донетих судских одлука, поготово јер криминолошка проучавања, ретроспективно и проспективно обједињујући клинички и правни приступ, обухватају разнолике каузалне био-психо-социјалне аспекте појединца.

9. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА СА ПРЕПОРУКАМА ЗА ДАЉЕ ДЕЛОВАЊЕ

Анализирајући резултате савремених теоријских и емпиријских научних достигнућа у односу на познавање и значај криминолошког профилисања, закључује се да је присутна примена разноврсног криминолошког инструментаријума, који све више проширује могућности научно заснованог деловања стручњака у законом одређеном поступку. Методолошки утемељен приступ дијагнози личности и прогнози понашања лица указује на нужност препознавања и имплементације научно објективних, ваљаних и поузданих фактора криминолошког профила лица. Првенствено се базирајући на богатим међународним нормативно-правним искуствима у примени криминолошког профилисања лица лишених слободе, као и на доприносу успостављању законодавних реформи код нас, опредељен је методолошки нацрт истраживања.

Предмет истраживања је био усмерен на испитивање ставова студената и носилаца судијске функције у погледу познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе код нас. Испитивањем носилаца судијске функције и студената је анализирана научна и практична позиционираност криминолошког профилисања код нас, у погледу његовог тренутног места у теоријском систему и интереса за примену у пракси, док добијени емпиријски материјал упућује на допуну већ постављених теоријских научних постулата, али и дискурс у усмеравању даљих практичних достигнућа.

Сврха истраживања се односила на испитивање познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, с обзиром на савремену теоријску и емпиријску позиционираност проблема истраживања и актуелне реформске интенције казненог законодавства код нас.

Основни теоријски **циљ** докторске дисертације је био усмерен на прикупљање и анализу емпиријске грађе о настанку и развоју идеја и достигнућа о криминолошком профилисању лица лишених слободе, уз нарочит осврт на међународном плану, али и искуства и достигнућа у његовој примени на просторима Републике Србије. Допуњавање теоријског фондуса емпиријском анализом постојећих трендова примене криминолошког профилисања је било усмерено у правцу сагледавања примене теоријски анализираних концепата и форми. Док је *општи циљ емпиријског истраживања* био усмерен у спознајној равни на анализу постојећих научних сазнања о познавању и значају криминолошког профилисања лица лишених слободе, *посебан циљ емпиријског истраживања* је био усмерен у практичној равни на анализу добијених

података о познавању и значају криминолошког профилисања у односу на његову даљу примену и развој код нас.

Наменски конструисани **инструмент** – *Упитник познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе* је настао прилагођавањем упитника *The Survey of Police Officers' and Students' Knowledge of Criminal Psychological Profiling*⁸⁹⁹ и *The General Survey of opinions held by judges and probation officers*⁹⁰⁰. Прилагођавање оригиналних упитника је извршено у односу на теоријски, методолошки, нормативно-правни и оквир примене криминолошког профилисања лица лишених слободе код нас. Структуру прилагођеног упитника су чиниле секције за испитивање: I) социодемографских варијабли, II) варијабли о познавању криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, III) варијабли о значајним општим факторима криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, IV) варијабли о значајним посебним факторима криминолошког профилисања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција. Анонимни одговори испитаника на постављене тврдње у упитнику су се давали **заокруживањем** слова (**а, б, в, г, д, ђ**), квадрата (□) и бројева који највише одговарају ставу испитаника према постављеној петостепеној Ликертовој скали (**1=потпуно се слажем, 2=слажем се, 3=и слажем се и не слажем се, 4=не слажем се, 5=потпуно се не слажем**). Инструмент је показао *висок коефицијент интерне релијабилности Cronbach's α (N) = .868* (6), а мера интерне конзистенције је висока и уједначена и код сваке од скала, при чему је највиша код Скале потребе за професионалним и нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања ($\alpha=.897$), без обзира на то што се скала састоји од четири индикатора, док су нешто ниже, али задовољавајуће, коефицијенте, показале Скала потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем ($\alpha=.844$) и Кластер скала значаја криминолошког профилисања ($\alpha=.843$) и Кластер скала познавања криминолошког профилисања ($\alpha=.838$), које репрезентују по два индикатора у виду скала предвиђених варијабли, док је скала значаја општих фактора ($\alpha=.827$) показала нешто нижи, а најнижи коефицијент интерне релијабилности Скала значаја посебних фактора ($\alpha=.801$).

Узорак истраживања (N=102) су сачињавали носиоци судијске функције Основног, Вишег и Апелационог суда у Крагујевцу (N=20) и студенти Правног факултета Универзитета у Крагујевцу и Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду

⁸⁹⁹Bevens, B. L. /2008/: *op. cit.*

⁹⁰⁰Jesseman, R. /2005/: *op. cit.*

(N=82). Узорак је прикупљен случајним одабиром марта месеца 2016. године у оквиру просторија надлежних судова у Крагујевцу, Правног факултета Универзитета у Крагујевцу и Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду.

У складу са предвиђеним нацртом методолошког истраживања постављеним **истраживачким питањима**: „Да ли постоје разлике између студената и судија у познавању криминолошког профилисања?“, „Да ли постоје разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања?“, „Да ли су повезани познавање и значај криминолошког профилисања?“, „Да ли су повезани потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем и значај криминолошког профилисања?“, „Да ли су повезани потреба за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значај криминолошког профилисања?“ и „Да ли су повезани потреба за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значај криминолошког профилисања?“ је спроведена анализа резултата истраживања према предвиђеним хипотезама истраживања.

Анализа најважнијих резултата спроведеног истраживања према предвиђеним хипотезама истраживања је приказана у односу на: 1. дескриптивне статистичке показатеље ставова испитаника, 2. статистички значајне разлике у ставовима између обе групе испитаника и 3. статистички значајне корелације између предвиђених варијабли истраживања.

1. Анализа најважнијих резултата истраживања у односу на **дескриптивне статистичке показатеље ставова испитаника** показује да у погледу:

А) социо-демографских карактеристика испитаника

- највећи је број испитаника женског пола (77.5%), док је број испитаника мушког пола (22.5%) више од три пута мањи;
- приближно четири петине укупног узорка испитаника (79.4%) има мање од 25 година;
- четири петине укупног узорка испитаника чине студенти (N=82, 80.4%), а једну петину испитаника (N=20, 19.6%) носиоци судијске функције;
- више од половине укупног узорка испитаника (58.8%) чине студенти Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, а три пута мање (21.6%) студенти Правног факултета Универзитета у Крагујевцу;
- укупног броја запослених судија кривичара у надлежним судовима у Крагујевцу (N=38)

су највише одговора у односу на укупан узорак испитаника пружиле судије Апелационог суда у Крагујевцу (9.8%), у нешто мањем броју судије Основног суда у Крагујевцу (6.9%) и најмање судије Вишег суда у Крагујевцу (2.9%), с тим да је највећи број претресних судија (13.7%), који у односу на укупан подузорок има више од 20 година професионалног искуства (11.8%);

Б) познавања криминолошког профилисања

а) у односу на *потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем* код испитивања лица лишених слободе

- највећи број испитаника (95.1%) се слаже да постоји **општа потреба**, при чему 50% испитаника сматра да постоји општа потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем током кривичног поступка и 45.1% сматра да постоји потреба током извршења кривичне санкције, с тим да се студенти више слажу (51.2%) да постоји општа потреба током кривичног поступка, него током поступка извршења санкције (47.6%), слично као и подузорок судија (50.0% и 40.0%);

- за **насилнички криминалитет** је истраживање показало да се 52.9% испитаника целокупног узорка потпуно слаже у погледу постојања потребе током кривичног и 42.2% испитаника током поступка извршења санкције, с тим да се студенти потпуно слажу да постоји потреба за применом током кривичног (54.9%) и поступка извршења (42.7%), док се половина судија (50%) слаже да постоји потреба за применом током кривичног и једнак број (40%) слаже и потпуно слаже да постоји потреба за применом током поступка извршења санкције;

- за **сексуални криминалитет** се сви испитаници потпуно слажу и у односу на укупан (64.7% и 54.9%) и у односу на подузорок да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем и током кривичног (67.1% и 55.0%) и током поступка извршења кривичне санкције (57.3% и 45.9%);

- за **саобраћајни криминалитет** је истраживање показало да међу испитиваним узорком постоје разлике у одговорима, јер се највећи број испитаника (34.3%) слаже да постоји потреба за применом криминолошког профилисања током кривичног поступка, с тим да се 45% судија потпуно слаже, а студенти и слажу и не слажу (34.1%), док се у погледу примене током извршења санкције највећи број (32.4%) и слаже и не слаже да постоји његова потреба, с тим да се судије потпуно слажу (40.0%), а студенти у једнаком броју слажу и слажу и не слажу (35.4%);

- за **имовински криминалитет** је истраживање показало да се сви испитаници слажу и у односу на укупни узорак (47.1%), као и подузорке (47.6% и 45.0%) да постоји потреба надлежних органа током кривичног поступка, као и код примене током поступка извршења, где

се сви испитаници слажу у односу на укупни узорак (44.1%) и у односу на подузорак студената (47.6%), док се судије потпуно слажу (40.0%);

- за **привредни криминалитет** се сви испитаници слажу да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем и током кривичног (41.2%) и током поступка извршења санкција (39.2%), с тим да се у односу на примену током кривичног поступка судије више слажу (45.2%) него студенти (40.2%), јер се судије и потпуно слажу у 45.0% случајева, док се у погледу примене током поступка извршења студенти слажу у 41.5%, а судије потпуно слажу у 40.0% случајева;

- за **компјутерски криминалитет** се сви испитаници слажу да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем и током кривичног (34.7%) и током поступка извршења кривичне санкције (36.3%), с тим да се судије потпуно слажу (45.0% и 40.0%), а студенти слажу (33.3% и 39.0%) да постоји потреба за применом у обе законом одређене фазе;

- за **организовани криминалитет** се сви испитаници потпуно слажу да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем у обе фазе поступка и у односу на укупан узорак (59.8% и 52.9%) и у односу на подузорак студената (62.2% и 54.9%) и подузорак судија (50.0% и 45.0%);

- за **криминалитет белог оковратника** се сви испитаници потпуно слажу у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем у обе фазе поступка и у односу на укупан узорак (43.1% и 38.2%), као и у односу на подузорке студената (42.7% и 37.8%) и судија (45.0% и 40.0%), с тим да постоји већа потреба током кривичног поступка;

- за **политички криминалитет** се сви испитаници потпуно слажу да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем у обе фазе поступка и у односу на укупан узорак (47.1% и 36.3%) и у односу на подузорак студената (48.8% и 36.6%) и подузорак судија (40.0% и 35.0%), с тим што се судије у једнаком броју слажу (40.0%) још за постојањем потребе за применом у кривичном поступку;

- за **малолетнички криминалитет** се сви испитаници потпуно слажу да постоји потреба надлежних органа за криминолошким профилисањем у обе фазе, превасходно у фази кривичног поступка (57.8%; 58.5% и 55.0%), а тек потом у фази поступка извршења (53.9%; 54.9% и 50.0%);

- за **ситуациони криминалитет** у односу на кривични поступак се испитаници из укупног узорка слажу за постојањем потребе (44.1%), као и испитаници из подузорка студената (43.9%) и судија (45.0%), с тим да се у односу на поступак извршења санкције већина испитаника из

укупног узорка (39.2%) слаже, као и из подузорка студената (41.5%), док се већина судија потпуно слаже (35.0%) за потребу примене криминолошког профилисања лица лишених слободе;

- за **професионални криминалитет** се сви испитаници потпуно слажу за постојањем потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем током обе фазе поступка и у односу на укупан узорак (50.0% и 39.2%) и у односу на подузорке студената (50.0% и 39.0%) и судија (50.0% и 40.0%), а у погледу већих фреквенција одговора у односу на кривични поступак, потреба је индикована пре изрицања одговарајуће санкције;

- за **нехатни криминалитет** се прилично уједначени одговори испитаника запажају у погледу слагања за постојањем потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем током кривичног поступка (34.3%; 30.5% и 50.0%), с тим да се у погледу потребе за применом током фазе поступка извршења санкције одговори испитаника из укупног узорка уједначено крећу на континууму између слажем се (27.5%) и слажем се и не слажем се (27.5%), због чега се закључује да већина испитаника сматра да постоји потреба за применом, при чему се проценат слагања уочава код подузорка судија (30.0%), за разлику од студената који се и слажу и не слажу (29.3%);

- за **умишљајни криминалитет** се сви испитаници потпуно слажу за постојањем потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем, с тим да се половина свих испитаника потпуно слаже да постоји потреба за применом у кривичном поступку (50%), док се у погледу поступка извршења кривичних санкција испитаници једнако потпуно слажу (38.2%; 37.8% и 40.0%) и слажу (38.2%; 37.8% и 40.0%);

- за **примарни криминалитет** се сви испитаници слажу у погледу постојања потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и у фази кривичног (52.9%; 53.7% и 50.0%) и у фази поступка извршења (48.0%; 50% и 40%), с тим што се према фреквенцијама одговора закључује да испитаници сматрају да је потреба израженија током кривичног поступка;

- за **повратнички криминалитет** се сви испитаници потпуно слажу у погледу постојања потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем у обе фазе законом одређеног поступка (61.8% и 54.9%; 64.6% и 50.0%; 57.3% и 45.0%), као и да је индикована у фази кривичног поступка;

- за **само за теже облике криминалитета** је истраживање показало да се испитаници у односу на укупан узорак потпуно слажу да треба да постоји примена у обе фазе поступка (51.0% и 46.1%), с тим да се студенти потпуно слажу (52.4% и 47.6%), а судије слажу (50.0% и 45.0%),

при чему се сви испитаници слажу да је потреба за испитивањем лица лишених слободе за теже облике криминалитета израженија у фази кривичног, него у фази извршења кривичне санкције, где се студенти саглашавају више него судије, не само у фази извршења, већ и у фази кривичног поступка;

- за **теже и за лакше облике криминалитета** се сви испитаници слажу у погледу постојања потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем у обе фазе поступка (52.0% и 47.1%), с тим што је потреба израженија током фазе кривичног поступка, а у односу на подузорок студената (54.9% и 50.0%) већина испитаника се слаже да је потреба већа током фазе кривичног поступка, него током фазе извршења, где се подузорок судија једнако потпуно слаже и слаже да постоји потреба за применом (40.0% и 35.0%), с тим да сматрају да је потреба нужнија током фазе кривичног поступка;

б) у односу на *потребу за професионалним и нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања*

- за **формалном професионалном обуком стручњака** за примену криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења је истраживање показало да се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (65.6% и 65.7%), као и у односу на подузорок студената (69.5% и 70.7%), који више вреднују професионално искуство у односу на подузорок судија (50.0% и 45.0%), с тим да подузорок судија у већем проценту показује слагање у погледу наведених тврдњи у односу на формалну професионалну обуку стручњака, јер се једнако и потпуно слажу и слажу у погледу потребе током кривичног поступка;

- за **нормативним регулисањем криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе** је истраживање показало да се испитаници из укупног узорка потпуно слажу да постоји потреба (47.1% и 43.1%), с тим да се студенти потпуно слажу и поводом кривичног и поводом поступка извршења (47.6% и 45.1%), а судије једнако потпуно слажу и слажу (45.0%) за нормативну регулацију криминолошког профилисања током кривичног и слажу (40.0%) за фазу извршења кривичних санкција;

В) значаја криминолошког профилисања

а) у односу на *опште факторе*

- код **степенa кривице** се већина испитаника из укупног узорка потпуно слаже (58.8% и 45.1%) у односу на значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему се студенти знатно више потпуно слажу (61.0% и 47.6%), док се судије и потпуно слажу и слажу (50.0%) у смислу кривичног и слажу (40.0%) у

смислу поступка извршења санкције;

- код **побуда из којих је дело учињено** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (52.9%) за значај код криминолошког профилисања лица током кривичног и слажу у смислу поступка извршења (41.2%), при чему се судије у већем проценту (60.0%) потпуно слажу за значај побуда током кривичног поступка у односу на студенте (51.2%), а у мањем проценту (40.0%) потпуно слажу за значај током поступка извршења у односу на студенте који се само слажу (43.9%);

- код **јачине угрожавања или повреде заштићеног добра** се испитаници потпуно слажу за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција и у односу на укупан узорак (50.0% и 39.2%) и у односу на подзорке (48.8% и 55.0%; 40.2% и 35.0%);

- код **околности чињења кривичног дела** се више од четири петине испитаника у односу на укупан узорак (50.0% и 36.3%) потпуно слаже у погледу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, поготово за фазу кривичног поступка, као и половина испитаника из оба подзорка (50.0% и 50.0%), с тим да се подзорак судија и слаже (50.0%), а подзорак студената потпуно слаже, али у већем проценту (37.8%) у односу на судије које се само слажу (35.0%) за значај фактора околности током извршења;

- код **ранијег живота лица** се сви испитаници потпуно слажу за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног (48.0%) и поступка извршења кривичних санкција (39.2%), при чему значајност фактора за обе фазе нарочито наглашавају судије, с обзиром на то да је њихов проценат потпуног слагања (55.0% и 40.0%) знатно већи од процента потпуног слагања студената (46.3% и 39.0%);

- код **личних прилика лица** се сви испитаници из укупног узорка слажу за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног (43.1%) и поступка извршења кривичних санкција (39.2%), а сличан проценат одговора се запажа и у односу на подзорке испитаника студената (41.5% и 40.2%) и судија (50.0% и 35.0%);

- код **држања лица после чињења кривичног дела** се запажа слагање испитаника из укупног узорка за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног (44.1%) и поступка извршења кривичних санкција (42.2%), при чему се судије у већем проценту потпуно слажу (45.0%) и слажу (45.0%) у погледу значаја фактора за кривични потупак у односу на проценат слагања студената (43.9%), док се у односу на извршење потпуно слажу у мањем

проценту (35.0%) у односу на проценат слагања студената (45.1%);

- код **односа лица према жртви** се сви испитаници слажу за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног (55.9%) и поступка извршења кривичних санкција (45.1%), а у односу на проценат позитивних одговора све судије сматрају да је потпуно значајан за испитивање током кривичног поступка (50.0% и 50.0%) и значајан током поступка извршења (50.0%), док више од половине подзорка студената (57.3%) указује на потпуно слагање у погледу значаја фактора током кривичног и нешто мање од половине (47.6%) током поступка извршења кривичних санкција;

- код **околности које се односе на личност лица** се у односу на укупан узорак сви испитаници у мањем проценту слажу за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног поступка (42.2%), а у већем проценту слажу (47.1%) у погледу значаја фактора током поступка извршења кривичних санкција, с тим да се уједначен проценат потпуног слагања (39.0%) и слагања (39.0%) за значај фактора током кривичног поступка појаљује у односу на подзорак студената, а уједначен проценат потпуног слагања (45.0%) и слагања (45.0%) у погледу значаја фактора за поступак извршења се појављује у односу на подзорак судија, док подзорак студената указује на значај фактора током поступка извршења (47.6%), а подзорак судија на значај фактора током кривичног поступка (55.0%);

- код **раније осуђиваности (број, врста и тежина дела)** се испитаници из укупног узорка се потпуно слажу да је значајан за криминолошко профилисање током кривичног (60.8%) и поступка извршења кривичних санкција (56.9%), с тим да знатно већи проценат слагања постоји код оба подзорка у односу на значај фактора за кривични поступак (62.2% и 55.0%), док се код извршења санкције подзорак студената потпуно слаже (61.0%), а подзорак судија слаже (45.0%) да је испитивање фактора значајно;

- код **протока времена од раније осуде** се испитаници целокупног узорка слажу за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног (44.1%) и поступка извршења кривичних санкција (42.2%), с тим да су разлике присутне међу подзорцима, јер се судије потпуно слажу (55.0% и 40.0%), док се студенти слажу (45.1% и 43.9%) у погледу значаја за обе фазе, с тим што судије нарочито указују на значај фактора током кривичног поступка, док студенти указују на значај током поступка извршења;

- код **потребе лица за институционалним третманом** за криминолошко профилисање се сви испитаници једнако слажу да постоји значај током кривичног (47.1%; 43.9% и 60.0%) и поступка извршења кривичних санкција (47.1%; 43.9% и 60.0%), с тим да је проценат слагања за

значај испитивања фактора знатно већи код подзорка судија (60.0%), него код подзорка студената (43.9%);

- код **потребе лица за ванинституционалним третманом** се сви испитаници слажу и у односу на укупан узорак (43.1% и 44.1%) и подзорке (42.7% и 45.1%; 45.0% и 40.0%) у смислу значаја за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција;

- код **реаговања лица на корективни третман** се сви испитаници једнако слажу и у односу на укупан узорак (41.2% и 41.2%) и у односу на подзорке (41.5% и 40.0%; 41.5% и 40.0%) у смислу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да је проценат потврдних одговора подзорка судија знатно већи од подзорка студената;

- код **реаговања лица на претходну санкцију** се већина испитаника из укупног узорка у мањем проценту слаже у погледу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног поступка (43.1%) у односу на поступак извршења где се у мањем проценту потпуно слаже (37.3%), с тим да, за разлику од подзорка студената, који је сагласан (43.9%) за значај фактора током кривичног поступка и потпуно сагласан (39.0%) за значај током извршења, подзорак судија је једнако процентуално потпуно сагласан (45.0%) за значај фактора током кривичног и сагласан (45.0%) за поступак извршења;

- код **доступности корективних интервенција** се сви испитаници слажу и из укупног узорка (46.1% и 47.1%) и из подзорака (42.7% и 46.3%; 60.0% и 50.0%) у смислу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему судије нарочито наглашавају значај фактора за испитивање током кривичног поступка, док студенти наглашавају значај током поступка извршења;

- код **степенa криминалног ризика** се испитаници из укупног узорка процентуално једнако слажу у смислу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција (41.2% и 41.2%), при чему се подзорак судија процентуално више слаже за значај испитивања фактора током обе фазе (50.0% и 60.0%), у односу на подзорак студената (39.0% и 37.8%), с тим да студенти дају и једнак број одговора у погледу потпуног слагања за значај фактора током кривичног поступка (39.0%), док су судије уверене да је испитивање фактора криминалног ризика значајније за фазу извршења кривичних санкција, с обзиром да су искључиво дали позитивне одговоре у односу на фазу извршења;

- код **тежине дела које би лице могло извршити** се испитаници из укупног узорка једнако

потпуно слажу (47.1% и 47.1%) у погледу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да се студенти потпуно слажу (50.0% и 48.8%), а судије слажу (45.0% и 50.0%);

- код **обима распрострањености дела у друштву** се сви испитаници слажу и из укупног узорка (39.2% и 32.4%) и из подузорка (37.8% и 30.5%; 45.0% и 40.0%) у погледу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему код подузорка судија постоји процентуално већи степен слагања;

- код **реаговања средине поводом кажњавања за дело** испитаници из укупног узорка имају процентуално већи степен амбивалнтности у погледу значаја испитивања фактора за криминолошко профилисање за поступак извршења (34.3%), док се слажу да је значајно за кривични поступак (33.3%), као и подузорок студената (39.0% и 35.4%), док судије сматрају да је значајан за обе, а поготово фазу кривичног поступка (50.0% и 35.0%);

б) у односу на *посебне факторе*

- код **пола** се сви испитаници из укупног узорка потпуно слажу у погледу значаја фактора за криминолошко профилисање током кривичног (36.3%) и поступка извршења кривичних санкција (32.4%), али и слажу (32.4%) за фазу извршења, с тим да се разлике у одговорима уочавају када се посматрају слагања испитаника из подузорка, јер се подузорок студената за значај пола потпуно слаже (36.6% и 32.9%), док се подузорок судија једнако процентуално више слаже (45.0% и 45.0%);

- код **година** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (42.2%) за значај фактора за криминолошко профилисање током кривичног и слажу (44.1%) за значај током поступка извршења кривичних санкција, а сличне одговоре је дао и подузорок студената (43.9% и 40.2%), с тим да се подузорок судија једнако процентуално највише слаже за значај током обе фазе поступка (60.0%);

- код **националности** се испитаници у односу на укупан узорак уједначено слажу и не слажу и слажу и не слажу поводом значаја фактора за криминолошко профилисање за кривични поступак (22.5%), где се подузорок судија уједначено слаже и не слаже (35.0%), а подузорок студената и слаже и не слаже (26.8%), док се не слажу за поступак извршења (27.5%), пре свега подузорок судија (35.0%), за разлику од подузорка студената који се и слаже и не слаже (25.6%);

- код **образовног статуса** се сви испитаници из укупног узорка (37.3% и 35.3%) и подузорока (29.3% и 29.3%; 70.0% и 60.0%) слажу за значај фактора криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе, превасходно током кривичног, али и током

поступка извршења кривичних санкција, при чему је проценат позитивних одговора подзорка судија знатно већи од подзорка студената, док су фреквенције добијених одговора из подзорка студената уједначене у односу на обе фазе законом одређеног поступка, а у односу на подзорак судија веће у погледу значаја фактора за испитивање током кривичног поступка;

- код **намере за даље образовање** се испитаници из укупног узорка слажу за значај испитивања фактора за криминолошко профилисање током кривичног и поступка извршења кривичних санкција (34.3% и 31.4%), при чему се испитаници из оба подзорка слажу да постоји значај фактора за испитивање током кривичног поступка (30.5% и 50.0%), с тим да су фреквенције одговора подзорка судија знатно више, док се у односу на фазу извршења јављају разлике у добијеним одговорима, јер се подзорак судија у знатно већем проценту слаже да постоји значај за испитивање фактора (40.0%), док је подзорак студената неопредељен, пошто се и слажу и не слажу (30.5%);

- код **понашања у школи** се сви испитаници из укупног узорка (44.1% и 47.1%) и подзорака (41.5% и 43.9%; 55.0% и 60.0%) слажу за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а поготово фазе кривичног поступка;

- код **поремећаја понашања у детињству** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (49.0%) и слажу (46.1%) за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, односно да је испитивање присуства фактора код лица лишених слободе значајније за кривични него за поступак извршења кривичних санкција, при чему се подзорак студената потпуно слаже (51.2% и 46.3%) за значај фактора у обе, а нарочито у фази кривичног поступка, док се подзорак судија слаже (50.0% и 55.0%);

- код **односа са пријатељима и њихових карактеристика** се сви испитаници из укупног узорка (46.1% и 39.2%) и подзорака (42.7% и 36.6%; 60.0% и 50.0%) слажу за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција;

- код **рекреативних и слободно-временских активности** се испитаници из укупног узорка слажу (39.2% и 34.3%) за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да су у једнаком проценту и неопредељени када је поступак извршења, при чему се највећи проценат испитаника (55.0%), из подзорка судија, слаже за значај испитивања фактора током кривичног

поступка, док се у нешто нижем проценту (45.0%) слаже код поступка извршења, док највећи проценат испитаника из подзорка студената (37.8%) није опредељен у погледу значаја испитивања фактора током поступка извршења, а слаже се за значај испитивања фактора током кривичног поступка (35.4%);

- код **историје и врсте запослења** се сви испитаници из укупног узорка (44.1% и 43.1%) и подзорака (40.2% и 41.5%; 60.0% и 50.0%) слажу за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему подзорак студената незнатно више наглашава значај испитивања фактора током поступка извршења, а подзорак судија током кривичног поступка;

- код **финансијске ситуације** се сви испитаници процентуално више слажу за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног (43.1%; 37.8% и 65.0%), него током поступка извршења кривичних санкција (38.2%; 32.9% и 60.0%);

- код **стамбених прилика** се испитаници из укупног узорка слажу (42.2%) за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и уједначено слажу, али и слажу и не слажу (35.3%) за значај фактора током поступка извршења кривичних санкција, при чему се подзорак судија процентуално више слаже за значај испитивања фактора у обе фазе (60.0% и 50.0%), поготово фази кривичног поступка, док испитаници из подзорка студената нису опредељени у погледу значаја испитивања фактора током поступка извршења (40.2%), али се слажу у погледу значаја за кривични поступак (37.8%);

- код **брачног статуса и карактеристика партнера** се сви испитаници из укупног узорка слажу (33.3% и 32.4%) за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе у обе, а нарочито фази кривичног поступка, при чему се испитаници из подзорка судија слажу за значај испитивања фактора (50.0% и 40.0%), такође, нарочито у фази кривичног поступка, док се испитаници из подзорка студената и слажу и не слажу у погледу значаја испитивања фактора за фазу кривичног поступка (34.1%) и слажу за фазу извршења (30.5%), што је разумљиво ако се сагледа просек година подзорка студената (>25);

- код **веза са родитељима и њихових карактеристика** се сви испитаници из укупног узорка (45.1% и 42.2%), као и подзорака (43.9% и 40.2%; 50.0% и 50.0%) слажу за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а поготово у фази кривичног поступка;

- код **претходног и тренутног статуса злоупотребе психоактивних супстанци** се сви испитаници из укупног узорка (55.9% и 52.0%) и подузорака (57.3% и 53.7%; 50.0% и 45.0%) потпуно слажу да постоји значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а поготово током фазе кривичног поступка;
- код **самоопажања лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци** се сви испитаници из укупног узорка потпуно слажу (41.2% и 40.2%) за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да се испитаници из подузорка студената процентуално уједначено, али мање у односу на подузорок судија, потпуно слажу (40.2%) за значај испитивања фактора током обе фазе законом одређеног поступка, а испитаници из подузорка судија процентуално уједначено више слажу (50.0%) за значај испитивања фактора у оквиру криминолошког профилисања лица лишених слободе током обе фазе;
- код **психијатријске дијагнозе и историје лечења** се сви испитаници из укупног узорка потпуно слажу (62.7% и 56.9%) за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а нарочито фазе кривичног поступка, а у односу на проценат позитивних одговора, подузорок судија једнако сматра (50.0%) да је испитивање овог фактора нарочито значајно за кривични поступак, али и поступак извршења (55.0%), при чему испитаници из подузорка студената, такође, наглашавају значај испитивања фактора током кривичног (65.9%), али и поступка извршења санкције (61.0%);
- код **личних стресора или проблема** се сви испитаници из укупног узорка слажу (48.0% и 42.2%) поводом значаја за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе фазе, а поготово током фазе кривичног поступка, с тим да се испитаници из подузорка судија процентуално једнако слажу за значај испитивања фактора у обе фазе поступка (50.0%), а испитаници из подузорка студената сматрају да је испитивање фактора значајније током кривичног поступка (47.6% и 40.2%), при чему се у односу на проценат укупног слагања испитаника из подузорка судија закључује да је у односу на овај подузорок испитивање фактора значајније током фазе кривичног поступка него током фазе извршења кривичне санкције;
- код **криминалне историје** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (58.8% и 57.8%) за значај за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему се испитаници из подузорка студената једнако процентуално потпуно слажу (62.2%) за значај фактора током обе фазе, као и испитаници из подузорка судија, који се слажу (55.0%);

- код **понашања током извршења раније казне** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (48.0% и 46.1%) за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим да се испитаници из подузорка студената потпуно слажу (50.0% и 48.8%) за значај испитивања фактора током обе, а нарочито фазе кривичног поступка, а испитаници из подузорка судија слажу (50.0% и 60.0%) за значај испитивања фактора током обе, преваходно фазе извршења кривичне санкције;

- код **кајања** се испитаници из укупног узорка се потпуно слажу за значај испитивања фактора током кривичног поступка (45.1%) и слажу за значај испитивања током поступка извршења (42.2%), при чему је највећи проценат слагања присутан у подузорку судија, који се више слажу за значај испитивања у поступку извршења (70.0%), него у кривичном поступку (60.0%), док се испитаници из подузорка студената у знатно нижем проценту потпуно слажу (47.6% и 43.9%) за значај фактора у обе фазе поступка, а нарочито у фази кривичног поступка;

- код **прихватања одговорности** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (48.0% и 46.1%) за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а посебно фазе кривичног поступка, при чему се испитаници из подузорка судија процентуално више слажу за значај испитивања фактора у обе, а поготово фази поступка извршења (50.0% и 55.0%), док се испитаници из подузорка студената процентуално мање потпуно слажу (48.8% и 47.6%), с тим што сматрају да је значајнији у фази кривичног поступка;

- код **става према делу и казни** се испитаници из укупног узорка слажу за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а нарочито у фази кривичног поступка (48.0% и 46.1%), као и испитаници из оба подузорка (43.9%; 65.0% и 70.0%), с тим што се испитаници из подузорка студената потпуно слажу за значај испитивања фактора у фази извршења (47.6%), а с обзиром на проценат позитивних одговора се испитаници из подузорка судија више слажу за значај фактора;

- код **криминолошког ризика од генералног рецидивизма** се сви испитаници из укупног узорка (45.1% и 48.0%) и из подузорака (43.9% и 46.3%; 50.0% и 55.0%) слажу за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе, а нарочито у фази кривичног поступка;

- код **криминолошког ризика од насилничког рецидивизма** се сви испитаници из укупног узорка потпуно слажу (44.1% и 46.1%) за значај фактора за криминолошко

профилисање код испитивања лица лишених слободe током обе, а нарочито у фази кривичног поступка, при чему се испитаници из подузорка судија процентуално знатно више слажу (60.0% и 55.0%) за значај испитивања фактора током обе, а нарочито у фази кривичног поступка, а испитаници из подузорка студената процентуално мање потпуно слажу (46.3% и 47.6%), с тим што указују на значај фактора у фази извршења санкција;

- код **криминолошког ризика од сексуалног рецидивизма** се испитаници из укупног узорка потпуно слажу (50.0% и 44.1%), као и из подузорка студената (50.0% и 43.9%), за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободe током обе, а нарочито у фази кривичног поступка, при чему се испитаници из подузорка судија потпуно слажу за значај испитивања фактора током фазе кривичног поступка (50.0%), док се за фазу извршења слажу (50.0%), а с обзиром на проценат позитивних одговора се закључује да испитаници из подузорка судија више сматрају да је испитивање фактора значајније, него испитаници из подузорка студената;

- код **забринутости за жртву кривичног дела** се сви испитаници из укупног узорка једнако слажу (46.1%) за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободe током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, као и испитаници из подузорка студената (46.3%), с тим да се испитаници из подузорка судија процентуално више потпуно слажу за значај испитивања фактора током кривичног (50.0%), док се за поступак извршења слажу (45.0%);

- код **препорука за ванинституционални / институционални третман** се сви испитаници из укупног узорка (52.9% и 52.0%) и из подузорака (52.4% и 48.8%; 55.0% и 65.0%) слажу за значај фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободe током обе, а нарочито фазе кривичног поступка, с тим што испитаници из подузорка судија сматрају да је испитивање фактора значајније за фазу извршења кривичних санкција;

- код **користи од индивидуалних програма поступања** се сви испитаници из укупног узорка (41.2% и 44.1%) и подузорака (37.8% и 39.0%; 55.0% и 65.0%) слажу за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободe током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, с тим што сматрају да је испитивање фактора значајније за кривични поступак;

- код **подложности и мотивације за корективни третман** се сви испитаници из укупног узорка слажу (44.1% и 46.1%) за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободe током обе, а поготово у фази извршења кривичних санкција,

при чему се испитаници из подузорка студената једнако слажу (40.2%) за значај испитивања фактора током обе фазе, а испитаници из подузорка судија слажу (60.0% и 70.0%) поводом значаја фактора за обе фазе, али сматрају да је значајније у фази извршења кривичне снакције;

- код **специфичних препорука службеника у односу на исход корективног третмана** се сви испитаници из укупног узорка (47.1% и 49.0%) и из подузорака (48.8% и 47.6%; 40.0% и 55.0%) слажу за значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током обе фазе, с тим што испитаници из подузорка студената, као и из укупног узорка, сматрају да је значајнији током кривичног, а испитаници из подузорка судија током фазе извршења кривичних санкција;

- код **специфичних препорука службеника у односу на услове извршења кривичне санкције** се сви испитаници из укупног узрока (46.1% и 44.1%) и из подузорака (47.6% и 40.2%; 40.0% и 60.0%) слажу у односу на значај посебног фактора за криминолошко профилисање код испитивања лица лишених слободе током кривичног и поступка извршења кривичних санкција, при чему испитаници из подузорка студената сматрају да је значајније испитивање фактора током фазе кривичног, као и испитаници из укупног узорка, док испитаници из подузорка судија сматрају да је значајније током фазе извршења кривичних санкција.

2. Анализа најважнијих резултата спроведеног истраживања у односу на **статистички значајне разлике у ставовима између обе групе испитаника** показује да у погледу:

А) познавања криминолошког профилисања

а) *није присутна статистичка независност* променљивих у односу на статус подузорка студената и судија код појединачних скала кластера познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно *скеле потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=70.100$ уз степен слободе од $df=48$ и статистичку значајност $p=0.020$) и *скеле потребе за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=16.952$ уз степен слободе од $df=9$ и статистичку значајност $p=0.049$), као и да *није присутна статистичка зависност* променљивих у односу на статус подузорка студената и судија код **кластера скала познавања криминолошког профилисања** лица лишених слободе (добијена вредност коефицијента $\chi^2=58.181$ уз степен слободе од $df=49$ и статистичку значајност $p=0.173$), што упућује да *не постоје разлике између студената и судија у погледу понавања криминолошког профилисања*, због чега се закључује да је *прва хипотеза истраживања*

прихваћена,

б) *није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабли појединачних скала кластера познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно скале потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем* (добијена вредност коефицијента $t=.633$ уз степен слободе од $df=23.366$ и статистичку значајност $p=.533$) и *скале потребе за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања* (добијена вредност коефицијента $t=-1.301$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.177$), с тим да студенти више указују на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем у односу на судије (75.32), док судије више указују на потребу за професионално-нормативним формалним регулисањем криминолошког профилисања (7.10), као и да *није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова у односу на испитивани узорак у погледу варијабли кластера скала познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе* (добијена вредност коефицијента $t=.458$ уз степен слободе од $df=23.335$ и статистичку значајност $p=.651$), с тим да студенти више показују познавање криминолошког профилисања (81.56), при чему треба узети у обзир процентуално већу расподелу испитаника из подузорка студената (80.4%) него из подузорка судија (19.6%) у укупном узорку испитаника, што упућује да *не постоје разлике између студената и судија у погледу понавања криминолошког профилисања*, због чега се закључује да је *прва хипотеза истраживања прихваћена*,

па се на основу сагледавања статистички значајне зависности променљивих и значајности разлика између аритметичких средина скорова у погледу ставова студената и судија у односу на познавање криминолошког профилисања изводи генерални закључак да је **прва хипотеза истраживања прихваћена**: $H_1 = \text{Не постоје статистички значајне разлике између студената и судија у погледу познавања криминолошког профилисања лица лишених слободе}$;

Б) значаја криминолошког профилисања

а) *није присутна статистичка зависност променљивих у односу на статус подузорка студената и судија код појединачних скала кластера значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно скале опитних фактора* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=54.632$ уз степен слободе од $df=49$ и статистичку значајност од $p=0.269$) и *скале посебних фактора* (добијена вредност коефицијента $\chi^2=55.690$ уз степен слободе од $df=57$ и статистичку значајност од $p=0.524$), као и да *није присутна статистичка зависност*

променљивих у односу на статус подзорка студената и судија код **кластера скале значаја криминолошког профилисања** лица лишених слободе (добијена вредност коефицијента $\chi^2=71.866$ уз степен слободе од $df=71$ и статистичку значајност $p=0.449$), што упућује да *не постоје разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања*, због чега се закључује да је *друга хипотеза истраживања прихваћена*,

б) *није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова* у односу на испитивани узорак у погледу варијабли појединачних скала кластера значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, односно *скале општих фактора* (добијена вредност коефицијента $t=.507$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.613$) и *скале посебних фактора* (добијена вредност коефицијента $t=.1.605$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.112$), с тим да студенти више указују на значај општих и посебних фактора криминолошког профилисања у односу на судије (77.91 и 131.22), као и да *није присутна статистичка значајност разлика између аритметичких средина скорова* у односу на испитивани узорак у погледу варијабли **кластера скала значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе** (добијена вредност коефицијента $t=1.270$ уз степен слободе од $df=100$ и статистичку значајност $p=.221$), при чему студенти више указују на значај фактора криминолошког профилисања у односу на судије (209.13), с тим да, као и у претходној анализи статистичке значајности разлика аритметичких средина, треба узети у обзир процентуалну расподелу испитаника из оба подзорка, што упућује да *не постоје разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања*, због чега се закључује да је *друга хипотеза истраживања прихваћена*,

па се на основу сагледавања статистички значајне зависности променљивих и значајности разлика између аритметичких средина скорова у погледу ставова студената и судија у односу на значај криминолошког профилисања се генерално закључује да је **друга хипотеза истраживања прихваћена**: $H_2 = \text{Не постоје статистички значајне разлике између студената и судија у погледу значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе.}$

3. Анализа најважнијих резултата спроведеног истраживања у односу на **статистички значајне корелације између предвиђених варијабли истраживања** је показала да:

- Пирсонов коефицијент корелације ($r=.714$) кластера скала познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе указује на статистички значајно ($p<0.01$) присуство високе позитивне корелације између познавања и значаја криминолошког

профилисања лица лишених слободе уз пропорцију од 51.0% варијабилитета, на основу чега се закључује да је **трећа хипотеза** истраживања **прихваћена**: $X3 =$ *Постоји статистички значајна висока позитивна корелација између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе*;

- Пирсонов коефицијент корелације ($r=.690$) указује да постоји статистички значајно ($p<0.01$) присуство високе позитивне корелације између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе уз пропорцију од 47.6% варијабилитета, на основу чега се закључује да је **четврта хипотеза** истраживања **прихваћена**: $X4 =$ *Постоји статистички значајна висока позитивна корелација између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања*;

- Пирсонов коефицијент корелације ($r=.569$) указује да између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака и значаја криминолошког профилисања постоји статистички значајна ($p<0.01$) умерена позитивна корелација уз пропорцију од 32.4% варијабилитета, на основу чега се закључује да је **пета хипотеза** истраживања **прихваћена**: $X5 =$ *Постоји статистички значајна умерена позитивна корелација између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања*;

- Пирсонов коефицијент корелације ($r=.495$) указује на статистички значајну ($p<0.01$) умерену позитивну корелацију између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе уз пропорцију од 24.5% варијабилитета, на основу чега се закључује да је **шеста хипотеза** истраживања **прихваћена**: $X6 =$ *Постоји статистички значајна умерена позитивна корелација између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања*.

У односу на приказане резултате спроведеног истраживања, којим се емпиријски утврдило да не постоје статистички значајне разлике између студената и судија у погледу познавања и у погледу значаја криминолошког профилисања, као и да постоје статистички значајне позитивне повезаности и то, јаког интензитета између познавања и значаја криминолошког профилисања, јаког интензитета између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања, умереног интензитета

између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања и умереног интензитета између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе, **предлози за будуће деловање** би се односили на:

- већу усаглашеност националних са међународним изворима у погледу нормативно-правне позиционираности криминолошког профилисања лица лишених слободе у смислу његовог познавања и значаја, поготово измену законских одредби у погледу увођења у кривично-правни систем примене криминолошког профилисања код испитивања личности, понашања и околности лица у фази кривичног поступка, непосредно пре и у фази поступка извршења кривичних санкција;

- измену и допуну постојећег законодавства у смислу увођења примене криминолошке клиничко-идиографске методе криминолошког профилисања код испитивања личности, понашања и околности лица у оквиру судско-криминолошке експертизе, а у односу на процену урачунљивости и способности лица за саслушање, симулирање менталне болести или обољења, потенцијалну кривичну одговорност током фазе кривичног, као и екстерну, интерну иницијалну и накнадну класификацију и надзор лица у заједници непосредно пре и у фази поступка извршења кривичних санкција;

- измену и допуну постојећег законодавства у смислу увођења примене конкретних криминолошких клиничко-идиографских техника криминолошког профилисања у оквиру судско-криминолошке експертизе код процене значајних фактора у односу на криминогене и некриминогене потребе, капацитет криминалног ризика и генералног и специфичног криминалног рецидивизма лица и одређивања корективних циљева и интервенција код планирања, програмирања и управљања индивидуалним случајем лица, а у односу на процену стања неурачунљивости и стања урачунљивости и битно смањене урачунљивости, процену способности за саслушање, процену процесне компетентности лица код симулирања менталне болести или обољења, процену друштвене опасности и социјалне прилагођености у односу на намеру и вољу код потенцијалне кривичне одговорности током фазе кривичног поступка, као и значајних фактора екстерне, интерне иницијалне и накнадне класификације и надзора лица у заједници непосредно пре и у фази поступка извршења кривичних санкција;

- измену и допуну постојећег законодавства у смислу увођења стручњака у кривично-правни систем који би се бавили судско-криминолошком експертизом, нарочито у односу на

променљивост психолошких и ситуационих индикатора криминолошког профила лица у смислу потребе код испитивања личности, понашања и околности лица у фази кривичног поступка и непосредно пре поступка извршења кривичних санкција;

- измену и допуну постојећег законодавства у смислу формирања јединственог дијагностичког центра у коме би се вршила криминолошка дијагноза личности и прогноза понашања лица лишених слободе у фази кривичног поступка, непосредно пре и у фази поступка извршења кривичних санкција, чиме би се постигла једностепена процена личности, понашања и околности лица;

- измену и допуну постојећег законодавства у смислу увођења значајних општих и посебних фактора на којима треба да се заснива криминолошко профилисање лица лишених слободе у фази кривичног поступка, непосредно пре и фази поступка извршења кривичних санкција, нарочито у делу који се односи на криминолошку процену криминогених и некриминогених потреба, статичких и динамичких фактора, капацитета криминалног ризика и криминалног рецидивизма лица лишених слободе, као и респонзивности лица у односу на примењени корективни третман;

- увођење у праксу веће уједначености, поједностављења и операционализовања постојећих процедура код примене криминолошке дијагнозе и прогнозе;

- увођење у праксу већег броја методолошки прилагођених криминолошко-актуарских инструмената код процене личности, понашања и околности лица лишених слободе;

- увођење у праксу апликативнијих корективних циљева, интервенција и програма у односу на које се може евалуирати респонзивност лица лишених слободе;

- увођење у праксу општих и посебних фактора на којима треба да се заснива криминолошко профилисање;

- увођење формалне професионализације кадрова на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду или другом факултету хуманистичке оријентације са адекватним специјалистичким знањима (психологија, педагогија, социологија, политикологија), у смислу примене знања о криминолошком профилисању као стручњака за израду судско-криминолошке експертизе, као и кадрова школованим на Правном факултету у смислу коришћења знања о криминолошком профилисању код интерпретације резултата криминолошког профила, као бранилаца или носилаца јавнотужилачке или судијске функције;

- увођење у праксу континуираног професионалног усавршавања стручњака који би се бавили применом криминолошког профилисања у пракси на даље.

10. ЛИТЕРАТУРА

10.1 КЊИГЕ, УЦБЕНИЦИ, МОНОГРАФИЈЕ, СТРУЧНИ И НАУЧНИ ЧЛАНЦИ

A

1. Abrahamsen, D. (1944). *Crime and the human mind*. New York: Columbia University Press.
2. Ackerman, M. J., Ackerman, M. C. (1997). Custody evaluation practices: A survey of experienced professionals (revisited). *Professional Psychology: Research and Practice*, 28, p. 137–145.
3. Acklin, M. W. (2010). Forensic Clinicians tool box: Competency to Stand Trial Measures. *Hawaii Forensic Psychology*. Pristupljeno na <http://hawaiiforensicpsychology.com/>
4. Ackroyd, C., Margolis, K., Rosenhead, J., Shalice, T. (1980). *The technology of political control (2nd edit.)*. London: Pluto Press.
5. Adams, K., Ferrandino, J. (2008). Managing mentally ill inmates in prisons. *Criminal Justice and Behavior*, 35(8), p. 913–927.
6. Ademović, N., Marko, J., Marković, G. (2012). *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*. Bosna i Hercegovina, Sarajevo: Fondacija Konrad Adenauer – Predstavništvo u Bosni i Hercegovini.
7. Adetunji, A. B., Basil, B., Mathews, M., Williams, A., Osinowo, T., Oladinni, O. (2006). Detection and Management of Malingering in a Clinical Setting. *Primary Psychiatry*, 13(1), p. 61-69.
8. Administrația Națională a Penitenciarelor. (2015). *Brochure presentation Romania*. Bucharest: Administrația Națională a Penitenciarelor.
9. Agnew, R. (2006). *Pressured into Crime: An Overview of General Strain Theory*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company.
10. Agnew, R., Cullen, F., Burton, V., Evans T., Dunaway, G. (1996). A new test of classic strain theory. *Justice Quarterly*, 13, p. 681-704.
11. Agnew, R. (1994). The Techniques of Neutralization and Violence. *Criminology*, 32(4), p. 555-580.
12. Aichorn, A. (1925/1955). *Wayward youth*. New York: Meridian Books.
13. Akers, R. L., Sellers, C. S. (2004). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application (4th ed.)*. Los Angeles: Roxbury Publishing.
14. Akers, R. L. (1998). *Social Learning and Social Structure: A General Theory of Crime and Deviance*. Boston: Northeastern University Press.
15. Alalehto, T. (2003). Economic crime: Does personality matter? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(3), p. 335-355.
16. Albanese, J. S., Das, D. K., Verma, A. (2003). *Organized Crime: World Perspectives*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
17. Alexander, F., Healy, W. (1935). *Roots of crime: psychoanalytic studies*. Oxford: Knopf.
18. Alexander, F., Staub, H. (1931). *The criminal, the judge and the public*. New York: Macmillan.
19. Alison, L., Goodwill, A., Almond, L., Van den Heuvel, C., Winter, J. (2010). Pragmatic solutions to offender profiling and behavioural investigative advice. *Legal and Criminological Psychology*, 15, p. 115-132.
20. Alison, L., Smith, M. D., Morgan, K. (2003). Interpreting the accuracy of offender profiles. *Psychology, Crime and Law*, 9(2), p. 185-195.
21. Alison, L., Bennell, C., Mokros, A., Ormerod, D. (2002). The personality paradox in offender profiling: A theoretical review of the processes involved in deriving background characteristics from crime scene actions. *Psychology, Public Policy and Law*, 8, p. 115-135.
22. Alix, J., Gindre, E., Olinet, M., Robert, V., Sebastien, S. (2003). France. U: Delmas-Marty, M., Giudicelli-Delage, G., Lambert-Abdelgawad, E. (Eds.), *L'harmonisation des sanctions pénales en Europe*, p. 69-88. Paris: Société de législation comparée.
23. Allison, P. D. (1984). *Event history analysis: Regression for longitudinal event data*. Beverly Hills, C.A.: Sage.
24. Alwin, N., Blackburn, R., Davidson, K., Hilton, M., Logan, C., Shine, J. (2006). *Understanding Personality Disorder: A Report by the British Psychological Society*. UK, Leicester: The British Psychological Society.
25. Amato, P. R. (1979). Juror–defendant similarity and the assessment of guilt in politically-motivated crimes. *Australian Journal of Psychology*, 31, p. 79–88.
26. American Bar Association Rule of Law Initiative. (2014). *Comparative Analysis of Criminal Defense Advocacy in Albania, Bosnia and Rezegovina, Kosovo, Macedonia, and Serbia with Suggestions for the Development of a Regional Rule of Law Network*. US, Washington DC: American Bar Association.
27. American Bar Association Rule of Law Initiative. (2013). *Analiza primene mere pritvora u Srbiji*. US, Washington DC: American Bar Association Rule of Law Initiative.
28. American Correctional Association. (2007). *Agency Manual of Accreditation Policy and Procedure*. US, Washington: American Correctional Association.
29. Amnesty International. (2009). Bulgaria end impunity through universal jurisdiction. *No safe Haven Series*, 4. United Kingdom, London: Amnesty International.
30. Andersen, H., Sestoft, D., Lillebæk, T., Gabrielsen, G., Kramp, P. (1996). Prevalence of ICD-10 psychiatric morbidity in random samples of prisoners on remand. *International Journal of Law and Psychiatry*, 19, p. 61-74.

31. Anderson, G. (2007). *Biological influences on criminal behaviour*. Boca Raton, FL: CRC Press.
32. Andrews, D. A., Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(1), p. 39-55. American psychological Association.
33. Andrews, D. A., Dowden, C. (2007). The risk-need-responsivity model of assessment and human service in prevention and corrections: Crime-Prevention jurisprudence. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 49, p. 439-464.
34. Andrews, D. A., Bonta, J. (2006). *The Psychology of Criminal Conduct (4th ed.)*. Newark NJ: LexisNexis/Matthew Bender.
35. Andrews, D. A., Hoge, R. D., Leschied, A. W. (2002). *Youth Level of Service/Case Management Inventory*. Toronto: MHS.
36. Andrews, D., Bonta, J., Hoge, R. (1990). Classification for Effective Rehabilitation: Rediscovering Psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 17, p. 19-52.
37. Antonowicz, D. H., Ross, R. R. (1994). Essential components of successful rehabilitation programs for offenders. *International journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 38, p. 97-104.
38. Ardila, A. (2008). On the evolutionary origins of executive functions. *Brain and Cognition*, 68, p. 92-99.
39. Arrigo, B. (2004). Rethinking restorative and community justice: a postmodern inquiry. *Contemporary Justice Review*, 7(1), p. 91-100.
40. Ashworth, A. (2009). *Principles of criminal law (6th ed.)*. Oxford: Oxford University Press.
41. Aćimović, M. (1981). Krivičnopravna psihologija. *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, 21, p. 79-98.
42. Aćimović, M. (1976). Donošenje krivičnih presuda. *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, 16, p. 203-216.
43. Aćimović, M. (1973). Klinička kriminologija i njen odnos sa kriminalnom psihologijom. *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, 12, p. 201-223.
44. Aultman, M. G., Wellford, C. F. (1979). Towards an Integrated Model of Delinquency Causation: An Empirical Analysis. *Sociology and Social Research*, 63, p. 316-327.

B

45. Badcock, R. (1997). Developmental and Clinical Issues in Relation to Offender Profiling. U: Jackson, J., Bekerian, D. (Eds.), *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*. Wiley, Chichester.
46. Baić, V. (2014). *Kriminalistička psihologija*. Beograd: Kriminalističko policijska akademija.
47. Baker, L. A. (1986). Estimating genetic correlations among discontinuous phenotypes: An analysis of criminal convictions and psychiatric-hospital diagnoses in Danish adoptees. *Behavior Genetics*, 16, p. 127-142.
48. Bakker, E. (2006). *Jihadi terrorists in Europe: Their characteristics and the circumstances in which they joined the jihad- An exploratory study*. The Hague: Clingendael Security and Conflict Programme.
49. Baldry, A. (2005). *SARA-C (computerised Assessment of Risks of Spousal Assault in Europe) - Daphne Programme*. Onlus: Associazione Differenza Donna.
50. Ball, J. D., Archer, R. P., Imhof, E. A. (1994). Time requirements of psychological testing: a survey of practitioners. *Journal of Personality Assessment*, 63(2), p. 239-249.
51. Bandura, A. (1973). *Aggression: A Social Learning Analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
52. Barak, G. (2009). *Criminology: An Integrated Approach*. Rowman & Littlefield Publishers.
53. Barclay, G. C. (1990). *Criminal Justice Systems in Europe – England and Wales*. Finland, Helsinki: Heuni.
54. Barlow, D. H. (2014). *Clinical Handbook of Psychological Disorders: A Step-by-Step Treatment Manual (5th ed.)*. USA, New York: Guilford Publications, Inc.
55. Barnes, J. C., Beaver, K. M. (2010). An Empirical Examination of Adolescent Limited Offending: A Direct Test of Moffitt's Maturity Gap Thesis. *Journal of Criminal Justice*, 38, p. 1176-1185.
56. Barnow, S., Lucht, M., Freyberger, H. J. (2005). Correlates of Aggressive and Delinquent Conduct Problems in Adolescence. *Aggressive Behavior*, 31, p. 24-39.
57. Baron, S. (2003). Self-control, social consequences, and criminal behavior: Street youth and the general theory of crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 40, p. 403-425.
58. Barry, D., Brown, S. (1997). *Rational Choice and Environmental Cues among Residential Burglars*. Paper presented at the annual meeting of the American Society of Criminology.
59. Bartel, P., Forth, A., Borum, R. (2003). *Development and concurrent validation of the Structured Assessment for Violence in Youth (SAVRY)*. Neobjavljeni članak.
Pristupljeno na http://www.fmhi.usf.edu/mhlp/savry/SAVRY_Research.htm
60. Bartol, C. R., Bartol, A. M. (2013). Psychological Profiling: A Focus on Threat and Risk Assessment, 171-204. *Criminal and Behavioral Profiling*. SAGE Publications.
61. Bartol, C. R., Bartol, A. M. (2008). *Introduction to Forensic Psychology: Research and Application (2nd ed.)*. SAGE Publications.
62. Bartol, C. R. (2002). *Criminal Behavior: A Psychosocial Approach*. NJ, Upper Saddle River: Prentice Hall.
63. Bašović, M. (2014). Sudija za istragu kao subjekt istrage prema Zakoniku o krivičnom postupku Crne Gore. U: Jovanović, I., Petrović-Jovanović, A. (Ur.), *Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u praksi*, p. 313-327. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
64. Batrićević, A. (2013). Osobnosti norveškog penitencijarnog sistema i njihov doprinos sprečavanju recidiva. U: Blagojević, M.,

- Stevanović, Z. (Ur.), *Prevenција kriminala i socijalnih devijacija – evropska i regionalna dobra praksa*, p. 59-83. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
65. Baumeister, R. F., Stillwell, A. M., Heatherton, T. F. (1994). Guilt: An interpersonal approach. *Psychological Bulletin*, 115, p. 243–267.
66. Bear, G. G., Uribe-Zarain, X., Manning, M. A., Shiomi, K. (2009). Shame, guilt, blaming, and anger: Differences between children in Japan and the US. *Motivation and Emotion*, 33, p. 229–238.
67. Beauregard, E., Lussier, P., Proulx, J. (2005). The role of sexual interests and situational factors on rapists' modus operandi: Implications for offender profiling. *Legal and Criminological Psychology*, 10, p. 265.
68. Beaver, K. M., Delisi, M., Wright, J. P., Vaughn, M. G. (2009). Gene environment interplay and delinquent involvement: Evidence of direct and indirect, and interactive effects. *Journal of Adolescent Research*, 24, p. 147-168.
69. Beck, A. J., Maruschak, L. M. (2001). Mental health treatment in state prisons, 2000. *Bureau of Justice Statistics special report*. Washington, DC: Government Printing Office.
70. Beck, S. J., Ollendick, T. H. (1976). Personal space, sex of experimenter, and locus of control in normal and delinquent adolescents. *Psychological Reports*, 38, p. 383–387.
71. Becker, H. S. (1963). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
72. Becerra-García, J. A., García-León, A., Egan, V. (2012). Childhood abuse history differentiates personality in sex offenders. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 23(1), p. 61–66.
73. Bejatović, S. (2014). Kaznena politika i reforma krivičnog procesnog zakonodavstva Srbije. U: Bejatović, S., Veselinović, D. (Izd.), *Kaznena politika kao instrument državne politike na kriminalitet*, p. 7-37. Banja Luka: Ministarstvo pravde Republike Srpske, Grad Banja Luka, Univerzitet u Banjoj Luci, Srpsko udruženje za krivičnopravu teoriju i praksu, JU Službeni Glasnik Republike Srpske.
74. Bejatović, S. (2010). Tužilački koncept istrage kao jedno od obeležja savremenog krivičnog procesnog zakonodavstva u zemljama bivše SFRJ i u Srbiji. U: Čolović, V. (Ur.), *Pravo zemalja u regionu*, p. 242-266. Beograd: Institut za uporedno pravo.
75. Belfrage, H., Fransson, R., Strand, S. (2000). Prediction of violence using the HCR-20: a prospective study in two maximum-security correctional institutions. *Journal of Forensic Psychiatry*, 11, p. 167-175.
76. Benda, B. B. (2001). Factors That Discriminate Between Recidivists, Parole Violators, and Nonrecidivists in a 3-Year Follow-Up of Boot Camp Graduates. *The International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45(6), p. 711-729.
77. Bennett, D. S., Sullivan, M. W., Lewis, M. (2005). Young children's adjustment as a function of maltreatment, shame, and anger. *Child Maltreatment: Journal of the American Professional Society on the Abuse of Children*, 10, p. 311–323.
78. Bennett, P., Carnie, J., Cullen, L., Gration, V., McLennan, S., Shuker, R. (2005). *Report on the Working Group on Services for People with Personality Disorder*. Forensic Mental Health Services Managed Care Network.
79. Berger, J. (2004). *Psihodijagnostika: metod procene ličnosti i ponašanja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
80. Berkowitz, L. (1962). *Aggression: A social psychological analysis*. New York: McGraw-Hill.
81. Bernasco, W., Block, R. (2009). Where Offenders Choose to Attack: A Different Choice Model of Robberies in Chicago. *Criminology*, 47, p. 93-130.
82. Bevers, B. L. (2008). *Criminal Psychological Profiling: A Comparative Study of Knowledge and Perception between police officers and Criminology and Criminal Justice Students*. Arlington: University of Texas.
83. Bingulac, N. (2015). *Pravna priroda i svrha kazne zatvora*. Novi Sad: Doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredne akademije u Novom Sadu.
84. Birmingham, L., Mason, D., Grubin, D. (1996). Prevalence of mental disorder in remand prisoners: consecutive case study. *BMJ*, 313, p. 1521 -1524.
85. Black, D. (1993). *The Social Structure of Right and Wrong*. New York, NY: Academic Press.
86. Blackburn, R., Logan, C., Donnelly, J., Renwick, J. (2008). Identifying Psychopathic Subtypes: Combining an Empirical Personality Classification of Offenders with the Psychopathy Checklist-Revised. *Journal of Personality Disorders*, 22(6), p. 604-622.
87. Blackburn, R. (2000). Risk assessment and prediction. U: McGuire, J., Mason, T., O'Kane, A., *Behavior, Crime and Legal Processes: a Guide for Legal Practitioners*, p. 178-204. Chichester: John Wiley & Sons.
88. Blackburn, R. (1998). *Psychology of criminal conduct*. Wiley Publishing.
89. Blair, S., Blair, M., Madamba, A. (1999). Racial/ethnic differences in high school students' academic performance: Understanding the interweave of social class and ethnicity in the family context. *Journal of Comparative Family Studies*, 30(3), p. 539-555.
90. Blanco, C., Grant, J., Petry, N. M., Simpson, H. B., Alegria, A., Liu, S. M., Hasin, D. (2008). Prevalence and Correlates of Shoplifting in the United States: Results from the National Epidemiological Survey on Alcohol and Related Conditions (NESARC). *American Journal of Psychiatry*, 165, p. 905-913.
91. Blaske, D. M., Borduin, C. M., Henggeler, S. W., Mann, B. J. (1989). Individual, family, and peer characteristics of adolescent sex offenders and assaultive adolescents. *Developmental Psychology*, 25, p. 846-855.
92. Blatt, S. J. (1974). Levels of object representation in anaclitic and introjective depression. *Psychoanalytic Study of the Child*, 29, p. 107–157.
93. Blickle, G., Schlegel, A., Fassbender, P., Klein, U. (2006). Some personality correlates of business white-collar crime. *Applied Psychology: An International Review*, 55(2), p. 220-233.
94. Blum, K., Cull, J. G., Braverman, E. R., Comings, D. E. (1996). Reward Deficiency Syndrome. *American Scientist*, 84, p. 132-145.

95. Blumstein, A., Nakamura, K. (2009). Redemption in the presence of widespread criminal background checks. *Criminology*, 47, p. 327–360.
96. Boccardi, M., Ganzola, R., Rossi, R., Sabattoli, F., Laakso, M. P., Repo-Tiihonen, E., Vaurio, O., Könönen, M., Aronen, H. J., Thompson, P. M., Frisoni, G. B., Tiihonen, J. (2010). Abnormal Hippocampal Shape in Offenders with Psychopathy. *Human Brain Mapping*, 31, p. 438–47.
97. Boehm, V. R. (1968). Mr Prejudice, Miss Sympathy, and the authoritarian personality: An application of psychological measuring techniques to the problem of jury bias. *Wisconsin Law Review*, 3, p. 734–750.
98. Boer, D., Tough, S., Haaven, J. (2004). Assessment of Risk Manageability of Intellectually Disabled Offenders. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 17(4), p. 275.
99. Boetticher, A. (2008). German criminal and prison policy. *Stavern - Prison policy and prisoners' rights, Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, 361-390. Norway, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
100. Bogue, B., Campbell, N., Clawson, E. (2004). *Implementing evidence-based practice in community corrections*. Washington, DC: National Institute of Corrections.
101. Bojadjeva, J. (1995). *World factbook of Criminal Justice Systems - Bulgaria*. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics. Pristupljeno na <http://www.bjs.gov/content/pub/ascii/WFBCJBUL.TXT>
102. Bonta, J. (2002). Offender Risk Assessment: Guidelines for Selection and Use. *Criminal Justice and Behavior*, 29 (4), p. 355-379.
103. Bonta, J., Law, M., Hanson, K. (1998). Prediction of criminal and violent recidivism among mentally disordered offenders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 123, p. 123–142.
104. Boon, J. (1997). The Contribution of Personality Theories to Psychological Profiling. U: Jackson, J., Berkerian, D. (Eds.), *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*. Wiley, Chichester.
105. Boothby, J. L., Clements, C. B. (2000). A national survey of correctional psychologists. *Journal of Criminal Justice and Behavior*, 27, p. 716-732.
106. Bornstein, R. F. (2003). Psychodynamic Models of Personality. U: Millon, T., Lerner, M. J., Weiner, I. B., *Handbook of Psychology – Volume 5: Personality and Social Psychology*, p. 117-135. New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
107. Bornstein, R. F. (1999). Criterion validity of objective and projective dependency tests: A meta-analytic assessment of behavioral prediction. *Psychological Assessment*, 11, p. 48-57.
108. Borum, R. (2003b). Not guilty by reason of insanity. U: Grisso, T. (Ed.), *Evaluating competencies: Forensic assessments and instruments (2nd ed.)*, p. 193–228. New York: Kluwer/Plenum.
109. Borum, R., Grisso, T. (1995). Psychological test use in criminal forensic evaluations. *Professional Psychology: Research and Practice*, 26, p. 465-473.
110. Bošković, A. (2013). Analiza primene pojedinih adversijalnih krivičnoprocesnih instituta u kontinentalnom krivičnoprocesnom zakonodavstvu. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 51(1), p. 75-94.
111. Bošković, M. (2000). *Kriminologija sa penologijom: Homo criminis – zločinac, deo I, Kriminalna etiologija*. Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
112. Bošković, M., Skakavac, Z. (2012). *Kriminologija*. Banja Luka: Fakultet za bezbjednost i zaštitu.
113. Bošnjak, M. (2003). Slovenia. U: Delmas-Marty, M., Giudicelli-Delage, G., Lambert-Abdelgawad, E. (Eds.), *L'harmonisation des sanctions pénales en Europe*, p. 157-171. Paris: Société de législation comparée.
114. Bourque, J., LeBlanc, S., Utzschneider, A., Wright, C. (2009). *The Effectiveness of Profiling from a National Security Perspective*. Canadian Human Rights Commission and Canadian Foundation on Race Relations.
115. Boyd, N. (2000). *The beast within: Why men are violent*. Vancouver, BC: Greystone Books.
116. Bowlby, J. (1944). Forty-four juvenile thieves. *International Journal of Psychoanalysis*, 25, p. 1–57.
117. Braithwaite, J., Mugford, S. (1994). Conditions of successful reintegration ceremonies: Dealing with juvenile offenders. *British Journal of Criminology*, 34, p. 139–171.
118. Breault, K. D., Kposowa, A. J. (1997). “The Effects of Marital Status on Adult Female Homicides in the United States.” *Journal of Quantitative Criminology*, 13, p. 217-230.
119. Brennan, P. A., Grekin, E. R., Mednick, S. A. (1999). Maternal smoking during pregnancy and adult male criminal outcomes. *Archives of General Psychiatry*, 56, p. 215-219.
120. Brennan, T., Dieterich, W., Ehret, B. (2009). Evaluating the predictive validity of the COMPAS risk and needs assessment system. *Criminal Justice and Behavior*, 36, p. 21-40.
121. Briken, P., Habermann, N., Berner, W., Hill, A. (2005). The Influence of Brain Abnormalities on Psychosocial Development. Criminal History and Paraphilias in Sexual Murderers, *Journal of Forensic Sciences*, 50, p. 1-5.
122. Brinc, F. (2002). Kriminologija v penologiji. U: Meško, G. (Ur.), *Vizije slovenske kriminologije*, p. 251-269. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Visoka Policijsko-Varnostna škola.
123. British Embassy Budapest. (2012). *General information for British nationals detained in Hungary*. British Embassy Budapest Consular Section.
124. Brody, G. H., Ge, X., Kim, S. Y., Murry, V. M., Simons, R. L., Gibbons, F. X., Gerrard, M., Conger, R. D. (2003). “Neighborhood Disadvantage Moderates Associations of Parenting and Older Sibling Problem Attitudes and Behavior with Conduct Disorders in African

- American Children.” *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, p. 211–222.
125. Brook, D., Taylor, C., Gunn, J., Maden, A. (1996). Point prevalence of mental disorder in unconvicted male prisoners in England and Wales. *BMJ*, 313, p. 1524-1527.
 126. Brookman, F. (2005). *Understanding Homicide*. London, UK: Sage Publications.
 127. Brooks, A., Eisenhart, C. (2009). Characteristics of European Union Justice Systems. *National Institute of Justice*.
 128. Brown, R., Davenport, J. (2012). *Forensic Science: Advanced Investigation*. Belmont: Brooks/Cole, Cengage learning.
 129. Brown, S. E., Esbensen, F. A., Geis, G. (2010). *Criminology: Explaining Crime and Its Context (7th ed.)*. New Providence, NJ: Matthew Bender and Company, Inc.
 130. Bruinsma, G., Weisburd, D. (2014). *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. USA, New York: Springer.
 131. Bubalović, T. (2013). Hrvatsko kazneno zakonodavstvo i skraćeni kazneni postupci. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 1(13), p. 115-149.
 132. Bucy, P. H., Formby, E. P., Raspanti, M. S., Rooney, K. E. (2008). Why do they do it?: The motives, mores, and character of white collar criminals. *St. John Review*.
 133. Budimlić, M. (2015). *Kriminološki glosarij*. Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu. Pristupljeno na <http://www.fkn.unsa.ba/>
 134. Buffington-Vollum, J. K., Edens, J. F., Johnson, D. W., Johnson, J. K. (2002). Psychopaths as a predictor of institutional misbehaviour among sex offenders: A prospective replication. *Criminal Justice and Behaviour*, 29, p. 497-511.
 135. Bukelić, J. (2000). *Socijalna psihijatrija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
 136. Bunge, M. (2004). How does it work: The search of explanatory mechanisms. *Philosophy of the social sciences*, 34, p. 82-110.
 137. Bureau of Democracy, Human Rights and Labor. (2011). Denmark. *Country Reports on Human Rights Practices for 2011*, p. 1-15. United States Department of State.
 138. Burman, M., Armstrong, S., Batchelor, S., McNeill, F., Nicholson, J. (2007). *Research and Practice in Risk Assessment and Risk Management of Children and Young People Engaging in Offending Behaviours: A Literature Review*. Scotland, Glasgow: Risk Management Authority and The Scottish Center for Crime and Justice Research.
 139. Burton, J. M., Marshall, L. A. (2005). “Protective Factors for Youth Considered at Risk of Criminal Behaviour: Does Participation in Extracurricular Activities Help?” *Criminal Behaviour and Mental Health*, 15, p. 46–64.
 140. Burton, V., Cullen, F., Evans, D., Dunaway, G. (1994). Reconsidering strain theory: operationalization, rival theories, and adult criminality. *Journal of Quantitative Criminology*, 10, p. 213-239.
 141. Burton, V., Cullen, F. (1992). The empirical status of strain theory. *Journal of Crime and Justice*, 15, p. 1-30.
 142. Bush, J. (1995). Teaching self-risk management to violent offenders. U: McGuire, J., *What works: Reducing reoffending—Guidelines from research and practice*, p. 139–154. Chichester: Wiley.
 143. Buss, A. (1961). *The psychology of aggression*. New York: Wiley.
 144. Bussert, T., Vancee, S. (2005). Sentencing Reform Act 1984. U: Bosworth, M. (Ed.), *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, p. 885-889. US, Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
 145. Butler, M. (2008). *Actuarial Prediction of Institutional Maladjustment and Recidivism in Severe Male Juvenile Offenders*. Florida State University.
 146. Butorac, K. (2011). Geografija kriminaliteta – kriminološki i kriminalistički diskursi. *Policija i sigurnost*, 3, p. 363-379.
 147. Buzarovska – Lazetic, G., Kosevaliska, O., Nanev, L. (2015). The “Extension” of the Roman Criminal Law in Today’s Macedonian Criminal Laws. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(2), p. 318-323.

C

148. Cale, E. M. (2006). A quantitative review of the relations between the ‘Big 3’ higher order personality dimensions and antisocial behaviour. *Journal of Research in Personality*, 40, p. 250–84.
149. Campbell, M. A., French, S., Gendreau, P. (2009). The Prediction of Violence in Adult Offenders: A Meta-Analytic Comparison of Instruments and Methods of Assessment. *Criminal Justice and Behavior*, 36(6), p. 567–590.
150. Canter, D. (2004). Offender Profiling and Investigative Psychology. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 1, p. 1–15.
151. Canter, D. (2003). *Mapping Murder: The Secrets of Geographical Profiling*. London: Virgin Books.
152. Canter D. (2000). Investigative Psychology. U: Siegel, J., Knupfer, G., Saukko, P. (Eds.), *Encyclopedia of Forensic Science*. Boston: Academic Press.
153. Canter, D. (2000). Offender Profiling and Criminal Differentiation. *Journal of Criminal and Legal Psychology*.
154. Canter, D. (1999). Equivocal Death. Profiling in Policy and Practice. U: Canter, D., Alison, L. (Eds.), *Profiling in Policy and Practice*. Aldershot: Ashgate Publishing.
155. Canter, D. (1998). Profiling as Poison. *Interalia*, 2(1), p. 10–11.
156. Canter, D. (1995). Psychology of offender profiling. U: Bull, R., Carson, D., *Handbook of psychology in legal contexts*, p. 343-355. Chichester, UK: John Wiley and Sons.
157. Canter, D. (1994). *Criminal Shadows: Inside the Mind of the Serial Killer*. London: HaperCollins.

158. Canter, D. (1989). Offender Profiles. *The Psychologist*, 2(1), p. 12–16.
159. Cape, E. (2010). England and Wales country report. U: Cape, E., Namoradze, Z., Smith, R., Spronken, T., *Effective Criminal Defence in Europe*. Antwerpen-Oxford: Intersentia.
160. Capeci, J. (2006). *Will the Real Mafia Stand Up*. New York: New York Times, (Mar. 5): WK5.
161. Carson, D., Bull, R. (2003). *Handbook of Psychology in Legal Context*. Chichester: Wiley.
162. Casey, P. M., Elek, J. K., Warren, R. K., Cheesman, F., Kleiman, M., Ostrom, B. (2014). *Offender Risk & Needs Assessment Instruments: A Primer for Courts*. National Center for State Courts.
163. Caspi, A., Moffitt, T. E., Silva, P. A., Stouthamer-Loeber, M., Krueger, R. F., Schmutte, P. S. (1994). Are some people crime prone? Replications of the personality-crime relationship across countries, genders, races, and methods. *Criminology*, 32(2), p. 163-195.
164. Casey, P. M., Warren, R. K., Elek, J. K. (2011). Appendix A: Profiles of Assessment Instruments. *Using Offender Risk and Needs Assessment Information at Sentencing: Guidance for Courts from a National Working Group*. National Center for State Courts.
165. Castrillo, M. C. (2008). The Spanish penitentiary system. *Stavern - Prison policy and prisoners' rights, Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, p. 549-558. Norway, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
166. Catalano, R. F., Park, J., Harachi, T. W., Haggerty, K. P., Abbott, R. D., Hawkins, J. D. (2005). Mediating the effects of poverty, gender, individual characteristics, and external constraints on antisocial behavior: A test of the Social Development Model and implications for developmental life-course theory. U: Farrington, D. P. (ed.), *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, p. 93–123. New Brunswick, NJ: Transaction.
167. Catalano, R.F., Arthur, M. W., Hawkins, J. D., Bergland, L., Olson, J. J. (1998). U: Loeber, R., Farrington, D. P. (eds.). *Serious and Violent Juvenile Offenders: Risk Factors and Successful Interventions*, p. 248–283. Thousand Oaks, CA: Sage.
168. Catchpole, R., Gretton, H. (2003). The Predictive Validity of Risk Assessment With Violent Young Offenders: A 1 year examination of criminal outcome. *Criminal Justice and Behavior*, 30(6), p. 688-708.
169. Cavadino, M., Dignan, J. (2008). Penal Systems: a comparative approach. *European Journal of Probation*, 1(1), p. 83-86. University of Bucharest.
170. Cernkovich, S. A. (1978). Evaluating Two Models of Delinquency Causation: Structural Theory and Control Theory. *Criminology*, 16, p. 335-352.
171. Chaiken, J. M., Chaiken, M. R. (1990). Drugs and predatory crime. U: Tonry, M., Wilson, J. Q. (Eds.), *Drugs and crime*, 13, p. 241-320. Chicago: University of Chicago Press.
172. Chaiken, M. R., Johnson, B. D. (1988). *Characteristics of different types of drug-involved offenders*. Washington, D.C.: U. S. Department of Justice, National Institute of Justice, Office of Communication and Research Utilization.
173. Chanmugam, A., Triplett, P., Kelen, G. (2013). *Emergency Psychiatry*. USA, New York: Cambridge University Press.
174. Chisum, W. J., Turvey, B., (2007). *Crime Reconstruction*. Boston: Elsevier Science.
175. Christiansen, J. L., Gryzbowski, J. M. (1993). *Biology of Aging*. Boston: Mosby.
176. Cid, J. (2012). The penitentiary system in Spain: The use of imprisonment, living conditions and rehabilitation. *Punishment and Society*, 7(2), p. 147-166. Los Angeles: SAGE Publications.
177. CIRViS. (2013). National Report on Italy. *Reducing Prison Population: advanced tools of justice in Europe*. Criminal Justice Programme of the European Union.
178. Clarke, R. V. (1992). Introduction. U: Clarke, R. V. (ed.), *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. Guilderland, NY: Harrow & Heston.
179. Cleckley, H. M. (1941). *The Mask of Sanity: An Attempt to Reinterpret the So-Called Psychopathic Personality*. St. Louis, MO: Mosby.
180. Clements, C., McKee, J., Jones, S. (1984). *Offender needs assessments: Models and approaches*. Washington, D.C.: National Institute of Corrections
181. Cloward, R. A., Ohlin, L. E. (1960). *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. New York, NY: The Free Press.
182. Cloward, R. (1959). Illegitimate means, anomie, and deviant behavior. *American Sociological Review*, 24, p. 164-176.
183. Cockram, J. (2005). Careers of offenders with an intellectual disability: the probabilities of rearrest. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49(7), p. 525-536.
184. Cohen, L., Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activities Approach. *American Sociological Review*, 44, p. 588-608.
185. Colleen, A. D. (2005). Canada. U: Bosworth, M. (Ed.), *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, p. 91-96. US, Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
186. Collins, J. M., Schmidt, F. L. (1993). Personality, integrity, and white collar crime: A construct validity study. *Personnel Psychology*, 36, p. 295-311.
187. Collins, R. E. (2004). Onset and Desistence in Criminal Careers: Neurobiology and the Age-Crime Relationship. *Journal of Offender Rehabilitation*, 39(3), p. 1-19. The Haworth Press, Inc.
188. Conger, R. D. (1976). Social Control and Social Learning Models of Delinquent Behavior. *Criminology*, 14, p. 17-40.
189. Cozijmans, P. (1999). Crime and sentence. *Ethics*. [online version].
Pristupljeno na <http://paulcozijmans.com/ethics/crime.html>

190. Cooke, D., Michie, C., Hart, D., Clark, D. (2005). Assessing psychopathy in the UK: concerns about cross-cultural generalisability. *British Journal of Psychiatry*, 186, p. 335-341.
191. Copas, J., Marshall, P., Tarling, R. (1996). Predicting Reoffending for Discretionary Conditional Release. *HMSO Research Study No. 150*. London: Home Office.
192. Copson, G. (1995). Coals to Newcastle? Part 1: A Study of Offender Profiling. *Police Research Group Special Interest Series*, Paper 7. London: Home Office.
193. Corey, G. (2012). *Theory & Practice of Group Counseling (8th ed.)*. Belmont: Brooks/Cole, Cengage learning.
194. Cormier, R. B. (1997). Yes, SIR! A stable risk prediction tool. *Forum on Corrections Research*, 9(1), 3-7.
195. Cornish, D., Clarke, R. (1986). *The reasoning criminal: rational choice perspectives on offending*. New York: Springer.
196. Coulson, G., Ilacqua, G., Nutbrown, V., Guilrekas, D., Cudjoe, F. (1996). Predictive utility of the LSI for incarcerated female offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 23, p. 722-724.
197. Coyle, A. (2009). *A Human Rights Approach to Prison Management - Handbook for Prison Staff (2nd Ed.)*. UK, London: International Centre for Prison Studies.
198. Coyle, A. (2002). *Managing prisons in a time of change*. London: International Centre for Prison Studies.
Pristupljeno na <http://www.prisonstudies.org/>.
199. Craig, L. A., Beech, A. R., Browne, K. D. (2006). Cross-validation of the risk matrix 2000 sexual and violent scales. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(5), p. 612-633.
200. Csongor, H. (2002). The Modification of New Hungarian Criminal Procedure Code. *Jogelméleti Szemle*, 2002(4).
Pristupljeno na <http://jesz.ajk.elte.hu/herke12.html>
201. Cullen, F. T., Gendreau, P. (2000). Assessing Correctional Rehabilitation: Policy, Practice, and Prospects. U: Horney, J. (ed.), *Criminal Justice 2000: Changes in Decision Making and Discretion in the Criminal Justice System*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
202. Cullen, F. (1994). Social support as an organizing concept for criminology: Presidential address to the academy of criminal justice sciences. *Justice Quarterly*, 11, p. 527-559.
203. Cutler, B. L. (2008). *Encyclopedia of Psychology and Law: Volume 1 & 2*. California: Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Č

204. Čarni, M., Košek, Š. (2013). *A Guide to the Republic of Slovenia Legal System and Legal Research*. GlobaLex.
Pristupljeno na <http://www.nyulawglobal.org/globalex/slovenia1.html>

Ć

205. Čeranić, J. (2010). Strategija regulatorne reforme: Hrvatska, Federacija BiH i Crna Gora. U: Čolović, V. (Ur.), *Pravo zemalja u regionu*, p. 301-316. Beograd: Institut za uporedno pravo.
206. Ćirić, Z. (2014). Sudsko-psihijatrijski aspekt mentalnih poremećaja nastalih zloupotrebom droga. *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, LIII(68), p. 553-574.

D

207. Dahle, K. P. (2006). Strengths and limitations of actuarial prediction of criminal reoffence in a German prison sample: A comparative study of LSI-R, HCR-20 and PCL-R. *International Journal of Law and Psychiatry*, 29, p. 431 – 442.
208. Dalgard, O. S., Kringlen, E. (1976). Norwegian Twin Study of Criminality. *British Journal of Criminology*, 16(3), p. 213-232.
209. Dammer, H. R., Bindzus, D., Martens, H. (2011). Perceptions of German Prison Officials While Visiting American Correctional Facilities: An Example of a Fruitful International Collaboration. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(7), p. 1020-1033.
210. Davidson, W. S., Redner, R., Admur, R., Mitchell, C. (1990). *Alternative Treatments for Troubled Youth: The Case of Diversion from the Justice System*. New York, NY: Plenum Press.
211. Davis, M. E. (2004). *Social Maladjustment: A Guide to Differential Diagnosis and Educational Options*. Wayne: Wayne County Regional Educational Service Agency and Resa.
212. Davis, R., Lurigio, A. (1996). *Fighting back: neighborhood antidrug strategies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
213. Dawes, R. M., Faust, D., Meehl, P. E. (1989). Clinical versus actuarial judgment. *Science*, 243(4899), p. 1668-1674.
214. Deci, E. L., Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: human needs and the selfdetermination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, p. 227-268.
215. Delić, N. (2012). Sudska psihologija kao nastavna i naučna disciplina. *Crimen*, III(1), p. 39-53.
216. Delić, N. (2010). Pojam krivice u krivičnom zakonodavstvu Makedonije. U: Čolović, V. (Ur.), *Pravo zemalja u regionu*, p. 126-145. Beograd: Institut za uporedno pravo.
217. Dell, C. A., Boe, R. (2000). An Examination of Aboriginal and Caucasian women offender risk and needs factors. *Research Branch Correctional Service of Canada*. Unpublished document, p. 1-17.
218. Demuth, S., Brown, S. L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence

- versus parental gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 41, p. 58–81.
219. Department for International Development. (2006). *Analiza djelotvornosti i efikasnosti sektora izvršenja krivičnih sankcija u Bosni i Hercegovini*. Department for International Development.
220. Desmarais, S. L., Singh, J. P. (2013). *Instruments for Assessing Recidivism Risk: A Review of Validation Studies Conducted in the U.S.* New York: Council of State Governments Justice Center.
- Pristupljeno na http://www.internetjournalofcriminology.com/Dewhurst_Justification_of_Imprisonment_IJC_Dec_2012.pdf
221. Dewhurst, N. (2012). A Critical Analysis of the Justifications of Imprisonment as Punishment and the Culture of Punitiveness in Comparison to the Realities of Prison Life within England and Wales. *Internet journal of Criminology*.
222. Devine, D. J., Clayton, L. D., Dunford, B. B., Seying, R. P., Pryce, J. (2001). Jury decision making: 45 years on deliberating groups. *Psychology, Public Policy and Law*, 7(3), p. 622–727.
223. Di Tullio, B. (1970). *Horizons in clinical criminology*. New York: New York University.
224. Dickson, B. (1998). The Right to a Fair Trial in England and Wales. U: Weissbrodt, D., Wolfrum, R. (Eds.), *The Right to a Fair Trial*, p. 487-512. Berlin: Springer-Verlag.
225. Dillehay, R. C., Nietzel, M. T. (1985). Juror experience and jury verdicts. *Law and Human Behavior*, 9, p. 179–191.
226. Dimitrov, V., Minov, B., Shumkova, L., Petrova, B. (2014). *The Bulgarian Legal System and Legal Research*. Globalex. Pristupljeno na <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Bulgaria1.htm>
227. Dishion, T. J., McCord, J., Poulin, F. (1999). When interventions harm: Peer groups and problem behavior. *American Psychologist*, 54, p. 755–764.
228. Dodge, K. (1986). A social information processing model of social competence in children. *Minnesota Symposium in Child Psychology*, 8, p. 77–125.
229. Dodge, M., Geis, G. (2006). Fieldwork with the Elite: Interviews with White-Collar Criminals. U: Hobbs, D., Wright, R. (eds.), *The Sage Handbook of Field Work*, p. 79-92. London, UK: Sage.
230. Dolan, M., Davis, M. (2006). Reliability and validity of the Psychopathy Checklist: Youth Version in a UK sample of conduct disordered boys. *Personality and Individual Differences*, 40(1), p. 65-75.
231. Dolan, M., Doyle, M. (2000). Violence risk prediction - clinical and actuarial measures and the role of the Psychopathy Checklist. *British Journal of Psychiatry*, 177, p. 303-11.
232. Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O. H., Sears, R. R. (1939). *Frustration and Aggression*. New Haven: Yale University Press.
233. Dombady, A. (2002). Hungarian Corrections System. *Crime and Justice International*, 18(67). Pristupljeno na <http://www.cjimagazine.com/archives/cji6e03.html?id=13>
234. Doni, C. (2013). *Reconsidering the "New Penology": Risk Management, Dangerousness and Judicial Decision-Making*. Canada, Ontario: University of Ontario.
235. Donovan, D. M. (1989). Driving while intoxicated. Different roads to and from the problem. *Criminal Justice and Behaviour*, 16, p. 270-298.
236. Donovan, D. M., Marlatt, G. A., Salzberg, P. M. (1983). Drinking behavior, personality factors and high-risk driving. *Journal of Studies on Alcohol*, 44, p. 395-428.
237. Douglas, J., Ressler, R., Burgess, A. W., Hartman, C. (1986). Criminal profiling from crime scene analysis. *Behavioral Sciences & the Law*, 4, p. 401-421.
238. Doyle, M., Dolan, M., McGovern, J. (2002). The validity of North American risk assessment tools in predicting in-patient violent behaviour in England. *Legal and Criminological Psychology*, 7, p. 141-154.
239. Dowden, C., Andrews, D. (2000). Effective Correctional Treatment and Violent Reoffending: A Meta-Analysis. *Canadian Journal of Criminology*, 42, p. 449–467.
240. Dowden, C., Andrews, D. (1999a). What works for female offenders: A meta-analytic review. *Crime and Delinquency*, 45(4), p. 438-452.
241. Dowden, C., Andrews, D. (1999b). What works for young offender treatment: A meta-analysis. *Forum on Corrections Research*, 11, p. 21-24.
242. Drenkhahn, K. (2014). European Perspectives on Long-Term Imprisonment. U: Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, p. 1403-1411. New York, USA: Springer.
243. Drogin, E. Y., Dattilio, F. M., Sadoff, R. L., Gutheil, T. G. (2011). *The Handbook of Forensic Assessment: Psychological and Psychiatric Perspectives*. New Jersey, Hoboken: John Wiley & Sons.
244. Du Preez, N. (2003). *Integrated Offender Administration Through Correctional Case Management*. University of South Africa.
245. Du Toit, E. (2003). *An evaluation of the MMPI-2 using South African pre-trial forensic patients: Prediction of criminal responsibility and assessment of personality characteristics*. The Rhodes University.
246. Duffy, S. (2011). *Malingering Psychological Symptoms: An Empirical Review*. Illinois State University.
247. Duncan, G. J., Wilkerson, B., England, P. (2003). *Cleaning up Their Act: The Impacts of Marriage and Cohabitation on Licit and Illicit Drug Use*. Unpublished paper. Evanston, IL: Northwestern University.
248. Duncan, S., Ausborn, D. (2002). The use of reliable digits to detect malingering in a criminal forensic pretrial population. *Assessment*, p. 56-61.

249. Durnescu, I., Petronel. M. D., Catalin, B. (2010). Prisoner Rehabilitation in Romania. *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 12(2), p. 181-195. Maribor: Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.
250. Durnescu, I. (2008). Romania. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 869-905. Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publishers (WLP).
251. Durkheim, E. (1897/1951). *Suicide: A Study in Sociology*. New York, NY: The Free Press.

D

252. Đurđić, V. (2014). Novi krivični postupak Srbije – novi razlozi za usklađivanje sa evropskim pravnim standardima. *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, LIII(68), p. 473-491.
253. Đurić, A. (2010). Krivica i kriminalni motiv u Krivičnom Zakoniku Srbije. *Međunarodna i nacionalna saradnja i koordinacija u suprotstavljanju kriminalitetu*, 3(1), p. 355-366.

E

254. Ebisike, N. (2008). *The Use of Offender Profiling in the Courtroom: the use and abuse of expert witness testimony*. US, Westport: Praeger Publishers.
255. Ebisike, N. (2007). *The Use of Offender Profiling Evidence in Criminal Cases*. Golden Gate University School of Law.
256. Edens, J. F., Poythress, N. G., Watkins-Clay, M. M. (2007). Detection of malingering in psychiatric unit and general population prison inmates: A comparison of the PAI, SIMS, and SIRS. *Journal of Personality Assessment*, 88(1), p. 33-42.
257. Edens, J., Skeem, J., Douglas, K. (2006). Incremental validity analysis of the Violence Risk Appraisal Guide and the Psychopathy Checklist: Screening Version in a civil psychiatric sample. *Assessment*, 13(3), p. 368-374.
258. Egan, V., Lewis, M. (2011). Neuroticism and agreeableness differentiate emotional and narcissistic expressions of aggression. *Personality and Individual Differences*, 50, p. 845-850.
259. Eisenberg, M., Bryl, J., Fabelo, T. (2009). *Validation of the Wisconsin Department of Correction Risk Assessment Instrument*. New York: Council of State Governments Justice Center.
260. Eley, T. C., Lichtenstein, P., Moffitt, E. T. (2003). A Longitudinal Behavioral Genetic Analysis of the Etiology of Aggressive and Nonaggressive Antisocial Behavior. *Development and Psychopathology*, 15, p. 383-402.
261. Elliott, D. S., Ageton, S. S., Canter, R. J. (1979). An Integrated Theoretical Perspective on Delinquent Behavior. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 16, p. 3-27.
262. Elliott, R. T. (2010). Examining the relationship between personality characteristics and unethical behaviors resulting in economic crime. *Ethical Human Psychology and Psychiatry*, 12(3), p. 269-276.
263. Ellis, L., Shyamal, D. (2012). Delinquency, Androgens, and the Family: A Test of Evolutionary Neuroandrogenic Theory. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(8), p. 966-984.
264. Ellis, L. (2005). A Theory Explaining Biological Correlates of Criminality. *European Journal of Criminology*, 2, p. 287-315.
265. Ellis, R., O'Hara, M., Sowers, K. (1999). Treatment profiles of troubled female adolescents: Implications for judicial disposition. *Juvenile and Family Court Journal* (Summer), p. 25-40.
266. Eriksson, A., Hodgins, S., Tengstrom, A. (2005). Verbal intelligence and offending among men with schizophrenia. *International Journal of Forensic Mental Health*, 4, p. 191-200.
267. Espartero, P. (2008). Spain. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 1001-1025. Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publishers (WLP).
268. Ettore, E. (1992). *Women and Substance Use*. Basingstoke: Macmillan.
269. Exner, J. J. (1978). *The Rorschach: A Comprehensive System. Volume 2: Current Research and Advanced Interpretation*. UK: John Wiley & Sons.
270. Eysenck, H. J. (1987). Personality theory and the problems of criminality. U: McGurk, B. J., Thornton, D. M., Williams, M. (eds), *Applying Psychology to Imprisonment: Theory & Practice*. London: HMSO.
271. Eysenck, H. J. (1977). *Crime and Personality*. London: Routledge & Kegan Paul.

F

272. Fameli, E., Soggi, F. (2007). *Guide to Italian Legal Research and Resources on the Web*. Globalex. Pristupljeno na <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Italy.htm>
273. Farabee, D., Zhang, S., Roberts, R., Yang, J. (2010). *COMPAS validation study: Final report*. Los Angeles: Semel Institute for Neuroscience and Human Behavior University of California.
274. Farrington, D. P. (2010). Life-course and developmental theories in criminology. U: McLaughlin, E., Newburn, T., *The SAGE handbook of criminological theory (eds.)*, p. 248-271. London: SAGE Publications Ltd.
275. Farrington, D. P. (2005). Childhood Origins of Antisocial Behaviour. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, p. 177-190.
276. Farrington, D. P. (1997). The relationship between low resting heart rate and violence. U: Raine, A., Brennan, P. A., Farrington, D. P., Mednick, S. A., *Biosocial Bases of Violence*, p. 89-105. New York: Plenum.
277. Farrington, D. F., West, D. J. (1995). Effects of Marriage, Separation and Children on Offending by Adult Males'. U: Blau, Z. S.,

- Hagan, J. (eds.), *Current Perspectives on Aging and the Life Cycle*, 4. Greenwich, CT: JAI Press.
278. Farrington, D., Gallagher, B. Morley, L., Ledger, R. (1986). Unemployment, school leaving and crime. *British Journal of Criminology*, 26, p. 335-356.
279. Fast, D. K., Conry, L, Loock, C. A. (1999). Identifying Fetal Alcohol Syndrome among youth in the criminal justice system. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 20, p. 370-372.
280. Fazel, S., Baillargeon, J. (2011). The health of prisoners, *Lancet*, 377, p. 956-965.
281. Fazel, S., Danesh, J. (2002). Serious mental disorder in 23000 prisoners: a systematic review of 62 surveys. *Lancet*, 359, p. 545-550.
282. Federico, V. (2010). *Organized Crime*. New York, NY: Routledge.
283. Feely, M. M., Simon, J. (1992). The New Penology: Notes on the Emerging Strategy of Corrections and its Implications. *Criminology*, 30(4), p. 449-474.
284. Fenwick, C. R. (1982). Juvenile Court Intake Decision Making: The Importance of Family Affiliation. *Journal of Criminal Justice*, 10, p. 443-453.
285. Fergusson, D. M., Woodward, L. L., Horwood, J. (1998). Maternal smoking during pregnancy and psychiatric adjustment in late adolescence. *Archives of General Psychiatry*, 55, p. 721-727.
286. Ferguson, J. L. (2002). Putting the “what works” research into practice: An organizational perspective. *Criminal Justice and Behavior*, 29(4), p. 472-492.
287. Firestone, P., Peters, S. (1983). Minor physical anomalies and behavior in children: A review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 13, p. 411-425.
288. Fishbein, D. (2001). *Biobehavioral perspectives in criminology*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing.
289. Fišer, Z. (2015). Tužilac kao subjekt glavnog pretresa – slovenačko zakonodavstvo i iskustva. U: Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.), *Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 141-154. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
290. Fleener, F. T. (1999). Family as a factor in delinquency. *Psychological reports*, 85, p. 80-81.
291. Floud, J., Young, W. (1981). *Dangerousness and Criminal Justice*. London: Heinemann.
292. Fogel, B. S., Schiffer, R. B., Rau, S. M. (2000). *Synopsis of Neuropsychiatry*. New York: Lippincott, Williams, and Wilkins.
293. Foglia, W. D. (2000). Adding an explicit focus on cognition to criminological theory. U: Fishbein, D. H. (Ed.), *The science, treatment, and prevention of antisocial behaviors: Application to the criminal justice system*, p. 10-25. Kingston: Civic Research Institute.
294. Fontaine, N., Carbonneau, R., Barker, E. D., Vitaro, F., Hébert, M., Côté, S. M., Nagin, D. S., Zoccolillo, M., Tremblay, R. E. (2008). “Girls’ Hyperactivity and Physical Aggression During childhood and Adjustment Problems in Early Adulthood.” *Archives of General Psychiatry*, 65, p. 320–328.
295. Ford, H., Beech, A. (2003). *The Effectiveness of the Wolvercote Clinic Residential Treatment Programme in Producing Short-term Treatment Changes and Reducing Sexual Reconvictions*. National Probation Service for England and Wales.
296. Framingham, J. (2011). Millon Clinical Multiaxial Inventory (MCMI-III). *Psych Central*.
Pristupljeno na <http://psychcentral.com/>
297. Frangež, D., Šifrer, J. (2010). Overview of Inmates’ Treatment in Slovenia. *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 12(2), p. 217-234. Maribor: Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.
298. Fry, F. D. (1949). A study of the personality traits of college students, and of state prison inmates as measured by the Minnesota Multiphasic Personality Inventory. *Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 28, p. 439-449.
299. Funahashi, S. (2001). Neuronal mechanisms of executive control by the prefrontal cortex. *Neuroscience Research*, 39, p. 147-165.
300. Fylan, F., Hempel, S., Grunfeld, B., Connor, M., Lawton, R. (2006). Effective interventions for speeding motorists. *Road Safety Research Report No. 66*. London: Department of Transport.

G

301. Galindo, S. A. (1998). Recuento criminológico. *Instituto de Investigaciones Jurídicas*, 95, p. 1499-1514.
302. Gandini, L., Zinna, S. (2008). Italy. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 487-523. Netherlands, Nijmegen: aolf Legal Publishers (WLP).
303. Garrett, M., Lerman, M. (2007). CBT for psychosis for long-term inpatients with a forensic history. *Psychiatric Services*, 58(5), p. 712–713.
304. Gavin, P. (2012). A Policy of Mandatory Sentencing for Dangerous Offenders: Lessons from England and Wales. *The Journal of Social Criminology*, 1(1).
Pristupljeno na <http://crimsoc.org/>
305. Geberth, V. J. (2006). *Practical Homicide Investigations: Tactics, Procedures, and Forensic Techniques (4th ed.)*. Boca Raton, CRC Press/Taylor and Francis.
306. Geis, G. (2007). *White-Collar and Corporate Crime*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
307. Gendreau, P., French, S., Taylor, A. (2002). *What works (what doesn't) revised 2002: The principles of effective correctional treatment*. Unpublished manuscript, University of New Brunswick: Canada.
308. Gendreau, P., Little, T., Goggin, C. (1996). A meta-analysis of adult offender recidivism: What works. *Criminology*, 34, p. 575-607.

309. Gendreau, P., Andrews, D., Goggin, C., Chanteloupe, F. (1992). *The development of clinical and policy guidelines for the prediction of criminal behavior in criminal justice settings*. Unpublished manuscript: University of New Brunswick.
310. Genis, M. (2008). *A content analysis of forensic psychological reports written for sentencing proceedings in criminal court cases in South Africa*. The Faculty of Humanities, The University of Pretoria.
311. Getoš, A. M. (2015). *Predmet, metode, teorije i značaj kriminoloških istraživanja za kaznenopravne znanosti i praksu*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
312. Ghaderi, D., Borjali, A., Bahrami, H., Sohrabi, F. (2011). Survey the relationship between five factor model and psychopathic personality in a sample of male prisoners in Iran. *Annals of Biological Research*, 2(6), p. 116-122.
313. Gibbons, D. C. (1977). *Society, crime, and criminal careers: an introduction to criminology (3rd ed.)*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
314. Gilovich, T., Griffin, D., Kahneman, D. (Eds.). (2002). *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment*. Cambridge: Cambridge University Press.
315. Glaser, D. (1956). Criminality Theories and Behavioral Images. *American Journal of Sociology*, 61, p. 433-444.
316. Glenn, A., Reine, A. (2014). Neurocriminology: implications for the punishment, prediction and prevention of criminal behaviour. *Neuroscience and the law – science and society*, 15, p. 54-63. Macmillan Publishers.
317. Glueck, S., Glueck, E. (1950). *Unravelling Juvenile Delinquency*. London: Oxford University Press.
318. Goddard, H. H. (1915). *The Criminal Imbecile: An Analysis of Three Remarkable Murder Cases*. New York: The Macmillan Company.
319. Goldman, D., Ducci, F. (2007). The Genetics of Psychopathic Disorders. U: Alan R. Felthous, A.R., Henning, S., *International Handbook on Psychopathic Disorders and the Law*, 1. West Sussex, UK: Wiley.
320. Goldstein, J. (1985). The drugs-violence nexus: A tripartite conceptual framework. *Journal of Drug Issues*, 15, p. 493-506.
321. Göppinger, H. (2011). *Life Style and Criminality - Basic Research and Its Application: Criminological Diagnosis and Prognosis*. Berlin: Springer.
322. Gorman-Smith, D., Tolan, P. H., Loeber, R., Henry, D. (1998). The relation of family problems to patterns of delinquent involvement among urban youth. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, p. 319-333.
323. Gottfredson, M., Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
324. Gottfredson, S. (1987). Prediction: An overview of selected methodological issues. U: Gottfredson, D., Tonry, M. (Eds.), *Predication and Classification: Criminal Justice Decision Making*, p. 21-51. Chicago: University of Chicago Press.
325. Gove, W., Wilmoth, C. (2003). The Neurophysiology of Motivation and Habitual Criminal Behaviour. U: Walsh, A., Ellis, L., *Biosocial Criminology: Challenging Environmentalism's Supremacy*, p. 227-245. Hauppauge: Nova Science.
326. Grandjean, N. R. (2002). *Competency to Stand Trial: A Systematic Evaluation and Validation of The Gcct, Maccat-Ca, and Ecst as Competency Measures*. University Of North Texas.
327. Grann, M., Wedin, I. (2002). Risk Factors or Recidivism Among Spousal Assault and Spousal Homicide Offenders. *Psychology Crime & Law*, 8, p. 5-23.
328. Grant, A. A. (2005). Australia. U: Bosworth, M. (Ed.), *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, p. 55-62. US, Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
329. Gratz, W. (2008). The enforcement of deprivation of liberty in Austria. *Stavern – Prison policy and prisoners' rights*, Proceedings of the Colloquium of the IPPF, p. 211-238. Norway, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
330. Gray, N., Snowden, R., MacCulloch, S., Phillips, H., Taylor, J., MacCulloch, M. (2004). Relative efficacy of criminological, clinical and personality measures of future risk of offending in mentally disordered offenders: A comparative study of HCR-20, PCL:SV and OGRS. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, p. 523-530.
331. Griffith, J. E., Pennington-Averett, A., Bryan, I. (1981). Women prisoners multidimensional locus of control. *Criminal Justice and Behavior*, 8, p. 375-389.
332. Grosscup, J., Penrod, S. D. (2002). *Limiting instructions' effects on juror assessment of scientific validity and reliability*. Texas, Austin: The American Psychology-Law Society.
333. Groth-Marnat, G. (2003). *Handbook of psychological assessment (4th ed.)*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
334. Grover, B. L. (2011). The Utility of MMPI-2 Scores with a Correctional Population & Convicted Sex Offenders. *Psychology*, 2, p. 638-642.
335. Gualazzi, A., Mancuso, C., Mangiaracina, A. (2012). 'Back door sentencing' in Italy: common reasons and main consequences for the recall of prisoners. *European Journal of Probation University of Bucharest*, 4(1), p. 73 – 84.
336. Gualazzi, A. (2005). *Notes on the Italian criminal procedure code*. Faculty of Law of University of Cambridge. Pristupljeno na <http://www.law.cam.ac.uk/faculty-resources/summary/notes-on-the-italian-criminal-procedure-code/6369>
337. Gudjonsson, G., Copson, G. (1997). The Role of the Expert in Criminal Investigation. U: Jackson, J., Bekerian, D. (Eds.), *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*. Wiley, Chichester.
338. Gustavson, C. (2010). *Risk and prediction of violent crime in forensic psychiatry*. Sweden, Lund: Lund University.

H

339. Hagan, F. E. (1994). *Introduction to Criminology (3rd. ed.)*. Chicago: Nelson-Hall Publishers.

340. Hannon, L., DeFronzo, J. (1998). The truly disadvantaged, public assistance, and crime. *Social problems*, 8(1), p. 383-392.
341. Hans, V. P., Vidmar, N. (1986). *Judging the jury*. New York: Plenum.
342. Hanser, R. D. (2002). The Prison System of Spain. *Crime & Justice*, 18(60), online version. Pristupljeno na <http://www.cjimagazine.com/archives/cji8431.html?id=73>
343. Hanson, R., Morton-Bourgon, K. (2004). *Predictors of sexual recidivism: An updated meta-analysis: Department of public safety and emergency preparedness*. Canada.
344. Hanson, R. K., Thornton, D. (1999). *Static-99: Improving Actuarial Risk Assessments for Sex Offenders*. Ottawa: Public Works and Government Services Canada.
345. Hanson, R. K., Harris, A. (1998). *Dynamic predictors of sexual recidivism*. Ottawa: Public Works and Government Services, Canada.
346. Hanson, R. K., Bussiere, M. T. (1996). *Predictors of Sexual Offender Recidivism: A Meta-Analysis*. Canada, Ottawa: Department of the Solicitor General of Canada.
347. Harcourt, B. E. (2007). *Against Prediction: Profiling, Policing, and Punishing in an Actuarial Age*. Chicago: The University of Chicago Press.
348. Harder, D. W., Cutler, L., Rockart, L. (1992). Assessment of shame and guilt and their relationship to psychopathology. *Journal of Personality Assessment*, 59, p. 584-604.
349. Hare, R. D., Neumann, C. S. (2008). Psychopathy as a clinical and empirical construct. *Annual Review of Clinical Psychology*, 4, p. 217-246.
350. Hare, R. D. (1991). *The Hare Psychopathy Checklist – Revised*. Toronto: Multi-Health Systems.
351. Harper, G., Chitty, C. (2005). *The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works' (3th ed.)*. Home Office Research, Development and Statistics Directorate.
352. Harrison, W. (2008). Psst – you know they're not the same as us: A psychologist's view of motivation and behaviour change in relation to high risk road users. Paper presented at the Joint Australasian College of Road Safety and Queensland Parliamentary Travelsafe Committee conference "High Risk Road Users - Motivating behaviour change: what works and what doesn't work?". Brisbane, Queensland.
353. Hart, D., Kropp, P., Hare, R. (1988). Performance of male psychopaths following conditional release from prison. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(2), p. 227-232.
354. Hartmann, H. (1964). *Essays on Ego Psychology: Selected Problems in Psychoanalytic Theory*. New York: International Universities Press.
355. Hartmann, H. (1950). *Comments on the psychoanalytic theory of the ego*. New York: International Universities Press.
356. Hasković, M. (2008). *Forenzička psihologija*. Sarajevo: Fakultet kriminalističkih nauka, Univerzitet u Sarajevu.
357. Hawkins, J. D., Herrenkohl, T. I., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., Harachi, T. W., Cothorn, L. (2000). Predictors of Youth Violence. *Juvenile Justice Bulletin*. U.S. Department of Justice.
358. Hawkins, J. D., Lishner, D. M. (1987). Schooling and delinquency. U: Jolmsen, H. E. (ed.), *Handbook on Crime and Delinquency Prevention*. Westport, CT: Greenwood Press.
359. Hawkins, J. D., Weis, J. G. (1985). The Social Development Model: An Integrated Approach to Delinquency Prevention. *Journal of Primary Prevention*, 6, p. 73-97.
360. Hazelwood, R. R., Brugess, W. A. (2009). *Practical Aspects of Rape Investigation*. USA, Boca Raton: CRC Press.
361. Hazelwood, R. R., Ressler, R., Depue, R., Douglas, J. (1995). Criminal personality profiling: An overview. U: Hazelwood, R., Burgess, A. (Eds.), *Practical aspects of rape investigation: A multidisciplinary approach*, New York, p. 137-149.
362. Healy, W., Bronner, A. (1936). *New Light on Delinquency and Its Treatment*. Yale University Press.
363. Heidt, J. (2011). *The Evolution of Criminological Theories*. Doctoral disertation. Canada: Simon Fraser University.
364. Heine, L. (2008). Denmark. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 231-255. Netherlands, Nijmegen: aolf Legal Publishers (WLP).
365. Helfgott, J. B. (2008). *Criminal Behaviour: Theories, Typologies and Criminal Justice*. Seattle: Sage Publications, Inc.
366. Hemming, A. (2015). *Criminal law guidebook: Queensland and Western Australia*. Oxford Law Guidebook.
367. Hemming, J. H. (1981). Electrodermal indices in a selected prison sample and students. *Personality and Individual Differences*, 2, p. 37-46.
368. Hemphill, J., Hare, R., Wong, S. (1998). Psychopathy and Recidivism: a review. *Legal and Criminal Psychology*, 3, p. 139-170.
369. Hennessy, M., Walter, J., Vess, J. (2002). An evaluation of the EMPAT as a measure of victim empathy with civilly committed sexual offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14(3), p. 241-251.
370. Henggeler, S. W., Melton, G. B., Brondino, M. J., Scherer, D. G., Hanley, J. H. (1997). Multisystemic therapy with violent and chronic juvenile offenders and their families: The role of treatment fidelity in successful dissemination. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, p. 821-833.
371. Henggeler, S. W., Cunningham, P. B., Pickrel, S. G., Schoenwald, S. K. Brondino, M. J. (1996). Multi-systemic therapy: an effective violence prevention approach for serious juvenile offenders. *Journal of adolescence*, 19(1), p. 47-61.
372. Herbot, S. (1999). *Empirijski profil izvršitelja – raster za obradu seksualno motivisanih i višestrukih serijskih ubojica*. Zagreb: IZBOR.
373. Hervé, H., Yuille, J. C. (2007). *The Psychopast: Theory, Research, and Practice*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
374. Hildebrand, M., De Ruiter, C., Nijman, H. (2004). PCL-R psychopathy predicts disruptive behavior among male offenders in a Dutch

- forensic psychiatric hospital. *Journal of interpersonal violence*, 19(1), p. 13-29.
375. Himelein, M., Nietzel, M. T., Dillehay, R. C. (1991). Effects of prior juror experience on jury sentence. *Behavioral Sciences and the Law*, 9, p. 97-106.
376. Hindelang, M. J. (1981). Variations in sex-race-age-specific incidence rates of offending. *American Sociological Review*, 46, p. 461-474.
377. Hirschfield, P. J. (2008). The Declining Significance of Delinquent Labels in Disadvantaged Urban Communities. *Sociological Forum*, 23(3).
378. Hirschi, T. (2004). Self-control and crime. U: Baumeister, R. F., Vohs, K. D. (eds.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications*, p. 537-552. New York: Guilford Press.
379. Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley, CA: University of California Press.
380. Hobbs, D. (2003). Organized Crime and Violence. U: Heitmeyer, W., Hagan, J. (eds.), *International Handbook of Violence Research*, p. 679-699. The Netherlands, Dordrecht: Kluwer.
381. Hochstetler, A. (2001). Opportunities and Decisions: Interactional Dynamics in Robbery and Burglar Groups. *Criminology*, 39, p. 732-767.
382. Hodel, B., West, A. (2003). A cognitive training for mentally ill offenders with treatment-resistant schizophrenia. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 14(3), p. 554-568.
383. Hodgins, S. (1997). An overview of the research on the prediction of dangerousness. *Nordic Journal of Psychiatry*, 51, p. 33-38.
384. Hoge, R. D. (2009). "Youth Level of Service/Case Management Inventory." U: Otto, R. K., Douglas, K. (eds.), *Handbook of Violence Risk Assessment Tools*. New York: Routledge.
385. Hollin, C. R., Palmer, E., Clark, D. (2003). The Level of Service Inventory-Revised Profile of English Prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 30(4), p. 422-440.
386. Hollin, C. R. (2002). *Psychology and crime: An introduction to criminological psychology*. London: Routledge.
387. Holmes, M. R., Holmes, T. S. (1996). *Profiling Violent Crimes: An Investigative Tool (2nd. ed.)*. Thousand Oaks: Sage Publications.
388. Holmes, R., Holmes, S. (2009). The Rationale for Psychological Profiling. *Profiling Violent Crimes: An Investigative Tool (4th ed.)*, p. 42-52. Thousand Oaks: Sage Publications.
389. Holton, R., Shute, S. (2007). Self-control in the modern provocation defence. *Oxford Journal of Legal Studies*, 27, p. 49-74.
390. Home Affairs Committee on House of Commons (2005). *Rehabilitation of Prisoners First Report of Session 2004-05*, Volume I (HC 193-1). London: The Stationery Office by Order of the House of Commons.
391. Home Office Inspectorate of Probation (2005). *Thematic Inspection Report: Realising the Potential: A short focused inspection on the Offender Assessment System (OASys)*.
392. Hood, R., Shute, S., Feilzer, M., Wilcox, A. (2002). Sex offenders emerging from long-term imprisonment - a study of their long-term reconviction rates and of parole board members' judgements of their risk. *British Journal of Criminology*, 41(2), p. 371-394.
393. Hooker, C. A. (1987). *A Realistic Theory of Science*. New York: State University of New York Press.
394. Hooton, A. E. (1939). *Crime and Man*. Cambridge: Harvard University Press.
395. Horgan, J. (2003). Leaving terrorism behind: An individual's perspective. U: Silke, A. (Ed.), *Terrorists, victims and society*. New York: John Wiley and Sons.
396. Horvatić, Ž., Derenčinović, D. (2002). Croatia. *Heuni*. Finland, Helsinki: The European Institute for Crime Prevention and Control.
397. Houser, D., Windzio, M., Greve, W. (2008). Guilt and shame as predictors of recidivism: A longitudinal study with young prisoners. *Criminal Justice and Behavior*, 35, p. 138-152.
398. Howard, P., Clark, D., Garnham, N., O-DEAT. (2006). *An evaluation of the Offender Assessment System (OASys) in three pilots 1999-2001*. OASys Data, Evaluation & Analysis Team.
399. Howells, K., Day, A. (1999). "The rehabilitation of offenders: International perspectives applied to Australian correctional systems". *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, 112. Canberra: Australian Institute of Criminology.
400. Howitt, D. (2002). *Forensic and Criminal Psychology*. London: Prentice Hall.
401. Hrnjica, S. (1994). *Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti*. Beograd: Naučna knjiga.
402. Huizinga, D., Esbensen, F., Weiher, A. W. (1991). Are There Multiple Paths to Delinquency? *Journal of Criminal Law and Criminology*, 82, p. 83-118.
403. Huss, M. T. (2014). *Forensic Psychology: Research, Clinical Practice, and Applications (2nd ed.)*. USA: John Wiley & Sons, Inc.

I

404. Ignjatović, Đ. (2010). Kritička analiza stanja i tendencija u Krivičnom izvršnom pravu Srbije. *Crimen*, 1(2), p. 168-201.
405. Ignjatović, Đ. (2006). *Pravo izvršenja krivičnih sankcija*. Biblioteka CRIMEN. Beograd: Pravni fakultet.
406. Ignjatović, Đ. (2005). *Kriminologija*. Beograd: Službeni glasnik.
407. Ikanović, V. (2013). Pregovaranje o krivici nakon desetogodišnje primjene u Bosni i Hercegovini. U: Jovanović, I., Stanisavljević, M. (Ur.), *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 179-195. OEBS.
408. Ilić, A. (2013). *Istorijski razvoj društvene reakcije na kriminalno ponašanje*. Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.

409. Inciardi, J., McElrath, K. (2008). *The American drug scene*. New York: Oxford Press.
410. Institucija Ombudsmena Bosne i Hercegovine. (2013). *Specijalni izveštaj o stanju ljudskih prava u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija Bosne i Hercegovine*. Institucija Ombudsmena/Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine.
411. International Centre for Prison Studies. (2009). *Prison Brief for Sweden*. London: King's College. Pristupljeno na <http://cep-probation.org/wp-content/uploads/2015/03/Summary-information-on-Sweden.pdf>
412. Iordanis, K. (1991). Kohlberg and Piaget: Differences and similarities. *Journal of Moral Education*, 20(1), p. 47-54.
413. Ivičević-Karas, E. (2015). Neka pitanja uređenja rasprave u hrvatskom kaznenom postupku – normativni okvir i praksa. U: Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.), *Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 92-111. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.

J

414. Jackson, J. L., Bekerian, D. A. (1997). *Offender profiling: theory, research and practice*. Chichester: Wiley.
415. Jacobs, B. A., Wright, R. (2008). Researching Drug Robbery. *Crime and Delinquency*, 54, p. 511-531.
416. Jakulin, V. (2014). Kaznena politika u Sloveniji. U: Bejatović, S., Veselinović, D. (Izd.), *Kaznena politika kao instrument državne politike na kriminalitet*, p. 61-71. Banja Luka: Ministarstvo pravde Republike Srpske, Grad Banja Luka, Univerzitet u Banjoj Luci, Srpsko udruženje za krivičnopravu teoriju i praksu, JU Službeni Glasnik Republike Srpske.
417. Janković, N., Janković, B. (2010). Savremena dijagnostika u sudskoj psihologiji. *Engrami*, 32(1-2), p. 97-103.
418. Jarrod, S. S., Morgan, R. D., Lee, J., Sellbom, M. (2010). A Comparative analysis of MMPI-2 malingering detection models among inmates. *Assessment*, 17(2), p. 185-196.
419. Jasinski, L. J., Berry, D. T. R., Shandera, A. L., Clark, J. A. (2011). Use of the Wechsler Adult Intelligence Scale Digit Span subtest for malingering detection: A meta-analytic review. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 33(3), p. 300-314.
420. Jašarević, O. (2014). *Kriminološke metode, kriminološke discipline; kriminologija i druge srodne nauke*. Travnik: Pravni fakultet Univerziteta u Travniku. Pristupljeno na <http://pfk.edu.ba/>
421. Jeffery, C. R. (1965). Criminal behavior and learning theory. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 56, p. 294-300.
422. Jehle, J. M. (2009). *Criminal Justice in Germany Facts and Figures*. Federal Ministry of Justice.
423. Jennings, W., Kilkenny, R., Kohlberg, L. (1983). Moral Development Theory and Practice for Youthful and Adult Offenders. U: Laufer, W., Day, J. (eds.), *Personality Theory, Moral Development and Criminal Behavior*. Lexington, MA: Lexington Books.
424. Jesseman, R. (2005). *The Role of Risk Assessment in Pre-Sentence Reports: Perception and Experiences of Judges and Probation Officers*. Ottawa: Department of Criminology of Faculty of Social Sciences of University of Ottawa.
425. Joireman, J. (2004). Empathy and the self-absorption paradox II: Self-rumination and self-reflection as mediators between shame, guilt, and empathy. *Self and Identity*, 3, p. 225-238.
426. Jones, M. B., Offord, D. R. (1989). "Reduction of Antisocial Behavior in Poor Children by Nonschool Skill Development." *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 30, p. 737-750.
427. Johnson, S., Grant, B. (1999). *Review of Issues Associated with Serious Spouse Abuse Among Federally Sentenced Male Offenders*. Research Branch, Correctional Services Canada.
428. Joseph, J. A., Villalobos-Molina, R., Yamagami, K., Roth, G. S. (1995). Age-specific alterations in muscarinic stimulation of K+ evoked dopamine release from striatal slices by cholesterol and S-adenosyl-L-methionine. *Brain Research*, 673, p. 185-193.
429. Joseph, J. A., Roth, G. S. (1983). Mechanisms. U: Samuel, D., Algeri, S., Gershon, H., Grimm, V. E., Toffano, G., *Aging of the Brain*. New York: Raven Press.
430. Joseph, M. F. (2007). *Cognitive Performance in Pediatric Bipolar Disorder*. Chapel Hill, The University of North Carolina.
431. Josipović, I. (2008). Istražni zatvor vs. pritvor: reforma ili restauracija. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15(2), p. 915-938.
432. Jovašević, D., Stevanović, Z. (2007). *Pravni aspekti izvršenja krivičnih sankcija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
433. Jusstiz. (2014). *The Austrian Judicial System*. Vienna: The Federal Ministry of Justice.
434. Joutsen, M., Lahti, R., Pölönen, P. (2001). *Criminal Justice Systems in Europe and North America – Finland*. Finland, Helsinki: Heuni.

K

435. Kalmthout, A., Tiggers, L. (2008). Netherlands. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 677-725. Netherlands, Nijmegen: aolf Legal Publishers (WLP).
436. Kandel, E., Brennan, P. A., Mednick, S. A., Michelson, N. M. (1989). Minor physical anomalies and recidivistic adult criminal behavior. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 79, p. 103-107.
437. Kane, M., Bechtel, K., Revicki, J., McLaughlin, E., McCall, J. (2011). *Exploring the role of responsivity and assessment with Hispanic and American Indian offenders*. Boston, MA: Crime and Justice Institute at Community Resources for Justice.
438. Kangaspunta, K., Joutsen, M., Ollus, N., Nevala, S. (eds.). (1999). Profiles of Criminal Justice Systems in Europe and North America 1990-1994. *HEUNI, No. 33*. Finland, Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations.

439. Kapardis, A. (2003). *Psychology and law: A critical introduction*. Melbourne: Cambridge University Press.
440. Karlberg, D., Sturup, J., Fredriksson, B., Lihoff, T., Kristiansson, M. (2013). Life time prisoners in Sweden; The system and risk assessments. *10th Nordic Symposium on Forensic Psychiatry - Forensic psychiatry in the process of change*. Finland, Kuopio: Niuvanniemi Hospital, the Forensic Psychiatric clinic of the University of Eastern Finland.
Pristupljeno na <http://www.niuvva.fi/nsfp/esitykset/>
441. Kaspar, D. J., Stallworth, L. E. (2012). The Impact of a Greivant's Offer of Apology and the Decision-Making Process of Labor Arbitrators: A Case Analysis. *Harvard Negotiation Law Review*, 17(1), p. 53–55.
442. Katz, J. (1988). *The Seduction of Crime: Moral and Sensual Attractions of Doing Evil*. New York, NY: Basic Books.
443. Kaurinović, D. (2013). Potvrđivanje optužnice i izjašnjenje o krivici kao oblici pojednostavljenog krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini. U: Jovanović, I., Stanisavljević, M. (Ur.), *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 195–206. OEBS.
444. Kavanagh, L., Rowe, D., Hersch, J., Barnett, K. J., Reznik, R. (2010). Neurocognitive deficits and psychiatric disorders in a NSW prison population. *International Journal of Law and Psychiatry*, 33(1), p. 20–26.
445. Kazemian, L., Andersson, C. (2012). *The French Prison System: Comparative Insights for Policy and Practice in New York and the United States*. New York, NY: Research and Evaluation Center, John Jay College of Criminal Justice, City University of New York.
446. Kellerman, P. F., Hudgins, M. K. (2001). *Psychodrama With Trauma Survivors: Acting Out Your Pain*. Jessica Kingsley.
447. Kendall, P., Braswell, L. (1985). *Cognitive behavioral therapy for impulsive children*. Guilford Press.
448. Kerezsi, K., Hatvani, E., Kóta, T., Bogschütz, Z. (2008). Hungary. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 417–457. Netherlands, Nijmegen: aolf Legal Publishers (WLP).
449. Kerr, N. L., Hymes, R. W., Anderson, A. B., Weathers, J. E. (1995). Defendant–juror similarity and mock-juror judgments. *Law and Human Behavior*, 19, p. 545–567.
450. Ketelaar, T., Au, W. T. (2003). The effects of feelings of guilt on the behavior of uncooperative individuals in repeated social bargaining games: An affect-as-information interpretation of the role of emotion in social interaction. *Cognition & Emotion*, 17, p. 429–453.
451. Kinney, J. B., Brantingham, P. L., Wuschke, K., Kirk, M. G., Brantingham, P. J. (2008). Crime attractors, generators and detractors: Land use and urban crime opportunities. *Built Environment*, 34, p. 62–74.
452. Klajn, I., Šipka, M. (2006). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
453. Klass, E. T. (1987). Situational approach to assessment of guilt: Development and validation of a self-report measure. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 9, p. 35–48, 36.
454. Klein, M. (1932/1984). The psycho-analysis of children. U: Money-Kyrle, R., *The writings of Melanie Klein (Ed.)*, 2. New York: Free Press.
455. Knight, K., Garner, B. R., Simpson, D. D., Morey, J. T., Flynn, P. M. (2006). An assessment for criminal thinking. *Crime and Delinquency*, 52(1), p. 159–177.
456. Knight, K., Simpson, D. D., Morey, J. (2002). *TCU-NIC Cooperative Agreement: Final Report*. Fort Worth: Texas Christian University.
457. Kocsis, R. N. (2007). *Criminal Profiling: International Theory, Research, and Practice*. Totowa, New Jersey: Humana Press Inc.
458. Kocsis, R. N., Cooksey, R. W., Irwin, H. J. (2002). Psychological profiling of sexual murders: An empirical model. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 46(5), p. 532.
459. Kohlberg, L. (1976). Moral Stages & Moralization. U: Lickona, T., *Moral Development and Behavior (ed.)*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
460. Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.
461. Kokorin, I. (2013). *Probation Service in Europe and Russian Experience of Social Reintegration and Rehabilitation of Offenders*. Hungary, Budapest: Central European University.
462. Kooijmans, T. (2003). The Netherlands. U: Delmas-Marty, M., Giudicelli Delage, G., Lambert Abdelgawad, E. (Eds.), *L'harmonisation des sanctions pénales en Europe*, p. 199–214. Paris: Société de législation comparée.
463. Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V. (2003). *Kriminologija*. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu.
464. Kovačević, R., Kecman, B. (2007). Komparativna analiza osobina ličnosti izvršilaca seksualnih, imovinskih i delikata protiv života i tela. *Engrami*, 29(1-2).
465. Kovera, M. B., McAuliff, B. D., Hebert, K. S. (1999). Reasoning about scientific evidence: Effects of juror gender and evidence quality on juror decisions in a hostile work environment case. *Journal of Applied Psychology*, 84, p. 362–375.
466. Kovčo-Vukadin, I., Žakman-Ban, V., Jandrić-Nišević, A. (2010). Prisoner Rehabilitation in Croatia. *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 2, 143–162.
467. Krapac, D., Kambovski, V., Kalajdziev, G., Buzarovska, G. (2007). *Strategy for reform of the Criminal Legislature*. Skopje: Ministry of Justice.
468. Krauss, L. I., MacGahan, A. (1979). *Computer Fraud and Countermeasures*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
469. Krueger, R., Caspi, A., Silva, P., McGee, R. (1996). Personality Traits Are Differentially Linked to Mental Disorders: A Multitrait-Multidiagnosis Study of Adolescent Birth Cohort. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, p. 299–312.
470. Krueger, R. F., Schmutte, P. S., Caspi, A., Moffitt, T. E., Campbell, K., Silva, P. A. (1994). Personality traits are linked to crime among

- men and women: Evidence from a birth cohort. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(2), p. 328-338.
471. Kugler, B. M., Funk, F., Braun, J., Gollwitzer, M., Kay, A. C. (2013). Differences in Punitiveness Across Three Cultures: A Test of American Exceptionalism in Justice Attitudes. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 103(4), p. 1071-1114.
472. Kumchy, C., Sayer, L. A. (1980). Locus of control and delinquent adolescent populations. *Psychological Reports*, 46(1), p. 307-310.
473. Kurlychek, M. C., Brame, R., Bushway, S. D. (2007). Enduring risk: Old criminal records and prediction of future criminal involvement. *Crime and Delinquency*, 53, p. 64-83.

L

474. Laffoon, L. L. (2009). *Detecting Feigning in a Correctional Setting: A Comparison of Multiple Measures*. Pacific University.
475. Lahey, B. B., Waldman, I. D. (2005). A developmental model of the propensity to offend during childhood and adolescence. U: Farrington, D. P. (ed.), *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, p. 15-50. New Brunswick, NJ: Transaction.
476. Lally, S. (2003). What Tests Are Acceptable for Use in Forensic Evaluations? A Survey of Experts. *Professional Psychology: Research & Practice*, 34(5), p. 491-498.
477. Långström, N., Grann, M. (2000). Risk for criminal recidivism among young sex offenders. *Journal of interpersonal violence*, 15(8), p. 855-871.
478. Lansing, S. (2012). *New York State COMPAS-probation risk and need assessment study: Examining the recidivism scale's effectiveness and predictive accuracy*. Albany, NY: Division of Criminal Justice Services, Office of Justice Research and Performance.
479. Lappi-Seppälä, T. (2009). Imprisonment and Penal Policy in Finland. *Scandinavian Studies in Law*, 54, p. 333-379. Stockholm: Stockholm Institute for Scandinavian Law.
Pristupljeno na <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-17.pdf>
480. Laub, J. H., D. Nagin, and Sampson, R. (1998). Trajectories of change in criminal offending: Good marriages and the desistance process. *American Sociological Review*, 63, p. 225-238.
481. Lawpoolsri, S., Li, J., Braver, E. R. (2007). Do speeding tickets reduce the likelihood of receiving subsequent speeding tickets? A longitudinal study of speeding violators in Maryland. *Traffic Injury Prevention*, 8(1), p. 26-34.
482. Lawrence, A., Lyons, D. (2011). Principles of Effective State Sentencing and Corrections Policy. *A Report of the NCSL Sentencing and Corrections Work Group. National Conference of State Legislatures, The Forum for America's Ideas*. Washington, D.C.: Denver.
483. LeBlanc, M. (2005). An integrated personal control theory of deviant behavior: Answers to contemporary empirical and theoretical developmental criminology issues. U: Farrington, D. P. (ed.), *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, p. 125-163. New Brunswick, NJ: Transaction.
484. Lee, K., Ashton, M. C. (2005). Psychopathy, Machiavellianism, and Narcissism in the Five-Factor model and the HEXACO model of personality structure. *Personality and Individual Differences*, 38, p. 1571-1582.
485. Lehmann, R. J. B. (2014). *Using Crime Scene Behavior for Risk Assessment in Sexual Offenders*. Germany, Berlin: Fachbereich Erziehungswissenschaften und Psychologie der Freien Universität Berlin.
486. Lemert, E. M. (1951). *Social Pathology*. New York, NY: McGraw-Hill.
487. Lerner, K., Arling, G., Baird, S. (1986). Client management classification strategies for case supervision. *Crime and Delinquency*, 32(3), p. 254-271.
488. Letourneau, E. J., Miner, M. H. (2005). Juvenile sex offenders: a case against the legal and clinical status quo. *Sexual abuse: a journal of research and treatment*, 17(3), p. 293-312.
489. Lewis, J. L., Simcox, A. M., Berry, D. T. R. (2002). Screening for feigned psychiatric symptoms in a forensic sample by using the MMPI-2 and the Structured Inventory of Malingered Symptomatology. *Psychological Assessment*, 14, p. 170-176.
490. Linderborg, H. (2008). Finland. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, 317-349. Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publishers (WLP).
491. Lindström, P., Leijonram, E. (2008). The Swedish Prison System. *Stavern - Prison policy and prisoners' rights, Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, p. 559-570. Norway, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
492. Linehan, M. M. (1993). *Cognitive behavioral treatment of borderline personality disorder*. New York: Guilford.
493. Linhorst, D. M., Knight, K., Johnston, J. S., Trickey, M. (2001). Situational influences on the implementation of a prison-based therapeutic community. *The Prison Journal*, 81, p. 436-453.
494. Lipkowski, O. (1971). *A socially maladjusted child and his rehabilitation*. Warszawa: PZWS.
495. Lipsey, M., Derzon, J. (1998). Predictors of violent or serious delinquency in adolescence and early adulthood: A synthesis of longitudinal research. U: Loeber & Farrington (eds.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*, p. 86-105. Thousand Oaks, CA: Sage.
496. Lipton, D., McDonel, E., McFall, R. (1987). Heterosocial perception in rapists. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55, p. 17-21.
497. List, C. (2014). Free will, determinism, and the possibility of doing otherwise. *Noûs*, 48, p. 156-178.
498. Listwan, S. J., Piquero, N. L., Van Voorhis, P. (2010). Recidivism among a white-collar sample: Does personality matter? *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 43(1), p. 156-174.
499. Lloyd-Bostock, S., Thomas, C. (1999). Decline of the little parliament: Juries and jury reform in England and Wales. *Law and*

Contemporary Problems, 7, p. 21.

500. Łobocki, M. (2003). *Methods and techniques of educational research*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
501. Loeber, R., LeBlanc, M. (1990). Toward a Developmental Criminology. U: Tonry, M., Morris, N. (eds.), *Crime and Justice*, Vol. 12. Chicago, IL: University of Chicago Press.
502. Lofland, J., Lofland, J. H. (1969). *Deviance and Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
503. Lopez-Rey, M. (1960). Juvenile Delinquency, Maladjustment and Maturity. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 51(1), p. 34-48.
504. Lotz, R., Lee, L. (1999). Sociability, school, experience, and delinquency. *Youth and Society*, 31(2), p. 199–223.
505. Loughran, T. A., Piquero, A. R., Fagan, J., Mulvey, E. P. (2012). Differential deterrence: Studying heterogeneity and changes in perceptual deterrence among serious youthful offenders. *Crime & Delinquency*, 58(1), p. 3-27.
506. Loza, W. K., MacTavish, A., Loza-Fanous, A. (2007). A Nine Year Follow-Up Study on the Predictive Validity of the Self-Appraisal Questionnaire for Predicting Violent and Nonviolent Recidivism. *Journal of Interpers Violence*, 22(9), p. 1144–1155.
507. Lowenkamp, C., Latessa, E., Holsinger, A. (2006). The risk principle in action: What have we learned from 13,676 offenders and 97 correctional programs? *Crime and Delinquency*, 52, p. 77-93.
508. Lowenkamp, C., Holsinger, A., Brusman-Loins, L., Latessa, E. (2004). *Assessing the Inter-rater Agreement of the Level of Service Inventory Revised*. Federal Probation.
509. Lowenstein, L.F. (2002). *The psychological aspects of personal injuries*. Chichester: Barry Rose Law.
510. Lunde, D.T. (1975). *Murder and Madness*. Stanford, CA: The Portable Stanford.
511. Luria, A. K (1980). *Higher cortical functions in man* (2nd ed.). New York: Basic Books.
512. Lutwak, N., Panish, J., Ferrari, J. (2003). Shame and guilt: Characterological vs. behavioral self-blame and their relationship to fear and intimacy. *Personality and Individual Differences*, 35, p. 909–916.

M

513. MacFarquhar, N. (2000). *Stock Swindler's Profile: Likes Wrestling, Hates Yankees, Is 15*. New York: New York Times, (September 22):A23.
514. MacKenzie, D. (2006). *What works in corrections: reducing the criminal activities of offenders and delinquents*. New York: Cambridge Press.
515. Maden, A., Rogers, P., Watt, A., Glyn, L., Amos, T., Gournay, K., Skapinakis, P. (2006). *Assessing the utility of the Offenders Group Reconviction Scale-2 in predicting the risk of reconviction within 2 and 4 years of discharge from English and Welsh Medium and Secure Units*. National Forensic Mental Health R&D Programme.
516. Madoc-Jones, I. (2008). Models of Intervention. U: Green, S., Lancaster, E., Feasey, S., *Addressing Offending Behaviour Context, Practice and Values* (eds.), 14, p. 128-153. Devon: Willan Publishing.
517. Maghan, J., Kelly, R. J. (1989). Terrorism and corrections: The incarcerated radical. U: Buckwalter, J. R. (Ed.), *International terrorism: The decade ahead*, p.29-53. Chicago, IL: University of Illinois Press, Office of Criminal Justice.
518. Mair, G., Burke, H., Taylor, J. (2006). The worst tax form you've ever seen? Probation Officers' Views about OASys. *Journal of Community and Criminal Justice*, 53(1), p. 7-23.
519. Mandell, W. (2006). *Predicting Institutional Adjustment with the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles and the Psychopathology Checklist: Screening Version*. PCOM Psychology Dissertations.
520. Manderson, J., Siskind, V., Bain, C., Watson, B. (2004). *Speeding recidivism and road safety*. Australia, Perth: Paper presented at the Australasian Road Safety Research Policing Education Conference.
521. Mann, R. E., Hanson, R. K., Thornton, D. (2010). Assessing risk for sexual recidivism: Some proposals on the nature of psychologically meaningful risk factors. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 22(2), p. 191-217.
522. Manna, A., Infante, E. (2000). *Italy*. Heuni. Finland, Helsinki: The European Institute for Crime Prevention and Control.
523. Manson, J. (2014). *Educational and Psychological Assessments*. USA, Torrance: Western Psychological Services.
524. Mansuy, I. (2005). The Principle of Legality and the Execution of Sentences in France and Germany: Law= Rights? *Champ pénal/Penal field [Online]*, Vol. II. Pristupljeno na <http://champpenal.revues.org/3263>
525. Manzanera, L. R. (2009). *Criminología*. Mexico: Editorial Porrúa, S. A.
526. Manzanera, L. R. (2005). *Criminología clínica*. Mexico: Editorial Porrúa, S. A.
527. Marcus, P., Wayne, V. (2004). *Australia and the United States: Two Common Criminal Justice Systems Uncommonly at Odds*. College of William & Mary Law School Scholarship Repository: Faculty Publications.
528. Marietti, S. (2013). *Prison conditions in Italy*. Italy, Rome: Antigone Edizioni.
529. Marinković, D., Mijalković, S. (2010). Specijalni istražni metodi u krivičnim postupcima zemalja "Druge Jugoslavije" - komparativna analiza. U: Čolović, V. (Ur.), *Pravo zemalja u regionu*, p. 391-412. Beograd: Institut za uporedno pravo.
530. Maritz, S. A. (2003). *Women Who Kill: A Psycho-Legal Literature Review*. Johannesburg: The Rand Afrikaans University.
531. Markov, D., Yordanova, M., Ilcheva, M., Doichinova, M. (2013). Bulgaria – Country Report. *Re-Socialisation of Offenders in the EU: Enhancing the Role of the Civil Society (RE-SOC)*. Bulgaria, Sofia: Center for the study of democracy.

532. Marković, B. (2005). *O Dušanovom zakonu*. Pristupljeno na <http://guskova.ru/>.
533. Marković, M. (2014). *Probacija u sistemu izvršenja krivičnih sankcija Crne Gore*. Podgorica: Institut za pravne studije.
534. Marks, N. K. (2011). *The Personality Assessment Inventory Treatment Scales as Predictors of Recidivism in Female Penitentiary Inmates*. Walden University.
535. Marongiu, P., Biddau, M. (1995). *World factbook of Criminal Justice Systems - Italy*. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics. Pristupljeno na <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/wfbcjsit.pdf>
536. Marshal, I., Melville, G. (2014). *Crime, Justice and the Media (2nd. ed.)*. New York: Routledge.
537. Marshall, W. L. (1993). The role of attachments, intimacy, and loneliness in the etiology and maintenance of sexual offending. *Sexual and Marital Therapy*, 8, p. 109-121.
538. Marx, K. (1964). *Selected Writings and Social Philosophies*. London, UK: McGraw-Hill.
539. Mayhew, P., Clarke, R., Sturman, A., Hough, M. (1976). Crime as opportunity. *Home Office Research Study*, 34.
540. McAuliff, B. D., Kovera, M. B. (2003). *Need for cognition and juror sensitivity to methodological flaws in psychological science*. Unpublished manuscript. Miami, FL: Florida International University.
541. McBurnet, K., Lahey, B. B., Frick, P. J., Risch, C., Loeber, R., Hart, E. L. and all. (1991). Anxiety, inhibition, and conduct disorder in children: II. Relation to salivary cortisol. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 30, p. 192-196.
542. McCall, N. (1994). *Make Me Wanna Holler*. New York, NY: Random House.
543. McCarthy, B., Hagan, J. (2004). Homelessness: A criminogenic situation. *British Journal of Criminology, Delinquency, and Deviant Social Behavior*, 31, p. 393-410.
544. McMurtry, R., Curling, A. (2008). The review of roots of youth violence: Volume 3. Canada, Toronto: ServiceOntario Publications.
545. McEachran, A. (2001). *The predictive validity of the PCL-YV and the SAVRY in a population of adolescent offenders*. British Columbia, Burnaby: Simon Fraser University.
546. McEwan, A. W. (1985). *The relationship between personality and recidivism in young offenders*. Durham: Durham University.
547. McGrath, M. G. (2000). Criminal Profiling: Is there a Role for the Forensic Psychiatrist? *Journal of the American Academy of Forensic Psychiatry and the Law*, 28(3), p. 315-324.
548. McGuire, J. (Ed.) (2002). *Offender Rehabilitation and Treatment: Effective Programs and Policies to Reduce Reoffending*. Chichester: John Wiley and Sons.
549. McGuire, J. (2000). *Cognitive-Behavioural Approaches: An Introduction to Theory and Research*. London: Home Office.
550. McIvor, G., Moodie, K., Perrott, S., Spencer, F. (2001). The Relative Effectiveness of Risk Assessment Instruments. *Social Work Finding No. 40*. Edinburgh: Scottish Executive.
551. McKee, J. Y. (2001). *Criminal Justice Systems in Europe and North America – France*. Finland, Helsinki: Heuni.
552. McNeil, D. E., Sandberg, D. A., Binder, R. L. (1998). The relationship between confidence and accuracy in clinical assessment of psychiatric patients' potential for violence. *Law and Human Behavior*, 22, p. 655-69.
553. McNeill, F., Weaver, B. (2010). *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management*. Glasgow, UK: Scottish Centre for Crime and Justice Research.
554. McWhinnie, A. (2006). *The principles and practices related to the "What Works" in correctional programming*. Canada: International Centre for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy.
555. Mead, G. H. (1934). *Mind, self & society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
556. Mednick, S. A., Gabrielli, W. E., Jr., Hutchings, B. (1984). Genetic influences in criminal convictions: Evidence from an adoption cohort. *Science*, 224, p. 891-894.
557. Mededović, E. (2013). Izvršenje kazne zatvora prema ZIKS-u. *Pravne teme*, 1(2), p. 148-162.
558. Mededović, J. (2009). Bazična struktura ličnosti i kriminalitet. *Primenjena psihologija*, 2(3), p. 339-367.
559. Megargee, E. I. (1966). Undercontrolled and overcontrolled personality types in extreme antisocial aggression. *Psychological Monographs*, 80(3).
560. Megreya, A. M., Bindemann, M., Brown, A. (2013). *Criminal thinking in a Middle Eastern prison sample of thieves, drug dealers and murderers*. Legal & Criminological Psychology.
561. Meichenbaum, D. (1977). *Cognitive-behavior modification*. Plenum Behavior Therapy Series.
562. Merckelbach, H., Smith, G. P. (2003). Diagnostic accuracy of the Structured Inventory of Malingered Symptomatology (SIMS) in detecting instructed malingering. *Archives of Clinical Neuropsychology*, 18(2), p. 145-152.
563. Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York, NY: The Free Press.
564. Meyer, G. J., Handler, L. (1997). The ability of the Rorschach to predict subsequent outcome: A meta-analysis of the Rorschach Prognostic Rating Scale. *Journal of Personality Assessment*, 69, p. 1-38.
565. Miller, H. A. (2004). Examining the use of the M-Fast with criminal defendants incompetent to stand trial. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48, p. 268-280.
566. Miller, J. D., Lynam, D. R. (2003). Psychopathy and the five-factor model of personality: A replication and extension. *Journal of Personality Assessment*, 81, p. 168-178.
567. Miller, J. D., Lynam, D. R., Widiger, T. A., Leukefeld, C. (2001). Personality Disorders as Extreme Variants of Common Personality

- Dimensions: Can the Five-Factor Model Adequately Represent Psychopathy? *Journal of Personality*, 69(2), p. 253-276.
568. Mills, J., Kroner, D., Hemmati, T. (2006). The validity of violence risk estimates: An issue of item performance. *Journal of American Academy of Psychiatry & Law*.
569. Mills, C. J., Bohannon, W. E. (1980). Juror characteristics: To what extent are they related to jury verdicts? *Judicature*, 64, p. 23–31.
570. Milovanović, D., Nenadić, N., Todorčić, V. (2012). *Studija o unapređenju zakonodavnog procesa u Republici Srbiji*. Beograd: GIZ.
571. Ministarstvo pravde i ljudskih prava. (2012). *Informacija o sprovođenju Zakona o izvršenju krivičnih sankcija*. Crna Gora, Podgorica: Ministarstvo pravde.
572. Ministarstvo za Evropske integracije Crne Gore. (2009). *Priručnik za prevođenje pravnih i drugih akata u procesu evropskih integracija*. Podgorica: Vlada Crne Gore.
573. Ministry of Justice. (2012). *The French legal system*. France, Paris: Secrétariat général, Service des affaires européennes et internationales (SAEI), Département de l'information et de la communication (DICOM).
574. Ministry of Justice of Sweden. (2015). *The Swedish judicial system*. Sweden, Stockholm: Regeringskansliet.
575. Ministry of Security and Justice. (2012). *Working on Safe and Just Society*. The Hague: Ministry of Security and Justice.
576. Mirels, H. L. (1970). Dimensions of internal versus external control. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 34, p. 226–228.
577. Mitchell, O., Caudy, S., Mackenzie, D. L. (2013). A Reanalysis of the Self-Appraisal Questionnaire: Psychometric Properties and Predictive Validity. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(4), p. 445–459.
578. Mitchell, O., Mackenzie, D. L. (2006). Disconfirmation of the Predictive Validity of the Self-Appraisal Questionnaire in a Sample of High-Risk Drug Offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 33(4), p. 449–466.
579. Mitrović, K. D. (2014). Učenja dva velika svetska sistema prava o zakonitosti i njihovo približavanje. U: Kolarić, D. (Ur.), *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 137-153. Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
580. Mitrović, M. (2012). Politika, etika i dijalektika kažnjavanja u Srbiji. U: Ignjatović, Đ. (Ur.), *Kaznena reakcija u Srbiji*, p. 81-96.
581. Moffat, K. H. (2010). Actuarial Sentencing: An “Unsettled” Proposition. *Symposium on Sentencing*. University at Albany.
582. Moffat, K. H., Maurutto, P. (2003). *Youth Risk/Need Assessment: An Overview of issues and Practices*. Department of Justice Canada.
583. Moffitt, T. E. (1994). Natural Histories of Delinquency. U: Weitekamp, E. G. M., Kerner, H. (eds.), *Cross-National Longitudinal Research on Human Development and Criminal Behavior*. Boston, MA: Kluwer Academic Publishers.
584. Moffitt, T. E. (1993). Adolescence Limited and Life Course Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*, 100, p. 674-701.
585. Moffitt, T. E. (1993). The neuropsychology of conduct disorder. *Development and Psychopathology*, 5, p. 135-151.
586. Momchilov, A., Rusinov, D. (2013). National Report Bulgaria. *Reducing Prison Population: advanced tools of justice in Europe*. Crime Prevention Fund – IGA.
587. Momeni, J. (Ed.). (1989). *Homelessness in the United States*. New York: Greenwood.
588. Monahan, J., Skeem, J. L. (2014). Risk Redux: The Resurgence of Risk Assessment in Criminal Sanctioning. *Federal Sentencing Reporter*, 26(3), p. 158-166.
589. Moran, G., Comfort, J.C. (1982). Scientific jury selection: Sex as a moderator of demographic and personality predictors of impaneled felony jury behaviour. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, p. 1052–1063.
590. Moran, P. B., Vuchinich, S., Hall, N. K. (2004). Associations between types of maltreatment and substance use during adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 28(5), p. 565–574.
591. Morgan, F., Morgan, N., Morgan, I. (1998). Risk Assessment in Sentencing Corrections. *Report to Australian Criminology Research Council for project 22/95-96*. Nedlands: Crime Research Centre, University of Western Australia.
592. Morgan, R. D., Kroner, D. G., Mills, J. F. (2012). *Re-entry: Dynamic Risk Assessment*. US, Department of Justice.
593. Motiuk, L. L. (2012). Risk/Needs Assessment: From Theory and Methods do Policy and Practice. U: *Resource Material Series No. 88*, p. 3-14. Tokio: Unafei.
594. Motiuk, L. L., Porporino, F. (1991). The prevalence nature and severity of mental health problems among federal male inmates in Canadian penitentiaries. *Research and Statistics Branch*, 24. Correctional Service Canada.
595. Mrčela, M. (2005). *Vodič kroz kazneni postupak*. US, Washington DC: American Bar Association Rule of Law Initiative.
596. Mrvić-Petrović, N., Ćirić, J., Počuča, M. (2015). Medicinska veštačenja u krivičnom i parničnom postupku. *Vojnosanitetski Pregled*, 72(8), p. 729-735.
597. Mrvić-Petrović, N. (2010). Alternativne krivične sankcije u državama balkanskog regiona. U: Čolović, V. (Ur.), *Pravo zemalja u regionu*, p. 56-74. Beograd: Institut za uporedno pravo.
598. Mrvić-Petrović, N. (2007). Krivičnopravni položaj lica sa mentalnim poremećajima. *Temida*, p. 39-47.
599. Muhlhausen, D. (2010). Theories of Punishment and Mandatory Minimum Sentences. *The Heritage Foundation*.
600. Muller, D. (2000). Criminal Profiling: Real Science of Just Wishful Thinking? *Homicide Studies*, 4(3), p. 234–264.
601. Müller, J. L., Sommer, M., Döhnell, K., Weber, T., Schmidt-Wilcke, T., Hajak, G. (2008). Disturbed Prefrontal and Temporal Brain Function during Emotion and Cognition Interaction in Criminal Psychopathy. *Behavioral Sciences and the Law*, 26, p. 131–150.
602. Muratbegović, E., Budimlić, M. (2013). *Odnos kriminologije i drugih nauka*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.

603. Murrie, D. C., Boccaccini, M. T., McCoy, W., Cornell, D. G. (2007). Diagnostic labeling in juvenile court: How do descriptions of psychopathy and conduct disorder influence judges? *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 36(2), p. 228-241.
604. Mustaine, E. E., Tewksbury, R. (1999). Assessing the Likelihood of Drunk Driving: Gender, Context and Lifestyle. *Journal of Crime and Justice*, 22, p. 57-93.
605. Mutz, J. (2008). Denmark. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 381-417. Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publishers (WLP).

N

606. Nagin, D. S. (1998). Criminal Deterrence Research at the Outset of the Twenty-First Century. U: Tonry, M. (ed.), *Crime and Justice: A Review of Research*. Chicago: University of Chicago Press.
607. Nagin, D. S., Farrington, D. P., Moffitt, T. E. (1995). Life-Course Trajectories of Different Types of Offenders. *Criminology*, 33, p. 1111-1139.
608. Naglieri, J. A., McNeish, T. J., Bardos, A. N. (1991). *Draw-a-Person: Screening procedure for emotional disturbance*. Austin, TX: Pro-ed.
609. Napier, M. R., Baker, K. P. (2005). Criminal Personality Profiling. U: James, S. H., Nordby, J. J. (Eds.), *Forensic Science: An Introduction to Scientific and Investigative Techniques*. Boca Raton: Taylor and Francis.
610. Narby, D. J., Cutler, B. L., Moran, G. (1993). A meta-analysis of the association between authoritarianism on jurors' perceptions of defendant's culpability. *Journal of Applied Psychology*, 78, p. 34-42.
611. Nash, M. (2006). *Public Protection and the Criminal Justice Process*. Oxford: Oxford University Press.
612. Neacșu, D. (2005). *Doing Legal Research in Romania*. Globalex. Pristupljeno na <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Romania.htm>
613. Neapolitan, J. L. (1994). Cross-national variation in homicides: The case of Latin America. *International Criminal Justice Review*, 4, p. 4-22.
614. Needels, K. (1996). Go directly to jail and do not collect? A long term study of recidivism, employment, and earnings patterns among prison releasees. *Journal of Research on Crime and Delinquency*, 33, p. 471-496.
615. Nelken, D. (2009). Comparative Criminal Justice: Beyond Ethnocentrism and Relativism. *European Journal of Criminology*, 6(4), p. 291-311.
616. Neustrom, M., Jamieson, J., Manual, D., Gramlin, B. (1988). Regional unemployment and crime trends: An empirical examination. *Journal of Criminal Justice*, 16 (5), p. 394-402.
- Ng, Y. G., Velicogna, M., Dallara, C. (2007). Monitoring and Evaluation of Court System: A Comparative Study. *European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)*. Council of Europe.
617. Nieberding, R. J., Moore, J. T., Dematatis, A. P. (2002). Psychological assessment of forensic psychiatric outpatients. *International Journal of Offender Therapy & Comparative Criminology*, 46(3), p. 350-363.
618. Nikiforov, I. V. (1995). *World factbook of Criminal Justice Systems - Russia*. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics. Pristupljeno na <https://fas.org/irp/world/russia/docs/wfbcjrur.htm>
619. Nilsson, T., Gustavson, C., Munthe, C., Forsman, A., Anckarsater, H. (2009). The precarious practice of risk assessment in forensic psychiatry. *International Journal of Law and Psychiatry*, 32(6), p. 400-407.
620. Nikolić, K. (2011). Rat u Sloveniji 1991. *Članci i rasprave - Istorija XX veka*, 2. Pristupljeno na <http://savremenaistorija.com/?p=117>
621. Nisbet, I. A., Wilson, P. H., Smallbone, S. W. (2004). A prospective longitudinal study of sexual recidivism among adolescent sex offenders. *Sexual abuse: a journal of research and treatment*, 16(3), p. 223-234.
622. Norris, F. (2003). *No Positives in this Legal Double Negative*. New York: New York Times, (January 24):C1.
623. Novosel, D. (2014). Rezultati uvođenja tužilačke istrage u Republici Hrvatskoj. U: Jovanović, I., Petrović-Jovanović, A. (Ur.), *Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u praksi*, p. 107-121. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
624. Nowikowski, F. (1995). Psychological Offender Profiling: An Overview. *The Criminologist*, 19 (4), p. 225-251.
625. NSW Department of Justice. (2014). *Compendium of Offender Assessments (3rd edit.)*. Sydney: NSW Department of Justice.
626. Nuutila, A-M. (2012). *The Finnish Criminal Procedure*. Pristupljeno na <https://sites.google.com/site/arimattinuutila/2012-the-finnish-criminal-procedure>

O

627. O'Donohue, W., Levensky, E. (2003). *Handbook of Forensic Psychology: Resource for Mental Health and Legal Professionals*. Academic Press.
628. O'Toole, M. (1999). Criminal Profiling: The FBI Use Criminal Investigative Analysis to Solve Crimes. *Corrections Today*, 6, p. 44-47.
629. Ocaña, M. A. (2013). *Prison conditions in Spain*. Italy, Rome: Antigone Edizioni.
630. Oehlboeck, J., Gerstner, I. (2005). *The Austrian Legal System and Laws: a Brief Overview*. Globalex. Pristupljeno na <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Austria.htm>
631. Ogilvie, J. M., Stewart, A. L., Chan, R. C. K., Shum, D. H. K. (2011). Neuropsychological measures of executive function and antisocial behavior: A meta-analysis. *Criminology*, 49, p. 1063-1107.

632. Ogloff, J. R. P. (1995). The legal basis of forensic application of the MMPI-2. U: Ben-Porath, Y. S., Graham, J. R., Hall, G. C. N., Hirschman, R. D., Zaragoza, M. S. (Eds.), *Forensic applications of the MMPI-2*, p. 18-47. CA, Thousand Oaks: Sage.
633. Ojanperä-Kataja, V. (2008). Prison policy, prison regime and prisoners' rights in Finland. *Proceedings of the Colloquium of the IPPF*, p. 317-338. Norway, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
634. Olson, H. C., Streissguth, A. P., Sampson, P. D., Barr, H. M., Bookstein, F. L., Thiede, K. W. (1997). Association of prenatal alcohol exposure with behavioral and learning problems in early adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, p. 1187-1194.
635. Orgad, L. (2010). The preamble in constitutional interpretation. *International Journal of Constitutional Law*, 8(4), p. 714-738.
636. Ormerod, P. E. (2006). *Magistrates' decision-making: personality, process and outcome*. Middlesex University.
637. OSCE. (2014). *Sprječavanje terorizma i suzbijanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu: Pristup kroz rad policije u zajednici*. Wiena: Osce.

P

638. Pajer, K. A. (1998). What happens to "bad" girls: A review of the adult outcomes of antisocial adolescent girls. *American Journal of Psychiatry*, 155, p. 862-870.
639. Palmer, E. J., Hollin, C. R. (2003). Using the Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles with English prisoners. *Legal and Criminological Psychology*, 8, p. 175-181.
640. Paternoster, R., Brame, R. (1997). Multiple Paths to Delinquency: A Test of Developmental and General Theories of Crime. *Criminology*, 35, p. 49-84.
641. Patrick, Christopher. (2007). *Handbook of psychopathy*. New York, NY, Guilford Press, p. 481-494.
642. Patry, M. W., Magaletta, P. R., Diamond, P. M., Weinman, B. A. (2010). Establishing the Validity of the Personality Assessment Inventory Drug and Alcohol Scales in a Corrections Sample. *Assessment*, XX(X), p. 1-10.
643. Pavlov, I. (1927). *Conditioned Reflexes: An Investigation of the Physiological Activity of the Cerebral Cortex*. London: Lawrence & Wishart.
644. Pearson. (2011). *Forensic Psychology Information Pack: A range of products from Pearson Assessment for professionals working in the area of forensic psychology*. UK: PsychCorp.
645. Pearson, D. A. S. (2011). *Breaking the 'Glas Ceiling' of Risk Prediction in Recidivism: An Application of Connectionist Modelling to Offender Data*. England, York: University of York.
646. Pearson, F., Lipton, D., Cleland, C., Yee, D. (2002). The Effects of Behavioral/Cognitive-Behavioral Programs on Recidivism. *Crime & Delinquency*, 48(3), p. 476-496.
647. Pelissier, B., Perrier, Y. (2008). France. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 349-381. Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publishers (WLP).
648. Pence, E., Paymar, M. (1993). *Education groups for men who batter: The Duluth model*. New York: Springer-Verlag.
649. Perron, B., Howard, M. (2008). Prevalence and Correlates of Traumatic Brain Injury among Delinquent Youths. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, p. 243-255.
650. Peskin, M., Gao, Y., Glenn, A. L., Rudo-Hutt, A., Yang, Y., Raine, A. (2013). Biology and Crime. U: Cullen, F.T., Wilcox, P., *The Oxford Handbook of Criminological Theory*, p. 22-40. New York: Oxford University Press, Inc.
651. Peterson, O. (2010). The Swedish Constitution of 1809. U: Persson, S., Özdalga, E. (Eds.), *Transactions - Contested Sovereignities: Government and Democracy in Middle Eastern and European Perspectives*, 19, p. 53-66.
652. Petherick, W. A., Turvey, B. E., Ferguson, C. E. (2010). *Forensic Criminology*. London, UK: Elsevier.
653. Petot, J. M. (2000). Interest and limitations of projective techniques in the assessment of personality disorders. *Eur. Psychiatry*, 15(1), p. 11-14.
654. Petrović, V. (Ur.). (2012). *Ljudska prava u Srbiji 2011 – Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
655. Philipse, M. (2005). *Predicting criminal recidivism: Empirical studies and empirical practice in forensic psychiatry*. The Netherlands, Nijmegen: Radboud University.
656. Piaget, J. (1948). *The Moral Judgment of the Child*. Glencoe, IL: The Free Press.
657. Picca, G. (1993). La sociología criminal: la criminología clínica. *Eguzkilore*, 7, p. 177-192.
658. Pinizotto, A. J. (1984). Forensic Psychology: Criminal Personality Profiling. *Journal of Police Science and Administration*, 12(1), p. 32-40.
659. Ploeg, G. (2008). Norway. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 765-803. Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publishers (WLP).
660. Polaschek, D. L. L. (2003). Empathy and victim empathy. U: Ward, T., Laws, D. R., Hudson, S. M. (Eds.), *Sexual deviance: Issues and controversies*, p. 172-189. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
661. Polaschek, D. L. L., Dixon, B. G. (2001). The Violence Prevention Project: The development and evaluation of a treatment programme for violent offenders. *Psychology, Crime, & Law*, 7, p. 1-27.
662. Pontell, H. N. (2005). Control Fraud, Gambling for Resurrection, and Moral Hazard: Accounting for White-Collar Crime in the

Savings and Loan Crisis. *Journal of Socio-Economics*, 34, p. 756-770.

663. Porporino, F. J., Robinson, D. (1992). Can educating adult offenders counteract recidivism? *Research Branch*. Correctional Service of Canada.
664. Porter, S., ten Brinke, L., Wilson, K. (2009). Crime profiles and conditional release performance of psychopathic and non-psychopathic sexual offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 14, p. 109–118.
665. Poythress, N. G., Edens, J. F., Watkins-Clay, M. M. (2001). The relationship between psychopathic personality features and malingering symptoms of major mental illness. *Law and Human Behavior*, 25(6), p. 567- 582.
666. Pozzulo, J., Bennell, C., Forth, A. (2013). *Forensic Psychology*. Canada: Pearson Education, Inc.
667. Precht, T. (2007). *Home grown terrorism and Islamist radicalization in Europe: From conversion to terrorism*. Copenhagen, Denmark: Danish Ministry of Justice.
668. Prince, K., Butters, R. P. (2013). *Recidivism Risk Prediction and Prevention Assessment in Utah: An Implementation Evaluation of the LSI-R as a Recidivism Risk Assessment Tool in Utah*. University of Utah: Utah Criminal Justice Center.
669. Proto, D. A. (2008). *The Detection of Malingered Mental Retardation in High- And Low-Cognitive Ability Individuals*. Louisiana: Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College.
670. Psillos, S. (1999). *Scientific Realism: How Science Tracks Truth*. London: Routledge.

Q

671. Quinell, F. A., Bow, J. N. (2001). Psychological tests used in child custody evaluations. *Behavioral Sciences and the Law*, 19, p. 491–501.
672. Quinton, D., Pickles, B., Maughnan, B., Rutter, M. (1993). Partners, peers and pathways: Assortive pairing and continuities in conduct disorder." *Development and Psychopathology*, 5, p. 763-783.

R

673. Radeljak, S., Žarković-Palijan, T., Kovačević, D., Marinović, D., Dadić-Hero, E. (2010). Neuroimaging Techniques in Modern Forensic Psychiatry. *Collegium Antropologicum*, 34(2), p. 287-290.
674. Radulović, D. (2015). Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore i glavni pretres (osnovna obilježja i sporna pitanja – teorija i praksa). U: Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.), *Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 127-141. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
675. Radulović, D. (2014). Svrha istrage kao faktor njenog obima (osvrt na ZKP Crne Gore). U: Jovanović, I., Petrović-Jovanović, A. (Ur.), *Tužilačka istraga – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 153-163. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
676. Radulović, D. (2012). The Core Problem of Crime in Society: Psychopath offenders. *Sociološki pregled*, XLVI(4), p. 583–600.
677. Radulović, D. (2012). Zašto se nakon forenzičkog tretmana hroničnih delinkvenata nekada još više učvrsti njihovo kriminalno ponašanje? *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 11(2), p. 349-359.
678. Rafter, N. (2008). *The Criminal Brain: Understanding Biological Theories of Crime*. New York: New York Press.
679. Raine, A. (2002a). Biosocial studies of antisocial and violent behavior in children and adults: A review. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, p. 311-326.
680. Raine, A. (2002). The Biological Basis of Crime. U: Wilson, J.Q., Petersilia, J., *Crime: Public Policies for Crime Control*, p. 43-74. Oakland, California: ICS Press.
681. Raine, A., Venables, P. H., Mednick, S. A. (1997). Low resting heart rate age 3 years predisposes to aggression at age 11 years: Evidence from the Mauritius Child Health Project. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36, p. 1457-1464.
682. Raine, A, Venables, P. H, Williams, M. (1996). Better autonomic conditioning and faster electrodermal half-recovery time at age 15 years as possible protective factors against crime at age 29 years. *Developmental Psychology*, 32, p. 624-630.
683. Raine, A, Venables, P. H, Williams, M. (1995). High autonomic arousal and electrodermal orienting at age 15 years as protective factors against criminal behavior at age 29 years. *American Journal of Psychiatry*, 152, p. 1595-1600.
684. Raine, A. (1993). *The psychopathology of crime: Criminal behavior as a clinical disorder*. San Diego, CA: Academic Press.
685. Raine, A., Venables, P. H. (1981). Classical conditioning and socialization – A biosocial interaction? *Personality and Individual Differences*, 2, p. 273-283.
686. Raynor, P., Kynch, J., Roberts, S., Merrington, S. (2001). *Two risk and need assessment instruments used in probation services – an evaluation*. London: Crown Copyright.
687. Raynor, P. (1998). *Implementing the Level of Service Inventory Revised in Britain: Report 3 - Risk and need assessment in the five pilot areas*. Dinas Powys, University of Wales, Swansea and Cognitive Centre Foundation.
688. Redl, F., Wineman, D. (1951). *Children who Hate: The Disorganization and Breakdown of Behavior Controls*. New York: The Free Press.
689. Regolli, R. M., Hewitt, J. D. (1991). *Delinquency in Society – A Child Centered Approach*. New York: McGraw-Hill, Inc.
690. Reiser, M. (1982). *Police psychology: Collected papers*. Los Angeles: LEHI Publishing Company.
691. Reiss, A. J., Biderman, A. D. (1980). *Data Sources on White-Collar Lawbreaking*. Washington, DC: National Institute of Justice, U.S. Department of Justice.

692. Renzetti, C. M. (2008). Theories of Criminal Behaviour. *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*. Oxford: Elsevier Science & Technology.
693. Ressler, R. K., Burgess, A. W., Douglas, J. E., Hartman, C. R., D'Agostino, R. B. (1986). Sexual killers and their victims: identifying patterns through crime scene analysis. *Journal of Interpers Violence*, 1, p. 288–308.
694. Rice, M., Harris, A. (1995). Psychopathy, schizophrenia, alcohol abuse, and violent recidivism. *International Journal of Law and Psychiatry*, 18, p. 333-342.
695. Ridley, A. M., Gabbert, F., La Rooy, D. J. (2013). *Suggestibility in Legal Contexts Psychological Research and Forensic Implications*. A John Wiley & Sons, Ltd., Publication.
696. Risk Management Authority. (2007). *Risk Assessment Tools Evaluation Directory (Version 2)*. Scotland, Paisley: Risk Management Authority.
Pristupljeno na <http://www.rmascotland.gov.uk/>
697. Rivara, F. P., Mueller, B. A., Spomes, G., Mendoza, C. T., Rushforth, N. B., Kellerman, A. L. (1997). Alcohol and Illicit Drug Use and the Risk of Violent Death in the Home. *Journal of the American Medical Association*, 278, p. 569-575.
698. Riverside. (2013). *Clinical and Special Needs Assessments*. USA, Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
Pristupljeno na <http://www.riverpub.com/catalog/pdf/2013ClinicalCatalog.pdf>
699. Roberti, J. W. (2004). A review of behavioral and biological correlates of sensation seeking. *Journal of Research in Personality*, 38(3), p. 256–279.
700. Robinson, G. (1999). Risk management and rehabilitation in the probation service: Collision and collusion. *The Howard Journal*, 38(4), p. 421–433.
701. Robinson, M. B. (2004). *Why Crime? An Integrated Systems Theory of Antisocial Behavior*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
702. Robinson, P. H., Dubber, M. D. (2007). The American Model Penal Code: A Brief Overview, *New Criminal Law Review*, 10, p. 319-342.
703. Robinson, R., Roberts, W. L., Strayer, J., Koopman, R. (2007). Empathy and emotional responsiveness in delinquent and non-delinquent adolescents. *Social Development*, 16, p. 555–579.
704. Rogers, R., Johansson-Love, J. (2009). Evaluating Competency to Stand Trial with Evidence-Based Practice. *Journal of American Academy of Psychiatry and Law*, 37, p. 450–460.
705. Rogers, R. (2008). *Clinical Assessment of Malingering and Deception (3rd ed.)*. New York, NY: Guilford.
706. Rogers, S. (1981). *Factors Related to Recidivism Among Adult Probationers in Ontario*. Toronto: Ontario Ministry of Correctional Services.
707. Rolison, J. J., Hanoch, Y., Gummerum, M. (2013). Characteristics of offenders: the HEXACO model of personality as a framework for studying offender's personality. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 24(1), p. 71-82.
708. Rosenbaum, M., Murphy, S. (1990). Women and addiction: Process, treatment, and outcome. *NIDA Research Monograph Series 98, The Collection and Interpretation of Data from Hidden Populations*. Rockville, MD: U.S. Department of Health & Human Services, National Institute on Drug Abuse.
709. Ross, R. R., Fabiano, E. A. (1985). *Time to Think: A Cognitive Model of Delinquency Prevention and Offender Rehabilitation*. Johnson City, Tenn: Institute of Social Sciences and Arts.
710. Rossmo, D. K. (1997). Geographic profiling. U: Jackson, J. L., Bekerian, D., *Offender Profiling: Theory, Research and Practice*, p. 159–176. London: Wiley.
711. Roth, M.P. (2009). *Transnational Organized Crime*. London, UK: Routledge.
712. Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80.
713. Rouillon, F., Duburq, A., Fagnagni, F., Falissard, B. (2004). *Étude épidémiologique sur la santé mentale des personnes détenues en prison*. Paris: Rapport INSERM.
714. Rudo-Hutt, A., Gao, Y., Glenn, A., Peskin, M., Yang, Y., Raine, A. (2011). Chapter 2: Biosocial interactions and Correlates of Crime. U: Beaver, K., Walsh, A., *The Ashgate Research Companion to Biosocial Theories of Crime*, p. 17-44. Farnham: Ashgate.
715. Rusinov, D., Karaganova, V., Manolcheva, M. (2008). Bulgaria. U: van Kalmthout, A. M., Durnescu, I. (Eds.), *Probation in Europe*, p. 765-803. Netherlands, Nijmegen: aolf Legal Publishers (WLP).
716. Rutter, M., Giller, H., Hagell, A. (1998). *Antisocial Behaviour by Young People*. Cambridge: Cambridge University Press.

S

717. Sačić, P. (2009). Psihijatrijska veštačenja u kaznenom postupku. *Pravnik*, 43(87), p. 59-73.
718. Sageman, M. (2004). *Understanding terrorist networks*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
719. Salize, H. J., Dreßing, H., Kief, C. (2007). *Mentally Disordered Persons in European Prison systems - Needs, Programmes and Outcome (EUPRIS)*. Germany, Mannheim: Central Institute of Mental Health.
720. Sampson, R. J., Laub, J. H. (2009). A life-course theory and long-term project on trajectories of crime. *Journal of Criminology and Penal Reform*, 92, p. 226–239.
721. Sampson, R., Laub, J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Harvard: University Press.
722. Sampson, R., Laub, J. (1995). Understanding variability in lives through time: Contributions of life-course criminology. *Studies on*

Crime and Crime Prevention, p. 143-158.

723. Samuels, J., Bienvenu, O. J., Cullen, B., Costa, P. T., Eaton, W. W., Nestadt, G. (2004). Personality dimensions and criminal arrest. *Comprehensive Psychiatry*, 45, p. 275–280.
724. Sandberg, A. A., Koepf, G. F., Ishiara, T., Hauschka, T. S. (1961). An XYY human male. *Lancet*, 262, p. 488–489.
725. Sanders, A., Young, R. (2000). *Criminal Justice (2nd ed.)*. London: Butterworths.
726. Savet Evrope. (2014). *Priručnik za obuku o osnovnim sposobnostima zatvorskih službenika sa operativnim procedurama*. BiH, Sarajevo: Savet Evrope.
727. Savet Evrope. (2010). Efikasno upravljanje u zatvorima u Bosni i Hercegovini. *Zbornik radova zajedničkog projekta Evropske Unije i Vijeća Evrope*. BiH, Sarajevo: Savet Evrope.
728. Scardaccione, G. (2013). Procena ličnosti maloletnika u maloletničkom krivičnom postupku u Italiji. *Crimen*, IV(1), p. 13-26.
729. Schensk, L. (2005). *Nordic Prison Education: A lifelong learning perspective*. Copenhagen: TemaNord, Nordic Council of Ministers.
730. Schonfeld, A. M., Mattson, S. N., Riley, E. P. (2005). Moral maturity and delinquency after prenatal alcohol exposure. *Journal of Studies on Alcohol*, 66, p. 545-554.
731. Schretlen, D. J. (1988). The use of psychological tests to identify malingered symptoms of mental disorder. *Clinical Psychology Review*, 8, p. 451-476.
732. Scoones, C. D. (2010). *Reintegration Planning for Sexual Offenders: Relationships with Static and Dynamic Risk, Treatment outcome and Recidivism*. New Zealand, Canterbury: University of Canterbury.
733. Secretaría General de Instituciones Penitenciarias. (2011). *The Spanish prison system*. Spain, Madrid: Secretaría General de Instituciones Penitenciarias.
734. Segrave, J. O., Hasted, D. N. (1983). Evaluating Structural and Control Models of Delinquency Causation: A Replication and Extension. *Youth and Society*, 14, p. 437-456.
735. Selih, A., Maver, D. (1995). *World factbook of Criminal Justice Systems - Slovenia*. Washington, D.C.: Bureau of Justice Statistics. Pristupljeno na <http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/wfbcjsslo.pdf>
736. Sellin, T. (1938). *Culture Conflict and Crime*. New York, NY: Social Science Research Council.
737. Serin, R., Lloyd, C. D., Hanby, L. (2010). Enhancing offender re-entry: An integrated model for enhancing offender re-entry. *European Journal of Probation*, University of Bucharest, 2(2), p. 53-75.
738. Serin, R., Kennedy, S. (1997). Treatment readiness and responsivity: Contributing to effective correctional programming. *Correctional Service of Canada*. Unpublished document, p. 1-18.
739. Shader, M. (2004). *Risk Factor for Delinquency: An Overview*. US, Rocville: US Dept of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
740. Shaw, C. R., McKay, H. D. (1942). *Juvenile Delinquency in Urban Areas*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
741. Shover, N. (1998). White-Collar Crime. U: Tonry, M. J. (ed.), *Handbook of Crime and Punishment*, p. 133-158. New York, NY: Oxford University Press.
742. Shover, N. (1996). *Great Pretenders: Pursuits and Careers of Persistent Thieves*. Boulder, CO: Westview.
743. Siann, G. (1985). *Accounting for Aggression: Perspectives on Aggression and Violence*. London: Allen & Unwin.
744. Siegel, L. J. (2013). *Criminology: Synopsis of Criminological Theories (11th ed.)*. USA, Belmont: Wadsworth.
745. Sijerčić-Čolić, H. (2015). Glavni pretres prema zakonima o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini – neki teoretski i praktični aspekti. U: Bejatović, S., Jovanović, I. (Ur.), *Glavni pretres i suđenje u razumnom roku – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 49-63. OEBS.
746. Silber, M. D., Bhatt, A. (2007). *Radicalization in the west: The homegrown threat*. New York: New York Police Department Intelligence Division.
747. Silfver, M., Helkama, K., Lonnqvist, J., Verkasalo, M. (2008). The relation between value priorities and proneness to shame, guilt, and empathy. *Motivation and Emotion*, 32, p. 69–80.
748. Simon, R. (1982). *Gramsci's Political Thought: an Introduction*. London: Lawrence & Wishart.
749. Simons, R. L., Wu, C., Conger, R. D., Lorenz, F. O. (1994). Two Routes to Delinquency: Differences between Early and Late Starters in the Impact of Parenting and Deviant Peers. *Criminology*, 32, p. 247-275.
750. Simonsen, C. E. (1991). *Juvenile justice in America (3rd ed.)*. New York: Macmillan Publishing Company.
751. Simourd, D. J. (2004). Use of dynamic risk/need assessment instruments among long-term incarcerated offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 31(3), p. 306-323.
752. Simourd, D. J., Hoge, R. D. (2000). Criminal psychopathy: A risk-and-need perspective. *Criminal Justice and Behavior*, 27(2), p. 256-272.
753. Simourd, L., Andrews, D. A. (1994). Correlates of Delinquency: A Look at Gender Differences. *Forum on Corrections Research*, 6(1), p. 26-31.
754. Simović, M. (2013). Osnovne karakteristike sistema krivične istrage u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine i njen uticaj na pojednostavljenje krivičnog postupka. U: Jovanović, I., Stanisavljević, M. (Ur.), *Pojednostavljene forme postupanja u krivičnim stvarima – regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva i iskustva u primeni*, p. 114-132. OEBS.
755. Skinner, B. F. (1953). *Science and Human Behavior*. New York: Macmillan.

756. Slaviček, I., Doležal, D. (2012). Kriminalističko profiliranje. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48(2), p. 156-173.
757. Slingeneyer, T. (2007). The new penology: a grid for analyzing the transformations of penal discourses, techniques and objectives. *Champ pénal*, IV. Pristupljeno na <http://champpenal.revues.org/>
758. Smith, C. A., Stern, S. B. (1997). Delinquency and anti-social behavior: A review of family processes and intervention research. *Social Service Review*, 71, p. 382-420.
759. Smith, P., Gendreau, P. (2007). The relationship between program participation, institutional misconduct and recidivism among federally sentenced adult male offenders. *Forum on Corrections Research*, 19, 6-10.
760. Smith, P., Goggin, C., Gendreau, P. (2002). The effects of prison sentences and intermediate sanctions on recidivism: General effects and individual differences. *User Report 2002-01*. Ottawa: Solicitor General Canada.
761. Smith, C., O'Neill, H., Tobin, J., Walshe, D., Dooley, E. (1996). Mental disorders detected in an Irish prison sample, *Criminal Behaviour and Mental Health*, 6, 177-183.
762. Snook, B., Gendreau, P., Bennell, C., Taylor, P. (2008). Criminal Profiling: Granfalloon and Gobbledygook. *SKEPTIC*, 14(2), p. 36-41.
763. Soderstrom, H., Sjodin, A-K., Carlstedt, A. (2004). Adult psychopathic personality with childhood-onset hyperactivity and conduct disorder: A central problem constellation in forensic psychiatry. *Psychiatry Research*, 121, p. 271-280.
764. Soković, S. (2014). Uslovni otpust – sporna pitanja i savremena normativna rešenja. *Crimen*, V(1), p. 35-50.
765. Soković, S. (2008). Veštačenje u krivičnom postupku: nova praksa u starim normativnim okvirima i drugi problemi. U: Kron, L. (Ur.), *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, XXVII(1-2), p. 29-55. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
766. Solomon, P. H. (2015). Post-Soviet criminal justice: The persistence of distorted neo-inquisitorialism. *Theoretical Criminology*, 19(2), p. 159-178.
767. Soothill, K., Francis, B. (2009). When do ex-offenders become like non-offenders? *Howard Journal of Criminal Justice*, 48, p. 373-387.
768. Soothill, K., Harman, J., Francis, B., Kirby, S. (2005). Identifying future repeat danger from sexual offenders against children: A focus on those convicted and those strongly suspected of such crime. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 16(2), p. 225-247.
769. Spiegler, M., Guevremont, D. (2003). *Contemporary Behavior Therapy (4th ed.)*. Wadsworth Publishing.
770. Spurr, M. (2008). Background on the English and Welsh prison system. *Stavern - Prison policy and prisoners' rights*, Proceedings of the Colloquium of the IPPF, p. 303-315. Norway, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
771. Stadtland, C., Kleindienst, N., Kroner, D., Mattias, E., Nedopil, N. (2005). Psychopathic Traits and Risk of Criminal Recidivism in Offenders with and without Mental Disorders. *International Journal of Forensic Mental Health*, 4(1), p. 89-97.
772. Стефановска, В. (2014). Начин на извршување на казната затвор. У: Мојаноски, Ц. Т., Бачановиќ, О., Аќимовска – Малетиќ, И., Батиќ, Д., Стефановска, В., Миленковска, М., Илијевски, И., Јованова, Н., Димитровска, А., *Положба на осудените лица во пенитенцијарните установи во Македонија*, p. 45-90. Скопје: Факултет за безбедност Скопје.
773. Stephan, C. W., Stephan, W. G. (1986). Habla Ingles? The effects of language translation on simulated juror decisions. *Journal of Applied Social Psychology*, 16, p. 577-589.
774. Stephenson, M., Jamieson, J. (2006). *Barriers to Engagement in Education, Training and Employment*. London, UK: Youth Justice Board for England and Wales.
775. Stevanović, Z. (2012). *Zatvorski sistemi u svetu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
776. Stevanović, Z. (2008). *Otvoreni zatvori*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
777. Stevanović, Z., Simeunović-Patić, B. (2008). Osnovne karakteristike američkog zatvorskog sistema. *Uvod u pravo SAD*, p. 315-333.
778. Stevens, G. W., Deuling, J. K., Armenakis, A. A. (2012). Successful psychopaths: Are they unethical decision-makers and why? *Journal of Business Ethics*, 105(2), p. 139-149.
779. Stojanović, Z. (2013). Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva? *Crimen*, IV(2), p. 119-143.
780. Stojanović, Z. (2012). Kaznena politika u Srbiji: sukob zakonodavca i sudske prakse. U: Ignjatović, Đ. (Ur.), *Kaznena reakcija u Srbiji*, p. 1-18.
781. Storr, A. (1970). *Human Aggression*. Harmondsworth: Penguin.
782. Streissguth, A. P., Barr, H. M., Kogan, L., Bookstein, F. L. (1996). *Understanding the occurrence of secondary disabilities in clients with fetal alcohol syndrome (FAS) and fetal alcohol effects (FAE)*. Washington, DC: Centers for Disease Control and Prevention.
783. Students at the University of Copenhagen. (2014). *World Universities Comparative Law Project Legal rating of Denmark*. Allen & Overy Global Law Intelligence Unit.
784. Stuewig, J., Tangney, J. P., Heigel, C., Harty, L., McCloskey, L. (2010). Shaming, blaming, and maiming: Functional links among the moral emotions, externalization of blame, and aggression. *Journal of Research in Personality*, 44, p. 91-102.
785. Sulejmanov, Z. (2003). *Kriminologija*. Skopje: Institut za sociološki i političko-pravni istraživanja.
786. Sun, K. (2013). Offender Assessment and Classification. *Correctional Counseling: A Cognitive Growth Perspective (2nd ed.)*, p. 25-44.
787. Sutherland, E. H. (1949/1983). *White Collar Crime: The Uncut Version*. New Haven, CT: Yale University Press.
788. Sutherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology*. Chicago: J.B. Lippincott Co.
789. Svrakic, N. M., Svrakic, D. M., Cloninger, C. R. (1996). A General Quantitative Theory of Personality Development: Fundamentals of

a Self-organizing Psychobiological Complex. *Development and Psychopathology*, 8, p. 247–272.

790. Sykes, G., Matza, D. (1957). Techniques of Neutralization. *American Sociological Review*, 22, p. 664-670.

791. Syngelaki, E. M., Moore, S. C., Savage, J. C., Fairchild, G., Van Goozen, S. H. M. (2009). Executive functioning and risky decision making in young male offenders. *Criminal Justice and Behavior: Special Issue - Biosocial criminology*, 36(11), p. 1213-1227.

Š

792. Škulić, M. (2013). Dominantne karakteristike osnovnih velikih krivičnoprocesnih sistema i njihov uticaj na reformu srpskog krivičnog postupka. *Crimen*, IV(2), p. 176-234.

793. Šugman, K. G., Jager, M., Peršak, N., Filipčič, K. (2004). *Criminal Justice Systems in Europe and North America – Slovenia*. Finland, Helsinki: Heuni.

T

794. Tak, P. J. P. (2008). *The Dutch criminal justice system*. The Netherlands, Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

795. Tangney, J. P., Dearing, R. L. (2002). Shame and guilt across the lifespan: The development of moral emotions. U: Tangney, J. P., Dearing, R. L., *Shame and guilt*, p. 139-156. New York: Guilford Press.

796. Tangney, J. P. (1996). Conceptual and methodological issues in the assessment of shame and guilt. *Behavior Research and Therapy*, 34, p. 741–754.

797. Tangney, J. P., Miller, R. S., Flicker, L., Barlow, D. H. (1996). Are shame, guilt and embarrassment distinct emotions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, p. 1256–1269.

798. Tashbook, L., Zivanov, M. (2011). *Guide to Legal Research in Serbia*. GlobaLex.

Pristupljeno na <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Serbia1.htm>

799. Taylor, W. J. (2011). Psychological assessment. U: Freckelton, I., Selby, H. (eds.), *Expert Evidence*, p. 6051-609606. Australia: Thomson Reuters, Lawbook co.

800. Teplin, L. A., Swartz, J. (1989). Screening for severe mental disorder in jails. *Law and Human Behavior*, 13, p. 1-18.

801. Teten, H. D. (1989). Offender profiling. U: Bailey, W. G., *The Encyclopedia of Police Science*, p. 365–367. New York: Garland.

802. Tewksbury, R., DeMichele, M. T. (2005). American Correctional Association. U: Bosworth, M. (Ed.), *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, p. 32-33. US, Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

803. Thaman, S. C. (2001). Comparative Criminal Law and Enforcement: Russia. U: Dressler, J. (Ed.), *Encyclopedia of Crime and Justice*, I, p. 207-218.

804. Thambirajah, M. S. (2005). Psychological measurements: their uses and misuses. U: *Psychological basis of psychiatry*, 8, p. 181-201. Edinburgh, New York : Churchill Livingstone.

805. The Law Commission. (2011). *Expert Evidence in Criminal Proceedings in England and Wales*. UK, London: The Stationery Office.

806. The Ministry of Justice of Sweden. (2015). *The Constitution of Sweden*. Sweden, Stockholm: Regeringskansliet.

807. The Ministry of Justice of Sweden. (2015). *The Swedish judicial system*. Sweden, Stockholm: Regeringskansliet.

808. The Sentencing Council. (2012). *Offences Taken Into Consideration and Totality: Definitive Guideline*. London: The National Archives.

809. Thompson, R. G., Auslander, W. F. (2007). Risk factors for alcohol and marijuana use among adolescents in foster care. *Journal of Substance Abuse Treatment*, 32(1), p. 61–69.

810. Thomson, D. (2005). Determinate Sentencing. U: Bosworth, M. (Ed.), *Encyclopedia of Prisons and Correctional Facilities*, p. 229-232. US, Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

811. Thomson, L. D., Davidson, M., Allen, S., Brett, C., Steele, J., Darjee, R. (2008). *Risk as assessment in patients with schizophrenia in a high security hospital: Predictive validity of actuarial scales and symptom severity for offending and violence over 8-10 years*. Vienna: IAFMHS.

812. Thornberry, T. P., Krohn, M. D. (2005). Applying interactional theory to the explanation of continuity and change in antisocial behavior. U: Farrington, D. P. (ed.), *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, p. 183–209. New Brunswick, NJ: Transaction.

813. Thornberry, T. P., Huizinga, D., Loeber, R. (2004). The Causes and Correlates studies: Findings and policy implications. *Juvenile Justice*, 9(1).

814. Thornberry, T. P., Krohn, M. D., Lizotte, A. J., Smith, C. A., Tobin, K. (2003). *Gang and Delinquency in Developmental Perspective*. New York, NY: Cambridge University Press.

815. Thornberry, T. P. (1987). Toward an Interactional Theory of Delinquency. *Criminology*, 25, p. 863-891.

816. Thornberry, T. P., Moore, M., Christensen, R. L. (1985). The effect of dropping out of school on subsequent criminal behavior. *Criminology*, 26, p. 3-18.

817. Thornton, D., Mann, R., Webster, S., Blud, L., Travers, R., Friendship, C., Erikson, M. (2003). Distinguishing and Combining Risks for Sexual and Violent Recidivism. *Annals of the New York Academy of Science*, 989, p. 225-235.

818. Tibbetts, S. G. (2014). Integrating Rational Choice and Other Theories. U: Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, p. 2564-2573. New York, USA: Springer.

819. Tibbetts, S. G. (2003). Self-conscious emotions and criminal offending. *Psychological Reports*, 93, p. 101–126.
820. Tibbetts, S. G., Herz, D. C. (1996). Gender Differences in Factors of Social Control and Rational Choice. *Deviant Behavior*, 17, p. 183-208.
821. Tilghman-Osborne, C., Cole, D. A., Felton, J. W., Ciesla, J. A. (2008). Relation of guilt, shame, behavioral and characterological self-blame to depressive symptoms in adolescents over time. *Guilford Publications*, 28, p. 809–842.
822. Tilly, C. (1978). *From Mobilization to Revolution*. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Co.
823. Tittle, C. R. (1995). *Control Balance: Toward a General Theory of Deviance*. Boulder, CO: Westview Press.
824. Toia, M., Osoian, A. (2015). Survey on Prison Education and Prisoners' Educational Needs. *Lifelong Learning Programme – PEBBLE Project: National Report – Romania*.
825. Tolvanen, M. (2010). Finland country report. U: Cape, E., Namoradze, Z., Smith, R., Spronken, T., *Effective Criminal Defence in Europe*. Antwerpen-Oxford: Intersentia.
826. Tomada, G., Schneider, B. H. (1997). "Relational Aggression, Gender, and Peer Acceptance: Invariance across Culture, Stability over Time, and Concordance among Informants." *Developmental Psychology*, 33, p. 601–609.
827. Tomić, K. (2009). *Forenzički sadržaj materijalnih i personalni dokaza*. Banja Luka: Specijalistički rad Fakulteta Pravnih nauka u Banja Luci.
828. Tong, J. L. S., Farrington, D. P. (2006). How effective is the "Reasoning and Rehabilitation" programme in reducing reoffending? A meta-analysis of evaluations in four countries. *Psychology, Crime and Law*, 12(1), p. 3-24.
829. Tonry, M. (2004). "Why Aren't German Penal Policies Harsher and Imprisonment Rates Higher?" *German Law Review*, 5(10), p. 1187-1206.
830. Tonry, M., Wilson, J. (1994). *Drugs and crime*. Chicago: University of Chicago Press.
831. Toroń, B. (2013). Criminal behaviour as a life style. *Studia Edukacyjne*, 26, p. 205-235.
832. Totić-Poznanović, S. (2010). Psihičke funkcije. U: Jašović-Gašić, M., Lečić-Toševski, D. (urednici): *Psihijatrija - udžbenik za studente medicine (II izdanje)*, p. 53-73. Beograd: Medicinski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
833. Towl, G. J., Crighton, D. A. (2010). *Forensic Psychology*. UK, Oxford: British Psychological Society and Blackwell Publishing Ltd.
834. Towl, G. J., Crighton, D. A. (2003). *The Handbook of Psychology for Forensic Practitioners*. London, New York: Routledge.
835. Traynor, S. (2002). Sentencing Mentally Disordered Offenders: The Causal Link. *Sentencing Trends and Issues*, 2002(23).
836. Trebješanin, Ž. (2008). *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture.
837. Triarhou, L. C., Vivas, A. B. (2007). A Pioneering Work in Clinical Criminology by Argentinian Psychiatrist – Philosopher José Ingenieros (1877-1925). U: Froeling, K. T. (Ed.), *Criminology Research Focus*, 12, p. 235-256. New York: Nova Science Publishers, Inc.
838. Tsuang, M. T., Boor, M., Flemming, J. A. (1985). Psychiatric aspects of traffic accidents. *American Journal of Psychiatry*, 142, p. 538-546.
839. Tunnell, K. D. (2000). *Living Off Crime*. Chicago, IL: Burnham.
840. Turco, R. N. (1990). Psychological Profiling. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 34, p. 147–154.
841. Turvey, B. (2008). *Criminal Profiling: An Introduction to Behavioral Evidence Analysis*. Burlington: Academic Press.
842. Tyagi, S. V. (1999). Canadian initiatives for men who batter: Issues and challenges for community based interventions and programs. *Law & Human Behaviour*, 24(1), p. 101-118.

U

843. Управа за извршување на санкциите. (2014). *Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за состојбата и работењето на Казнено-поправните и Воспитно-поправните установи во Република Македонија за 2013. година*. Скопје: Управа за извршување на санкциите.

V

844. Van Voorhis, P., Braswell, M., Lester, D. (2009). *Correctional counseling and rehabilitation, (7th ed.)*. New Providence: Anderson Publishing.
845. Van Voorhis, P., Spruance, L., Johnson Listwan, S., Ritchie, N., Seabrook, R. (2004). Results of the Georgia cognitive skills experiment: a replication of reasoning and rehabilitation. *Criminal Justice and Behavior*, 31, p. 282-305.
846. Van Voorhis, P. (1997). An overview of offender classification. U: Van Voorhis, M. B. P., Lester, D. (Ed.), *Correctional counseling and rehabilitation*, p. 81-108. Cincinnati: Anderson.
847. Van Voorhis, P. (1991). Psychological Classification of the Adult Male Prison Inmate. *Program of Offender Classification and Prediction of Criminal Behavior*. National Criminal Justice Reference Service.
848. van Wingerden, S., van Wilsem, J., Johnson, B. D. (2016). Offender's Personal Circumstances and Punishment: Toward a More Refined Model for the Explanation of Sentencing Disparities. *Justice Quarterly*, 33(1), p. 100-133.
849. Vaughn, M. G., Delisi, M., Beaver, K. M., Howard, M. O. (2008). Toward a Quantitative Typology of Burglars: A Latent Profile Analysis of Career Offenders. *Journal of Forensic Sciences*, 53, p. 1387-1392.
850. Vaughn, M. G., Howard, M. (2005). Self-Report Measures of Juvenile Psychopathic Personality Traits: A Comparative Review.

Journal of Emotional and Behavioural Disorders, 13(3), p. 152–162.

851. Vig, D. (2010). Prisoners' Rehabilitation in Hungary: Struggling Ideals, Lacking Resources. *Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security*, 12(2), p. 163-180. Maribor: Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru.
852. Visher, C., Knight, C., Chalfin, A., Roman, J. (2009). *The Impact of Marital and Relationship Status on Social Outcomes for Returning Prisoners*. Research report. The Urban Institute.
853. Vitacco, M., Rogers, R., Gabel, J., Munizza, J. (2007). Evaluation of malingering screens with competency to stand Trial patients: A known-groups comparison. *Law and Human Behavior*, 31(3), p. 249-260.
854. Vitale, J., Newman, J. (2001). Using the Psychopathy Checklist-Revised with Female Samples: Validity and Implications for Clinical Utility. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 8(1), p. 117-132.
855. Vlada Crne Gore. (2015). *Akcioni plan za Poglavlje 23. - Pravosuđe temeljna prava*. Podgorica: Vlada Crne Gore.
856. Vlasceanu, A., Dorobant, A. (2002). *National Criminal Justice Profiles – Romania*. Finland, Helsinki: Heuni.
857. Vocational Training in Prison. (2012). Italian Penitentiary System. *Grundtvig Learning Project – Lifelong Learning Program*. European Commission.
858. Vold, G.B. (1958). *Theoretical Criminology*. New York, NY: Oxford University Press.
859. von Hofer, H. (2011). Punishment and Crime in Scandinavia, 1750-2008. *Crime and Justice*, 40(a), 33-107.

W

860. Wade, T. J., Pevalin, D. J. (2005). Adolescent delinquency and health. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 47, p. 619–654.
861. Waddell, C., Lipman, E., Offord, D. (1999). Conduct disorder: Practice parameters for assessment, treatment, and prevention. *Canadian Journal of Psychiatry*, 44, p. 35-42.
862. Wagner, D. (2009). *Actuarial Risk Assessment vs. Clinical Decision Making in Child Welfare/Corrections: Should we use our heads or the formula?* USA, Madison: The National Council on Crime and Delinquency.
863. Wakschlag, L. S., Pickett, K. E., Cook, E. C., Benowitz, N. L., Leventhal, B. L. (2002). Maternal smoking during pregnancy and severe antisocial behavior in offspring: A review. *American Journal of Public Health*, 92, p. 966-974.
864. Walkington, Z., O'Keeffe, C., Thomas, S (2006). *Predicting Violence Recidivism in Violent Juveniles*. UK Trial: Draft Report.
865. Walmsley, R. (2014). *World Pre-trial/Remand Imprisonment List (2nd ed.)*. International Centre for Prison Studies. Pristupljeno na http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_pre-trial_imprisonment_list_2nd_edition_1.pdf
866. Walmsley, R. (2013). *World Prison Population List (10th ed.)*. International Centre for Prison Studies. Pristupljeno na http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/wpp1_10.pdf
867. Walmsley, R. (2003). *Report series 41. Further Developments in the Prison Systems of Central and Eastern Europe: Achievements, problems and objectives*. Finland, Helsinki: Heuni.
868. Walsh, A. (2011). *Criminology: The Essentials*. United States, Thousand Oaks: SAGE Publications.
869. Walters, G. D., Diamond, P. M., Magaletta, P. R., Geyer, M. D., Duncan, S. A. (2007). A taxometric analysis of the Antisocial Features scale of the Personality Assessment Inventory in federal prison inmates. *Assessment*, 14(4), p. 351-360.
870. Walters, G. D., Duncan, S. (2005). Use of the PCL-R and PAI to predict release outcome in inmates undergoing forensic evaluation. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 16(3), p. 459-476.
871. Walters, G. D. (1995). The Psychological Inventory of Criminal Thinking Styles: Part I. Reliability and preliminary validity. *Criminal Justice and Behavior*, 22, p. 307-325.
872. Walters, G. D. (1990). *The criminal lifestyle*. Newbury Park, CA: Sage.
873. Wandall, R. H., Rosendahl, S. (2009). *Researching Law in Denmark*. GoobaLex. Pristupljeno na <http://www.nyulawglobal.org/globalex/Denmark.htm>
874. Wandall, R. H. (2006). Actuarial risk assessment. The loss of recognition of the individual offender. *Law, Probability and Risk*, p. 1-25.
875. Ward, D. A., Stafford, M. C., Gray, L. N. (2006). Rationale Choice, Deterrence, and Theoretical Integration. *Journal of Applied Social Psychology*, 36, p. 571-585.
876. Ward, K., Longaker, A. J., Williams, J., Naylor, A., Rose, C. A., Simpson, C. G. (2012). Incarceration Within American and Nordic Prisons: Comparison of National and International Policies. U: Clark Lindle, J. (Ed.), *The International Journal of Research and Practice on Student Engagement*, 1(1), p. 36-48.
877. Ward, T. (2010). Psychopathy and Criminal Responsibility in Historical Perspective. U: Malatesti, L., McMillan, J. (eds), *Responsibility and Psychopathy: Interfacing Law, Psychiatry and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
878. Ward, T., Gannon, T., Mann, R. (2007). The Good Lives Model of offender rehabilitation: Clinical implications. *Aggression and Violent Behavior*, 12, p. 87–107.
879. Ward, T., Maruna, S. (2007). *Rehabilitation*. New York: Routledge.
880. Warfield, G. A. R. Y. (2012). *Managing mentally ill inmates in Massachusetts: risk assessment, classification, and programming in a house of correction*. USA, Boston: Northeastern University.
881. Warr, M. (1998). Life-course transitions and desistance from crime. *Criminology*, 36, p. 183-216.
882. Warr, M. (1993). Parents, peers and delinquency. *Social Forces*, 72, 1, p. 247-264.

883. Warr, M., Stafford, M. (1991). The Influence of delinquent peers: what they think or what they do? *Criminology*, 29, p. 851-865.
884. Warren, M., The Staff of the Community Treatment Project. (1966). *Interpersonal Maturity Level Classification: Diagnosis and Treatment of Low, Middle, and High Maturity Delinquents*. Sacramento: California Youth Authority.
885. Watson, J. (1916). The Place of the Conditioned Reflex in Psychology. *Psychological Review*, 23, p. 89-116.
886. Weiner, I. B., Otto, R. K. (2013). *The Handbook of Forensic Psychology (4th ed.)*. New Jersey, Hoboken: John Wiley & Sons.
887. Weiner, I. B., Greene, R. L. (2008). *Handbook of Personality Assessment*. New Jersey, Hoboken: John Wiley & Sons.
888. Weiner, R. I. (2010). Testing Methods Used in Psychosexual Risk Assessments. *The Risk Assessor*, I(II).
889. Weisburd, D., Waring, E., Chayet, E. F. (2001). *White-Collar Crime and Criminal Careers*. New York, NY: Cambridge University Press.
890. Weixiong, C., Qingting, Z., Fuyin, H., Wei, G., Tao, T., Chao, L. (2014). The reliability and validity of the rating scale of criminal responsibility for mentally disordered offenders. *Forensic Science International*, p. 146-150.
891. Wells-Parker, E., Cosby, P. L., Landrum, J. W. (1986). A typology for drinking driving offenders: Methods for classification and policy implications. *Accident Analysis and Prevention*, 18, p. 443-453.
892. West, D. J., Farrington, D. P. (1973). *Who Becomes Delinquent?* London: Heinemann.
893. Weyers, S. L. (2001). *An Examination of Personality Patterns and Criminal Thinking Styles in Offenders*. Emporia State University.
894. Whittemore, K., Kropp, P. (2001). *The victim's impact in spousal assault risk assessment*. San Francisco: Annual Meeting of the American Psychological Association.
895. Wikström, P. O. H. (2005). The social origins of pathways in crime: Towards a developmental ecological action theory of crime involvement and its changes. U: Farrington, D. P. (ed.), *Integrated Developmental and Life-Course Theories of Offending*, p. 211-245. New Brunswick, NJ: Transaction.
896. Wille, R., Beier, K. M. (1989). Castration in Germany. *Annals of Sex Research*, 2, p. 103-133.
897. Winerman, L. (2004). Criminal profiling: the reality behind the myth. *Monitor on Psychology*, 35(7), p. 66.
898. Witt, E. A., Hopwood, C. J., Morey, L. C., Markowitz, J. C., McGlashan, T. H., Grilo, C. M., Sanislow, C. A., Shea, M. T., Skodol, A. E., Gunderson, J. G., Donnellan, M. (2010). Psychometric characteristics and clinical correlates of NEO-PI-R fearless dominance and impulsive antisociality in the Collaborative Longitudinal Personality Disorders Study. *Psychological Assessment*, 22, p. 559-568.
899. Wolfgang, M. E. (1958). *Patterns in Criminal Homicide*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
900. Woodward, L., Fergusson, D., Horwood, J. (2002). Deviant partner involvement and offending risk in early adulthood. *Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Discipline*, 43, p. 177-190.
901. Woodworth, M., Porter, S. (1999). Historical Foundations and Current Applications of Criminal Profiling in Violent Crime Investigations. *Expert Evidence*, 7, p. 241-264.
902. Wormith, J. S., Althouse, R., Simpson, M., Reitzel, L., Fagan, T. J., Morgan, R. D. (2007). The rehabilitation and reintegration of offenders: The current landscape and some future directions for correctional psychology. *Criminal Justice and Behaviour*, 34(7), p. 879-892.
903. Wortley, S., Seepersad, R. (2008). Integrated Life Course Theories. U: McMurtry, R., Curling, A. (eds.), *The Review of the Roots of Youth Violence/Literature reviews*, 5(13), p. 197-209. Toronto, Ontario: Queen's Printer.
904. Wright, J., Cullen, F. (2004). Employment, peers, and life-course transitions. *Justice Quarterly*, 31, p. 183-205.
905. Wright, J. P., Cullen, F. T. (2001). Parental Efficacy and Delinquent Behavior: Do Control and Support matter? *Criminology*, 39, p. 677-706.
906. Wright, K., Gudjonsson, G. H. (2007). The development of a scale for measuring offence-related feelings of shame and guilt. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 18, p. 307-316.
907. Wright, R. T., Decker, S. H. (1997). *Armed Robbers in Action: Stickups and Street Culture*. Boston, MA: Northeastern University Press.

X

908. Xuereb, S., Ireland, J. L., Davies, M. (2009). Development and preliminary assessment of a measure of shame, guilt, and denial of offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 20, p. 640-660.

Y

909. Yang, Y., Raine, A., Colletti, P., Toga, A. W., Narr, K. L. (2010). Morphological Alterations in the Prefrontal Cortex and the Amygdala in Unsuccessful Psychopaths. *Journal of Abnormal Psychology*, 119, p. 546-554.
910. Yang, Y., Raine, A., Han, C. B., Schug, R., Toga, A. W., Narr, K. L. (2010). Reduced Hippocampal and Parahippocampal Volumes in Murders with Schizophrenia. *Psychiatry Research*, 182, p. 9-13.
911. Yates, C. P., Herrick, L. E. (2001). Going on Record: The Perils of Discussing Criminal History during the Presentence Interview. *Federal Sentencing Reporter*, 13(6).
912. Yochelson, S., Samenow, S. E. (1976). *The Criminal Personality, 1*. Northvale, NJ: Aronson.
913. Yoon, D. (2013). *Resource-oriented Risk Assessment and Intervention in Sexual Offenders*. Germany, Hamburg: University of Hamburg.
914. Yordanova, M., Markov, D. (2011). *Penitentiary Policy and System in The Republic of Bulgaria*. Bulgaria, Sofia: Center for the Study

of Democracy.

915. Young, T. M. (2006). Profiling pros and cons: an evaluation of contemporary criminal profiling methods. *Honors Junior/Senior Projects*, 7. USA, Boston: Northeastern University.
916. Youngs, D., Spruin, E. (2014). Investigative Psychology. U: Bruinsma, G., Weisburd, D. (eds.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, p. 5164-5173. USA, New York: Springer.

Z

917. Zamble, E., Quinsey, V. (2001). *Criminal recidivism process*. Cambridge: Cambridge University Press.
918. Zapf, P. A., Golding, S. L., Roesch, R. (2006). Legal, empirical and clinical aspects of the conceptualization and assessment of criminal responsibility and the insanity defense. U: Hess, A., Weiner, I. (Eds.), *Handbook of Forensic Psychology (3rd ed.)*, p. 332-365. New York: Wiley.
919. Zielona-Jenek, M. (2013). Human figure drawings in the diagnosis of child sexual offenders: Potential and limitations of method in psychological forensic evaluation. *Problems of Forensic Sciences*, 93, p. 438-449.
920. Zietz, D. (1981). *Women Who Embezzle or Defraud: A Study of Convicted Felons*. New York, NY: Praeger.
921. Zimmerman, J., Rich, W. D., Keilitz, I., Broder, P. K. (1981). Some observations on the link between learning disabilities and juvenile delinquency. *Journal of Criminal Justice*, 9, p. 1-17.
922. Zinn, R. J. (2007). *Incarcerated Perpetrators of House Robbery as a Source of Crime Intelligence*. Unisa: Pretoria.

Ž

923. Živanović, M. (Ur.). (2014). *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu.

10.2 НОРМАТИВНО-ПРАВНИ ИЗВОРИ

924. *ABA Standards for Criminal Justice: Treatment of Prisoners (3rd ed.)*. (2011). American Bar Association. US, Washington: American Bar Association.
Pristupljeno na https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminal_justice_standards/Treatment_of_Prisoners.authcheckdam.pdf
925. *Act on Imprisonment 767/2005*. (2015). Criminal Sanctions Agency.
Pristupljeno na http://rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/saannokset-osanliitteet/610n6IKW7/Vankeuslaki_-_Imprisonment_Act.pdf
926. *Act relating to the execution of sentences etc. (The Execution of Sentences Act), 20/01/2004*. Government.no.
Pristupljeno na <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/Act-relating-to-the-execution-of-sentences-etc-/id420593/>
927. *CD 706-6 Correctional Planning and Criminal Profile (2014-04-01)*. (2015). Correctional Service Canada.
Pristupljeno na <http://www.csc-scc.gc.ca/acts-and-regulations/705-6-cd-eng.shtml>
928. *Cod de Procedura Penală nr. 135/2010*. (2015). Ministerul Justiției.
Pristupljeno na www.just.ro/LinkClick.aspx?fileticket=uoJx07a1STU%3d&tabid=89
929. *Code pénal (version consolidée au 1er janvier 2014)*. (2015). Wipo.
Pristupljeno na <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=14297>
930. *Code of Criminal Procedure - StPO 07/04/1987 [Bundesgesetzblatt]*. (2015). Juris.
Pristupljeno na http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/
931. *Codul Penal nr. 286/2009*. (2015). Ministerul Justiției.
Pristupljeno na <http://www.just.ro/LinkClick.aspx?fileticket=72y7HkFZ%2bRw%3d&tabid=89>
932. *Commissioner's Directive*. (2015). Correctional Service Canada.
Pristupljeno na <http://www.csc-scc.gc.ca/acts-and-regulations/005006-0001-eng.shtml>
933. *Constituția României nr. 233/1991*. (2015). Camera Deputaților.
Pristupljeno na <http://www.cdep.ro/pls/dic/site2015.page?id=339>
934. *Constitution Act of Finland (No. 94/1919)*. (2015). Refworld.
Pristupljeno na <http://www.refworld.org/docid/3ae6b53418.html>
935. *Corrections and Conditional Release Act (S.C. 1992, c. 20)*. (2015). Justice Laws Website.
Pristupljeno na <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-44.6/index.html>
936. *Corrections and Conditional Release Regulations (SOR/92-620)*. (2015). Justice Laws Website.
Pristupljeno na <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-92-620/index.html>
937. *Criminal Code Act (Act No. 12/1995)*. ComLaw Australian Government.
Pristupljeno na <https://www.comlaw.gov.au/Details/C2015C00507>
938. *Criminal Code of Hungary (Évi C. 92/2012)*. (2015). Legislationline.
Pristupljeno na https://www.legislationline.org/download/action/download/id/5619/file/Hungary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf
939. *Criminal Code of the Kingdom of Spain (1995, as of 2011) (English version)*. (2011). Ministerio de Justicia.
Pristupljeno na <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
940. *Criminal Code – StGB, 13/11/1998 [Bundesgesetzblatt]*. (2015). Juris.

Pristupljeno na http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/

941. *Criminal Justice Act 2003 c. 44.* (2015). The National Archives.

Pristupljeno na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents>

942. *Criminal Procedure Act of 30 June 2006 No. 53.* (2015). Norwegian Ministry of Justice and the Police.

Pristupljeno na http://eos-utvalget.no/english_1/legal_framework/

943. *Declaration of Principles.* (2002). American Correctional Association.

Pristupljeno na http://www.aca.org/aca_prod_imis/ACA_Member/AboutUs/Dec.aspx?WebsiteKey=139f6b09-e150-4c56-9c66-284b92f21e51&hkey=a975cbd5-9788-4705-9b39-fcb6ddc048e0&Principles=8#Principles

944. *Direktiva o načinu rada službenika tretmana u Zavodima Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, br. 110-00-1/13-03.* (2015). Uprava za izvršenje krivičnih sankcija.

Pristupljeno na http://www.uiks.mpravde.gov.rs/images/Direktiva_24.02.2013.pdf

945. *Dutch Penal Code (1881, amended 1994) (excerpts).* (2015). Legislationline.

Pristupljeno na <http://www.legislationline.org/documents/id/4693>

946. *Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i nehumanih ili ponižavajućih kazni ili postupaka [CPT/Inf/C (2002) 1].* (2002). Strasbourg: Council of Europe.

Pristupljeno na <http://www.cpt.coe.int/>

947. *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.* (1950). Beograd: Savet Evrope.

Pristupljeno na <http://www.coe.org.rs/>

948. *Evropska Zatvorska Pravila.* (2006). Beograd: Savet Evrope.

Pristupljeno na <http://www.coe.org.rs/>

949. *Federal Rules of Criminal Procedure.* (2014). United States Courts.

Pristupljeno na <http://www.uscourts.gov/file/document/rules-criminal-procedure>

950. *General Civil Penal Code Act of 21 December 2005 No. 131.* (2015). Norwegian Ministry of Justice and the Police.

Pristupljeno na <http://app.uio.no/ub/ujur/oversatte-lover/data/lov-19020522-010-eng.pdf>

951. *Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 55/08).* (2015). Republika Slovenija Državni zbor.

Pristupljeno na http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=C12563A400338836C1257435005A1F1C&db=spr_zak&mandat=VII

952. *Kazneni zakon Republike Hrvatske ("Narodne Novine", br. 125/2011).* Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa - Kazneno pravo: Kazneni zakon.

Pristupljeno na <https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/zakoni-i-ostali-propisi/zakoni-i-propisi-6354/kazneno-pravo/6441>

953. *Конституцията на Република България ДВ. бр. 56/1991.* (2015). Народното събрание на Република България.

Pristupljeno na <http://www.parliament.bg/bg/const/>

954. *Кривичен законик на Македонија (Службен Весник на Република Македонија, бр. 37/96).* (2015). Република Македонија Министерство за правда.

Pristupljeno na <http://www.pravda.gov.mk/documents/KRIVICEN%20ZAKONIK%20precisten%20%20tekst.pdf>

955. *Krivični zakonik Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014).* (2015). Paragraf Lex.

Pristupljeno na <http://www.paragraf.rs/>

956. *Krivični zakonik Crne Gore ("Službeni list RCG", br. 70/2003).* (2015). Sudovi Crne Gore.

Pristupljeno na <http://sudovi.me/podaci/vrhs/dokumenta/2172.pdf>

957. *Krivični zakon Bosne i Hercegovine (Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 u 40/15).* (2015). Tužilaštvo Bosne i Hercegovine.

Pristupljeno na http://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Krivicni_zakon_BiH_-_konsolidacija_2015_40_15.pdf

958. *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15 u 40/15).* (2015). Federalno tužilaštvo Federacije Bosne i Hercegovine.

Pristupljeno na ft-fbih.pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet?p_id_doc=6779

959. *Krivični zakon Републике Српске (Службени гласник Републике Српске, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 u 67/13).* (2015). Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Pristupljeno na http://www.mup.vladars.net/zakoni/rs_cir/KRIVICNI%20ZAKON%20REPUBLIKE%20SRPSKE%20%28Sluzbeni%20glasnik%20RS,%20broj:%2049.03%29.pdf

960. *Krivični zakon Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бр. 10/03, 45/04, 6/05, 21/10 u 9/13).* (2015). Tužilaštvo Bosne i Hercegovine.

Pristupljeno na http://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/zakoni/Krivicni_zakon_Brcko_distrikta_10_03_bos_web.pdf

961. *La Constitución Española de 1978.* (2015). Secretaría General de Instituciones Penitenciarias.

Pristupljeno na <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/documentos/normativa/Constitucion/constitucion.t1.html>

962. *Lege privind executarea pedepselor nr. 23/1969.* (2015). Camera Deputaților.

Pristupljeno na http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=1396

963. *Ley de Enjuiciamiento Criminal, 28/05/2015*. (2015). Noticias Juridicas. Pristupljeno na http://noticias.juridicas.com/base_datos/ Penal/lecr.html#cpi
964. *Ley Organica General Penitenciaria 1, 26/09/1979*. (2015). Secretaría General de Instituciones Penitenciarias. Pristupljeno na <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/idioma/en/administracionPenitenciaria/normativa.html>
965. *Model Penal Code: Sentencing (Tentative Draft No. 2)*. (2011). The American Law Institute. Pristupljeno na <http://www.robinainstitute.org/wp-content/uploads/MPC-Tentative-Draft-No.-2-Final.pdf>
966. *Model Penal Code: Sentencing (Tentative Draft No. 3)*. (2014). The American Law Institute. Pristupljeno na <http://www.robinainstitute.org/wp-content/uploads/MPC-Tentative-Draft-No.-3-Final.pdf>
967. *Наказателен Кодекс ДВ. бр. 26/1968*. (2015). Българският правен портал. Pristupljeno na <http://lex.bg/laws/ldoc/1589654529>
968. *Наказателно-Процесуален Кодекс ДВ. бр. 86/2005*. (2015). Българският правен портал. Pristupljeno na <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135512224>
969. *Penal Code of Finland (No. 39/1889)*. (2015). International Labour Organization. Pristupljeno na http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=73924
970. *Pravilnik o izvršenju mere pritvora (Sl. Glasnik RS, br. 132/2014)*. (2015). Zaštitnik građana. Pristupljeno na http://www.npm.rs/attachments/013_PRAVILNIK%20pritvor.pdf
971. *Pravilnik o kućnom redu Kazneno-popravnih zavoda i okružnih zatvora (Sl. Glasnik RS, br. 110/2014)*. (2015). Pragraf Lex. Pristupljeno na <http://demo.paragraf.rs/WebParagrafDemo/>
972. *Pravilnik o kućnom redu posebnog odeljenja za izvršenje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala (Sl. glasnik RS, br. 18/2010 u 43/2013)*. (2015). Paragraf Lex. Pristupljeno na <http://demo.paragraf.rs/WebParagrafDemo/>
973. *Pravilnik o kućnom redu Specijalne zatvorske bolnice (Sl. glasnik RS, br. 145/2014)*. (2015). Zaštitnik građana. Pristupljeno na http://www.npm.rs/attachments/013_PRAVILNIK%20o%20kucnom%20redu%20specijalne%20zatvorske%20bolnice.pdf
974. *Pravilnik o kućnom redu za izvršavanje kazni zatvora u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija Crne Gore ("Službeni list RCG", br. 25/94, 69/03 i 65/04 i ("Službeni list CG", br. 32/11)*. (2015). Human Rights Action Montenegro. Pristupljeno na <http://www.hracion.org/wp-content/uploads/KUCNI-RED-za-izvršenje-kazne-zatvora.pdf>
975. *Pravilnik o kućnom redu za primenu mere pritvora (Sl. glasnik RS, br. 35/99)*. (2015). Zaštitnik građana. Pristupljeno na <http://ombudsman.npm.rs/attachments/Pravilnik%20o%20kucnom%20redu%20u%20pritvoru.pdf>
976. *Pravilnik o načinu izvršenja kazne zatvora u prostorijama u kojima osuđeni stanuje (Sl. glasnik RS, br. 64/2010)*. (2010). Uprava za izvršenje krivičnih sankcija. Pristupljeno na <http://www.uiks.mpravde.gov.rs/images/pravilnik0001%281%29.pdf>
977. *Pravilnik o radu osuđenog lica (Sl. glasnik RS, br. 145/2014)*. (2015). Zaštitnik građana. Pristupljeno na http://www.npm.rs/attachments/013_PRAVILNIK%20o%20radu%20osudjenog%20lica.pdf
978. *Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica (Sl. glasnik RS, br. 66/2015)*. (2015). Paragraf Lex. Pristupljeno na <http://demo.paragraf.rs/WebParagrafDemo/>
979. *Pravilnik o upućivanju osuđenih, prekršajno kažnjenih i pritvorenih lica u zavode za izvršenje krivičnih sankcija (Sl. glasnik RS, br. 31/2015)*. (2015). Zaštitnik građana. Pristupljeno na http://www.npm.rs/attachments/013_PRAVILNIK%20o%20upucivanju%20LLS%20po%20zavodima%20.pdf
980. *Правилник за rasporeduвање, класификација и размештавање на осудените лица во казнено-поправните установи (Службен весник на Република Македонија, бр. 2/06 u 57/10)*. (2015). Република Македонија Министерство за правда. Pristupljeno na <http://www.pravda.gov.mk/UIS/Pravilnik%20za%20rasporeduvanje,%20klasifikacija%20i%20razmestuvanje%20na%20osudeni%20lica%20vo%20kazneno-popravnite%20ustanovi.pdf>
981. *Prison Act BGBL. I S. 935/2013*. (2015). Juris. Pristupljeno na http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stvollzg/englisch_stvollzg.html#p0008
982. *Prisons and Reformatories Act (R.S.C., 1985, c. P-20)*. (2015). Justice Laws Website. Pristupljeno na <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/P-20.pdf>
983. *Prison Service Orders 2205 - Offender Assessment and Sentence Management (OASys)*. (2015). Ministry of Justice. Pristupljeno na <https://www.justice.gov.uk/offenders/psis>
984. *Sentencing Guidelines: Australia*. (2015). Library of Congress. Pristupljeno na <http://www.loc.gov/law/help/sentencing-guidelines/australia.php>
985. *Standard Guidelines for Corrections in Australia*. (2012). Australian Institute of Criminology. Pristupljeno na http://www.aic.gov.au/media_library/aic/research/corrections/standards/aust-stand_2012.pdf
986. *Standard Minimal Rules for the treatment of Prisoners*. (2015). UNDOC. Pristupljeno na <http://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/expert-group-meetings-8.html>
987. *Standard Minimal Rules of Treatment of Prisoners*. (2015). OHCHR. Pristupljeno na <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/treatmentprisoners.pdf>

988. *Standardi CPT-a. [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2010]*. (2010). Strasbourg: Council of Europe.
Pristupljeno na <http://www.cpt.coe.int/>.
989. *Strafgesetzbuch – StGB (BGBl. I Nr. 60/1974) Änderung (BGBl. I Nr. 106/2014)*. (2015). RIS.
Pristupljeno na <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296>
990. *Strafprozeßordnung - StPO (BGBl. I Nr. 631/1975) Änderung (BGBl. I Nr. 195/2013)*. (2015). RIS.
Pristupljeno na https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=BgblAuth&Dokumentnummer=BGBLA_2014_I_102
991. *Strafvollzugsgesetz - StVG (BGBl. I Nr. 144/1969) Änderung (BGBl. I Nr. 13/2015)*. (2015). RIS.
Pristupljeno na <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002135>
992. *Стратегија развоја система извршења кривичних санкција у Републици Србији до 2020. године*. (2015). Влада Републике Србије.
Pristupljeno na http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/201939/strategija_sistem_izvršenja_kriv_sankcija0120_cyr.zip
993. *Стратегија за смањење преоптерећености смештајних капацитета у заводима за извршење кривичних санкција у Р Србији у периоду од 2010. до 2015. године*. (2015). Влада Републике Србије.
Pristupljeno na http://www.srbija.gov.rs/extfile/sr/136350/strategija_zavodi_za_izvršenje_krivicnih_sankcija0297_cyr.zip
994. *The Australian Constitution (No. 2/1900)*. (2015). Parliament of Australia.
Pristupljeno na http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Senate/Powers_practice_n_procedures/~media/AC79BBA0B87A4906A6D71ACCEEF10535.ashx
995. *The Austrian Constitution (BGBl. I Nr. 102/2014)*. (2015). RIS.
Pristupljeno na https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=BgblAuth&Dokumentnummer=BGBLA_2014_I_102
996. *The Constitution of the Kingdom of Norway (Kongeriget Norges Grundlov) (nr. 623/2015)*. (2015). Lovadata.
Pristupljeno na <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17>
997. *The Constitution of Republic of Hungary Ezt XII. 29/2014*. (2015). Jogtár.
998. *The Constitution of the United States of America (House Doc. 110–50.)*. (2015). U. S. Government Publishing Office.
Pristupljeno na <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf>
999. *The Criminal Procedure Act of Finland (No. 689/1997)*. (2015). International Labour Organization.
Pristupljeno na http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detail?p_lang=en&p_isn=73919&p_country=FIN&p_count=2573&p_classification=01.04&p_classcount=22
1000. *The Criminal Procedure and Investigations Act (C. 25/1996)*. (2015). The National Archives.
Pristupljeno na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents>
1001. *The Execution of Sentences Act (Straffegjennomføringsloven) nr. 21/2001*. (2015). Kriminalomsorgen.
Pristupljeno na <https://kriminalomsorgen.no/getfile.php/2018208.823.ytdxsvbtbe/Straffegjennomf%C3%B8ringsloven+engelsk.pdf>
1002. *The Human Rights Act (C. 42/1998)*. (2015). The National Archives.
Pristupljeno na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/contents>
1003. *The Prison Treatment Act SFS 2007:109*. (2015). Lexadin - Legislation Sweden.
Pristupljeno na http://www.legislationline.org/download/action/download/id/3391/file/Sweden_Prison_Treatment_Act_1974_amended_until_2006_en.pdf
1004. *The Swedish Penal Code Ds 1999:36*. (2015). Government Offices on Sweden.
Pristupljeno na <http://www.government.se/contentassets/5315d27076c942019828d6c36521696e/swedish-penal-code.pdf>
1005. *The United States Code*. (2015). Office of the Law Revision Counsel.
Pristupljeno na <http://uscode.house.gov/browse/frontmatter&edition=prelim>
1006. *Törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról Evi. XI/1979*. (2015). Jogszabálykereső.
Pristupljeno na http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=3550.223150&mobile=1
1007. *United States Sentencing Commission, Guidelines Manual, §3E1.1 (Nov. 2014)*. (2015). United States Sentencing Commission.
Pristupljeno na <http://www.uscc.gov/sites/default/files/pdf/guidelines-manual/2014/GLMFull.pdf>
1008. *Ustav Crne gore (“Službeni list Crne Gore”, br. 1/2007)*. (2015). Skupština Crne Gore.
Pristupljeno na <http://www.skupstina.me/images/dokumenti/ustav-crne-gore.pdf>
1009. *Ustav Republike Hrvatske (“Narodne Novine”, br. 85/2010)*. (2015). Hrvatski sabor.
Pristupljeno na <http://www.sabor.hr/ustav-republike-hrvatske>
1010. *Ustav Republike Srbije*. (2015). Ustavni sud Republike Srbije.
Pristupljeno na <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/sr-Latn-CS/70-100028/ustav-republike-srbije>
1011. *Zakon Bosne i Hercegovine o izvršenju kaznenih sankcija, pritvora i drugih mjera (Službeni glasnik BiH, br. 12/10)*. (2015). Tužilaštvo Bosne i Hercegovine.
Pristupljeno na http://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Zakon_BiH_o_izvršenju_krivicnih_sankcija_pritvora_i_drugih_mjera_precisceni_tekst_12_10_bos.pdf

1012. *Zakon o izvršavanju kazne zatvora Republike Hrvatske* ("Narodne Novine", br. 128/1999). Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa - Izvršavanje kazne zatvora i rada za opće dobro – Zakon o izvršavanju kazne zatvora. Pristupljeno na <https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/zakoni-i-ostali-propisi/zakoni-i-propisi-6354/izvršavanje-kazne-zatvora-i-rada-za-opce-dobro/6444>
1013. *Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala* (Sl. Glasnik RS, br. 72/2009 i 101/2010). (2015). Paragraf Lex. Pristupljeno na <http://demo.paragraf.rs/WebParagrafDemo/?actid=105097>
1014. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Crne Gore* ("Službeni list RCG", br. 25/94, 29/94, 69/2003 i 65/2004 i "Službeni list CG", br. 32/2011). (2015). Human Rights Action Montenegro. Pristupljeno na <http://www.hrraction.org/wp-content/uploads/Zakon-o-izvršenju-krivicnih-sankcija.pdf>
1015. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera u Brčko Distriktu BiH* (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 31/11). (2015). Skupština Brčko distrikta. Pristupljeno na <http://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20izvrš--enju%20krivic--nih%20sankcija,%20pritvora%20i%20drugih%20mjera%20u%20Brč--ko%20distriktu%20BiH/000%2031-11%20Zakon%20o%20izvrš--enju%20krivic--nih%20sankcija,%20pritvora%20i%20drugih%20mjera%20u%20Brč--ko%20distriktu%20Bosne%20i%20Hercegovine.pdf>
1016. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srpske* ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 34/11). (2015). Vlada Republike Srpske. Pristupljeno na <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpr/Documents/zakon%20o%20izvršenju%20krivicnih%20sankcija%20rs.pdf>
1017. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije* (Službeni glasnik br. 55/2014). (2015). Paragraf Lex. Pristupljeno na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izvršenju_krivicnih_sankcija.html
1018. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Republike Srbije* (Službeni glasnik br. 16/1997).
1019. *Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u Federaciji BiH* (Službene novine Federacije BiH, br. 44/98, 42/99, 12/09, 42/11). (2015). Parlament Federacije Bosne i Hercegovine. Pristupljeno na http://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/propisi/El_materijali/Zakon%20o%20izvršenju%20krivicnih%20sankcija.pdf
1020. *Zakon o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera* (Sl. glasnik RS, br. 55/2014). (2015). Paragraf Lex. Pristupljeno na http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izvršenju_vanzavodskih_sankcija_i_mera.html
1021. *Zakon o izvršavanju kazenskih sankcij* (Uradni list RS, št. 22/00, 52/02, 110/02, 113/05, 70/06, 76/08, 40/09, 9/11, 96/12, 109/12, 54/15). (2015). Pravno informacijski sistem. Pristupljeno na <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1223#>
1022. *Zakon za изпълнение на наказанията и задържането под стража ДВ*. бр.25/2009. (2015). Българският правен портал.
1023. Pristupljeno na <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135627067>
1024. *Zakon za izvršuvanje na sankcijite* (Služben vesnik na Republika Makedonija, бр. 2/2006, 57/2010, 170/13, 43/14 u 166/14). (2015). Република Македонија Министерство за правда. Pristupljeno na http://www.pravda.gov.mk/UIS/ZAKONI/Neoficijalen_precisten_tekst_ZIS.pdf
1025. *Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske* ("Narodne Novine", br. 152/2008). Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa - Kazneno pravo: Zakon o kaznenom postupku. Pristupljeno na <https://pravosudje.gov.hr/pristup-informacijama-6341/zakoni-i-ostali-propisi/zakoni-i-propisi-6354/kazneno-pravo/6441>
1026. *Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine* (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13). (2015). Sud Bosne i Hercegovine. Pristupljeno na http://www.sudbih.gov.ba/files/docs/zakoni/ba/Zakon_o_krivicnom_postupku_BH_-_bos.pdf
1027. *Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine* (Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 10/03, 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09, 9/13 i 27/14). (2015). Tužilaštvo Bosne i Hercegovine. Pristupljeno na http://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Zakon_o_krivicnom_postupku_BDBiH_precisceni_tekst_33_13_bos.pdf
1028. *Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine* (Službene novine Federacije BiH, br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13 i 59/14). (2015). Vlada Federacije Bosne i Hercegovine. Pristupljeno na <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2014/zakoni/20.html>
1029. *Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske* (Službeni glasnik Republike Srpske, br. 53/12). (2015). Ministarstvo Unutrašnjih poslova Republike Srpske. Pristupljeno na http://www.mup.vladars.net/zakoni/rs_cir/ZAKON%20o%20KRIVICNOM%20POSTUPKU%20REPUBLIKE%20SRPSKE%20%20%28Sluzbeni%20glasnik%20RS,%20broj:%205312%29.pdf
1030. *Zakonik o krivičnom postupku Crne Gore* ("Sl. list CG", br. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - odluka US, 2/2015 - odluka US, 35/2015 i 58/2015 - dr. zakon). (2015). Paragraf.me. Pristupljeno na <http://www.paragraf.me/propisi-crnegore/zakonik-o-krivicnom-postupku.html>
1031. *Zakonik o krivičnom postupku Republike Srbije* (Sl. Glasnik RS, br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014). (2015). Paragraf Lex. Pristupljeno na http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html

10.3 ИИТЕРИЕТ ИЗБОРИ

1032. Act Government. (2015). *Sentencing*.
Pristupljeno na http://victimsandjustice.act.gov.au/the_court_process/sentencing
1033. American Correctional Association. (2015). *About us*.
Pristupljeno na http://www.aca.org/ACA_Prod_IMIS/ACA_Member/About_Us/ACA_Member/AboutUs/AboutUs_Home.aspx?hkey=e4f6a9c7-b0db-4a57-9ec2-c71fec093842
1034. American Correctional Association. (2015). *The History of Standards & Accreditation*.
Pristupljeno na http://www.aca.org/ACA_Prod_IMIS/ACA_Member/Standards___Accreditation/ACA_Member/Standards_and_Accreditation/SAC_AboutUs.aspx?hkey=7f4cf7bf-2b27-4a6b-b124-36e5bd90b93d
1035. Australian Bureau of Statistics. (2015). *Law Enforcement Agencies*.
Pristupljeno na <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/0/5CB9E884FB3C9E02CA25773700169C9E?opendocument>
1036. Australian Human Rights Commission. (2015). *How are human rights protected in Australian law?*
Pristupljeno na <https://www.humanrights.gov.au/how-are-human-rights-protected-australian-law>
1037. Australian Institute of Criminology. (2015). *Corrections*.
Pristupljeno na http://www.aic.gov.au/criminal_justice_system/indigenousjustice/corrections.html
1038. Australian Institute of Criminology. (2015). *Criminal justice system*.
Pristupljeno na http://www.aic.gov.au/criminal_justice_system.html
1039. B tki P l. (2012). *Hungarian Criminal Law and Criminal Procedure*.
Pristupljeno na http://batki.info/index.php/hungarian_criminal_law/
1040. Bureau of Justice. (2015). *The Justice System*.
Pristupljeno na <http://www.bjs.gov/content/justsys.cfm>
1041. CIA. (2015). The World Factbook – *Australia*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/as.html>
1042. CIA. (2015). *The World Factbook - Austria*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/au.html>
1043. CIA. (2015). The World Factbook – *Bulgaria*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>
1044. CIA. (2015). The World Factbook – *Canada*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ca.html>
1045. CIA. (2015). The World Factbook – *Croatia*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/hr.html>
1046. CIA. (2015). The World Factbook – *Hungary*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html>
1047. CIA. (2015). The World Factbook – *Macedonia*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html>
1048. CIA. (2015). The World Factbook – *Montenegro*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/mj.html>
1049. CIA. (2015). The World Factbook – *Romania*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ro.html>
1050. CIA. (2015). The World Factbook – *Serbia*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ri.html>
1051. CIA. (2015). The World Factbook – *Slovenia*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/si.html>
1052. CIA. (2015). The World Factbook – *United States of America*.
Pristupljeno na <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>
1053. Constitutional Court of the Russian Federation. (2015). *Constitution*.
Pristupljeno na http://www.ksrf.ru/en/Info/LegalBases/ConstitutionRF/Pages/Chapter2_1.aspx
1054. Cornell University Law School. (2015). *Criminal Procedure*.
Pristupljeno na https://www.law.cornell.edu/wex/criminal_procedure
1055. Correctional Service Canada. (2015). *About us*.
Pristupljeno na <http://www.csc-scc.gc.ca/about-us/index-eng.shtml>
1056. Correctional Service Canada. (2015). *How we operate*.
Pristupljeno na <http://www.csc-scc.gc.ca/about-us/006-0003-eng.shtml>
1057. Correctional Service Canada. (2015). *Our role*.
Pristupljeno na <http://www.csc-scc.gc.ca/our-role/006-0001-eng.shtml>

1058. Correctional Service Canada. (2015). *Regulatory interpretation*.
Pristupljeno na <http://www.csc-scc.gc.ca/about-us/006-0001-eng.shtml>
1059. Correctional Service Department of Ministry of Justice and Public Security of Norway. (2015). *Directorate of Norwegian Correctional Service*.
Pristupljeno na <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?cat=265199>
1060. Council of Ministers of the Republic of Bulgaria. (2015).
Pristupljeno na <http://www.government.bg/fce/index.shtml?s=001&p=0023>
1061. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Australia*.
Pristupljeno na https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/asia_pacific/australia.html
1062. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Austria*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/austria.html>
1063. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Bosnia and Hertzegovina*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/bosniaandhertzegovina.html>
1064. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Bulgaria*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/bulgaria.html>
1065. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Canada*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/namerica/canada.html>
1066. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Croatia*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/namerica/croatia.html>
1067. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Denmark*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/denmark.html>
1068. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Finland*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/finland.html>
1069. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *France*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/france.html>
1070. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Germany*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/germany.html>
1071. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Great Britain*.
Pristupljeno na https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/great_britain.html
1072. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Hungary*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/hungary.html>
1073. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Italy*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/italy.html>
1074. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Macedonia*.
Pristupljeno na https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/FYRO_macedonia.html
1075. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Montenegro*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/montenegro.html>
1076. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Netherlands*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/netherlands.html>
1077. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Norway*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/norway.html>
1078. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Romania*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/romania.html>
1079. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Serbia*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/romania.html>
1080. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Slovenia*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/slovenia.html>
1081. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Spain*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/spain.html>
1082. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *Sweden*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/europe/sweden.html>
1083. Crime and Society - a comparative criminology tour of the world. (2015). *United States of America*.
Pristupljeno na <https://www-rohan.sdsu.edu/faculty/rwinslow/namerica/usa.html>
1084. Drept Online. (2015). *The Judicial System in Romania*.
Pristupljeno na http://www.dreptonline.ro/en_resourses/en_judicial_system_romania.php
1085. Embassy of the United States Bucharest. (2015). *Romania – Legal Information*.
Pristupljeno na <http://romania.usembassy.gov/acs/legal-information-and-attorneys.html>

1086. Encyclopedia of the Nations. (2015). *Bulgaria*.
Pristupljeno na <http://www.nationsencyclopedia.com/Europe/Bulgaria.html>
1087. Главна дирекция “Изпълнение на наказанията”. (2015). *Начало*.
Pristupljeno na <http://www.gdin.bg/>
1088. Gouvernement.fr. (2015). *The penal reform*.
Pristupljeno na <http://www.gouvernement.fr/en/the-penal-reform>
1089. Government of Canada. (2015). *How government works*.
Pristupljeno na <http://www.canada.ca/en/gov/system/>
1090. Government of the Netherlands. (2015). *The Constitution of the Kingdom of the Netherlands*.
Pristupljeno na <https://www.government.nl/binaries/government/documents/regulations/2012/10/18/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands-2008.pdf>
1091. Government of the Netherlands. (2015). *Crime and crime prevention – investigation and prosecution of criminals*.
Pristupljeno na <http://www.government.nl/issues/crime-and-crime-prevention/investigation-and-prosecution-of-criminals>
1092. Government of the Netherlands. (2015). *Human rights*.
Pristupljeno na <https://www.government.nl/topics/human-rights/contents/human-rights-in-the-netherlands>
1093. Government Offices of Sweden. (2015). *Ministry of Justice*.
Pristupljeno na <http://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-justice/>
1094. Grid. (2015). *Republic of Macedonia*.
Pristupljeno na <http://www.fosigrd.org/europe/macedonia-rep-of-macedonia>
1095. Hrvatski sabor /2015/: *Europska unija*.
Pristupljeno na <http://www.sabor.hr/Default.aspx?sec=385>
1096. Hungarian Prison Service. (2015).
Pristupljeno na <http://old.bvop.hu/?mid=28&lang=en>
1097. International Centre for Prison Studies. (2015). *Norway*.
Pristupljeno na <http://www.prisonstudies.org/country/norway>
1098. International Labour Organization. (2015). *Netherlands*.
Pristupljeno na http://www.ilo.org/dyn/natlex/natlex4.detailp_lang=en&p_isn=71628&p_country=NLD&p_count=2273
1099. Juris. (2014). *Basic Law for the Federal Republic of Germany*.
Pristupljeno na http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html
1100. Juris. (2014). *The German Code of Criminal Procedure – StPO*.
Pristupljeno na http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/
1101. Law and Translation. (2015). *Jogszabályok angolul és magyarul*.
Pristupljeno na <http://www.lawandtranslation.com/szolgalatasaink/jogszabalyok>
1102. Law Library - American Law and Legal Information. (2015). *Comparative Criminal Law and Enforcement: Russia - Substantive Criminal Law*.
Pristupljeno na <http://law.jrank.org/pages/685/Comparative-Criminal-Law-Enforcement-Russia-Substantive-criminal-law.html>
1103. Larry Hannigan's Australia. (2015). *What is the True Constitution?*
Pristupljeno na http://larryhannigan.com/the_true_australian_constitution.htm
1104. Law Library - American Law and Legal Information. (2015). *Criminal Law Reform: Continental Europe - Criminal Law Reform In Continental Europe*.
Pristupljeno na <http://law.jrank.org/pages/860/Criminal-Law-Reform-Continental-Europe-Criminal-law-reform-in-continental-Europe.html>
1105. Law Teacher. (2013). *Overview Of Inmates Treatment in Slovenia*. [online].
Pristupljeno na <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/criminal-law/overview-of-inmates-treatment-in-slovenia.php?cref=1> [Accessed 28 September 2015].
1106. Legifrance.gouv.fr. (2015). *Code de procédure pénale (Loi 57-1426/1957)*.
Pristupljeno na http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do;jsessionid=C7EC15834ACCA64DB77482BCB9EFD46.tpdila09v_1?idArticle=LEGIARTI000006574829&cidTexte=LEGITEXT000006071154&categorieLien=id&dateTexte=19890713
1107. Max-Planck-Institute. (2015). *Collection of Foreign Criminal Laws in German Translation*.
Pristupljeno na <https://www.mpicc.de/en/forschung/publikationen/uebersetzungen.html>
1108. Ministry of Justice Finland.(2015). *Constitution of Finland*.
Pristupljeno na <http://www.oikeusministerio.fi/en/index/publications/esitteet/perustuslaki.html>
1109. Moscow Center for Prison Reform. (1998). *Russian Criminal Policy in the Context of International Experience*.
Pristupljeno na <http://old.prison.org/english/probruss.htm>
1110. Multi Health Systems. (2015). *Home*.
Pristupljeno na <http://www.mhs.com/>
1111. National Institute of Corrections. (2015). *Contact the National Institute of Corrections - Organizational Structure*.
Pristupljeno na <http://nic.gov/contact/#tab2>

1112. New Zealand Ministry of Justice, Tāhū o te Ture. (2015). *Appendix C: Austria's criminal justice system*.
Pristupljeno na <http://www.justice.govt.nz/publications/global-publications/a/alternative-pre-trial-and-trial-processes-for-child-witnesses-in-new-zealands-criminal-justice-system/appendix-c-austrias-criminal-justice-system>
1113. O'Connor, T. (2014). *Comparative Criminal Justice*. MegaLinks in Criminal Justice.
Pristupljeno na <http://www.drtoconnor.com/3040/3040lect01a.htm>
1114. O'Connor, T. (2014). *History of Profiling*. MegaLinks in Criminal Justice.
Pristupljeno na <http://www.drtoconnor.com/3040/3040lect01a.htm>.
1115. Onlinerecnik. (2015). *Inovernik*.
Pristupljeno na <http://rentee.me.www209.your-server.de/leksikon/srpski/inovernik>
1116. Open Justice. (2015). *Sentencing and rehabilitation*.
Pristupljeno na <http://open.justice.gov.uk/how-it-works/sentencing-and-rehabilitation/>
1117. Otvoreni Parlament. (2014). *Rasprava na temu Predlog zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Predlog zakona o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera i Predlog zakona o izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku*.
Pristupljeno na <http://www.otvoreniparlament.rs/2014/05/13/540622/>
1118. PAR Inc. (2015). *Home*.
Pristupljeno na <http://www4.parinc.com/>
1119. Parliament of Australia. (2015). *History of Criminal Law*.
Pristupljeno na http://www.aph.gov.au/About_Parliament/Parliamentary_Departments/Parliamentary_Library/Browse_by_Topic/Crimlaw/Historycriminallaw
1120. Parliament of Australia. (2015). *Senate Standing Committees on Legal and Constitutional Affairs*.
Pristupljeno na http://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Legal_and_Constitutional_Affairs
1121. Pravni portal. (2014). *Razlozi i efekti novog Zakona o izvršenju krivičnih sankcija*.
Pristupljeno na <http://www.pravniportal.com/razlozi-efekti-donetog-zakona-o-izvršenju-krivicnih-sankcija/>
1122. Probation measures and alternative sanctions in the EU. (2011). *Hungary*.
Pristupljeno na http://www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=HU
1123. Probation measures and alternative sanctions in the EU. (2011). *Romania*.
Pristupljeno na http://www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=RO
1124. Psychological Assessments Australia. (2015). *Home*.
Pristupljeno na <http://www.psychassessments.com.au/>
1125. Republika Hrvatska Ministarstvo vanjskih i europskih poslova. (2015). *Multilateralni odnosi*.
Pristupljeno na <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/ujedinjeni-narodi-%28un%29--staro/ljudska-prava/>
1126. Republika Slovenija Državni zbor. (2015). *Constitutional system*.
Pristupljeno na <http://www.dz-rs.si/wps/portal/en/Home/PoliticiSistem/UstavaRepublikeSlovenije>
1127. Republika Slovenija Državni zbor. (2015). *Legislative procedure*.
Pristupljeno na <http://www.dz-rs.si/wps/portal/en/Home/PoliticiSistem/Parlamentarizem>
1128. Republika Slovenija Državni zbor. (2015). *Slovenia – parliamentary republic*.
Pristupljeno na <http://www.dz-rs.si/wps/portal/en/Home/PoliticiSistem/ZakonodajniPostopek>
1129. Royal Norwegian Embassy in New Delhi. (2015). *The history of the Norwegian Constitution*.
Pristupljeno na http://www.norwayemb.org.in/News_and_events/The-Constitution-of-Norway-1814-2014-/1814---2014-Bicentenary-of-the-Norwegian-Constitution-/
1130. Secretaría General de Instituciones Penitenciarias. (2015). *Organisation*.
Pristupljeno na <http://www.institucionpenitenciaria.es/web/portal/idioma/en/administracionPenitenciaria/organizacion/>
1131. Sentencing Council. (2015). *Overarching Principles: Seriousness*.
Pristupljeno na http://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/web_seriousness_guideline.pdf
1132. Sentencing Council. (2015). *Sentencing basics*.
Pristupljeno na <http://www.sentencingcouncil.org.uk/about-sentencing/sentencing-basics/>
1133. Sentencing Council. (2015). *Who does what?*
Pristupljeno na <http://www.sentencingcouncil.org.uk/about-sentencing/who-does-what/>
1134. Skupština Crne Gore. (2015). *Crna Gora i Evropska Unija*.
Pristupljeno na <http://www.skupstina.me/index.php/me/pristupanje-eu/crna-gora-i-eu>
1135. Središnji državni portal. (2015). *Izdržavanje kazne zatvora*.
Pristupljeno na <https://gov.hr/moja-uprava/pravna-drzava-i-sigurnost/pravna-zastita/izdrzavanje-kazne-zatvora/1711>
1136. Središnji državni portal. (2015). *Tretman zatvorenika*.
Pristupljeno na <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav-6150/tretman-zatvorenika/6159>
1137. Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa. (2015). *Centar za dijagnostiku u Zagrebu – O centru*.
Pristupljeno na <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav-6150/tijela-zatvorskog-sustava/centri/centar-za-dijagnostiku-u-zagrebu/o-centru/7541>

1138. Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa. (2015). *Probacija*.
Pristupljeno na <https://pravosudje.gov.hr/probacija-6151/6151>
1139. Središnji državni portal: Republika Hrvatska Ministarstvo pravosuđa. (2015). *Ustrojstvo*.
Pristupljeno na <https://pravosudje.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/6300>
1140. Stortinget. (2015). *The Constitution*.
Pristupljeno na <https://www.stortinget.no/en/In-English/About-the-Storting/The-Constitution/>
1141. Sveriges Riksdag. (2015). *Laws – The Constitution*.
Pristupljeno na <http://www.riksdagen.se/en/documents-and-laws/laws/the-constitution/>
1142. Sveriges Riksdag. (2015). *Swedish Parliament and Democracy*.
Pristupljeno na <http://www.riksdagen.se/bs-HR-SR/Start/Bosanskihrvatskizrpski-bosniskakroatiskaserbiska/vedski-parlament-i-demokratija/>
1143. The American Correctional Association. (2015). *Standards and Accreditation*.
Pristupljeno na http://www.aca.org/ACA_PROD_IMIS/ACA_Member/Standards___Accreditation/ACA_Member/Standards_and_Accreditation/SAC_AboutUs.aspx
1144. The American Correctional Association. (2015). *The History of the American Correctional Association*.
Pristupljeno na http://www.aca.org/ACA_Prod_IMIS/ACA_Member/About_Us/ACA_Member/AboutUs/AboutUs_Home.aspx?hkey=e4f6a9c7-b0db-4a57-9ec2-c71fec093842
1145. The Danish Institute for Human Rights. (2015). *Human Rights in Danish Law*.
Pristupljeno na <http://www.humanrights.dk/about-us/human-rights-in-denmark/human-rights-in-danish-law>
1146. The Free Dictionary. (2015). *Model Penal Code*. Farlex, Inc.
Pristupljeno na <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Model%20Penal%20Code>
1147. The Government human rights website of Sweden. (2015). *Human rights*.
Pristupljeno na <http://www.manskligarattigheter.se/en/human-rights>
1148. The Government human rights website of Sweden. (2015). *Who does what – Sweden*.
Pristupljeno na <http://www.manskligarattigheter.se/en/who-does-what/sweden>
1149. The Government human rights website of Sweden. (2015). *Who does what – Sweden's Riksdag, Government and government agencies*.
Pristupljeno na <http://www.manskligarattigheter.se/en/who-does-what/sweden/sweden-s-riksdag-government-and-government-agencies>
1150. The Government human rights website of Sweden. (2015). *Who does what – The Judicial system*.
Pristupljeno na <http://www.manskligarattigheter.se/en/who-does-what/sweden/the-judicial-system>
1151. The United States Department of Justice. (2015). *Strategic Plans*.
Pristupljeno na <http://www.justice.gov/publications/strategic-plans>
1152. Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij. (2015). *Republic of Slovenia Ministry of Justice: Prison Administration-Bodies of the Ministry*.
Pristupljeno na http://www.mp.gov.si/en/about_the_office/prison_administration_bodies_of_the_ministry/
1153. U.S. Department of State. (2015). *Country Reports on Human Rights Practices for 2014: Macedonia*.
Pristupljeno na <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2014/eur/236550.htm>
1154. U.S. Department of State. (2015). *Country Reports on Human Rights Practices for 2013: Norway*.
Pristupljeno na <http://www.state.gov/documents/organization/220527.pdf>
1155. U.S. Department of State. (2015). *Country Reports on Human Rights Practices for 2014: Slovenia*.
Pristupljeno na <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?dlid=236578&year=2014#wrapper>
1156. Ustavni sud Republike Srbije. (2015). *Ustavni zakon*.
Pristupljeno na <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/140-100029/ustavni-zakon>
1157. Vlada Crne Gore Zavod za izvršenje krivičnih sankcija. (2015). *O nama*.
Pristupljeno na <http://www.ziks.me/page.php?id=1>
1158. Vlada Crne Gore Zavod za izvršenje krivičnih sankcija. (2015). *Organizacione jedinice*.
Pristupljeno na <http://www.ziks.me/page.php?id=4>
1159. Vlada Crne Gore Zavod za izvršenje krivičnih sankcija. (2015). *Priručnik za osuđena lica*.
Pristupljeno na <http://www.ziks.me/page.php?id=19>
1160. Website of the Hungarian Government. (2015). *About Hungary*.
Pristupljeno na <http://www.kormany.hu/en/hungary/the-hungarian-state/hungary-s-constitutional-framework>
1161. Wipo. (2015). *The Former Yugoslav Republic of Macedonia*.
Pristupljeno na <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=10558>

11. ПРИЛОЗИ

11.1 ПРЕГЛЕД ПРЕДСТАВЉЕНИХ ТАБЕЛА

ТАБЕЛА		
број	назив	страна
1.	Основне методолошке историјско-развојне карактеристике актуарских инструмената	38
2.	Кретање броја оптужених и осуђених пунолетних учинилаца кривичних дела у периоду 2009 – 2013. година у Р Србији	305
3.	Кретање учинилаца којима је изречена кривична санкција затвора у односу на укупан број изречених кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији	305
4.	Кретање лица лишених слободе у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији	306
5.	Кретање притворених лица лишених слободе у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији	306
6.	Кретање лица лишених слободе по поврату у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији	307
7.	Кретање условно отпуштених лица лишених слободе у установама за извршење кривичних санкција у периоду 2009 – 2013. година у Републици Србији	307
8.	Кретање лица лишених слободе на извршењу казне затвора у просторијама у којима осуђени станује у периоду 2010 – 2013. године у Републици Србији	308
9.	Статистичке метријске карактеристике примењеног инструмента	333
10.	Статистички показатељи социо-демографских карактеристика испитаника	334
11.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на општу потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем	337
12.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за насилнички криминалитет	338
13.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за сексуални криминалитет	339
14.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет	340
15.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за имовински криминалитет	342
16.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за привредни криминалитет	343
17.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за компјутерски криминалитет	345
18.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за организовани криминалитет	345
19.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника	346

20.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за политички криминалитет	348
21.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за малолетнички криминалитет	349
22.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет	351
23.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за професионални криминалитет	351
24.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за нехатни криминалитет	352
25.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за умишљајни криминалитет	353
26.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за примарни криминалитет	353
27.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за повратнички криминалитет	354
28.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже облике криминалитета	354
29.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу надлежних органа за криминолошким профилисањем код испитивања лица лишених слободе за теже и лакше облике криминалитета	355
30.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу за формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе	356
31.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на потребу за нормативним регулисањем криминолошког профилисања код испитивања лица лишених слободе	357
32.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора степена кривице	359
33.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора побуда из којих је дело учињено	361
34.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора јачине угрожавања или повреде заштићеног добра	362
35.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора околности чињења кривичног дела	362
36.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора ранијег живота лица	363
37.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора личних прилика лица	364
38.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора држања лица после чињења кривичног дела	365
39.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора односа лица према жртви	365
40.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора околности које се односе на личност лица	366

41.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора раније осуђиваности лица (број, врста и тежина дела)	367
42.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора протока времена од раније осуде	368
43.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора потребе лица за институционалним третманом	369
44.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора потребе лица за ванинституционалним третманом	370
45.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора реаговања лица на корективни третман	370
46.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора реаговања лица на претходну санкцију	371
47.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора доступности корективних интервенција	372
48.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора степена криминалног ризика	373
49.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора тежине дела које би лице могло извршити	374
50.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора обима распрострањености дела у друштву	375
51.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора реаговања средине поводом кажњавања за дело	376
52.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора пола	376
53.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора година	377
54.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора националности	378
55.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора образовног статуса	379
56.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора намере за даље образовање	381
57.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора понашања у школи	381
58.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора поремећаја понашања у детињству	382
59.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора односа са пријатељима и њихових карактеристика	383
60.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора рекреативних и слободно-временских активности	384
61.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора историје и врсте запослења	385
62.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора финансијске ситуације	386
63.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора стамбених прилика	386
64.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора брачног статуса и карактеристика партнера	387
65.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора веза са родитељима и њихових карактеристика	389
66.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора претходног и тренутног статуса злоупотребе психоактивних супстанци	389
67.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора самоопажњања лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци	390

68.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора психијатријске дијагнозе и историје лечења	391
69.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора личних стресора или проблема	392
70.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминалне историје	393
71.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора понашања током извршења раније казне	394
72.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора кајања лица	395
73.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора прихватања одговорности	396
74.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора става према делу и казни	398
75.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминолошког ризика од генералног рецидивизма	399
76.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминолошког ризика од насилничког рецидивизма	399
77.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора криминолошког ризика од сексуалног рецидивизма	400
78.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора забринутости за жртву кривичног дела	401
79.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора препорука за ванинституционални / институционални третман	401
80.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора користи од индивидуалних програма поступања	402
81.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора подложности и мотивације за корективни третман	403
82.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора специфичних препорука службеника у односу на исход корективног третмана	404
83.	Статистички показатељи ставова испитаника у односу на значај фактора специфичних препорука службеника у односу на услове извршења кривичне санкције	404
84.	Статистичка зависност варијабали кластера скала познавања криминолошког профилисања	405
85.	Статистички значајне разлике узорка у односу на варијабле кластера скала познавања криминолошког профилисања	407
86.	Статистичка зависност варијабали кластера скала значаја криминолошког профилисања	408
87.	Статистички значајне разлике узорка у односу на варијабле кластера скала значаја криминолошког профилисања	410
88.	Корелациони однос између познавања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе	411
89.	Корелациони однос између потребе надлежних органа за криминолошким профилисањем и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе	412
90.	Корелациони однос између потребе за претходном формалном професионалном обуком стручњака за примену криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе	413
91.	Корелациони однос између потребе за претходним нормативним регулисањем криминолошког профилисања и значаја криминолошког профилисања лица лишених слободе	414

II секција

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.	Криминолошко профилисање лица лишених слободе је потребно надлежним органима					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.1	код испитивања лица лишених слободе за насилни криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.2	код испитивања лица лишених слободе за сексуални криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.3	код испитивања лица лишених слободе за саобраћајни криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.4	код испитивања лица лишених слободе за имовински криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.5	код испитивања лица лишених слободе за привредни криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.6	код испитивања лица лишених слободе за компјутерски криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.7	код испитивања лица лишених слободе за организовани криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

Бр.	Тврдња	Одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.8	код испитивања лица лишених слободе за криминалитет белог оковратника					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.9	код испитивања лица лишених слободе за политички криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.10	код испитивања лица лишених слободе за малолетнички криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.11	код испитивања лица лишених слободе за ситуациони криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.12	код испитивања лица лишених слободе за професионални криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.13	код испитивања лица лишених слободе за нехатни криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.14	код испитивања лица лишених слободе за умишљајни криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.15	код испитивања лица лишених слободе за примарни криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.16	код испитивања лица лишених слободе за повратнички криминалитет					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.17	код испитивања лица лишених слободе само за теже облике криминалитета					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.18	код испитивања лица лишених слободе и за теже и за лакше облике криминалитета					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
2.	Претходна формална професионална обука стручњака је потребна за примену криминолошког профилисања					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
3.	Претходно нормативно регулисање криминолошког профилисања лица лишених слободе је потребно за његову примену					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

III секција

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.	Потребно је да се криминолошко профилисање лица лишених слободе заснива на испитивању следећих општих фактора током кривичног поступка и поступка извршења кривичних санкција					
	степен кривице					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
1.1	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.2	побуда из којих је дело учињено					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.3	јачине угрожавања или повреде заштићеног добра					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.4	околности чињења кривичног дела					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.5	ранијег живота лица					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.6	личних прилика лица					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.7	држања лица после чињења кривичног дела					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.8	односа лица према жртви					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.9	околности које се односе на личност лица					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.10	раније осуђиваности лица (број, врста и тежина дела)					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.11	протока времена од раније осуде					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.12	потребе лица за третманом					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.13	потребе лица за третманом					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.14	реаговања лица на корективни третман					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.15	реаговања лица на претходну санкцију					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.16	доступности корективних интервенција					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.17	степен криминолошког ризика					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.18	тежине дела које би лице могло извршити					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.19	обима распрострањености дела у друштву					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.20	реаговања средине поводом кажњавања за дело					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

IV секција

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.	Потребно је да се криминолошко профилисање лица лишених слободе заснива на испитивању следећих посебних фактора током кривичног поступка и поступка извршења кривичних санкција					
1.1	пол					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.2	године					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.3	националност					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.4	образовни статус					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.5	намера за даље образовање					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.6	понашање у школи					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.7	поремећаји понашања у детињству					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.8	однос са пријатељима и њихове карактеристике					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

Бр.	Тврдња	Одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.9	рекреативне и слободно-временске активности					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.10	историја и врста запослења					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.11	финансијска ситуација					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.12	стамбене прилике					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.13	брачни статус и карактеристике партнера					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.14	везе са родитељима и њихове карактеристике					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.15	претходни и тренутни статус злоупотребе психоактивних супстанци					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.16	самоопажање лица у односу на статус злоупотребе психоактивних супстанци					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.17	психијатријска дијагноза и историја лечења					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.18	лични стресори или проблеми					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.19	криминална историја					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.20	понашање током извршења раније казне					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.21	кајање лица					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.22	прихватање одговорности					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.23	став према делу и казни					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.24	криминолошки ризик од генералног рецидивизма					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.25	криминолошки ризик од насилничког рецидивизма					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.26	криминолошки ризик од сексуалног рецидивизма					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

Бр.	Тврдња	одговор				
		потпуно се слажем	слажем се	и слажем се и не слажем се	не слажем се	потпуно се не слажем
1.27	забринутост за жртву кривичног дела					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.28	препоруке за ванинституционални / институционални третман					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.29	корист од индивидуалних програма поступања					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.30	подложност и мотивација за корективни третман					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.31	специфичне препоруке службеника у односу на исход корективног третмана					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5
1.32	специфичне препоруке службеника у односу на услове извршења кривичне санкције					
	а) током кривичног поступка	1	2	3	4	5
	б) током поступка извршења кривичних санкција	1	2	3	4	5

ХВАЛА

11.3 *ЛИСТА СКРАЉЕНИЦА*

буг. - бугарски

грч. - грчки

дан. - дански

енгл. - енглески

итал. - италијански

лат. - латински

мађ. - мађарски

мак. - македонски

нем. - немачки

норв. - норвешки

нпр. - на пример

рум. - румунски

рус. - руски

син. - синоним

сло. - словеначки

фин. - фински

фр. - француски

хол. - холандски

хрв. - хрватски

швед. - шведски

шп. - шпански